CONFERENCE BOOK

TROIA 3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ÇANAKKALE
27-28 ŞUBAT 2026

TROIA
3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TROIA 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
FEBRUARY 27 – 28, 2026
CANAKKALE

ISBN: 978-625-5694-83-6
Published by : Academy Global Publishing House

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
FEBRUARY 27 – 28, 2026
CANAKKALE

Edited By
DR. AMANEH MANAFIDIZAJI

Issued: 15.03.2026
ISBN: 978-625-5694-83-6

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 48 papers have been presented by Turkish participants and 65 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Web: www.abantkongresi.org Contact: abantkongresi@gmail.com

CONFERENCE ID

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

FEBRUARY 27 – 28, 2026
CANAKKALE

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Lebanon – Australia- China- Malaysia- Qatar – Nigeria- Thailand- Korea- Taiwan,- Macadonia- Kazakhstan- Greece- Japan – Latvia- Romania- Kuwait- Morocco – Egypt - Sri Lanka- Czech Republic – Oman- Russia- Libya-

PRESENTATION

Oral presentation

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.
Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference : Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	Number of paper	*%*
Papers by Turkish Participants	48	42,47
Papers by International Participants	65	57,53

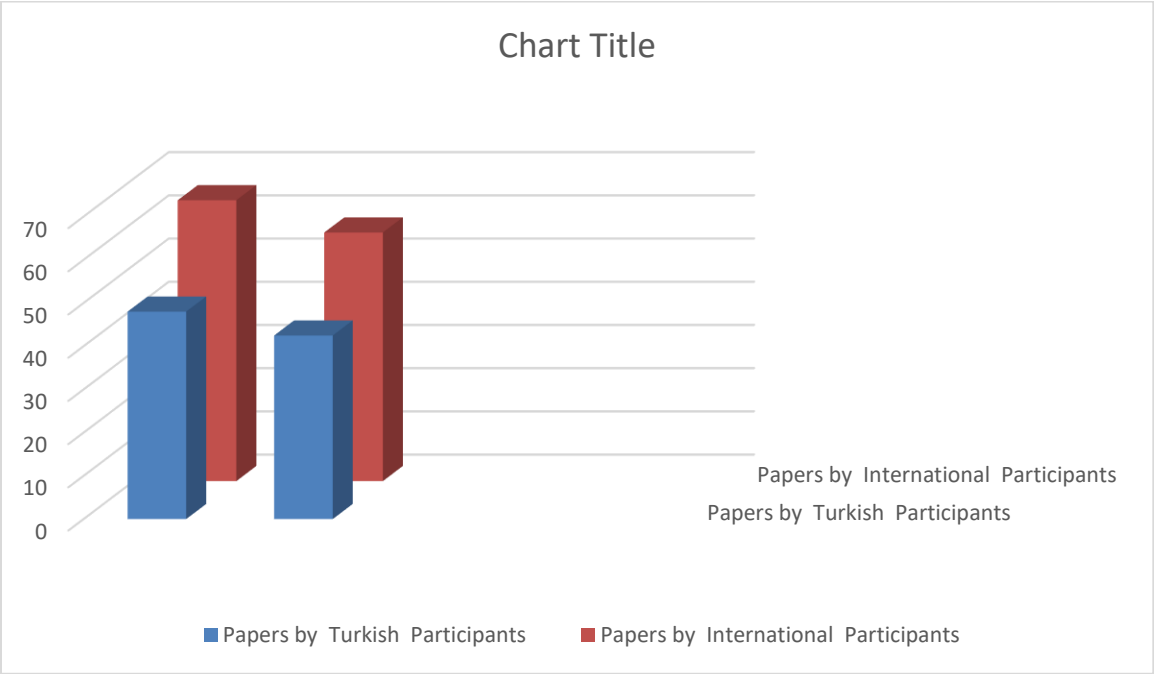

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:
Gereği:
Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:
Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962 Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 - GAZİANTEP
Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17
e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi
Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
TROIA 3RD INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
February 27 – 28, 2026
CANAKKALE

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Asst. Prof. Ersin ERTAN**	1	MODA MARKALARININ GÖRSEL KİMLİĞİNDE KÜLTÜREL VE TASARIMSAL KODLAR: TÜRK VE FRANSIZ LOGOLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Doç. Dr, Özlem KUM Dr. Öğr. Gör., Havva Sinem İNNAP
		2	A STUDY ON LIGHT AND SHADOW IN RENAISSANCE, BAROQUE, AND NEOCLASSICAL PAINTING (CREATING VOLUME, DRAMATIZING NARRATIVE, AND MORAL CLARITY)	Master's Student Aslınur KOÇ Assoc. Prof. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
		3	A COMPARATIVE STUDY OF ABANDONED, RUINED, AND DESOLATE SPACES İN THE PAINTINGS OF C. D. FRIEDRICH, V. HAMMERSHØI, G. DE CHIRICO, AND E. AKYAVAŞ	Graduate Student Gözde ŞENGÖZ Assoc. Prof. Hüda SAYIN YÜCEL
		4	ART AS A THERAPEUTIC MODE OF EXPRESSION: THE EXAMPLE OF LOUISE BOURGEOIS	Arş. Gör. Mustafa AKIN Prof. Dr. Neslihan KIYAR
		5	METAVERSE ÜZERİNDE MODA DENEYİMİ, FİZİKSELİN ÖTESİNDE STİL	Yüksek Lisans Öğrencisi, Emre Can PORSUK Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ
		6	ITERATIVE DESIGN THINKING AND GAMIFICATION IN VISUAL EFFECTS PEDAGOGY	Asst. Prof. Ersin ERTAN
		7	VISUAL NARRATIVE PRACTICES IN INTERIOR ARCHITECTURE EDUCATION: A LEARNING EXPERIENCE THROUGH FIGURE, PHOTOGRAPHY, AND STORYTELLING	Dr. Öğr. Üyesi, Turgut KALAY
		8	HAYAT AĞACI SEMBOLÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINA YANSIMASI	Dr.Öğr.Üyesi Fulya SAVAŞ
		9	GİYSİ TASARIMINDA HIKAYE PANOSU GELİŞTİRME SÜRECİ	Öğr.Görevlisi Sayara YERGESHOVA

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK**	1	FOLK BELIEFS IN THE DIVAN OF MUIDI OF KALKANDELEN	Dr. Oğuz YILDIRIM
		2	AN IDENTITY OUTSIDE THE SPIRIT OF THE AGE AND TIMES: OBLOMOV, AN ANALYSIS OF GONCHAROV'S WORK OBLOMOV	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		3	JÜRGEN HABERMAS'S BASIC CONCEPTS and MODERN SOCIETY	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		4	LINGUISTIC AND CULTURAL LEARNING SPACES: STUDENT REFLECTIONS ON GERMAN LANGUAGE DAY IN A UNIVERSITY CONTEXT	Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
		5	INDIVIDUAL PATHS TO LANGUAGE SUCCESS: AN ANALYSIS OF STUDENT LEARNING APPROACHES IN GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE	Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
		6	LEXICAL ACCESS AND THE EFFECT OF CONTEXT IN PRODUCTION	Dr. Öğr. Üyesi, Taylan AKAL
		7	ÖLÜM VE YAŞAM ARASINDA KAHRAMANLIK: TRUVA SAVAŞI ANLATISINDA AŞİL VE ODYSSEUS	Dr. Zeliha Kuruducu

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN**	1	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SEKTÖREL TERCİHLERİ VE GİRİŞİMCİLİK NİYETİ	Fikri Uğur Yetkil Doç. Dr. Ali Kahramanoğlu
		2	ONE TYPE OF PERSONAL CREDIT SCORING: FICO	Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN
		3	ULUSLARARASI TİCARETTE KARBON TEMELLİ DÖNÜŞÜM: YEŞİL MUTABAKAT, SKDM VE YENİ REGÜLASYONLARIN ETKİLERİ	Prof. Dr. Taner AKÇACI Pınar KARAOĞLAN
		4	KÜRESEL JEOPOLİTİK GERİLİMLERİN TEDARİK ZİNCİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ERKEN UYARI SİNYALLERİ VE LOJİSTİK RİSKLER	Prof. Dr. Taner AKÇACI Pınar KARAOĞLAN
		5	AN ANALYSIS OF FOOD CONSUMPTION HABITS IN THE PROVINCE OF ŞANLIURFA FROM A SUSTAINABILITY PERSPECTIVE	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet CANÇELİK Doç.Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ
		6	KURUMSAL İLETİŞİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR MARKA DEĞERİ OLUŞTURMA: REDBULL ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Doç.Dr., Yeliz KUŞAY

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Asst. Prof. Güler ÇAVUŞOĞLU**	1	EMPHASIS AND INFORMATION FOCUS IN ENGLISH CLEFT CONSTRUCTIONS	Sashka Jovanovska Marija Talevska Marija Tashkoska
		2	AN EXAMINATION OF MIDDLE SCHOOL PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS' AWARENESS OF MATHEMATICAL MISCONCEPTIONS	Asst. Prof. Güler ÇAVUŞOĞLU
		3	THE IMPACT of THE FAMİLY INSTİTUTİON on SCHOOL DİSCİPLİNE POLİCİES: AN EXAMİNATİON BASED on SCHOOL ADMİNİSTRATORS' PERSPECTİVES	Dr, Yasin DEMİRCİ
		4	THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SCHOOL CULTURE: A FIELD STUDY FROM THE PERSPECTIVE OF SCHOOL ADMINISTRATORS	Dr, Yasin DEMİRCİ
		5	EĞİTSEL OYUNLARIN TÜRKÇE DERSİNE ETKİSİ ÜZERİNE ÖĞRETMEN ADAYI GÖRÜŞLERİ	Dr. Ali UZUN Prof. Dr. Oğuzhan SEVİM
		6	THE INVESTIGATION OF THE RELATİONSHİP BETWEEN TIME MANAGEMENT AND SCHOOL ENGAGEMENT AS PREDICTORS OF ACADEMIC SUCCESS	Sebiha Karagül Çavuşlu Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Mesut DÜZCE**	1	THE PROBLEM OF THE FORMALİZATION OF RATIONALITY: AN EVALUATION OF THE COMPUTATIONAL CONCEPTION OF RATIONALITY	R.A. Dr. Ömer Faruk KARAKÖSE
		2	*LAIKLIK* AND RELIGIOUS NORM EXPECTATIONS IN TÜRKIYE: MAPPING PUBLIC ATTITUDES WITH TGSS 2024 DATA	Doç. Dr. Mesut DÜZCE
		3	RELIGIOSITY, TRUST, AND SOCIAL CAPITAL IN TURKEY: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS USING TGSS 2024 DATA	Doç. Dr. Mesut DÜZCE
		4	“MÂ YUDRÎKE” İFADESİNİN KUR’ÂN’DAKİ KULLANIM ALANLARI	Doç. Dr. Mehmet Zeki DOĞAN
		5	KUR’ÂN’DA ÖNLEYİCİ YASAKLAMA: “LÂ TAKRABÛ” ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Mehmet Zeki DOĞAN
		6	THE STATUS OF THE ʿULAMĀʾ IN BAGHDAD AFTER THE MONGOL INVASION: A CASE STUDY ON HADITH SCHOLARS	Res. Asst., Muhammed ASLAN
		7	CITY DESCRIPTION IN MESIHI’S EDIRNE SAHRENGIZ	Bilim Uzmanı Yasemin Şanlı

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç. Dr. Yener Lütfü MERT**	1	İTİBARIN PANOPTİK DÖNÜŞÜMÜ: ALGORİTMİK GÖZETİM VE VERİ SÖMÜRGECİLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ	Doç. Dr. Yener Lütfü MERT
		2	DİJİTAL ORTAMDA AFET İLETİŞİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr. Yener Lütfü MERT
		3	AN ANALYSIS OF THE FILM SHREK IN THE CONTEXT OF THE HERO'S JOURNEY	Yüksek Lisans Öğrencisi, Hüseyin Önder Demirtaş
		4	KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA MÜZE EĞİTİMİNİN İŞLEVİ	PELİN ERKALE TANCAN
		5	IDENTITY POLITICS IN GASTRONOMY: A CONCEPTUAL ASSESSMENT OF GASTRONATİONALISM, GASTRONATIVISM, AND GASTROREGIONALISM	Dr. Öğr. Üyesi Merve ONUR
		6	THE EFFECT OF PARTICIPATION IN RECREATIONAL ACTIVITIES ON HAPPINESS AND QUALITY OF LIFE AMONG UNIVERSITY STUDENTS.	Nida BULUT Prof. Dr. Abdurrahman KIRTEPE

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Muhammet Nasih ECE**	1	EVRENİN İŞLEYİŞİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR SORUŞTURMA	Dr., Süleyman ALTIN
		2	KAVRAMI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ÇÖZÜMLEME	Doç. Dr. Muhammet Nasih ECE
		3	YÜKLEMİ TÜMLEYEREK ÖNERMELERİ OLUMSUZLAMANIN GEREKTİRME VE ÖTELEME AÇISINDAN ÇIKARIMLARI	Doç. Dr. Muhammet Nasih ECE
		4	TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ PERSPEKTİFİNDEN "SARIKIZ EFSANESİ"	Yeliz ELPE
		5	A QUALITATIVE ANALYSIS OF THE COGNITIVE PERCEPTIONS OF FEMALE POLITICIANS IS CONDUCTED WITHIN THE FRAMEWORK OF MASCULINE POLITICS AND GENDER THEORY IN ZONGULDAK/MERKEZ	Yüksek Lisans Öğrencisi DEVRİM DOĞA KARATAŞ Dr. Öğretim Üyesi BANU AÇIKGÖZ
		6	TÜTÜN KULLANIMI SADECE BİR BAĞIMLILIK MI YOKSA SÖZSÜZ BİR MESAJ MI?: ANLATI İNCELEMESİ	Funda Yeşilatalı Prof. Dr. Görkem Yararbaş Öğr. Gör. Dr. İnci Derya Yücel

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Farshad Zandavi**	1	DECODING COGNITIVE PATHWAYS: EXPLORING THE INTRINSIC PROBLEM-SOLVING MECHANICS OF THE HUMAN MIND	Dr. Leila Niyazi
		2	UTOMATED GENERATION OF SCREEN-RECORDED VIDEOS: AN ALGORITHMIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT CREATION	Dr. Farshad Zandavi
		3	ONTOLOGICAL FRAMEWORKS FOR INTELLIGENT MUSIC EDUCATION SYSTEMS: ENHANCING KNOWLEDGE REPRESENTATION AND UTILIZATION	Prof. Dr. Andreas Papadakis, Dr. Nikolaos Chatzis
		4	ENHANCING ENGINEERING EDUCATION IN LABORATORIES USING ACTIVE LEARNING: A COMPREHENSIVE APPROACH FOR STUDENT SKILL DEVELOPMENT	Jun Li, Ying Zhang, Hui Chen
		5	AUTONOMOUS AGENT LEARNING THROUGH CONSTRUCTIVIST PRINCIPLES: A SEQUENTIAL BOTTOM-UP LEARNING FRAMEWORK AND TOOL (CON-LEARN)	Carlos Hernández, Martín López, Sofía Márquez
		6	REVOLUTIONIZING MANUFACTURING LINES WITH DEEP LEARNING: A NEW ERA IN PRODUCT IDENTIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Amina Bouzid
		7	ASSESSING THE ECONOMIC IMPACT OF ARTS AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF KWARA STATE, NIGERIA: A HUMAN CAPITAL APPROACH	Adetunji Ayodele
		8		

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Adebayo Adekunle**	1	EMBRACING INDUSTRY 4.0 WITH AI: OPTIMIZING ASSEMBLY LINE EFFICIENCY USING DEEP LEARNING-BASED PRODUCT IDENTIFICATION	Oluwaseun Adebayo
		2	EVALUATING THE ECONOMIC IMPACT OF HUMANITIES AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF OSUN STATE: A DISCIPLINE-BASED ASSESSMENT	Adebayo Adekunle Chinonso Okafor
		3	A NEW APPROACH TO E-LEARNING: AN EXAMINATION OF STUDENT ENGAGEMENT WITH VARIOUS DIGITAL LEARNING TOOLS	Assoc. Prof. Dr. John Smith Dr. Emily Brown Dr. William Davis University of Canada
		4	UNVEILING THE HIDDEN STRUGGLE: A QUANTITATIVE EXPLORATION OF ANXIETY PREVALENCE AMONG DYSLEXIC STUDENTS IN HIGHER EDUCATION	C. Barzen Annika Victoria
		5	NAVIGATING THE CHALLENGES OF UNIVERSITY CURRICULUM POLICYMAKING IN BRAZIL: A CASE STUDY OF REFORM AND INNOVATION	Ana Silva Rafael Costa
		6	TRANSFORMATIVE IMPACT OF COLLABORATION: EMPOWERING MIDDLE GRADE EDUCATORS THROUGH A SHARED LEARNING CULTURE	Elena Georgiou, Andreas Papadopoulos, Dimitris Nikolaidis, Maria Vasilaki
		7	EXPLOITING CHATBOTS' POTENTIAL: A VISION FOR THEIR ROLE IN HIGHER EDUCATION	Eleni Papadopoulou, Nikos Georgiou,
		8		

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Kyoko Tominaga**	1	COPYRIGHT SYSTEMS MODELS: STRIKING A BALANCE BETWEEN RIGHTS, INNOVATION, AND ACCESS	O. N. Ivanov
		2	MODERN CHALLENGES IN RUSSIAN SPORTS LAW	Dr. Ivanov Dmitry
		3	ENHANCING THE MODERNIZATION OF THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN)	Dr. Anna Kowalska
		4	WOMEN'S RIGHTS AND CULTURAL AUTONOMY: CHALLENGES IN BALANCING CULTURAL ACCOMMODATION	Assist. Prof. Dr. Ayesha Siddiqui
		5	SOCIAL MOVEMENTS AND THE DIFFUSION OF TACTICS AND REPERTOIRES: ACTIVISTS' NETWORK IN ANTI-GLOBALISM MOVEMENT	Assoc. Prof. Kyoko Tominaga
		6	DISCRIMINATION IN CIVIL SERVICE HIRING: A THREAT TO MERITOCRATIC PRINCIPLES	Wang Hui, Zhang Ming
		7	DEPENDENCY THEORY AND THE UNITED STATES-MIDDLE EAST RELATIONSHIP: A CASE STUDY OF IRAN, SAUDI ARABIA, AND TURKEY	Assoc. Prof. Dr. Mahmoud El-Badawi
		8	SELECTION CRITERIA FOR NATIONAL TEAMS: THEORY AND APPLICATION	Ivan Petrov

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Jihoon Park**	1	THE DESIGN INFLUENCED BY THE ARCHITECTURAL AESTHETICS OF PHRA MAHA CHEDI AT WAT ARUN DURING THE RATTANAKOSIN ERA	Assoc. Prof. Dr. Kritchai Thammasan
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF RELIGIOUS FESTIVAL COSTUMES IN ASEAN COUNTRIES	Somchai Rattanakosin
		3	LOAN GUARANTEE SCHEMES: PUBLIC AND PRIVATE CASE STUDIES	Assoc. Prof. Dr. Simeon Petrov Maciej Kowalski
		4	THE USE OF RHIZOPHORA WOOD IN DESIGNING WALKING STICKS FOR SENIORS	Sanjay Verma Priya Reddy
		5	RHIZOPHORA CHARCOAL: AN ECO-FRIENDLY ALTERNATIVE FOR INNOVATIVE DESIGN APPLICATIONS	Nattawut Srisuk, Thanapong Phattharathit, Kritsana Suwanpichai
		6	FABRIC PRINTING DESIGN: INFLUENCES FROM KOREAN TRADITIONAL ART	Assoc. Prof. Dr. Jihoon Park
		7	"REVEALING THE ECOLOGICAL SPIRIT OF MUEANG THROUGH ENGLISH MATERIALS"	Dr. Nattapong Srisuk Assoc. Prof. Phatchara Chaiwut
		8		

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Tereza Dolečková**	1	THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON NATIONAL INVESTMENT	Omar El-Mansouri Fatima Al-Hassan
		2	ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RURAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SUSTAINABLE WATER SUPPLY IN MALI	Fatoumata Sissoko, Aissatou Diakité, Mariam Coulibaly
		3	INTERNAL CONFLICT AND ARMED GROUPS: AN EXAMINATION OF THE ALGERIAN CONTEXT	Dr. Karim Benali, Dr. Nadia Belkacem
		4	LEADERSHIP STRATEGIES IN ADDRESSING EMPLOYEES' COUNTERPRODUCTIVE BEHAVIOR IN THE WORKPLACE	Ahmed Hassan, Sara El-Masry
		5	FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING	Ifedapo Francis Awolowo
		6	CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA	Dr. Prasansha Kumari
		7	SERVICE EVALUATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE ARMY OF POLAND IN RELATION TO BUDGETARY ALLOCATIONS	Assoc. Prof. Karolina Nowak Dr. Andrzej Kowalski
		8	PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF BRANDING PRINCIPLES	Dr. Leila Kadir, Dr. Arif Turaev,

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Saowapa Phaithayawat**	1	A SIMILAR APPROACH: TO EMBRACE CLOUD COMPUTING OR STAY TRADITIONAL	Sofia Petrova Ivan Dimitrov
		2	THE IMPACT OF ZHOU ENLAI ON CHINA'S DIPLOMATIC STRATEGIES	Ibrahim C. Yildirim, Ayesha S. Kazmi, Qiang Z. Li
		3	FINGERPRINTS ON BALLISTIC MATERIALS AFTER GUNSHOT IMPACT	Somchai Phongtharuk Apinya Rattanawong
		4	THE EVOLUTION OF DIGITAL LEARNING PLATFORMS IN EDUCATIONAL INTEGRATION	Tanapat Kittipong Somchai Preechawong Apichart Phimphiwat
		5	DISCLOSURE IN THE SOCIAL SPHERE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN CITIZENS AND GOVERNMENTS: A STUDY OF THE MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK	Dr. Nattapong Somwong Assoc. Prof. Kritsada Kittiwong
		6	THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN JUNIOR SCHOOL ART LESSONS TO ENHANCE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS	Dr. Khaled Ben Ali Prof. Amina El-Mansouri
		7	THE CREATIVE DESIGN OF CHILDREN'S PICTURE BOOKS INSPIRED BY AMPHAWA FIREFLIES LEGENDS	Dr. Somchai Rattanapong Prof. Ananya Chansiri Dr. Preecha Jirakosol
		8		

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Arş. Gör. Dr, DUYGU AK ÇETİN**	1	STRENGTHENING SECURITY SECTOR GOVERNANCE: THE ROLE AND DUTIES OF THE POLICE	Nenad Jovanovski
		2	STRENGTHENING PROTECTED AREA MANAGEMENT: A GOVERNANCE ASSESSMENT AND PROPOSED ACTION PLAN FOR KALBARIO–PATAPAT NATURAL PARK (KPNP)	Gleshly Dee U. Castillo
		3	THE ROLE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA (ICTY) IN SHAPING INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE JURISPRUDENCE: ANALYSIS OF CASES AGAINST FORMER MEMBERS OF THE KOSOVO LIBERATION ARMY (KLA)	Msc. Juana Ballgjini Ph.D.
		4	YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN-MERKEZLİ, AKILLI VE DİRENÇLİ KENTLER: KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	Arş. Gör. Dr, DUYGU AK ÇETİN

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**HASAN KELEŞ**	1	ANALYSIS OF BINARY AND THREE-VALUED LOGIC SYSTEMS AND CIRCUIT APPLICATIONS	HASAN KELEŞ
		2	EXTENDED RELATIONS BETWEEN Q-CIRCULANT MATRICES AND HYPER G-MATRIX PAIRS	HASAN KELEŞ
		3	THE RELATIONSHIP BETWEEN BIDAGONAL MATRICES AND HYPER G-MATRICES	HASAN KELEŞ
		4	LİNEER FARK DENKLEM SİSTEMLERİNİN FAZ DÜZLEM ANALİZİ ÜZERİNE	Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilge SARI
		5	PARTICLE SWARM OPTIMIZATION BASED IMAGE SEGMENTATION FOR TARGET DETECTION IN THERMAL IMAGES: A DEFENSE INDUSTRY PERSPECTIVE	Emrah AKSU Asst. Prof. Dr. Züleyha YILMAZ ACAR Prof. Dr. Fatih BAŞÇİFTÇİ
		6	DENETİMLİ ÖĞRENME ALGORİTMALARI İLE ARIZA TAHMİNİ YAPILMASI	Öğr. Gör. İlyas Güvenç PİRGE
		7	VERİ BAĞLANTI KATMANINDA GÜVENLİK AÇIKLARI VE ÖNLEYİCİ MEKANİZMALAR: SİSTEMATİK BİR İNCELEME	Muhammet Esat KELEŞ Dr. Öğr. Üyesi FARUK AYATA
		8	GÖRÜNTÜ TABANLI SES ŞİFRELEME İÇİN YAPAY SİNİR AĞI DESTEKLİ HİBRİT KAOTİK SİSTEM	Öğr.Gör. , Nuri DÜRÜL Doç.Dr. Serhat KILIÇARSLAN Dr.Öğr.Üyesi Fahrettin Burak DEMİR

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doktora Öğrencisi, Zeynep Betül ÖZCAN**	1	TELEREHABİLİTASYONUN ÇEVRESEL ETKİLERİ: KARBON AYAK İZİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME	Doktora Öğrencisi, Zeynep Betül ÖZCAN
		2	KRONİK AKCİĞER HASTALIKLARDA TIMED UP AND GO TESTİ: FONKSİYONEL DEĞERLENDİRMENİN KLİNİK ROLÜ	Doktora Öğrencisi, Zeynep Betül ÖZCAN
		3	YENİDOĞAN YOĞUN BAKIM ÜNİTELERİNDE AĞRILI İŞLEMLER SIRASINDA KANGURU BAKIMININ ANALJEZİK ETKİSİ	Uzman Hemşire, Dilek Muslu Dr. Öğr. Üyesi, Alev Sivaslı
		4	ÇOCUKLARDA KİSTİK FİBROZİS: MULTİDİSİPLİNER BAKIM, AİLE EĞİTİMİ VE DESTEK MODELLERİ	Uzman Hemşire, Dilek Muslu Dr. Öğr. Üyesi, Alev Sivaslı
		5	NEW GENERATION TECHNOLOGIES IN FOOD SAFETY	Asst. Prof. Dr. Selçuk ALAN Betül İNCE

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Nebi BİLİR**	1	SEED ORCHARD AND ITS IMPORTANCE IN FORESTRY	Prof. Dr. Nebi BİLİR
		2	SOME GENETIC PARAMETERS IN FORESTRY	Prof. Dr. Nebi BİLİR
		3	THE PROCESS OF DEVELOPING ORIGINAL DESIGN SCENARIOS IN RESIDENTIAL LANDSCAPE DESIGN: A STUDIO EXPERIENCE	Asst. Prof., Alperen MERAL Asst. Prof., Ayşenur AKBANA Research Assistant, İlknur YAZICI
		4	LANDSCAPE UTILIZATION OPPORTUNITIES OF CHASTE TREE (Vitex agnus-castus L.)	Dr. Öğr. Üyesi, İbrahim AYTAŞ Dr. Öğr. Üyesi, Gamze TUTTU
		5	MICELLES CONTAINING CATIONIC SURFACTANT AND PROTEIN: DETERMINATION OF CRITICAL MICELLE CONCENTRATIONS	Doç. Dr. Özgür Masalcı Yüksek Lisans Öğrencisi, Iman Mateen Ikram ALBAYATI
		6	AN INVESTIGATION OF THE GROWTH PERFORMANCE AND ECONOMIC ASPECTS OF SPIRULINA PLATENSIS MICROALGAE IN TWO DIFFERENT TYPES OF PHOTOBIOREACTORS	MSc, Yalçın Mete COŞKUN Assoc. Prof.Dr. Mustafa Tolga TOLON
		7	WHITE CABBAGE AS A NATURAL BIOSORBENT IN DYE REMOVAL PROCESSES	Dr. Öğretim Üyesi, Nurşah KÜTÜK

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi Emrah ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ÖZÜPAK**	1	A HYBRID CNN–LSTM FRAMEWORK FOR GEARBOX HEALTH MONITORING AND REMAINING USEFUL LIFE PREDICTION USING TIME–FREQUENCY ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi Emrah ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ÖZÜPAK
		2	AUTOENCODER-BASED UNSUPERVISED FAULT DETECTION FOR GEARBOX CONDITION MONITORING USING VIBRATION FEATURES	Dr. Öğr. Üyesi Emrah ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ÖZÜPAK
		3	ELAZIĞ İLİ KOŞULLARINDA KONUT TİPİ ISITMA SİSTEMLERİ İÇİN SİMÜLASYON DESTEKLİ BACA PERFORMANS DEĞERLENDİRİLMESİ	Öğr.Gör. Ahmet KARAHAN Prof.Dr. Figen BALO
		4	ÇELİK BACA SİSTEMLERİNDE AÇISAL DEĞİŞİMLERİN ENERJİ ETKİNLİĞİNE KATKISI	Öğr.Gör. Ahmet KARAHAN Prof.Dr. Figen BALO
		5	ŞEBEKE BAĞLANTILI FOTOVOLTAİK SİSTEMLERİN KONUT ÖLÇEĞİNDE TEKNİK UYGULANABİLİRLİĞİ VE PERFORMANS İNCELEMESİ	Y. Müh. Bayram GÜRE Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ Dr. Öğr. Üyesi Ahmet NUR
		6	ÇOK KATMANLI ALGILAYICI VE RADYAL TABANLI FONKSİYON MODELLERİ İLE FOTOVOLTAİK ENERJİ ÜRETİM TAHMİNİ	Y. Müh. Bayram GÜRE Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ Dr. Öğr. Üyesi Ahmet NUR

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Asst. Prof. Dr., Yüksel ERASLAN**	1	CAMPUS WASTE AS A MISPLACED RESOURCE: DESIGNING CIRCULAR, ZERO-WASTE ECOSYSTEMS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Prof Mamta Sharma Prof Sandeep K Sharma
		2	AERODYNAMIC PERFORMANCE EVALUATION OF VARIOUS NACA 4-DIGIT AIRFOILS GENERATED USING BEZIER CURVE PARAMETRIZATION	Asst. Prof. Dr., Yüksel ERASLAN
		3	STATIC ANALYSIS OF WARREN, PRATT, AND HOWE TYPE TRUSS BRIDGES UNDER INCREASING SPAN CONDITIONS	Assistant Professor, Yusuf Ziya YÜKSEL Alper ALTAY
		4	EKOLOJİK YEŞİL BİNALAR İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇIKTILARININ FİZİBİLİTESİ	Berna ÖZGÜR Prof. Dr. Figen BALO
		5	DOĞAL KAYNAKLI YALITIM MALZEMELERİNİN BİNA ENERJİ PERFORMANSINA ETKİSİ ÜZERİNE SİMÜLASYON TABANLI BİR ÇALIŞMA	Berna ÖZGÜR Prof. Dr. Figen BALO

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Najwa Alsayed Omar**	1	WEB CONTENT EXAMINATION OF THE MAJOR TOURIST DESTINATIONS IN ITALY: EVALUATION BY FRENCH TRAVELERS	Dr. Marc Dupont, Elena Bellini
		2	DISABILITY VARIETY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN QATAR	Assoc. Prof. Dr. Laila Al-Thani
		3	ITALIC HANDWRITING IN THE DIGITAL AGE	Michel Lefevre
		4	THE IMPACT OF PARENTAL ENGAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH DISABILITIES	Dr. Zhang Wei
		5	THE SIGNIFICANCE OF CONCERNS FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION-MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Ayu Pratiwi
		6	THE USE OF ENGLISH IN JAPANESE TRAVEL LITERATURE	Dr. Taro Sato
		7	EXAMINING THE UTILIZATION OF ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES BY POSTGRADUATE EFL STUDENTS IN EGYPT	Dr. Omar Sherif Mohamed Youssef
		8	CULTURAL SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS	Assoc. Prof. Dr. Amina El-Khatib

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assis. Prof. Dr. Shilpi Tyagi,**	1	EDUCATION OF PROCUREMENT SPECIALISTS IN AUSTRIA: A COMPETENCY-DRIVEN APPROACH	Dr. Johann Bauer
		2	DEVELOPING A COMPREHENSIVE AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR EMERGING ECONOMIES	Fatemeh Ranjbar, Parisa Ghodsi, Mehdi Karimi
		3	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN EGYPTIAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Assis. Prof. Dr. Ahmed Hassan, Sara El-Sayed
		4	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN MOROCCAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Assis. Prof. Dr. Youssef Benchekroun, Leila El-Mansouri
		5	FACTORS INFLUENCING EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN EMERGING ECONOMIES	Sara Tavakoli, Parisa Ghanbari
		6	CHALLENGES AND OBSTACLES IN ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES	Fatma M Alhajri
		7	STRATEGIC OPTIMIZATION OF SUPPLY CHAINS WITH INTEGRATED RISK AND SUSTAINABILITY OBJECTIVES	Fatimah Al-Bahar, Salem H. Al-Kandari, Omar A. Al-Sabah
		8	EVALUATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING: ETHICS AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERSPECTIVES	Priya Ramaswamy
		9	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM EGYPT	Ahmed Hassan, Mona Khalil

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Nadia Cherif**	1	PREVALENCE AND MANAGEMENT OF DENTAL CARIES AMONG SCHOOL CHILDREN IN RURAL TANZANIA	Prof. Dr. Amina Hassan, Dr. Juma Kilonzo
		2	ORAL HEALTH IMPACTS OF HIV/AIDS ON ADULT PATIENTS IN DAR ES SALAAM COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Elias Mushi, Fatma Swai
		3	TRADITIONAL HERBAL REMEDIES EFFICACY FOR DENTAL PAIN MANAGEMENT IN TANZANIAN VILLAGES	Dr. Zuberi Nkya, Rehema Joseph
		4	DIGITAL DENTISTRY APPLICATIONS FOR PROSTHODONTIC REHABILITATION IN TUNISIAN ELDERLY	Prof. Dr. Karim Ben Ali, Dr. Nadia Cherif
		5	ORTHODONTIC TREATMENT OUTCOMES USING CLEAR ALIGNERS IN TUNISIAN ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Sami Karray, Leila Hadji
		6	PERIODONTAL REGENERATIVE THERAPIES USING TUNISIAN DATE PALM DERIVED BIOMATERIALS	Dr. Hassen Trabelsi, Monia Ben Salem
		7	LASER-ASSISTED CARIES REMOVAL TECHNIQUES IN MARRAKECH PEDIATRIC DENTISTRY	Prof. Dr. Ahmed El Amrani, Dr. Fatima Zahra
		8	3D PRINTED SURGICAL GUIDES FOR DENTAL IMPLANT PLACEMENT IN MARRAKECH CLINICS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Bennani, Sara El Khadim
		9	NANOHYDROXYAPATITE TOOTHPASTE EFFICACY FOR ENAMEL REMINERALIZATION IN MARRAKECH	Dr. Rachid Lahlou, Amina Serghini

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga,**	1	EFFECTS OF PERIODIZED RESISTANCE TRAINING ON MUSCLE HYPERTROPHY AND STRENGTH GAINS IN ELITE HUNGARIAN WEIGHTLIFTERS	Prof. Dr. László Kovács, Dr. Anna Szabó, Tamás Nagy
		2	NEUROMUSCULAR ADAPTATIONS TO HIGH-INTENSITY INTERVAL TRAINING IN PROFESSIONAL HUNGARIAN SOCCER PLAYERS	Assoc. Prof. Dr. Gábor Tóth, Zoltán Kiss
		3	BIOKINEMATIC ANALYSIS OF OLYMPIC FENCING TECHNIQUES IN HUNGARIAN NATIONAL TEAM ATHLETES	Dr. Orsolya Farkas, Miklós Varga, Prof. Dr. István Szabó
		4	NUTRITIONAL STRATEGIES FOR ENDURANCE PERFORMANCE ENHANCEMENT AMONG TANZANIAN MARATHON RUNNERS	Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga, Amina Hassan
		5	HEAT ACCLIMATION PROTOCOLS FOR TEAM SPORTS PERFORMANCE IN TANZANIA'S TROPICAL CLIMATE	Dr. Elias Ndugu, Fatuma Kikoti, Prof. Dr. Salum Ramadhani
		6	ANTHROPOMETRIC PROFILING AND TALENT IDENTIFICATION IN TANZANIAN YOUTH SOCCER ACADEMIES	Samwel Massawe, Dr. Rehema Kweka
		7	HYDRATION STRATEGIES AND COGNITIVE PERFORMANCE DURING PROLONGED CRICKET MATCHES IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**. Prof. Dr. Ibrahim Kamara**	1	ENHANCING THE GROWTH AND YIELD OF NIGELLA SATIVA L. USING ORGANIC AMENDMENTS: A COMPARATIVE STUDY	Dr. Adebayo Oluwaseun, Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Kamara
		2	COMPREHENSIVE STUDY ON THE NUTRITIONAL AND FUNCTIONAL BENEFITS OF OATS	Dr. Kwame Mensah, Dr. Nana Yaw Osei
		3	REVOLUTIONIZING AGRICULTURE WITH AMBIENT INTELLIGENCE: A REVIEW OF INNOVATIVE PRACTICES	Dr. Yue Li, Assoc. Prof. Dr. Jian Zhao
		4	THE IMPACT OF LEAD ON THE PHYSIOLOGICAL RESPONSES OF TWO BROAD BEAN VARIETIES	Dr. Ahmed Farouk, Dr. Samira Elham
		5	CLIMATE CHANGE IMPACT ON MAIZE PRODUCTION IN NORTHEAST CHINA: A THIRTY-YEAR ANALYSIS	Dr. Wei Zhang, Dr. Lian Liu
		6	REVOLUTIONIZING SUSTAINABLE FARMING WITH AMBIENT INTELLIGENCE: A FUTURISTIC PERSPECTIVE	Dr. Anwar Hassan, Assoc. Prof. Dr. Sarah Li
		7	PROMOTING INNOVATIVE SKILLS IN ENGINEERING DRAWING: A NEW APPROACH FOR DEVELOPING DESIGN COMPETENCIES	Dr. Josefa Hernández, Prof. Abel Lemos, Antonio García, Helena Sanz

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Adebayo Olanrewaju**	1	STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES AND FATTY ACID PROFILE OF COCONUT OIL AND PALM OIL: A COMPARATIVE APPROACH	Adebayo Olanrewaju, Chidi Nwosu, Ngozi Akinwumi
		2	EFFECT OF MODIFIED YAM STARCH ON PHYSICAL STABILITY OF OIL-IN-WATER EMULSIONS	Ikramah Amin, Faridah Ibrahim, Suhaimi Abdullah
		3	OPTIMIZATION OF PHENOLIC COMPOUNDS EXTRACTION FROM AVICENNIA MARINA USING CENTRAL COMPOSITE DESIGN	Anju Kumari, Mohd Rashid, Tharun Kumar
		4	EVALUATION OF COWPEA SEED PROTEIN FROM GIZAN REGION: CHEMICAL AND BIOLOGICAL PROPERTIES	Hassan Ibrahim, Khalid Alhassan, Muna Abubakar
		5	INTERACTION EFFECT OF DGAT1 AND BETA-KAPPA CASEIN COMPOSITE GENOTYPE ON MILK PRODUCTION TRAITS IN CROSSBRED DAIRY CATTLE	Maria Silva, João Oliveira, Carlos Ferreira
		6	CASEIN MICELLE DISPERSION IN HIGH SALT ENVIRONMENTS: A STUDY ON PARTICLE SIZE EVOLUTION	Lina Zhang, Wei Liu, Xiaoyan Zhang
		7	PROCESSING OF RAW OYSTER MEAT USING GAMMA IRRADIATION FOR SAFE CONSUMPTION	Nida Hassan, Zainab Muhammad, Farida Ibrahim
		8	EFFECT OF BLANCHING ON THE PHENOLIC CONTENT AND ANTIOXIDANT ACTIVITY OF DILL UNDER DRYING CONDITIONS	Maja Petrović, Ivana Savić, Jelena Marković

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Samuel Nwachukwu**	1	PREDICTING FINANCIAL STRESS IN AFRICAN BANKING SYSTEMS USING MACHINE LEARNING	Chukwuemeka Obi, Adebayo Olamide, Samuel Nwachukwu
		2	SUSTAINABLE CITY GOVERNANCE AND COMPETITIVENESS: A COMPARATIVE STUDY OF MAJOR URBAN CENTERS	Li Wei, Zhang Ying, Wang Jun
		3	FORECASTING ECONOMIC GROWTH USING NEURO-FUZZY SYSTEMS IN DEVELOPING COUNTRIES	Mahir Yılmaz, Elif Bozkurt, Hüseyin Kaya
		4	REDUCING PAYMENT DELAYS IN THE MALAYSIAN CONSTRUCTION SECTOR	Aminah Tan, Zuraida Abdullah, Rashid Mohd
		5	THE DEVELOPMENT STATUS OF MANUFACTURING CONTROL SYSTEMS IN LIBYAN INDUSTRIES	Ali Mohamed Al-Jabari
		6	ASSESSING URBAN LAND DEVELOPMENT TRENDS IN KABUL CITY, AFGHANISTAN	Khalid Rahimi, Fahim Sediqi
		7	PLACE IDENTITY AND WALKABILITY: A STUDY OF TWO STREETS IN ISFAHAN, IRAN AND LEFKOSA, CYPRUS	Amina Rostami
		8		

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES February 27 – 28, 2026 CANAKKALE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
28 Şubat / Feb 28, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Monika Kováčová**	1	ANTIBACTERIAL EFFICACY OF PLUMERIA ALBA PETALS AGAINST COMMON BACTERIAL STRAINS	Abdul Karim, Fatima Nazir, Omar Salahuddin, Amina Zahir
		2	ENHANCING DRUG-DRUG INTERACTION ALERT SYSTEMS: A SOLUTION TO FALSE ALERTS	Jin Xu, Mei Zhang, Xiaofeng Li, Zheng Xu
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF ANTIBACTERIAL PROPERTIES OF ETHANOLIC AND ISOPROPYL-HEXANE EXTRACTS FROM GINGER ROOT (ZINGIBER OFFICINALE)	Noura Alavi, Ramin Vahidi
		4	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA ROOT EXTRACT: A PATHWAY FOR ENHANCING MEMORY AND LEARNING	Aisha Adeyemi
		5	EXAMINING CORPORATE GOVERNANCE NETWORKS AND INTERLOCKING DIRECTORATES IN POLAND	Piotr Zawisza, Krzysztof Malinowski
		6	INFLUENCE OF STAKEHOLDER COMMUNICATION STRATEGIES ON CONSUMER ACCEPTANCE AND FINANCIAL PERFORMANCE IN THE MALAYSIAN FERTILIZER INDUSTRY	Zainab Abdul Rahman, Anwar Ibrahim, Tan Hui Mei
		7	ECOLOGICAL EFFICIENCY IN RUBBER WASTE UTILIZATION AT PANDORA PRODUCTION COMPANY LIMITED	Miroslav Novak, Jakub Svoboda
		8	STUDY ON PUBLIC CONSCIOUSNESS AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS AT UNIVERSITY OF ECONOMICS, PRAGUE	Monika Kováčová

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Contents

MODA MARKALARININ GÖRSEL KİMLİĞİNDE KÜLTÜREL VE TASARIMSAL KODLAR: TÜRK VE FRANSIZ LOGOLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 1

RÖNESANS, BAROK VE NEOKLASİZM RESİM SANATINDA IŞIK VE GÖLGE (HACİM KURMA, ANLATIYI DRAMATİZE ETME VE AHLAKİ NETLİK) ÜZERİNE BİR İNCELEME 16

C. D. FRİEDRİCH, V. HAMMERSHØİ, G. CHİRİCO ve E. AKYAVAŞ'IN TERKEDİLMİŞ, VİRANE ISISIZ MEKAN RESİMLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME 50

TERAPÖTİK İFADE BİÇİMİ OLARAK SANAT: LOUISE BOURGEOIS ÖRNEĞİ 74

METAVERSE ÜZERİNDE MODA DENEYİMİ: FİZİKSELİN ÖTESİNDE STİL 85

ITERATIVE DESIGN THINKING AND GAMIFICATION IN VISUAL EFFECTS PEDAGOGY 104

İÇ MİMARLIK EĞİTİMİNDE GÖRSEL ANLATI PRATİKLERİ: FİGÜR, FOTOĞRAF VE HİKÂYE EKSENİNDE BİR ÖĞRENME DENEYİMİ 123

HAYAT AĞACI SEMBOLÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINA YANSIMASI 125

KALKANDELENLİ MUÎDÎ DİVANI'NDA HALK İNANIŞLARI 135

ÇAĞIN VE ZAMANIN RUHUNUN DIŞINDA BİR KİMLİK: OBLOMOV, GONÇAROV'UN OBLOMOV ESERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ 141

JÜRGEN HABERMAS'IN TEMEL KAVRAMLARI ve MODERN TOPLUM 143

DİL VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANLARI: ÜNİVERSİTE ORTAMINDA "ALMANCA GÜNÜ" HAKKINDA ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ 145

ALMANCA ÖĞRETMENLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN ALMANCA ÖĞRENME YÖNTEM VE YAKLAŞIMLARI 155

LEXICAL ACCESS AND THE EFFECT OF CONTEXT IN PRODUCTION 165

ÖLÜM VE YAŞAM ARASINDA KAHRAMANLIK: TRUVA SAVAŞI ANLATISINDA AŞİL VE ODYSSEUS 167

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SEKTÖREL TERCİHLERİ VE GİRİŞİMCİLİK NİYETİ 168

BİREYSEL KREDİ PUANLAMASI TÜRLERİNDEN BİRİ: FICO 179

ULUSLARARASI TİCARETTE KARBON TEMELLİ DÖNÜŞÜM: YEŞİL MUTABAKAT, SKDM VE YENİ REGÜLASYONLARIN ETKİLERİ 181

KÜRESEL JEOPOLİTİK GERİLİMLERİN TEDARİK ZİNCİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ERKEN UYARI SİNYALLERİ VE LOJİSTİK RİSKLER 191

ŞANLIURFA İLİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN GIDA TÜKETİM ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ 203

KURUMSAL İLETİŞİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR MARKA DEĞERİ OLUŞTURMA: RED BULL ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 214

EMPHASIS AND INFORMATION FOCUS IN ENGLISH CLEFT CONSTRUCTIONS 217

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KAVRAM YANILGILARINA İLİŞKİN FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ 228

AN EXAMINATION OF MIDDLE SCHOOL PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS' AWARENESS OF MATHEMATICAL MISCONCEPTIONS 229

AİLE KURUMUNUN OKUL DİSİPLİN POLİTİKALARINA ETKİSİ: OKUL YÖNETİCİLERİ GÖRÜŞLERİNE DAYALI BİR İNCELEME 230

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN OKUL KÜLTÜRÜNE ETKİSİ: YÖNETİCİLER AÇISINDAN BİR ALAN ÇALIŞMASI 232

STUDENT PERSPECTIVES ON THE IMPACT OF EDUCATIONAL GAMES ON TURKISH LANGUAGE ACADEMIC ACHIEVEMENT 234

AKADEMİK BAŞARININ YORDAYICILARI OLARAK, ZAMAN YÖNETİMİ VE OKUL BAĞLILIĞI ROLÜNÜN İNCELENMESİ 243

RASYONALİTENİN FORMELLEŞTİRİLMESİ SORUNU: HESAPLAMA TEMELLİ RASYONALİTE ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 262

TÜRKİYE'DE DİNDARLIK, TOPLUMSAL GÜVEN VE SOSYAL SERMAYE: TGSS 2024 VERİLERİ ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR İNCELEME 264

TÜRKİYE'DE LAİKLİK VE DİNÎ NORM BEKLENTİLERİ: TGSS 2024 VERİLERİYLE TOPLUMSAL TUTUMLARIN HARİTASI 273

"MÂ YÜDRÎKE" İFADESİNİN KUR'ÂN'DAKİ KULLANIM ALANLARI 281

KUR'ÂN'DA ÖNLEYİCİ YASAKLAMA: "LÂ TAKRABÛ" ÖRNEĞİ 287

MOĞOL İSTİLASI SONRASINDA BAĞDAT'TA ULEMÂNIN DURUMU: HADİS ÂLİMLERİ ÖZELİNDE BİR İNCELEME 294

MESÎHÎ'NİN *EDİRNE ŞEHRENGÎZİ*'NDE ŞEHİR TASVİRİNİN ESTETİK VE AHLAKİ İNŞASI (55-71. BEYİTLER ÜZERİNE BİR ŞERH DENEMESİ) 296

İTİBARIN PANOPTİK DÖNÜŞÜMÜ: ALGORİTMİK GÖZETİM VE VERİ SÖMÜRGECİLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ 312

DİJİTAL ORTAMDA AFET İLETİŞİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME 323

KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU BAĞLAMINDA SHREK FİLMİNİN İNCELENMESİ 324

KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA MÜZE EĞİTİMİNİN İŞLEVİ 331

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE REKREASYON ETKİNLİKLERİNE KATILIMIN MUTLULUK VE YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ 335

EVRENİN İŞLEYİŞİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR SORUŞTURMA 353

YÜKLEMİ TÜMLEYEREK ÖNERMELERİ OLUMSUZLAMANIN GEREKTİRME VE ÖTELEME AÇISINDAN ÇIKARIMLARI 360

KAVRAMI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ÇÖZÜMLEME 370

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ PERSPEKTİFİNDEN "SARIKIZ EFSANESİ" 379

ERİL SİYASET VE CİNSİYET KURAMI ÇERÇEVESİNDE KADIN SİYASETÇİLERİN BİLİŞSEL ALGILARINA İLİŞKİN ZONGULDAK/MERKEZ'DE NİTEL BİR ANALİZ 387

TÜTÜN KULLANIMI SADECE BİR BAĞIMLILIK MI YOKSA SÖZSÜZ BİR MESAJ MI?: ANLATI İNCELEMESİ 390

STRENGTHENING SECURITY SECTOR GOVERNANCE: THE ROLE AND DUTIES OF THE POLICE 396

STRENGTHENING PROTECTED AREA MANAGEMENT: A GOVERNANCE ASSESSMENT AND PROPOSED ACTION PLAN FOR KALBARIO–PATAPAT NATURAL PARK (KPNP) 403

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN-MERKEZLİ, AKILLI VE DİRENÇLİ KENTLER: KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 450

DECODING COGNITIVE PATHWAYS: EXPLORING THE INTRINSIC PROBLEM-SOLVING MECHANICS OF THE HUMAN MIND 478

AUTOMATED GENERATION OF SCREEN-RECORDED VIDEOS: AN ALGORITHMIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT CREATION 479

ONTOLOGICAL FRAMEWORKS FOR INTELLIGENT MUSIC EDUCATION SYSTEMS: ENHANCING KNOWLEDGE REPRESENTATION AND UTILIZATION 480

ENHANCING ENGINEERING EDUCATION IN LABORATORIES USING ACTIVE LEARNING: A COMPREHENSIVE APPROACH FOR STUDENT SKILL DEVELOPMENT 481

AUTONOMOUS AGENT LEARNING THROUGH CONSTRUCTIVIST PRINCIPLES: A SEQUENTIAL BOTTOM-UP LEARNING FRAMEWORK AND TOOL (CON-LEARN) 482

REVOLUTIONIZING MANUFACTURING LINES WITH DEEP LEARNING: A NEW ERA IN PRODUCT IDENTIFICATION 483

ASSESSING THE ECONOMIC IMPACT OF ARTS AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF KWARA STATE, NIGERIA: A HUMAN CAPITAL APPROACH 484

EMBRACING INDUSTRY 4.0 WITH AI: OPTIMIZING ASSEMBLY LINE EFFICIENCY USING DEEP LEARNING-BASED PRODUCT IDENTIFICATION 485

EVALUATING THE ECONOMIC IMPACT OF HUMANITIES AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF OSUN STATE: A DISCIPLINE-BASED ASSESSMENT 486

A NEW APPROACH TO E-LEARNING: AN EXAMINATION OF STUDENT ENGAGEMENT WITH VARIOUS DIGITAL LEARNING TOOLS 487

NAVIGATING THE CHALLENGES OF UNIVERSITY CURRICULUM POLICYMAKING IN BRAZIL: A CASE STUDY OF REFORM AND INNOVATION 488

TRANSFORMATIVE IMPACT OF COLLABORATION: EMPOWERING MIDDLE GRADE EDUCATORS THROUGH A SHARED LEARNING CULTURE 489

EXPLOITING CHATBOTS' POTENTIAL: A VISION FOR THEIR ROLE IN HIGHER EDUCATION 490

COPYRIGHT SYSTEMS MODELS: STRIKING A BALANCE BETWEEN RIGHTS, INNOVATION, AND ACCESS 491

MODERN CHALLENGES IN RUSSIAN SPORTS LAW 492

ENHANCING THE MODERNIZATION OF THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN) 493

WOMEN'S RIGHTS AND CULTURAL AUTONOMY: CHALLENGES IN BALANCING CULTURAL ACCOMMODATION 494

DISCRIMINATION IN CIVIL SERVICE HIRING: A THREAT TO MERITOCRATIC PRINCIPLES 495

DEPENDENCY THEORY AND THE UNITED STATES-MIDDLE EAST RELATIONSHIP: A CASE STUDY OF IRAN, SAUDI ARABIA, AND TURKEY 496

SELECTION CRITERIA FOR NATIONAL TEAMS: THEORY AND APPLICATION 497

THE DESIGN INFLUENCED BY THE ARCHITECTURAL AESTHETICS OF PHRA MAHA CHEDI AT WAT ARUN DURING THE RATTANAKOSIN ERA 498

COMPARATIVE ANALYSIS OF RELIGIOUS FESTIVAL COSTUMES IN ASEAN COUNTRIES 499

LOAN GUARANTEE SCHEMES: PUBLIC AND PRIVATE CASE STUDIES 500

THE USE OF RHIZOPHORA WOOD IN DESIGNING WALKING STICKS FOR SENIORS 501

RHIZOPHORA CHARCOAL: AN ECO-FRIENDLY ALTERNATIVE FOR INNOVATIVE DESIGN APPLICATIONS 502

FABRIC PRINTING DESIGN: INFLUENCES FROM KOREAN TRADITIONAL ART 503

REVEALING THE ECOLOGICAL SPIRIT OF MUEANG THROUGH ENGLISH MATERIALS 504

THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON NATIONAL INVESTMENT 505

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RURAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SUSTAINABLE WATER SUPPLY IN MALI 506

INTERNAL CONFLICT AND ARMED GROUPS: AN EXAMINATION OF THE ALGERIAN CONTEXT 507

LEADERSHIP STRATEGIES IN ADDRESSING EMPLOYEES' COUNTERPRODUCTIVE BEHAVIOR IN THE WORKPLACE 508

CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA 509

SERVICE EVALUATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE ARMY OF POLAND IN RELATION TO BUDGETARY ALLOCATIONS 510

A SIMILAR APPROACH: TO EMBRACE CLOUD COMPUTING OR STAY TRADITIONAL 511

THE IMPACT OF ZHOU ENLAI ON CHINA'S DIPLOMATIC STRATEGIES 512

FINGERPRINTS ON BALLISTIC MATERIALS AFTER GUNSHOT IMPACT 513

THE EVOLUTION OF DIGITAL LEARNING PLATFORMS IN EDUCATIONAL INTEGRATION 514

DISCLOSURE IN THE SOCIAL SPHERE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN CITIZENS AND GOVERNMENTS: A STUDY OF THE MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK 515

THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN JUNIOR SCHOOL ART LESSONS TO ENHANCE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS 516

THE CREATIVE DESIGN OF CHILDREN'S PICTURE BOOKS INSPIRED BY AMPHAWA FIREFLIES LEGENDS517

WEB CONTENT EXAMINATION OF THE MAJOR TOURIST DESTINATIONS IN ITALY: EVALUATION BY FRENCH TRAVELERS 518

DISABILITY VARIETY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN QATAR 519

ITALIC HANDWRITING IN THE DIGITAL AGE 520

THE IMPACT OF PARENTAL ENGAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH DISABILITIES 521

THE SIGNIFICANCE OF CONCERNS FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION-MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN INDONESIA 522

THE USE OF ENGLISH IN JAPANESE TRAVEL LITERATURE 523

EXAMINING THE UTILIZATION OF ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES BY POSTGRADUATE EFL STUDENTS IN EGYPT 524

CULTURAL SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS 525

EDUCATION OF PROCUREMENT SPECIALISTS IN AUSTRIA: A COMPETENCY-DRIVEN APPROACH 526

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DEVELOPING A COMPREHENSIVE AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR EMERGING ECONOMIES 527

DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN EGYPTIAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME 528

DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN MOROCCAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME 529

FACTORS INFLUENCING EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN EMERGING ECONOMIES 530

CHALLENGES AND OBSTACLES IN ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES.. 531

STRATEGIC OPTIMIZATION OF SUPPLY CHAINS WITH INTEGRATED RISK AND SUSTAINABILITY OBJECTIVES 532

EVALUATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING: ETHICS AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERSPECTIVES..... 533

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM EGYPT 534

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

MODA MARKALARININ GÖRSEL KİMLİĞİNDE KÜLTÜREL VE TASARIMSAL KODLAR: TÜRK VE FRANSIZ LOGOLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Doç. Dr, Özlem KUM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ozlemkum@outlook.de

ORCID ID 0000-0002-6567-7974

Dr. Öğr. Gör., Havva Sinem İNNAP

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, innapsinem@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-0052-3691

ÖZET

Moda markalarının görsel kimliği, kültürel ve tasarımsal kodların etkileşimiyle şekillenen önemli bir unsurdur. Bu araştırma, Türk moda markaları (Mavi, Vakko, LTB, Kiğılı, Beymen) ile Fransız moda markalarının (Hermès, Chanel, Christian Louboutin, Saint Laurent, Lacoste) logolarını kültürel ve tasarımsal kodlar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çalışma, grafik tasarımının temel kodları (renk, tipografi, form) ve kültürel-kavramsal anlam düzeyinde nitel, karşılaştırmalı bir yöntemle analiz edilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle markaların görsel kimlik unsurları değerlendirilmiş, doküman incelemesi aracılığıyla markaların resmî web siteleri ve kurumsal kimlik dokümanları analiz edilmiştir. Türk markalarının logoları modernlik, sadelik ve erişilebilirlik vurgusu yaparken; Fransız markaları tarihsel miras, prestij ve elitizm temalarıyla güçlü sembolizm kullanmaktadır. Türk markaları sade, dinamik kimliklerle geniş kitlelere hitap ederken Fransız markaları aristokratik miras ve zamansız şıklıkla prestijli bir imaj yaratmaktadır. Türk markalarında sade, monokrom renkler ve sans-serif tipografiler tercih edilirken Fransız markalarında ise klasik serif yazı tipleri ve ikonik semboller öne çıkmaktadır. Bu analiz, kültürel bağlamdaki farklılıkların marka kimliklerini yansıtan estetik tercihlerle somutlaştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Moda Markası, Görsel Kimlik, Logo Tasarımı, Kültürel Kodlar, Tasarımsal Kodlar, Türk ve Fransız Logoları

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Moda Endüstrisinde Marka Kimliği ve Görsel Kimlik

Marka kimliği, markanın değerlerini, hikâyesini, vaadini ve kişiliğini yansıtan bütünsel bir yapıdır. Moda markalarında bu yapı görsel kimlik üzerinden kurulmaktadır; çünkü moda tüketimi yalnızca ihtiyaç odaklı değil kimlik performansı ile ilişkilidir. Bu nedenle moda markaları tüketici ile duygusal bağ kurma, yaşam tarzı sunma ve sosyal aidiyet üretme gücünü büyük ölçüde görsel göstergeler üzerinden sağlamaktadır.

Moda endüstrisindeki, markanın kimliği, rekabetin yüksek olduğu ve trendlerin hızlı değiştiği ve bu kimliğin görsel olarak ifade edilişinin büyük önem taşıdığı bir alandır (Keller,2013). Marka kimliği denildiğinde markanın değerleri, vaatleri, kişiliğini temsil eden bütün bir yapıyı ifade ederken bu yapının rengi, logosu, tipografisi mekânı, dijital arayüzler ve fotoğraf gibi görsel öğeler ile somutlaştırılarak edinilmiş halidir (Wheeler, 2017). Kapfarer'in marka kimliği prizması, marka kimliği görsel dilin kültürle ilişkisini sistematikleştirmek açısından yararlıdır: logo, renk gibi fiziksel öğeler, tipografik ton ve üslup gibi kişilik temsilleri, köken ve ustalık ifadeleri ise kültürü temsilen, kadro ve görsel şov ve görsellik açısından öncelik alınırken, hedef kitlenin temsili olan yansıma ve benlik imgesini özdeşleşme vaadiyle stratejik bir duruş sergilemesini sağlar. Kapferer'in prizması aslında markanın kültürel ve kökensel değerlerini estetik kod ile bağlayan bir "eşleştirme matrisi" üzerinden uygulamasını gösterir (Ross, 2021, s.144). Günümüzde moda piyasası küresel markaların domine ettiği diğer yandan bağımsız tasarımcılarında hızla çoğaldığı yoğun bir rekabet ortamının olduğu bir alandır. Bu rekabet ortamında, sadece ürün tasarımı ve kalite ile öne çıkmanın yeterli olmamasıyla birlikte, marka kimliğinin de tutarlı özgün ve hafızada kalıcı bir biçimde kurgulanması gerekmektedir. Marka kimliği ile tüketicinin zihninde önemli derecede görsel kimliğini tutarlı ve bütüncül bir şekilde tasarlanmasına bağlıdır (Sevil, 2006, s.98). Görsel kimlik ise markanın "giydiği elbise'' ye benzetilirken fakat bu elbisenin markanın eylemde bulunduğu alan ile uyum ve stratejik olarak kurgulandığı zaman hedef kitle üzerinde anlamlı bir etkiye sebep olduğu ifade edilmektedir.

Görsel kimlik, logo, renk paleti tipografi grafik dili ambalaj ürünün sunumu, mekânın tasarımı ve dijital arayüzler gibi görsel öğelerle desteklenmesiyle oluşan bir bütüncül sistemdir. Bayburtlu görsel kimliğin kimlik yaratma gücü ile ilişkilendirerek tasarımın 'görsel bütünlük' yaratan temel eylem olduğunu ve markaya ait görselliği kurduğunu ifade eder (Bayburtlu,2011, s.17). Moda endüstrisinin kimlik ihtiyacı ve özelliklerinde, moda yalnızca giysiden ibaret olmayan, sembolik anlamlarla, yaşam tarzlarını ve kimlik temsilleri üzerinde işleyen kültürel bir algıdır. Moda tüketicilerin kimlik imajına dokunarak onlarla bağ kurar, bu sebeple moda markaları aslında yaşam tarzlarını ifade eden önerileri üzerinden konumlandığını ortaya koymaktadır.

1.2. Logo Tasarımı ve Grafik Tasarım Kodları

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Logo, şekil, tipografi ve renk bütünlüğüyle işleyen bir iletişim nesnesidir. Tasarım kuramı açısından logo, renk, tipografi, form ve semboller ile minimalizm-detay oranı gibi unsurlarla işlevsel hale gelmektedir. Renk, duygusal çağrışımlar üretirken tipografi, markanın kişiliğini ve tonunu tanımlamaktadır. Form ve semboller, marka hikâyesine dair göstergeler sunarken minimalizm ile detay oranı ise marka hafızasında etki yaratmaktadır. Moda logolarının ikna gücü, bu unsurların tutarlı ve stratejik bir şekilde kullanılmasıyla gelişmektedir.

Kullanılan bu unsurların tutarlı ve stratejik kullanımıyla moda markalarının ikna gücünü ve hafızada kalıcılığını arttırır. Grafik sisteminde renk paleti, tipografi, boşluk ve form logoyu desteklerken görsel kimliğinde sistematik olarak uygulanmasını sağlar (Bayburtlu, 2011). Moda markalarının renk ve tipografi tercihleri, markanın kişiliği ve tüketiciyle kurduğu bağı doğrudan etkileyen faktörlerdendir. Lüks marka örneklerine bakıldığında siyah- beyaz veya nötr tonların yoğunlukla kullanılması zamansızlığı ve seçkinliği temsil ederken, ulaşılabilir markalar ise daha dinamik ve parlak renkleri kullanarak modern tipografiler ile samimiyet ve enerji algısı yaratmaktadır (Kapferer,1994; akt. Ross, 2021, s.144). Görsel algıya hitap eden logo ve semboller renklerle birleştiğinde daha güçlü etkiye sebep olduğu kanıtlanmıştır. Renkleri her toplum, kendi kültürüne göre farklı yorumlasa da renklerin sembol dili evrensel olarak ifade edilmektedir (Wilkinson, 2009, s.280) Tipografide kullanılan ve genellikle markalar tarafından tercih edilen sans serif, zarif otoriter ve ılımlı olarak algılanırken aslında daha sade ve basit bir algıyı temsil etmektedir. Serif yazı tipleri daha gösterişli ve süslüdür. (Özer,2015, s.22). Bu sebeple sans serif yazısı markalar tarafından yoğunlukla tercih edilmesinin asıl sebebi modern bir görünüm sağladığı için izleyiciler üzerinde daha güçlü ve samimi duygular uyandırır.

Markalar logolarında kullandıkları sembollerde markanın kökenini veya hikayesini anlatan bağlantıları ifade edebilirler (Aaker,1996). Minimalizm moda markalarında en yaygın stratejilerden birisidir; akılda kalıcılığı sağlamak amacıyla detayların azaltılması ve netlik uygulanılır. Markanın bu stratejisi aslında markanın yüksek algıya sahip olduğu durumlarda tercih edilmektedir (Wheeler, 2017). Marka algısında kalite ve zarafet çağrışımı yaratmak için ise görsel kimlikte boşluk dengesi kullanılır. Logo tasarımı kullanılan sembollerle ya da yazı karakterleriyle markanın kimliğini oluşturan bileşenlerde içerisinde barındırmaktadır.

Moda sadece giysi kültüründen ibaret olmayan bir olgudur; aynı zamanda toplumların kimlik ve kültürel değerlerinin yanısıra miraslarıyla da iç içe geçmiş bir ifade yöntemini de temsil etmektedir. Moda iletişimsel bir dildir, görsel olarak bireylerin kendilerini sosyal, kültürel ve siyasi kimliklerini ortaya koymakta ve bunu belli, imgeler aracılığıyla ifade edilmesine olanak sağlamaktadır. Moda bireylerin kendini ifade etmek için önemli bir araçtır. Kültürel kimlik, bireyin cinsiyet, ırk, etnik köken, din ve milliyet gibi kültürel ölçütlere dayandırılarak bir yere ait olma duygusunun temelidir. Bu durumda moda, kültürel kimliği en iyi şekilde ifade edilişinin önemli bir aracıdır.

Moda, bir toplumun kültürel değerlerini, kimlik varoluşunu, modern dünyaya adaptasyon sürecini gösteren en önemli kültürel göstergelerden birisidir. Her toplumun moda olgu anlayışı kendi tarihsel sürecinden, toplumsal yapısı ve kültürel kodlarından beslenerek gelişmektedir. Fransız moda kültürü, modanın başladığı yer olarak kalite, lüks ve zarafet ilkeleriyle ifade edilirken; Türk moda kültürü, modernleşme, gelenekçilik arasında kurulmuş bir dengeyle ifade edilmektedir (Koca ve Koç, 2021). Her iki toplum modayı yalnızca giyim biçimi olarak

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

nitelendirmektense, bir kimlik temsili olarak görmektedir; fakat kültürel temelde, estetik anlayışlarında ve toplumsal hedeflerinde farklılıklar göstermektedirler.

1.3. Kültür ve Moda Markalarının Görsel Dili

Moda, belirlenen somut ürünler üreten kültürel melez bir endüstridir. Fransız modasının en önemli etkeni bir mirasın devamlılığı ile ilgili olmasıyla belirlenmektedir. Modanın özgün, yaratıcı yeni ve yeniden üretilemeyen ürünlerin üretim alanı olmasıyla ve birçoğunun miras dahilinde korunarak yaratıcılık kaynağı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Pistilli,2018, s.1; akt. Barrère, Santagata,2005). Moda Fransa toplumu için yalnızca endüstri değil, kültürel miras ve ulusal tanınırlık olarak nitelendirilmektedir. Fransız moda kültürünün 17. Yüzyıldaki Paris'te "haute couture" geleneğiyle başlamıştır. Haute couture'un süreç içinde ilerlemesiyle şekillen bir mirasın temsil ettiği en önemli avantaj, Fransız modasının 1970-1980 yıllarına kadar olan dönemlerde dünya pazarına hâkim olmasını da sağlamıştır. Bu sebeple, Fransız modasının tarih sürecinde yer edinmesinin sebebini tek bir faktörle anlamlandırmak yetersiz kalacaktır. Bu mirasın varlığına dayanan olumlu faktörler belli bir konfigürasyonlara işaret etmektedir. Tarih boyunca üretilmiş, uygulamalar ve süreçlerden geçmiş seçilerek aktarılan somut ve soyut varlıklardan oluşan bir bütün olarak moda, toplumsal bir bağlamı ve antropolojik bir eylem alanı olarakta görülmektedir. Bourdieu'nun toplumsal alanlar teorisine göre, bir alan aynı amaç için rekabet eden kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Buradaki, kişi ve kurumların konumlarında alanı oluşturan diğer konumlara göre bağlılık gösterir ve onlar tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla alanlarda anlam ve değerler ilişkiseldir (Bourdieu,1984). Moda, Fransa toplumu için toplum bilincinde önemli bir yere sahiptir. Birçok Fransız markası modada öncü ve biricikliği temsil etmektir. Geçmişten günümüze tarihte de birçok toplumun giyim anlayışına etki eden Fransız modası, burjuvazi ile ön plana çıkmıştır. Bireylerin, giyim anlayışı biriciklikten çıkmaktadır. Fransız moda evleri tarih mirasını ve kültürel estetiğini korurken bazen nostaljik bazen de yeniden yorumlayarak marka kimliğine dahil etmektedir. Markanın zamansız şıklık ve köklerine bağlılığı vurgulamak amacıyla uygulanmaktadır. Bazı lüks markalar ise görsel dilde minimalizm, sofistike sadeliği ve simgesel söylemi tercih etmektedir. Bu durum ise tasarım stratejisi ve markanın tarihine hem de modern zamana adapte olmasını sağlamaktadır. Marka görsel dili aracılığıyla Fransız moda kültürü, yalnızca estetik tercihleri sunmakla kalmaz bunun yanısıra tarihi, kimliği, sosyal değerlerini de ön plana çıkartır. Bu sebeple moda markalarının görsel dili incelenirken sadece modanın estetik tarafını değil birçok alanı da kapsamaktadır.

Türk moda kültürü, Uygur boylarından, orta Asya Türk devletlerine Selçuklulardan Osmanlı imparatorluğuna kadar derin köklere sahip olup, sonuç olarakta modern Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzun tarihi bir geçmişe sahiptir. Türk moda giysi kültürü geleneksel dokuma, süsleme ve işleme sanatlarının yanı sıra batılılaşma ve küreselleşme süreçleriyle dönüşerek bugünkü görsel moda dilini ortaya çıkarmıştır (Koç,2024). Türk giysi tarihinin kökeni Orta Asya'daki göçebe kültürlerden başlayarak kaftan, aba, bürümcük, seraser gibi kumaşlardan geleneksel giysi stillerine uzanmaktadır. Geçmişte giyim kültürü meslek ve bulunduğun coğrafi koşullara göre şekillenirken 19. Yüzyıl sonrasında Tanzimat döneminin

başlamasıyla birlikte Batı'nın moda etkisi kentsel ve kültürel dönüşümle birleşmiştir. Batılılaşma, Giyim tercihlerinde radikal değişikliklere sebep olmuştur. Türk giysi kültürü yüzyıllardır birçok toplumla iç içe yaşamış birçok kültürü içinde barındırmış homojen bir toplum oluşumuna sahiptir. Yüzyıllar öncesinde Roma ve Bizans'tan etkilenen bu toplum 19. Yüzyıldan sonra da Avrupa ülkelerinden etkilenmeye devam etmiştir. 20. Yüzyıl başlarında kadınların artık kamusal alanlarda iş hayatına girmesiyle Türk modası yeni bir kimliğe bürünmüştür (Koç, 2024). Türk toplumunun görsel dili denildiğinde süsleme ve semboller kültürün önemli sembollerinden sayılmaktadır. Görsel kimlikte, kaftan, entari, şalvar gibi giysilerde yer alan işlemeler, nakışlar ve desenler sadece estetik açıdan görünmenin yanı sıra aynı zamanda toplumsal statünün de kimlik ve aidiyet göstergesi olarak uygulanmıştır (Göksel ve Kutlu, 2016). Batılılaşmanın etkisiyle değişime uğrayan giyim kültürü, Türk modacıları için kültürel değerleri, kültür kimliğini korumak adına, yerel unsurlar ile çağdaş tasarımın birleştiği global bir estetik üretme amacı güder (Özdemir, 2022). Türk moda kültürü, modernleşme sürecinde geleneksel kodlarını yeniden yorumlayarak "kimliksel estetik" tarzını oluşturmuştur. Türk moda kültürünün görsel dili ise renk zenginliği, yerel motiflerin çeşitliliği ve kültürel çeşitliliği ile tanımlanmaktadır.
Osmanlı'dan kalan giyim mirası Anadolu'nun dokuma gelenekleri ve Cumhuriyet sonrası modernleşme estetiğinin harmanlanması Türk modasının görsel kodlarını belirlemektedir (Koca ve Koç, 2021; Türemez, 2024). Türk markalarının görsel dilinde renk duygusal ifade aracı kullanılmaktadır. Mavi markasının renk tonları denim kültürü ve doğallığı temsil etmektedir. Beymen ve Vakko gibi markalar ise altın, bej gibi toprak tonlarıyla köklenmiş bir tarih zarafet ile yansıtmaktadır (Özdemir, 2022). Bu çeşitliliğin sonucunda Türk modası melez yapısını hem yerel hem global olarak yansıtır (Yıldız, 2023).

2. YÖNTEM

Bu çalışma, logo tasarımını grafik tasarımının temel kodları (renk, tipografi, form) ile kültürel ve kavramsal anlam üretiminin etkileşimi üzerinden incelemektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, Türk moda markaları (Mavi, Vakko, LTB, Kiğılı, Beymen) ile Fransız moda markalarının (Hermès, Chanel, Christian Louboutin, Saint Laurent, Lacoste) logolarını kültürel ve tasarımsal kodlar bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Bu araştırma, Türk ve Fransız moda markalarının logo tasarımlarını kültürel ve tasarımsal kodlar açısından incelemek amacıyla yapılan nitel bir çalışmadır. Araştırmada, betimsel analiz yöntemiyle markaların görsel kimlik unsurları olan renk, tipografi ve sembol kullanımı incelenmiş; bu unsurlar, Türk ve Fransız markalarının görsel kimlik stratejileri bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Betimsel analizde "elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır" (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.239). Ayrıca, doküman incelemesi yoluyla markaların resmi web siteleri ve kurumsal kimlik dokümanları analiz edilerek estetik tercihlerin kültürel bağlamdaki anlamı ortaya konulmuştur. Doküman analizi, nitel araştırmalarda yazılı, görsel veya dijital materyallerin sistematik biçimde incelenmesiyle, belirli bir olguya ya da konuya ilişkin anlamlı verilerin elde edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Eycan ve Pepe, 2025, s.80). Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen Mavi, Vakko, LTB, Kiğılı ve Beymen; Hermès, Chanel, Christian Louboutin, Saint Laurent ve

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Lacoste markalarının güncel logoları analiz edilmiştir. Veriler, markaların resmî web siteleri, kurumsal kimlik dokümanları ve açık erişimli görsel arşivlerden elde edilen logo görsellerinden oluşmaktadır.
Toplanan logolar önce grafik tasarımın temel bileşenleri olan renk, tipografi ve form/ikonografi açısından çözümlenmiş; ardından kültürel ve anlamsal düzeyde yorumlanmıştır. Bulguların bütüncül olarak değerlendirilmesi için Türk ve Fransız markaları arasında renk stratejileri, sembol kullanımı, tipografi tercihleri ve kültürel temalar üzerinden karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Çalışma, yalnızca seçilen markaların güncel logoları ve bu logoların görsel tasarım bileşenleriyle sınırlıdır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Türk ve Fransız moda markalarının logoları; renk, tipografi, form/ikonografi ve kültürel-anlamsal konumlandırma başlıkları altında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Analizler, markaların kurumsal kimlik stratejileri ve kültürel temsil biçimleri dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Çizelge 1. Türk Moda Markaları

Marka	Renk	Tipografi	Form / Sembol	Kültürel-Anlamsal Yorum
Mavi	Mavi	Sans-serif	Sembolsüz	Gençlik, samimiyet, denim kültürü; sade ve çağdaş görünüm
Vakko	Siyah	Serif	Monogram	Lüks, köklü gelenek, aristokratik incelik
LTB	Siyah	Sans-serif	Dalga formu	Enerji, hareketlilik, casual-sportif stil
Kiğılı	Siyah	Geometrik sans-serif	Simetrik yazı	Maskülen kurumsallık, disiplin, modern profesyonellik
Beymen	Siyah	Modern serif	Yazı tabanlı, sembolsüz	Erişilebilir şıklık, kentli stil, modern-sade kimlik

Çizelge 2. Fransız moda Markaları

Marka	Renk	Tipografi	Form / Sembol	Kültürel-Anlamsal Yorum
Hermès	Turuncu	Serif	At arabası sembolü	Zanaatkârlık, aristokratik miras, tarihsel süreklilik
Chanel	Siyah	Serif	Çift C monogram	Zamansız lüks, elitizm, ikonik minimalizm

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Christian Louboutin	Kırmızı & beyaz (orijinal logo)	El yazısı imza	İmza formu	Tutku, cazibe, moda–sanat ilişkisi; kırmızı taban kimliği
Saint Laurent (YSL)	Siyah	Modern sans-serif (BÜYÜK HARF)	Sembolsüz	Paris modernizmi, sofistike minimalizm, avangart stil
Lacoste	Yeşil + kırmızı detay	Sans-serif	Timsah sembolü	Sportif prestij, Fransız spor kültürü, ikonik marka hikâyesi

Çizelge 3. Türk-Fransız Moda Markalarının Karşılaştırma Tablosu

Kategori	Türk Markaları	Fransız Markaları
Kültürel Temalar	Modernlik, gençlik, erişilebilir şıklık, kurumsal sadelik	Lüks, aristokrasi, ikonik moda geleneği, kültürel miras
Renk Eğilimi	Kurumsal tonlar, monokrom kullanımı	Monokrom + ikonlaşmış renkler (ör. Hermès turuncusu, Louboutin kırmızısı)
Tipografi	Sans-serif ağırlıklı	Çoğunlukla serif ancak modern sans-serif örnekleri de vardır (Saint Laurent gibi)
Sembol Kullanımı	Düşük	Yüksek ve kültürel olarak anlam yüklü
Konumlandırma	Genç tüketici, geniş kitle, erişilebilir moda	Prestij, otantiklik, yüksek moda, seçkinlik

3.1. Türk Moda Markaları

Görsel 1. Mavi Logo

Çizelge 4. Mavi Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Orta ton mavi	Güven, gençlik, sadelik; denim kültürüyle özdeşlik
Tipografi	Yuvarlatılmış sans-serif	Samimi, dinamik, modern kimlik
Form	Yazı tabanlı, sembolsüz	Erişilebilirlik ve sade iletişim odağı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Mavi logosu, markanın denim kültürüyle kurduğu organik ilişkiyi görsel düzlemde sade bir yazı kompozisyonu aracılığıyla aktarmaktadır. Orta tonlu mavi renk, birçok kültürde güven, sadelik ve gençlik gibi çağrışımlarla ilişkilendirilmektedir ve markanın "ulaşılabilir, samimi ve modern denim" kimliğini desteklemektedir. Sans-serif tipografi, yuvarlatılmış köşeleri ve dengeli harf aralıklarıyla yumuşak, genç ve çağdaş bir imaj oluşturmuştur. Sembol kullanılmaması markanın hikâyesini doğrudan yazı üzerinden kurmasıyla açıklanabilir; bu durum günlük yaşamla güçlü bağ kuran, yalın bir marka dili yaratmaktadır. Logo genel olarak Mavi'nin genç kitleleri hedefleyen samimi ve çağdaş marka konumlandırmasına uyumludur.

VAKKO

Görsel 2. Vakko Logo

Çizelge 5. Vakko Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah / monokrom	Lüks, güç, statü ve rafine estetik
Tipografi	Klasik serif	Geleneksellik, aristokratik yazı karakteri
Form	Monogram	Prestij, köklü moda geleneği

Renklerin anlamı kültürlere göre değişiklik göstermekle birlikte siyah renk diğer tüm renklerden daha geniş bir sembolizm ve anlam yelpazesine sahiptir. Bu bağlamda, Anne Hollander, simgesel ve optik gücünün birleşimiyle öne çıkan siyah rengin giyim modasını etkisi altına aldığını, tekrarlanan döngüler halinde popülerleştiğini ve anlam haznesine yüzyıllar boyunca yeni anlamlar yüklendiğini vurgulamaktadır (Harvey, 2008, s. 80; akt. Demir Parlak, 2022, s. 36). Özdemir (2025), siyah rengin hem yas, pişmanlık ve suçluluğu sembolize edebileceğini hem de derin dinlendirici sessizlik, sonsuzluk ya da yapısal kuvvet gibi anlamları taşıyabileceğini belirtmiştir (s. 393). Vakko logosu, Türkiye'de lüks moda geleneğini temsil eden en köklü tasarım kimliklerinden biridir. Siyah rengin tercih edilmesi, kültürlerarasında sıkça zarafet, güç, resmiyet ve seçkinlik ile ilişkilendirilmesi nedeniyle markanın tarihsel prestij iddiasını güçlendirmektedir. Serif tipografideki ince-kalın çizgi kontrastı, Avrupa lüks moda evlerinde kullanılan geleneksel yazı karakterlerine yakın bir estetik sunmaktadır. Logodaki monogram, markanın tarihsel mirasını sembolik düzlemde görünür kılarak aristokratik geçmiş, köklü moda geleneği ve yüksek statü ile ilişkilendirilmiştir. Vakko'nun logosu, markayı "ulaşılması arzulanan seçkinlik" ekseninde konumlandıran güçlü bir sembolik yapı sunmaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 3. LTB Logo

Çizelge 6. LTB Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah	Netlik, evrensellik, günlük kullanım
Tipografi	Güçlü sans-serif	Enerjik, genç, modern duruş
Form	Dalga formu	Denim hareketi, rahatlık, casual yaşam

LTB logosu, markanın genç ve sportif kimliğini destekleyen minimalist ve enerjik bir tasarım anlayışıyla oluşturulmuştur. Siyah renk, netlik ve evrensellik sağlayarak casual denim pazarında sık tercih edilen sade bir görünüm yaratmaktadır. Sans-serif tipografi, kompakt ve güçlü harf formlarıyla dinamik ve modern bir algı oluşturmaktadır. Bazı uygulamalarda kullanılan eğik/dalga formu, denim kumaşın esnek yapısını ve markanın "rahat, günlük ve akışkan yaşam stili" mesajını görsel olarak destekler niteliktedir. LTB, bu yalın ama enerjik yapı sayesinde genç kitlelere hitap eden sportif ve rahat bir marka kimliği inşa etmektedir.

Görsel 4. Kiğılı Logo

Çizelge 7. Kiğılı Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah	Kurumsallık, güven, profesyonellik
Tipografi	Geometrik sans-serif	Maskülen ve ciddi ton
Form	Simetrik yerleşim	Düzen, resmiyet, stabil marka kimliği

Kiğılı logosu, Türkiye'de erkek giyim ve kurumsal moda alanında uzun yıllardır konumlanmış bir markadır. Logo tasarımında kullanılan monokrom siyah renk, resmiyet, güven ve profesyonellik algılarını güçlendirmektedir. Geometrik sans-serif tipografi ve dar karakter yapısı, maskülenlik, disiplin ve düzen kavramlarını çağrıştırmaktadır. Harflerin hizalanmış ve simetrik düzeni, markanın kurumsal duruşunu vurgularken sembol kullanılmaması, sadelik ve profesyonelliği öne çıkarmaktadır. Kiğılı logosu genel olarak "kurumsal erkek modası"na yönelik ciddi, modern ve güvenilir bir görünüm sunmaktadır.

BEYMEN

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 5. Beymen Logo

Çizelge 8. Beymen Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah	Zamansızlık, modern şehirli stil
Tipografi	Modern serif	Zarif, güncel ve stil sahibi görünüm
Form	Tipografi merkezli	Sade, minimal ve premium kimlik

Beymen logosu, minimal ve modern bir serif tipografi ile oluşturulmuş olup şehirli şıklık kavramını merkeze almıştır. Siyah renk, zamansızlık ve sofistike sadeliği desteklerken tipografideki ince stil detayları markanın "premium fakat erişilebilir" konumlandırmasını güçlendirmiştir. Beymen logosunda marka kimliği tamamen tipografi merkezli bir yapı üzerine kuruludur. Tasarım, modern şehir kültürü ile klasik incelik arasında bir denge kurarak markayı "genç, modern ve stil sahibi" bir çizgide konumlandırmaktadır.

3.2. Fransız Moda Markaları

Görsel 6. Hermès Logo

Çizelge 9. Hermès Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Turuncu	Elitlik, ayırt edicilik, marka mirası
Tipografi	Klasik serif	Gelenek, süreklilik, zanaatkârlık
Form	At arabası	Tarihsel zanaat kültürü, aristokratik bağ

Hermès logosu, markanın aristokratik mirasını açık şekilde görselleştiren güçlü bir ikonografik yapıya sahiptir. Markayla özdeşleşmiş turuncu renk, moda sektöründe nadir rastlanan bir kurumsal renk olup sıcaklık, seçkinlik ve ayırt edicilik çağrışımları yaratmaktadır. Serif tipografi, geleneksel zanaatkârlık ve tarihsel devamlılık duygusunu pekiştirmiştir. Logo kompozisyonundaki at arabası sembolü markanın 19. yüzyıldaki deri ustalığı ve aristokratik at biniciliği kültürüyle olan kökenlerini temsil ederek güçlü bir tarihsel referans sunmaktadır. Hermès logosu, markayı "kültürel mirasa sahip lüks" kategorisinde konumlandıran bütüncül bir göstergedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 7. Chanel Logo

Çizelge 10. Chanel Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah	Zamansız, minimalist, elit duruş
Tipografi	Serif	Otorite ve gelenek
Form	Çift C monogram	Moda ikonografisinin en güçlü sembollerinden biri

Chanel logosu, modern moda tarihinde en tanınabilir sembollerden biridir. Siyah rengin monokrom kullanımı zamansızlık, sadelik ve elit minimalizm duygularını pekiştirmektedir. Klasik serif tipografi, marka adının tarihsel otoritesini vurgularken logonun merkezindeki çift C monogramı, Coco Chanel'in adını simgelemekle birlikte moda ikonografisinde "fazlalıksız lüks" anlayışının sembolü hâline gelmiştir. Minimalist düzen, markanın seçkinliğini sade bir estetikle ifade etmektedir. Chanel logosu, yalnızca bir marka işareti değil, kültürel bir ikon niteliğindedir.

Görsel 8. Christian Louboutin Logo

Çizelge 11. Christian Louboutin Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Kırmızı arka plan + beyaz imza	Tutku, cazibe, dramatik lüks; kırmızı taban kimliği
Tipografi	El yazısı imza	Sanatsal yaratıcılık, tasarımcı kimliği
Form	İmza formu	Moda ile erotik estetik arasında sembolik köprü

Christian Louboutin logosu tasarım olarak imza formundaki el yazısı tipografi ile markanın yaratıcı-personal kimliğini öne çıkarmaktadır. Logonun en bilinen versiyonu beyaz imza + kırmızı arka plan kombinasyonudur; kırmızı renk, marka kimliğinde tutku, cazibe ve dramatik çekicilik sembolü olarak güçlü bir rol oynamaktadır. Siyah renk ise bazı minimal uygulamalarda tamamlayıcı öğe olarak kullanılmaktadır. Louboutin'in kırmızı tabanlı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ayakkabıları ile bu renk ilişkisinin bütünleşmesi markayı "moda ve erotik estetik arasında köprü kuran" özgün bir simgesel yapıya dönüştürmüştür.

Görsel 9. Saint Laurent Logo

Çizelge 12. Saint Laurent Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Siyah	Modern, sofistike, şehirli minimalizm
Tipografi	Büyük harf modern sans-serif	Avangart, keskin, Paris modernizmi
Form	Sembolsüz	Güçlü tipografi kimliği, minimalist lüks

Saint Laurent logosunda, tamamı büyük harflerle yazılmış modern sans-serif tipografi kullanılmıştır. Monokrom siyah, modern Fransız modasının tipik şehirli minimalizm kodlarıyla uyumludur. Keskin hatlı ve geometrik tipografi, markanın avangart, sert ve şehirli estetiğini yansıtmaktadır. Sembol veya monogram kullanılmaması, markanın tüm gücünü tipografinin kendisine yüklemesiyle ilişkilidir. Saint Laurent logosu, lüks moda içindeki modern ve cüretkâr bir tavrı temsil eden minimal bir görsel kimlik sunmaktadır.

Görsel 10. Lacoste Logo

Çizelge 13. Lacoste Logo Tasarımı Analizi

Tasarım Öğesi	Detaylar	Anlam ve Kültürel Bağlam
Renk	Yeşil, kırmızı, beyaz	Doğa, spor, kontrast ve canlılık
Tipografi	Sans-serif	Sadelik, okunabilirlik
Form	Timsah sembolü	Tenis mirası, sportif prestij, marka hikâyesi

Lacoste logosu, marka kimliğinin temel taşı olan yeşil timsah sembolü ile diğer markalardan kolayca ayrılmaktadır. Timsah figürü, René Lacoste'un tenis kariyerindeki lakabına dayanır ve bu nedenle doğrudan marka hikâyesine bağlıdır. Yeşil renk doğa ve sporla ilişkilendirilirken kırmızı detay görsel denge ve kontrast sağlamaktadır. Açık sans-serif tipografi, sembolün ön plana çıkmasını sağlayan sade bir yapı sunmaktadır. Lacoste logosu, moda ile spor kültürünün birleştiği sportif prestij anlayışının ikonik bir temsilidir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Türk ve Fransız moda markalarının logo tasarımlarını grafik tasarımın temel bileşenleri ve kültürel temsil biçimleri üzerinden karşılaştırmıştır. Bulgular, iki ülkenin marka kimliği stratejilerinin birbirinden belirgin şekilde ayrıldığını göstermektedir.

Türk markalarının logo tasarımlarında modernlik, erişilebilirlik, netlik ve kurumsal sadelik ön plandadır. Mavi ve LTB gibi markalar sans-serif tipografi ve minimal tasarım yaklaşımıyla genç ve geniş kullanıcı kitlelerine hitap eden samimi ve dinamik kimlikler oluşturmuştur. Vakko ve Kiğılı ise daha resmi, kurumsal ve geleneksel bir estetik benimseyerek ciddi bir marka duruşu yaratmaktadır. Bu yapı, Türk moda sektörünün geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyen, fonksiyonelliği ve erişilebilirliği önemseyen bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Fransız moda markalarının logoları ise daha belirgin bir şekilde prestij, elitizm, tarihsel miras ve ikonografik güç temaları etrafında şekillenmektedir. Hermès'in tarihsel at arabası sembolü Chanel'in kültleşmiş çift C monogramı ve Louboutin'in kırmızı imzası, her bir markanın güçlü bir kültürel anlatıya sahip olduğunu göstermektedir. Saint Laurent'in tipografi merkezli minimal yapısı ise modern Fransız modasının avangart ve şehirli yüzünü temsil etmektedir.

Karşılaştırma genel olarak iki temel sonuca işaret etmektedir: Türk markaları, görsel kimliklerinde yakınlık, sade erişilebilirlik ve modern kurumsallığı öncelerken Fransız markaları, tarihsel kökler ve simgesel değerler üzerinden inşa edilen güçlü bir kültürel sembolizm kullanmaktadır. Bu nedenle logo tasarımları yalnızca estetik tercihlerden ibaret değildir; her marka kendi sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamına uygun bir görsel anlatı üretmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, dijital mecralarda logo algısının değişimi, kültürlerarası görsel okuryazarlık farkları ve sürdürülebilirlik odaklı logo tasarımı gibi güncel konulara odaklanarak bu alana daha geniş bir perspektif kazandırabilir.

KAYNAKÇA

Aaker, D. A. (1996). *Building strong brands*. Free Press.

Barrère, C., & Santagata, W. (2005). La mode: Une économie de la créativité et du patrimoine, à l'heure du marché. Ministère de la Culture. https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.11.004

Bayburtlu, I. (2011). Kimlik yaratan bir süreç olarak tasarım ve tasarım yönetimi kavramları. *[Akademik makale]*. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275330

Bourdieu, P. (1984). *Questions de sociologie*. Éditions de Minuit.

Demir Parlak, S., & Önlü, N. (2022). Kadın Giyim Modasında Siyah Renk Kullanımı. Yedi (27), 35-47. https://doi.org/10.17484/yedi.907070

Eycan, C., & Pepe, Ş. (2025). İzçi liderlerinin afet ve arama kurtarma eğitimlerindeki rolü: Bir doküman incelemesi. *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 77-86.

Göksel, N., & Kutlu, N. (2016). Geçmişten geleceğe Türk giyim kültüründe dekoratif unsurlar: Nakış sanatı. *Tekstil ve Mühendis, 23*(103),

231-236. https://doi.org/10.7216/1300759920162310309

Harvey, J. (2008). Giysiler, renk ve anlam, (U. Apak, Çev.). Sanat Dünyamız, 107, YKY, 76-85.

Kapferer, J. N. (1994). *Strategic brand management: New approaches to creating and evaluating brand equity*. Simon and Schuster.

Keller, K. L. (2013). *Strategic brand management* (4th ed.). Pearson.

Koç, D. (2024). 1920–1940 yılları arasında Türkiye'de kadın modası ve görsel araçlarıyla modern hayata adaptasyon (Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi).

Koca, E., & Koç, F. (2021). Türk moda kültürünün tarihsel gelişimi ve modernleşme süreci. *Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 12*(3), 45–61.

Özer, A. (2015). *Logo tasarımında marka algısı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Özdemir, A. (2005). Tasarımda renk seçimini etkileyen kriterler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 391-401.

Özdemir, A. (2022). Yerel kodlardan küresel dile: Türkiye'de moda markalarında görsel kimlik. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 54*, 115-138.

Pistilli, O. K. (2018). The heritage-creativity interplay: How fashion designers are reinventing heritage as modern design: The French case. *ZoneModa Dergisi, 8*(1). https://doi.org/10.6092/issn.2611-0563

Randall, G. (2005). *Markalaştırma* (E. Özsayar, Çev.). Rota Yayınları.

Ross, F. (2021). A perspective on the application of Kapferer's brand identity prism in the branding process of hearing aid retail companies. *Journal of Management and Marketing Review, 5*(3), 141–146. https://gatrenterprise.com/GATRJournals/jmmr_issues.html

Sevil, B. (2006). *Moda sektöründe küresel marka yaratılması: Markalaşma çalışmaları üzerine bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Programı.

Türemez, F. (2024). Moda ve kültür ilişkisi: Geleneksel motiflerin çağdaş yorumu. *İnsan ve Sanat Dergisi, 4*(2), 45–62.

Wheeler, A. (2017). *Designing brand identity* (5th ed.). Wiley.

Wilkinson, K. (2009). *Kökenleri ve anlamlarıyla semboller & işaretler binlerce yıllık görsel bir yolculuk*. Alfa Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Ş., & Mermerci, Ü. G. (2024). Kültür etkisinden yansıyan modaya bir bakış. *Turkish Journal of Fashion Design and Management, 6*(2), 141-166. https://doi.org/10.54976/tjfdm.1386806

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Mavi. (n.d.). *Logo of Mavi*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Logo_of_Mavi.png (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 2. Vakko. (n.d.). *Vakko logo*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Vakko.png (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 3. LTB. (n.d.). *LTB logo*. Şirketler Ligi. https://www.sirketlerligi.com/takim/bowling/ltb_503.html (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 4. Kiğılı. (n.d.). *Kiğılı logo*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Ki%C4%9F%C4%B1l%C4%B1_logo.png (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 5. Logowik. (n.d.). *Beymen logo vector (SVG, PDF, AI, EPS, CDR) free download*. Logowik. https://logowik.com/beymen-logo-vector-svg-pdf-ai-eps-cdr-free-download-14251.html (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 6. Fransız Markaları. (n.d.). *Fransız markaları logosu*. Makaleler. https://www.makaleler.com/fransiz-markalari (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 7. Chanel. (n.d.). *Chanel logo*. FreePNGLogos. https://www.freepnglogos.com/images/chanel-logo-1913.html (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 8. Worldvectorlogo. (n.d.). *Chanel logo tasarımı.* Worldvectorlogo. https://worldvectorlogo.com/logo/louboutin-1 (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 9. Saint Laurent Paris. (n.d.). *Saint Laurent Paris logo*. SeekLogo. https://seeklogo.com/vector-logo/175494/saint-laurent-paris (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)
Görsel 10. Lacoste. (n.d.). *Lacoste logo*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Lacoste-logo.jpg (Erişim tarihi: 14 Kasım 2025)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

RÖNESANS, BAROK VE NEOKLASİZM RESİM SANATINDA IŞIK VE GÖLGE (HACİM KURMA, ANLATIYI DRAMATİZE ETME VE AHLAKİ NETLİK) ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi Aslınur KOÇ
Kırıkkale Üniversitesi
aslinurkoc.2125@gmail.com – 0009-0009-7479-3481
Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Kırıkkale Üniversitesi
hudasayin@kku.edu.tr -0000-0003-0914-0838

ÖZET

"Işık ve gölge" kavramları, kökeni Yunancaya dayanan ve "ışıkla ve gölgeyle yazmak" anlamına gelen terimlerle ilişkilendirilerek tanımlanır. Ressamlar tarih boyunca ışık ve gölgeyi, özellikle kompozisyon kurgusunda temel bir anlatım aracı olarak kullanmışlardır. Resim sanatında ışık ve gölge, yalnızca siyah–beyaz ya da karanlık–aydınlık karşıtlığını ifade etmekle sınırlı değildir; aksine ışık sfumato, chiaroscuro ve tenebrism gibi yaklaşımlar aracılığıyla "hacmi kurar", "anlatıyı dramatize" eder ve özellikle kontrollü ışık ile heykelsi hacim etkisi üzerinden "ahlaki" bir netlik algısının oluşmasında belirleyici bir rol üstlenir. Bu bağlamda ışık ve gölge resim sanatında yalnızca biçimi görünür kılan teknik unsurlar değil; aynı zamanda dönemin anlatı stratejisini ve düşünsel/ideolojik yönelimlerini açığa çıkaran temel bir görsel dildir. Araştırmada, dönemler arasında ışık ve gölgenin dönüşen işlevinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi hem sanat tarihsel okumayı derinleştirmek hem de resimsel çözümleme ve uygulama alanına tutarlı ölçütler kazandırmak açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışma, ışık ve gölge kullanımının dönemsel değişimini teknik ve anlam üretimi düzlemlerinde görünür kılma gereksiniminden hareketle tasarlanmıştır. Bu araştırmanın amacı; Rönesans, Barok ve Neoklasisizm resminde ışık ve gölgenin biçim kurma (hacim/derinlik), anlatıyı yapılandırma (dramatik etki) ve anlam/ideoloji üretme ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) işlevlerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırma, nitel araştırma deseninde durum çalışması olarak yapılandırılmış; Rönesans, Barok ve Neoklasisizm'e ait seçilmiş örnek sanat eserleri araştırmanın veri kaynağını oluşturmuştur. Bu kapsamda Jan van Eyck'ın *Arnolfini'nin Evlenmesi* (1434) ve *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* (1436); Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* (1601) ve *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* (1602); Jacques-Louis David'in ise *Horas Kardeşlerin Yemini* (1784) ve *Belisarius Sadaka İstiyor* (1781) adlı eserleri çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, Rönesans'tan Barok'a ve Neoklasisizm'e uzanan süreçte ışık ve gölgenin biçim kurucu, anlatı yönlendirici ve anlam/ideoloji taşıyıcı işlevlerinin nasıl dönüştüğünü ortaya koyarak, dönemsel resim diline ilişkin bir okuma sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rönesans Resmi, Barok Resmi, Neoklasisizm Resmi, Işık, Gölge.

[1] Bu çalışma, "Rönesans, Barok ve Neoklasisizm Dönemi Resim Sanatına Kumaş ve Metal Yüzeylerin Işık-Gölge Açısından İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinin kavramsal çerçevesinden üretilmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

A STUDY ON LİGHT AND SHADOW İN RENAİSSANCE, BAROQUE, AND NEOCLASSİCAL PAİNTİNG (CREATİNG VOLUME, DRAMATİZİNG NARRATİVE, AND MORAL CLARİTY)[2]

Master's Student Aslınur KOÇ
Kırıkkale University
aslinurkoc.2125@gmail.com – 0009-0009-7479-3481
Assoc. Prof. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Kırıkkale University
hudasayin@kku.edu.tr -0000-0003-0914-0838

ABSTRACT

The concepts of “light and shadow” are defined in relation to terms originating from Greek, meaning “to write with light and shadow.” Throughout history, painters have used light and shadow as a fundamental means of expression, particularly in compositional design. In painting, light and shadow are not limited to expressing the contrast between black and white or dark and light; on the contrary, through approaches such as sfumato, chiaroscuro, and tenebrism, they “create volume,” “dramatize the narrative,” and play a decisive role in the formation of a “moral” clarity perception, especially through the sculptural volume effect of controlled light. In this context, light and shadow in painting are not merely technical elements that make form visible; they are also a fundamental visual language that reveals the narrative strategy and intellectual/ideological orientations of the period. In the study, the comparative examination of the changing function of light and shadow across periods is important both for deepening art historical reading and for providing consistent criteria for pictorial analysis and application. Therefore, the study is designed based on the need to make visible the periodical change in the use of light and shadow on the levels of technique and meaning production. The aim of this research is to comparatively examine the functions of light and shadow in Renaissance, Baroque, and Neoclassical painting in terms of form creation (volume/depth), narrative structuring (dramatic effect), and meaning/ideology production (“moral” clarity, order, transparency). The research is structured as a case study within a qualitative research design; selected artworks from the Renaissance, Baroque, and Neoclassicism periods constitute the data source for the research. In this context, Jan van Eyck's *The Arnolfini Portrait* (1434) and *Madonna and Child with Saint Anne and Saint John the Baptist* (1436); Michelangelo Merisi da Caravaggio's The Calling of Saint Matthew (1601) and The Incredulity of Saint Thomas (1602); and Jacques-Louis David's The Oath of the Horatii (1784) and Belisarius Begging for Alms (1781) were selected as the sample for the study. Ultimately, this study will present an interpretation of the pictorial language of the period by revealing how the formative, narrative-directing, and meaning/ideology-carrying functions of light and shadow transformed during the transition from the Renaissance to the Baroque and Neoclassicism.

[2] This study was developed from the conceptual framework of the master's thesis titled “Analysis of Light and Shadow on Fabric and Metal Surfaces in Renaissance, Baroque, and Neoclassical Period Paintings.”

Keywords: Renaissance Painting, Baroque Painting, Neoclassical Painting, Light, Shadow.

1. GİRİŞ

Işık ve gölge kavramlarının kökeni Yunancaya dayanır. "Işık ve gölge ile yazmak" anlamına gelmektedir. Işık aydınlık alanların kaynağıyken, gölgeler ise karanlığın estetik bir değer katmanı olarak görülebilir. Resimde ışık ve gölge, siyah ve beyaz veya karanlık ve aydınlık gibi zıtlık anlamına gelmektedir (Burner, 2006). Sözer (2000, s. 169), "bir cismin olmadığı yere gölgenin düşmeyeceğini" söylemektedir. Sartre (2009, s. 46) ise ışık ve gölge arasındaki ilişkiyi "varlık ve yokluk" arasındaki ilişkiye benzetmektedir; "Gölge ve ışık örneğinde olduğu gibi varlık ve yokluk iki zıt bileşen gibi düşünülmektedir. Bu perspektife göre aynı anda var olan iki kavram birleşerek varlıkları oluşturur ve her ikisini ayrı ayrı, izole biçimde düşünmek faydasızdır." diyerek her iki düşünürün de aynı noktaya değindiğini ifade eder (Demir, R., ve Anbarpınar). Yani bir alanda ışık varsa görünen bir varlık da cisim de vardır, eğer ışık yoksa varlık oluşamaz ve nesneler görülemez, görünmeyen yüzeylerde ise yokluk oluşur. Işık ve gölge nesnesinin göstergesidir ve nesnenin burada var olduğunu göstermektedir.

Sanatta ışık kavramı ise sanatçının elinde hem bir araç hem bir amaç hem de bir dil olarak işlev görmektedir. Işık, nesneleri ortaya çıkararak hacimlerini belirlemekte (hacim kurma), derinliğin hissedilmesini sağlamakta (anlatıyı dramatize etme) ve duyguları (ahlaki düzeni, netliği) aktarmaktadır. Karanlık ise ışığa zıt şekilde gizemi, bilinmeyeni ve bazen de tehlikeyi temsil etmektedir. Her ikisi birlikte, görsel bir anlatının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Güçlü, dinamik ve doğrudan bir ışık kaynağı, dikkat çekmek istenen bir noktayı vurgulayabilirken; yumuşak ve dağılmış bir ışık, sakinliği ve huzuru yansıtabilmektedir. Gölgeler ve karanlıkta kalan alanlar, nesnelere derinlik ve hacim kazandırırken aynı zamanda gizemli bir atmosfer de yaratabilmektedir (Gürocak ve Timur, 2025). Resim sanatında ışık ve gölge, yalnızca siyah ve beyaz ya da karanlık ve aydınlık karşıtlığını ifade etmekle sınırlı değildir; aksine ışık sfumato, chiaroscuro ve tenebrism gibi yaklaşımlar aracılığıyla "hacmi kurar", "anlatıyı dramatize" eder ve özellikle kontrollü ışık ile heykelsi hacim etkisi üzerinden "ahlaki" bir netlik algısının oluşmasında belirleyici bir rol üstlenir. Barok resim sanatı, dramatik etkiyi artırmak için ışık ve gölge zıtlıklarını, açık-koyu renk tonlarını ve süslü, şatafatlı dekorlar kullanmıştır. Wölfflin'e (2015) göre Barok dönemi resim sanatı, insanın kendini içinde hissedebileceği bir gerçeklik yerine, hareketi ve olanı sergilemeye yönelmiştir. Güzellik artık varlıkta değil olayda aranmıştır. Bu geçişi Wölfflin, 'Renaissance and Baroque' (1979) adlı kitabında detaylıca ele almış, Barok sanatının figürlerinin hareketli ve dramatize edilmiş bir ifade taşıdığını belirtmiştir. Figürlerin kıyafet kıvrımları, yüz ifadeleri ve duruşları, sabit bir an yerine bir süreklilik, hareket hissini vermektedir. Işık, Barok dönemi resim sanatında yalnızca bir vurgu değil aynı zamanda değişim ve zamansallık unsuru hâline gelmiştir. Chiaroscuro ve tenebrizm teknikleri, figürleri dramatik biçimde öne çıkararak üç boyutlu bir illüzyon, görsel yanılsama yaratmaktadır. Rönesans sanatı resimlerinde figürlerin konturları belirgin ve netken, Barok resimde daha yumuşak, akışkan ve belirsizdir. Bu sayede figürler ve nesneler çevreyle kaynaşarak gerçekçi ve dinamik bir algı oluşturmaktadır. Dolayısıyla Barok sanatında ışık yalnızca aydınlatma amacı taşımamakta, aynı zamanda figürlerin ve mekânın şekillendirilmesinde temel bir araç hâline gelmektedir (Gürocak ve Timur, 2025).

"Aydınlatma gölgeyi tanımayı gerektirir ve yüzey üzerindeki gölgeyi tanımak için resim sanatı içindeki gelişimine bakmak gerekir" (Kılıç, 2003, s. 13). Işık ve gölgeyi her ne alanda

kullanmak isterseniz isteyin ilk önce resim sanatındaki gelişimine, değişimine bakmanız gerekmektedir. Işık ve gölge (chiaroscuro), teknik, estetik ve güçlü bir anlatı aracı olarak her açıdan her alana öncülük etmektedir. Işığın yönünün, yoğunluğunun ve niteliğinin değişmesi ile bir sahnenin, kompozisyonun dramatik vurgusunda da değişiklikler olmakta veya anlamında farklılıklar oluşmaktadır (Şenyapılı'dan aktaran Sözen ve Dayı, 2013). Bu teknikte belirleyici olan temel unsurlar, ışığın geliş yönü ve yoğunluğudur. Bir kompozisyonda sahneye verilen ışık azaltılıp koyu tonlar tercih edildiğinde, ortaya çıkan atmosfer daha kasvetli, derin ve ürkütücü bir etki yaratır. Buna karşılık, ışık yoğunluğu artırılıp açık tonlar kullanıldığında sahne daha ferah ve huzur verici bir nitelik kazanır. Dolayısıyla ışığın yoğunluğu ve geliş yönü, kompozisyonda izleyicide oluşacak duygu durumunu doğrudan belirleyen başlıca etmenlerdir. Caravaggio'nun ortaya koyduğu aydınlatma biçimi, ışık ve gölge kullanımına yepyeni bir yaklaşım getirmiştir. Resimlerindeki dramatik etkiyi artırmak amacıyla pencere gibi tek kaynaktan gelen ışığı kullandığı için, aydınlık ve gölge arasında yüksek kontrastlık bulunmaktadır. Kontrast ise resimlerdeki gerilimin artmasına ve canlılık kazanmasına sebep olmaktadır. "Chiaroscuro" olarak tanımlanan bu teknik, ışık ve gölgenin dengesine ve örüntüsüne işaret etmektedir (TATE, 2024). Chiaroscuro, İtalyanca 'chiaro' (açık) ve 'scuro' (koyu) kelimelerinden türemiş olup ışık ve gölge kontrastını vurgulayan bir görsel teknik olarak tanımlanmaktadır. Bu teknik, özellikle Rönesans ve Barok Dönemi resimlerinde oldukça yaygın olarak kullanılmış; sanatçılar tarafından hacim, derinlik ve dramatik etki yaratmak amacıyla geliştirilmiştir (Gombrich, 2002).

Bahsi geçen tekniklerden Rönesans döneminde ortaya çıkan Sfumato, Leonardo da Vinci tarafından icat edilen bir tür ışık ve gölge tekniğidir ve koyu gölge konturlarını bulanıklaştırarak kontrastlı çizgileri yumuşatır ve "dumanlı" bir görsel yaratır (Hall 1992). Bu sayede nesnelerin üzerindeki dumanlı ışık-gölge geçişleriyle birlikte Rönesans döneminde "hacim kurmada" oldukça önem taşımaktadır. Leonardo, ışık ve gölgeye olumlu bir anlam yüklese de günlüklerinde, döneminde yaşayan önemli ressamların yaptığı eserlere karşı bir görüş geliştirmiştir. Leonardo "ışığın gölgelerle kesilmesi ressamlar tarafından kesinlikle benimsenmemektedir. Bu yüzden, açık havada insan bedeni çizecekseniz figürlerinizin gün ışığı tarafından aydınlatılmasına olanak vermeyin, onları bir sis içine yerleştirin ya da güneşle figürler arasına saydam bir bulut yerleştirin; böylece figürünüz güneşle doğrudan aydınlatılmaz, gölgeler ışığı engellemez" demektedir (Gombrich 2000, s. 181). Doğrudan ışığın altında olan nesneler daha tekdüze bir tonda görüneceğinden, araya bir sis bulutu ekleyerek nesnelerin yüzeylerinde ışık parlama yapmaz, gözü kamaştırmaz ve detayları gölge yapısının artmasıyla birlikte daha etkileyici ve ayrıntılı görünecektir.

Caravaggio'nun yaklaşımı ise, her ne kadar sfumato tekniğine benzese de tam tersi bir etki yaratmaktadır. Batı Resminde başka bir gölge ustası olan Caravaggio, yalnızca görünen gerçeği değil içsel gerçeği de gölgelerle yansıtan bir sanatçıdır. Fonda koyu gölgeler kullanarak "Chiaroscuro" üslubunu yaratmış ve bu teknikle figürleri karanlığın içinden çıkartarak ışığı bedenin belirli noktalarında daha şiddetli vurgulayarak; resmin ruhani ve duygusal yanını da ihmal etmemiştir (Muraoka, 2024). Caravaggio'nun kullandığı bu teknikle birlikte Barok dönemi resim sanatının vazgeçilmez bir parçası olmuş ve "anlatıyı dramatize" etme konusunda oldukça etkili olmuştur. Gölge, nesnelerin resimsel mekanda hacim ve gerçeklik kazanmasında perspektif kadar önemli bir işlev görmektedir. Rönesans'da doğanın mükemmel tasviri

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

resimdeki ışığın kontrol edilmesiyle de gerçekleşmiştir (Girer, 2017). Işığın nereden ve nasıl verildiği yapısal olarak nesne yüzeylerinde büyük önem arz etmektedir. Bir resimde herhangi bir metal yüzeyi düşünecek olursak tam karşıdan ışık verilmesi o alanın parlamasına ve resmin bütünlüğünü bozmasına neden olacaktır. Fakat doğru açıdan verilen bir ışıkla nesnenin etkisi oldukça yumuşar ve bütünde olan kompozisyonun çarpıcı noktalarından biri haline gelir.
Sanatçılar, chiaroscuro'yu abartılı bir şekilde resimlerini birleştirmek yerine yoğunlaştırmıştır; bugün bu tekniğe ise genellikle Neoklasisizm döneminde gördüğümüz tenebrizm tekniği denilmektedir (Bellori, 1976). Bu teknik sayesinde Neoklasik dönem resim sanatında gerek ışık ve gölge kullanımı gerek kompozisyon oluşumu gerekse idealize edilmiş tarihsel anlatılar aracılığıyla "ahlaki" bir netlik algısı oluşmaktadır.
Bu araştırmada, dönemler arasında ışık ve gölgenin dönüşen işlevinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi hem sanat tarihsel okumayı derinleştirmek hem de resimsel çözümleme ve uygulama alanına tutarlı ölçütler kazandırmak açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışma, ışık ve gölge kullanımının dönemsel değişimini teknik ve anlam üretimi düzlemlerinde görünür kılma gereksiniminden hareketle tasarlanmıştır.

2. RÖNESANS, BAROK VE NEOKLASİSİZM RESİM SANATINDA IŞIK VE GÖLGE

2.1. Rönesans Dönemi Resim Sanatında Işık ve Gölge (14. yy. sonu-16. yy. başı)

Görsel unsurların hiyerarşisini belirlemek için resimsel bir araç olan aydınlatmada doğru açıda ve yoğunlukta kullanılan ışık kaynağı, önemli bir detayı öne çıkarırken; gölgelerle desteklenen alanlar, bir tasarımın bağlamını ve hikâyesini güçlendirebilmektedir. Işığın yoğunluğu, yönü ve rengi, görsel bir tasarımın ya da eserin algılanışını değiştiren temel faktörlerden biridir. Bu bağlamda aydınlatma, yalnızca bir yüzeyin görünürlüğünü arttırmakla kalmayarak, aynı zamanda estetik bir bütünlük ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır (Gürocak ve Timur, 2025). Resimdeki perspektif ve renk kullanımı arasındaki benzetme tesadüfi değildir. Öncelikle açıklığa kavuşturulması gereken bir husus vardır ki: Resimde ışık ya yoktur ya da vardır ve yahut şu ya da bu şekilde kullanılır ve karakterize edilebilir. Buradaki durum her zaman eserin temel görsel bileşeni olan rengin belirli bir şekilde kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Shearman, 1962). Resimlerde ışık alan bölgelerde renklerin daha açık tonlarının kullanılması, gölge ve karanlık alanlarda ise aynı rengin koyu değerlerinin katmanlar hâlinde uygulanması, bu etkiyi desteklemektedir.
Ortaçağ resimleri ve erken Rönesans sanatındaki gerçekçi eğilimlerine en şiddetli bir şekilde direnen özelliklerinden biri, formların yalnızca renklerle modellenmesidir. Genel olarak, belirli bir rengin formu, bu rengin yoğunluğuna veya doygunluğundaki değişikliklerle tanımlanmaktadır. Rengin yoğunluğundaki değişiklikler otomatik olarak bir dizi ton farkı yaratmakta ve bunlar ışıklandırma ve kabartmayı ifade etmektedir (Shearman, 1962). Buna örnek olarak resimlerdeki kumaş kıvrımlarını ele alabiliriz. Bir kumaşı incelerken ışığın yoğun bir şekilde geldiği kısmın kumaştaki yukarıda-çıkıntıda kalkmış ve en açık ton değerine sahip olduğunu gözlemleyebiliriz. Yoğun ışığın azalmasıyla birlikte orta ton değerine geldiği ve en altta içe doğru kalan kısımların ise en koyu ton değerine sahip olduğu, gölgede-karanlıkta kaldığı görülmektedir. Renk kullanımları da buna uygun bir şekilde yapılmaktadır. Bizans veya Gotik resimlerde kullanılan arka plan renklerindeki parlaklık veya haleler, ilahi dünyanın birer sembolü olarak yoğun bir şekilde kullanılmışsa da, Rönesans dönemi resim sanatıyla birlikte

ışığın temsilinde daha da güçlü bir gelenekselleşme ortaya çıkmaktadır. Böylece, arka plan ışığı güneş ışınlarının şekline indirgenmiştir. Dünyada görünür olan ilahi gücün resimlerde konu olarak gerçekleştirilmesi ve yoğunlaşması, ışık ışınlarının biçiminde temsil edilmesiyle sağlanmaktadır (Nicuță, 2022). Rönesans resimlerinde derinlik etkisini ön ve arka plan olarak iki düzlemde ortaya çıkararak, figürlerin her birine farklı bir ifade verilmeye çalışılmıştır. Figürlerin giysilerindeki koyu gölgeler, bedenlerde ve portrelerde ışık ve gölge ile hacim yaratılması ile resimde kabartma etkisinin ortaya çıktığı gözlemlenir. Böylece Rönesans resimlerinde üç boyutluluğu yakaladığı ve düz bir yüzey üzerinde derinlik yanılsaması yarattığı görülür. Böylelikle, Rönesans`ın ilk temellerini atmış olmaktadır (Girer, 2017).

Yüksek İtalyan Rönesans resimlerine özgü, mükemmel bir şekilde kontrol edilen formları düzenleme eğilimi, dönemin eserlerinde daha yüksek bir hassasiyetle görülmektedir. Burada hiçbir şey tesadüf unsuru değildir. Form kompozisyon içinde dağınık ve serbestçe dolaşmaz. Işıklar da varsayılan bir yol izler ve tasarlandığı kompozisyon sınırların dışına çıkmaz. Elbette bu, kompozisyonda şekillerin ve hacimlerin tanımlanmasında katkıda bulunan doğal ışık dışında, ilahi ışık için geçerlidir. Ancak, ilahi, maddileştirilmiş ve görünmeyen ama görünür ışık, bu kontrastla doğal ışıktan farklı olarak bir doğa tanımlar (Nicuță, 2022). Gombrich (1997) İtalya'da XV. yüzyıl ustalarının sanat eserlerindeki figürlerin katı olmasının sanatçıların ortak noktası olduğunun ve bunun nedeninin de sanatçıların bilgi ve beceri eksikliğine sahip olmasından değil; figürlerin her ayrıntısının yapılarak heykelsi bir forma dönüşmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. "Sanki sanatçı onu büyülemiş de tıpkı "Uyuyan Güzel" masalında olduğu gibi sonsuzluğa kadar hareketsiz kalmaya mahkûm etmiştir" (Gombrich, 2007, s. 300-301). Rönesans sanatı resimlerinde durağan, katı ve heykelsi figür anlayışı bir eksiklik değil, bilinçli bir idealdir. Işık, gölge ve biçim doğayı taklit etmekten çok oran, orantı, düzen ve evrensel kalıcılık düşüncesini ortaya koymaktadır.

Botticelli, figürlerdeki bu katılığı saçları dalgalandırarak, giysileri uçuşturarak kırmaya çalıştıysa da Leonardo da Vinci "Sfumato" yani erime tekniğini geliştirerek resimde yeni bir adım atılmasına neden olmuştur (Gombrich, 2007, s. 303; Krausse, 2005). Bu teknikle birlikte biçim ve nesneler sanki gölgede akmaktadır. Işık ve gölge arasında yumuşak geçişler yaparak, nesnelerin sertliği giderilir ve gerçekliği yumuşatarak izleyiciye sunulmaktadır.

Leonardo için resimlerdeki nesne ve nesnenin ışık ve gölge ile betimleme/resimleme konusu her zaman sorun olmuştur. "Görünen tüm nesnelerin betimlenmesi üç şeyi kapsamalıdır: izleyen gözün konumu, izlenen nesne ve nesneyi aydınlatan ışığın konumu (Leonardo da Vinci, 1883, aktaran Nicuță, 2022, s. 71)." Görsel sanatlar alanı dışında mekanik, optik ve anatomi alanlarında da önemli katkıları olan Leonardo, bu üç değişken yapıyı sanatla ilgili çalışmalarından çok optikle ilgili çalışmalarından yola çıkarak ortaya koymuştur (Nicuță, 2022, s. 101-102). Rönesans dönemi, resim sanatı ile başta doğa bilimleri olmak üzere hem Kilise'den hem de Aristoteles'in felsefesinden ayrılmaya başlamıştır. Rönesans'ın yeni düşünce biçimini benimseyen Leonardo, önce formu açığa çıkarma görevindeki ışık, daha sonra hacmi ve son olarak da rengi görünür kılmaktadır (Parramón, 2012). Bununla birlikte ışık kullanımı, ışığın estetik, işlevsel ve duygusal yönlerini planlayarak mekânlara, nesnelere ve yüzeylere özgün bir atmosfer ve algı kazandırmayı amaçlar. Böylece, ışık yalnızca bir görünürlük aracı olarak işlev görmekle kalmayıp, aynı zamanda bir ifade biçimi hâlini almaktadır (Gürocak ve Timur, 2025). Leonardo, ışığın birkaç türü olduğunu düşünmüştür. İlk ışık türü, opak nesneleri aydınlatabilen

ve doğrudan ışık olarak adlandırılan, pencereden veya mumdan gelen güneş ışığı gibi ışık türüdür. İkinci ışık türü, hava bulutlu veya sisli olduğunda hissedebileceğimiz dağınık ışığı ifade eder ve son tür ise gün batımından hemen sonra veya şafaktan önce görünen ayrık ışığı ifade eder (Richter, 1883, aktaran Nicuță, 2022) Opak nesneleri aydınlatan ışık da birçok türdendir: doğrudan, dağınık, yansıyan ve cam veya "gölgeli nesneler ile üzerlerine düşen ışık arasında aynı etkiyi yaratan diğer saydam cisimler" gibi yarı saydam nesnelerden gelen ışık (Richter, 1883, aktaran Nicuță, 2022). Leonardo, ışığı her zaman gölgeyle ilişkili, onu çevreleyen tüm nesnelerden ayrılamaz olarak tanımlar. Gölge, ışık ışınlarının bir nesneye ulaşmasını engelleyen ışığın yokluğu olduğu için, nesneler ışıklarından yoksun olabileceğinden ve karanlıkta tamamen emilebileceklerinden, ışık gölgeden daha güçlü olabilir, oysa ışık, ne kadar küçük olursa olsun, gölge izi olmadan asla var olamaz (Richter, 1883, aktaran Nicuță, 2022). Resimlerde kullanılan tüm renkler ışığın vermiş olduğu etkiyi tamamen aynı şekilde alır ve bu, çok renkli figürlerin her birinde plastiklik düzeyinin sürekliliği için hayati önem taşıyan bir unsur halinde kullanılmaktadır. Her bir renk düzleminde, tek tip bir gölge derinliği elde edilmektedir (Shearman, 1962). Gölge kısımlarda her daim o rengin en koyu değeri kullanılmaktadır. Resimde beyaz ve siyah gerçek renkler değildir, ancak ışıklandırmayı göstermek amacıyla ışıklı alanlara rengin tonunu açmak içi beyaz, koyulaştırmak gölge alanları oluşturmak için ise renge siyah katarak renklerde değişiklikler oluşturulmuştur: "siyah ... beyaz ... yoksunluk ve üretkenlik ... resimlerde bunlar temel unsurlardır, çünkü resim gölgeler ve sınırlardan, yani aydınlık ve karanlıktan oluşur" (Shearman, 1962, s. 22). Özellikle, Rönesans dönemi transfigürasyon (İsa'nın Başkalaşımı) sahnesi, ışığın temsilinde hem "görsel bir farklılık" hem de "kutsal görsel yoğunlaşması" anlamına gelmektedir. Transfigürasyon sahnesi, Hristiyan ikonografisinde İsa'nın "ilahi ihtişamının/ışığının" kısa süreliğine görünür olduğu olayı anlatan sahnedir. İncil anlatılarına göre İsa; Petrus, Yakup ve Yuhanna ile "yüksek bir dağa" çıkar ve orada İsa'nın yüzü güneş gibi parlar, giysileri ışık gibi bembeyaz olur; yanında Musa ve İlyas belirir ve öğrenciler bu tecelliye tanıklık eder. Resim sanatında bu sahne özellikle kutsallığın ışıkla görünür kılınması, yani ışığın yalnızca aydınlatma değil anlamı yoğunlaştıran bir unsur olarak kurulması açısından önemlidir (Nicuță, 2022).

Rönesans dönemi resim sanatı sürecinde ışık ve gölge, yalnızca biçimleri görünür kılan teknik unsurlar olmanın ötesine geçerek kompozisyon kurgusunu belirleyen, görsel hiyerarşiyi kuran, hacim oluşturan ve anlatının anlamını derinleştiren temel estetik araçlar hâline gelmiştir. Resimlerde ton değerleri, renk kullanımı, ışığın yoğunluğu ve geliş yönü sayesinde hacim kurma, plastiklik ve mekân içinde derinlik etkisi inşa edilmiştir. Bu süreçte oluşan yeni görsel dil, ışığın şiddetini sisli bir glase tabakası ardında yumuşatarak nesnelerin sert sınırlarını azaltmış; böylece biçimler daha akışkan, yumuşak ve geçişken bir nitelik kazanmıştır. Sonuç olarak sfumato tekniğiyle birlikte ışık ve gölge, Rönesans resminde yalnızca biçimsel bir düzenleme unsuru değil; aynı zamanda ideal form, oran ve hacim anlayışını güçlendiren belirleyici bir yapıtaşı olmuştur.

2.2. Barok Dönemi Resim Sanatında Işık ve Gölge (1600-1750)

Avrupa'da doğan Barok sanat üslubu, Rönesans'tan farklı bir üslup benimseyerek ortaya çıkmıştır. Hatta Rönesans dönemi resim sanatına karşıt bir anlatı üslubu benimsemiştir. "Avrupa ülkelerinde 1500 sonrası ve 1700 yılları arası ortaya çıkan 'Barok' Klasizm'e bir tepki olarak doğmuştur" (Hasanoğlu, 1996, s. 1). Bu bağlamda Barok resim sanatı hem içerik hem

de biçimsel olarak klasik sanat üslubundan ayrışmaktadır (Beksaç, 1994). Barok Dönemi resim sanatı, Rönesans ile Klasik Dönem sanatları arasında kalan "Portekizce "Baroco" kelimesinden geldiği kesin olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında kelimenin kökü olan "Barroco" İspanyolcada "işlenmemiş iri inci" anlamına da gelmektedir" (Hasanoğlu, 1996, s. 4). Barok Dönemi, sanatçının konuları/olayları daha detaylı ele aldığı, abartılardan ve süslemelerden kaçınmadığı bir üslup olarak kendini göstermektedir. Avrupa'yı tam anlamıyla kapsayan Barok dönemi resim sanatı, Fransa'da oldukça ilgi gören, Roma'da gelişmekte olan ve Roma'dan sonra tüm Avrupa'ya yayılan büyük boyutlu eserlerin üretildiği bir sanat akımı olarak önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir. Barok Dönemi resim sanatı, genellikle dini temalar, mitolojik konuları ve toplumun üst sınıfında yer alan soylu insanların portreleri üzerinde etkisi büyüktür ve dönem boyunca oldukça etkili bir şekilde yapılmıştır (Düz ve Özdemir, 2024).

18. yüzyılda Rönesans'ın durağan ifadesine karşı olarak ortaya çıkmasıyla Avrupa'yı etkisi altına almış bir üslup olmuştur (Sözen ve Tanyeli, 2010, s. 46). Barok sanatı, duygusallığı ön planda tutarak toplumun büyük çoğunluğuna hitap etmeyi amaçlamıştır (Öndin, 2020). Rönesans resim sanatı anlatı üslubu ile yapılan çalışmaların merkezinde denge, akıl ve uyum gibi olgular yer almaktadır. Buna karşılık Barok resim sanatı, biçim, içerik, akıl ve uyuma dayalı bu anlayışa ters yönde ilerler. Barok dönemi çalışmalarında düzenli ilkesellikten çok coşku, hareket ve dramatik etki belirleyici hâle gelir. Simetrik ve düz anlatımdan kaçınan Barok dönemi ressamları, eserlerinde diyagonal bir üslup benimsemişlerdir. Bu noktada dönemin resim anlayışında "açık kompozisyon" çok önemli bir yer almaktadır. Ressamlar resmin içerisindeki neden ve sonuç ilişkisinden daha çok, bir anın resmedilişi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Açık kompozisyon, renk ve ışık-gölge kullanımı ile güçlendirmektedir. Eskiden daha az önem verilen bu biçimsel özelikler, barok resim sanatıyla beraber anlatının en büyük faktörlerinden biri olmuşlardır. Renk ve ışık-gölge uyumu, açık kompozisyonla bütünleşerek, anlamın yaratılmasında çok büyük rol oynamıştır. Rönesans resim sanatında renkler birbirlerine karışmaz, renk ve anlatı ilişkisi kapalı bir formda sunulurdu. Barok dönemi resim sanatında ise bunun tam tersi bir anlayışla kontrast renkler kullanılarak renklerin iç içe geçip, birbirlerinin içinde erimesi ve bu şekilde renklerin kaynaşması sağlanmıştır. Renklerin bu şekilde kullanılmasını, ışık ile desteklemişler ve bu iki biçimsel özellik anlatının oluşmasında temel yapı taşı olmuştur (Kilinç ve Köksal, 2019, s. 21-22).

Barok dönemi resim sanatında biçimi, sanatçının gözlemlerine dayanmaktadır. Biçimde sınırların ortadan kalkmasıyla form, ışık ve gölge ile kendini göstermiştir. Barok Dönemi resimlerinde daha çok ışık ön planda olduğu için kontur çizgileri kaybolmuştur (İpşiroğlu ve İpşiroğlu, 2017). Işık, bir açıdan verilerek figürler üzerinde gölgeler oluşur ve esere dinamik bir görünüm katmaktadır (Sönmez, 2019). Barok resim sanatı, kompozisyon kurgusu, anatomiye verdiği önem ve ayrıntı-detay bakımından zengin oluşuyla onu diğer dönemlerden ayran en belirgin özelliktir. Rönesans sanatının yalın, sade ifadesine karşı olarak bir üslup geliştiren Barok sanatı, Rönesans'ın kompozisyon kurallarından uzaklaşarak yok saymıştır. Hacim, resim sanatında kullanılan espas değerleri doğrultusunda elde edilmiş, ışığın tek bir açıdan tek bir kaynaktan gelmesiyle resmin oluşmasında etkili olmuştur. Detayların-ayrıntıların incelikle işlenmesiyle birlikte anatomi ön plana çıkmıştır. Barok dönemi eserlerinin o döneme getirdiği bir diğer yenilik olarak kabul edilen tavan resimlerinde içeriği-konusu resmin her detayında incelikle işlenmiştir. Işık ve gölgenin (chiaroscuro) yoğun bir şekilde ön plana çıktığı

Barok sanatında, hacmi vurgulayan en önemli unsur ışık-gölgenin ustaca kullanımı olmuştur. Barok Dönemi resimlerinde ışık-gölge (chiaroscuro) etkisi dramatik olduğu gibi ilahi özelliği de vurgulamaktadır (Sönmez, 2019, s. 7-8).

Barok resim sanatında da Caravaggio'nun önemi büyüktür. Caravaggio ruhsal dünyanın sanata yansımasının yeniden güçlenmesini sağlamıştır. Daha önceden kullanılan dinî ve manevi temalar, Caravaggio'nun ışık-gölge kullanımıyla derinleştirilmiş ve figürlerin içsel dünyaları daha belirgin hâle getirilerek zenginleştirilmiştir. Caravaggio, imgelerin etki alanını genişleterek, izleyiciye sadece görsel bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda duygusal ve manevi bir etkileşim de yaratmaktadır. Bu yönüyle figürlerin yüz ifadeleri ve beden dilleri, bireysel-içsel çatışmaları ve manevi arayışları yansıtarak, sanatın daha kişisel ve etkileyici bir dil kazanmasına öncülük etmiştir (Gürocak ve Timur, 2025). Barok resminde, çizilen figürlerin dış konturları mekân ile kaynaştırılmıştır. Bunu yapmak için ışıklı kısımlar net, kesin ve doğru şekilde verilirken; gölgeli kısımlar bulanık, belirsiz ve hafif deformasyona uğramış şekilde resmedilmiştir (Parramón, 2012, s. 12-14). Oluşturulan kompozisyonlarda temsil edilen figürler, sağ veya sol taraftan verilen ışığın neden olduğu kontrastlıkla birlikte dramatik gölgeleri birleştirerek çarpıcı bir chiaroscuro etkisi yaratmıştır. Bu teknik, sadece estetik bir tercih değil aynı zamanda figürlere derinlik, hacim ve gerçekçilik kazandıran bir anlatım biçimidir. Caravaggio'nun yarattığı ışık-gölge arasındaki bu keskin karşıtlıklarla, figür ve nesneleri belirginleştirerek, izleyiciyi sahnenin içine çeken bir atmosfer oluşturmuştur (Gürocak ve Timur, 2025). Caravaggio chiaroscuro tekniğini biraz daha geliştirerek abartılı bir hâle getirmiş ve ışık-gölgeyi dramatik etki yaratacak şekilde zıt bir olguda kullanarak tenebrizmi oluşturmuştur. Barok sanatında genellikle dinsel veya ahlaki anlatılarda kullanılan tenebrizm tekniği, Tanrı'nın varlığını, ilahi gücü ya da gerçeğin aniden fark edilmesini ışık yoluyla; belirsizliği, tehditkâr bir atmosferi ise gölge ve karanlık aracılığıyla göstermektedir. Böylece sanatçı, izleyiciyi istediği şekilde odak noktalarına yönlendirerek sahnenin duygusal yoğunluğunu artırmaktadır (De Rynck, 2016). Çoğu zaman koyu fon üzerine, koyu bir şekilde gerçekleştirdiği ışık-gölge tekniği sayesinde konuların içinde gizli olan şiddeti, gaddarlığı ve kötülüğü anlatmayı başarmıştır (Gürsel, 2003).

Barok dönemi resim sanatı, Rönesans'ın dengeli ve akılcı düzen anlayışını geride bırakarak ışık–gölge, renk ve diyagonal kompozisyonlar aracılığıyla hareketi, duyguyu ve anlatıyı dramatize etmeyi merkeze alan yeni bir ifade dili geliştirmiştir. Bu yeni dünya görüşündeki sanat anlayışı düzen ve uyumun yerini coşku, gerilim ve etkileyicilik almış; açık kompozisyonlar, güçlü renk karşıtlıkları ve belirgin ışık kaynaklarıyla anlamın dramatik boyutu güçlendirilmiştir. Özellikle Caravaggio'nun chiaroscuro uygulamaları, yalnızca estetik bir tercih değil; izleyiciyi sahnenin içine çeken, kutsal olanı görünür kılan ve duygusal etkiyi yoğunlaştırarak anlatıyı yönlendiren kurucu bir anlatım aracıdır. Sonuç olarak 17. yüzyıl Avrupa'sında gelişen Barok resimde ışık ve gölge, yüksek kontrast ve derin karanlık alanlar üzerinden teatral/dramatik bir atmosfer kurarak kompozisyonun odağını belirleyen, mekânsal derinliği ve anlatının gerilimini artıran temel estetik unsur hâline gelmiştir.

2.3. Neoklasisizm Dönemi Resim Sanatında Işık ve Gölge (1750 -1850 yaklaşık)

Neoklasisizm akımı 18. yüzyılın sonu, 19. yüzyılın başlarında varlığını sürdürmüştür. Neoklasisizm, Barok ve Rokoko üsluplarının yapaylığına karşı tepki ve antik sanata öykünme olarak ortaya çıkmıştır (Smith, 1992). Aydınlanma çağının ve sanayi devriminden hemen sonra

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Hıristiyanlık inancı toplumsal güç olmaktan tamamen çıkmıştır. Hıristiyanlıktan hemen sonra topluma yön veren düşünürlerin de etkisiyle birlikte sadelik ve akılcı/rasyonalist bir yol izlemiştir. Barok dönemi resim sanatına kadar resimde dini konular baskın bir şekilde kullanılırken Neoklasik çağda bunun yerini mitolojik konular ve Antikçağ kaynaklı konular yer almıştır (Honour, 1991). Neoklasisizm dönemi resim sanatında sanatçılar, konularını milletin görkemini, asaletini ve tarihin önemli sahnelerinden seçmişlerdir. Bu anlayışta, bireysel benlik ve özgünlük duygusunun olmadığı neoklasik sanatçıları, çoğu zaman kendisine verilen ödevi/görevi kurallara uygun yerine getirmelerinin mutluluğunu yaşamaktadırlar. Neoklasisizm sanatçıları, klasik sanat anlayışına sıkı biçimde bağlı kaldıkları için çoğu zaman bireysel üsluplarını ve kendi benliklerini yeterince görünür kılamamışlardır. Neoklasik döneme ait sanatçılar, geçmişin deneyimlerinden faydalanarak mükemmele ulaşma arzusunda tüm zamanını çalışarak geçirmektedirler (Özkan, 2018, s.652). Neoklasisizm döneminde sanatçılar, kendi felsefesini oluşturmak yerine belirli bir anlamı/ideali gerçekleştirme anlayışı içerisindedirler. Neoklasik dönem resim sanatında "kalıcı olmak, ölümsüzlüğü yakalamak" amacı vardır. Bu yüzden dönem sanatçıları, resimlerinde mükemmele ulaşabilmek için sürekli çalışırlar (Özkan, 2018, s.652). Neoklasik dönemde, sanatın üstün bir nitelik kazanabilmesi için klasik sanatın ilke ve örneklerine başvurulması gerektiği düşüncesi yaygındır. Bu nedenle Klasik sanat, birçok sanat çalışmalarında referans olarak ele alınmaktadır. Klasik sanatın, "eskimez" oluşu, onun en önemli özelliğidir. "Klasik" terimi ise genel olarak sanat yaratısında düzen, armoni, açıklık, ölçü ve huzuru ifade etmektedir (Altar, 2009, s. 85). Neoklasik sanatçı, ideal olan görüntüyü oluşturabilmek için resmin akademik olarak tüm elemanları bilmesi, hakim olması gerekmektedir. Eserini en küçük en ince ayrıntısına kadar incelikle, özenle işlemektedirler. Toplumsal sorunlar, bu anlayışta sanatın ilgi alanı olarak görülmez ve çoğunlukla konu edilmez. Dönem sanatçıları daha çok idealize edilmiş konulara yönelir. Amaç, sanatta "ideal" olana ulaşmak ve bu düzeni, ölçülü bir anlatımla görünür kılmaktır.

Neoklasik dönemde sanatın "üstün" ve "evrensel" bir niteliğe ulaşabilmesi için, sanat üretiminin klasik (antik) örnekler ile klasik estetik ilkelerden beslenmesi gerektiği düşüncesi belirleyicidir; bu yaklaşım, klasik geleneği uyum, açıklık, ölçülülük ve idealizm gibi değerlerle tanımlayan klasikçi çerçeveyle de örtüşür (Irwin, 2026). Bu bağlamda bireysel üslup arayışı tümüyle yok sayılmaktan ziyade, ortak bir normlar sistemi içinde disipline edilerek sınırlandırılma eğilimi gösterebilir; nitekim Fransız Akademisi geleneğinde sanat eğitimini yapılandıran temel eksen, özellikle çıplak erkek figürü çizimi üzerinden kurulan "çizim temelli" akademik programdır (Berman, 2020). Akademik çizim pratiğinde üç boyutlu formun iki boyutlu düzlemde ikna edici biçimde kurulabilmesi için ışık–gölge değerlerinin (modelleme) doğru aktarımı kritik görülür; bu nedenle chiaroscuro, ışık ve gölgenin üç boyutlu nesneleri tanımlayacak biçimde kullanıldığı bir teknik olarak hem eğitimde hem de form kurma mantığında merkezi bir işleve sahiptir (Encyclopaedia Britannica, 2026). Neoklasik dönemde, ideal olan görüntüyü oluşturabilmek için resmin akademik olarak tüm elemanları bilmesi, hakim olması gerekmektedir ve eserini en küçük en ince ayrıntısına kadar incelikle, özenle işlemektedirler. Neoklasisizm eserlerinde belirgin bir idealleştirme eğilimi ve "yüksek" konu anlayışı görülür; Antik Çağ'ın mitoloji ve tarih temelli içerikleri, dönemin estetik ölçütleri doğrultusunda hayranlık ve örnekleme duygusuyla yeniden kurgulanır (Irwin, 2026; Gontar, 2003). Bu eserlerde konu işlenişi çoğunlukla düzen, açıklık, ölçü ve titizlik ilkelerine bağlı

olarak biçimlenir; kompozisyonun kuruluşunda ayrıntıların dikkatle ele alınması ve figürlerin disiplinli bir çizim anlayışıyla modellenmesi öne çıkar (Irwin, 2026; *Neoclassicism at the Art Institute*, 1990). Mitolojiden ve tarihten alınan sahneler, özellikle erdem, asalet ve kamusal ideal gibi değerleri görünür kılacak biçimde işlenir (Gontar, 2003). Bu çerçevede "toplumsal sorunlar" doğrudan dışlanmaktan ziyade, dönemin baskın eğilimi toplumsal gündelik meselelerden çok mitoloji ve tarih temalı 'yüksek' konular ile ideal/erdem vurgusuna yönelir (Irwin, 2026; Gontar, 2003). Dolayısıyla Neoklasik resimde temel amaç, sanatsal üretimi idealleştirilmiş konu ve biçim anlayışı üzerinden "ideal" olana yaklaştırmaktır (Irwin, 2026). Neoklasik eserlerde estetik oluşum, Yunan sanatının etkisini içeren ideal güzellik anlayışının sınırlarını belirleyen kapalı form ve denge ilkeleri temelinden ilerlenmiştir. "Biçimde sadeliği, anlatımda mükemmelliği hedeflemişlerdir. Resimlerde kurgulanan mekanlar dekor etkisi yaratan yapısıyla idealleştirilmiş teatral görünümlerin etkisini artıran öge konumunda kullanılmıştır (Şentürk, 2012, s. 169, aktaran Güngör, 2021).

Sonuç olarak Neoklasik dönem resminde ışık ve gölge, rastlantısal bir atmosfer kurmaktan ziyade, sanatçının "kılı kırk yaran" titizliğiyle denetlenen bir biçim kurma ve açıklık üretme aracına dönüşür. Bu anlayışta ışık, figür ve nesneleri heykelsi bir hacimle belirginleştirir; gölge ise dramatik bir karanlıktan çok, formu disiplinli biçimde tanımlayan ölçülü değer geçişleriyle düzeni destekler. Neoklasik sanatçının sanatı yüceltme ve ideal olana erişme amacı, ışık-gölge kurgusunu da "doğru"yu, "net"i ve "ölçülü"yü vurgulayacak şekilde yapılandırırken; bu estetik tutumun ürettiği katı normlar, dönemin diğer sanat yönelimlerinden ayrışmasını sağlayan temel göstergelerden biri hâline gelir. Ancak Neoklasisizm'in bu sıkı disiplin ve kuralcılık temelli ışık-gölge rejimi, sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümlerin hızlandığı bir bağlamda giderek sorgulanmış; yerini daha öznel, daha duygu yüklü ve farklı atmosfer arayışlarına açılan yeni sanatsal yaklaşımlara bırakmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Rönesans, Barok ve Neoklasisizm resminde ışık ve gölgenin biçim kurma (hacim/derinlik), anlatıyı yapılandırma (dramatik etki) ve anlam/ideoloji üretme ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) işlevlerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu incelemeler Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemlerine eşdeğer olarak yapılmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmanın ana sorusu şu şekilde belirlenmiştir: "Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemi ressamlarının başyapıtlarındaki ışık ve gölge ile resimlerinde uyguladıkları kurguları/kompozisyonları biçim kurma (hacim/derinlik), anlatıyı yapılandırma (dramatik etki) ve anlam/ideoloji üretme ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) işlevleri nasıl yapılmıştır?"

Araştırmanın alt amaçları:

1. Rönesans dönemi resim sanatı eserlerinde "hacim kurma" nasıl oluşturulmuştur?
2. Barok dönemi resim sanatı eserlerinde "anlatıyı dramatize etme" nasıl oluşturulmuştur?
3. Neoklasisizm dönemi resim sanatı eserlerinde anlam/ideoloji üretme ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) nasıl oluşturulmuştur? sorularına cevap aranmıştır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemlerine ait sanat eserlerinin ışık ve gölge açısından incelenmesini konu aldığı için nitel araştırma deseninde durum çalışması olarak tercih

edilmektedir. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine incelenmesi ve betimlenmesi olarak ifade edilmektedir. "Durum çalışmaları, bir bireyi, grubu, kurumu, ortamı ya da kültürel bir durumu anlama, tanımlama, tahmin etme veya kontrol etme amacıyla belirlenen özel durumları incelemeye yönelik olarak tasarlanır" (Yıldırım ve Şimsek, 2018, s. 77). Spesifik bir bağlam ve sınırlı sayıda görsel materyal analiz edildiği için en uygun model. Tekil durum çalışması (intrinsiccasestudy) olmaktadır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni, Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemlerine ait seçilmiş resimleri literatür desteğiyle ayrıntılı biçimde inceleyerek sfumato, chiaroscuro ve tenebrizm gibi tekniklerin dönemsel özelliklerini derinlemesine analiz etmeye olanak sağlamasıdır. Literatür taramasıyla ışık ve gölge (chiaroscuro) kavramının tarihsel ve teknik çerçevesi belirlenmiştir. Örneklem, üç dönemden seçilen üç sanatçının ikişer eserinden oluşan toplam altı çalışmadır.

Seçilen dönem, sanatçılar ve eserleri şunlardır;

1. Rönesans Dönemi (14. yüzyıl sonu – 16. yüzyıl başı);
   1.1. Jan van Eyck (1390-1441)
      1.1.1. *Arnolfini'nin Evlenmesi* (1434)
      1.1.2. *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* (1436)
2. Barok Dönemi (1600-1750);
   2.1. Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571-1610)
      2.1.3. *Aziz Matta'ya Çağrı* (1601)
      2.1.4. *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* (1602)
3. Neoklasisizm Dönemi (1750 -1850 yaklaşık)
   3.1. Jacques Louis David (1748-1825)
      1.1.5. *Horas Kardeşlerin Yemini* (1784)
      1.1.6. *Belisarius Sadaka İstiyor* (1781)

Araştırmada, betimsel sanat eseri analizi yapılmıştır. "Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken;" (Karataş, 2015, s. 70) "verilerin olduğu gibi gösterildiği, betimlendiği, resmedildiği ve anlatıldığı bir irdelemedir" (Akyürek ve Akkaya, 2019, s. 140), ve "bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 59).

3.2 Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Işık ve gölge açısından en zengin, izleyiciyi etkileyen 3 dönem (Rönesans, Barok ve Neoklasisizm) seçilerek bu dönemlere tepki olarak doğan bir başka dönem seçilmemiştir.
2. Yalnızca 3 sanatçının ikişer sanat eseri analiz edilmiştir; daha geniş bir sanatçı yelpazesi çalışmanın kapsamını aşmıştır.
3. Işık ve gölgeyi daha net görebilmek adına siyah beyaz formuna çevrilmiş, çeşitli teknolojik/teknik uygulamalar dahil edilmemiştir.
4. Sanat eseri inceleme ve analizleri konusunda deneysel göz izleme gibi bilimsel ölçüm teknikleri uygulanmamıştır.

4. BULGULAR

Araştırma, "Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemi ressamlarının başyapıtlarında ışık ve gölgeye dayalı kompozisyon kurgusu; biçim kurma (hacim/derinlik), anlatıyı yapılandırma (dramatik etki) ve anlam/ideoloji üretme ('ahlaki' netlik, düzen, açıklık) işlevleri açısından

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

nasıl kurulmuştur?" sorusuna yanıt aramaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlerin cevapları incelenmiştir.

1. Rönesans dönemi resminde Jan van Eyck'ın eserlerinde hacim kurma (hacim/derinlik) nasıl sağlanmıştır?
2. Barok dönem resminde Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun eserlerinde anlatıyı dramatize etme (dramatik etki) nasıl kurulmuştur?
3. Neoklasisizm dönem resminde Jacques-Louis David'in eserlerinde anlam/ideoloji üretimi ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) nasıl yapılandırılmıştır?

Alt problemlere ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

5.1. Rönesans, Barok ve Neoklasisizm Dönemlerine Göre Aranan Özellikler

Bu bölümde, ele alınan üç dönemde (Rönesans, Barok ve Neoklasisizm) ışık ve gölge kullanımının yalnızca siyah ve beyaz ya da karanlık ve aydınlık karşıtlığıyla sınırlı kalmadığı; aksine sfumato, chiaroscuro ve tenebrizm gibi yaklaşımlar aracılığıyla hacmi kurma, anlatıyı dramatize etme ve özellikle kontrollü ışık ile heykelsi hacim etkisi üzerinden "ahlaki" bir netlik algısı oluşturma işlevleri üstlendiği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Rönesans'ta hacim kurma, Barok'ta anlatıyı dramatize etme, Neoklasisizm'de ise "ahlaki" netlik üretme boyutları esas alınarak, yukardaki sorular çerçevesinde analizler gerçekleştirilmiştir.

5.1.1 Jan van Eyck, Arnolfini'nin Evlenmesi (1434)

Jan van Eyck'ın "Arnolfini'nin Evlenmesi" eserinde (Görsel 1) betimsel sanat eseri analiz yöntemi kullanılarak eserde 'hacim kurma' konusundaki etkisi analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Görsel 1. Jan van Eyck, Arnolfini'nin Evlenmesi, Ahşap üzerine yağlı boya, 82x59.5 cm., 1434.

Jan van Eyck'ın 1434 tarihli "Arnolfini'nin Evlenmesi" (Arnolfini Portresi) adlı eseri (Görsel 1), erken dönem Kuzey Rönesansı'nın en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilir (Evans, 2017). Resim, iç mekânda geçen bir sahnede yan yana duran iki figürü betimler. Sol tarafta koyu renkli uzun giysisi ve geniş kenarlı şapkasıyla erkek figür yer alır. Sağ elini hafifçe kaldırırken diğer eliyle kadına doğru uzanarak el ele tutuşmayı çağrıştıran bir jest oluşturur. Sağ tarafta başı beyaz örtülü, çok katlı canlı yeşil elbiseli kadın figür ise ellerini karın bölgesinde birleştirerek elbisesini tutar; duruşu sakin ve ağırbaşlıdır. Mekân ayrıntıları titizlikle işlenmiştir: Tavandan sarkan avize, duvardaki yuvarlak dışbükey ayna ve küçük dini/figüratif ayrıntılar; solda pencere ve pencere önündeki eşyalar; ahşap zemin üzerinde terlikler ve önde

küçük bir köpek; sağda kırmızı tonlarda perde/tekstil ve yatak düzenlemesi sahneye sıcak ve gerçekçi bir atmosfer kazandırır. Bu detaylar, figürlerin jestleriyle birleşerek gündelik bir iç mekânda törensel/ritüel bir an izlenimi yaratır.

Rönesans dönemi resminde Jan van Eyck'ın *Arnolfini Evlenmesi* (1434) (Görsel 1) gibi eserlerinde "hacim kurma" etkisi, yalnızca biçimleri görünür kılan bir ışık ve gölge karşıtlığından ibaret değildir. Işığın resim yüzeyinde iki boyutlu bir temsil olarak kurgulanmasıyla ilişkilidir. Nitekim Nicuță, bu süreçte ışığın "bir araç/ortam (medium) olarak üç boyutlu, çevresel kullanımı" anlayışından, "resmin içinde yer alan iki boyutlu bir temsil" düzenine evrildiğini belirtir (Nicuță, 2022, p. 95). Bu yaklaşım, eserde hacim ve derinlik etkisinin resimsel araçlarla (ton değeri, katmanlı boya ve ışığın yönlendirilmesi) kurulmasını açıklar. Bu hacim etkisini kurmada belirleyici unsurlardan biri, ışığın kompozisyon içinde şekil ve hacmi tanımlayan işlevidir. Nicuță, doğal ışığın kompozisyonu dolaşarak ("şekil ve hacimlerin tanımlanmasına katkı") sağladığını vurgular (Nicuță, 2022, p. 101). Van Eyck'in resminde de ışığın yönü ve yoğunluğu, sert kontrastlardan çok kontrollü ton dağılımı ve ince geçişlerle plastiklik duygusunu güçlendirir; gölgelerin konturlarının yumuşatılması ise gölgeyi sert bir sınır olmaktan çıkarıp formu "yuvarlayan" bir değer alanına dönüştürür. Bu nedenle van Eyck'in eserlerinde hacim ve derinlik; yönlü gün ışığı kurgusu, glazelerle zenginleşen ton değerleri, gölge konturlarının yumuşatılması ve dışbükey aynanın sağladığı optik/perspektif genişleme gibi unsurların birlikte çalışmasıyla inşa edilir (Campbell, 1998/2021; National Gallery, n.d.; Nicuță, 2022).

Eser biçimsel açıdan incelendiğinde, iki boyutlu ahşap panel üzerine yağlıboya tekniğiyle güçlü bir üç boyut yanılsaması oluşturulduğu görülür. Ön düzlemdeki köpek figürü, yerdeki takunyalar, pencere açıklığı ve sağdaki yatak düzenlemesi ile figürlerin konumlanışı mekânsal derinliği pekiştirir. Arka plandaki dışbükey ayna ise yalnızca sembolik bir unsur olarak değil, bakış alanını genişleterek mekânın optik derinliğini güçlendiren bir araç gibi işler. Figürlerin giysilerindeki ağır kumaş kıvrımları, renk geçişleri ve dokusal ayrıntılar da formun "heykelsi" bir hacim kazanmasına katkı sağlar. Eserde hacim ve derinlik etkisi, çizgisel perspektiften çok yağlıboyanın ince katmanları (glaze), ton değerlerinin dengeli dağılımı ve ışık–gölge modellemesiyle kurulmuştur. Işık, sol taraftaki pencereden içeri giren gün ışığı olarak kurgulanır; Ulusal Galeri'nin betimlemesinde "gün ışığı soldaki pencereden içeri girer" ifadesiyle bu yönlü aydınlatma açıkça belirtilir (National Gallery, n.d.). Bu aydınlatma, figürlerin yüz ve ellerinde, özellikle kadının yeşil elbisesinin kıvrımlarında değer geçişlerini belirginleştirerek plastiklik duygusunu güçlendirir. Van Eyck'in yüzeydeki hacmi, yalnızca konturla değil, katmanlı boya uygulamasıyla inşa ettiği gösterir. katalog metninde Ressamın, kadının elbisesindeki yeşil glazeleri "tamponlayarak/lekeleyerek" uyguladığına ilişkin açıklama, bu yaklaşımı teknik açıdan da temellendirir. (Campbell, 1998/2021). Gölge kullanımı, mekânı ve nesneleri zemine "oturtan" bir işlev üstlenir. Zemindeki ton geçişleri ve köpeğin arka bacağı çevresinde gölge sınırının sertleştirilmemesi dikkat çekicidir. Campbell, tonal geçişi yumuşatmak için ressamın "gölgenin konturunu dağıtarak/yedirerek yumuşattığını" vurgular (Campbell, 1998/2021). Böylece gölge, yalnızca karanlık bir alan üretmek yerine derinlik ve gerçeklik etkisini artıran bir değer alanı hâline gelir. Optik inandırıcılık ise gölgelerle birlikte yansımaların da kompozisyona dâhil edilmesiyle pekişir; Ulusal Galeri, tespih tanelerinin "hem gölgeler hem de yansımalar" oluşturduğunu belirterek ışığın (yansıma

+ gölge) çift yönlü davranışının bilinçli biçimde işlendiğini gösterir (National Gallery, n.d.). Kompozisyonun arka duvarında yer alan dışbükey ayna, hem anlam katmanını derinleştiren bir odak noktası hem de mekânı optik olarak genişleten bir araçtır. Resimdeki büyük dışbükey ayna, odaya giren iki erkeği yansıtarak aynada görülen iki figüre dikkat çeker. Bu unsur, bazı yorumlarda sahnenin tanıklık/hukuki nitelik çağrışımlarını güçlendirecek şekilde okunurken, aynı zamanda görüş alanını genişleterek perspektif algısını destekler. Bu noktada "sfumato" terimiyle doğrudan özdeşleştirmek yerine kavramı ayırmak daha doğru olacaktır: Sfumato, "renkler ve tonlar arasında yumuşak, fark edilmesi güç geçişler" üreten bir gölgelendirme olarak tanımlanır ve özellikle Leonardo ile ilişkilendirilir (Encyclopaedia Britannica, n.d.; Gürocak ve Timur, 2025). Van Eyck'teki yumuşak geçiş etkisi ise daha çok glazelerin kontrolü ve yüzeyde yapılan ince müdahalelerle ortaya çıkar. Sonuç olarak van Eyck'in eserlerinde hacim ve derinlik; (i) yönlü gün ışığı kurgusu, (ii) glazelerle zenginleşen ton değerleri, (iii) gölge konturlarının yumuşatılması ve (iv) dışbükey aynanın sağladığı optik genişleme gibi unsurların birlikte çalışmasıyla sağlanmaktadır (Campbell, 1998/2021; National Gallery, n.d.). Sonuç olarak Van Eyck'in *Arnolfini'nin Evlenmesi* adlı eserinde (Görsel 1) arka duvardaki dışbükey ayna, hem evlilik sahnesine "tanıklık" ve olası hukuki bağlam çağrışımlarıyla sembolik bir anlam üretmekte hem de mekânı optik olarak genişleterek perspektif ve derinlik algısını güçlendirmektedir. Yağlıboyanın sağladığı ince katmanlar, ton geçişleri ve dokusal ayrıntılar; köpek, takunyalar, pencere ve yatak düzenlemesi gibi ön–arka plan öğeleriyle birlikte iki boyutlu yüzeyde güçlü bir üç boyut yanılsaması kurar. Soldaki pencereden gelen tek yönlü ışığın, keskin kontrastlardan kaçınan yumuşak geçişlerle gölgeleri eritircesine dağıtması ise (sfumato benzeri bir etkiyle) kumaş kıvrımlarında ve nesne yüzeylerinde plastiklik yaratır. Böylece eser, yalnızca ikonografik anlamlarıyla değil, ışık–gölge düzeni üzerinden hacim ve derinlik kuran teknik ustalığıyla da Rönesans'ın görsel dilini temsil eden güçlü bir örnek hâline gelir.

5.1.2 Jan van Eyck, Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte (1436)

Jan van Eyck'ın *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* (*1434-1436)* adlı eserinde (Görsel 2), ışık ve gölge değerlerinin "hacim kurma" üzerindeki etkisi incelenerek değerlendirilmiştir. Resim, Rönesans dönemi resim sanatının sfumato tekniğini ve karakteristik izlerini taşımaktadır. Resimde, zengin ayrıntılarla betimlenmiş bir iç mekân/niş içinde dört ana figür görülür ve sahne genel olarak kutsal bir "tahtta oturan Meryem ve Çocuk" kompozisyonu izlenimi verir. Merkezde kırmızı kumaşlarla örtülü bir taht/oturak üzerinde Meryem oturur. Başında ince bir örtü/taç benzeri başlık vardır. Kucağında çıplak bebek İsa yer alır. Bebek Meryem'e yakın, izleyiciye dönük biçimde durur. Meryem'in arkasında koyu renkli bir fon ve bunun üzerinde çiçekli/işlemeli bir arka örtü/kilim (tapestry) bulunur. Bu örtü/kilim, figürleri arka plandan ayırıp merkezi etkiyi güçlendirir. Sol tarafta zengin, koyu mavi ve altın işlemeli bir giysi içinde piskopos/aziz görünümünde bir figür diz çökmüş ya da saygı duruşundadır. Elinde uzun bir asâ/haç benzeri nesne taşır. Başında mitra (piskopos başlığı) vardır. Sağ tarafta zırhlı bir asker/aziz figürü ayakta durur. Elinde uzun bir mızrak/sancak benzeri bir obje tutar ve yanında kalkan/miğfer gibi savaş donanımı ayrıntıları görülür. Meryem'in önünde, sağa yakın bölümde yaşlı bir rahip/din adamı figürü diz çökmüş hâlde durur. Elleri bir dua/yalvarış pozisyonunda ve üzerinde açık renkli bir cübbe vardır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 2. Jan van Eyck, Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte, Ahşap üzerine yağlı boya, 122x157 cm., 1434-1436.

Mekânın dekoru çok ayrıntılı resimlenmiştir. Arkada kemerli bir mimari düzen, sütunlar ve taş/oyma bezemeler görülür. Zeminde geometrik desenli taş döşeme ve Meryem'in altında desenli bir halı yer alır. Giysi dokuları (kadife, brokar, kürk, metal zırh) ve yüzey ayrıntıları (ışık yansımaları, nakışlar) çok ince işlenmiştir. Jan van Eyck'ın optik ustalığı, özellikle Aziz Yorgi'nin zırhındaki yansımalarda ve figürlerin dokusal ayrıntılarında kendini gösterir; bu durum izleyicide bir illüzyon hissi yaratsa da sanatçının dehası bu gerçeklik algısında yatmaktadır (Khan Academy Türkçe, 2025). Resimde (Jan van Eyck, *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte*), ışık ve gölge düzeni "sahneyi dramatize eden" bir Barok karşıtlıktan çok, figürleri ve nesneleri maddesel gerçeklikleriyle görünür kılan Kuzey Rönesansı'na özgü açıklayıcı bir aydınlatma mantığıyla işler. Bu okumayı yaparken, Shearman'ın vurguladığı gibi, resimde "ışık" bağımsız bir unsur değil; "ışığın, her zaman rengin ele alınışının bir sonucu olarak" düşünüle bilinir (Shearman, 1962). Resmin kompozisyonda ışık, özellikle merkezdeki *Meryem ve Çocuk* figüründe yoğunlaşır. Yüzlerde ve ellerdeki açıklık, çevredeki koyu değerlerle dengelenerek bakışı merkeze toplar. Bu durum, ışığın yalnızca "aydınlatma" değil, ışık kaynağı ile oluşturulan ikonografik hiyerarşiyi veya görsel hiyararşiyi belirleyen bir araç olduğunu gösterir. Kutsal merkez daha parlak değerlerle "öne çıkar", çevredeki figürler ise daha kontrollü yarı gölgeler içinde kalır. Resmin aydınlatmasında, arka plandaki pencerelerin varlığına karşın, sahne figürleri ve yüzeyleri üst sol yönden gelen örtük bir ışık kaynağıyla görünür kılacak biçimde kurgulanmıştır. Nitekim Hanley, figür grubunun "bir ışık kaynağı tarafından örtük biçimde aydınlatılmıştır" (üst sol tarafta bulunan) olduğunu ve bu ışığın "renk, ton, and doku"u etkinleştirdiğini belirtir (Hanley, 2009, para. 2). Bu ışık ve gölge düzeni, figürlerin yüz ifadelerini ve kumaş kıvrımlarını belirginleştirerek eserde güçlü bir hacim kurma etkisi üretir; ışığın yüzeylerde yarattığı ton sürekliliği, derinlik ve perspektif algısını destekler. Van Eyck'in hacim etkisi, sert konturlardan çok, tonların ince geçişleri ve yüzeylerin "yuvarlanması" üzerinden kurulur. Kumaş kıvrımları (Meryem'in kırmızısı ve çevredeki giysiler), metal zırh/parıltılar ve mimari detaylar, ışığın vurduğu yerlerde açılıp gölgeye doğru kademeli olarak koyulaşarak plastikliği artırır. Bu, chiaroscuro'nun temel işlevini hatırlatır. Muraoka'nın belirttiği gibi, chiaroscuro, iki boyutlu bir yüzey üzerinde üç boyutlu form ve mekânı görünür kılmaya yönelik ton sürekliliği sağlayan tarihsel bir araçtır (Muraoka, 2024). Bu eserde de ışık–gölge, figürleri yalnızca görünür kılmaz; onları mekânın içine yerleştirir ve

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

"heykelsi" bir beden duygusu üretir. Her ne kadar "sfumato" terimi daha çok Leonardo ile anılsa da, burada da yumuşak geçişli bir ton örgüsü vardır: gölgeler bir "leke" gibi değil, yüzeyin içine yedirilmiş değer katmanları olarak işler. Shearman'ın "Rönesans ışığı"nı renk üzerinden açıklayan yaklaşımı bu tabloya özellikle uygundur. Ayrıca Shearman, yeni bir birlik hissi için "a sfumato unity achieved by achromatic means" (akromatik araçlarla sağlanan bir sfumato birliği) ifadesini kullanır (Shearman, 1962). Bu bakışla, van Eyck'in resminde de renk (kolor) ve değer (ton) birlikte çalışır. Işık, pigmentin parlaklığından ziyade değer örgüsüyle formu kurar ve yüzeylerin dokunsal etkisini güçlendirir. Jan van Eyck'in, *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* isimli eserinin (Görsel 2) kompozisyonda ışık ve gölge, bir yandan figürlerde hacim ve derinlik üretirken, diğer yandan kutsal merkezin görsel üstünlüğünü ve sahnenin "törensel" düzenini kurar. Böylece resim, Shearman'ın da işaret ettiği üzere, anlamı ışığın "kendiliğinden" varlığıyla değil; rengin ve ton değerlerinin örgütlenmesi üzerinden oluşturur (Shearman, 1962). Muraoka'nın çerçevesiyle de chiaroscuro'nun iki boyutlu yüzeyde üç boyutlu form ve mekânı kuran temel işlevini güçlü biçimde sürdürür (Muraoka, 2024).

Sonuç olarak, *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* eserinde (Görsel 2) ışık ve gölge, dramatik bir karşıtlık kurmaktan ziyade ton sürekliliğiyle figür ve nesneleri heykelsi bir hacim içinde tanımlayan, mekânsal derinliği destekleyen ve yüzey dokularını görünür kılan temel bir yapı kurar. Yumuşak değer geçişleri ve kontrollü aydınlatma sayesinde kompozisyonda hem görsel hiyerarşi sağlanır hem de Kuzey Rönesansı'na özgü gerçeklik ve inandırıcılık etkisi güçlenir.

5.1.3. Michelangelo Merisi da Caravaggio, Aziz Matta'ya Çağrı (1601)

Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun ışık ve gölge açısından zengin *Aziz Matta'ya Çağrı (1599-1600)* adlı eseri (Görsel 3), "anlatıyı dramatize etme" üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Görsel 3. Michelangelo Merisi da Caravaggio, Aziz Matta'ya Çağrı, Tuval üzerine yağlı boya, 322x340 cm., 1599-1600.

Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun 1599-1600 yılları arasında yapmış olduğu *Aziz Matta'ya Çağrı* adlı eseri (Görsel 3), gerek Barok döneminin en etkili tekniği özelliği olan chiaroscuro uygulamaları gerekse anlatılan konuyu ele alış biçimiyle öncü bir nitelik taşımaktadır. Resimde loş bir iç mekânda geçen sahnede, solda bir masa etrafında toplanmış kalabalık bir erkek grubu görülür. Masa üzerinde kâğıtlar ve para kesesi gibi nesneler vardır. Bu detay, sahnenin "hesap veya para" temalı bir anı işaret ettiğini düşündürür. Sol tarafta yaşlı ve sakallı birkaç figür masaya doğru eğilmiş durumdadır. Yüzleri ve elleri ışıkla belirginleşir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Masanın yakınında, daha gösterişli giysili genç bir figür (şapkalı/renkli kıyafetli) öne çıkar; yüzü aydınlıktadır ve eliyle karşı tarafa doğru işaret eder. Orta kısımda sandalyeye oturmuş bir figür sırtı izleyiciye dönük şekilde yer alır; bu figür, ışığın geldiği yöne doğru dönerek sahnedeki gerilimi artırır. Sağ tarafta karanlık alandan gelen iki figür bulunur. Bunlardan biri kolunu uzatarak gruba doğru işaret eder. Bu jest, sahnenin dönüm noktasını oluşturan "çağırma/seçme" anını vurgular. Işık, üst sağdan içeri giren güçlü bir ışın gibi sahneyi keserek figürlerin yüzlerini, ellerini ve bazı giysi kıvrımlarını aydınlatır. Arka plan ise büyük ölçüde karanlıkta bırakılmıştır. Bu sayede resim, yoğun bir dramatik atmosfer, güçlü odak ve belirgin bir anlatı gerilimi üretir.

Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* eserinde ışık ve gölge, Barok anlatının dramatik örgüsünü kuran başlıca unsur hâline gelir. Kaçmaz Ateş'in vurguladığı üzere sanatçı, bu tabloda "ışık-gölge kullanma tekniği (tenebrizm)" ile öne çıkar; ışık ve gölgenin "keskin zıtlık" etkisi aracılığıyla "üç boyutlu nesnelere hacim kazandırmanın" yanı sıra, ışığı "spot şeklinde" istenilen noktaya odaklayarak "tiyatro sahnesi havası" yaratır ve bu yolla "dramatik etkisini arttır"ır (Kaçmaz Ateş, 2019). Resmin genelinde koyu tonların hakim olmasıyla birlikte, sağ üst köşeden gelen ışık huzmesi, "anlatıyı dramatize ederek" izleyici üzerinde güçlü bir görsel gerilim ve duygu yoğunluğu oluşturmaktadır. Bu bağlamda ışık, yalnızca figürleri görünür kılmaz; sahneyi karanlığın içinden çekip çıkararak izleyicinin bakışını belirli yüz, el ve jestlere yöneltir; böylece kutsal çağrı anı, gündelik bir ortam içinde yoğun bir görsel gerilim ve duygu yoğunluğu ile "anlatıya" dönüşür (Kaçmaz Ateş, 2019). Kompozisyonun ele aldığı ve anlatmak, simgelemek istediği konu ise, her ne kadar bir vergi ofisinde olarak resmedildiği söylense de loş bir kumar masasını andıran mekânda masanın çevresinde yedi figür yer almaktadır Resmin sol tarafında bir masanın etrafında oturan beş figür ile sağ tarafta ayakta duran iki figür arasında kurgulanan sahne, ışık ve gölge kullanımıyla dramatik bir kompozisyon yapısı sunmaktadır. Resmin sağ tarafında kenarda ve Aziz Peter'in arkasında yer alan İsa figürü, elini uzatarak Michelangelo'nun "Adem'in Yaradılışı"ndaki Tanrı figürüne bilinçli bir atıfta bulunarak "Yeni Adem" rolünü simgelemektedir (Kaçmaz Ateş, 2019). İsa'nın hareketine karşılık olarak masadaki figürlerden birinin "Ben mi?" dercesine kendisini göstermesi, o anki figürlerdeki şaşkınlığı ve kutsalın sıradanlıkla buluşmasını yansıtmaktadır. Oluşturulan kompozisyon, ışık ve gölgeyle birlikte sahnenin ne kadar etkileyici ve anlatıyı dramatize etme konusunda nasıl bir ustalıkla yapıldığı da gözler önüne serilmektedir. Özellikle üstten gelen yönlü ışığın seçici biçimde figürleri aydınlatması hem hacim etkisini güçlendirir hem de anlatının dönüm noktasını (çağrı/tepki anını) kompozisyonun merkezine taşır; böylece chiaroscuro/tenebrizm, eserde "anlatıyı dramatize etme"nin kurucu mekanizması olarak işlev görür (Kaçmaz Ateş, 2019).

Sonuç olarak Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* eserinde (Görsel 3) ışık ve gölge, Barok resmin en belirgin anlatım stratejilerinden biri olarak sahneyi karanlığın içinden "çekip çıkarır" ve izleyicinin bakışını çağrı anının merkezine yönlendirir. Tek yönlü ve yoğun ışık huzmesi, yüzler ve eller üzerinden görsel hiyerarşi kurarken; derin gölgeler mekânı bastırarak kompozisyonu teatral bir sahneye dönüştürür ve duygu yoğunluğunu artırır. Böylece tenebrizm/şiddetli chiaroscuro, yalnızca hacim ve plastiklik üretmekle kalmaz; kutsalın sıradan bir ortamda görünür oluşunu vurgulayarak anlatıyı dramatize eden, anlamı yoğunlaştıran ve Barok'a özgü gerilimli atmosferi inşa eden kurucu bir araç hâline gelir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

5.1.4 Michelangelo Merisi da Caravaggio, Aziz Thomas'ın İnanmazlığı (1602)

Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* adlı eseri (Görsel 4), tenebrizm ve chiaroscuro kullanımı bağlamında anlatıyı dramatize etme üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Görsel 4. Michelangelo Merisi da Caravaggio, Aziz Thomas'ın İnanmazlığı, Tuval üzerine yağlı boya, 107x146 cm., 1601-1602.

Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun 1601-1602 yılları arasında yapmış olduğu *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* adlı eseri (Görsel 4), Barok dönemi resim sanatının hem chiaroscuro tekniği açısından hem dramatik etkisinin hem de gerçekçi yapısının en etkili olduğu örneklerden biridir. Resimde koyu, neredeyse tamamen karanlık bir arka plan önünde dört erkek figür sıkıca bir araya toplanmış hâlde görülür. Sol tarafta yarı çıplak gövdeli bir figür (İsa) beyaz bir örtüye sarınmıştır. Başını öne eğmiş, sakin bir ifadeyle göğsünü açarak yan tarafındaki yarayı görünür kılar; bir eliyle örtüsünü tutar. Ön planda eğilmiş bir figür (Thomas) yüzünü yaraya çok yaklaştırmış, dikkatle bakarken parmağını yaraya doğru uzatır; diğer eli belinde destek alır gibi durur. Arka planda iki figür daha vardır: Biri yaşlı ve kel, diğeri koyu saçlı ve kırmızı giysilidir. İkisi de öne eğilerek sahneyi yakından izler; bakışları Thomas'ın eli ve yara üzerinde yoğunlaşır. Işık, tek bir kaynaktan geliyormuş gibi figürlerin yüzlerini, ellerini ve İsa'nın gövdesini güçlü biçimde aydınlatır; arka planı karanlıkta bırakarak sahneyi adeta "sahnede" gibi öne çıkarır. Bu yoğun ışık ve gölge karşıtlığı, izleyicinin dikkatini dokunma ve doğrulama anına (parmak/yara temasına) odaklayan güçlü, dramatik bir atmosfer oluşturur.

Arka planda herhangi bir nesne ya da mimari öğeye yer verilmemesiyle sade ve karanlık bir düzlemin tercih edildiği kompozisyonda, ön plandaki dört erkek figür soldan gelen sert bir ışık huzmesiyle aydınlatılmıştır. Bu yoğun ışık, İsa'nın ve ona merakla yaklaşan üç havarinin yüz ifadelerini, ellerini ve kumaş kıvrımlarını belirginleştirerek sahneye güçlü bir dramatik gerilim kazandırır. Caravaggio'nun kutsal figürleri idealize etmek yerine daha "sıradan" bir gerçeklik içinde ele alması, ışığı da zarafet vermekten çok sert kontrastlar ve derin gölgeler üretmek amacıyla kullanmasıyla birleşir (Gombrich, 2002). Eserin odak noktası, ışığın en şiddetli biçimde toplandığı dirilen Mesih'in bedeni ile Aziz Thomas'ın yaraya uzanan parmağıdır; İsa'nın aydınlıkta kalan eliyle Thomas'ın yarı gölgede bırakılan eli arasındaki değer farkı, anlatılmak istenen konu üzerinde bilinçli bir görsel hiyerarşi kurar. Bu karanlık fon, yalnızca biçimsel bir arka plan değil, aynı zamanda anlamın yoğunlaştığı bir "giz" alanı gibi işlev görür. Nitekim "Tanrı'nın Sözünün gizemlerinin, gizli bir sessizliğin parlak karanlığında yattığı" düşüncesinden hareketle (Luibheid, 1987, s. 135, aktaran Muraoka, 2024), belirsiz ve koyu

alanların Tanrı'yla hakiki birleşme yolunu vurguladığı ifade edilir (Muraoka, 2024). Bu noktada ışık ve gölge, yalnızca biçimi görünür kılan bir aydınlatma değildir. Anlatının gerilimini ve anlam yoğunluğunu kuran temel bir dramaturjik araç hâline gelir. Gürocak ve Timur'a (2025) göre sanatçı, "siyah alanlar ve derin gölgeler içeren resimlerin genellikle tek bir ışık kaynağı tarafından yoğun bir şekilde aydınlatılması" gibi bir düzenle "ışık ve karanlık arasında dramatik karşıtlıklar" kurar. Aynı çalışmada chiaroscuro ile tenebrizm arasındaki işlev farkı, "Chiaroscuro aydınlatmanın üçüncü boyutu ortaya çıkarma çabası, tenebrizmde yerini kompozisyona bırakmaktadır" ifadesiyle açıklanır (Gürocak ve Timur, 2025). Tenebrist düzende "derin karanlığı bir tür negatif alan olarak kullanırken" ışığın yoğunlaştığı bölgeler "dramatik aydınlatma" etkisi üretir. Böylece izleyicinin bakışı birkaç kritik jest/yüz/ele yönlendirilir. Bu mekanizma, Barok dinsel anlatılarda tenebrizmin işlevine dair şu tespitle de örtüşür: "tenebrizm, Tanrı'nın varlığını, ilahi müdahaleyi ya da gerçeğin aniden fark edilmesini ışık yoluyla; belirsizliği veya tehditkâr bir atmosferi ise karanlık aracılığıyla göstermeyi sağlamaktadır" (Gürocak ve Timur, 2025).

Sonuç olarak Caravaggio'da ışık ve gölge karşıtlığı, yalnızca biçimi görünür kılan bir "aydınlatma" tercihi değildir. Sahnenin dramatik yapısını kuran, anlatının merkezini belirleyen ve izleyici algısını yöneten başat bir anlatım stratejisidir. Işığın tek bir kaynaktan geliyormuş gibi yoğunlaştırılması, figürleri karanlığın içinden seçerek çıkarır. Böylece bakış, kompozisyon içinde tesadüfi biçimde dolaşmak yerine, sanatçının belirlediği kritik jestlere, yüz ifadelerine ve eylem noktasına yönlendirilir. Derin gölgeler ise yalnızca arka planı bastırmaz; aynı zamanda "negatif alan" gibi işleyerek sahnenin gerilimini yükseltir, belirsizliği artırır ve anlamı görünür olanın çevresinde yoğunlaştırır. Bu nedenle Caravaggio'nun tenebrist ve chiaroscuro kurgusu, bir yandan figürlere heykelsi bir hacim kazandırırken, diğer yandan ilahi müdahale, aniden fark ediş ve inançla ilgili kırılma anlarını görsel olarak "sahneleyerek" izleyicide güçlü bir duygu yoğunluğu üretir. Kısacası Caravaggio'da ışık ve gölge, estetik bir etki üretmenin ötesinde, kompozisyonun ahlaki ve düşünsel anlamını taşıyan; dramatik odak, anlam yoğunluğu ve izleyici yönlendirmesini eşzamanlı biçimde örgütleyen kurucu bir dil hâline gelir.

5.1.5. Jacques Louis David, Horas Kardeşlerin Yemini (1784)

Jacques-Louis David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* adlı eseri (Görsel 5), Neoklasisizm bağlamında ışık ve gölge açısından eserde "ahlaki" vurgu ve anlam üretimi üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Jacques-Louis David'in 1784 yılında yapmış olduğu "Horas Kardeşlerin Yemini" adlı eseri (Görsel 5), Neoklasik üslubun ve tenebrizm tekniğinin en iyi şekilde yansıtan eserlerden biridir. Resimde geniş bir iç mekân/avlu hissi veren, arka planda üç büyük kemer ve sütunlarla bölünmüş mimari bir düzen görülür. Zemin taş döşemelidir ve mekân, figürlerin yerleşimini net biçimde ayıran yatay-dikey hatlarla oldukça "düzenli" kurgulanmıştır. Sol tarafta, üç erkek figür (kardeşler) öne doğru atılmış bir adım hâlinde durur. Kollarını ileri uzatarak yemin eder gibi ellerini bir noktaya yöneltirler. Üzerlerinde kısa tunikler ve sandaletler vardır; başlarında miğfer bulunur. Orta kısımda, yaşlıca görünen bir erkek figür (baba) ayakta durur ve iki elini yukarı kaldırarak üç kılıcı bir arada tutar: Kılıçlar kompozisyonun merkezinde, adeta ritüelin sembolü gibi yükselir. Figürün kırmızı pelerini hareketli bir kütle olarak dikkat çeker. Sağ tarafta, yerde oturan veya diz çöken kadınlar ve çocuklar grubu bulunur. Kadınlar başlarını eğmiş, yüzlerini elleriyle kapatmış ya da birbirine sarılmış hâldedir. Duruşları yas, endişe ve keder duygusunu yansıtır. Giysilerde mavi, kahverengi ve açık tonlar hâkimdir. Işık,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

figürlerin bedenlerini ve özellikle orta kısımdaki kılıçları belirginleştirir; sol taraftaki erkek grubunun "kararlı" jesti ile sağ taraftaki kadın grubunun "çökmüş" duruşu arasında güçlü bir karşıtlık oluşturur. Genel olarak sahne, bir yemin/adanmışlık anını anlatan, düzenli ve net kompozisyonlu, dramatik ama ölçülü bir anlatı sunar.

Görsel 5. Jacques Louis David, Horas Kardeşlerin Yemini, Tuval üzerine yağlı boya, 329.8x424.8 cm., 1784.

Jacques-Louis David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* (1784) adlı eserinde ışık ve gölge, Barok'taki gibi karanlık içinde ani bir "vahiy" etkisi üretmekten çok, Neoklasisizm'e özgü düzen, açıklık ve ahlaki okunurluk ideallerini görünür kılan kontrollü bir araç olarak işler. David, figürleri "sert, klinik bir ışık" ile aydınlatarak sahnedeki duygusal dramatizmi "tutkulu ama akılcı" bir tepkiye dönüştürmeyi amaçlar (Black McCoy, 2016). Bu ışık rejimi, kompozisyonun mimari simetrisiyle birleştiğinde (üç kemer altında üç ayrı grup), yemin eyleminin merkezini daha da belirginleştirir. Erkek figürlerin "geometrik" ve kararlı jestleri, kadınların kıvrımlı ve çökmüş bedenleriyle karşıtlık kurarak izleyicide "doğru olanın" hangi tarafta konumlandığına dair güçlü bir yönlendirme yaratır. Bu nedenle tabloda ışık ve gölge, Barok'taki tenebrizm benzeri aşırı zıtlıklardan çok, figürleri heykelsi biçimde tanımlayan kontrollü ton geçişleri ve net konturlar üzerinden işler. Işık, erkek grubunun "kamusal erdem/yemin" eylemini merkezileştirirken, kadın grubunu görece daha gölgeli alanda bırakarak ahlaki mesajın hiyerarşisini kurar. David'in tarih resimleri için vurguladığı "ciddiyet ve ağırbaşlılık" niteliği de, bu kompozisyon disiplininin ve aydınlık düzeninin izleyicide yarattığı "ahlaki netlik" duygusunu destekler (Encyclopaedia Britannica. 2026)

Neoklasik ahlaki vurgunun en belirleyici ayağı, anlatının her unsurunun net okunabilmesidir. Erkek figürlerin "retorik" jestlerinin yemin fikrini kolayca ilettiğini ve "açık ve eşit ışığın hikâyenin her yönünü okunur kıldığını" vurgular (Black McCoy, 2016). Dolayısıyla bu tabloda ışık ve gölge, yalnızca hacim ve mekânı kuran biçimsel bir unsur değildir. Görsel hiyerarşiyi (kılıçlar, baba, yemin eden kardeşler) kesinleştirerek "ödev, fedakârlık ve yurttaş erdemi" gibi değerleri izleyiciye ahlaki bir netlik içinde aktarır. Bu yönüyle David'in ışık kurgusu, Neoklasisizm'in "netlik/clarity/ölçülülük" vurgusuyla uyumlu bir şekilde, ideolojik anlamı doğrudan ve disiplinli biçimde kuran temel bir yapı taşı hâline gelir (Black McCoy, 2016).

Sonuç olarak Jacques-Louis David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* eserinde ışık ve gölge, Barok'taki gibi duyguyu aşırı yükselten teatral bir gerilim üretmekten ziyade, Neoklasisizm'in temel ilkeleri olan düzen, açıklık (clarity) ve ölçülülük doğrultusunda sahneyi "okunur" kılan

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

bir yapı kurar. Tek bir dramatik parlamadan çok, figür gruplarını ve mimari bölmeleri belirginleştiren kontrollü aydınlatma; yemin eden erkeklerin doğrusal jestlerini ve babanın kaldırdığı kılıçları kompozisyonun merkezine yerleştirerek izleyicinin bakışını ödev, fedakârlık ve yurttaş erdemi fikrine yönlendirir. Buna karşılık sağdaki kadın ve çocukların daha gölgeli alanda, çökmüş ve kıvrımlı beden diliyle verilmesi, "kamusal erdem" ile "kişisel acı" arasındaki karşıtlığı güçlendirir; böylece ahlaki mesaj, yalnız konu üzerinden değil, ışık–gölgeyle kurulan görsel hiyerarşi üzerinden de pekiştirilir. Bu bakımdan eser, ışığın hacim ve mekânı tanımlayan biçimsel işlevini ideolojik bir düzleme taşıyarak, Neoklasik resimde "ahlaki netlik" duygusunu üreten en belirleyici anlatım araçlarından birinin yine ışık ve gölge düzeni olduğunu açıkça ortaya koyar.

5.1.6. Jacques Louis David, Belisarius Sadaka İstiyor (1781)

Jacques Louis David'in "Belisarius Sadaka İstiyor" eserinde Neoklasisizm bağlamında ışık ve gölge açısından eserde 'anlam/ideoloji üretme' ("ahlaki" netlik, düzen, açıklık) açıdan eserde nasıl bir etki bıraktığı konusu incelenerek değerlendirilmiştir.

Görsel 6. Jacques Louis David, Belisarius Sadaka İstiyor, Tuval üzerine yağlı boya, 288x312 cm., 1781.

Jacques-Louis David'in 1781 yılında yapmış olduğu "Belisarius Sadaka İstiyor" adlı eseri (Görsel 6), duygusal yoğunluğu ve siyasi adaletsizlikler ile büyük bir düşüş yaşayan figürün ele alması bakımından sanat tarihinin en etkileyici yapıtlarından biri olmuştur. Resim, haksız yere komplo ile suçlanarak Konstantinopolis sokaklarında yoksulluğa mahkûm edilen Bizans generali Belisarius'un dramını ele almıştır. Resimde, büyük sütunların ve taş mimarinin önünde geçen bir sahne görülür. Mekân, klasik mimari öğeler (yüksek sütunlar, kalın kaideler, taş döşeme) ve derin bir gölge alanıyla kurgulanmıştır. Arka planda ise açık havaya açılan bir bölümde dağlık bir manzara, bir yerleşim ve gökyüzü seçilir. Sağ tarafta, taş basamak/kaide üzerinde oturan yaşlı bir erkek figür vardır. Saçları sakalı beyazdır; yıpranmış bir görünümü vardır ve bir elini yardım ister gibi uzatır. Yanında oturan genç bir kadın/figür, ona yakın durur. Hareketi destekleyici ve koruyucu bir izlenim verir. Orta kısımda, açık renkli uzun bir örtü/giysi içinde bir figür (kadın) öne eğilmiş şekilde yaşlı adama doğru uzanır ve elinde bir kap/kase tutar. Bu jest yardım/bağış anını anlatır. Sol tarafta, kırmızı pelerinli bir erkek figür ayakta durur. Ellerini havaya açmış, sanki durumu açıklıyor ya da tanıklık ediyormuş gibi bir jest

sergiler. Belinde kılıç bulunur. Bu da onun askeri/otorite figürü olabileceğini düşündürür. Işık, figürlerin yüzlerini ve giysi kıvrımlarını belirginleştirirken, sütunların altında kalan bölümde güçlü gölgeler oluşturur. Kompozisyon, merkezdeki "verme/alma" eylemine odaklanan, merhamet ve adalet temalı bir sahne duygusu taşır.

Jacques-Louis David'in *Belisarius Sadaka İstiyor* eserinde (Görsel 6) ışık ve gölge, Neoklasisizm'in düzen ve açıklık idealini korurken aynı zamanda sahnenin ahlaki mesajını (merhamet/adaletsizlik) görünür kılan bir "anlam üretim" aracına dönüşür. Kompozisyon, figürleri mimari kütleler önünde net biçimde ayıran kontrollü bir aydınlatma ile kurulur. Işık, sadaka verme eylemini (kadının uzanan eli) ve Belisarius'un düşkünlüğünü (oturuş, uzanan el) öne çıkarır. Gölgeler ise sütun altındaki derinlik alanlarında yoğunlaşarak sahneye ciddiyet ve ağırlık katar. Bu ışık düzeni, Barok'taki gibi "teatral" bir karanlığa yaslanmadan, ahlaki olayın okunurluğunu artıran Neoklasik bir netlik üretir. *Belisarius Sadaka İstiyor* bağlamında ışık ve gölge, David'in Neoklasik "ahlaki netlik" üretimini doğrudan destekleyen bir düzenek gibi çalışır. Sahne, mimari kütlelerin (sütun/kaide) oluşturduğu durağan geometri içinde, eylemi (sadaka verme/alma) anlaşılır ve "okunur" kılacak biçimde aydınlatılır. Resimde "ışığın soldan taşarak temel figürleri aydınlattığını" söylemesi, ışığın burada dramatik bir gizem üretmekten çok, ana aktörleri seçerek etik eylemi görünür kılan bir işlev üstlendiğini gösterir (McKiernan, 2016). Bu açıklık rejimi, Neoklasisizm'in genel estetik ve ideolojik yönelimiyle uyumludur. Neoklasisizm'in antikite temelli bir estetik tutum olarak uyum, açıklık, ölçülülük, evrensellik ve idealizmi çağırttırır (Irwin, 2026). David'in ışığı figürlerin yüz ve ellerinde yoğunlaştırması, merhamet eylemini sahnenin merkezine alırken, gölgeleri mimari kütlelerin altında toplaması, kompozisyona ağırbaşlılık ve disiplin kazandırır. Böylece "ahlaki" vurgu, duygusal taşkınlık yerine düzen ve açıklık üzerinden kurulmuş olur. Eserde anlam/ideoloji üretimi yalnız görsel düzenle değil, metinsel bir işaretle de pekiştirilir. Etik bir eyleme çağıran "yönlendirici" bir unsur olarak, ışığın aydınlattığı el hareketleriyle, örneğin; uzanan elverilen para, kâse ve miğfer birleşip ahlaki mesajı netleştirir (Musée du Louvre, n.d.). Son olarak, David'in *Belisarius Sadaka İstiyor* eseri (Görsel 6) "görme/körlük" temasını da ideolojik bir eksene bağlar. Körlük, yalnız biyografik bir ayrıntı değildir. İktidarın düşüşü, adaletin kırılganlığı ve toplumsal merhamet fikrini görünür kılan bir anlatı çekirdeğidir. Bu bağlamda David'in ışık ve gölge kurgusu, sahneyi teatral karanlığa boğmadan, merhametin "kanıt" gibi okunabildiği, düzenli ve açık bir görsel dil içinde anlam/ideoloji üretir. Işık, erdem eylemini seçer, gölge, ciddiyet ve ağırlığı taşır ve yazıt ise ahlaki çağrıyı doğrulamıştır (Barker, 2020).

Sonuç olarak *Belisarius Sadaka İstiyor* eseri (Görsel 6) izleyiciyi sadaka/merhamet eylemine doğrudan çağıran bir işlevi görür. Böylece ışığın vurguladığı el hareketleri ve yüz ifadeleri, duygusal bir tepki olmaktan çıkarak görsel olarak düzenlenmiş bir erdem göstergesine dönüşür. Bu resim, Neoklasisizm'in "uyum, açıklık, ölçülülük, evrensellik ve idealizm" ilkeleriyle örtüşür. David'in kontrollü ışık dağılımı sahnenin etik düğümünü seçilebilir kılarken, gölge dramatik belirsizlik üretmekten çok mimari kütleyi ve mekânsal derinliği belirginleştirerek kompozisyon disiplinini güçlendirir. Dolayısıyla eserde ışık ve gölge, yalnız hacim ve mekânı kuran biçimsel bir unsur değildir. Merhamet, adalet ve insanlık onuru gibi değerleri "net" ve düzenli bir görsel dil içinde ileten, ideolojik/ahlaki anlamı taşıyan kurucu bir araç hâline gelir.

5.2. Işık Yoğunluğunun Dönem Özellikleri Üzerindeki Rolü

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu bölümde, aydınlık ve karanlık düzeylerinin anlatım gücüne etkisi altı eser üzerinden değerlendirilmiştir. "Resimler daha ışıklı ya da daha karanlık olsaydı, dönem özelliklerine bağlı kalarak aynı etkiyi sürdürebilir miydi?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla üç sanatçının ikişer eserine yönelik en uygun dijital uyarlamalar belirlenmiş; "Snapseed" uygulaması kullanılarak her eser için üç farklı siyah-beyaz ton değeri (en açık ton, klasik ton ve en koyu ton) oluşturulmuştur. Oluşturulan varyasyonlar dönemlere göre sınıflandırılarak tek tek analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemlerine özgü teknik bütünlüğün (sfumato, chiaroscuro ve tenebrizm) ton değerlerindeki aşırı değişimlerle her durumda korunamadığı ve bazı uyarlamalarda ifade ile biçim ilişkisinin belirgin biçimde dönüştüğü çıkarımına ulaşılmıştır.

5.2.1 Rönesans Dönemi Eserleri Işık Yoğunluğu (14. yy. sonu – 16. yy. başı)

Jan van Eyck'ın *Arnolfini'nin Evlenmesi* ile *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* adlı eserleri, üç farklı siyah-beyaz ton değerinde dijital olarak manipüle edilerek ışık yoğunluğunun kompozisyon üzerindeki etkisi ve sfumato benzeri yumuşak geçişlerle "hacim kurma"ya katkısı değerlendirilmiştir. Buna göre "daha ışıklı/karanlık olsaydı aynı etki sürer miydi?" sorusu, değişimin düzeyine bağlı olarak hem dönemsel görsel dilin korunması hem de anlam, hacim ve mekân inandırıcılığının korunması ne ölçüde korunabildiği üzerinden yanıtlanmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 7 "Arnolfini'nin Evlenmesi" en açık ton değeri

Görsel 8 "Arnolfini'nin Evlenmesi" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 9 "Arnolfini'nin Evlenmesi" en koyu ton değeri

Görsel 10 "Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte" en açık ton değeri

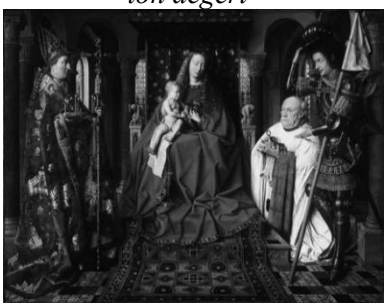

Görsel 11 "Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 12 "Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte" en koyu ton değeri

Van Eyck'in iki eserinde de ışık ve gölge, Barok'taki gibi sahneyi teatral bir zıtlıkla bölmekten çok malzeme gerçekliğini, dokuyu, yerleşimi ve hacmi görünür kılmak için düzenlenir. Bu nedenle "klasik siyah-beyaz ton değeri" (Görsel 8 ve 11) aslında resmin omurgasını gösterir. Figürlerin yüzleri/elleri, kumaş kıvrımları, zemindeki nesneler ve arka plan ayrıntıları kontrollü bir değer skalası içinde okunur. Yani etki, tek bir dramatik vuruştan değil, çok sayıda küçük değer farkının birikiminden doğar. Van Eyck'in (Kuzey Rönesansı) ışık rejimi "aşırı dramatik" değil, "açıklayıcı" ışıktır.

Eserler (Görsel 7 ve 10'a yaklaşan etkiler) daha aydınlık/ışıklı olsaydı, dönem özelliklerinin bir kısmı korunabilir. Çünkü Kuzey Rönesansı'nda ışık zaten çoğunlukla doğal, yayılmış ve betimleyici bir karakter taşır. Ancak aşırı aydınlatma iki kritik sonucu doğurur. Hacim kurmayı zayıflatır. Hacim, orta tonların ve gölgelerin kurduğu "yuvarlama" ile oluşur. Aşırı aydınlatma, orta tonları inceltip yüzeyleri "düzleştirir"; kumaş kıvrımlarındaki plastiklik ve yüzlerdeki modelleme azalır. Simgesel/optik ayrıntıların okuması değiştirir. Aynanın, avizenin, tespihin, metal/ahşap yüzeylerin "ışıkla tanımlanan" ayrıntıları vardır. Fazla aydınlık, parlak alanları genişletip ayrıntıyı yutabilir; böylece "belgeleme/kanıtlayıcılık" etkisi (nesnelerin seçilebilirliği) geriler. Bir miktar daha ışıklı bir değer düzeni, dönemsel "açıklayıcı" ışık dilini bozmaz; fakat aşırı aydınlatma, van Eyck'in temel gücü olan mikro-ton farkları ve malzeme gerçekliğini zayıflatır. Eserler (Görsel 9 ve 12'ye yaklaşan etkiler) daha karanlık olsaydı, dönem dilinden sapma riski daha belirginleşir. Çünkü van Eyck'in ışık ve gölge kurgusu, Barok

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

tenebrism gibi "karanlık içinde seçici ışık" mantığına değil; detayın okunabildiği bir aydınlık-orta ton ağına dayanır. Karanlık arttıkça resim, istemeden "tekinsiz/teatral" bir etkiye kayar. Dikkat, doğal biçimde dağıtılan ayrıntılardan kopup birkaç parlak noktaya toplanır. Bu görsel hiyerarşi, Kuzey Rönesansı'ndaki "sakin, tanımlayıcı gerçeklik" etkisini zayıflatır ve Barok'a yakın bir dramatik rejim üretir. Aşırı karanlıkta arka plan katmanları birbirine yaklaşır; oda derinliği ve nesnelerin zemine oturuşu (özellikle gölge geçişleri) seçilemez hâle gelebilir. Sembolik nesnelerin "kanıt" işlevi azalır. Örneğin; takunyalar, köpek, tespih/metal yüzeyler gibi ayrıntılar hem ikonografik hem de "tanıklık/belge" hissi üretir. Karanlık arttıkça bu nesneler görünürlüklerini kaybeder; anlatının "gerçeklik iddiası" zayıflar.

Sonuç olarak, bir miktar koyulaştırma, ton dengesini dramatize etmeden uygulanırsa hâlâ dönem içinde kalabilir. Ancak belirgin koyulaştırma, eserin karakterini dönüştürerek Barok'a yakın bir duygu rejimi üretir. Arnolfini'nin Evlenmesi resmi, iç mekân nesneleri ve aynanın optik işlevi çok kritik. Bu yüzden hem aşırı aydınlık (detay yutma/düzleşme) hem de aşırı karanlık (detay kaybı/hiyerarşi sertleşmesi) eserin "belgesel ayrıntı" gücünü doğrudan etkiler. Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte resmi, dini sahnede kutsallık vurgusu ışıkla güçlenir. Fakat van Eyck'te bu vurgu yine "aşırı karanlık"la değil, malzeme ve yüzeylerin incelikli ışık düzeniyle kurulur. Çok karanlık versiyon, kutsallığı "tenebrist" bir etkiye kaydırabilir. Çok aydınlık versiyon ise figürlerin heykelsi hacmini zayıflatabilir. Resimler daha ışıklı veya daha karanlık olsaydı belirli bir sınıra kadar aynı dönemsel etkiyi koruyabilir; çünkü Kuzey Rönesansı'nda temel olan, ışığın "doğal" görünmesi ve hacmin ton geçişleriyle kurulmasıdır. Ancak değer ölçeği aşırı uçlara itildiğinde (çok aydınlık ya da çok karanlık), van Eyck'in karakteristik gücü olan mikro-ton farkları, malzeme gerçekliği, detayın okunabilirliği ve dengeli görsel hiyerarşi bozulur; bu da eseri ya daha düz/sert bir görünüme ya da Baroklaşan dramatik bir duygu rejimine yaklaştırarak dönem özelliklerinden uzaklaştırır.

5.2.2. Barok Dönemi Eserleri Işık Yoğunluğu (1600-1750)

Michelangelo Merisi da Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* ve *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* adlı eserleri, her biri üç farklı siyah-beyaz ton değerinde (en açık–klasik–en koyu) dijital olarak dönüştürülerek ışık yoğunluğunun kompozisyon üzerindeki etkisi, chiaroscuro tekniği bağlamında "anlatıyı dramatize etme" açısından analiz edilmiştir. Buna göre "daha ışıklı ya da daha karanlık olsaydı aynı etki sürer miydi?" sorusu, ton değerlerindeki değişimin dramatik odak, görsel hiyerarşi ve anlam yoğunluğu üzerinde ne ölçüde belirleyici olduğuna göre yanıtlanmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 13 "Aziz Matta'ya Çağrı" en açık ton değeri

Görsel 14 "Aziz Matta'ya Çağrı" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 15 "Aziz Matta'ya Çağrı" en koyu ton değeri

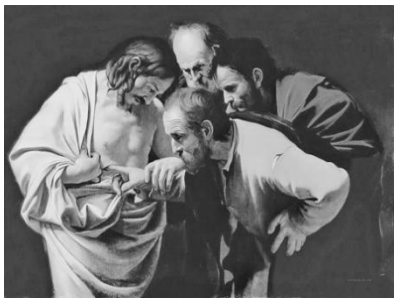

Görsel 16 "Aziz Thomas'ın İnanmazlığı" en açık ton değeri

Görsel 17 "Aziz Thomas'ın İnanmazlığı" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 18 "Aziz Thomas'ın İnanmazlığı" en koyu ton değeri

Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* ve *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* eserlerinde ışık ve gölge, van Eyck'teki gibi ayrıntıyı yayarak açıklamak yerine, sahneyi seçici biçimde aydınlatıp geri kalan alanı karanlıkta bırakarak olayı dramatize eden bir kurgu oluşturur. Bu nedenle "klasik siyah-beyaz ton değeri" (Görsel 14 ve 17), Barok'a özgü görsel hiyerarşiyi en dengeli biçimde gösterir. Barok ışığı, anlatının merkezini (jest, yüz, el ve temas noktası) belirler. Gölge ise sahneyi yoğunlaştırarak izleyiciyi odak noktasına taşır.

Eserler (Görsel 13 ve Görsel 16) daha aydınlık olsaydı, Barok'un dramatik dilinin temel taşı olan karanlık zemin zayıflayacağı için etki değişecektir. Işık alan bölgeler genişler, karanlığın "sahneleme" gücü azalır. Bakış, birkaç kritik noktaya değil, daha geniş alana yayılır. Dramatik odak dağılır. Barok'ta arka planın bastırılması anlatıyı öne çıkarır. Aşırı aydınlatma, arka planı görünür klarak, sahnenin teatral yoğunluğunu düşürür. *Aziz Matta'ya Çağrı*'da çağrı anının keskinliği ve *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı*'nda "kanıt/temas" anının vuruculuğu, ışığın seçiciliğiyle güçlenir. Fazla aydınlık, bu seçiciliği zayıflatır. Anlam yoğunluğu azalabilir. Sonuç olarak, bir miktar aydınlatma ayrıntı okunurluğunu artırsa da, aşırı aydınlatma Barok chiaroscuro'nun temel işlevi olan dramatik yönlendirmeyi zayıflatır; eserler dönemsel etkiden uzaklaşmaya başlar. Eserler (Görsel 15 ve Görsel 18) daha karanlık olsaydı, Barok dramatik etki ilk bakışta artıyor gibi görünse de, belirli bir eşiğin ötesinde deformasyon oluşur. Karanlık arttıkça orta tonlar kaybolur; figürler arası ilişkiler ve sahnenin iç örgüsü zayıflar. Anlatı tek bir ışık lekesine indirgenir. Chiaroscuro, sadece "siyah ve beyaz çatışması" değil, formu tanımlayan orta tonlarla birlikte çalışır. Aşırı koyulaştırma, hacmi yuvarlamak yerine konturları sertleştirir. Hacim kurma sertleşecektir. Çok koyu değerlerde arka plan tamamen "yutulur"; bu durum kimi Barok eserlerde bilinçli olsa da, aşırı uygulandığında mekânsal bağlamın okunmasını ve figürlerin yerleşimini zayıflatır. Mekân inandırıcılığı daralacaktır. Sonuç olarak, bir miktar koyulaştırma dramatik vurguyu güçlendirebilir; ancak belirgin koyulaştırma, resmin kurduğu ilişki ağını ve hacim geçişlerini kaybettirerek chiaroscuro'nun dengeli işleyişini bozar.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Aziz Matta'ya Çağrı resmi, dramatizasyon, ışığın seçici biçimde "kime geldiğini" belirlemesiyle kuruludur. Fazla aydınlıkta bu seçicilik zayıflar. Fazla karanlıkta ise grup içi ilişkiler ve jest okumaları kaybolabilir. *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* resmi, dramatizasyon, temas/kanıt anının (yara ve parmak) ışıkla görünür kılınmasına dayanır. Fazla aydınlıkta temasın vuruculuğu azalır. Fazla karanlıkta ise figürlerin yüz ifadeleri ve hacim geçişleri sertleşerek anlatı tek bir odakta "donabilir".

Sonuç olarak, Caravaggio'da "daha ışıklı/karanlık" müdahalesi, van Eyck'e kıyasla çok daha hızlı biçimde dönemsel etkiyi dönüştürür; çünkü Barok chiaroscuro, dramatik anlatıyı kurmak için karanlık-aydınlık dengesine ve orta ton sürekliliğine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla ton değerleri belirli bir sınır içinde değiştirildiğinde dramatik vurgu korunabilir; ancak aşırı aydınlatma seçici ışığı dağıtarak, aşırı karanlık ise orta tonları silerek anlam, hacim ve mekân inandırıcılığını zayıflatır ve eserlerin Barok'a özgü dengeli dramatik dilinde deformasyona yol açar.

5.2.3. Neoklasisizm Dönemi Eserleri Işık Yoğunluğu (1750 -1850 yaklaşık)

Jacques-Louis David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* ve *Belisarius Sadaka İstiyor* adlı eserleri, her biri üç farklı siyah-beyaz ton değerinde (en açık, orta klasik ve en koyu) dijital olarak dönüştürülerek ışık yoğunluğunun kompozisyon üzerindeki etkisi, Neoklasisizm bağlamında anlam/ideoloji üretimi ve "ahlaki" netlik açısından analiz edilmiştir. Buna göre "daha ışıklı ya da daha karanlık olsaydı aynı etki sürer miydi?" sorusu, ton değerlerindeki değişimin düzen, açıklık ve ahlaki vurguyu ne ölçüde koruyabildiği üzerinden değerlendirilmiştir.

Jacques-Louis David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* ve *Belisarius Sadaka İstiyor* eserlerinde (Görsel 20 ve 23) ışık, Barok'taki gibi teatral bir gerilim üretmekten çok, Neoklasisizm'e özgü düzen, açıklık, okunurluk ve idealizm ilkelerini güçlendiren, figürleri heykelsi biçimde belirginleştiren "kontrollü" bir araçtır. Bu nedenle "daha ışıklı ya da daha karanlık olsaydı aynı etki sürer miydi?" sorusu, ton değerlerindeki değişimin özellikle ahlaki netlik, görsel hiyerarşi ve kompozisyon disiplini üzerinde ne ölçüde etkili olduğuna göre yanıtlanır.

Eserler (Görsel 19 ve 22) daha ışıklı olsaydı, en açık ton değerinde orta tonlar genişlediği için sahnenin genel okunurluğu artar. Ancak Neoklasik etkide kritik olan hacmi kuran gölgelerin zayıflamasıyla figürler daha "düz" algılanabilir. *Horas Kardeşlerin Yemini*'nde erkek figür grubunun sert duruşu ve çizgisel düzeni daha görünür olsa da, gölge derinliği azaldığında heykelsi hacim ve dramatik/ahlaki kararlılık hissi yumuşayabilir. *Belisarius*'ta merhamet temasını taşıyan jestler daha rahat seçilir. Fakat aşırı aydınlık, figürleri mekâna "oturtan" değer ayrımlarını azaltarak sahnenin ahlaki netliği/ciddi/öğretici tonunu hafifletebilir. Sonuç olarak, bir miktar aydınlatma, "açıklık" ilkesine uyumlu olsa da, aşırı aydınlatma heykelsi hacmi ve "ahlaki vurgu"yu taşıyan değer modellemesini zayıflatabilir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 19 "Horas Kardeşlerin Yemini" en açık ton değeri

Görsel 20 "Horas Kardeşlerin Yemini" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 21 "Horas Kardeşlerin Yemini" en koyu ton değeri

Görsel 22 "Belisarius Sadaka İstiyor" en açık ton değeri

Görsel 23 "Belisarius Sadaka İstiyor" klasik siyah-beyaz ton değeri

Görsel 24 "Belisarius Sadaka İstiyor" en koyu ton değeri

Eserler (Görsel 21 ve 24) saha karanlık olsaydı, en koyu ton değerinde gölge alanlar büyür ve sahne daha ağır bir duygu kazanır. Ancak bu kez Neoklasisizm'in temel iddiası olan netlik ve düzen riske girer. *Horas Kardeşlerin Yemini*'nde mimari arka plan ve figür grupları arasındaki ayırıcı değerler azalırsa, kompozisyonun "okunur" moral düzeni (erkeklerin yemin eylemi / kadınların yaslı grubu) daha zor seçilebilir. *Belisarius*'ta yardım sahnesinin etik mesajı, jestlerin ve yüzlerin okunurluğuna dayanır; aşırı koyulaştırma bu okunurluğu düşürür ve etkiyi istemeden Barok'a yakın, daha "teatral" bir tona kaydırabilir. Sonuç olarak, bir miktar koyulaştırma ciddiyet hissini artırabilir. Fakat belirgin koyulaştırma, Neoklasik "ahlaki netlik" ve kompozisyon disiplini için gerekli açıklığı bozar.

Genel değerlendirme ise, David'de dönemsel etki, uç kontrasttan değil de ölçülü değer skalası içinde kurulan düzenli ışıktan doğar. Dolayısıyla ton değerleri sınırlı ölçüde değiştirildiğinde temel etki korunabilir. Ancak aşırı aydınlıkta hacim ve ağırlık, aşırı karanlıkta ise açıklık ve okunurluk zayıflar. Bu da Neoklasisizm'in "düzen, ölçü ve ahlaki vurgu" rejimini dönüştürerek aynı etkinin sürdürülebilirliğini sınırlar.

6. SONUÇLAR

Araştırma kapmasında bu çalışma, Rönesans'tan Barok'a ve Neoklasisizm dönemi resim sanatına uzanan süreçte ışık ve gölgenin biçim kurucu, anlatı yönlendirici ve anlam/ideoloji taşıyıcı işlevlerinin nasıl dönüştüğünü ortaya koyarak dönemsel resim diline ilişkin bir okuma sunmaktadır. Bu çalışma, Rönesans, Barok ve Neoklasisizm dönemlerinde ışık ve gölgenin yalnızca biçimi görünür kılan bir aydınlatma unsuru değil, hacim/derinlik kurma, anlatıyı dramatize etme ve

anlam/ideoloji üretme işlevleri üzerinden dönemsel görsel dili belirleyen kurucu bir araç olduğunu göstermektedir.

Jan van Eyck'in *Arnolfini'nin Evlenmesi* adlı eserinde arka duvardaki dışbükey ayna, hem sembolik anlam katmanını güçlendirmekte hem de mekânı optik olarak genişleterek perspektif ve derinlik algısını artırmaktadır. Yağlıboyanın ince katmanları, ton geçişleri ve dokusal ayrıntılar; iç mekân nesneleriyle birlikte iki boyutlu yüzeyde güçlü bir üç boyut yanılsaması kurar. Soldan gelen yönlü gün ışığı, sert kontrastlardan kaçınan yumuşak geçişlerle kumaş ve nesne yüzeylerinde plastiklik oluşturarak eserin teknik ustalığını öne çıkarır.

Benzer biçimde *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* eserinde ışık–gölge, dramatik karşıtlıktan çok ton sürekliliği ile figür ve nesneleri heykelsi hacim içinde tanımlar; yüzey dokularını görünür kılar ve Kuzey Rönesansı'na özgü gerçeklik/inandırıcılık etkisini güçlendirir.

Caravaggio'nun *Aziz Matta'ya Çağrı* ve *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* eserlerinde ışık–gölge, Barok resimde anlatının merkezini kuran bir dramaturjiye dönüşür. Tek yönlü, yoğun ışık huzmesi figürleri karanlığın içinden "çekip çıkarır"; yüzler ve eller üzerinden görsel hiyerarşi kurarak izleyicinin bakışını kritik eylem noktasına yönlendirir. Derin gölgeler mekânı bastırıp sahneyi teatral bir etkiye taşırken, tenebrist/şiddetli chiaroscuro, yalnız hacim üretmekle kalmayıp kutsalın sıradan mekânda görünür oluşunu vurgulayarak anlamı yoğunlaştırır.

Neoklasisizm örneklerinde ise ışık ve gölge, dramatik gerilimden çok düzen, açıklık ve ölçülülük ilkeleri doğrultusunda "ahlaki netlik" üretir. David'in *Horas Kardeşlerin Yemini* eserinde kontrollü aydınlatma, figür gruplarını ve mimari bölmeleri belirginleştirir; yemin eylemini merkeze alarak ödev, fedakârlık ve yurttaş erdemi fikrini güçlendirir. *Belisarius Sadaka İstiyor* eserinde ise ışığın vurguladığı el hareketleri ve yüz ifadeleri, etik eylemi görünür kılar; gölge, dramatik belirsizlikten çok mekânsal derinliği ve kompozisyon disiplinini destekleyerek merhamet, adalet ve insanlık onuru gibi değerleri "net" bir görsel dil içinde iletir.

Dijital ton değerleriyle yapılan uyarlamalar, "daha ışıklı/karanlık olsaydı aynı etki sürer miydi?" sorusunun yanıtının dönemlere göre değiştiğini ortaya koymuştur.

Van Eyck'te belirli sınırlar içinde aydınlatma/karartma dönemsel etkiyi koruyabilse de aşırı uçlarda mikro-ton farkları ve malzeme gerçekliği zayıflamakta ve ayrıntı okunurluğu ve dengeli görsel hiyerarşi bozulmaktadır.

Caravaggio'da ton değerlerindeki aşırılıklar, seçici ışığın yönlendirici gücünü hızla dönüştürerek dramatik odağı ya dağıtmakta ya da orta tonları silerek anlatıyı daraltmaktadır.

David'de ise dönemsel etki, uç kontrasttan değil ölçülü değer skalası içinde kurulan düzenli ışıktan doğduğu için sınırlı değişimler tolere edilebilir; ancak aşırı aydınlık hacim ve ağırlığı, aşırı karanlık ise açıklık ve okunurluğu zayıflatarak Neoklasik "ahlaki netlik" rejimini dönüştürmektedir.

Sonuç olarak ışık ve gölge, her dönemde farklı estetik ve düşünsel hedeflere hizmet eden bir anlatım dili olarak; Rönesans'ta hacim ve inandırıcılık, Barok'ta dramatik odak ve gerilim, Neoklasisizm'de ise düzen, açıklık ve ahlaki vurgu üretiminde belirleyici rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Akyürek, T., ve Akkaya, T. (2019). *Sanatsal anatominin sanat eğitimindeki önemi: Eylem araştırması.* Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(32)*. https://doi.org/10.7816/ulakbilge-07-32-08

Altar, C. M., (2009). *Sanat Felsefesi Üzerine*, 2. Baskı, İstanbul: Pan Yayınları.

Art Institute of Chicago. (1990). *The Art Institute of Chicago Museum Studies, 15*(1), *An educated taste: Neoclassicism at the Art Institute* [PDF]. Art Institute of Chicago. https://www.artic.edu/files/699c4b19-d705-4b21-a2e7-962cefd2c4ba/AIC_MuseumStudies_15-1_UPDF.pdf

Barker, E. (2020). *Envisioning blindness in eighteenth-century Paris* [PDF]. The Open University.https://oro.open.ac.uk/62621/10/Barker%20Envisioning%20Blindness%20with%20captions.pdf

Beksaç, E. (1994). *Avrupa Sanatı* (1. Baskı). İstanbul: Troya.

Bellori, Giovanni Pietro. 1976. *Le vite de' pittori, scultori e architetti moderni*. Edited by Evelina Borea. Turin: Einaudi. First published 1672.

Berman, D. (2020, September 2). The formation of a French school:*The Royal Academy of Painting and Sculpture (France).* Smarthistory. https://smarthistory.org/royal-academy-france/

Black McCoy, C. (2016, January 7). *Jacques-Louis David, Oath of the Horatii*. Smarthistory. https://smarthistory.org/jacques-louis-david-oath-of-the-horatii/

Burner, A. M. (2006). *Colorchoreography: Foundationalstudies in colordesign*. Cengage Learning.

Campbell, L. (1998). *The Arnolfini Portrait*. In *National Gallery Catalogues*. The National Gallery, London. https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/catalogues/campbell-1998/the-arnolfini-portrait

De Rynck, P. (2016). *Resim nasıl okunur?* (S. Yüzgüller ve N. Karasu Gökçe, Çev.). Hayalperest Yayınevi.

Demir, R., & Anbarpınar, E. (2020). Mağara alegorisi ve gölge arketipi bağlamında çağdaş sanat nesnesi olarak ışık-gölge enstalasyonu. Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, 5(11), 219–230.

Düz, N., & Özdemir, K. (2024). *Barok Dönem ve Rembrandt'ın Eserlerinin Biçim ve İfade Açısından İncelenmesi*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23(92), 1445-1459. https://doi.org/10.17755/esosder.1489111

Encyclopaedia Britannica. (2026, 30 Ocak). *Chiaroscuro*. Encyclopaedia Britannica.

Encyclopaedia Britannica. (2026, February 4). *Neoclassicism*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/art/Neoclassicism

Evans, M. (2017). *Transcultural perspectives in art history: Jan van Eyck's Arnolfini wedding portrait.* Bachelor's thesis.

Giderer, B. (2017). *Resim Sanatında Gölge*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(8), 73-92.

Gombrich, E. H. (2000). *"Düşen Gölgenin Özellikleri"*, Sanat Dünyamız Dergisi, sayı:77, s.177-191, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın Öyküsü*, (E. Erduran ve Ö. Erduran, Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gontar, C. (2003, October 1). *Neoclassicism*. In *Heilbrunn Timeline of Art History*. The Metropolitan Museum of Art. https://www.metmuseum.org/essays/neoclassicism

Güngör, T. (2021). *Neoklasisist sanatçı Jacques Louis David'in eserlerinde kahramanlık olgusu.* Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 9(65), 1277–1288. https://doi.org/10.7816/ulakbilge-09-65-06

Gürocak, T., & Timur, S. (2025). *Resimden Sinemaya Işık Kullanımı ve Caravaggio'nun Tenebrizm Kavramı.* Modular Journal, 8(1), 139-161. https://doi.org/10.59389/modular.1589306

Gürsel, N. (2003). *Adını kana bulayan ressam*. Sanat Dünyamız, (87), 45–51.

Hall, Marcia B. 1992. *Color and Meaning: Practice and Theory in Renaissance Painting.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hasanoğlu, A. T. (1996). *Barok Çağ ve İçindeki Işık Rembrandt*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Barok Dönem Resimlerinde Kullanılan Işık Tekniklerinin Günümüz Sinema Filmlerine Yansıması:Kış Uykusu Örneği

Hanley, S. (2009). *Optical symbolism as optical description: A case study of Canon van der Paele's spectacles. Journal of Historians of Netherlandish Art, 1*(1). https://doi.org/10.5092/jhna.2009.1.1.2

Honour, H.- Fleming J. (1991). *A World History of Art*, London.

Irwin, D. (2026, February 4). *Neoclassical art*. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/art/Neoclassicism

İpşiroğlu, N. ve İpşiroğlu, M. (2017). *Oluşum süreci içinde sanatın tarihi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Kaçmaz Ateş, Ö. (2019). *Öncü bir sanatçı Caravaggio ve "Aziz Matta'ya Çağrı". Sanat Dergisi*, (34), 191–202. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/article/561347

Karataş, Z. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1).*

Khan Academy Türkçe. (2025, 18 Şubat). Jan van Eyck'ın "*Meryem Ana ile Çocuk İsa, Kanon van der Paele ile" adlı eseri (Sanat Tarihi)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=-In9_WCKsfQ

Krausse, A. (2005). *Rönesans Sanatından Günümüze Resim Sanatının Öyküsü*, (D. Zaptcıoğlu, Çev.), Bern: Literatür Yayıncılık.

Kılıç, L. (2003). *Görüntü Estetiği* (4. Baskı). İstanbul: İnkılap.

Kilinç, M., & Köksal, S. (2019). *Barok Dönem Resimlerinde Kullanılan Işık Tekniklerinin Günümüz Sinema Filmlerine Yansıması: Kış Uykusu Örneği*. ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1, 19-30. https://doi.org/10.46372/arts.570186

McKiernan, M. (2016). Jacques-Louis David, *Belisarius Begging for Alms* 1781. *Occupational Medicine, 66*(9), 689–690. https://doi.org/10.1093/occmed/kqw144

Musée du Louvre. (n.d.). *Bélisaire demandant l'aumône* (INV 3694; MR 1440). Louvre Collections. https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010059281

Muraoka, A. H. (2024). *From Leonardo to Caravaggio: Affective darkness, the Franciscan experience and its Lombard origins*. *Arts, 13*, 68. https://doi.org/10.3390/arts13020068

National Gallery. (n.d.). *Jan van Eyck: The Arnolfini Portrait*. The National Gallery, London. https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/jan-van-eyck-the-arnolfini-portrait

Nicuță, O.-M. (2022). *The iconography of light in Renaissance painting and its medieval heritage. Anastasis: Research in Medieval Culture and Art, 9*(1), 95–107. https://doi.org/10.35218/armca.2022.1.05,https://www.researchgate.net/publication/366420372_The_Iconography_of_Light_in_Renaissance_Painting_and_its_Medieval_Heritage

Öndin, N. (2020). *Barok resim ve heykel sanatı*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Özkan, A. (2018). *Neoklasizmin sanata bakış açısı ve David.* Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(67), 113–123. https://ulakbilge.com/makale/pdf/1581078665.pdf

Parramón, J. M. (2012). *Işık ve gölge* (E. Erduran ve E. Tuzcular, Çev.; 6. b.). Remzi Kitabevi.

Shearman, J. (1962). *Leonardo's color and chiaroscuro.* Zeitschrift für Kunstgeschichte, 25(1), 13-47. http://www.jstor.org/stable/1481484

Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve Hiç, (Çev: T. Ilgaz).* İstanbul: İthaki Yayınları

Shearman, J. (1962). *Leonardo's color and chiaroscuro*. Zeitschrift für Kunstgeschichte, 25(1), 13-47. http://www.jstor.org/stable/1481484

Smith, Edward Lucie (1992). *Art & Civilization*, London.

Sönmez, M. (2019). *Rembtandt'ın portrelerinde ışık gölge*. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Birleşik Sanatlar Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sözen, M. ve Dayı, H. (2013). *Sinemada Işık Kullanımı ve Örnek Bir Çözümleme.* Erciyes İletişim Dergisi Akademia, 3(1), 32-49.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2010). *Sanat kavramları ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sözer, Ö. (2000) *"Işığın Metafiziğinden Gölgenin Estetiğine"*. Sanat Dünyamız, sayı:77, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

TATE. (2024). *Chiaroscuro.* https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/chiaroscuro

Wölfflin, H. (2015). *Sanat tarihinin temel kavramları* (A. Cemal, Çev.; 2. b.). Hayalperest Yayınevi.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Görsel 1. Van Eyck, J. (1434). *Arnolfini'nin Evlenmesi* [Yağlı boya tablo]. İstanbul Sanat Evi. 15 Şubat 2026 tarihinde https://www.istanbulsanatevi.com/teknikler/resim/jan-van-eyck-arnolfininin-dugunu-10745/ adresinden edinilmiştir.

Görsel 2. Van Eyck, J. (1436). *Meryem ve Çocuk, Rahip van der Paele ile Birlikte* [Yağlı boya tablo]. Meisterdrucke. 15 Şubat 2026 tarihinde https://www.meisterdrucke.pt/impressoes-artisticas-sofisticadas/Jan-van-Eyck/704289/A-Madonna-com-Canon-van-der-Paele,-1436.html adresinden edinilmiştir.

Görsel 3. Caravaggio, M. M. (1601). *Aziz Matta'ya Çağrı* [Yağlı boya tablo]. Wannart. 15 Şubat 2026 tarihinde https://wannart.com/icerik/8367-caravaggionun-gizemli-habercisi-aziz-mattaya-cagri adresinden edinilmiştir.

Görsel 4. Caravaggio, M. M. (1602). *Aziz Thomas'ın İnanmazlığı* [Yağlı boya tablo]. Gallerix. 15 Şubat 2026 tarihinde https://gallerix.org/album/Caravaggio/pic/glrx-4999 adresinden edinilmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 5. David, J.-L. (1784). *Horas Kardeşlerin Yemini* [Yağlı boya tablo]. DailyArt. 15 Şubat 2026 tarihinde https://www.getdailyart.com/tr/23567/jacques-louis-david/horas-kardeslerin-yemini adresinden edinilmiştir.

Görsel 6. David, J.-L. (1781). *Belisarius Sadaka İstiyor* [Yağlı boya tablo]. Palais des Beaux-Arts de Lille. 15 Şubat 2026 tarihinde https://pba.lille.fr/en/Collections/Highlights/16th-20th-century-Paintings/Belisarius-begging-for-alms adresinden edinilmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

C. D. FRİEDRİCH, V. HAMMERSHØİ, G. CHİRİCO ve E. AKYAVAŞ'IN TERKEDİLMİŞ, VİRANE ISISIZ MEKAN RESİMLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi Gözde ŞENGÖZ
Kırıkkale Üniversitesi, sengozgozde4@gmail.com-0009-0003-2021-8656
Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Kırıkkale Üniversitesi, hudasayin@kku.edu.tr-0000-0003-0914-0838

ÖZET

Bu bildiri, C. D. Friedrich, V. Hammershøi, G. de Chirico ve E. Akyavaş'ın resimlerinde öne çıkan terkedilmiş/virane/ıssız mekân resimlerinin karşılaştırmalı bir bakışla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın önemi, farklı dönem ve coğrafyalarda eser veren bu dört sanatçının ortak bir konu üzerinden farklı içerik atmosferleri oluşturmasına karşın, bu etkileri birbirinden ayrışan görsel anlatım dilleriyle üretip görünür kılmalarını ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda terkedilmiş/virane/ıssız mekân, yalnızca dekoratif bir arka plan değil; izleyicide anlam, atmosfer ve zaman algısı üreten, anlatıyı taşıyan etkin bir mekânsal öğe olarak ele alınır. Araştırmanın amacı; (i) terkedilmiş/virane/ıssız mekânın bu sanatçılarda hangi biçimsel eleman ve tasarım ilkeleri aracılığıyla kurgulandığını, (ii) söz konusu mekânların hangi anlamsal/içerik katmanlarına açıldığını ve (iii) "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık" gibi kavramların resimsel kompozisyon içinde nasıl yoğunlaştırıldığını ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımında durum çalışması desenine dayalı betimsel sanat eseri analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Bu kapsamda Caspar David Friedrich'in *Karlı Manastır Mezarlığı (Monastery Graveyard In The Snow)* (1817 -1819) ve *Deniz Kenarında Keşiş* (1808–1810); Vilhelm Hammershøi'nin *Pencere Işığında Toz Zerreleri (Sunbeams / Dust Motes Dancing in the Sunbeams)* (1900) ve *İç Mekân (Strandgade 30)* (1899–1901); Giorgio de Chirico'nun *Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi* (1914) ve *Bir Sonbahar Öğleden Sonrası Bilmecesi* (1910); Erol Akyavaş'ın ise *Kuşatma* (1982) ve *Kale'nin Düşüşü* (1983) adlı sekiz eseri çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme ile her sanatçıdan "ıssız/terkedilmiş/virane mekân" konusunu güçlü biçimde taşıyan yapıtlar seçilmiş; eserler, biçimsel çözümleme (kompozisyon, ışık, mekânsal kurgu, figürün konumu/yokluğu, nesne–mekân ilişkisi vb.) temelinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak terkedilmiş/virane/ıssız mekânın dört sanatçıda ortak bir konu olmakla birlikte; Friedrich'de romantik yücelik, eşik mekân, doğa karşısında insan ve varoluşsal yönelim, Hammershøi'de iç mekânda yığılmış sessizlik, metafizik atmosfer ve psikolojik yoğunluk, de Chirico'da zamansal kopuş, metafizik şehir, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık, Akyavaş'ta ise tarihsel-kültürel katman, mekânsal bellek ve sembolik mimari üzerinden biçim ve içerik bakımından farklılaştığını göstermesidir. Böylece bu bildiri, terkedilmiş/virane/ıssız mekânın resimde yalnızca tekrar eden bir konu ya da arka plan değil; izleyici algısını yönlendiren ve eserin anlamını yaratacak biçimde yapılandıran temel bir mekânsal anlatım stratejisi olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Issız/Virane Mekân, Terkedilmişlik, Eşik Mekân, Metafizik mekan, C.D. Friedrich, V. Hammershøi, G. De Chirico, Erol Akyavaş

D. Friedrich, A Comparative Analysis on the Paintings of Abandoned, Ruined, and Desolate Spaces by C. V. Hammershøi, G. de Chirico, and E. Akyavaş

Graduate Student: Gözde ŞENGÖZ
Kırıkkale University, sengozgozde4@gmail.com-0009-0003-2021-8656
Assoc. Prof. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL
Kırıkkale University, hudasayin@kku.edu.tr-0000-0003-0914-0838

ABSTRACT

This paper aims to examine, from a comparative perspective, the representations of abandoned/ruined/desolate spaces that come to the fore in the paintings of C. D. Friedrich, V. Hammershøi, G. de Chirico, and E. Akyavaş. The significance of the study lies in demonstrating that, although these four artists, working in different periods and geographical contexts—construct distinct thematic atmospheres through a shared subject, they render these effects visible by means of markedly different visual narrative languages. In this context, the abandoned/ruined/desolate space is approached not merely as a decorative background, but as an active spatial element that sustains the narrative and generates meaning, atmosphere, and a sense of temporality for the viewer. The study seeks to reveal (i) through which formal elements and principles of design abandoned/ruined/desolate spaces are constructed in these artists' works, (ii) to which semantic/content layers these spaces open, and (iii) how notions such as "desolation/accumulated silence," "the uncanny," and "metaphysical solitude" are intensified within pictorial composition. The research was conducted within a qualitative research framework, using a case-study design and a descriptive method of artwork analysis. The sample consists of eight works: Caspar David Friedrich's Monastery Graveyard in the Snow / Ruins of a Monastery in a Graveyard (1817–1819) and Monk by the Sea (1808–1810); Vilhelm Hammershøi's Sunbeams / Dust Motes Dancing in the Sunbeams (1900) and Interior (Strandgade 30) (1899–1901); Giorgio de Chirico's Mystery and Melancholy of a Street (1914) and The Enigma of an Autumn Afternoon (1910); and Erol Akyavaş's Siege (1982) and The Fall of the Castle (1983). Using purposive sampling, works that strongly embody the theme of "desolate/abandoned/ruined space" were selected for each artist; the paintings were then examined comparatively on the basis of formal analysis (composition, light, spatial construction, the position/absence of the figure, object–space relations, etc.). The findings indicate that, while abandoned/ruined/desolate space constitutes a shared concern across the four artists, it diverges in terms of form and content: in Friedrich through Romantic sublimity, threshold space, the human figure before nature, and an existential orientation; in Hammershøi through accumulated interior silence, metaphysical atmosphere, and psychological intensity; in de Chirico through temporal rupture, the metaphysical city, the uncanny, and metaphysical solitude; and in Akyavaş through historical-cultural stratification, spatial memory, and symbolic architecture. Accordingly, this paper argues that abandoned/ruined/desolate space in

painting is not simply a recurring theme or backdrop; rather, it functions as a fundamental spatial narrative strategy that guides the viewer's perception and structures the work's meaning-making process.

Keywords: Desolate/ruined space, Abandonment, Liminal space, Metaphysical space, C.D. Friedrich, V. Hammershøi, G. De Chirico, Erol Akyavaş.

1. GİRİŞ

Terkedilmiş/virane/ıssız mekân olgusu, resim sanatında yalnızca bir arka plan düzenlemesi ya da dekoratif bir unsur olarak değil; atmosferi, anlamı ve zaman algısını kuran etkin bir mekânsal anlatım stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Mekânın boşluğu, figürün yokluğu ya da geri plana itilmesi, nesne ve mekân ilişkisinin bilinçli biçimde yapılandırılması ve ışık ve gölge düzeninin belirli bir duygu yoğunluğu üretmesi; izleyici algısını yönlendiren başlıca unsurlar hâline gelmektedir. Bu bağlamda ıssızlık, yalnızca fiziksel bir boşluk olarak değil; psikolojik, metafizik ve varoluşsal bir yoğunlaşma alanı olarak okunabilir (Mäcklin, 2018). Bu çerçeve, terkedilmiş/virane/ıssız mekânın resimde farklı dönemlerde ve farklı yönelimler içinde nasıl yeniden anlam kazandığını tartışmayı mümkün kılar. Caspar David Friedrich, Vilhelm Hammershøi, Giorgio de Chirico ve Erol Akyavaş; birbirinden uzak tarihsel bağlamlarda sanat eserleri yaratsalar da mekânı "insandan arındırma", figürü silikleştirme ya da geri plana çekme, mimariyi/peyzajı belirli bir gerilim ve sessizlik alanına dönüştürme gibi ortak resimleme dili üzerinden ıssızlığı görsel olarak yoğunlaştırırlar. Bununla birlikte her sanatçı, bu ortak konuya kendi resimsel diline özgü biçimde dönüştürür. Friedrich'de doğa ve harabe, romantik yücelik ve varoluşsal yönelimle; Hammershøi'de iç mekân, sessizliğin ve içe kapanışın psikolojik derinliğiyle; de Chirico'da kent, zamansal kopuş ve tekinsiz/metafizik atmosferle; Akyavaş'ta ise mimari formlar, tarihsel-kültürel katmanlar ve mekânsal bellek üzerinden anlam kazanır. Dolayısıyla terkedilmiş mekân, bu dört sanatçıda yalnızca bir "yer" betimi değildir. İzleyicinin algısını yönlendiren, atmosfer oluşturan ve eserin içerik katmanlarını taşıyan ana unsur olarak bir anlatı bileşeni olarak belirginleşir.

Caspar David Friedrich'in resimlerinde terkedilmiş mekân teması, çoğunlukla doğa karşısında insanın konumu, romantik yücelik ve eşik mekân kavramları üzerinden ele alınmaktadır. Sanatçının manastır kalıntıları, mezarlıklar ve kıyı manzaralarıyla kurduğu kompozisyonlarda figür çoğu zaman küçülür, silikleşir ya da ikincil konuma çekilir; mekân ise varoluşsal yönelimin taşıyıcısı hâline gelir. Romantik resimde doğa, yalnızca temsil edilen bir çevre değil; metafizik bir derinlik alanı olarak yapılandırılır. Bu yönüyle Friedrich'te terkedilmiş ya da virane mekân, insanın faniliğini ve aşkın olana yönelişini görünür kılan bir eşik niteliği taşır (Börsch-Supan, 1990). Vilhelm Hammershøi'nin iç mekân resimlerinde ıssızlık, dış dünyadan kopuş ve içe dönüklük ekseninde kurgulanır. Sanatçının boş ya da neredeyse boş odaları, sınırlı renk paleti ve kontrollü ışık kullanımı, mekânda "yığılmış sessizlik" olarak adlandırılabilecek bir atmosfer üretir. Figürün sırtı dönük biçimde konumlandırılması ya da bütünüyle yokluğu, izleyiciyi içsel bir mekânsal deneyime yönlendirir. Işığın mekân içinde dağılımı ve boşluk–doluluk ilişkisi, psikolojik ve metafizik bir yoğunluğu görünür kılar (Krämer, Sato, ve Fonsmark, 2008). Bu bağlamda Hammershøi'de terkedilmişlik, dramatik bir yıkımdan çok durağanlık ve sessizlik üzerinden kurulan bir metafizik atmosferdir. Giorgio de Chirico'nun metafizik şehir imgelerinde ise ıssız mekân, zamansal kopuş ve tekinsizlik duygusuyla

ilişkilendirilir. Uzayan gölgeler, abartılı perspektif kurgusu ve anıtsal fakat insansız mimari yapılar, mekânda açıklanamayan bir gerilim üretir. Figürün yokluğu ya da anonim siluetler hâlinde belirmesi, mekânın özneleşmesine yol açar. De Chirico'nun kompozisyonları, gündelik gerçekliğin sürekliliğini kesintiye uğratarak zamansızlık ve ontolojik belirsizlik hissi üretir (Merjian, 2010). Böylece terkedilmişlik, fiziksel boşluktan çok metafizik yalnızlık ve tekinsizlik alanı olarak belirir. Erol Akyavaş'ın resimlerinde virane ya da kuşatılmış mekân, tarihsel-kültürel katman, mekânsal bellek ve sembolik mimari üzerinden anlam kazanır. Mimari öğeler, simgesel bir kurgu içinde yeniden düzenlenir; yıkım ve düşüş temaları aracılığıyla mekân, kolektif hafızanın taşıyıcısı hâline gelir. Figürün yokluğu ya da edilgen konumu, mekânı anlatının merkezine yerleştirir; böylece ıssızlık, tarihsel süreklilik ve kültürel bellek bağlamında okunur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Resim ve Heykel Müzesi, t.y.). Aladağ'ın resimlerindeki mekân algısı, minyatür geleneğinde mekânın Batı perspektifinden farklı olarak katmanlı, çoğu zaman kuşbakışı ve topografik, çoklu bakış ve hiyerarşik ölçek ilkeleriyle kurulduğu görülür. Bu mekân kurma mantığının Erol Akyavaş'ın resim dilinde özellikle mimari ve kent imgeleri üzerinden dönüştürülerek yeniden üretildiğini tartışmaya elverişli bir çerçeve sunar. Akyavaş'ın modern resim yüzeyinde "mekânı betimleme"den çok, mekânı sembolik bir mimari düzen ve tarihsel ve kültürel katman olarak kurgulama biçimlerini minyatürün görsel mantığıyla ilişkilendirerek açıklanabilir (Aladağ, 2011).

Sonuç olarak bu dört sanatçının resimlerinde ortak olan unsur, terkedilmiş/virane/ıssız mekânın tekrar eden bir tema olarak görünmesidir. Bununla birlikte söz konusu mekân, her sanatçıda farklı biçimsel elemanlar ve tasarım ilkeleri aracılığıyla yapılandırılmaktadır. Kompozisyon düzeni, ışık ve gölge ilişkisi, perspektif kullanımı, boşluk ve doluluk dengesi, renk paleti, mimari öğeler ve figürün konumu ya da yokluğu; ıssızlık, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık etkisini yoğunlaştıran başlıca görsel stratejiler olarak öne çıkar. Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde durum çalışması desenine dayalı betimsel sanat eseri analizi yöntemiyle, söz konusu sanatçıların seçilmiş eserlerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Araştırmanın amacı, terkedilmiş/virane/ıssız mekânın bu sanatçılarda hangi biçimsel araçlarla kurgulandığını ve hangi anlamsal katmanlara açıldığını ortaya koymaktır. Böylece ıssız mekânın resimde yalnızca bir arka plan değil; izleyici algısını yönlendiren ve eserin anlamını yapılandıran temel bir mekânsal anlatım stratejisi olduğu ileri sürülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, C. D. Friedrich, V. Hammershøi, G. de Chirico ve E. Akyavaş'ın resimlerinde öne çıkan terkedilmiş/virane/ıssız mekân resimlerinin karşılaştırmalı bir bakışla incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın alt amaçları ise;

1. Terkedilmiş/virane/ıssız mekânın bu sanatçılarda hangi biçimsel eleman ve tasarım ilkeleri aracılığıyla kurgulandığını (kompozisyon, ışık–gölge düzeni, perspektif, boşluk–doluluk ilişkisi, oran–orantı, renk paleti, mimari öğeler ve mekânsal kurgu, figürün konumu/yokluğu, nesne–mekân ilişkisi),
2. Söz konusu mekânların hangi anlamsal/içerik katmanlarına açıldığını ve

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3. "Issızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık" gibi kavramların resimsel kompozisyon içinde nasıl yoğunlaştırıldığını ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımında durum çalışması desenine dayalı betimsel sanat eseri analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Spesifik bir konu doğrultusunda sınırlı sayıda sanat eseri analiz edildiğinden araştırma için en uygun model durum çalışması desenidir.

Bu kapsamda;

Caspar David Friedrich'in

1. *Karlı Manastır Mezarlığı (Monastery Graveyard In The Snow)* (1817 -1819)
2. ve Dniz Kenarında Keşiş (1808–1810);

Vilhelm Hammershøi'nin

3. Pencere Işığında Toz Zerreleri (Sunbeams / Dust Motes Dancing in the Sunbeams(1900)
4. ve İç Mekân (Strandgade 30) (1899–1901);

Giorgio de Chirico'nun

5. Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi (1914)
6. ve Bir Sonbahar Öğleden Sonrası Bilmecesi (1910);

Erol Akyavaş'ın ise

7. Kuşatma (1982)
8. ve Kale'nin Düşüşü (1983) adlı sekiz eseri çalışmanın amaçlı örneklemi olarak belirlenmiştir.

Literatür taraması ile birlikte ayrıntılı biçimsel çözümleme ile incelenmesine eşliğinde karşılaştırmalı değerlendirme yapılarak araştırmada analizler yapılmıştır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, terkedilmiş/virane/ıssız mekân olgusunu yalnızca Caspar David Friedrich, Vilhelm Hammershøi, Giorgio de Chirico ve Erol Akyavaş'ın seçilmiş eserleri üzerinden ele almaktadır. Aynı temayı farklı dönemlerde ya da farklı sanat akımları içinde işleyen diğer sanatçılar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. İnceleme, her sanatçıdan iki eserle sınırlandırılmıştır; daha geniş bir örneklem oluşturmak mümkün olmakla birlikte, araştırmanın karşılaştırmalı ve derinlikli çözümleme hedefi doğrultusunda belirli bir çerçevede kalınmıştır. Çalışma, betimsel sanat eseri analizi ve literatür taramasına dayanmaktadır; teknik çözümleme, malzeme incelemesi ya da dijital görsel analiz gibi yöntemler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

3. TERKEDİLMİŞ / VİRANE / ISSIZ MEKÂNIN RESİMLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

3.1. Caspar David Friedrich'te Romantik Yücelik ve Eşik Mekân

Romantik dönem resim sanatında doğa, yalnızca betimlenen bir çevre olarak değil; insanın varoluşsal konumunu düşündüren, metafizik bir deneyim alanı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Caspar David Friedrich'in resimlerinde terkedilmiş ya da virane mekân, "romantik yücelik" kavramı çerçevesinde anlam kazanır. Sanatçının manastır kalıntıları, mezarlık sahneleri ve uçsuz bucaksız kıyı manzaraları aracılığıyla kurduğu kompozisyonlar, doğa karşısında insanın küçülmesini ve faniliğini görünür kılar (Whittington, 2012; Esposito, 2025).

Romantik düşüncede yücelik, insanın akıl yoluyla bütünüyle kavrayamadığı büyüklük, sonsuzluk ve sınırsızlık duygusuyla ilişkilidir. Friedrich'in resimlerinde geniş ufuk çizgileri, yoğun boşluk alanları ve gökyüzünün baskın kullanımı, izleyicide bu sınırsızlık algısını güçlendirir (Diep, 2020). Özellikle *Karlı Manastır Mezarlığı (Monastery Graveyard in the Snow)* ve *Deniz Kenarında Keşiş* gibi örneklerde figürün kompozisyon içindeki konumu dikkat çekicidir: Figür çoğu zaman sırtı dönük, küçük ölçekli ve çevresiyle kıyaslandığında edilgen bir biçimde yer alır. Böylece figür merkezî bir özne olmaktan uzaklaşır; mekân ise anlatının taşıyıcı unsuru hâline gelir.

Friedrich'in mekân kurgusunda mimari harabe belirleyici bir rol üstlenir. Yıkılmış manastır yapıları ve mezarlık öğeleri, bir yandan tarihsel sürekliliğin kırılmasına, diğer yandan dünyevi düzenin geçiciliğine işaret eder. Bu harabeler yalnızca fiziksel yıkımın göstergesi değildir; aynı zamanda insanın faniliğini ve zamanın geri döndürülemez akışını görünür kılan sembolik öğeler olarak kompozisyon içinde konumlandırılır (Whittington, 2012; Rice, 2012). Böylelikle terkedilmiş mekân, geçmiş ile şimdi arasında bir eşik alanı üretir; izleyiciyi hem tarihsel hem de varoluşsal bir düşünme düzlemine çağırır. Kompozisyon açısından bakıldığında Friedrich'in eserlerinde boşluk ve doluluk ilişkisi özel bir önem taşır. Geniş gökyüzü alanları ve yatay düzlemde uzanan peyzaj, mekânsal derinliği artırırken, figürün küçük ölçekli konumu doğanın yüceliğini daha da vurgular. Işık kullanımı ise dramatik karşıtlıklardan çok, sahneye dingin ve düşünsel bir atmosfer kazandırır. Işık, doğrudan bir "mucize" etkisi yaratmaktan ziyade, doğa ile insan arasındaki ontolojik mesafeyi görünür kılan bir anlatım aracına dönüşür (Esposito, 2025). Perspektif kurgusu ile oran ve orantı ilişkisi, figürün mekân karşısındaki kırılgan konumunu güçlendirir. Deniz ve gökyüzünün birleştiği ufuk hattı, sınırsızlık hissini pekiştirirken; figürün edilgen konumu izleyiciyi doğa karşısındaki kendi varlığını sorgulamaya yönlendirir. Bu yönüyle Friedrich'te ıssızlık, yalnızca fiziksel bir boşluk değil; insanın kendini doğa karşısında konumlandırdığı varoluşsal bir yoğunlaşma alanı olarak belirir (Diep, 2020).

Sonuç olarak Friedrich'in resimlerinde terkedilmiş/virane mekân, dekoratif bir arka plan olmaktan çıkar; romantik yücelik düşüncesinin görsel karşılığı hâline gelir. Mekân, figürün önüne geçerek anlatının merkezine yerleşir; böylece ıssızlık, izleyici algısını yönlendiren ve eserin anlamını yapılandıran temel bir mekânsal anlatım stratejisi olarak işlev görür (Whittington, 2012; Esposito, 2025).

Friedrich'in manzaralarında doğa, izleyiciyi yalnızca görsel bir çevreye değil, varoluşsal bir düşünme alanına taşır. "Sanatçının doğayı zamansız güzellik ve yücelik (timeless beauty and sublimity) düzleminde yapılandırdığı, bu etkinin de içsel bir tefekküre davet ettiği görülmektedir" (Verwiebe ve Gleis, 2024, s. 7). "Bu yücelik deneyimi, kompozisyonun mekânsal düzeniyle de pekiştirilir. Özellikle geniş gökyüzü ve uzak ufukların, mekân ve zamanın sınırsızlığını duyumsatmaktadır" (Verwiebe & Gleis, 2024, s. 14). "Bu çerçevede figürün küçülmesi ya da geri plana çekilmesi, harabe ve mezarlık gibi eşik mekânların merkezileşmesi ve boşluk kullanımının artması, doğa karşısında insanın kırılganlığına, yaşamın sonluluğuna ve aşkın olana yönelim fikrine açan bir fanilik katmanı üretir; böylece terkedilmiş ve virane mekân, romantik yüceliğin görsel karşılığına dönüşerek anlamı kurucu bir mekânsal strateji gibi işler" (Verwiebe ve Gleis, 2024, s. 7-14).

3.1.1. Caspar David Friedrich, Karlı Manastır Mezarlığı (Monastery Graveyard In The Snow) (1817 -1819)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Caspar David Friedrich'in "Karlı Manastır Mezarlığı" (1817 -1819) adlı eseri (Görsel 1), terkedilmiş/virane mekânın romantik yücelik ve eşik mekân bağlamında nasıl kurgulandığını ortaya koymak amacıyla biçimsel çözümleme ve yorumlayıcı sanat eseri incelemesi çerçevesinde ele alınmıştır. Eserde (Görsel 1) gotik manastır kalıntıları kompozisyonun merkezine yerleştirilmiş; dikey mimari öğeler ile çıplak ağaç formları, gökyüzüne doğru yükselen bir yönelim oluşturarak sahnenin dramatik ve ruhsal eksenini belirlemiştir. Figürlerin küçük ölçekte ve geri planda konumlandırılması, insanın doğa karşısındaki kırılganlığını ve edilgenliğini vurgularken; geniş negatif alanlar ve sınırlı, soğuk renk paleti mekânı "terkedilmiş/virane" bir sahneye dönüştürmektedir. Işık ve gölge düzeni sert, teatral karşıtlıklardan ziyade donuk ve soğuk bir atmosfer üretmektedir. Bu atmosfer, mimari kalıntının zaman tarafından aşındırılmış görünümüyle birleşerek izleyicide sessiz, ağır bir gerilim duygusu yaratmaktadır (Rice, 2012). Boşluk ve doluluk ilişkisi ise ön plandaki mezar taşları ile arka plandaki kalıntılar arasındaki mesafenin dikkatle kurulması sayesinde derinlik kazanır. Böylece mekân, yalnızca fiziksel bir çevre değil, anlamı taşıyan bir yapı olarak işler.

Görsel 1. Caspar David Friedrich, Karlı Manastır Mezarlığı (Monastery Graveyard In The Snow), (Caspar David Friedrich'in eserinden bilinmeyen bir sanatçı tarafından yapılmış kopyası, 1850) Tuval üzerine yağlı boya, 121×170cm. orijinal yapılış yılı 1817-1819

"*Klosterfriedhof im Schnee*" (Karda Manastır Mezarlığı), Friedrich'in 1817-1819 arasında tamamladığı büyük ölçekli bir yapıt olarak çağdaşları tarafından övgüyle değerlendirilmiştir. 1819'da Dresden'de sergilenmiş, 1820'de satın alınmış ve 1912'de Nationalgalerie koleksiyonuna girmiştir. Ancak eser 1945'ten beri savaş kaybı sayılmaktadır. Buna karşılık, orijinalle aynı boyutta 19. yüzyıla ait nitelikli bir kopya günümüze ulaşmıştır. Kopyanın ressamı/sipariş vereni bilinmemekle birlikte, teknik incelemeler kopyanın 1850 sonrası yapılmış olabileceğini göstermektedir (Friedrich atspace, t.y. ve Staatliche Museen zu Berlin, t.y.). Alman Romantizmi (Romantik manzara resmi) geleneğinin başlıca temsilcilerinden biri olan Caspar David Friedrich'in eserinde gotik manastır kalıntıları gotik manastır kalıntısını kompozisyonun merkezine yerleştirip dikey ağaç gövdeleri, koyu ve açık karşıtlığı, sınırlı soğuk renk paleti ve geniş negatif boşluk kullanımıyla mekânı "terk edilmiş/virane" bir sahne olarak kurgular. Bu düzenleme, yapının tarihsel yıkımı ile doğanın sessiz ve ağır baskınlığı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

arasında bir gerilim kurarak mekânı ölüm, fanilik (vanitas), kutsalın geri çekilişi ve zamanın aşındırıcı gücü gibi içerik katmanlarına açar. Figürlerin küçüklüğü/geri planda kalışı ve loş atmosfer, bakışı "insansız" alana hapsederek ıssızlık ve yığılmış sessizlik duygusunu yoğunlaştırır; harabe mimarinin gölgede erimesiyle tekinsizlik, insanın doğa ve sonsuzluk karşısındaki konumuyla da metafizik yalnızlık görünür kılınır. Figürler küçük ve geri planda konumlandırılarak insanın doğa karşısındaki kırılganlığı vurgulanmıştır. Işık ve gölge düzeni sert dramatik karşıtlıklardan ziyade donuk ve soğuk bir atmosfer üretmektedir. Boşluk ve doluluk ilişkisi, ön plandaki mezar taşları ile arka plandaki kalıntılar arasındaki mesafe üzerinden derinlik kazanmaktadır. Figürün küçüklüğü ve "insansızlığa yakın" sahne düzeni, ıssızlık ve yığılmış sessizlik etkisini yoğunlaştırırken; harabe mimarinin gölgede eriyen, belirsizleşen varlığı tekinsizlik duygusunu besler; tüm bu unsurlar bir arada, izleyiciyi doğa ve sonsuzluk karşısında konumlandıran varoluşsal bir "eşik" deneyimi üretir (Claudon, 1999; Gombrich, 2007; The Metropolitan Museum of Art, 2025; Rice, 2012).

3.1.2. Caspar David Friedrich, Deniz Kenarında Keşiş (1808–1810)

Friedrich'in "Deniz Kenarında Keşiş" (Monk by the Sea) (1808-1810) adlı eseri (Görsel 2), metafizik yalnızlık ve romantik yücelik kavramları çerçevesinde biçimsel çözümleme ve yorumlayıcı sanat eseri incelemesi kapsamında değerlendirilmiştir. Eserde (Görsel 2), terkedilmiş/virane/ıssız mekân temsilleri, resim yüzeyinde öncelikle boşluk ve doluluk dengesi, ölçek, perspektif, ufuk hattı, ışık ve gölge rejimi, renk paleti ve kompozisyonel yönelim (dikey/yatay akslar, ritim, tekrar) üzerinden kurulur. Diep'in (2020) Romantik manzara okumaları, bu biçimsel örgünün doğayı resimlemeden çok, doğa karşısında öznenin konumunu kuran bir düzenek olduğunu gösterir. Romantik özne, doğayla bütüncül bağ arar ama aynı zamanda "perpetual outsider/sürekli yabancı" olarak mesafede kalır. Bu mesafe, terkedilmiş mekân resimlerinde figürün küçültülmesi, geri plana itilmesi ya da yokluğu ile görünür kılınır. Mekân (harabe, boş oda, ıssız meydan) anlatının asli taşıyıcısına dönüşür. Böylece geniş negatif alanlar, sınırlı/soğuk palet ve sessiz ışık dağılımı, "ıssızlık" etkisini biçimsel olarak yoğunlaştıran temel araçlar hâline gelir. Resmin kompozisyonu yatay bantlar halinde kara, deniz ve gökyüzü olarak düzenlenmiştir. Figür oldukça küçük ölçekte ve yalnız konumlandırılmıştır. Mekânın geniş boşluğu, figürün küçüklüğü ile birlikte metafizik bir yalnızlık hissi üretmektedir. Işık homojen ve yaygındır; dramatik bir odak noktası bulunmamaktadır. Ufuk çizgisi izleyici ile sonsuzluk arasında bir eşik işlevi görmektedir. Böylece mekân, düşünsel bir yönelim alanı hâline gelmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 2. Caspar David Friedrich, Deniz Kenarında Keşiş (Der Mönch am Meer), Tuval üzerine yağlıboya, 110 × 171.5 cm., 1808–1810.

Romantik manzarada doğayla karşılaşmanın çoğu zaman "kutsal/ilahi" ile karşılaşma olarak kurulduğunu söylenir (an encounter with nature is an encounter with the divine) (Diep, 2020). Bu yaklaşım, terkedilmiş/virane/ıssız mekânın yalnızca fiziksel bir yer değil, metafizik anlam üretiminin zemini olabileceğini destekler. Aynı şekilde, Romantik sanatçılar için manzara, hakikate ilişkin (the representation of sublime landscapes) yorumları ifade etmeye izin verir. Buradan hareketle terkedilmiş mekân resminde harabe/mezarlık/ıssızlık, içerik düzeyinde çoğunlukla şu katmanlara açılabilir. Fanilik ve zaman (yıkım/çürüme/izler), aşkınlık ve metafizik derinlik (sessizlik, boşluk, "kutsalın geri çekilişi"), öznenin varoluşsal konumu (doğa karşısında kırılganlık, yalnızlık, bekleyiş) ve tarihsel bellek (harabenin bir "geçmiş" taşıyıcısı olması) (Simmel, 1958). Bu nedenle mekân, anlatıda "arka plan" olmaktan çıkar, anlamın üretildiği ve izleyicinin yorumunun yönlendirildiği kurucu bir öğe olarak işlev görür.

Romantik öznenin doğayla ilişkisinde yakınlık arzusu ile mesafe arasındaki gerilim, terkedilmiş mekân resimlerinde "sessizlik" ve "yalnızlık" duygusunu güçlendiren temel bir yapı üretir (Diap, 2020). Resimsel düzeyde bu yoğunlaştırma, çoğunlukla şu stratejiler aracılığıyla gerçekleşir: Sert ve dramatik ışık–gölge karşıtlıkları yerine donuk ve dingin bir ışık düzeni tercih edilir; uzayan gölgeler belirsizlik ve gerilim duygusunu artırır. Ufuk çizgisinin vurgulanması, uzun perspektif aksları ve "erişilmez mesafe" etkisi mekânsal derinliği güçlendirir. Figürün küçültülmesi ya da tamamen yokluğu, mekânın özneleşmesine ve anlatının merkezine yerleşmesine yol açar. Geniş negatif alanlar, boşluk hissini derinleştirerek sessizliğin "yığılması" etkisini üretir. Mimari modüller, pencere–kapı dizileri ve arkadlar gibi tekrar eden öğeler, izleyiciyi mekânın içine çeken; ancak "çıkış" hissi vermeyen kapalı bir ritim kurar. Sınırlı ve soğuk renk paleti ise duygu rejimini baskılayarak tekinsiz bir dinginlik ve metafizik bir atmosfer oluşturur (Simmel, 1958). Bu araçlar birlikte çalıştığında ıssızlık veya yalnızca insansız yer değil, aynı zamanda izleyiciyi kendi varoluşuna döndüren, zamanı yavaşlatan ve askıya alan ve açıklaması geciken bir anlam düzeni kuran metafizik bir yalnızlık deneyimine dönüşür.

3.2. Vilhelm Hammershøi'de İç Mekânda Yığılmış Sessizlik ve Metafizik Atmosfer

19.yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Danimarka resminde iç mekân temsilleri çoğunlukla gündelik yaşamın sade ve durağan kesitleri üzerinden ele alınır. Ancak Vilhelm Hammershøi'nin iç mekân resimleri, sıradan bir gündelik betimlemenin ötesine geçerek mekânı psikolojik ve metafizik bir yoğunlaşma alanına dönüştürür. Sanatçının neredeyse boş sayılabilecek odaları, sınırlı ve nötr renk paleti, sade mobilyalar ile minimal nesne kullanımı, terkedilmişlik duygusunu dramatik bir yıkım üzerinden değil; sessizlik ve durağanlık üzerinden kurar (Krämer, Sato ve Fonsmark, 2008). Bu bağlamda ıssızlık, mekânın yoksullaştırılmasıyla değil, bilinçli bir sadeleştirme ve atmosfer örgüsüyle üretildiği için, izleyicide yığılmış sessizlik etkisi yaratır.

Hammershøi'nin iç mekân resimleri, gündelik betimlemenin ötesine geçerek, Levinas'ın *il y a* (hiçliğin/anonim varlığın mevcudiyeti) kavramıyla ilişkilendirilebilecek bir sessiz mevcudiyet üretir. Nitekim Mäcklin, "sanatçının atmosferik iç mekânlarında figüratif araçların anonim, figüratif olmayan bir mevcudiyet yaratabildiğini vurgular" (Mäcklin, 2018). Bu mevcudiyet, figürün geri çekilmesi ya da yokluğu, nesne ve mekân ilişkisinin asgariye indirgenmesi ve ışığın yüzeylerde dağılarak sınırları belirsizleştirmesiyle yoğunlaşır. Ordrupgaard'ın *Strandgade 30* iç mekânlarına ilişkin değerlendirmesi de görünenin anlam taşımadığı izlenimine rağmen resimde "sanki görünmez bir anlam mevcuttur" diyerek, bu sessiz yoğunluğun izleyici algısında nasıl kurulduğunu açık biçimde ifade eder (Ordrupgaard Museum, t.y.). Alsdorf'un (2016) Hammershøi okumalarında ise bu sessizlik ve belirsizlik hâli, iç mekânın dramatik olaydan çok içe dönük bir atmosfer üzerinden anlam üretmesine bağlanır; böylece Hammershøi'de terkedilmişlik, harabe/yıkım imgesinden ziyade, mekânın içinde varlığın silinmesiyle oluşan metafizik bir "yığılma" etkisi olarak belirir (Alsdorf, 2016). Hammershøi'nin kompozisyonlarında figür çoğu zaman ya sırtı dönük biçimde yer alır ya da bütünüyle yoktur. Figürün izleyiciyle göz teması kurmaması, mekânın içe dönük karakterini güçlendirir; böylece figür anlatının merkezinden çekilirken mekân başlı başına bir "özne" gibi işlev görmeye başlar. Özellikle Strandgade 30 serisindeki düzenlemelerde kapı aralıkları, boş duvar yüzeyleri ve birbirine açılan odalar hem fiziksel hem de algısal bir derinlik üretir. Perspektif kurgusu, mekânın sınırlarını belirginleştirirken aynı anda izleyicide zihinsel bir içe çekilme hissi uyandırır (Krämer, Sato ve Fonsmark, 2008). Işık kullanımı, Hammershøi'nin resimlerinde atmosferin kurulmasında belirleyici bir role sahiptir. Pencereden süzülen yumuşak gün ışığı, sert karşıtlıklar yaratmak yerine yüzeylere dağılarak homojen bir aydınlık üretir; bu durum dramatik bir gerilimden çok, zamanın yavaşladığı ya da askıya alındığı izlenimini güçlendirir. Işığın duvar ve zemin yüzeylerinde oluşturduğu ince ton geçişleri, boşluk ve doluluk ilişkisini daha görünür hâle getirerek mekânın dinginliğini yoğunlaştırır (Krämer, Sato & Fonsmark, 2008). Renk paletindeki bilinçli sınırlılık, gri, bej ve toprak tonlarının baskınlığı, mekânsal algıyı sadeleştirir ve dikkat dağıtıcı unsurları azaltır. Nesne ve mekân ilişkisi minimal düzeyde tutulduğu için, iç mekân maddi zenginliğin göstergesi olmaktan çıkar. Psikolojik yoğunluğun taşıyıcısı hâline gelir. Bu estetik ekonomi, izleyiciyi ayrıntıya değil, sessizliğin kendisine ve mekânın içsel atmosferine yöneltir. Bu nedenle Hammershøi'de terkedilmişlik, bir "harabe" imgesinden çok, mekân içindeki varlığın silinmesi ve geriye kalan boşluğun anlam üretmesiyle kurulmaktadır (Krämer, Sato ve Fonsmark, 2008).

Sonuç olarak Hammershøi'nin resimlerinde ıssız mekân, dekoratif bir iç mekân düzenlemesi değil; kompozisyon kurgusu, ışık rejimi, boşluk ve doluluk dengesi ve figürün konumu/yokluğu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

aracılığıyla yapılandırılan metafizik bir atmosferdir. Bu atmosfer, izleyiciyi içsel bir deneyime davet ederken, "yığılmış sessizlik" etkisi üzerinden terkedilmişliğin görsel karşılığını üretir; böylece mekân, eserin anlamını kuran temel bir anlatım stratejisi hâline gelir (Krämer, Sato & Fonsmark, 2008).

3.2.1. Vilhelm Hammershøi, Ay Işığı, Strandgade 30 (Moonlight, Strandgade 30)

Vilhelm Hammershøi'nin "Ay Işığı, Strandgade 30" (Moonlight, Strandgade 30) (1900-1906) adlı eseri (Görsel 3), iç mekânda ıssızlık ve metafizik atmosferin nasıl üretildiğini belirlemek amacıyla betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

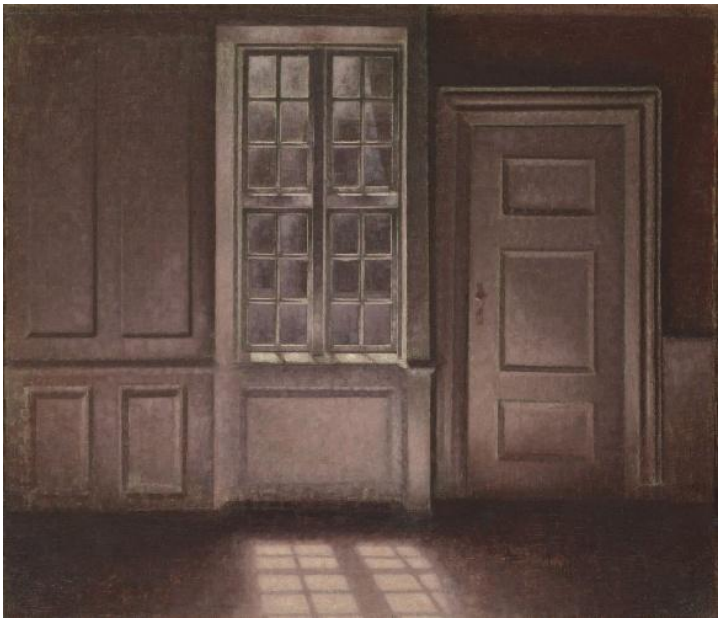

Görsel 3. Vilhelm Hammershøi, Ay Işığı, Strandgade 30, Tuval üzerine yağlıboya, 41x51.1 cm., 1900–1906, The Metropolitan Museum of Art, New York.

Sessizliğin ve ışığın ressamı Vilhelm Hammershøi (1864-1916), Danimarka'nın geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıl resim geleneği içinde, modern deneyimin arka planında üreten ancak "Altın Çağ"ın temel resim ilkeleriyle bağını koparmadan özgün ve ara konumda değerlendirilen bir sanatçı olarak konumlandırılır (Ordrupgaard, t.y.). Hammershøi'nin özellikle Strandgade 30'daki yaşam mekânını sürekli bir motif hâline getirmesi, onu belirgin biçimde iç mekân ressamı yapmış. Duvar ve pencere gibi sınır elemanları dünyaya karşı bir eşik etkisiyle resimsel kurgunun temel bileşenlerine dönüşmüştür (Ordrupgaard, t.y.). Hammershøi, Kopenhag'daki dairesinin bu salonunu sabah, öğlen ve gece olmak üzere farklı zamanlarda resmetmiş; bu sahnede ay ışığı etkisini yakalamak için "derin lavanta tonları" ve "kadifemsi fırça işçiliği" kullanmıştır. Mekânın boş bırakılması, ışığın niteliklerini ve mimarinin geometrik desenlerini daha belirgin hâle getirirken, pencereden ve avlunun karşısından dairenin başka bir bölümünün görünmesi kompozisyonu "eşik/ara mekân" duygusuyla derinleştirir. Sanatçı, iç mekân sahnelerinde gündelik hayatı geri çekerek, izleyiciyi sessizlik ve ışığın belirlediği psikolojik yoğunluklu bir atmosfere taşır. Bu yönüyle Hammershøi'nin iç mekânları, ev içini içe dönük düşünmenin ve öznel varoluşun bir metaforu gibi kurar (Alsdorf, 2016). Eserde (Görsel 3) figür bulunmamakta; sade bir oda kompozisyonu görülmektedir. Işık pencereden yumuşak biçimde içeri süzülerek yüzeylerde ton geçişleri oluşturmaktadır. Boşluk–doluluk dengesi geniş boş alanlar lehine kurulmuştur. Açık kapı aralıkları mekânsal derinliği artırmakta, ancak mekân dış

dünyaya açılmak yerine içe kapanma hissi üretmektedir. Böylece ıssızlık, dramatik bir yıkım değil; yığılmış sessizlik üzerinden yapılandırılmaktadır. Özellikle kapı açıklıkları ve ardışık oda dizileri (enfilade), kompozisyonda izleyiciye "farklı güzergâhlar/olası yönelimler" önererek mekânı yalnız bir oda değil, karar ve içsel yönelim mekânı hâline getirir (Alsdorf, 2016).
"Moonlight, Strandgade" *30* (1900-1906) örneğinde (Görsel 3) ise sanatçı, derin lavanta tonları ve "velvety" (kadifemsi) fırça işçiliği ile ay ışığı etkisini kurar. Mekânın boşluğu, aydınlanmanın niteliğini ve mimarinin geometrik desenlerini daha görünür kılar (The Metropolitan Museum of Art, t.y.). Pencereden zemine düşen ışığın geometrik bir forma dönüşmesi ve ışığın neredeyse kendi gerçekliği olan bir varlık gibi algılanması, biçimin ışığı maddesel olmayan ama "mistik" bir nitelik taşıyan başat bir özneye dönüştürür (Ordrupgaard, t.y.). Bu nedenle figür yokluğu ve "ses emen" yalın yüzeyler yığılmış sessizlik duygusunu yoğunlaştırırken; kapı–pencere eşikleri, bir yandan yeni bir mekâna geçiş ihtimali sunup bir yandan da erişilemezlik/mesafe hissi üreterek tekinsizlik ve metafizik yalnızlık etkisini güçlendirir (Alsdorf, 2016).

3.2.2. Vilhelm Hammershøi, Interior from the House of the Artist (1899–1901)

Vilhelm Hammershøi (1864-1916), şiirsel, sade portreleri ve her zaman pastel tonlarda olan basit iç mekan resimleriyle tanınan Danimarkalı bir ressamdır. Eserleri, gri tonlarının yanı sıra doygunluğu azaltılmış sarı, yeşil ve diğer koyu tonlardan oluşan sınırlı bir renk paletiyle karakterize edilir. Sadeliği ve melankolik vizyonu, onlara gerilim ve gizem havası katar (Mäcklin, 2018). Hammershøi'nin en önemli eserlerinden biri olan "Sanatçının Evinden Bir İç Mekân" eseri (Görsel 4), figürün konumu ve mekânsal boşluk ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Vilhelm Hammershøi'un "Sanatçının Evinden İç Mekân" (Interior from the House of the Artist), (yak. 1900) isimli resmi (Görsel 4), iç mekânda "ıssız/terk edilmiş" duygusunu, mekânı seçenekler sunan ama aynı anda kapatan bir düzenek gibi kurgulayarak üretir. İç mekânlarda ardışık odalara açılan geniş kapıların (enfilade) ve yan yana iki açık kapı ya da biri açık biri kapalı kapı karşıtlığının "yaygın bir motif" olduğu vurgulanır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 4. Vilhelm Hammershøi, Sanatçının Evinden Bir İç Mekân (Interior from the House of the Artist), 66x55 cm. yak. 1900. Tuval üzerine yağlıboya. Finnish National Gallery (Kansallisgalleria) / Fotoğraf: Hannu Aaltonen.

Bu düzen, bakışı oda, duvar ve kapı ekseninde yönlendirip mekânı geometrik bir karar alanına çevirir (Alsdorf, 2016, s. 270). Bu nedenle kompozisyon, gündelik eşyayı ve anlatısal ayrıntıları geri plana çekerek "boşluk" ve "eşik" deneyimini öne çıkarır. Mekân, fiziksel bir oda olmaktan ziyade, izleyicinin bakışını kontrollü biçimde dolaştıran bir tasarım sistemine dönüşür (Alsdorf, 2016, s. 270). Bu biçimsel kurgu, mekânı yalnızca betimlenen bir yer olmaktan çıkarıp, içe dönük düşünme, öz-biçimlenme ve karar gibi anlamsal katmanlara açar: Alsdorf, Hammershøi'nin iç mekânlarını "ev içini" içsel yansıma, kendini kurma ve angaje karar alanı olarak ele alan bir meditasyona bağlar (Alsdorf, 2016, s. 270). Figürün çoğu kez arkası dönük oluşu da bu psikolojik eşik hâlini güçlendirir. Onun resimlerinde figürlerin sıkça izleyiciye sırtını dönmesi, izleyicinin paylaşamadığı bir "içeride olma" hâlini ima eden bir düzen olarak açıklanır (Alsdorf, 2016, s. 270). Böylece mekân, yerleşip barınılan bir ev olmaktan çok, bireyin kendisiyle baş başa kaldığı bir eşik ve uzam gibi okunur.

3.3 Giorgio de Chirico'da Metafizik Şehir, Zamansal Kopuş ve Tekinsizlik

20. yüzyılın başında ortaya çıkan metafizik resim (Pittura Metafisica), görünür gerçekliğin ötesine geçerek nesnelerin ve mekânın ardındaki gizil anlamı araştırmayı amaçlayan; Giorgio de Chirico ile Carlo Carrà'nın öncülüğünde şekillenen bir anlayıştır (Tate, t.y.). Bu bağlamda de Chirico'nun şehir imgeleri, terk edilmiş/ıssız mekânın en belirgin örnekleri arasında yer alır. Boş piazza'lar, arkadlı yapılar ve derin perspektifli sokaklar, modern kent deneyimini rasyonel bir süreklilikten çıkarıp enigma atmosferine taşır (Baldacci, 1997). Bu kompozisyonlar, gündelik gerçekliğin sürekliliğini kesintiye uğratan güçlü bir zamansal kopuş duygusu üretir; modern zaman algısındaki dönüşümün sanata yansıması, metafizik resmin askıya alınmış zaman etkisini açıklamakta işlevseldir (Chen, 2019).

De Chirico'nun mekân kurgusunda perspektif bilinçli biçimde abartılır. Mimari öğeler anıtsal ölçekte konumlandırılır. Bu tercih, insan figürünü silikleştirir ya da bütünüyle ortadan kaldırır; böylece mekân, anlatının merkezinde "özne" gibi davranmaya başlar (Kurt & Tonza Helvacıkara, 2024). Çoğu kompozisyonda figür ya hiç yoktur ya da anonim, kimliksiz bir siluet olarak yer alır. Figürün edilgenliği, mekânın baskınlığını artırarak ıssızlığı fiziksel boşluğun ötesinde ontolojik bir belirsizlik alanı hâline getirir (Dottori, 2016). Bu "özneleşen mekân", izleyiciyi tanıdık bir kentsel sahneden çok, anlamın sürekli ertelendiği bir düşünsel alana çağırır (Baldacci, 1997). Işık ve gölge düzeni de Chirico'nun resimlerinde belirleyici bir unsurdur. Akşamüstü ışığını andıran sert ve yatay gölgeler kompozisyonda güçlü bir dramatik gerilim yaratır. Bu gerilim, yalnızca hacim kurmakla kalmaz; ışığın aynı anda "açığa çıkaran" ve "saklayan" niteliği, metafizik resimdeki esoterik/çift-değerli görünürlük sorununu da ortaya koyar (Merjian, 2010). Kuusamo'nun (2020) tartıştığı üzere, metafizik resimde sessizlik betimlemeleri çoğu kez çok yavaş bir zaman duygusuyla ilişkilendirilir. Boş piazza yüzeyi durağan ve çorak bir düzlem olarak zamanın ağırlaşmasını görselleştirir. Bu nedenle ıssızlık, harabe ve yıkım imgesinden çok varlığın askıya alınmasıyla kurulur. Tekinsizlik ise mimari boşluk, uzayan gölge ve zamansal belirsizliğin birleştiği bir duygulanım olarak yoğunlaşır (Dottori, 2016; Chen, 2019). Sonuç olarak de Chirico'nun terk edilmiş/ıssız kentleri, yalnızca bir kent tasviri değil; kompozisyon, perspektif, ışık ve gölge ve figür yokluğu aracılığıyla

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

izleyici algısını yönlendiren güçlü bir mekânsal ve metafizik bir sorgulama alanıdır (Tate, t.y.; Kurt & Tonza Helvacıkara, 2024).

3.3.1. Giorgio de Chirico, Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi (1914)

Görsel 5. Giorgio de Chirico, Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi (Çemberle Koşan Kız) ***(Mystery and melancholy of a street/girl running with a hoop)*** **(*Mistero e melanconia di una strada [fanciulla con cerchio]*), 1914, Tuval üzerine yağlıboya, 59 × 74 cm. Museo Carlo Bilotti, Roma**

1920'lerde"Metafizik" Sürrealist Giorgio de Chirico'nun "Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi (Çemberle Koşan Kız)" isimli resminde (Görsel 5), uzun kemerli mimari kütleleri keskin bir kaçışla derinliğe iterken, sahneyi ikiye bölen aşırı uzamış gölgeler, aydınlık ve karanlık karşıtlığı, geometrik sadeleşme ve yer yer çelişen perspektifler (mekânın "mantıksız" kurulumu) sayesinde sokağı "terk edilmiş/ıssız" bir dekor gibi kurgular. Bu mekân, gündelik kentin tanıdıklığını bozar, zamanı sanki askıya alır, çocukluk masumiyeti (çemberli kız) ile yaklaşan gölge ise varoluşsal kaygı ve yabancılaşma katmanlarına açılır. Figürlerin azlığı ve boşluğun baskınlığı ve uzak ufka açılan ama erişilmez görünen sokak ise insanı mekânın içinde küçülterek metafizik yalnızlık duygusunu kompozisyonun ana duygulanımı hâline getirir.

De Chirico'nun bu sahnesinde terk edilmiş/ıssız mekân duygusu, boş piazza/sokakın bir anlam üreten yüzey olarak kurulmasıyla başlar. Kuusamo, de Chirico'nun metafizik kent sahnelerinde sessizlik ve terk edilmişlik gibi duyumların resimsel atmosferle birlikte düşünüldüğünü ve bu sahnelerin çoğu kez sessizlik izlenimi ürettiğini belirtir (Kuusamo, 2020, s. 57). Aynı yazıda enigma ile terk edilmişlik arasında kurulan ilişki güçlendirilir. Enigma kutsal işlevi gördüğünde, mekânda terk edilmişlik hissini artırarak semantik alanı adeta ele geçirir. Buna eşlik eden taşlaşma/petrification etkisi, piazza sahnelerinin donmuş görünümünü açıklar (Kuusamo, 2020, s. 58). Böylece arkadlar, geniş boş zemin ve mikro-figür ölçeği, mekânı yaşanan bir çevreden çok askıya alınmış bir sahne gibi hissettirir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu biçimsel düzen, mekânı yalnızca kentsel bir görünüm olmaktan çıkarıp seküler olan ile ebedî olan arasındaki gerilim üzerinden anlamsal katmanlara açar. Kuusamo'ya göre metaforik düzlemin devreye girmesiyle seküler nesneler zamansız nesnelere dönüşür. Boş piazza yüzeyi zamansızlık ya da kutsal duygusunu artırır ve metafizik boyut fenomenleri enigmaya çeviren bir etken gibi çalışır (Kuusamo, 2020, s. 64). Merjian da de Chirico'nun metafizik resimlerindeki ışığın idealleştirilmiş hakikatleri şeffaf biçimde aydınlatmadığını, tersine, mekân ve nesnelerin varlığını daha az şeffaf (less transparent) semantik ve felsefi amaçlara yönelttiğini vurgular (Merjian, 2010, s. 10). Bu nedenle sahne, gündelik gerçekliğin sürekliliğini kesintiye uğratan bir zamansal kopuş ve bekleyiş duygusu üretir. Mekân, izleyiciyi açıklaması ertelenmiş bir anlam alanına çağırır.

Bu kompozisyon içinde "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık", özellikle gölge, tekrar ve yön kaybı üzerinden görünür kılınır. İzolasyon, boşluk ve sessizlik zincirinin zaman deneyimiyle bağlantılı olduğunu, ayrıca bu zincirin zamanın yavaş sürekliliğine ve hatta fermata etkisine kapı araladığını açıkça söyler (Kuusamo, 2020, s. 67). Uzun gölgeler zaman duyumunun görsel katalizörü gibi ele alınır. Uzun gölgeler, mekânın durağan/sessiz atmosferini pekiştirir (Kuusamo, 2020, s. 67). Freud'un *Unheimlich* tartışmasını de Chirico'ya bağlayacak olsak, tekinsizliği "ıssız sokaklarda dolaşırken tekrar tekrar aynı yere düşme" örneği üzerinden açıklayabiliriz. Bu örnek de Chirico'nun arkad tekrarları ve kaçışı belirsizleştiren perspektifleriyle kurduğu kaçışsızlık/geri dönüş hissini kavramsal olarak destekler (Dottori, 2016, s. 301). Sonuçta metafizik yalnızlık, figürün azlığı ve yokluğundan çok, boş yüzey, uzayan gölge ve tekrarlayan mimari bileşiminin ürettiği sessiz ve açıklaması ertelenen mekânsal gerilim olarak yoğunlaşır (Merjian, 2010, s. 10; Kuusamo, 2020, s. 67).

3.3.2. Giorgio de Chirico, Bir Sonbahar Öğleden Sonrası Bilmecesi (1910)

Giorgio de Chirico'nun "Bir Güz Öğleden Sonrasının Muamması" adlı yapıtı (Görsel 6), metafizik resmin erken evresinde kent meydanını gündelik işlevinden kopararak, boşluk ve sessizlik üzerinden bir enigma atmosferi kuran başat örneklerdendir. Mimari kütlelerin yalın geometrisi, neredeyse sahne dekorunu andıran düzeni ve figürün ikincil/anonim konumu ve izleyiciyi gerçekçi bir mekân deneyiminden çok, zamanın askıya alındığı bir eşik duygusuna yönlendirir. Bu çalışma, eserde terk edilmiş/ıssız mekân imgesinin hangi biçimsel tercihlerle inşa edildiğini ve bu kurgunun yığılmış sessizlik, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık gibi duygulanımları nasıl görünür kıldığını tartışmayı amaçlamaktadır (Kuusamo, 2020, s. 2).

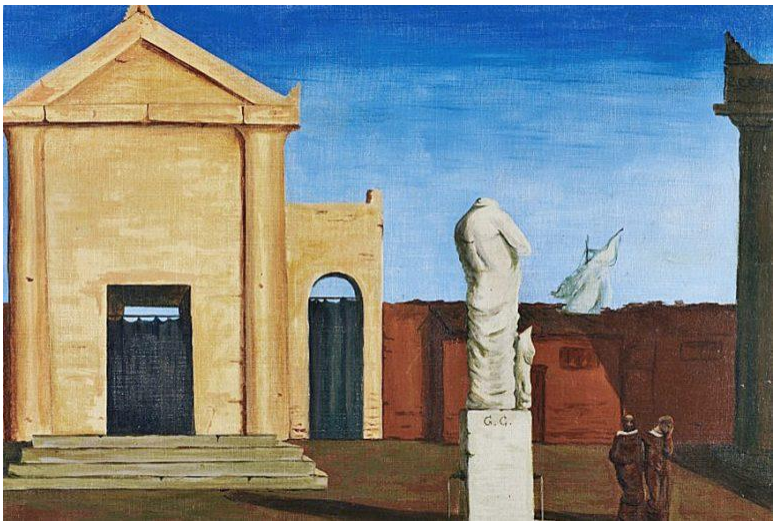

Görsel 6. Giorgio de Chirico, Bir Sonbahar Öğleden Sonrasının Muamması (*The Enigma of an Autumn Afternoon, L'enigma di un pomeriggio d'autunno*), 1910.

De Chirico bu kompozisyonda (Görsel 6) "ıssız/terk edilmiş" duygusunu, önce mekânın fiziksel-topolojik kurgusunu bozarak üretir. Resimde gökyüzü yerine yeşilden laciverte kayan, yıldızsız/boş kozmik bir uçurum gibi açılan bir alan kurar. Bu boşluk, sahneyi gerçek bir kent manzarasından çok tiyatro sahnesi etkisine taşır. Bu sahneleşme, Dante heykeli yerine başsız izlenimi veren heykel, Floransa'da olmasına karşın duvarın arkasında görünen gemi direği gibi "olmayacak" ayrıntılar ve iki yapının kapı açıklıklarını örten siyah perdeler üzerinden pekişir (Dottori, 2016). Bu biçimsel kurgu, mekânı yalnızca bir "meydan" betimi olmaktan çıkarıp tekinsizlik ve varoluşsal belirsizlik katmanlarına açar: siyah perdeyle kapatılmış açıklıkların "gerçek kapı" değil, bir "açılma/boşluğa açılan yarık" gibi işlemesi; Dottori'nin yorumuyla, perdeyi "kozmik boşluğa/Nothingness'e giriş" simgesine dönüştürür ve resmin "korkutucu/tekinsiz" etkisini temellendirir. Aynı yorum hattında heykel kaidesindeki iki yol (çeşmeler) "Nietzsche'nin Ebedî Dönüş düşüncesiyle, zamanın akışı/"an" kavrayışıyla ilişkilendirilir; böylece ıssızlık, bir "harabe"den çok zamanın askıya alındığı metafizik bir eşik hâline gelir" (Dottori, 2016, s. 301). Kompozisyonda "yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık" ise, figürden çok boşluk, durgunluk ve izolasyon zinciri üzerinden görünür kılınır: Kuusamo'nun vurguladığı gibi boş "piazza, algıda sessizlik, yalıtılmışlık ve terkedilmişlik ve yavaş süre çağrışımlarını ardışık olarak tetikler ve bu "terkedilmiş sessizlik" aynı zamanda baskılayıcı/tekinsiz bir izlenim" de doğurabilir (Kuusamo, 2020, s. 15). Merjian'ın aktardığı de Chirico ifadesi de bu okuma ile uyumludur. Sanatçı için "öğle açıklığında fosilleşmiş bir piazzanın, gecenin karanlığından daha fazla gizem taşıması, ışık ve açıklığın bile mekânı gündelik olmaktan çıkarıp metafizik yalnızlık üreten bir düzleme taşıyabileceğini" gösterir (Merjian, 2010, s. 12). De Chirico'nun uzayan gölgelerle derinleştirdiği boş piazza, izleyiciyi içeriden kuşatan bir sessizlik üretir. "Kaçışı belirsizleştiren tekrar etkisiyle tekinsizliği yoğunlaştırır ve figürü mekân karşısında küçülterek metafizik yalnızlığı kompozisyonun ana duygulanımı hâline getirir" (Kuusamo, 2020, s. 15; Dottori, 2016, s. 301).

3.4. Erol Akyavaş'ta Mekânsal Bellek, Sembolik Mimari ve Tarihsel Katman

Çağdaş Türk resim sanatında mekân, yalnızca fiziksel bir çevre ya da mimari düzenleme değil; tarihsel ve kültürel katmanları taşıyan bir bellek alanı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Akyavaş'ın resimlerinde virane, kuşatılmış ya da düşüş hâlindeki mekân temsilleri, tarihsel süreklilik ve kültürel hafıza ile ilişkilendirilmektedir (Uysal ve Ceylan Dadakoğlu, 2025). Sanatçının kompozisyonlarında mimari öğeler, sembolik bir kurgu içinde yapılandırılarak mekân anlatının merkezine yerleştirilmektedir. Erol Akyavaş'ta mekân, yalnızca resmedilen bir "yer" değil; izleyicinin algısını yönlendiren ve anlamı katmanlandıran kurucu bir yapı olarak işler. Sanatçının "kale/sur/kent" benzeri mimari göndermelerle ördüğü kompozisyonlar, modernleşme tartışması içinde hem Doğu–Batı gerilimini hem de tarihselliği taşıyan bir görsel dile bağlanır (Giray, t.y.). Akyavaş'ın mekânı duvar/köşe kırılmaları, geometrik bölümlenmeler ve doku temelli yüzey örgüsüyle kurması, mekânı "yaşanan" bir çevreden çok "hatırlanan" ve iz bırakan bir bellek alanına dönüştürür (Uysal ve Ceylan Dadakoğlu, 2025; Erkal, 2022).

Akyavaş'ın mimari kurgulu resimlerinde ortak paydanın kuşbakışı perspektif olduğu; kaleler/surlar/duvarların farklı bakış açılarıyla yerleştirilerek izleyiciyi yüzey üzerinde

dolaştıran hareketli bir ritim kurduğu belirtilir (Yetgin, 2013, s. 78–79). Bu kuşbakışı kurgu, topografik minyatürlerin figürsüz kompozisyon mantığıyla da örtüşür; kent/kale/sur gibi öğeler yüzeysel bir dille betimlenir ve çizgi belirleyici bir rol üstlenir (Yetgin, 2013, s. 52; Aladağ, 2011). Böylece mekân, sabit bir perspektifle "içine girilen" bir alan olmaktan ziyade harita/plan gibi "okunan" ve belleği taşıyan bir düzenek hâline gelir; izleyici katmanlı bir okuma güzergâhına yönlendirilir (Yetgin, 2013, s. 83; Aladağ, 2011).

Bu bağlamda "sembolik mimari", Akyavaş resminde yalnızca betimleyici bir unsur değil, anlamı kuran bir sınır dilidir. Tezde, yıkılan kaleler, surlar ve yıkılmaya yüz tutmuş duvarların resimde "işaretlere" dönüşerek sembol–yazı–hat düzleminde yeniden canlandığı; ayrıca bu kurguda sanatçının mimar kimliğinin Matrakçı Nasuh etkisiyle kaynaştığı ifade edilir (Yetgin, 2013, s. 78–79). Sur/duvar, içeriyi ve dışarıyı ayıran bir eşik olarak "kuşatma" fikrini görünür kılar; bu nedenle mimari örgü hem kompozisyonun düzenleyici iskeleti hem de iktidar/sınır/kontrol çağrışımlarını taşıyan bir içerik taşıyıcısıdır (Giray, t.y.; Uysal ve Ceylan Dadakoğlu, 2025; Erkal, 2022).

Akyavaş'ın mekân kurgusu çoğu zaman tek bir zamana değil, katmanlı bir tarihe açılır. Minyatür geleneğinden gelen planimetrik bakış, yüzeydeki örgü/doku ritmi ve mimari parçalanmalar, mekânı bir "tarih taşıyıcısı" olarak kurar; "kaleler" ve benzeri üretimlerde görsel organizasyonun tarihsel-kültürel bir damar üzerinden yapılandığı da vurgulanır (Önal, Laçinbay ve Yılmaz, 2024; Aladağ, 2011.). Öte yandan Akyavaş'ta yazı/hat, sembol ve geometri üzerinden kurulan anlam katmanları, bu tarihsel-mekânsal kurguyu tasavvufî ve kaligrafik referanslarla derinleştirir; böylece mekân, kültürel belleğin izlerini taşıyan bir görsel arşiv gibi işlev görür (Uysal ve Ceylan Dadakoğlu, 2025; Diğler & Soylu, 2020). Özellikle *Kuşatma* (1982) için topografik minyatür etkilerinin belirgin olduğu; sanatçının kuşbakışı perspektifle tarih ve mimariyi çağdaş bir yoruma taşıdığı ifade edilir (Yetgin, 2013, s. 78; Aladağ, 2011.). *Kalenin Düşüşü* örneğinde ise odak noktasının izleyiciyi spiral bir hareketle tarihin içine çeken bir kale olduğu ve bu kalelerin "yıkılan bir imparatorluğa gönderme" taşıyabileceği dile getirilir (Yetgin, 2013, s. 83).

Sonuç olarak Akyavaş'ta mekân; kuşbakışı plan, duvar/sur/kale simgeleri ve minyatür kaynaklı görsel mantık üzerinden tarihsel-kültürel katmanları taşıyan bir bellek alanı olarak biçimlenir (Yetgin, 2013, s. 52; 78–79; Aladağ, 2011.). Labirent düşüncesinin "yol–tarikat–varılacak yer" metaforu üzerinden sanatçının mekân kavrayışına bağlanması, kapalı/kuşatıcı mekânların yalnız fiziksel değil, varoluşsal bir "arayış" düzeni olarak da okunmasını güçlendirir (Yetgin, 2013, s. 54). Bu çerçevede "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık" gibi duygulanımlar; figür eksikliğinden çok, kapalı duvar düzenleri, dolaşımı belirsizleştiren kırılmalar ve iç/dış ayrımını keskinleştiren sembolik mimari aracılığıyla üretilen mekânsal gerilim olarak görünür hâle gelir (Erkal, 2022; Uysal ve Ceylan Dadakoğlu, 2025).

Dolayısıyla Akyavaş'ın resimlerinde mekân, dekoratif bir arka plan olmaktan çıkarak eserin anlamını yapılandıran temel unsur hâline gelmektedir. Mimari biçimleniş, figürün konumu ya da yokluğu ve ışık ve gölge organizasyonu aracılığıyla inşa edilen bu virane mekânlar, izleyiciyi tarihsel ve kültürel bir sorgulama alanına davet etmektedir. Bu yönüyle ıssız mekân, Akyavaş'ta kolektif hafızanın görsel temsiline dönüşmektedir.

3.4.1. Erol Akyavaş, Kuşatma (1982)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Erol Akyavaş'ın "Kuşatma" (1982) adlı eseri (Görsel 7) üzerinden; terk edilmiş/virane/ıssız mekân imgesinin hangi biçimsel elemanlar ve tasarım ilkeleriyle kurulduğunu, bu mekânın hangi anlamsal/içerik katmanlarını açtığını ve "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ile "metafizik yalnızlık" kavramlarının resimsel kompozisyon içinde nasıl görünür kılındığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Görsel 7. Erol Akyavaş, "Kuşatma", 1982, tuval üzerine karışık teknik, 266x385 cm.

Doğu (İslami/Osmanlı) görsel mirası ile Batı modernizmini aynı resim dilinde buluşturan Erol Akyavaş'ın (1932–1999) eserlerinde, terk edilmiş/virane/ıssız mekânın hangi biçimsel ögeler ve tasarım ilkeleriyle kurgulandığı, bu mekânların hangi anlamsal/ içerik katmanlarına açıldığı ve "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ile "metafizik yalnızlık" gibi kavramların resimsel kompozisyon içinde nasıl görünür kılındığı sorularına yanıt aranmıştır. Akyavaş'ın "Kuşatma" (1982) adlı yapıtı, İstanbul Modern'in de vurguladığı üzere "kuşbakışı perspektiften resmedilmiş, tuğla duvarlı büyük kaleler ve surlardan oluşur" (İstanbul Modern, 2013); bu bağlamda kompozisyon, kuşbakışı (harita/plan) bakışı, tekrar eden sur/mazgal ritimleri, çevreleyen kütlesel örgütlenme ve taş/tuğla etkisini çağrıştıran dokusal yüzey kurgusu üzerinden "kale/şehir kalıntısı" hissini güçlendirir (Bay, 2025). Böylece mekân, yalnızca bir yer betimi olmaktan çıkar; iktidar, sınır ve kontrol gerilimini, tarihin katmanlarını ve "kentin/mekânın" bir hafıza (hatta travma) yüzeyi olarak okunabildiği içerik düzlemlerini açığa çıkarır (İstanbul Modern, 2013; Bay, 2025). Figürsüzlük ve kuşatıcı form, kompozisyonu "sesin çekildiği" bir uzama dönüştürerek yığılmış sessizlik duygusunu yoğunlaştırırken, labirentimsi dolaşıklık ve kaçışın belirsizleşmesi tekinsizliği, her şeyi çevreleyen sur düzeni ise izleyiciyi psikolojik olarak "dışarıda" konumlandırarak mekânı kapalı bir kozmos gibi hissettirir ve böylece metafizik yalnızlık etkisini kompozisyonun temel duygulanımına taşır (İstanbul Modern, 2013; Bay, 2025). Kompozisyonda sur benzeri yapılar ve katmanlı/topografik yüzey kurgusu öne çıkmaktadır. Figürün yokluğu, okuma düzleminde mekânsal belleği ve "insansız" atmosferi belirginleştiren bir tercih olarak yorumlanabilir. Mimari simgeler (sur, duvar, kale vb.) tarihsel zaman ve mekân ilişkisini ve kültürel hafıza katmanlarını üretirken, "kuşatma" fikri iç ve dış gerilimini sembolik olarak görünür kılar (Giray, t.y.). Bu bağlamda mekânsal bellek, Akyavaş'ta mekânın salt fiziksel bir yer değil, geçmişin izlerini taşıyan bir yapı (şehir, kale, kuşatma, duvar, plan/harita çağrışımı) olarak okunmasıyla kurulur. Minyatür geleneğindeki topografik şehir tasvirleri ve tarih anlatıları, mekânı "olayların sahnesi" olmaktan

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

çıkarıp hafızanın taşıyıcısı hâline getirir. Akyavaş'ın kent/kale/kuşatma kurguları bu hafıza fikrini modern resimsel stratejilerle (katmanlama, işaret/yazı, tekrar, geometrik örgü) yoğunlaştırır (Aladağ, 2011). Sonuç olarak "Kuşatma", kuşbakışı kurgu ve sur/mazgal ritimleriyle mekânı tarihsel-kültürel belleğin simgesel bir yüzeyi hâline getirerek, ıssızlık, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık duygularını mekânsal gerilim üzerinden görünür kılar.

3.4.2. Erol Akyavaş, Kompozisyon (Mekan Serisi) (1970'ler)

Erol Akyavaş'ın "Kompozisyon (Duvarlar, Köşeler Serisi)" adlı yapıtıyla (Görsel 8) örtüşen bir planimetrik/kuşbakışı mekân kurgusu gösteriyor. Tuğla/taş gibi örülmüş yüzeyleri andıran modüler doku, köşe kırılmaları ve duvar sürekliliklerivle "iç ve dış" gerilimi kuran mimari bir labirent hissi üretir. Figür olmaması da mekânı "insansız/ıssız" bir hafıza yüzeyi gibi okutur. Bu seri için Ankara Resim ve Heykel Müzesi katalog metninde, 1970'lere ait "Duvarlar ve Köşeler" başlıkları altında geometrik form kesişmeleri, "tuğla konstrüksiyonların dar alanlarında görsel kaydırmalar/akışlar" ve nesne ve mekân ilişkisi vurgulanır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.).

Görsel 8. Erol Akyavaş, Kompozisyon (Duvarlar, Köşeler Serisi, Mekan Serisi), Tuval üzerine karışık teknik, 220 × 140 cm Ölçü değişken, 1970'ler. Ankara Resim ve Heykel Müzesi

Bu yapıt, kuşbakışı/planimetrik mekân kurgusu, duvar ve köşe kırılmalarını belirginleştiren geometrik bölümlenme, tuğla/taş örgüsünü çağrıştıran modüler doku tekrarı ve ritim ve denge ilkeleriyle "insansız" bir mimari sahneyi kurarak terk edilmiş/ıssız bir uzam duygusu üretir. Koyu ve toprak tonlarına yaslanan renk paleti, atmosferi ağırlaştırırken; boşluk ve doluluk dengesi kompozisyon içinde düşüş/çöküş hissini pekiştirmektedir. Böylece mekân, yalnızca fiziksel bir çevre olarak değil, tarihsel ve kültürel bir hafıza alanı olarak yapılandırılmıştır. Tarihsel katman ekseni, Akyavaş'ın mekânlarında bir şimdiden çok, farklı zamanların üst üste binmesi fikriyle görünür olur. Minyatürlerdeki tarih anlatısı (mekân, olay ve işaret) mantığı; Akyavaş'ta kuşatma, düşüş, şehir/kale gibi temalarla modern bir tarih bilincine çevrilir. Bu da sizin metninizdeki "virane/kuşatılmış mekânın kolektif hafızanın taşıyıcısı olması" argümanını destekler (Aladağ, 2011).

Erol Akyavaş, 1980'lerde Türk resminde o güne dek pek rastlanmayan biçimde efsanevi anlatılara yönelmiş; İslam tarihini resminin başlıca temalarından biri hâline getirmiştir. Bu tematik yönelim, her zaman özgün bir biçimleme ile sunulmuş; sanatçının mimarlık geçmişiyle de ilişkili olarak, mekânsal atmosferin psikolojik içeriğine bellek ve çağrışımlar üzerinden sürekli göndermeler yapılmıştır. Bu bağlamda Akyavaş'ın mekân kurgusu, mekânı yalnızca betimlenen bir "yer" olmaktan çıkararak sınır (iç/dış) ayrımı, mekânsal bellek ve tarihsel-kültürel katmanlar üzerinden okunan simgesel bir mimari dile açar. Figürün yokluğu ve kapalı "duvar" düzeni yığılmış sessizlik duygusunu yoğunlaştırırken; keskin köşe dönüşleri ve dolaşımın belirsizleşmesi tekinsizlik etkisini artırır; izleyiciyi "dışarıda" konumlandıran bu kapalı yapı kurgusu ise mekânı içe kapanmış bir kozmos gibi duyumsatarak metafizik yalnızlığı kompozisyonun temel etkisine dönüştürür (Artam Antik A.Ş., t.y.). Akyavaş'ta mimari biçimlerin (duvar, kapı/kemer, kale, kuşatma düzeni) "mimarlık" olarak değil, sembolik bir düzen olarak işlediğini göstermek için kullanılabilir: Minyatürde mimari çoğu zaman "ölçülü gerçekçilikten" ziyade anlatısal işlev taşır; Akyavaş da mimariyi benzer şekilde, anlamı taşıyan bir "işaret sistemi" gibi kurgular. Böylece mimari, kompozisyonun merkezinde ikonik ve işaretleyici bir unsur hâline gelir (Aladağ, 2011). Sonuç olarak bu yapıt, Akyavaş'ın sembolik mimari ve bellek temelli mekân kurgusu üzerinden "terkedilmiş/ıssız" atmosferi kurarken, yığılmış sessizlik, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık üçlüsünü kompozisyonun belirleyici duygulanımı hâline getirir.

4. SONUÇ

Bu araştırma, Caspar David Friedrich, Vilhelm Hammershøi, Giorgio de Chirico ve Erol Akyavaş'ın yapıtlarında "terkedilmiş/virane/ıssız mekân" imgesinin, boşluk ve doluluk dengesi, ışık ve gölge rejimi, perspektif ve ölçek kurgusu, sınırlı renk paleti, tekrar/ritim ve geometrik düzen gibi ortak biçimsel stratejiler aracılığıyla kurulduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte söz konusu imge, dört sanatçıda ortak bir konu olarak belirse de biçim ve içerik bakımından belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Friedrich'de romantik yücelik, eşik mekân, doğa karşısında insan ve varoluşsal yönelim; Hammershøi'de iç mekânda yığılmış sessizlik, metafizik atmosfer ve psikolojik yoğunluk; de Chirico'da zamansal kopuş, metafizik şehir, tekinsizlik ve metafizik yalnızlık; Akyavaş'ta ise tarihsel-kültürel katman, mekânsal bellek ve sembolik mimari ekseninde yeniden kurulmakta ve farklı anlam katmanları üretmektedir.

Böylece bu bildiri, terk edilmiş/virane/ıssız mekânın resimde yalnızca tekrar eden bir konu ya da arka plan değil, izleyici algısını yönlendiren, "ıssızlık/yığılmış sessizlik", "tekinsizlik" ve "metafizik yalnızlık" gibi duygulanımları yoğunlaştıran ve eserin anlamını kuracak biçimde yapılandırılan temel bir mekânsal anlatım stratejisi olduğunu ileri sürmektedir.

Çalışmanın amaçlar doğrultusunda ulaşılan temel sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Friedrich'in manzara kurgularında ıssızlık, insan ile doğa (ya da aşkın olan) arasındaki ontolojik mesafeyi görünür kılan bir "eşik" işlevi görmektedir. İncelenen eserlerdeki virane yapılar ve geniş boşluk alanları, izleyiciyi romantik bir melankoliden çok varoluşsal bir sorgulamaya yönlendiren tefekkür mekânları olarak belirir. Bu bağlamda mekân, insanın geçiciliği ile doğanın sürekliliği arasındaki gerilimi açığa çıkaran kurucu bir öğe hâline gelmektedir.

Hammershøi'nin iç mekân resimlerinde terkedilmişlik (varlık/hiçliğin mevcudiyeti) kavramıyla ilişkilenebilecek biçimde, mekânda "birikmiş/yığılmış bir sessizlik" üzerinden

kurulmaktadır. Kapalı kapılar, boş duvarlar ve sınırlı ışık dolaşımı, mekânı dış dünyadan yalıtarak içe kapanan bir atmosfere dönüştürür. Böylece ıssızlık, yalnızca bir yokluk değil; psikolojik bir yoğunluk ve metafizik bir mevcudiyet olarak okunur.

De Chirico'nun metafizik şehir imgelerinde ıssızlık, zamanın durduğu ya da kırıldığı bir tekinsizlik alanı olarak kurgulanır. Boş meydanlar, uzayan sert gölgeler ve abartılı perspektif düzeni, kenti gündelik yaşantısından arındırılmış bir "rüya mekânı"na dönüştürerek izleyicinin zamansal ve mekânsal algısını kesintiye uğratır. Bu çerçevede ıssızlık, nesnelerin ve mimari formların gizil anlamlarını görünür kılan bir yoğunlaştırıcı/katalizör işlevi üstlenir.

Akyavaş'ın yapıtlarında ise virane, kale ve kuşatma imgeleri, tarihsel ve kültürel belleğin taşıyıcısıdır. Buradaki ıssızlık, yalnızca fiziksel bir yıkımı temsil etmekten çok; geleneksel, tarihsel ve tasavvufi katmanların modern bir görsel dille yeniden yorumlandığı sembolik bir sessizlik olarak belirir. Sanatçı, mekânı çok katmanlı bir anlam örgüsü içinde, batınî bir derinlik alanına dönüştürür.

Netice itibarıyla farklı dönem ve coğrafyalarda eser veren bu dört sanatçı, "ıssızlık" konusu ortak bir zemin olarak paylaşmakla birlikte; her biri kendi görsel dili aracılığıyla (yücelik, yığılmış sessizlik, metafizik yalnızlık/tekinsizlik ve tarihsel bellek) bu konuya özgün atmosferler kazandırmaktadır. Araştırma sonucunda, resim sanatında mekânın pasif bir taşıyıcı değil; izleyicinin zaman, gerçeklik ve anlam algısını doğrudan yöneten etkin bir unsur olduğu görülmüştür. Terkedilmişlik/virane imgesi, sanatçının kavramsal dünyası ile biçimsel tercihlerini birbirine bağlayan güçlü bir düğüm noktası olarak, resimsel anlatının anlam üretme kapasitesini derinleştirmeyi sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Aladağ, E. (2011). *Minyatürde mekân algısı ve Erol Akyavaş* [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Alsdorf, B. (2016). Hammershøi's either/or. *Critical Inquiry, 42*(2), 268–305. https://www.jstor.org/stable/10.2307/26547602

Artam Antik A.Ş. (t.y.). *Erol Akyavaş'ın büyük öyküleri*. Artam Antik A.Ş. Erişim tarihi: 2 Mart 2026, https://artam.com/makaleler/konular-konuklar/erol-akyavasin-buyuk-oykuleri

Bay, Y. (2025, Temmuz 22). *Hallac-ı Mansur'dan Kartaca'ya: Erol Akyavaş'ın düşsel haritası*. Reviste. https://www.reviste.com.tr/2025/07/22/hallac-i-mansurdan-kartacaya-erol-akyavasin-dussel-haritasi/

Börsch-Supan, H. (1990). *Caspar David Friedrich* (2nd ed.). Prestel.

Chen, G. (2019). *Time in Giorgio de Chirico's metaphysical paintings* [Yüksek Lisans Tezi]. Louisiana State University. https://repository.lsu.edu/gradschool_theses/4936/

Claudon, F. (1999). *Romantizm: Sanat ansiklopedisi* (Ö. İnce ve İ. Usmanbaş, Çev.). Remzi Kitabevi.

Diep, V. T. (2020). The Romantic Landscape: A search for material and immaterial truths through scientific and spiritual representations of nature. *Athens Journal of Humanities & Arts, 7*(2), 137–168. https://doi.org/10.30958/ajha.7-2-3, https://www.athensjournals.gr/humanities/2020-7-2-3-Diep.pdf

Diğler, M., ve Soylu, R. (2020). Erol Akyavaş'ın resimlerinde tasavvuf ve İslam kaligrafisi etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences*, *7*(48), 100–114. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.46767

Dottori, R. (2016). Dream, presage and the disquieting in de Chirico's metaphysical art. *Metaphysical Art, (14/16)*, 301–326. https://fondazionedechirico.org/wp-content/uploads/2019/07/51.-METAPYSICAL-ART-n.14-16-2016-Riccardo-Dottori-301-326.pdf

Erkal, N. G. (2022, 31 Ocak). *Mimar olmadan mimarlık*. **Unlimited Rag**. https://www.unlimitedrag.com/post/mimar-olmadan-mimarlik

Esposito, A. (2025). The representation of architectural space for Caspar David Friedrich: The case study of Eldena Abbey. *Arts*, *14*(1), 7. https://doi.org/10.3390/arts14010007 https://www.mdpi.com/2076-0752/14/1/7

Friedrich atspace. (t.y.). *Selected paintings by Caspar David Friedrich* [Web page]. Retrieved March 4, 2026, from http://friedrich.atspace.com/selected.htm

Giray, K. (t.y.). *Türk resminin modernleşme sürecinin dönüşümü: Erol Akyavaş*. Antikalar.com. ; İstanbul Modern. (2013). *Erol Akyavaş: Retrospektif/Retrospective* (sergi metinleri/katalog bilgileri). Erişim tarihi: 2 Mart 2026, https://www.antikalar.com/turk-resminin-modernlesme-surecinin-donusumu-erol-akyavas

Gombrich, E. H. (2007). Sanatın öyküsü (E. Erduran ve Ö. Erduran, Çev.). Remzi Kitabevi.

Grave, J. (2024). On Interpreting the Art of Caspar David Friedrich. B. Verwiebe & R. Gleis (Ed.), Caspar David Friedrich: Infinite Landscapes içinde (s. 93-105). Prestel.

İstanbul Modern. (2013, Mayıs 29). *Erol Akyavaş – Retrospektif* [Basın bülteni].

Krämer, F., Sato, N., ve Fonsmark, A.-B. (2008). *Hammershøi* (Exhibition catalogue). Royal Academy of Arts; Abrams.

Kurt, Y., & Tonza Helvacıkara, F. (2024). Mekânın özne olarak ifadesi; Giorgio De Chirico'nun metafizik resimleri. *Academic Social Resources Journal*, *3*(9), 313–325. https://asrjournal.org/files/asrjournal/8a2b55e6-2e49-4746-a6e0-9210d734c831.pdf

Kuusamo, A. (2020). The metaphysical paintings of Giorgio de Chirico and the latency of synesthesia. *Tahiti: Art, Science, and the Philosophy of Representation*, *10*(4), 56–72. https://doi.org/10.23995/tht.103181

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Resim ve Heykel Müzesi. (t.y.). Erol Akyavaş Salonu (Koleksiyon/Salon kataloğu). Erişim tarihi: 2 Mart 2026, https://arhm.ktb.gov.tr/

Mäcklin, H. (2018). How to Paint Nothing? Pictorial Depiction of Levinasian il y a in Vilhelm Hammershøi's Interior Paintings. *Journal of Aesthetics and Phenomenology*, *5*(1), 15-29. https://doi.org/10.1080/20539320.2018.1460112

Merjian, A. H. (2010). Il faut méditerraniser la peinture": Giorgio de Chirico's metaphysical painting, Nietzsche, and "the obscurity of light. *California Italian Studies*, *1*(1), 1-26. https://escholarship.org/uc/item/12d9s5vb

Ordrupgaard Museum. (t.y.). *Vilhelm Hammershøi* [Exhibition/collection page]. https://ordrupgaard.dk/en/udstillinger/vilhelm-hammershoei/

Rice, H. E. (2012). *The landscapes of Caspar David Friedrich and the representation of Gothic ecclesiastical architecture* [Unpublished manuscript]. Academia.edu.,

https://www.academia.edu/8226748/Hannah_Elizabeth_Rice_2012_The_Landscapes_of_Caspar_David_Friedrich_and_The_Representation_of_Gothic_Ecclesiastical_Architecture

Simmel, G. (1958). Two essays. *The Hudson Review, 11*(3), 371–385. https://www.jstor.org/stable/3848614

Staatliche Museen zu Berlin. (t.y.). *Klosterfriedhof im Schnee (Kopie von Unbekannt nach Caspar David Friedrich)* [Collection record]. Retrieved March 4, 2026, from https://recherche.smb.museum/detail/2050158/klosterfriedhof-im-schnee-kopie-von-unbekannt-nac

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Erol Akyavaş Salonu* [Katalog PDF]. Ankara Resim ve Heykel Müzesi. Erişim tarihi: 2 Mart 2026, https://arhm.ktb.gov.tr/repo/uploads/Catalog/22122021120954-1a8c69fe-49f8-40cf-86fb-27eeb9598732.pdf

The Metropolitan Museum of Art. (t.y.). *Moonlight, Strandgade 30* [Yağlı Boya Resim]. The Met Collection. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/441933

Tate. (t.y.). *Metaphysical art*. In *Tate Art Terms*. Retrieved March 4, 2026, from https://www.tate.org.uk/art/art-terms/m/metaphysical-art

Uysal, N. ve Ceylan Dadakoğlu, S. (2025). Erol Akyavaş'ın resimlerinde anlam katmanları ve Fermanlar serisi örneği. Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 11(6), 613–630. https://doi.org/10.5281/zenodo.17778746

Verwiebe, B. ve Gleis, R. (Eds.). (2024). *Caspar David Friedrich: Infinite landscapes*. Prestel.

Vogel, G. H. (2024). On the Copy of Caspar David Friedrich's Monastery Graveyard in Snow. B. Verwiebe & R. Gleis (Ed.), Caspar David Friedrich: Infinite Landscapes içinde (s. 107-119). Prestel.

Whittington, K. (2012). Caspar David Friedrich's medieval burials. *Nineteenth-Century Art Worldwide, 11*(1). https://www.19thc-artworldwide.org/spring12/whittington-on-caspar-david-friedrichs-medieval-burials

Yetgin, A. (2013). *Erol Akyavaş'ın gelenekle somutlaşan resimlerinde karşılaştırmalı kompozisyon çözümlemeleri* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. YÖK Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 411916)

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Staatliche Museen zu Berlin. (t.y.). *Klosterfriedhof im Schnee (Kopie von Unbekannt nach Caspar David Friedrich)* [Yağlı Boya Resim]. 24 Şubat 2026 tarihinde https://recherche.smb.museum/detail/2050158/klosterfriedhof-im-schnee-kopie-von-unbekannt-nac

Görsel 2. Staatliche Museen zu Berlin. (t.y.). *Hingeschaut: Der Mönch am Meer von Caspar David Friedrich* [Yağlı Boya Resim]. 24 Şubat 2026 tarihinde https://www.smb.museum/online-angebote/detail/hingeschaut-der-moench-am-meer-von-caspar-david-friedrich/ adresinden erişilmiştir.

Görsel 3. The Metropolitan Museum of Art. (t.y.). *Moonlight, Strandgade 30* [Yağlı Boya Resim]. The Met Collection. 24 Şubat 2026 tarihinde https://www.metmuseum.org/art/collection/search/441933 adresinden erişilmiştir.

Görsel 4. Finnish National Gallery. (t.y.). *Interior from the home of the artist* [Painting]. Kansallisgalleria. 24 Şubat 2026 tarihinde https://www.kansallisgalleria.fi/en/object/434600 adresinden erişilmiştir.

Görsel 5. Google Arts & Culture. (n.d.). *Mystery and melancholy of a street (girl running with a hoop)* [Yağlı Boya Resim]. Museo Carlo Bilotti. 24 Şubat 2026 tarihinde https://artsandculture.google.com/asset/mystery-and-melancholy-of-a-street-girl-running-with-a-hoop/HQGg0C62z_eSsw?hl=en adresinden erişilmiştir.

Görsel 6. Elia, C. (2020, March 31). *Giorgio de Chirico: An enduring enigma*. TheCollector. 24 Şubat 2026 tarihinde https://www.thecollector.com/giorgio-de-chirico/ adresinden erişilmiştir.

Görsel 7. Sağlam Art. (n.d.). *Türk sanatında görsel geleneğin temsili*., 24 Şubat 2026 tarihinde https://saglamart.com/turk-sanatinda-gorsel-gelenegin-temsili adresinden erişilmiştir.

Görsel 8. Sağlam Art. (t.y.). *Erol Akyavaş'ın büyük öyküleri*. 1970'lerden "Untitled"ı 387.Artam Antik A.Ş. Müzayede. 24 Şubat 2026 tarifinde https://artam.com/makaleler/konular-konuklar/erol-akyavasin-buyuk-oykuleri adresinden erişilmiştir.

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
February 27 – 28, 2026 - CANAKKALE
ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TERAPÖTİK İFADE BİÇİMİ OLARAK SANAT: LOUISE BOURGEOIS ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Mustafa AKIN

Kırıkkale Üniversitesi, mustafaakinart@gmail.com, 0009-0008-0589-1232

Prof. Dr. Neslihan KIYAR

Kocaeli Üniversitesi, neslihankiyar@gmail.com, 0000-0002-0334-2319

ÖZET

Kavramsal sanat, postmodern dönemde ortaya çıkarak sanat üretimini estetik kaygının ötesine taşımış ve düşünsel içerik ile öznel deneyimi merkeze almıştır. Bu anlayışta yapıtın maddi varlığından çok taşıdığı anlam ve kavramsal arka plan önem kazanmıştır. Çoğu sanatçı, terapötik bir ifade biçimi benimseyerek ürettikleri eserlere, adeta kendilerini ve izleyicileri tedavi eden, duygularıyla yüzleşmelerini sağlayan bir işlev yüklemişlerdir. Bu bağlamda sanat, yalnızca bir temsil biçimi değil, aynı zamanda bireysel yüzleşme ve iyileşme pratiği olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada Louise Bourgeois'nin eserleri, sanatın iyileştirici yönü bağlamında incelenmiş olup Louise Bourgeois'in eserlerinde terapötik ifade biçimi görülmekte mi?" sorusuna cevap aranmıştır. Sanatçının çocukluk travmaları, aile ilişkileri, annelik, cinsiyet rolleri ve beden temsilleri gibi temaları hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ele aldığı görülmektedir. Özellikle örümcek figürü ve "Cells" yerleştirmeleri, bastırılmış duyguların simgesel bir dil aracılığıyla dışavurumunu temsil eden önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, sanatın terapötik boyutunu kavramsal sanat çerçevesinde ele alarak sanatın iyileştirici potansiyeline dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; eserler sanat tarihsel analiz ve feminist sanat kuramı çerçevesinde, psikanalitik kavramlardan yararlanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Louise Bourgeois, Terapötik İfade, Kavramsal Sanat, Feminist Sanat

ART AS A THERAPEUTIC MODE OF EXPRESSION: THE EXAMPLE OF LOUISE BOURGEOIS

Conceptual art emerged in the postmodern period, moving artistic production beyond aesthetic concerns and placing intellectual content and subjective experience at its center. In this understanding, the meaning and conceptual background of the artwork gain importance over its material existence. Many artists have adopted a therapeutic mode of expression, attributing to their works a function that enables both themselves and viewers to confront their emotions, almost as if engaging in a process of healing. In this context, art is regarded not only as a form of representation but also as a practice of personal confrontation and recovery.

In this study, the works of Louise Bourgeois are examined within the context of the healing dimension of art, and the research seeks to answer the question: "Is a therapeutic mode of expression evident in Louise Bourgeois' works?" It is observed that the artist addresses themes such as childhood trauma, family relationships, motherhood, gender roles, and representations of the body on both individual and social levels. In particular, the spider figure and the "Cells" installations are considered significant indicators representing the symbolic expression of repressed emotions. By addressing the therapeutic dimension of art within the framework of conceptual art, the study is significant in drawing attention to the healing potential of artistic practice. A qualitative research method was adopted; the works were analyzed through art historical analysis and feminist art theory, drawing upon psychoanalytic concepts.

Keywords: Louise Bourgeois, Therapeutic Expression, Conceptual Art, Feminist Art

Giriş

1960'ların ortalarında, alışılageldik estetik kalıpların dışına çıkan sanatsal üretimler "kavramsal sanat" olarak adlandırılmıştır. Bu akım, sanatın nesnesinden ziyade kuramsal ve felsefi boyutuna vurgu yaparak farklı materyalleri ve disiplinlerarası yaklaşımları bir araya getirmiştir (Wood, 2025). Düşünceyi merkeze alan bu anlayış, dönemin toplumsal meselelerine de kayıtsız kalmamıştır. Araştırmanın odak noktasını oluşturan Louise Bourgeois, geleneksel formların dışına çıkarak toplumsal sorunları kişisel anlatısıyla harmanlamış ve kavramsal derinliği olan eserler üretmiştir. Modern dönemle birlikte sanat, yalnızca estetik bir üretim alanı olarak değil, bireyin iç dünyasını iyileştirme potansiyeli taşıyan bir araç olarak da değerlendirilmeye başlanmıştır. 20. yüzyılda psikoterapiyle eş güdümlü biçimde gelişen sanat terapisi yaklaşımları, bilinçdışı çatışmaların imgeler aracılığıyla dışavurulabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda sanat, bireysel bir sağaltım aracı olmanın ötesine geçerek toplumsal bir anlatı alanına dönüşmektedir. Bourgeois, sanatın bastırılmış deneyimleri aktarmak için ideal bir alan sunduğunu belirterek bu yaklaşımın somut örneklerinden birini ortaya koymaktadır (Malchiodi, 2012). Case ve Dalley'nin de vurguladığı gibi, bu süreç bireyi dönüştüren bir eylem niteliği taşımaktadır (Case ve Dalley, 2006).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sanat, kimlik sorgulamalarının ve içsel çatışmaların ifade edildiği bir "terapi alanı" niteliği kazanmıştır. Kavramsal sanat, düşünsel süreçleri ön plana çıkararak sanatın psikanalitik işlevine kapı aralamıştır. Bourgeois için sanat, travmatik deneyimlerin sembolik düzeyde yeniden inşa edildiği bir iyileşme pratiği olarak değerlendirilebilir. Sanatçının üretimini "içerideki acının dışsallaşması" olarak tanımlaması, Freud'un katarsis kavramıyla örtüşmektedir. Donald Winnicott'a göre de yaratıcı ifade, bireyin "gerçek benliğiyle" temas kurabildiği ender alanlardan biridir (Winnicott, 1971). Bourgeois'nin yerleştirmelerinde görülen bedensel parçalılık ve mekânsal sıkışma, bastırılan travmaların görsel temsili olarak okunabilir. Bu durum, Nicolas Bourriaud'nun ifadesiyle "ilişki kuran ve şifa arayan" bir estetik anlayışın yansımasıdır (Bourriaud, 2002:100-115).

Sanatın psikanalitik bir ifade alanı haline gelmesi, kişisel olan ile politik olan arasındaki sınırları belirsizleştirmiştir. Özellikle kadın sanatçıların üretimlerinde bireysel deneyimler, patriyarkal yapıların yarattığı eşitsizliklerin bir yansıması olarak görünür hâle gelmiştir. Bu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

durum, sanatın terapötik yönünün yanı sıra sanat tarihinin eril anlatılarının da sorgulanmasına katkı sağlamıştır.

1970'lerde ivme kazanan feminist hareket içinde Linda Nochlin, "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" (1971) başlıklı makalesiyle dönüştürücü bir eleştiri sunmuştur. Nochlin, kadınların sanat tarihindeki görünmezliğini bireysel yetersizliklerle değil, kurumsal yapıların sistematik dışlayıcılığıyla açıklar. Ona göre "deha" ve "büyük sanat" gibi kavramlar eril tanımlar üzerine inşa edilmiş; beyaz, Batılı ve erkek figürü sanatın tek öznesi olarak kabul edilmiştir. Bourgeois'nin pratiği, bu kurumsal engellere rağmen kadın deneyimini estetik bir kategoriye dönüştürmesi bakımından Nochlin'in işaret ettiği "entelektüel direnişin" güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Nochlin, 2022:32-45).

Görsel 1: Louise Bourgeois, *Çifte Red (Double Negative),* 1963.

Nochlin'in makalesi ve ardından gelişen feminist eleştiri, sanat tarihi yazımını ve feminist sanatın gelişimini etkileyen önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu dönemde yükselen siyasal aktivizm dalgasının etkileri, feminist sanat alanında da belirgin biçimde hissedilmiştir. Bu süreçte Louise Bourgeois, feminist sanatın önemli figürlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Sanatçının eserleri genellikle kişisel deneyimlere, toplumsal cinsiyet rollerine ve psikanalitik temalara odaklanmaktadır. Bourgeois'nun üretiminde güç, kırılganlık, cinsellik ve aile ilişkileri gibi konular sıklıkla ele alınmaktadır. Feminist sanatın etkisiyle Bourgeois'nun eserleri, kadın deneyimini ve bedenini anlamaya yönelik derinlikli bir araştırma olarak değerlendirilmektedir (Görsel 1) (Antmen, 2014: s.25).

Bourgeois'in sanat eserlerini ayrıntılı biçimde incelemeden önce, sanatçının yaşamına kısaca değinmek önem taşımaktadır. Sanatçının yaşadığı dönem, aile yapısı, kişisel sorunları ve ilgi alanları, sanatsal gelişimini derinden etkilemiştir.

Louise Bourgeois, 25 Aralık 1911'de Paris'te doğmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında babasının askere alınmasıyla ailesi, annesinin köyü Aubusson'a taşınmış ve savaş sonrasında Antony'de yaşamaya başlamıştır. Bourgeois, annesine bağlı ve çocuklarına düşkün bir aile ortamında büyürken, babasının sadakatsizliği ve cinsiyetçi tutumları nedeniyle erken yaşlarda travmatik deneyimler yaşamıştır. Babasının Sadie adında genç bir kadını aileye getirmesi, Bourgeois üzerinde kaygı, kıskançlık ve öfke gibi güçlü duygusal etkiler bırakmıştır. Bu aile içi belirsizlikler ve çatışmalar, sanatçının eserlerinde tekrar eden temaların temelini oluşturmuştur.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bourgeois, aile işi olan duvar halıcılığıyla ilgilenerek sanata ilk adımını atmış ve eğitimini Cannes'daki Lycée International'da sürdürmüştür. Bu dönemde annesiyle birlikte ressam Pierre Bonnard ile kurduğu dostluk, sanat ilgisini daha da pekiştirmiştir (İlter, 2006). Sorbonne Üniversitesi'nde matematik eğitimi alan Bourgeois, yirmi dört yaşında sanat okullarına yönelmiş ve Kübist ressamlar Fernand Léger ile André Lhote'nin stüdyolarında çalışmıştır. New York'a taşındığında sanat tarihçisi Robert Goldwater ile evlenmiş ve üretimlerine burada devam etmiştir. Başlangıçta resim ve gravürle çalışan Bourgeois, matematik bilgisinin de etkisiyle heykelde modelleme, montaj ve oyma tekniklerinde ustalaşmış; eserlerini çoğunlukla gerçek boyutlu ya da daha büyük ölçeklerde üretmiştir. Ağaç, lateks, mermer ve bronz gibi farklı malzemeler kullanarak heykel ve yerleştirmelerini zenginleştirmiştir (Barret, 2019).

Bourgeois'un Feminizme Yönelimi

Louise Bourgeois'un eserleri, sanatçının zorlu çocukluk deneyimlerinin ve aile içi ilişkilerinin izlerini taşımaktadır. Babasının metresini eve getirmesi hem annesi hem de kendisi üzerinde derin bir psikolojik etki yaratmış ve aile içi güven ilişkilerinin zedelenmesine neden olmuştur. Bu kırılma, ilerleyen yıllarda sanatçının üretimlerinde cinsellik üzerine sorgulamalar, baba figürüne yönelik öfke ve anne figürünün özel konumu gibi temalar aracılığıyla görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda söz konusu deneyimlerin, sanatçının feminist bir yaklaşıma yönelmesinde belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

Feminizm hareketi, kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik haklarının erkeklerle eşit olması gerektiğini savunan ideolojik ve toplumsal bir teori olarak tanımlanmaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sorgular, cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkar ve eşit ücret, iş fırsatları ve bedensel özerklik gibi konularda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını savunur. Ayrıca kadına yönelik şiddet ve taciz gibi sorunlarla mücadele eder ve insan haklarına saygı gösterilmesi için çaba harcar. Bu yönüyle feminizm, yalnızca kadın haklarını savunan bir hareket olmanın ötesinde, toplum genelinde cinsiyet eşitliği ve adaletin sağlanmasını amaçlayan bir düşünce biçimi olarak değerlendirilmektedir (Taş, 2016: 165–170).

Bourgeois'in eserlerinde söz konusu feminist yaklaşımın izleri açık biçimde görülmektedir. Sanatçının feminist meseleleri derinlemesine ele alan ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan bir perspektife sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bourgeois, kadın deneyimini ve cinsiyetçilikle mücadeleyi eserlerine sıklıkla yansıtmıştır. Çalışmalarında kullandığı semboller, imgeler ve anlatılar çoğu zaman kadınların toplumdaki konumu, güç ve kırılganlık, cinsel kimlik ve kadın bedeninin temsilleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Bourgeois'un üretiminin, kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği mücadelesine önemli katkılar sunduğu görülmektedir.

Bourgeois'un üretimi yalnızca bireysel travmaların ifadesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda kadınlık durumunun tarihsel olarak bastırılmış boyutlarını görünür kılmayı amaçlar. Bu bağlamda onun sanatı, 1970 sonrası feminist sanat hareketiyle örtüşen temaları ele almaktadır: annelik, cinsellik, beden politikası, bastırılmış öfke ve ev içi mekân. Sanat tarihçisi Griselda Pollock, Bourgeois'un yapıtlarının yalnızca kadınsı deneyimlerin temsili olmadığını, aynı zamanda patriyarkal kültür içinde kadının konumuna yönelik eleştirel bir bakış sunduğunu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

belirtir. Pollock'a göre Bourgeois'un beden temsilleri, "kadın bedeninin pasif bir imge olmaktan çıkarak aktif bir anlatıcıya dönüşmesini sağlar" (Pollock, 1999).

Benzer şekilde Linda Nochlin, kadın sanatçıların tarihsel süreç içerisinde yalnızca görünürlük açısından değil, üretim imkânları açısından da dışlandıklarını vurgular. Nochlin'e göre kadın sanatçılar "büyük sanatçı" olarak kabul edilmemiştir; çünkü büyük olmak için gerekli eğitim, kaynak ve temsil kanalları çoğu zaman kadınların erişimine kapalı tutulmuştur (Nochlin, 2022). Bourgeois'un üretimi bu bağlamda değerlendirildiğinde, sanatçının kadınlık deneyimini biçimsel ve kavramsal olarak yeniden yapılandırarak kendine özgü bir ifade dili geliştirdiği görülmektedir. Ayrıca Rosemary Betterton, kadın sanatçıların kendi bedenlerini sanatsal bir ifade alanı olarak kullanmasının öznel deneyimi görünür kıldığını ifade eder. Betterton, Bourgeois'un beden imgelerini "yaralı, parçalı ancak dirençli" olarak tanımlar (Betterton, 1996). Bu çok katmanlı üretim biçimi, Bourgeois'un feminist sanatın önemli figürlerinden biri olarak konumlandırılmasına katkı sağlamış ve onun çağdaş sanat içindeki yerinin yalnızca estetik değil, aynı zamanda politik bir tavırla da şekillendiğini göstermiştir.

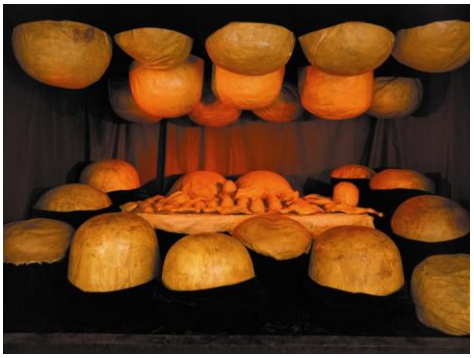

Görsel 2: Louise Bourgeois, *Babanın Yıkımı*, 1974.

Feminist sanat kuramının tartıştığı temsil, iktidar ve beden politikası meseleleri, Bourgeois'un üretiminde yalnızca kavramsal bir zemin değil, aynı zamanda doğrudan deneyimlenen bir çatışma alanı olarak ortaya çıkar. Bu çatışmanın en yoğun ifadesi, sanatçının baba figürüyle kurduğu sembolik hesaplaşmada görülür. Louise Bourgeois'nun babasına karşı duyduğu yoğun ve karmaşık duygular, babayı öldürmeye yönelik yamyamca bir fanteziyi temsil eden "Babanın Yıkımı" adlı yerleştirmesinde rahatsız edici bir doğrudanlıkla ifade bulmuştur (Görsel 2). Daha küçük oyulmuş ya da modellenmiş heykellerinde ise "nesne parçaları" adını verdiği mutasyona uğramış formlar geliştirmiştir. Bu formlar, erkek ya da kadın, aktif ya da pasif gibi kesin kategorilerden ziyade; cazibe ve tiksinti, acı ve haz gibi karşıt duyguların ifade edilebildiği belirsiz beden parçalarını içermektedir. Bourgeois, giderek daha görünür hâle gelen çağdaş bir heykel dili kullanmasına rağmen üretiminin temelinde "primitivist" kaynakların gerçeküstücü bir yeniden yorumlanışı yer alır. Gerçeküstücü erotizme duyduğu mesafe nedeniyle, (eril) modernizmin estetik sınırlarını aşan huzursuz edici bedensel imgeler üretmiştir (Hopkins, 2018: 171–172).

Bu noktada Babanın Yıkımı, yalnızca baba figürüne yönelmiş sembolik bir saldırı olarak değil; bastırılmış öfkenin sahnelenmesi ve bilinçdışı çatışmaların dışsallaştırılması olarak da okunabilir. Yapıt, psikanalitik anlamda bir "katarsis alanı" üretir. Sanatçı açısından bu yerleştirme, travmatik deneyimin tekrar yoluyla denetim altına alınması girişimi olarak

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

değerlendirilebilir. Böylece eser, feminist bir iktidar eleştirisi ile kişisel bir iyileşme pratiğini aynı düzlemde buluşturan bir anlatım alanı oluşturur.

1980'li yıllarda mermer oymaya başlayan Bourgeois, asıl itibarını 1982 yılında Modern Sanatlar Müzesi tarafından sanatçı için düzenlenen retrospektif sergiyle kazanmış ve kariyerinde yeni bir evreye geçmiştir. 1950–1978 yılları arasında yalnızca altı sergi açan sanatçı, 1978–1981 yılları arasında yedi sergi açarak üretimlerini daha görünür hâle getirmiştir. 1980–1990 yılları arasında ise Hücreler (Cells) serisine yoğunlaşmıştır (Görsel 3). Bu çalışmalar, mat ve şeffaf yüzeylerden oluşan, izleyicinin içeriği görebildiği ancak fiziksel olarak içine giremediği çevrelenmiş mekânsal yerleştirmelerden oluşmaktadır. Bu çalışmalar birçok eleştirmen tarafından olumlu biçimde değerlendirilmiştir (Barrett, 2019: 154).

Görsel 3. Louise Bourgeois, *Passage Dangereux*, 1997

Görsel 3'te yer alan "Passage Dangereux" adlı eser, Louise Bourgeois'nın *"Hücre" (Cell)* serisine özgü hapsedilmişlik duygusunu ve sembolik nesneleri ön plana çıkarır. Tel kafeslerle sınırlandırılan ve odalar hâlinde kurgulanan bu mekân, sanatçının çocukluk travmalarını ve anılarını nesneler aracılığıyla dışa vurduğu terapötik bir süreci yansıtır. İçeride yer alan asılı sandalyeler ve kişisel eşyalar, aile içi huzursuzlukları ve geçmişin ulaşılamazlığını simgeleyen bir bellek arkeolojisi sunmaktadır. Şeffaf kafes yapısı, izleyiciyi bir röntgenci konumuna yerleştirerek mahrem olanı kamusal bir tartışma alanına taşır. Sanatçı açısından bu üretim biçimi, travmatik deneyimlerin görsel bir forma dönüştürülerek kontrol altına alınmasını ve zihinsel bir iyileşme sürecini temsil etmektedir.

Görsel 4: Louise Bourgeois *Cell (Glass Spheres And Hands)* (1990-1993)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Louise Bourgeois'un "Cell" adını verdiği eserleri incelendiğinde, izleyiciyi etkileşim kurmaya davet eden ve sanatın sınırlarını zorlayan özgün enstalasyonlar oldukları görülmektedir. Bu eserler, görsel deneyimin ötesine geçerek izleyiciyi içine çeken, dokunmaya ve hissetmeye teşvik eden fiziksel bir deneyim alanı yaratmaktadır. Her bir hücre, sanatçının kişisel deneyimlerini, duygusal zorluklarını ve evrensel temaları simgesel bir dil aracılığıyla ifade etmektedir. İzleyici, hücreler aracılığıyla sanatçının iç dünyasına dair derin bir bakış kazanırken yalnızca bir gözlemci konumunda kalmaz; aynı zamanda eserin deneyimsel yapısının bir parçası hâline gelir. Bu enstalasyonlar, sanatın yalnızca dışarıdan izlenen bir nesne değil, aynı zamanda deneyimlenen bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Örümcek Dönemi

Örümcek motifi, sanatçının üretimlerinde ilk kez 1940'lı yıllarda görülmeye başlamış; ancak örümceğin kavramsal bir motif olarak belirgin biçimde kullanılması 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir (Morley, 2021: 221).

1990–2000 yılları arasında, doksan yaşına yaklaşan sanatçı, yaşının getirdiği fiziksel sınırlamalara rağmen üretimini sürdürmüş; daha az yorucu materyaller kullanarak ve asistanlarını yönlendirerek eserler ortaya koymuştur. Bu dönem, Bourgeois'nun anne figürüyle ilişkilendirdiği dev örümcek heykellerinin ortaya çıktığı bir üretim evresini temsil etmektedir (Fineberg, 2014: 485).

Bourgeois'nun örümcek dönemi incelendiğinde, sanatçının geçmiş travmalarının eserlerini güçlü biçimde etkilediği bir kez daha görülmektedir (Görsel 5). Sanatçı 21 yaşındayken annesini kaybetmiş ve bu kayıp onun yaşamında derin izler bırakmıştır. Çocukluk döneminden itibaren yaşadığı travmalar, annesinin ölümüyle birlikte daha da karmaşık bir hâl almış; özellikle babasının annesini aldatması gibi olaylar sanatçının yaşamında belirleyici bir rol oynamıştır. Bourgeois, örümceği bir korku sembolü olarak görmekten ziyade koruyucu bir varlık olarak yorumlamıştır. Annesinin duvar halısı dokumacılığı ile örümceğin ağ örme yeteneği arasında kadın kimliği üzerinden güçlü bir ilişki kurmuştur. Bu bağlamda örümcek, ilk bakışta tehditkâr bir görüntü sunsa da, sanatçının yorumunda koruyucu ve besleyici bir varlık olarak anlam kazanmıştır. Bununla birlikte, araknofobik çağrışımlara rağmen Bourgeois'nun çalışmaları dikkat çekici ve şaşırtıcı derecede güçlü bir duygusal hassasiyet içermektedir. Sanatçı, sanatı her zaman bir tür terapötik süreç olarak görmüştür (Kapar, 2018: 211).

Kelime anlamı itibarıyla "tedavi edici" olan terapötik kavramı, sanatsal ifade bağlamında değerlendirildiğinde, sanatçının ürettiği eser aracılığıyla psikolojik bir rahatlama ve iyileşme süreci yaşaması olarak düşünülebilir. Bourgeois, eserlerinde sıklıkla kullandığı örümcek motifi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

> *"Örümcek anneme bir övgüdür. O benim en iyi arkadaşımdı. Bir örümcek gibi, annem bir dokumacıydı. Ailem goblen restorasyonu işindeydi ve annem atölyeden sorumluydu. Örümcekler gibi annem de çok zekiydi. Örümcekler, sivrisinekleri yiyen dost canlısı varlıklardır. Sivrisineklerin hastalıkları yaydığını ve bu nedenle istenmeyen olduğunu*

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

biliyoruz. Yani örümcekler, tıpkı annem gibi yardımsever ve koruyucudur" (Sandy, 2016).

Louise Bourgeois'nun sanatında örümcek motifini kullanarak anlam yüklü bir sembolik dil oluşturduğu açıkça görülmektedir. Örümcekler, onun eserlerinde yalnızca bir figür değil; aynı zamanda annelik duygusu, koruma içgüdüsü ve kadın kimliğiyle derin bağlantılar kuran güçlü semboller olarak ortaya çıkmaktadır. Annesinin kaybından kaynaklanan duygusal karmaşıklıkları örümcekler aracılığıyla işleyen Bourgeois, bu motifi bir tür terapötik ifade aracı olarak kullanmıştır. Sanatçı, korku sembolizmi yerine koruyucu bir varlık olarak yorumladığı örümcek figürü aracılığıyla kendi duygusal derinliklerine ulaşmış ve izleyiciyi de bu deneyime ortak etmiştir. Sanatı duygusal yüklerin ifade edilmesi ve işlenmesi için bir araç olarak görmesi, örümcek motifinin sanatının merkezine yerleşmesine ve eserlerinin hem sarsıcı hem de son derece hassas bir anlatım gücü taşımasına katkı sağlamıştır. Bourgeois'nun dev örümcekleriyle kurduğu bu özgün ilişki, sanat dünyasında derin izler bırakan ve izleyiciyi duygusal bir keşfe davet eden güçlü bir sanat dilini temsil etmektedir.

Görsel 5: Louise Bourgeois. *Spider (Cell)*, (1997).

Görsel 5'te yer alan örümcek-hücre kompozisyonunda Bourgeois, kapalı bir mekân ile devasa örümcek figürünü etkileşime sokmaktadır. Burada hücre yapısı sanatçının şahsi belleğini ve geçmiş yaşantılarını temsil ederken; üstte konumlanan örümcek, korkutucu morfolojisine rağmen koruyucu bir maternal figür olarak tecelli eder. Bu yerleştirme, sanatçının geçmiş travmalarını görsel bir dile tahvil ederek estetik bir sağaltım (katarsis) süreci geliştirdiği terapötik bir pratik olarak değerlendirilmelidir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 6: Louise Bourgeois's, *Maman,* (1999)**.**

Sanatçının külliyatında anıtsal bir doruk noktasını temsil eden **"Maman"** (Görsel 6) ise, bu koruma temasını kamusal alana ve devasa boyutlara taşır. Eser, örümcek formunu yalnızca bireysel bir bellek aktarımı olmaktan çıkarıp, anneliğin evrensel ve arketipsel doğasına dair metaforik bir sembole dönüştürür. Heykelin devasa ölçeği izleyici üzerinde ontolojik bir baskı kurarken, figürün bir "hücre" yapısı üzerine tehditkâr bir edayla yerleşmesi dikkat çekicidir. Bu durum, dışsal tehditlere karşı sağlanan mutlak korumanın, aynı zamanda evlat üzerinde istemsiz, kuşatıcı ve kısıtlayıcı bir tahakküm yarattığına dair güçlü bir alegoridir.

Örümcek imgesi, bu noktada kişisel bir anıdan toplumsal bir eleştiriye evrilir; toplumun "annelik" kavramını kutsallaştırarak kadını monolitik bir kalıba hapsetmesine karşı diskursif bir itiraz niteliği taşır. Örümceğin eşzamanlı olarak sunduğu sığınma ve klostrofobik boğulma hissi, annelik fenomeninin çift yönlü doğasını ifşa eder. İdealize edilmiş fedakâr anne anlatısı, kadını bireysel kimliğinden soyutlayarak onu yalnızca maternal rolü üzerinden tanımlayan sınırlayıcı bir çerçeveye hapseder. Bourgeois, bu normatif beklentileri grotesk bir biçimde abartarak; kadınların kutsallaştırılırken eşzamanlı olarak nasıl sınırlandırıldığını anıtsal bir formda görünür kılar.

Sonuç

Louise Bourgeois’nun sanatsal üretimi, bireysel travmaların estetik bir temsiline indirgenemeyecek ölçüde çok katmanlı bir yapı ortaya koymaktadır. Sanatçı, çocukluk deneyimlerini, aile içi çatışmaları ve özellikle baba figürüyle kurduğu gerilimli ilişkiyi yalnızca otobiyografik bir anlatı olarak ele almamış; aynı zamanda patriyarkal yapıların eleştirisi ve kadınlık deneyiminin yeniden düşünülmesi bağlamında değerlendirmiştir. Bu yönüyle Bourgeois’nun üretimi, kişisel olan ile politik olan arasındaki sınırları bilinçli biçimde belirsizleştirerek sanatın bireysel deneyim ile toplumsal yapı arasındaki ilişkisini görünür kılar. Çalışmada incelenen eserler, sanatçının üretiminde terapötik bir ifade biçiminin belirgin şekilde var olduğunu göstermektedir. Özellikle The Destruction of the Father adlı yerleştirmede görülen sembolik hesaplaşma, sanatçının baba figürüyle kurduğu gerilimli ilişkinin sanatsal bir dışavurumu olarak okunabilir. Benzer şekilde “Cells” yerleştirmelerinde görülen mekânsal kapanma ve sınırlılık hissi, bireyin iç dünyasında bastırılmış olan duyguların mekânsal bir dile dönüşmesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan örümcek figüründe somutlaşan annelik metaforu, sanatçının kişisel hafızasında önemli bir yere sahip olan anne figürünü koruyucu ve

üretken bir sembol olarak yeniden kurar. Bu bağlamda özellikle Maman adlı eser, hem annelik kavramının sembolik bir temsili hem de sanatçının geçmiş deneyimlerinin güçlü bir görsel ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Bourgeois'nun üretiminde sanat, yalnızca temsil eden bir araç değil; aynı zamanda dönüştüren, yüzleştiren ve yeniden yapılandıran bir ifade alanı olarak işlev görmektedir. Sanatçı için üretim süreci, bastırılmış duyguların ve travmatik deneyimlerin görsel dile dönüştürülmesi aracılığıyla gerçekleşen bir yüzleşme pratiği olarak değerlendirilebilir. Bu durum, sanatın yalnızca estetik bir üretim değil, aynı zamanda psikolojik bir dışavurum ve iyileşme alanı olabileceğini göstermektedir. Bourgeois'nun pratiği, kavramsal sanatın düşünsel çerçevesi ile psikanalitik ve feminist yaklaşımların kesişim noktasında konumlanmaktadır. Bu kesişim, sanatın yalnızca sanatçı açısından değil, izleyici açısından da dönüştürücü bir deneyim üretmesine olanak tanır. İzleyici, eserle karşılaştığında pasif bir gözlemci olmaktan çıkar; travma, hafıza ve beden politikalarıyla yüzleşen aktif bir özne hâline gelir. Böylece sanatçı, eser ve izleyici arasında kurulan ilişki estetik bir deneyimin ötesine geçerek duygusal ve düşünsel bir etkileşim alanı oluşturur. Sonuç olarak Bourgeois örneği, sanatın yalnızca estetik ya da kavramsal bir üretim alanı olmadığını; aynı zamanda bireyin bilinçdışı çatışmalarını sembolik biçimde yeniden düzenleyebildiği bir iyileşme pratiği olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Bourgeois'nun sanatı, çağdaş sanat içinde hem feminist bir eleştiri hem de terapötik bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir. Çalışma, sanatın terapötik boyutunu kavramsal sanat bağlamında ele alarak disiplinlerarası bir okuma önermektedir. Bununla birlikte Bourgeois'nun üretimi, mekân kullanımı, malzeme çeşitliliği ve izleyici deneyimi gibi farklı yönleriyle daha geniş yorumlara açık bir alan sunmaktadır. Gelecek araştırmaların, sanatçının üretimini fenomenolojik yaklaşımlar, travma sanatı ve çağdaş enstalasyon pratikleri bağlamında ele alması, sanatın iyileştirici potansiyeline ilişkin tartışmaları daha da derinleştirebilir.

Kaynakça

ALACA, Ilgım Veryeri. (2008) "Louise Bourgeois'nin Sanatinin Kronolojik Dönüşümü." Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, 2008, s.1-16.

ANTMEN, Ahu. (2012). Sanat Cinsiyet "Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri". İstanbul: İletişim Yayınları.

BARRETT, Terry. (2019) Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri. İstanbul: Hayalperest Yayıncılık.

BETTERTON, Rosemary. *An Intimate Distance: Women, Artists and the Body*. London: Routledge, 1996.

BOURRİAUD, N. (2002). *Relational Aesthetics*. Dijon: Les Presses du Réel.

CASE, Caroline & DALLEY, Tessa. (2006). *The Handbook of Art Therapy*. Routledge.

FİNEBERG, Jonathan. (2014) 1940'tan Günümüze Sanat. İstanbul: Karakalem Kitabevi.

HOPKINS, David. (2018) Modern Sanattan Sonra 1945- 2017. İstanbul: Hayalperest Yayıncılık.

İLTER, İlke. (2006) "Özyaşamsal Sürecin Ve Kadın Olma Halinin Yansıma Alanı Olarak Louise Bourgeois'da Görsel Anlatı." Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

KAPAR, Serpil. (2018) "Louise Bourgeois Sanatında Otobiyografik Nesne Olarak 'Örümcek' Metaforu ve Feminen Semboller." Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 28, Ekim 2018, S. 208-219.

MALCHİODİ, Cathy A. (2012). *Art Therapy and Health Care*. Guilford Press.

MORLEY, Simon. (2021). Modern Sanatın Yedi Anahtarı. İstanbul: Hayalperest Yayıncılık.

NOCHLİN, L. (2022). Neden hiç büyük kadın sanatçı yok? 50. yıldönümü baskısı (A. Antmen, Çev.). Hayalperest Yayınevi.

POLLOCK, Griselda. "Old Bones and Cocktail Dresses: Louise Bourgeois and the Question of Age." *Oxford Art Journal* 22, no. 2 (1999): 71–100.

SANDY, M. (2016). "The Spider is an ode to my Mother." Alabama Chanin Journal.

TAŞ, Gün. (2016). "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri" Akademik Hassasiyetler, c. 3, sy. 5.

WİNNİCOTT, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London: Tavistock Publications.

WOOD, P. (2025). Modern Sanat Akımları: Kavramsal Sanat: İstanbul: Hayalperest Yayıncılık.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. https://krollermuller.nl/en/louise-bourgeois-double-negative (28.02.2026)

Görsel 2. https://www.wikiart.org/en/louise-bourgeois/the-destruction-of-the-father-1974 (28.02.2026)

Görsel 3. https://www.guggenheim.org/exhibition/louise-bourgeois-structures-of-existence-the-cells (28.02.2026)

Görsel 4. https://www.ngv.vic.gov.au/louise-bourgeois-cell-glass-spheres-and-hands-1990-1993/ (28.02.2026)

Görsel 5. https://www.moma.org/audio/playlist/42/684 (28.04.2026)

Görsel 6. https://www.theartnewspaper.com/2018/12/10/china-finally-gets-caught-in-louise-bourgeoiss-web (28.04.2026)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

METAVERSE ÜZERİNDE MODA DENEYİMİ: FİZİKSELİN ÖTESİNDE STİL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Emre Can PORSUK
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
emrecanporsuk20@gmail.com – ORCID ID: 0009-0009-2372-6780
Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi
nursen.degerli@nisantasi.edu.tr – ORCID ID: 0000-0001-9144-3066

ÖZET

Dijitalleşmenin hız kazandığı 21. yüzyılda Metaverse kavramı yalnızca teknolojik bir yenilik değil; sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümün çok katmanlı bir ekosistemi olarak öne çıkmaktadır. Moda endüstrisi bu dönüşümün en görünür alanlarından birini oluşturmaktadır. Ancak Metaverse ortamında fiziksel ve dijital moda deneyiminin nasıl farklılaştığı, lüks moda markalarının bu yeni evrende nasıl konumlandığı ve değer algısının nasıl yeniden üretildiği henüz net biçimde ortaya konulmuş değildir. Bu durum çalışmanın temel problem alanını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Metaverse ekosisteminin moda endüstrisinde yarattığı dönüşümü analiz etmek; fiziksel moda deneyimi ile dijital moda deneyimi arasındaki benzerlik ve farklılıkları değerlendirmek ve lüks moda markalarının dijital platformlardaki konumlanma stratejilerini incelemektir. Çalışma kapsamında artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, karma gerçeklik ve genişletilmiş gerçeklik teknolojileri bağlamında Metaverse kavramı ele alınmış; ardından moda sektöründeki somut uygulamalar incelenmiştir. Bu doğrultuda Gucci, Louis Vuitton, Balenciaga ve Valentino gibi lüks moda markalarının Metaverse projeleri örnek olay olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Metaverse evreninin moda sektöründe yalnızca yeni bir pazarlama kanalı olarak konumlanmadığını; bunun ötesinde değer üretim biçimini, sahiplik algısını ve marka-tüketici etkileşimini dönüştüren bütüncül bir ekosistem işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Dijital beden teknolojileri, avatar temelli alışveriş ve sürükleyici marka deneyimleri tüketicinin katılımcı bir rol üstlenmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte dijital ürünlerin düşük fiyatlandırılması, lüks markalar açısından statü ve ayrıcalık göstergelerinin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak Metaverse, moda endüstrisinde deneyim merkezli ve dijital odaklı yeni bir tüketim modeli üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Dijital Moda, Lüks Moda, Avatar, Marka Deneyimi.

1. GİRİŞ

21. yüzyılda toplumsal dönüşümün en önemli kaynaklarından birisi, bilgi ve iletişim teknolojileri olarak öne çıkmaktadır. Bu teknolojiler etkisini her geçen gün daha geniş bir alana yaydığından bilginin üretimi, dolaşımı ve yeniden şekillenmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. İlgili teknolojiler aynı zamanda sosyal hayatı, kültürü, siyaseti ve ekonomiyi ciddi şekilde dönüşüme uğratmaktadır. Zaman içerisinde internet altyapısında meydana gelen gelişmeler, bağlantı hızında yaşanan artış, akıllı telefonların erişilebilir hale gelmesi ve kullanıcıların içerik üretip tüketmesine olanak tanıyan gelişimlerin yaşanması, teknolojinin gelecekte hangi noktaya ulaşacağına yönelik öngörüleri zorlaştırmaktadır.

Teknolojik yeniliklerin ivmelenmesi ile farklı teknolojilerin birbiriyle bütünleşmesi olağan hale gelmiş ve internetle beraber bireyin iletişim kurma şekli köklü bir şekilde değişime uğramıştır. Özellikle web tabanlı ortamlar, sanal gerçeklik uygulamaları, sosyal medya platformlarının kullanımı ve hatta oyun teknolojileri, bireyler arasındaki iletişimi hızlandırmakta ve biçimsel olarak değişikliğe uğratmaktadır. Günümüzde yüz yüze iletişim yerini çoğu zaman mekân ve zaman engellerini ortadan kaldıran iletişim seçeneklerine bırakmaktadır.

Bununla birlikte yaşanan değişim bireyin dünyayı algılama ve deneyimleme şeklinde de dönüşüme yol açmaktadır. Gerçek yaşam ve dijital ortamın birleşimi olarak ifade edilebilecek bu ortam günümüzde Metaverse olarak tanımlanmaktadır (Mutlu ve Çevik Tekin, 2025: 225). İlgili ortamlar sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, üç boyutlu modelleme ve yapay zeka teknolojilerinin birleşimi ile yüksek bir etkileşim ve sürükleyicilik ortamı oluşturmaktadır. Metaverse sahip olduğu bu etkileşimli yapı kullanıcının etkin deneyimlerin bir parçası olmasına da imkan tanımaktadır (Nasr ve Fakhry, 2023: 331–333). Özellikle son yıllarda oldukça tartışılan bir kavram olan Metaverse, teknolojinin yeni bir aşaması olarak değerlendirilmektedir. Kavramın doğru şekilde anlaşılması ise gelecekte toplumların ve insan hayatının nasıl şekilleneceğine dair çıkarımlar yapabilmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Metaverse sözcüğünün farklı disiplinlerde geniş bir kullanım alanına sahip olması ise kavrama yönelik yorumların çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Literatüre bakıldığında bu kavramla alakalı pek çok tanım bulunsa da henüz üzerine uzlaşılan tek bir tanım ortaya koyulmamıştır. Bu dijital evrende gerçek hayatta olduğu gibi zaman geçirilip geçirilemeyeceği ya da bireyler arasındaki iletişimi hangi düzeyde şekillendireceği gibi sorular Metaverse kavramının temel özelliklerinin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Fiziksel gerçekliğin sanal gerçeklikle bütünleşik hale geldiği ve kullanıcının sosyalleşebilme, çalışabilme ya da seyahat edebilme imkanı bulduğu dijital dünyalar, bireyin kimliğini farklılaştırabileceği avatarlar kullanmasına imkan tanımaktadır. Dolayısıyla Metaverse, insanın avatarı üzerinden var olduğu ve kendini dilediği şekilde ortaya koyabileceği dijital bir yaşam alanı şeklinde de değerlendirilebilir. Halen gelişim süreci devam ettiğinden tek bir Metaverse dünyasından söz etmek ise henüz mümkün olmamaktadır. Çünkü kullanıcılar pek çok farklı platform üstünden sanal deneyimler elde etmektedir. Bütün bunların toplamına bakıldığında Metaverse evrenini anlamak beraberinde sanal gerçeklik, karma gerçeklik, artırılmış gerçeklik,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

blokzincir, çevrim içi oyun evreni gibi pek çok kavramı da göz önünde tutmayı gerektirmektedir.

2. METAVERSE KAVRAMI VE METAVERSE EVRENİ

2.1. Metaverse Kavramının Tanımı ve Gelişim Süreci

İlk olarak 1992 yılında bilim kurgu romanı yazarı Neal Stephenson tarafından kullanılan Metaverse terimi, bir romanda öne çıkarılmıştır (Mete, 2022: 168). Çok kullanıcılı, etkileşimli ve fiziksel gerçeklikten bağımsız bir şekilde işleyen dijital ortamlardan meydana gelen ekosistem Metaverse olarak adlandırılmaktadır. Bu ortama giren kullanıcı kendine özgü avatarıyla sosyal, kültürel, politik ve ekonomik etkileşimlerde bulunma şansına erişmektedir. Bu sayede dijital gerçeklik ve fiziksel gerçekliğin sınırları ortadan kalkmaktadır (Sarıtaş ve Topraklıkoğlu, 2023: 588-589). Bununla birlikte Metaverse sadece sanal dünyanın toplamı değil aynı zamanda artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, karma gerçeklik, ayna dünyalar gibi pek çok teknolojinin birleşiminden meydana gelmektedir (Ramadhan vd., 2023: 159). Ning ve arkadaşları (2021) tarafından hazırlanan bir çalışmaya göre Metaverse, fiziksel dünyanın dijitalleştiği; tamamen sürükleyici, kendi işleyişini sürdüren ve zaman-mekân sınırlarını aşan bir sanal alan olarak ifade edilmektedir. Yani Metaverse gerçek dünyanın yanı sıra dijital evrenin birleşiminden meydana gelen bütüncül bir sanal mekânı tanımlamaktadır. Benzer şekilde Mystakidis (2022) de Metaverse birleşik özelliklerine dikkat çekmektedir. Araştırmacıya göre Metaverse, çok sayıda kullanıcının aynı anda bulunabildiği sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin birleşmesiyle meydana gelen karma gerçeklik tabanlı bir dijital evreni tanımlamaktadır. Birbirine bağlı pek çok sanal ortamın meydana getirdiği bu büyük ağı tanımlayan Metaverse, kullanıcının hem birbiriyle hem de dijital nesnelerle etkileşim kurmasına imkan tanımaktadır. Garavand ve Aslani (2022) ise bu kavramı internetin yeni bir aşaması olarak değerlendirmektedir. Üç boyutlu mekansal yapı sayesinde kullanıcının gerçeklik hissi güçlendirmekte ve ortam içerisinde etkileşim ve iş birliği olanakları genişlemektedir. Dolayısıyla Metaverse, kullanıcıya gerçek varlık hissi kazandıran dijital bir çerçeve sunmaktadır. Park ve Kim (2022) kullanılan avatarlar aracılığıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve politik faaliyetlerin sürdürülebilirliği üç boyutlu bir sanal dünyaya dikkat çekmektedir. Yani araştırmacılar, bu dijital ortam içerisinde yalnızca etkileşimde bulunulmadığını ve gerçek hayattaki pek çok faaliyetin karşılığının avatarlar üzerinden gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Siyaev ve Jo (2021) Metaverse temel özelliklerine dikkat çekerek bu kavramı detaylı bir şekilde tanımlamaktadır. Araştırmacılara göre Metaverse, sosyal ve teknik anlamda belli karakteristiklere sahip olan katmanlı bir dijital sistemi meydana getirmektedir. Bu aynı zamanda çoklu kullanıcı deneyimine destek olan, teknolojik aksam ile güçlenen bir sanal evren olmaktadır.

Ramadhan ve arkadaşlarının (2023) gerçekleştirdiği bir çalışmaya göre Metaverse gelişimi dört büyük evrede ilerlemiştir. Burada ilk evre metinsel etkileşimli oyunlar olarak adlandırılan 1987-1992 yılları aralığındaki zaman dilimini kapsamaktadır. İkinci evre sanal dünyalar olarak adlandırılan 1996-2011 yılları arasındaki evredir. Üçüncü evre mobil ve giyilebilir cihazlardan

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

oluşan 2012-2017 yılları arasındaki dönem olarak belirtilmektedir. Dördüncü evre ise günümüzde var olan yeni Metaverse çağı olarak tanımlanmaktadır.

2021 yılında Facebook'un adının meta olarak değiştirilmesi bu kavramın bütün dünyada yeniden popüler hale gelmesini yol açmıştır (Ritterbusch ve Teichmann, 2023: 12368). Koronavirüs sonrası dönemde temassız yaşam pratiklerinin yaygın hale gelmesi ve web 3.0 tabanlı teknolojilerin gelişim göstermesi, moda endüstrisinde de dijital dönüşümü hızlandırmıştır. Bu açıdan Metaverse, geleneksel ticaret ortamlarının ötesine geçmiş ve fiziksel mağaza deneyimine daha yakın etkileşimli ve kişiselleştirilmiş bir alışveriş imkanı ortaya çıkarmıştır (Idrees vd., 2020: 318–320). Bunu öngören teknoloji şirketleri ise güvenlik, donanım ve alt yapılarını geliştirmeye yönelik büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır (Sarıtaş ve Topraklıkoğlu, 2023: 588). Yaşanan gelişimler bağlamında blokzincir tabanlı dijital varlıkların, kripto paraların ve merkeziyet teknolojilerin Metaverse ekonomisinin bileşenleri haline geldiği bir süreç yaşanmaktadır (Ramadhan vd., 2023: 158).

2.2. Metaverse Evreninin Temel Özellikleri

Metaverse evreninin öne çıkan en temel özelliği sürükleyiciliktir. Bu özellik kullanıcıların fiziksel gerçeklikten uzaklaşarak tamamıyla dijital bir atmosfere erişmesine olanak tanımaktadır. Görme, işitme ve hissetme gibi duyuların aktif bir şekilde kullanıldığı bu ortamda gerçek dünyadan tamamıyla bağımsız bir deneyim yaşanmaktadır (Zahir, 2024: 54-55). Artırılmış gerçeklik, fiziksel dünya üzerine dijital nesneler koyma gücü sayesinde kullanıcılar fiziksel çevreyle sanal veriler arasında eş zamanlı bir etkileşim kurma şansına da erişmektedir (Dhillon ve Tinmaz, 2024: 33). Metaverse ile ilgili bir diğer özellik sürdürülebilirliktir. Durağan olmayan dinamik bir yapı halini alan Metaverse sürekli olarak genişleyen bir dijital dünyayı tanımlamaktadır. Dolayısıyla kullanıcı bu ortam içerisinde her zaman yeni içeriklerle karşılaşmakta ve farklı deneyimler yaşama şansına erişmektedir (Zahir, 2024: 54-55). Birlikte çalışılabilirlik, Metaverse evreninin bir diğer özelliği olmaktadır. Bu dijital evren içerisinde kullanıcılar başkaları ile iletişim kurabilmekte ve ortak projeler geliştirebilmektedir (Zahir, 2024: 54-55). Metaverse geleceği tamamıyla birlikte çalışılabilirlik özelliğinin geliştirilmesi ile ilişkili görülmektedir (Lee vd., 2022: 3-4).

Metaverse ile ilgili öne çıkan bir diğer özellik ölçeklenebilirliktir. Aynı anda çok yüksek sayıda kullanıcıyı bir araya getiren bu ortam binlerce ve hatta milyonlarca kişinin aynı anda bağlantı kurmasına yardım etmektedir (Zahir, 2024: 54-55). Ölçeklenebilirlik özelliği sayesinde sanal ve fiziksel dünya içiçe geçebilmekte ve bu da hem fiziksel çevreye hem de dijital nesnelere aynı anda erişim sağlanabilmektedir (Lee vd., 2022: 1). Metaverse ile ilgili bir diğer özellik ise heterojenliktir. Bu dijital ortam içerisinde farklı teknolojiler ve platformların bir araya gelmesi ile meydana gelen çok katmanlı bir yapı oluşmaktadır. İnsanlar pek çok cihaz üzerinden Metaverse bağlanabilmekte ve teknik özelliklerine göre değişen deneyimler elde etmektedir (Zahir, 2024: 54-55).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.3. Metaverse Teknolojileri

2.3.1. Sanal Gerçeklik (VR)

1970 yılında ilk kez kullanılan bu kavram Latinceye dayanmaktadır. Gerçekte var olmayan ögelerin bilgisayar tabanlı donanım ve yazılımlar kullanılarak üç boyutlu bir şekilde yeniden yaratılması ve kullanıcının bu yeni ortamla etkileşim kurabilmesi anlamını içeren sanal gerçeklik, sahip olduğu özellikler sebebiyle sürükleyici bir teknoloji olarak görülmektedir. Bilgisayarda mevcut grafiklerden faydalanarak gerçek bir ortamın dijital temsilini oluşturan sanal gerçeklik, kullanıcıların sanal nesnelerle etkileşime girmesine olanak tanımaktadır (Ülger ve Ülger, 2023: 115). Sanal gerçeklik gerçek dünyadan bağımsız bir şekilde meydana getirilen dijital bir evreni, kullanıcının doğrudan deneyimlemesine imkan veren ve bu sayede iki boyutlu ekranların, üç boyutlu bir gerçeklik hissine sahip olmasına yarayan uygulamadır (Bayraktar ve Kaleli, 2007: 254). Facebook Research tarafından yapılan bir araştırma verilerine göre 2020 yılı için bilgisayar grafiklerinde fotoğraf gerçekliğine erişen gelişmelerin kaydedildiği ve hem merkezi işlem birimlerinin hem de grafik işlemcilerin performansında ciddi artışlar yaşandığı belirtilmektedir. Bu dönemde akıllı telefon teknolojilerinin daha yaygın hale gelmesi ile yüksek çözünürlüklü ve daha küçük boyuta sahip LCD ekranlar da geliştirilmiştir (Künüçen ve Samur, 2021: 41).

Görsel 1. Londra Moda Haftası'nda Auroboros

(Kaynak: Emperiavr, 2021).

Auroboros, 2021 yılında Londra Moda Haftası'nda DiscoveryLAB platformu aracılığıyla tamamen dijital koleksiyonunu sanal ortamda sergileyen ilk marka olmuştur. 3D moda koleksiyonlarının geleneksel modayla aynı fiziksel alanlarda var olabileceği bir dünyayı vadeden bu proje önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Burada ortaya çıkan dijital tasarım parçaları kişiye özel üretilmektedir. Web sitesi üzerinden satın alma işlemi gerçekleştirildikten sonra, müşterilerden bir fotoğraf yüklemeleri istenmekte ve bu sayede kıyafetler kullanıcının bedenine göre uyarlanmaktadır. Markanın kurucuları Paula Sello ve

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Alissa Aulbekova, bilim ve teknolojiyi modayla başarılı bir biçimde bir araya getirerek ana akımın ötesine geçen sıra dışı bir koleksiyon ortaya koymuştur (Emperiavr, 2021: 1).

2.3.2. Artırılmış Gerçeklik (AR)

1990 yılında ilk kez kullanılan artırılmış gerçeklik kavramı, gerçek bir ortamın üzerine üç boyutlu dijital görüntüler ekleyerek bu iki yapının tek bir çerçevede bir araya gelmesine yarayan grafik tekniklerine dayanmaktadır. Bu teknoloji özellikle üretim, ulaşım ve endüstriyel iş süreçlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sanal bileşenleri fiziksel dünyanın üstüne yerleştirerek gerçekliği zengin hale getiren artırılmış gerçeklik uygulamaları kullanıcıya dijital içeriği fiziksel ortamda görme imkanı sunmaktadır (Ülger ve Ülger, 2023: 115). Farklı yöntemlerle kullanıcıya sunulan bu uygulamalarda web kamerası aracılığıyla QR kodlarının okutulmasına imkan tanıyan web tabanlı platformlar yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu kodların taranmasıyla birlikte, kâğıt gibi fiziksel yüzeylerin üzerine üç boyutlu animasyonlar dâhil olmak üzere farklı dijital ögeler eklenebilmektedir. Farklı bir uygulamada ise artırılmış gerçeklik gözlükleri öne çıkmaktadır. Bu gözlüklerin mercek hizasında bulunan ekranları sayesinde kullanıcı, gerçek dünyayla dijital görüntü arasında eş zamanlı bir ilişki kurmaktadır. Son dönemde ise akıllı telefonlar ve tabletlerin devreye girdiği görülmektedir. Mobil cihazlarda sıklıkla kullanılan artırılmış gerçeklik uygulamaları dijital nesne ile çevrenin bir araya gelmesine yarayan katmanlı bir görünüm yaratmaktadır (Bingöl, 2018: 47-48).

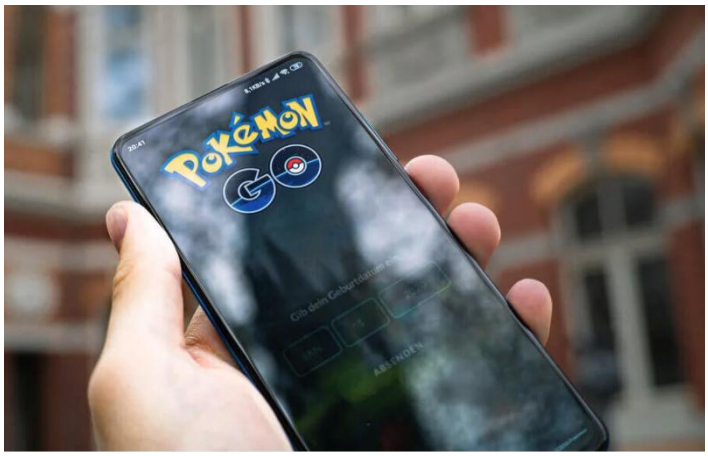

Görsel 2. Pokemon GO Artırılmış Gerçeklik Uygulaması

(Kaynak: Mobile AR, 2025).

Artırılmış gerçeklikle ilgili en fazla bilinen güncel örneklerden birisi Niantic ve Nintendo tarafından geliştirilen Pokémon Go oyunudur. Uygulama günümüz şartlarında ileri teknoloji bir yenilik olarak görülmese de geniş bir kullanıcı kitlesine erişmesi sayesinde artırılmış gerçeklik teknolojisinin günlük hayata dahil oluşunda önemli bir rol üstlenmektedir. Oyunda kullanıcılar bulunduğu fiziksel çevreye dijital bir şekilde yerleştirilen Pokemon karakteri ile etkileşim kurma şansına erişmektedir. Günlük yaklaşık 9.500.000 aktif kullanıcıya erişen bu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

uygulama, artırılmış gerçekliği kitle pazarında başarılı bir şekilde taşıyan uygulamalar arasında yer almaktadır (Mobile AR, 2025).

2.3.3. Karma Gerçeklik (MR)

Karma gerçeklik teknolojisi, gerçeklik ve dijital unsurların aynı ortamda bütünleşmesine yardım eden etkileşimli bir deneyim sunmaktadır. Bu deneyimde kullanıcılar, fiziksel dünyada varlıklarını sürdürürken dijital içerikleri çevrelerine entegre etmektedir. Dolayısıyla kullanıcı iki içerik türüyle eşzamanlı bir şekilde iletişim kurma şansına erişmektedir. Karma gerçeklik farklı zaman, mekan ya da nesne katmanlarının üst üste getirilmesi ile bunların birleşik bir deney haline gelmesine yardım etmektedir (Ülger ve Ülger, 2023: 115-116). Türker ve Işık (2023) tarafından yapılan çalışmada, karma gerçekliğin gerçek dünyayı referans alan bir teknoloji olarak işlediği ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacılar artırılmış gerçekliği ve karma gerçekliği birbiriyle ilişkilendirerek her iki kavramın da dijital olarak üretilen içeriklerin gerçek dünyayla ilişkilendirilmesine yardım ettiğini öne sürmektedir.

2.3.4. Genişletilmiş Gerçeklik (XR)

Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve karma gerçeklik teknolojilerini içeren genişletilmiş gerçeklik, bütün bu kavramları kapsayan bir üst seviyedir. Genel olarak hiper gerçekçi dijital deneyimlerin genelini kapsayan genişletilmiş gerçeklik, günümüzde de kullanılan sürükleyici teknolojilerin tamamını tanımlamaktadır (Soysal, 2023: 173-174). Etkili bir genişletilmiş gerçeklik deneyiminin yaşanabilmesi için yüksek işlem gücüne sahip olan sistemler, yüksek çözünürlüklü grafik işleme kapasitesi, gelişmiş görüntüleme araçları ve gecikme süresini minimize eden güçlü bir veri yapısı gerekmektedir. Donanım teknolojisinde yaşanan hızlı ilerlemelerin yanı sıra 5G ağlarının sunduğu hız ile genişletilmiş gerçeklik uygulamalarının daha erişilebilir bir hale geldiği ve kullanım alanını da genişlediği söylenebilir (Ülger ve Ülger, 2023: 115-116).

2.4. Firmalar Tarafından Gerçekleştirilen Metaverse Örnekleri

Firmalar tarafından yapılan metaverse örneklerine bakıldığında pek çok markanın gelişmiş teknolojik uygulamalardan faydalandığı görülmektedir. Bu başlık altında, firmaların metaverse ortamlarında gerçekleştirdiği uygulamalara dair somut örneklere yer verilerek bu örnekler bazında, metaverse teknolojilerinin kullanım alanları ve firmaların bu yeni dijital ortamları hangi amaçlarla değerlendirdiği ortaya koyulmaktadır.

Starbucks 2022 yılında kahve tutkunlarına yönelik oyunlar ve etkileşimli aktivitelere yönelmiştir. Bu kapsamda Starbucks Odyssey adlı web3 platformunu hayata geçiren marka bu platform sayesinde üyelerin farklı ödüller kazanmasına imkan tanımış ve bu sayede yeni avatarların kapısını açmıştır. Sunulan ödüller arasında ise sanal kokteyl yapım dersleri, sanatçı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

iş birlikleri, özel tasarım ürünler ya da 30 günlük ücretsiz kahve kullanıcılara sunulmuştur (Rosedale ve Borget, 2023).

Görsel 3. Starbucks Odyssey Web3
(Kaynak: Rosedale ve Borget, 2023).

Metaverse uygulamaları sadece alışverişle sınırlı kalmamaktadır. Veyond Metaverse bunun en belirgin örnekleri arasında yer almaktadır. Çeşitli teknolojilerden faydalanan firma sağlık alanında çığır atan çözümler sunmaktadır. Şirket dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan cerrahları gerçek zamanlı bir şekilde aynı sanal ameliyat ortamına bir araya getirerek mesafeleri ortadan kaldırmakta ve dijital cerrahi uygulamalarının gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Firmanın geliştirdiği foto gerçekçi 5D tele-varlık sistemi sayesinde cerrahların eğitim, planlama ve operasyon süreçlerini aynı ortamda yürütmesi mümkün olmaktadır. Bu yaklaşım Metaverse ile gerçek zamanlılık, birlikte çalışılabilirlik ve sürükleyicilik gibi temel özelliklerini tıp alanına entegre ederek sağlık hizmetlerine erişimi daha demokratik bir hale getirmeyi amaçlamaktadır (Stojan, 2023).

Görsel 4. Veyond Metaverse Uygulaması
(Kaynak: Stojan, 2023).

Nvidia Omniverse ise ticari ve endüstriyel Metaverse çözümlerinin geliştirilmesi ve yönetilmesi için tasarlanan bulut tabanlı bir platformdur. Gerçeğe yakın simülasyonların oluşturulmasını kolaylaştıran firma, Pixar endüstrisi standardı halini alan OpenUSD

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

teknolojisinden faydalanarak çeşitli araçların Omniverse'e bağlanmasını sağlamaktadır. Bu sayede farklı yazılımlarda yapılan değişiklikler anlık bir şekilde platforma yansıtılmakta ve tekrar dosya aktarımı yapma ihtiyacı ortadan kalkmaktadır. Pepsi tarafından da kullanılan bu teknoloji dağıtım merkezlerinin simüle edilmesine ve farklı yerleşim alternatiflerini denemesine yardımcı olmuştur. Bu da gerçek bir yatırım yapmadan önce iş akışlarını optimize etmek için oldukça karlı bir ortam yaratmaktadır (Rosedale ve Borget, 2023).

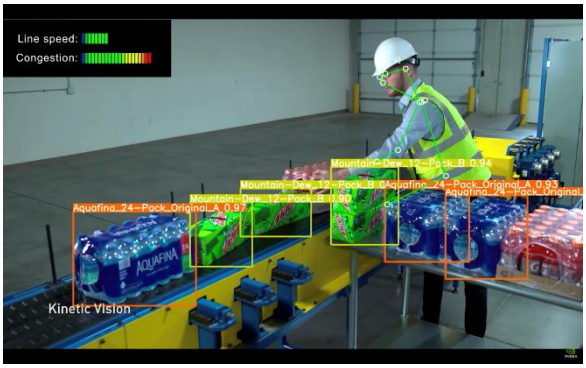

Görsel 5. PepsiCo'nun, Nvidia Omniverse ve Metropolis İş birliği
(Kaynak: Rosedale ve Borget, 2023).

2.5. Metaverse Dünyasında Moda Uygulamaları

Moda endüstrisinde Metaverse evreninin ortaya çıkardığı en önemli katkılardan birisi dijital bir beden oluşturup sanal uyum ve ölçü teknolojileri ile kişiselleştirilmiş deneyimlerini ortaya çıkarılabilmesidir. Web 3.0 teknolojileri bağlamında gelişen üç boyutlu avatarlar, sanal deneme kabinleri ve beden uyumlu simülasyonların yaygınlaşması, tüketicinin ürünü satın almadan üzerinde nasıl duracağını görselleştirmesine olanak tanımaktadır. Özellikle çevrim içi alışverişte ciddi bir sorun olan beden uyumsuzluğu ve iade oranları karşısında bu gelişmelerin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Nitekim, tüketiciler duygusal olarak bağ kurdukları ürünleri satın almayı tercih etmektedir (Idrees vd., 2020: 319–321). ZEPETO bu bağlamda dijital moda ürünlerinin ticarileşmesinde ve marka ile tüketici etkileşimini güçlendirilmesinde öne çıkan örnekler arasında bulunmaktadır. İlgili marka, kullanıcıların avatarlarını ayrıntılı biçimde kişiselleştirebildiği, dijital giysi ve aksesuarları satın alabildiği ve sosyal etkileşim kurabildiği bir ekosistem sunmaktadır (Lim, 2024: 599–602). Bununla birlikte Metaverse ile moda markaları açısından bir diğer kritik rolü, sürükleyici marka deneyimi ile duygusal bağ kurulabilmesidir. Sanal mağaza, oyunlaştırılan alışveriş ortamları ve interaktif vitrinler sayesinde tüketici markayı sadece işlevsel değil aynı zamanda katılım ve yaratıcılık ekseninde de algılamaktadır. Yaşanan tüm bu deneyimler markanın zihinsel imajını güçlendirmekte ve müşteri sadakatini büyük ölçüde artırmaktadır (Nasr ve Fakhry, 2023: 336–339).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.5.1 Gucci Town

Moda markalarının büyük bir kısmı internetin önceki aşamaları olan Web 1.0 ve Web 2.0'e çok geç giriş yapmanın dezavantajlarını birinci elden tecrübe ettiğinden, diğer sektörlerin aksine web 3.0 hızlı bir giriş yapmıştır. Bu durum yeni bir teknoloji evrenine adım atmanın yanı sıra, 21. yüzyılda çok etkili olmaya başlayan bir topluluğun ve yeni şekillenmeye başlayan bir tüketici demografisinin ilgisini de uyandırmıştır. Ortaya çıkan yeni tüketici demografisi, 2000 yılından sonra doğan Z kuşağı ve alfa kuşağından oluşmaktadır. Her iki kuşak da dijital evrenin içine doğduğundan, sanal moda akımının taşıyıcıları şimdilik bu iki gruptan ibaret olmaktadır. Fortnite x Ralph Lauren, Moncler, Balenciaga, Roblox x Gucci Town, The Sandbox x Adidas, ZEPETO x Gucci, Nike, Ralph Lauren, DKNY, Versace gibi projeler genellikle bu iki kuşağı hedef alarak oluşturulmuştur. Yapılan iş birliklerine bakıldığında ilk uygulananların Roblox x Gucci Town olduğu görülmektedir. Bunlar Metaverse alanında kalıcı olarak inşa edilen lüks moda markaları olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla Metaverse moda deneyimini daha iyi anlayabilmek için ilk sanal moda tecrübesi olan Gucci Town'u incelemek gerekmektedir.

2022 yılında Gucci Roblox platformunda sanal bir kasaba kurarak kullanıcıları Gucci'nin lüks dünyasını keşfetmeye davet etmiştir, bunun daha öncesinde 2021 yılında, Gucci Metaverse ve Web3 stratejilerini geliştirmek için kurduğu "Dream Big Team" sayesinde ilk NFT çıkaran pahalı marka olmuştur. Roblox ise ilk partnerliği ise yine aynı yıl uygulamaya sunulan "Gucci Garden" isimli dijital sergisi ile meydana gelmiştir (Li, 2025: 132). "Gucci Garden" ve "Gucci Town"u birbirinden ayıran temel farka bakıldığında ise, 2021 yılında çıkan bahçe temalı deneyim geçici bir etkinlik olduğu ancak Gucci Town'un kalıcı bir proje olduğu dikkat çekmektedir. Gucci Town sanal tüketim markalarının kültürü ile birleşmektedir. Bunun üzerine interaktif mekanizmalar ve topluluk oluşturmaya odaklanan marka, geleneksel lüks deneyimi sürdürülebilir bir çevrim içi etkileşime dönüştürmektedir (Li, 2025: 133).

Görsel 6. Roblox Gucci Town
(Kaynak: Gucci, 2022)

Görsel 7. Roblox Gucci Garden
(Kaynak: Gucci, 2021)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Sanal oyunlar moda markaları tarafından Metaverse evrenini en kullanışlı pazarlama aracı olarak görmektedir. Bu sayede hem yüksek hem de düşük maliyetli pek çok giyim mağazası ürünlerini sanal oyun camiasında tanıtma şansına erişmektedir. Bu konuya örnek olarak, Roblox, ZEPETO, KoGaMa, Sandbox, IMVU gibi programlar verilebilir. Bunlar markaların kendi reklamlarını yapabildikleri ve aynı zamanda Metaverse müşterileri ile iletişimlerini güçlendirebildikleri platformlar olmaktadır (Nasr ve Fakhry, 2023: 333). Bu platformlar sayesinde alıcılar her daim duygusal olarak bağ kurabildikleri kendi değerleri ve ilgileri ile örtüşen markalara harcama yapmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla kullanıcılar tüketmeyi alışkanlık haline getirdikleri şeylere genelde kullanım açısından sadık kalmaktadır (İbrahim, 2025: 128).

Metaverse ortamında moda ile ilgili uygulamalar yapan markaların dijital ürün fiyatlarıyla fiziksel ürün fiyatları arasında ortaya çıkan çarpıcı fark, moda endüstrisinde ortaya çıkan değer algısının dijitalleşerek yeniden kurgulandığını ortaya koymaktadır. Gucci'nin Roblox platformunda avatarlar için satışa sunduğu Dionysus çanta başlangıçta 475 Robux yani yaklaşık 5.50 dolar gibi çok düşük bir fiyatla sunulmuştur. Fiziksel çantanın 3400 dolar civarında olduğu göz önünde tutulduğunda ortadaki fiyat farkı gözle görülür hale gelmektedir (Hypebeast, 2021).

Görsel 8. Gucci Dionysus Çanta
(Kaynak: Hypebeast, 2021).

2.5.2. Louis Vuitton

Louis Vuitton kuruluşunun 200 yılına özel "Louis 200" isimli mobil bir oyun geliştirmiştir. Bu oyunun ana teması "Vivienne" isimli karakteri doğum gününe yetiştirmeye çalışmak ve bunu yaparken 200 adet doğum günü mumunu bulmaktır. Oyun kullanıcılara uygulama içerisinde sunulan dijital ürünler ile kendi kişisel avatarını oluşturabilme olanağı sağlamakta, ayrıca bulunan her mum da Louis Vuitton ile ilgili kısa hikayeler ve marka tarihi ile alakalı anekdotlar kişiye gösterilmektedir. Bu şekilde ünlü moda evi oyunu oynayan genç kitleye sofistike alışveriş mağazalarında değil de onların aşina olduğu bir alan üzerinden ulaşmış olmaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Ayrıca marka kendini kullanıcıların ilgisini çekebilecek şekilde tanıtmaktadır (Nasr ve Fakhry, 2023: 333).

2000 ve öncesi pazarlama imkanlarına bakıldığında, yüksek marka moda evlerinin ürün pazarlama taktikleri çok daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu dönemde, çoğunlukla yazılı basın ve filmlerdeki ürün yerleştirmeye başvurulmuştur. Dönemde benimsenen genel strateji, filmlerde aristokrat görünümlü kişilerin pazarlanmak istenen giysi ve eşyalarla bağdaştırılmasına dayanmaktadır. Bu sayede, ürüne sahip olan kişinin üst sosyal sınıfa ait olduğu mesajı verilmekte, aynı zamanda bireye ürünü satın alması hâlinde yüksek itibar kazanacağı hissiyatı aktarılmaktadır (Lim, 2024: 127). Fakat dördüncü sanayi devrimi sonrası her şeyde olduğu gibi markaların pazarlama stratejisinde de yenilikçi metotlara öncelik verilmeye başlanmıştır. Bunun tipik bir örneği olarak, Louis Vuitton'da mikroskobik çanta üreten, animatronik robot manken kullanan ve AR projelere imza atan bir marka olarak giysilerinde teknolojik devire geçtiği gibi satışta da en teknolojik seçeneklere yönelmiştir. Bütün bu etkinliklerin getirisi de Louis Vuitton için aslında çok karlı olmuştur.

Oyuncular "Vivienne" oyununu keşfettiği sırada uygulama kullanıcıya "Beeple" lakaplı Mike Winkleman'in oyun için tasarladığı NFT'leri biriktirme seçeneği de sunmaktadır. Mike Winkleman NFT dünyasının en tanınır yüzlerinden birisi, onun bu piyasada olan ünlülüğü ile Louis Vuitton için dijitalde çalışma yapması markanın NFT pazarında çok rahat bir şekilde yer edinebilmesini sağlamıştır (Quinn, 2025: 227)

Görsel 9. Louis Vuitton Vivienne Aplikasyonu
(Kaynak: Lifestyle Asia, 2021)

2.5.3. Zepeto

Metaverse ekosisteminde başarılı bir biçimde konumlanan markalar yalnızca Gucci ve Louis Vuitton gibi lüks segmentte yer alan markalarla sınırlı olmamaktadır. Zaman içerisinde, "hızlı moda" olarak tanımlanan ve daha erişilebilir fiyat politikalarına sahip markalar da Metaverse platformlarında varlık göstermeye başlamış ve dijital ortamlarda temsil edilmeye başlamıştır. ZEPETO her iki; düşük ve yüksek bütçeli moda markalarının aynı anda kullanıcılara sunulduğu bir platform olarak bilinmektedir. ZEPETO aplikasyonunda yer alan A-sınıfı markalar Gucci, Dior, Bvlgari, Coach, AMI Paris, LVMH, Christian Laboutin, Ralph Lauren, ve Versace'den

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

oluşurken, aynı sanal evrende var olan daha uygun fiyatlı markalar ise Nike, Lululemon, H&M, Zara, Crocs ve Walmart'dır. Sıralanan markaların gerçek hayatta aralarında binlerce dolarlık fark olsa da ama sanal dünyaya gelindiği zaman bu segment farkı kaybolmaktadır.

ZEPETO 2018 yılında Kore'de yaratılmış bir Metaverse deneyimi olarak tanımlanabilir. Bu deneyim kapsamında, kullanıcılar kişileştirilmiş avatarlarını tasarlayabilme ve dijital topluluğun içerisinde sosyalleşebilme imkanı bulunmaktadır. Uygulamanın, 2022 itibariyle uygulamada kayıtlı kullanıcı sayısı 300 milyonu geçmiş bulunmaktadır (Lim, 2024: 599). ZEPETO, Roblox ve Minecraft gibi oyun içinde ekonomik aktivitelere yoğunlaşıldığı uygulamaların aksine kullanıcıya avatarlar üzerinden sosyal etkileşim hizmeti sunan bir aplikasyondur. Roblox'da genellikle oyuncular oyunun kendisine ve yazılımını geliştirmeye odaklanırken ZEPETO daha çok arkadaşlar ile sanalda toplanma alanı oluşturmaktadır (Lim, 2024). Bu marka uygulaması şimdiye kadar en fazla marka iş birliği gerçekleştirilen Metaverse platformu olarak öne çıkmaktadır.

Daha önceki başlıklar da Louis Vuitton ve Gucci'nin üst segment markalar olarak Metaverse giriş yapmalarının sebepleri ele alınmış ve burada belirtilen sebeplerin en başında genç kitleye daha rahat ulaşabilmek isteği vurgulanmıştır. Ancak söz konusu Metaverse evreni olduğunda, fiziksel hayatta üst segment markalar ile daha düşük fiyat aralığındaki markalar arasındaki fark, sanal ortamda ortadan kalkmakta ve benzer bir konuma gelmektedir. Ortadaki fiyat farkının kaybolmasının en önemli sebebi moda evlerinin yeni bir kitleye kendini tanıtmak için girdiği sanal alemde fiziksel dünyaya kıyasla ürünü tanıtımları için çok daha az para harcıyor olmasıdır. Bir diğer sebep ise uygun markaların aksine, giriş nedenlerinin başlıca amacının kendilerini yabancı bir kitleye tanıtmak olmasıdır. Hızlı tüketim markalarının Metaverse deneyiminin sebebi ise genellikle mağazada satacak ürünlerin dijital de reklamının yapılabilmesidir. Zara ZEPETO ile olan iş birliğinde "Lime Glam" isimli bir koleksiyon çıkarmıştır. İlgili koleksiyon önce sadece ZEPETO'da sunulup ardından mağazalarda satışa çıkmıştır. Zara'nın ZEPETO iş birlikleri, sevgililer günü koleksiyonunda da olduğu gibi genellikle bu şekilde sürdürülmektedir. Bu koleksiyon "phygital" adı ile hem fiziksel hem de dijital tüketilebilen bir ürün olarak konumlanmaktadır (Knazieva, 2024: 75). Lüks markaların ise phygital iş birlikleri bulunmamaktadır. Çünkü lüks markalar tüketici ile kalıcı bir iletişim inşa etmek için bu alanda bulunmakta ve tekrar eden iletişimin markaya karşı sadakatini güçlendirdiği düşüncesinden hareket etmektedir (İdrees, 2020: 318).

2.5.4. Balenciaga – Fortnite İş Birliği

Balenciaga'nın Fortnite ile gerçekleştirdiği iş birliğine bakıldığında ise fiziksel dünyadaki moda ürünlerin ve sanal ortamda sunulan dijital ürünlerin değer farkının somut bir şekilde gözlendiği dikkat çekmektedir. Fiziksel koleksiyona bakıldığında Balenciaga'nın Fortnite temalı tişört, kapüşonlu sweatshirt ve şapkalar gibi ürünlerini 395 ile 1290 dolar arasında değişen fiyatlarla lüks moda segmentinde konumladığı görülmektedir. Bu ürünlerin satın alınması ile birlikte oyuncular oyun içerisinde pek çok avantaja erişmekte bu da fiziksel ürünlerin somut değer ve prestij unsurunu kurduğunu göstermektedir (Estnn, 2021). Ancak

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Fortnite içindeki dijital Balenciaga ürünleri oyuncular tarafından V-Bucks olarak adlandırılan oyun içi para birimi ile çok daha düşük maliyetlerle satın alınabilmektedir. Bu yaklaşık 1800 V-Bucks, yani birkaç dolar olarak belirlenmektedir (Cole, 2022: Fortnite, 2026).

Görsel 10. Balenciaga– Fortnite İş Birliği
(Kaynak: Fortinte, 2021).

2.5.5. Valentino – Meta İş Birliği

Maison Valentino ile Meta arasında gerçekleştirilen dijital moda girişimi lüks moda markalarının Metaverse dünyasına uyum sağlama stratejilerinin somut örnekleri arasında yer almaktadır. Valentino, meta platformunda altı farklı avatar görünümünü kapsayan dijital moda parçaları tasarlamış ve kullanıcı avatarlarını güncel koleksiyonlardan esinlenen tasarımlarla giydirmiştir. Burada konu edilen dijital parçalar yaklaşık 3 dolar ile 9 dolar arasında fiyatlandırılmıştır. Bu fiyat aralığı fiziksel moda ürünlerinin çok altında yer aldığından, dijital deneyimin kapsamlı bir şekilde sunulmasına olanak tanımaktadır (Bungalow, 2024).

Görsel 11. Valentino – Meta İş Birliği
(Kaynak: Bungalow, 2024).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Fiziksel dünyanın ötesine geçen dijital bir evren olan Metaverse sadece teknolojik bir yenilik değil eş zamanlı olarak sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümün meydana geldiği çok katmanlı bir ekosistemi oluşturmaktadır. Günümüzde Metaverse, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik, karma gerçeklik, blokzinciri ve yapay zeka gibi birbirini besleyen teknolojilerin bütünleşik hale gelmesine yarayan dinamik bir yapıyı temsil etmektedir. Bu sebeple bu teknolojiyi anlamak sadece teknik altyapıyı değil kullanıcı davranışlarını, yeni tüketim pratiklerini ve markaların stratejik konumunu da değerlendirmeyi gerektirmektedir. Makalede ele alınan örnekler Metaverse evreninin sektörel etkilerinin çok yönlülüğünü net bir şekilde göstermektedir. Gucci'nin Roblox, The Sandbox ve Zepeto gibi platformlarda gerçekleştirdiği projeler, moda endüstrisinin sanal evrende sadece pazarlama araçlı bir varlık göstermediğini belirtmektedir. Bu uygulamalar dijital tüketim kültürünün estetik, sahiplik ve kimlik kavramlarını yeniden tanımladığını da gözler önüne sermektedir. Yine Gucci Garden ve Gucci Town gibi örneklerde görüldüğü üzere kullanıcı marka ile etkileşimi pasif bir şekilde değil katılımcı ve yaratıcı bir rol izlenerek yapmaktadır. Bu durum modanın fiziksel merkezli yapısından deneyim merkezli bir yapıya doğru geçtiğini net bir şekilde göstermektedir.

Farklı bir alanda hizmet veren Starbucks firmasının Metaverse evreni olan Starbucks Odyssey, geleneksel sadakat programlarını Web3 tabanlı etkileşim modelleriyle yeniden şekillendirerek kullanıcının dijital ortamı geliştirmesine imkan tanımaktadır. Oyunlaştırılma, sanal etkinlikler ya da ödüller gibi pek çok bileşen markanın Metaverse içerisinde ekonomik ve duygusal değer üretme biçiminin çeşitlendiğini ortaya koymaktadır. Metaverse evreninin sadece eğlence ve moda sektörü ile sınırlı olmadığını Veyond Metaverse sağlık alanındaki 5D tele-varlık cerrahi uygulamaları ile gösterilmektedir. Coğrafi sınırların ortadan kalkmasına yarayan bu uygulama, cerrahi eğitimden operasyon planlamasına kadar tıpta erişilebilirliği meydana getirmektedir. Bu bağlamda Metaverse evreninin toplumsal fayda üretme potansiyelinin de oldukça fazla olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Nvidia Omniverse, endüstriyel üretim süreçlerinde sıklıkla tercih edilen bir uygulama olduğundan markaların stratejik değerini derinleştiren farklı bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Pepsi gibi büyük firmaların gerçekleştireceği yatırımları daha önce planlayabilmesine imkan tanıyan bu uygulama maliyet avantajı elde edilmesi konusunda büyük bir etki yaratmaktadır. Bu da Metaverse evreninin sadece deneyimsel değil aynı zamanda operasyonel verimlilik sağlayan bir araç olduğunu kanıtlamaktadır. Metaverse deneyiminin moda endüstrisi açısından geçici bir dijital eğilimden ziyade marka deneyimini, tüketici katılımını ve dijital değer yaratımını temsil ettiğini söylemek mümkündür. Dijital beden teknolojilerinin yanı sıra avatar temelli alışveriş, ve etkileşimli marka ortamları tüketicinin marka ile kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlamaktadır. Ancak ortaya çıkan potansiyelin sürdürülebilir bir hal alabilmesi, teknolojik yeniliklerin marka kimliği, kullanıcı beklentisi ve etik risklerle dengeli bir şekilde bütünleştirilmesi ile ilişkili olmaktadır. Tüm bu örneklerden yola çıkıldığında Metaverse evreninin, sürdürülebilir, birlikte çalışılabilir, sürükleyici, heterojen ve ölçeklenebilir bir teknoloji olduğundan dijital ekonominin yeni çekim merkezi halini almaktadır. Günümüzde Metaverse sadece teorik bir gelecek vizyonu değil aynı zamanda

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

sağlık, perakende, moda ve eğlence gibi pek çok sektörde gerçek bir etki yaratan, ekonomik modelleri yeniden tanımlayan ve kullanıcı deneyimini köklü bir şekilde dönüştüren dijital bir ekosistem niteliğindedir. Fakat Metaverse ortamında hızlı moda ve lüks segmentteki markaların benzer Metaverse aplikasyonlarında yakın ücretlerde bir arada bulunması, lüks segment markalarının ayırt edici değerinin ve statüsel ayrıcalığının zayıflama riski taşıdığını göstermektedir. Bu durum, lüks segmentteki markalar açısından yalnızca yenilikçi bir alan değil, aynı zamanda dikkatle ele alınması gereken bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada Metaverse evren moda endüstrisinde yarattığı dönüşümsel etki ortaya koyulmuş ve fiziksel moda deneyiminin dijital moda deneyimi ile hangi açılardan benzettiği ve farklılaştığı değerlendirilmiştir. Makalede öne çıkan örnekler Metaverse sadece yeni bir pazarlama kanalı oluşturmadığını, eş zamanlı olarak değer üretme şeklini ve tüketim stratejilerini yeniden şekillendiren bir olgu olduğunu öne çıkarmaktadır. Lüks ve hızlı moda markalarının dijital platformlarda benzer fiyat segmentlerinde tanımlanması, fiziksel dünyada belirgin bir şekilde öne çıkan segment farklılıklarının sanal ortamda ortadan kalktığını göstermektedir. Aynı zamanda lüks markaların Metaverse uygulamalarını yalnızca satış amacıyla değil aynı zamanda sürdürülebilirlik etkisi ile kullandığı görülmektedir. Hızlı moda markaları ise genellikle fiziksel satışları desteklemeye yönelik stratejiler benimsemektedir. Bu bağlamda hazırlanan çalışma Metaverse dünyasının moda sektöründe deneyim merkezli ve dijital odaklı yeni bir tüketim modeli ürettiğini altını çizmektedir.

KAYNAKÇA

Abdalla, N. ve Nasr, M. Metaverse and Brand Experience in Fashion Digital Marketing. International Design Journal. 13. 331-344, 2023.

Bayraktar, E., ve Kaleli, F. *Sanal gerçeklik ve uygulama alanları. Akademik Bilişim* ’07 – IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 31 Ocak – 2 Şubat 2007, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2007.

Bingöl, B. Yeni Bir Yaşam Biçimi: Artırılmış Gerçeklik (AG). Etkileşim, (1), 44-55, 2018.

Bungalow. Valentino to Dress, Meta Avatars, https://www.bungalow28.com/playground/valentino-to-dress-meta-avatars, 2024

Cole, S. 'Fortnıte' X Balencıaga Has Arrıved & It's Sellıng Fast, https://www.highsnobiety.com/p/fortnite-balenciaga-collaboration-release-info/, 2022.

Dhillon, P. K. S., ve Tinmaz, H. Immersive realities: A comprehensive guide from virtual reality to metaverse. Journal for the Education of Gifted Young Scientists, 12(1), 29–45, 2024.

Emperiavr. 5 Fashıon Brands Makıng Waves In Vr, https://emperiavr.com/news/5-fashion-brands-making-waves-in-vr-emperia/, 2021.

Estnn BALENCIAGA Launches High-End Fortnite Clothing & Apparel Collection, https://estnn.com/balenciaga-launches-high-end-fortnite-clothing-apparel-collection/?utm_source=chatgpt.com, 2021.

Fortnite https://www.fortnite.com/item-shop?lang=en-US, 2026.

Garavand, A. ve Aslani, N. Metaverse phenomenon and its impact on health: A scoping review. Informatics in Medicine Unlocked, 32, 1-6, 2022.

Hypebeast https://hypebeast.com/2021/5/virtual-gucci-bag-roblox-resale?utm_source=chatgpt.com, 2021.

Idrees, S., Vignali, G., ve Gill, S. Technological advancement in fashion online retailing: A comparative study of Pakistan and UK fashion e-commerce. International Journal of Economics and Management Engineering, 14(4), 318–331, 2020.

Kniazeva, M., Aiello, G., Dasmi, C., Mazzoli, V., Nechaeva, O., ve Syed, F. U. Why fashion brands enter the metaverse: Exploring the motivations of fast fashion and luxury fashion brands. Journal of Global Fashion Marketing, 15(1), 62–89, 2024.

Künüçen, H. H., ve Samur, S. Dijital çağın gerçeklikleri: Sanal, artırılmış, karma ve genişletilmiş gerçeklikler üzerine bir değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Uluslararası e-Dergi, 11, 2021.

Lee, L. H., Zhou, P., Braud, T., ve Hui, P. What is the Metaverse? An immersive cyberspace and open challenges, 2022.

Li, Z. Exploring Luxury Brand Marketing Strategies in the Metaverse: The Case of Gucci Town on Roblox. Advances in Economics, Management and Political Sciences, 212, 131-136, 2025.

Lim, H. A study on the perception of the metaverse and luxury fashion brands. The Research Journal of the Costume Culture. The Research Journal of the Costume Culture, 2024.

Lim, H. Analysis of preferences and purchase intentions for fashion brands on ZEPETO. The Research Journal of the Costume Culture. The Research Journal of the Costume Culture, 2024.

Mete, M.H. Metaverse Teknolojileri ve Etki Alanları, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 14 (2), 155-171, 2022.

Mobile AR https://www.indestry.com/blog/5-clever-mobile-app-uses-of-augmented-reality, 2025.

Mutlu, M., ve Çevik Tekin, İ. Metaverse ve sanal gerçeklik üzerine bibliyometrik bir inceleme: İşletmelere yönelik yansımalar. International Journal of Business Science and Applications, 5(3), 224-241, 2025.

Mystakidis, S. Metaverse. Encyclopedia, 2022 (2), 486-497, 2022.

Nasr, M. M., ve Fakhry, N. A. (2023). Metaverse and brand experience in fashion digital marketing. International Design Journal, 13(2), 331–344, 2023.

Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., Ding, J. ve Daneshmand, M. A survey on metaverse: the state-of-the-art, technologies, applications, and challenges. arXiv preprint , 2021.

Park, S.M. ve Kim, Y.G. A metaverse: Taxonomy, components, applications, and open challenges. IEEE Access, 10, 2022.

Ramadhan, A., Suryodiningrat, D. P., ve Mahendra, R. The fundamentals of metaverse: A review. Journal of Information and Organizational Sciences, 47(1), 153–165, 2023.

Ritterbusch, G. D. ve Teichmann, M. R. (2023). Defining the Metaverse: A systematic literature review. IEEE Access, 11, 12368–12376, 2023.

Rosedale, P. ve Borget, S. What is metaverse?, https://redwerk.com/blog/metaverse-use-cases-across-industries/, 2023.

Sarıtaş, T. veTopraklıkoğlu, E. Metaverse in education: A systematic review. International Journal of Technology in Education, 3(23), 587–600, 2023.

Siyaev, A. ve Jo, G.S. Towards aircraft maintenance metaverse using speech interactions with virtual objects in mixed reality. Sensors, 21 (6), 2066, 2021.

Soysal, T. Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının ceza hukuku üzerindeki olası etkileri üzerine bir deneme. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 14(53), 2023.

Stojan, J. https://www.usatoday.com/story/special/contributor-content/2023/08/21/veyond-metaverse-harnesses-extended-reality-in-ground-breaking-digital-surgery/70645434007/, 2023.

Türker, O. ve Işık, A. Nft Uygulamaları Bağlamında Artırılmış Gerçeklik Destekli Müze Uygulaması. Sanat ve Tasarım Dergisi, 13(1), 326-342, 2023.

Ülger, Y. T. ve Ülger, H. T. Metaverse evrenine giriş yapan markalar üzerine bir inceleme, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 111-124, 2023.

Zahir, M. *Dijital pazarlamanın çalışanların metaverse algılarına etkisi ve buna yönelik bir araştırma,* Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ITERATIVE DESIGN THINKING AND GAMIFICATION IN VISUAL EFFECTS PEDAGOGY

Asst. Prof. Ersin ERTAN

TOBB University of Economics and Technology, e.ertan@etu.edu.tr – 0000-0002-0348-9089

ABSTRACT

This study examines the methodological foundations of gamified and iterative learning within visual effects education. It explores how game-based pedagogical structures can enhance student engagement, technical skill acquisition, and creative problem-solving in software-driven production environments. The research proposes a learning model that integrates progressive task systems, feedback loops, and staged complexity to support both technical mastery and conceptual understanding. Iterative learning is positioned as a core mechanism that mirrors professional production pipelines, allowing students to refine outputs through continuous evaluation, correction, and experimentation. Gamification elements such as level-based progression, challenge-based assignments, and reward-oriented milestones are analyzed as motivational frameworks that encourage sustained participation and experiential learning. The study also evaluates how stylized production workflows can reduce cognitive overload by focusing learners on aesthetic interpretation rather than photorealistic complexity. By combining iterative practice with structured game mechanics, the proposed methodology supports reflective learning, fosters autonomy, and strengthens adaptability in rapidly evolving production industries. The findings suggest that gamified iterative frameworks provide an effective pedagogical approach for bridging theoretical knowledge with practical software application, preparing students for professional visual effects environments.

Keywords: Gamified Learning, Iterative Design, Visual Effects Education

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. INTRODUCTION AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS

Visual effects (VFX) design courses are primarily positioned within animation curricula and are often offered as elective or supplementary modules in graphic design and visual communication design programs. Despite this positioning, VFX education is frequently among the most challenging areas of digital media pedagogy due to its inherently interdisciplinary nature. The field integrates multiple technical and creative domains, including modeling, shading, animation, motion graphics, and simulation, while also requiring competencies in visual communication and design principles. This hybrid structure demands that students simultaneously develop artistic, technical, and conceptual skills, which can present significant learning barriers, particularly for beginners (Kerlow, 2004; Okun & Zwerman, 2020).

Moreover, visual effects production encompasses a wide range of specialized practices such as volumetric effects, stylized effects, chroma key compositing, matte painting, and procedural simulation. In many production contexts, VFX workflows may also incorporate elements of modeling and animation depending on project requirements and visual storytelling objectives. The breadth of these practices expands the pedagogical scope of VFX courses, often making curriculum design complex and cognitively demanding for novice learners. Consequently, VFX education requires structured instructional strategies that can simplify production pipelines while maintaining industry relevance and creative exploration (Prince, 2011; Wright, 2018).

This chapter proposes a simplified and structured course framework that narrows the learning process to the design and development of a stylized spaceshooter projectile system. By focusing on a clearly defined production task and restricting instruction to a single software environment, the chapter demonstrates how complex visual effects workflows can be pedagogically simplified for novice learners. The deliberate emphasis on stylized visual effects reduces the technical barriers associated with photorealistic simulation, enabling students to concentrate on visual communication, motion language, and creative experimentation. In parallel, the framework integrates gamified learning strategies designed to enhance student engagement and motivation while promoting iterative design thinking as a central learning methodology. Simplifying production workflows and reducing technical complexity have been widely recognized as effective strategies for improving learning accessibility and cognitive processing in design education (Sweller, Ayres, & Kalyuga, 2011), while stylization has been acknowledged as a legitimate visual strategy that supports expressive communication and creative exploration in digital media production (Wells, 1998).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

At the conclusion of the course, one of the primary objectives is to produce tangible, creative outputs. Students' modular visual effects works are combined into a collective short film structured around principles of "pure cinema," emphasizing visual storytelling through motion, rhythm, and visual composition rather than dialogue-driven narrative. This approach aligns with early cinematic formalist theory, which foregrounds the expressive capacity of visual language as the primary communicative force in film (Eisenstein, 1949). The collaborative assembly of individual student contributions also reflects situated learning theory, where knowledge is constructed through participation in shared creative practice and community-based production environments (Lave & Wenger, 1991).

In addition to collaborative film production, each student is required to produce a tutorial video documenting the complete projectile design process from initial concept to final output. This documentation process supports reflective learning and metacognitive awareness by encouraging students to articulate and evaluate their own design decisions and production challenges, consistent with reflective practice theory in creative education (Schön, 1983). A curated version of the final film is also published on the department's social media platforms, introducing an authentic audience and public dissemination component that reinforces experiential learning by connecting academic production with real-world communication contexts (Kolb, 1984).

Throughout the course, student progress is systematically documented and rewarded through gamified milestone tracking, reinforcing motivation and skill development. At the culmination of the course, spaceship models produced within a parallel 3D modeling course—conducted simultaneously with a different student cohort—are systematically matched with the projectile systems developed throughout the visual effects training process. This cross-course integration allows independently produced assets to function collectively within a unified cinematic output, simulating collaborative production pipelines common in contemporary media industries. Importantly, students are encouraged to openly discuss production mistakes and problem-solving strategies within their tutorial recordings, reflecting constructivist learning principles that frame error as an essential component of knowledge construction and creative experimentation (Piaget, 2000). This integrated model emphasizes both process-based learning and outcome-based production, positioning student-generated content as both pedagogical evidence and professional portfolio material.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2. VISUAL EFFECTS COURSE DESIGN: SPACESHOOTER PROJECTILE SYSTEM

In many universities, Visual Effects (VFX) courses are typically delivered over three months (twelve weeks), with approximately three hours of instruction per week. While these courses are generally structured with the assumption that students are beginners, many participants often possess beginner to intermediate experience in 3D modeling and animation. This course is therefore designed to establish a common instructional baseline that accommodates varying skill levels, ensuring accessibility for novices while maintaining sufficient depth to meet the expectations of more experienced students. The VFX course deliberately narrows its thematic and technical scope by focusing on a stylized spaceshooter hero spaceship projectile system by using only Blender software, aiming to minimize visual and practical inconsistencies while maintaining a manageable learning framework.

The Visual Effects (VFX) Design course is structured as an advanced, production-oriented learning environment that integrates gamified progression, iterative practice, and process-centered assessment to develop both technical proficiency and creative independence. The course prioritizes foundational skill mastery before introducing procedural complexity, reflecting experiential, cognitive, and constructivist learning approaches. Students initially focus on manual modeling, shader-based texturing, and animation before progressing to particle systems, ensuring they understand visual cause-and-effect relationships rather than relying on presets or automation (Vygotsky, 1978).

The course uses a stylized spaceshooter projectile system as a unifying project theme, providing visual coherence while allowing individual creative interpretation. The staged progression of skills functions as an implicit gamification strategy, where advanced tools are introduced as achievements unlocked through mastery of fundamentals. This approach enhances intrinsic motivation, engagement, and persistence, as incremental progression reinforces a sense of competence and accomplishment (Deterding et al., 2011; Kapp, 2012).

Process-oriented assessment is a core element of the course. Students document their workflows through tutorial recordings and checkpoint evaluations, encouraging reflective practice and continuous improvement. The course deliberately normalizes mistakes, positioning trial-and-error as an essential component of learning. Such iterative learning supports deeper conceptual

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

understanding, problem-solving skills, and long-term retention of technical knowledge (Kolb, 1984; Schön, 1983).

The course balances technical constraints with creative freedom. While students must follow specific production requirements and create assets manually within a single software environment, they retain flexibility in stylistic, conceptual, and narrative design decisions. This balance reflects constructivist learning principles, where creativity emerges through guided exploration and active knowledge construction (Jonassen, 1999).

The curriculum also mirrors professional VFX production pipelines by emphasizing interdisciplinary integration, workflow documentation, and technical troubleshooting. Students develop both production skills and communication competencies necessary for collaborative digital media environments (Kerlow, 2004). Overall, the course fosters technical independence, reflective creative practice, and professional production awareness, supporting students' long-term development as VFX practitioners.

To translate these pedagogical principles into practical application, the following section outlines the weekly progression of the course, demonstrating how theoretical objectives, technical skill development, and gamified iterative learning are systematically implemented throughout the semester.

2.1. Week 1: Pipeline Simplified

Week 1 introduces students to the overall production pipeline by addressing common beginner mistakes, demonstrating full workflow structure, and familiarizing students with software interface organization through a sample spaceship project. During this week, students are also introduced to fundamental modeling, texturing, and animation principles, supported by selected examples from game aesthetics and visual design references. Additionally, the week integrates introductory cinematic concepts such as montage and rhythm in audiovisual storytelling, while establishing interdisciplinary connections with the parallel modeling course through coordinated thematic and conceptual alignment.

Course Project: Creation of a simple single laser gun effect, guiding students through the complete process from modeling to final rendering.

Reward: Activation of bloom (glare) effects after completing core technical steps.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Quest: Students research games through platforms such as Steam and YouTube, identify visually interesting projectile effects, and share their findings with the class to expand visual references and creative inspiration.

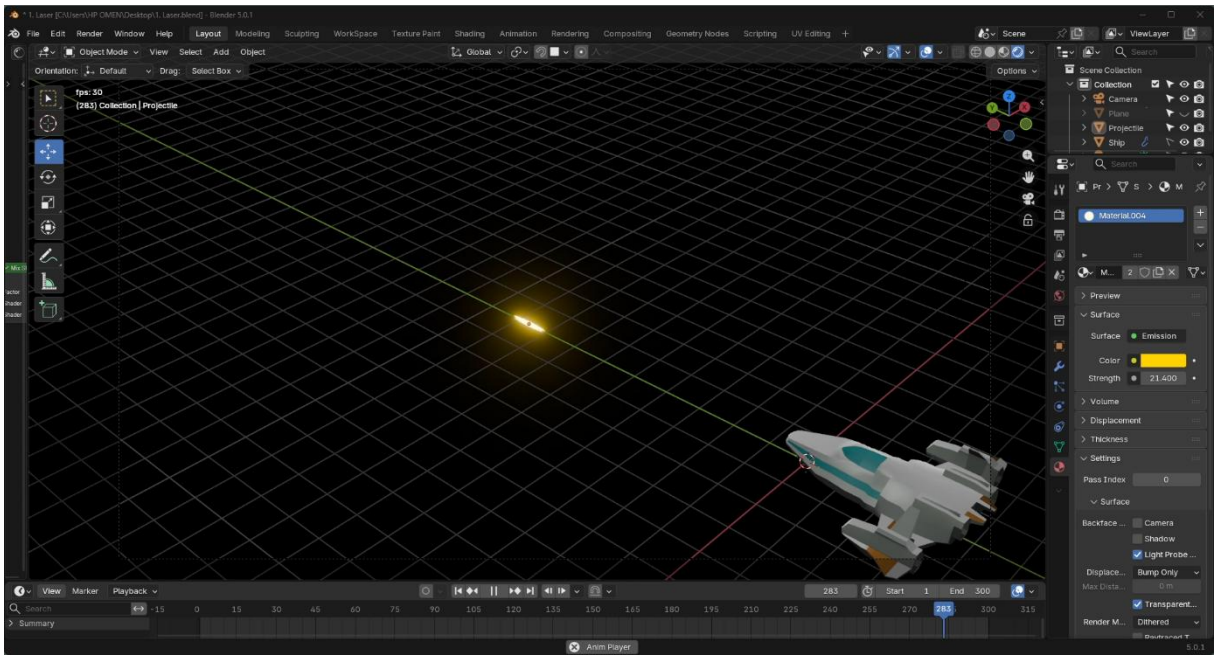

Figure 1. Week 1: Laser Projectile in Blender, 2026

2.2. Week 2: Basic Enhancements

Week 2 focuses on modeling and shading a projectile bullet while introducing duplication logic through rotating mirror techniques and copying workflows. Students animate the projectile to understand motion timing, directional flow, and visual continuity. The exercises reinforce spatial awareness, transformation tools, and basic material construction while strengthening students' understanding of how repeated geometry contributes to visual rhythm and production efficiency.

Course Project: Modeling, shading, and animating a projectile bullet using rotating mirror and duplication techniques.

Reward: Unlocking array applications by arranging bullets vertically or horizontally to create pattern-based projectile formations.

Quest: Creating and sketching a 2D projectile concept directly inside Blender to explore shape design and silhouette readability. Students may improve or modify a selected projectile they

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

discovered on Steam or YouTube, or they may choose to develop a completely original direction based on their own visual and conceptual ideas.

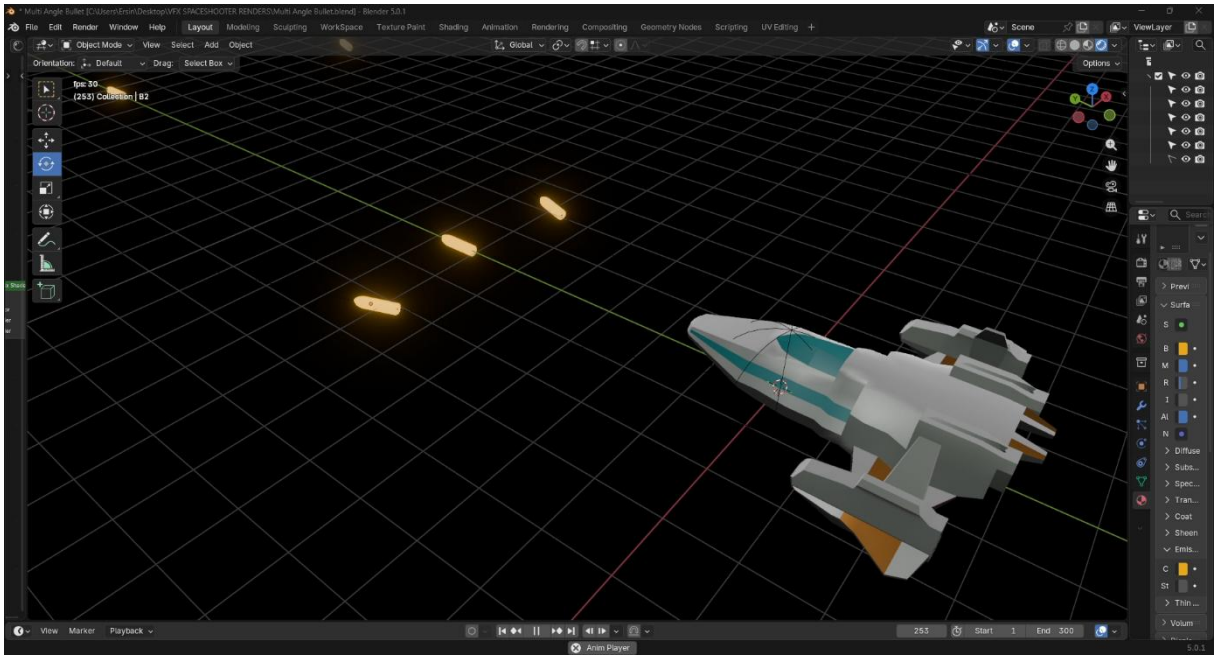

Figure 2. Bullet Projectile in Blender, 2026

2.3. Week 3: Organic Forms on Curves

Week 3 introduces plasma projectile modeling by transforming spherical geometry into droplet-like organic forms, allowing students to explore deformation, proportional exaggeration, and silhouette variation. Students animate these projectiles along curves to understand trajectory control, directional flow, and motion planning. The week also introduces curve systems as structural guides and presents an entry-level approach to shading without node complexity, helping students grasp material fundamentals before transitioning into advanced procedural workflows.

Course Project: Modeling a plasma projectile derived from a sphere, applying curve-based trajectory animation, and experimenting with basic shading methods without node systems.

Reward: Expanding curve usage by multiplying trajectory systems, creating environmental darkness using the World Shader Node, and developing circular curve arrangements to produce radial projectile formations moving in multiple directions.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Quest: Blocking and shading the projectile form and trajectory planning without animation or shader nodes, focusing on spatial composition, shape readability, and motion intention before technical execution.

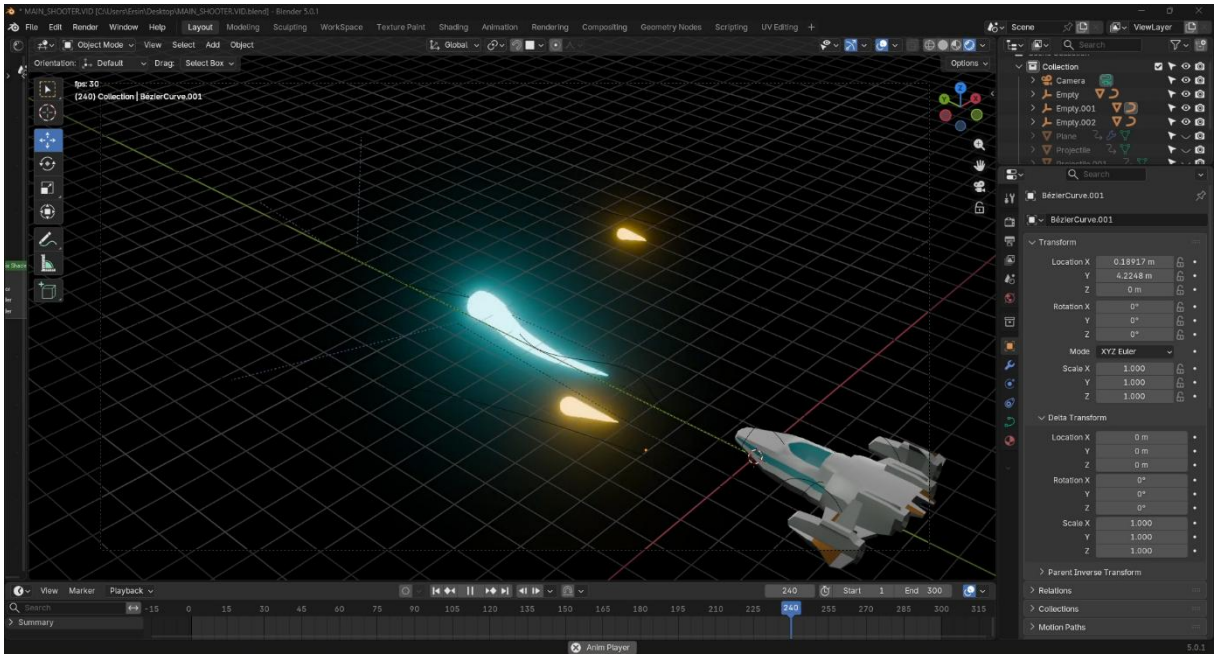

Figure 3. Plasma Projectile in Blender, 2026

2.4. Week 4: Introduction to Shader Nodes and Displacement

Week 4 focuses on laser beam projectiles, introducing students to linear energy forms through the use of displacement and empty objects for precise control and modulation. This week marks the formal entry into shader node workflows, allowing students to understand how procedural logic shapes visual outcomes. Emphasis is placed on reading node graphs conceptually rather than memorizing setups, reinforcing the idea that shaders are systems, not presets.

Course Project: Creating a laser beam projectile using displacement techniques and empties for directional and spatial control, combined with an introductory shader node setup to define energy flow and surface behavior.

Reward: Automating wave-like motion through shader and modifier parameters, and generating circular beam variations to explore rhythmic repetition and spatial patterning.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Quest: Enhancing the projectile concept through added shading details, line art overlays, and visual annotations that clarify form, function, and intended motion, bridging technical execution with design communication.

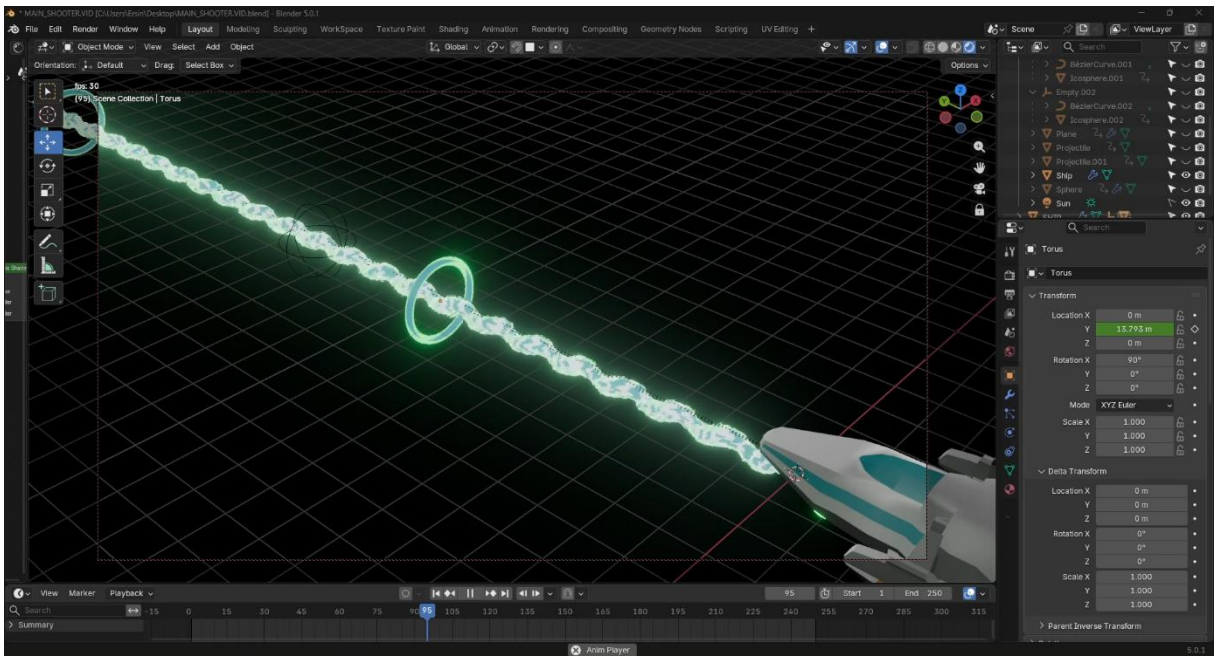

Figure 4. Laser Beam Projectile in Blender, 2026

2.5. Week 5: Intermediate Shader Nodes and Displacement

Students produce a stylized fireball effect using weight painting, displacement techniques, and shading node construction. The assignment also includes the design of a muzzle flash effect, emphasizing visual clarity, stylization, and functional readability within a real-time or cinematic context.

Course Project: Students begin evaluating how their fireball and muzzle flash effects may function within the broader cinematic production pipeline, considering modular adaptability, stylistic consistency, and integration potential with spaceship assets and future projectile systems.

Reward: Feedback is provided on the Week 4 quest as Midterm 1, focusing on enhancements to the projectile concept through added shading details, line art overlays, and visual annotations

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

that clarify form, function, and intended motion. This reward stage reinforces design communication skills alongside technical execution.

Quest: Students are tasked with modeling and shading a complete projectile system without animation. The projectile design does not need to continue or expand upon the Midterm 1 project and may be developed as an independent visual concept.

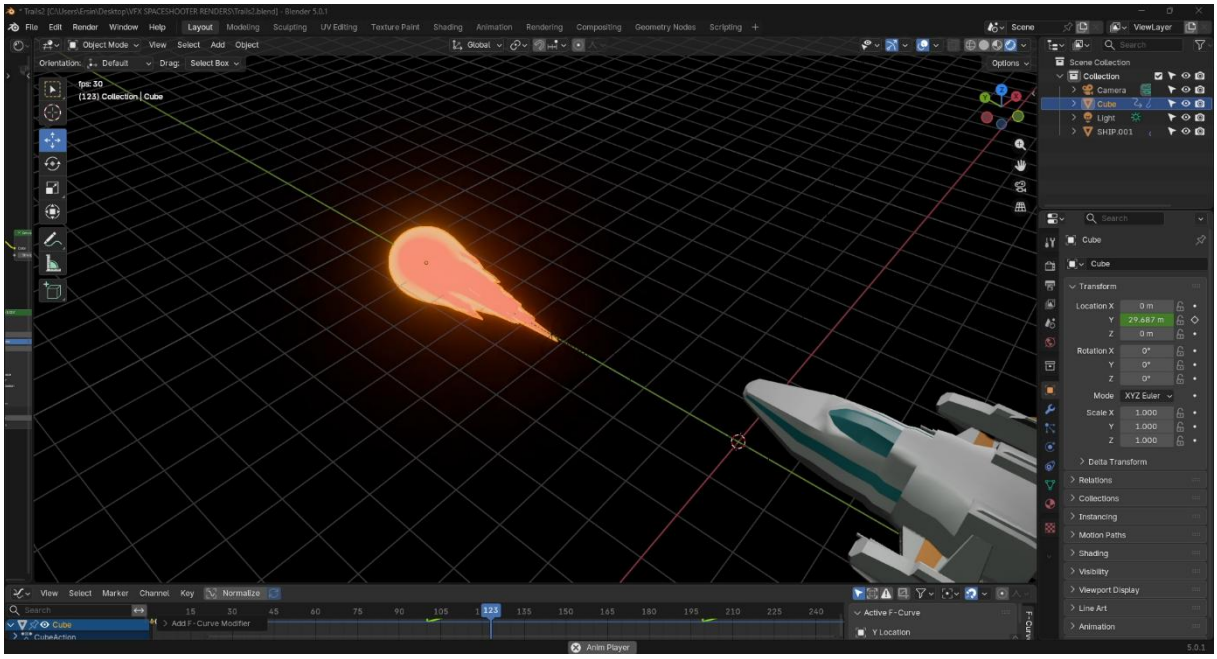

Figure 5. Fireball Projectile in Blender, 2026

2.6. Week 6: Introduction to Electricity

Students design an electrified photon sphere effect, focusing on energy flow, surface interaction, and visual rhythm through layered procedural techniques.

Course Project: Students begin adapting their projectile designs for integration into the collective cinematic production pipeline, emphasizing stylistic coherence, modular compatibility, and technical optimization for final film assembly.

Reward: Instruction and feedback on layer weighting and electricity effects are provided, enabling students to refine visual hierarchy, energy distribution, and shader complexity.

Quest: Students continue the development of Midterm 2, engaging in structured consultations with the lecturer to address conceptual, technical, and aesthetic challenges.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

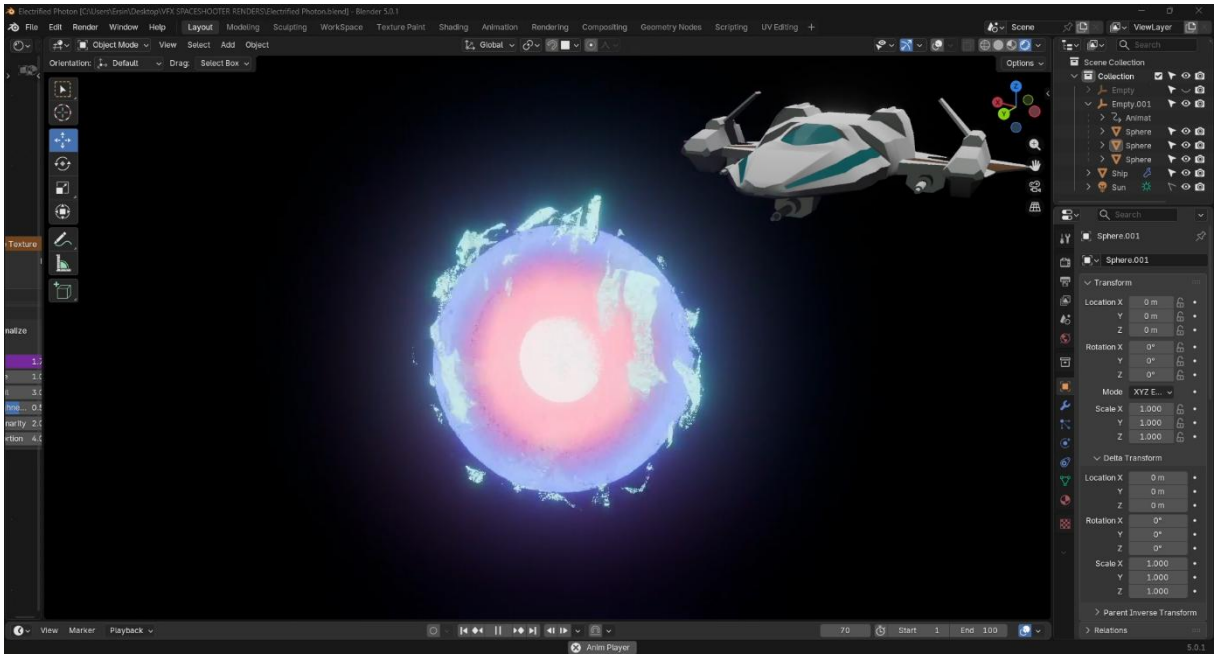

Figure 6. Electrified Photon Projectile in Blender, 2026

2.7. Week 7: Electricity on Curve

Students design an electric projectile utilizing curve-based motion studies developed in previous exercises. The assignment emphasizes trajectory control, energy continuity, and stylized motion visualization through spline and path-driven procedural techniques.

Course Project: Students refine their projectile systems for compatibility with the collective cinematic production pipeline, focusing on motion readability, stylistic continuity, and interaction potential with spaceship assets and previously developed visual effects.

Reward: Instruction and feedback are provided on designing heliconic projectile motion and swoosh circle effects, supporting students in enhancing dynamic movement visualization and layered motion detailing.

Quest: Students continue to develop Midterm 2, engaging in structured consultations with the lecturer to refine conceptual direction, technical execution, and visual coherence.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

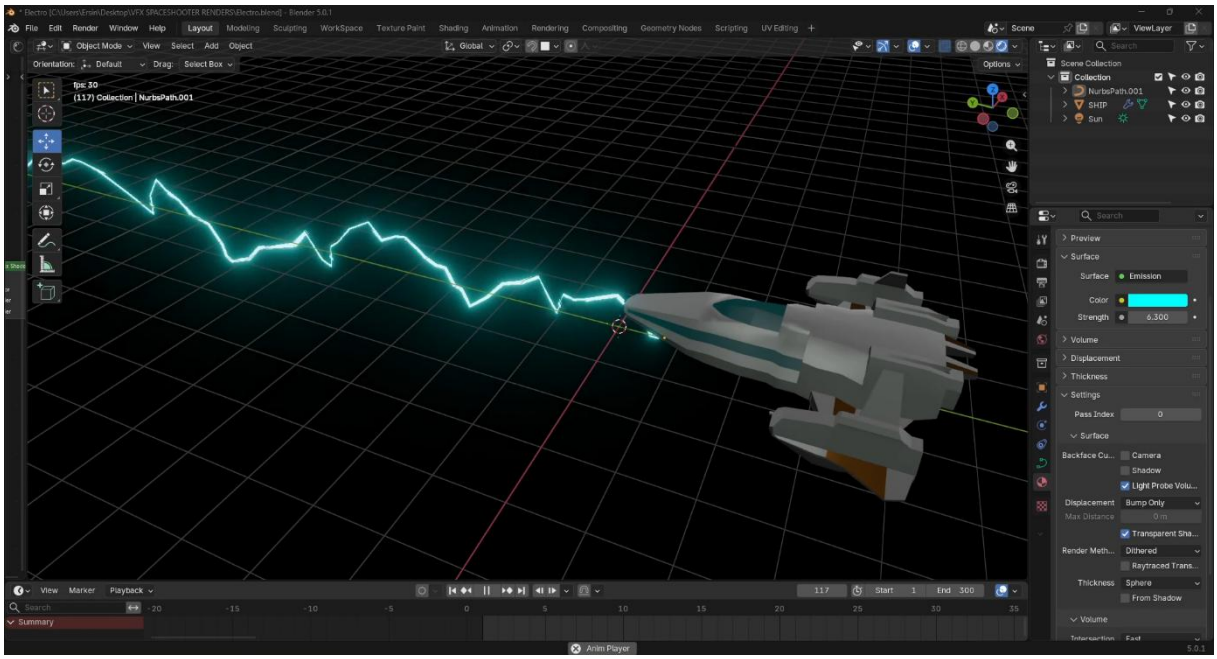

Figure 7. Electricity Projectile in Blender, 2026

2.8. Week 8: MIDTERM II

Students present their projectile systems and recreate selected components live in class, demonstrating their production workflow and technical decision-making processes. The presentation emphasizes real-time problem solving, process transparency, and design articulation, supported by immediate instructor and peer feedback. Midterm II focuses exclusively on modeling and shading processes, deliberately excluding animation components in order to reduce technical complexity and allow students to concentrate on visual development, surface detailing, and shader-based stylization.

Reward: Students revise and enhance their projectile systems based on instant feedback, correcting production errors and strengthening both visual quality and technical execution. Revised submissions are reassigned as iterative development tasks.

Quest (Announcement of Final Project): Students are assigned to design a complete projectile system. The final project may expand upon MIDTERM 1 or MIDTERM 2 outcomes or introduce an entirely new visual concept. Additionally, students are required to produce a YouTube tutorial documenting the step-by-step creation process of their projectile system, emphasizing workflow clarity, technical communication, and reflective learning.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

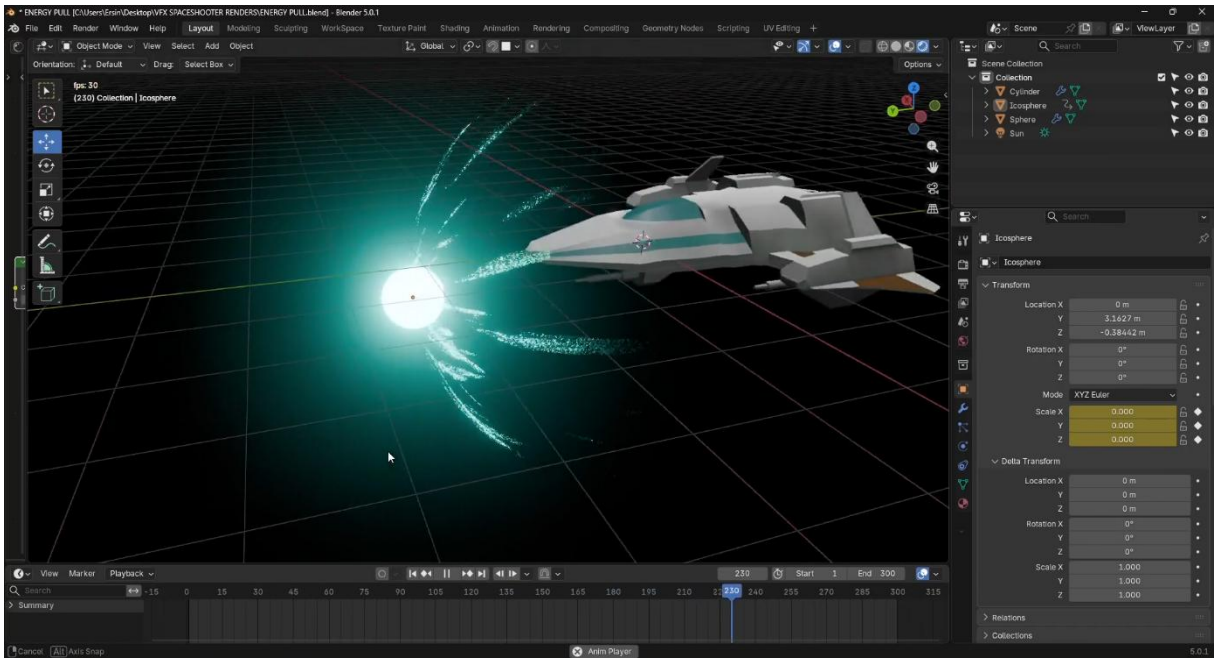

Figure 8. An Example of Model and Shader-Based Projectile as a Student Assignment in Blender, 2026

2.9. Week 9: Major Milestone Unlocked: Particle Systems

Students are introduced to particle-based design principles, conceptualizing projectiles as particle units and exploring the creation of stylized smoke trails. The assignment emphasizes procedural generation, motion continuity, and visual layering to enhance projectile readability and atmospheric interaction.

Major Reward: Students develop particle trail systems for projectiles, focusing on volumetric density, temporal variation, and stylized environmental integration.

Quest: Students are assigned to create particle trail effects for any of their previously developed projectile projects, encouraging iterative refinement and expansion of earlier work.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

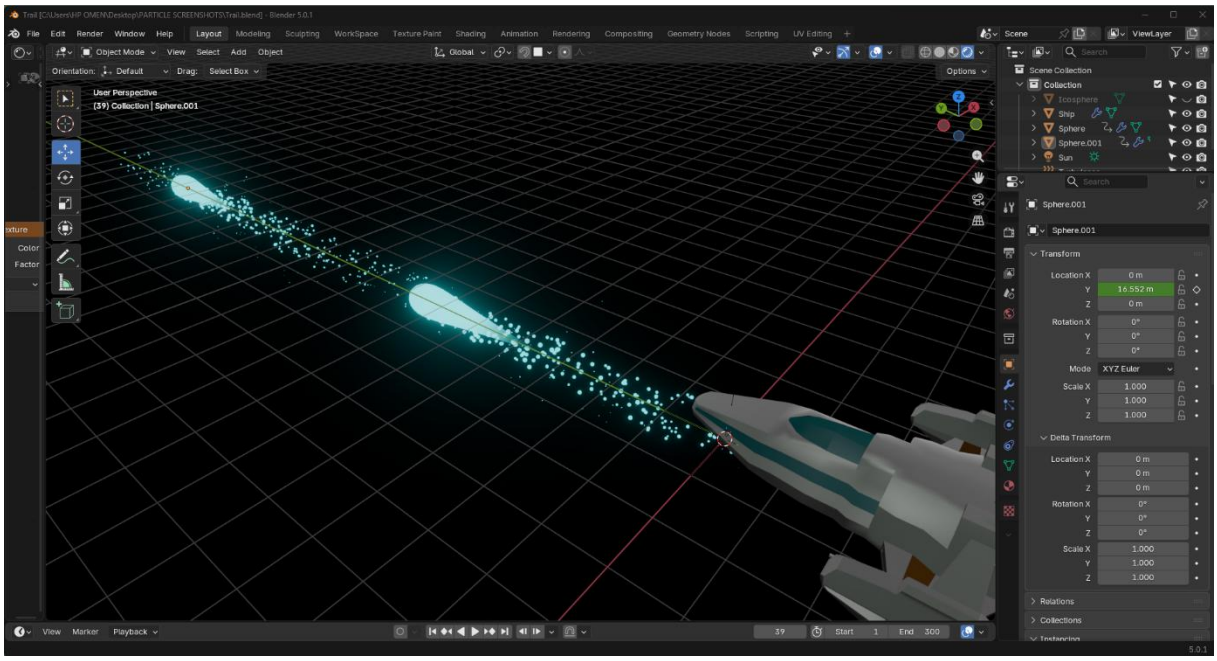

Figure 9. Particle-Based Projectiles in Blender, 2026

2.10. Week 10: Liquification

Students design liquid-based projectile effects using particle systems and metaball techniques. The assignment focuses on fluid cohesion, surface tension, and stylized motion representation through procedural particle interaction.

Reward: Instruction and feedback on liquid shading techniques are provided, emphasizing translucency, viscosity cues, and surface detail to enhance material readability.

Quest: Students are assigned to create a liquified projectile effect, applying particle and shading techniques to reinterpret any previously developed projectile concept.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

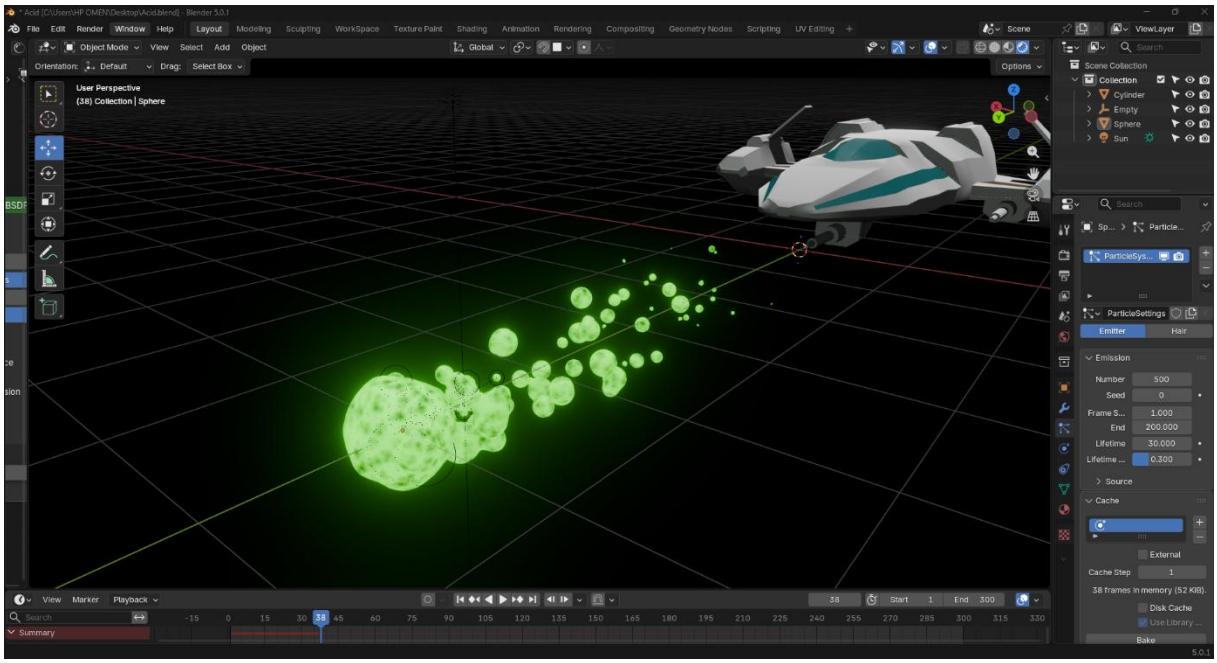

Figure 10. Liquified Projectile in Blender, 2026

2.11. Week 11: Earth-Based Effects

Students design earth-based projectile effects, focusing on asteroid pulling and advanced gravitational interaction supported by shader-driven deformation techniques. The assignment emphasizes mass, force visualization, and environmental response within stylized effect design.

Course Project: Students adapt their earth-based effects for integration into the collective cinematic production pipeline, refining scale, timing, and visual coherence to ensure compatibility with previously developed projectile systems and spaceship assets.

Reward: Instruction and feedback on cell fracture techniques are provided, enabling students to create controlled fragmentation, surface breakage, and impact-based structural effects.

Quest: Students continue work on the Final Project and YouTube tutorial production, supported by structured consultations with the lecturer to address technical, conceptual, and aesthetic development.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

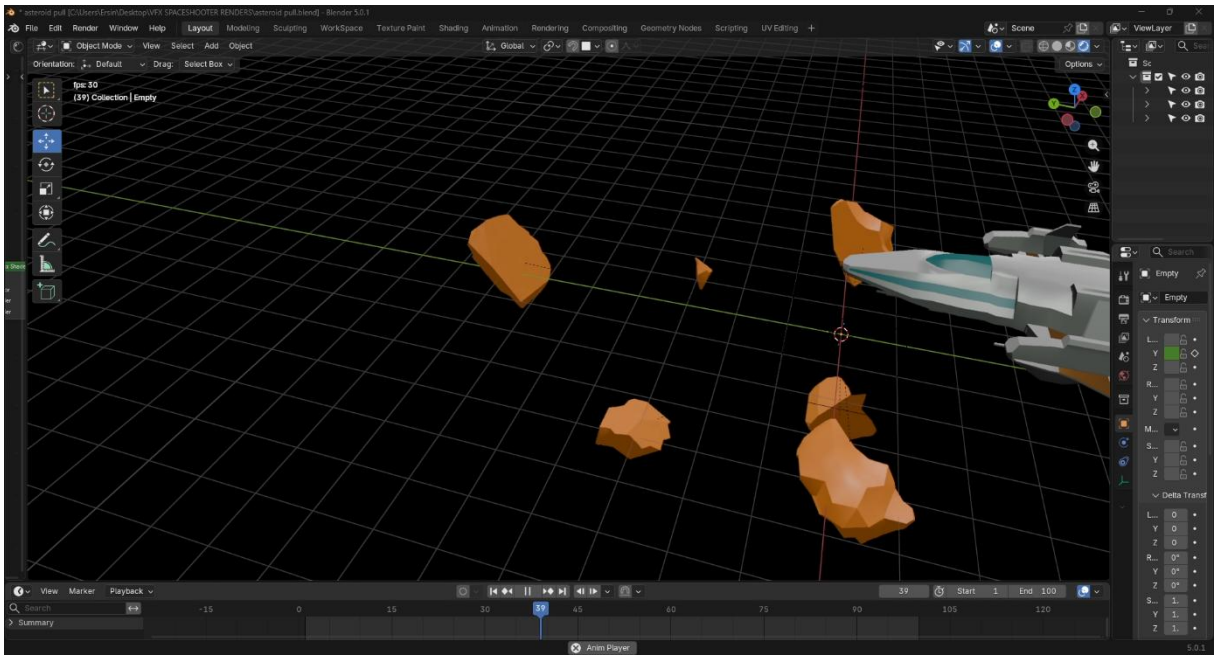

Figure 11. Cell Fracture-Based Projectile in Blender, 2026

2.12. Week 12: Complex Scene Management

Students focus on managing multiple effect systems simultaneously while maintaining aesthetic coherence and visual readability. The assignment emphasizes system orchestration, parameter hierarchy, and artistic control within complex projectile designs.

Course Project: Students finalize the integration of multiple projectile, particle, and environmental systems within the collective cinematic production pipeline, ensuring stylistic unity, technical stability, and narrative consistency.

Reward: Instruction and feedback on organizational strategies are provided, reinforcing node management, system structuring, and workflow optimization skills.

Quest: Students continue working on the Final Project and YouTube tutorial production, supported by structured consultations with the lecturer to refine overall system balance, presentation quality, and instructional clarity.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

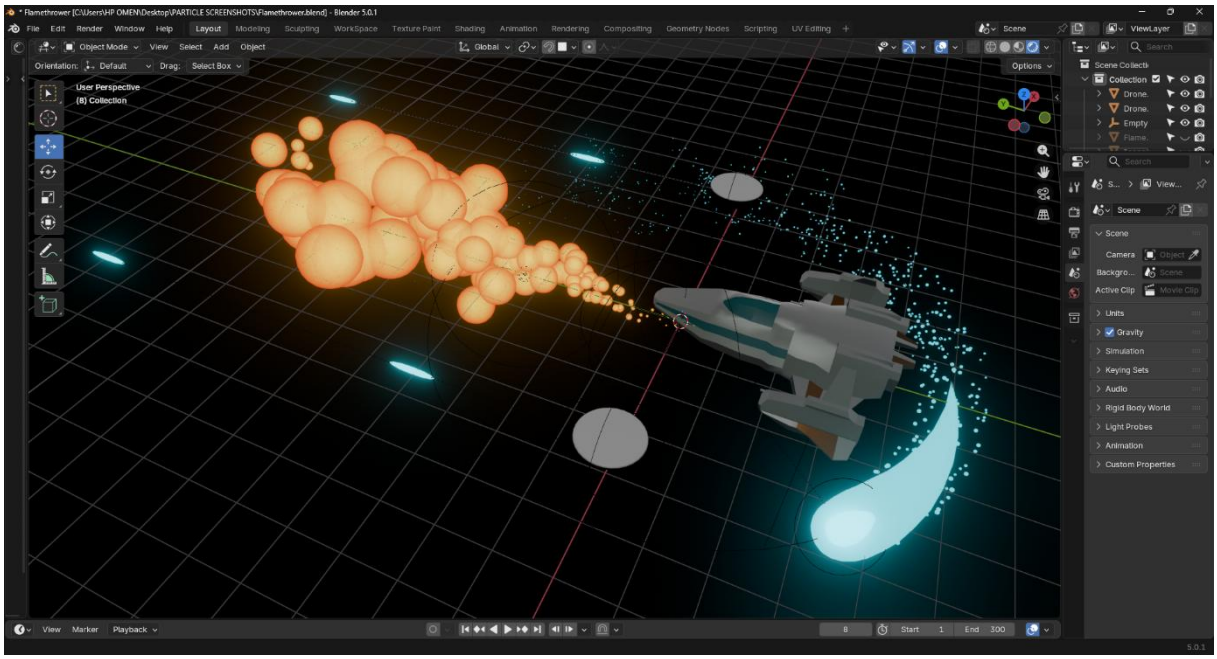

Figure 12. Multiple Projectiles in Blender, 2026

2.13. FINAL PROJECT

The lecturer evaluates the final projects and YouTube tutorials. Later, he matches spaceship models produced in the parallel 3D modeling course with projectile systems developed in the VFX course. This integration stage demonstrates cross-disciplinary asset compatibility and simulates collaborative production pipelines commonly found in contemporary media industries.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3. DISCUSSION AND CONCLUSION

.

Table 1. Comparison of Opposite VFX Pedagogical Systems

Criteria	Iterative Stylized VFX Course	Volumetric Comprehensive VFX Course
Instructional Scope	Focused on manual modeling and procedural shading of stylized projectile systems	Covers full VFX pipeline, including volumetrics, animation, and compositing
Learning Complexity	Reduced cognitive load through a controlled technical scope	High complexity due to multi-system simulations
Accessibility	Beginner-friendly with progressive learning stages	Technically demanding, often challenging for beginners
Creative Orientation	Emphasizes stylization and design experimentation	Emphasizes realism and simulation accuracy
Iterative Learning	Structured revision cycles and gamified progression	Iteration is limited by simulation processing time
Industry Relevance	Supports modular asset design and pipeline awareness	Provides experience with full simulation-based VFX workflows

Table 1 highlights the pedagogical distinctions between stylized iterative VFX instruction and volumetric-based comprehensive VFX education. The comparison suggests that the stylized projectile-focused model reduces technical complexity while maintaining creative and production-oriented learning outcomes. By narrowing the instructional scope and incorporating gamified iterative progression, the proposed course structure improves accessibility for beginner-level students and supports gradual skill development. In contrast, volumetric-based courses provide broader exposure to advanced simulation pipelines but often require higher technical readiness and longer production timelines. The findings indicate that stylized iterative VFX pedagogy can function as an effective foundational model that prepares students for more complex simulation-based visual effects training.

REFERENCES

[1] Eisenstein, S., *Film Form: Essays in Film Theory*, Harcourt Brace/New York, 1949.

[2] Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L., *From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification*, Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference, ACM/Tampere, 2011.

[3] Jonassen, D. H., Designing Constructivist Learning Environments, Educational Technology Publications/Englewood Cliffs, 1999.

[4] Kapp, K. M., The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education, Pfeiffer/San Francisco, 2012.

[5] Kerlow, I. V., *The Art of 3D Computer Animation and Effects* (4th ed.), Wiley/Hoboken, 2004.

[6] Kolb, D. A., *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice-Hall/Englewood Cliffs, 1984.

[7] Lave, J., & Wenger, E., *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*, Cambridge University Press/Cambridge, 1991.

[8] Okun, J. A., & Zwerman, S., *The VES Handbook of Visual Effects: Industry Standard VFX Practices and Procedures* (2nd ed.), Routledge/New York, 2020.

[9] Piaget, J., *The Psychology of the Child*, Basic Books/New York, 2000.

[10] Prince, S., *Digital Visual Effects in Cinema: The Seduction of Reality*, Rutgers University Press/New Brunswick, 2011.

[11] Schön, D. A., *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*, Basic Books/New York, 1983.

[12] Sweller, J., Ayres, P., & Kalyuga, S., *Cognitive Load Theory*, Springer/New York, 2011.

[13] Vygotsky, L. S., Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Harvard University Press/Cambridge, 1978.

[14] Wells, P., *Understanding Animation*, Routledge/London, 1998.

[15] Wright, S., *Digital Compositing for Film and Video* (4th ed.), Routledge/New York, 2018.

.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

İÇ MİMARLIK EĞİTİMİNDE GÖRSEL ANLATI PRATİKLERİ: FİGÜR, FOTOĞRAF VE HİKÂYE EKSENİNDE BİR ÖĞRENME DENEYİMİ

VISUAL NARRATIVE PRACTICES IN INTERIOR ARCHITECTURE EDUCATION: A LEARNING EXPERIENCE THROUGH FIGURE, PHOTOGRAPHY, AND STORYTELLING

Dr. Öğr. Üyesi, Turgut KALAY

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, turgut.kalay@dpu.edu.tr - 0000-0002-8532-1203

ÖZET

Bu çalışma, iç mimarlık eğitiminde görsel anlatı pratiklerinin yaratıcı düşünme, mekânsal farkındalık ve eleştirel bakış açısı kazandırmadaki potansiyelini deneyimsel bir öğrenme süreci üzerinden irdelemektedir. Araştırmanın temel odağını, lisans düzeyinde verilen "Mimari Fotoğraf" dersi kapsamında gerçekleştirilen uygulamalı bir stüdyo çalışması oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerden, özgün bir figür seçmeleri ve bu figürü çeşitli iç ve dış mekânlarda bağlam odaklı yaklaşımlarla fotoğraflamaları istenmiştir. Bu süreçte figürün mekânla kurduğu ilişki; mekânsal bileşenler, ışık, kadrajlama ve görsel kompozisyon gibi fotoğrafik unsurlar üzerinden hem estetik hem de kavramsal düzeyde tartışmaya açılmıştır. Fotoğraf çekim sürecinin ardından öğrenciler, elde ettikleri görselleri bir kurgu ekseninde yeniden anlamlandırarak bir hikâye oluşturmuşlardır. Bu hikâye, storyboard formatında düzenlenerek görsel bir anlatı biçimine dönüştürülmüş ve grafik paftalar aracılığıyla sunulmuştur. Bu uygulama, öğrencilerin yalnızca fotoğraf tekniklerini değil; aynı zamanda anlatı kurgulama, görsel senaryo oluşturma, grafik düzenleme ve mekânsal okuma becerilerini geliştirmelerini amaçlamaktadır. Ayrıca bu süreç, öğrencilerin mekânla kurdukları duygusal ve düşünsel bağları somutlaştırmalarına ve mimarlık dışı anlatım araçlarını tasarım sürecine entegre etmelerine olanak tanımıştır. Disiplinlerarası bir yaklaşımla yapılandırılan bu öğrenme deneyimi, iç mimarlık eğitimine alternatif pedagojik yöntemler kazandırma potansiyeli taşımaktadır. Görsel anlatı tekniklerinin tasarım eğitimi ile bütünleştirilmesi, öğrencilerin estetik algılarını derinleştirmenin yanı sıra, eleştirel düşünme, kavramsal analiz ve yaratıcı ifade yeteneklerini geliştirme açısından da önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İç Mimarlık Eğitimi, Görsel Anlatı, Mimari Fotoğraf, Hikâye Panosu, Deneyimsel Öğrenme.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ABSTRACT

This study examines the potential of visual narrative practices in interior architecture education to foster creative thinking, spatial awareness, and critical perspective through an experiential learning process. The primary focus of the research is an applied studio project conducted within the undergraduate course "Architectural Photography." In this context, students were asked to select an original figure and photograph it in various interior and exterior spaces using context-oriented approaches. The relationship between the figure and space was explored both aesthetically and conceptually through photographic elements such as spatial components, light, framing, and visual composition. Following the photography process, students reinterpreted the images within a fictional framework to construct a narrative. This narrative was organized in a storyboard format, transformed into a visual storytelling medium, and presented through graphic boards. The exercise aimed to develop not only students' photographic skills but also their abilities in narrative construction, visual scripting, graphic organization, and spatial reading. Furthermore, the process enabled students to concretize the emotional and intellectual connections they established with space and to integrate non-architectural modes of expression into the design process. Structured through an interdisciplinary approach, this learning experience demonstrates the potential to introduce alternative pedagogical methods into interior architecture education. Integrating visual narrative techniques into design education contributes not only to deepening students' aesthetic perception but also to enhancing their critical thinking, conceptual analysis, and creative expression skills.

Keywords: Interior Architecture Education, Visual Narrative, Architectural Photography, Storyboard, Experiential Learning.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

HAYAT AĞACI SEMBOLÜNÜN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINA YANSIMASI

Dr.Öğr.Üyesi Fulya SAVAŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, fulya.savas@comu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8222-0709

ÖZET

İnsanlık tarihinin en eski ve evrensel sembollerinden biri olan Hayat Ağacı, yaşam, ölüm, yeniden doğuş ve kozmik düzen kavramlarını temsil etmektedir. Orta Asya'dan Mezopotamya'ya uzanan geniş bir kültürel coğrafyada görülen bu motif, özellikle Türk-İslam sanatında önemli bir simgesel ifade biçimi olarak öne çıkmıştır. Kökleri yeraltına, gövdesi yeryüzüne ve dalları gökyüzüne uzanan ağaç formu, evrenin katmanları arasındaki ilişkiyi temsil eden kozmik bir eksen olarak değerlendirilmektedir. Seramik sanatı, toprağın biçimlendirilip ateşle dönüştürülmesi süreci üzerinden, hayat ağacı sembolüyle kavramsal bir bağ kurmaktadır. Toprak, su, hava ve ateş gibi temel elementlerin etkileşimi, hayat ağacının temsil ettiği yaşam döngüsünü somut ve fiziksel bir biçimde ortaya koymaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde mimaride taş kabartma rölyeflerde ve çini yüzeylerde hayvan motifleriyle birlikte kullanılan hayat ağacı motifi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise bitkisel motiflerle zenginleştirilmiştir. Bu gelişim, sembolün dekoratif ve simgesel işlevle yüzey tasarımlarında belirleyici bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Günümüzde hayat ağacı, çağdaş seramik sanatçıları tarafından aidiyet, kimlik ve çevresel farkındalık temalarıyla bütünleştirilmekte; üç boyutlu formlar, kabartmalı yüzeyler ve yenilikçi uygulamalar aracılığıyla eserler üretilmektedir. Böylelikle motif, geleneksel mirası modern ifade biçimleriyle birleştiren, güçlü ve süreklilik sağlayan bir görsel anlatım dili kazanmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Seramik, Hayat ağacı, Ağaç, Sembol.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski ve evrensel sembollerinden biri olan Hayat Ağacı, yaşam, ölüm, yeniden doğuş ve kozmik düzen kavramlarını temsil etmektedir. Orta Asya'dan Mezopotamya'ya uzanan geniş bir coğrafyada görülen bu motif, farklı kültürlerde "Kutsal Ağaç", "Evren Ağacı" veya "Dünya Ağacı" adlarıyla anılmış ve insanlar ile doğa veya tanrılar arasında bir köprü işlevi görmüştür (Öztekin, 2008, s.1). Tarihsel süreç içinde dinsel, mitolojik ve kozmolojik anlamlar yüklenen hayat ağacı, özellikle Türk-İslam sanatında mimari ve çini yüzeylerde önemli bir simgesel ifade alanı bulmuştur.

Hayat ağacı, kökleriyle yeraltına, gövdesiyle yeryüzüne, dallarıyla gökyüzüne uzanan yapısıyla evrenin katmanları arasındaki ilişkiyi simgelemekte; yaşam döngüsünü ve sürekliliğini görsel bir anlatımla aktarmaktadır. Seramik sanatı, toprağın şekillendirilip ateşle dönüştürülmesi süreci üzerinden bu sembol ile kavramsal bir bağ kurmakta; malzemenin dönüştürücü doğası, hayat ağacının temsil ettiği dönüşüm ve süreklilik temasını somutlaştırmaktadır.

Çağdaş seramik sanatında, hayat ağacı motifleri geleneksel estetik değerlerin ötesine taşınmakta ve kimlik, aidiyet, kültürel bellek ve ekolojik farkındalık gibi güncel temalarla ilişkilendirilmektedir. Sanatçılar, kök, gövde ve dallar aracılığıyla yaşam döngüsü ve sürekliliği vurgulamakta; farklı teknik ve estetik yaklaşımlarla, hem tarihsel mirası hem de modern ifade biçimlerini birleştiren eserler üretmektedir. Bu çalışma, hayat ağacı sembolünün tarihsel kökenlerini ve Türk seramik sanatındaki gelişimini ortaya koyarak, çağdaş sanat pratiğinde motifin yeniden yorumlanışını incelemeyi amaçlamaktadır.

2. HAYAT AĞACI SEMBOLİNN ANLAMSAL VE KOZMOLOJİK BOYUTU

2.1. Kozmolojik Anlam

Kozmik ağaç, mitolojik ve mistik düşünce sistemlerinde evrenin ontolojik yapısını ve kozmik düzenini temsil eden arketipsel bir semboldür. "Dünya Ağacı", "Evren Ağacı" ya da "Kâinat Ağacı" olarak adlandırılan bu imge, kökleri yeraltına, gövdesi yeryüzüne ve dalları göğe uzanan üç katmanlı yapısıyla varoluşun hiyerarşik ve bütüncül düzenini simgeler (Turan, 2025, s. 35).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.2. Yaşam Döngüsü

Hayat Ağacı sembolü, doğum, büyüme, ölüm ve yeniden doğuş süreçlerini içeren yaşam döngüsünü simgelemektedir. Mevsimsel değişimlere bağlı olarak yapraklanma, çiçeklenme ve kuruma evreleri, varoluşun sürekliliğini ve dönüşüm ilkesini temsil eder. Bu yönüyle ağaç, yaşamın sonlu ancak döngüsel yapısını ve ölümün yeniden başlangıca işaret eden bir eşik olduğunu ifade eden sembolik bir anlatım sunmaktadır.

2.3. Kutsallık ve İlahi Düzen

Hayat ağacı, kutsallık bağlamında Tanrı ile insan arasındaki bağı ve evrenin ilahi düzenini simgeleyen kozmik bir eksen olarak değerlendirilmektedir. Kök, gövde ve dallarıyla varoluşun katmanlarını birleştiren bu sembol, kozmik bütünlüğü ve kutsal olanla kurulan metafizik ilişkiyi temsil etmektedir.

2.4. Soy ve Aile Sürekliliği

Hayat ağacı, soyun devamlılığını ve aile bağlarını simgeleyen bir metafor olarak değerlendirilmektedir. Ağacın kökleri geçmiş kuşakları, gövdesi mevcut nesli, dalları ve yaprakları ise gelecek kuşakları temsil etmektedir. Bu yönüyle sembol, nesiller arası sürekliliği ve kültürel aktarımı ifade etmektedir.

2.5. Bereket ve Üretkenlik

Hayat ağacı, nar, kozalak ve çeşitli meyve motifleri aracılığıyla bereket ve üretkenlik kavramlarını simgelemektedir. Bu unsurlar, verimlilik ve çoğalma düşüncesiyle ilişkilendirilerek “toprak ana” anlayışı çerçevesinde yaşamın sürekliliğini ve doğurganlığı temsil etmektedir.

3. TÜRK SERAMİK SANATINDA HAYAT AĞACI

İslamiyet sonrası Türk sanatında sembolik anlatım, yeni estetik anlayışla biçimlenmiştir. Figüratif anlatımın sınırlı olduğu alanlarda bitkisel ve geometrik motifler ön plana çıkmış; hayat ağacı, kozmolojik ve tasavvufi anlamlarıyla güçlü bir simgesel ifade aracı olmuştur. Cennet, sonsuzluk ve ilahi düzen, stilize bitkisel kompozisyonlarla sanat eserlerine yansıtılmıştır.

Hayat ağacı motifi, mimari süslemeler, taş kabartmalar, ahşap oymacılık ve çinilerde yaygın olarak kullanılmış; sadece dekoratif değil, aynı zamanda metafizik ve sembolik anlam taşımıştır. Erken Anadolu Selçuklu sanatında motif genellikle bağımsız veya kuş figürleriyle tasvir edilirken, ilerleyen dönemlerde çevresine farklı hayvan figürleri eklenmiş ve zengin

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

kompozisyonlar oluşturulmuştur (Öney, 1968, s. 25-26). Divriği Ulu Camii'nin kuzey taç kapısındaki düzenleme, iri yaprak ve palmet motifleriyle evren direği / hayat ağacı olarak yorumlanmaktadır (Kuban, 2010, s. 95).

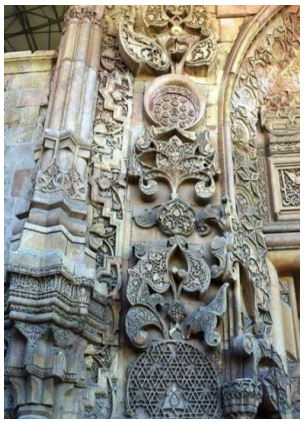

Görsel 1. Divriği Ulu Cami Hayat Ağacı Motifi

Rüçhan Arık'a göre, motif şaman geleneğinde evrenin ekseni olarak yorumlanmakta, kuşlar ruhsal yolculuğu simgelemektedir; İslami perspektifte ise ağaç cenneti**,** kuşlar cennet kuşlarını temsil eder (Arık, 2000, s. 105-106). Kubad Abad Sarayı'ndaki figürlü çinilerde hayat ağacı motifleri, doğrudan ağaç formundan palmet, haşhaş, nar ve kozalak gibi sembollerle zenginleştirilmiş tasarımlara kadar çeşitlilik göstermektedir.

Osmanlı döneminde hayat ağacı genellikle selvi olarak adlandırılmış; 15. yüzyıl kalemi işlerinde görülen motif, 16. yüzyıl başlarında İznik seramiklerinde yer almıştır. Selvi motifleri özellikle İznik tabaklarında merkezde yer almaktadır. Osmanlı dönemi Kütahya çini ve seramiklerinde selvi motifleri, sır altı veya kabartma teknikleriyle işlenmiş; geometrik ve bitkisel bezemeler, kandil ve kuş figürleriyle birlikte kobalt mavisi, turkuaz, kırmızı, yeşil ve sarı renklerde uygulanmıştır.

Görsel 2. Osmanlı Dönemi, İznik (1560)

Görsel 3. Selvi ve Çift Kuş Motifli Seramik Tabak, 18. yy.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

4. ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA HAYAT AĞACI SEMBOLÜNÜ ESERLERİNDE KULLANAN ULUSAL VE ULUSLARARASI SANATÇILAR

Seramik sanatı, toprağın biçimlendirilmesi ve ateşle dönüşümü aracılığıyla yaşam döngüsünü metaforik olarak yeniden üretir. Temel elementlerin etkileşimi, hayat ağacının simgelediği doğum–ölüm–yeniden doğuş döngüsüyle paralellik gösterir. Böylece seramik, hayat ağacını sadece yüzeysel bir motif değil, üretim süreciyle bütünleşen varoluşsal bir ifade olarak sunar. Aşağıda, hayat ağacı sembolünü temel alan ulusal ve uluslararası sanatçılar ile eserleri incelenmektedir:

4.1.Hüseyin Özçelik

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan sanatçı, Türkiye genelinde farklı kamu kurumları için mekâna özgü seramik uygulamaları gerçekleştirmiş ve mimariyle bütünleşen kalıcı eserler üretmiştir. Üretim pratiğinde iki ve üç boyutlu seramik formlar arasında disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyen Özçelik, çalışmalarında Anadolu'nun kültürel birikimini sembolik ve çağdaş bir yorumla ele almaktadır.

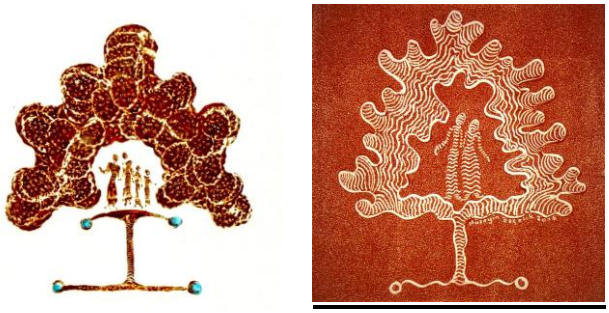

Görsel 4. Hüseyin Özçelik, İsimsiz, 40 x 40 cm, Seramik Karo, 1020°C, 2016

Kompozisyonlarda, geleneksel giysiler giymiş kadın figürleri ile aile ve çocuk temalı düzenlemeler öne çıkmakta; aile birimi, köklerinden yükselen figürler aracılığıyla gövde ekseninde konumlandırılmış ve dallarla çevrelenmiş bir ağaç formunda tasarlanarak koruma, aidiyet, süreklilik ve yaşam döngüsü kavramlarını simgesel bir düzlemde görünür kılmaktadır. Sanatçı, hayat ağacı imgesini, kökleriyle geçmişe, gövdesiyle yaşanılan coğrafyaya ve dallarıyla sonsuzluğa uzanan, yeraltı ile gökyüzü arasında bağ kuran kutsal bir varlık olarak değerlendirmektedir (Dumlu, 2020, s.22).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

4.2.Mine Poyraz

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan sanatçı, üretimlerinde hayat ağacı imgesini temel bir esin kaynağı olarak kullanmaktadır. Poyraz'ın çalışmalarında, ağacın yüzyıllara yayılan varlığı, koruyucu niteliği ve kültürlerarası simgesel anlamları güçlü bir metafor olarak kurgulanmaktadır.

Görsel 5. Kökler ve Gövdeler, 30×60 cm, seramik ajur ve cam füzyon tekniği, 1200 °C, 2017

Sanatçı, seramik üretimlerinde ajur tekniğini bilinçli olarak tercih etmekte ve bu teknik aracılığıyla form ile boşluk arasındaki ilişkiyi estetik bir kurguya dönüştürmektedir. Ağaç imgesini merkezine alan çalışmalarında, özellikle kadın figürlerini ajur uygulamalarıyla biçimlendirerek yüksek derecede pişirimle teknik dayanıklılık kazandırdığı görülmektedir. Bu yaklaşım, kadın formunu yaşamı besleyen ve koruyan bir özne olarak ele alırken, kök, gövde ve dallar arasında kurulan döngüsel sürekliliği imgesel bir anlatıma dönüştüren bütüncül bir yorum sunmaktadır.

Görsel 6. Mine Poyraz, Pencere, 67 × 37 × 22 cm, 1200 °C, 2020.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

4.3.Adrian Luis Gonzalez

Meksika'nın Meksiko Eyaleti'ne bağlı Metepec kentinde gelişen seramik geleneği, Nahua ve Otomi yerli kültürleri ile İspanyol sömürge dönemi etkilerinin senteziyle oluşmuş köklü bir üretim pratiğidir. Bu geleneğin en bilinen formu olan Hayat Ağacı, başlangıçta Adem ve Havva gibi dinsel anlatılarla ilişkilendirilmiş, ilerleyen süreçte ise seküler temalara açılım göstermiştir.

Geleneğin güncel temsilcilerinden Adrian Luis Gonzalez, özellikle Hayat Ağacı temalı seramik heykelleriyle öne çıkmaktadır. Sanatçı, çalışmalarında yaşam, ölüm, doğa ve İsa'nın doğumu gibi temaları Hayat Ağacı sembolizmi üzerinden ele almakta; kompozisyonlarında melek, güneş ve müzisyen figürlerine yer vermektedir.

Görsel 7. Adrian Luis Gonzalez'e ait seramik hayat ağacı

Gonzalez'in üretiminde, Metepec geleneğinde yaygın olan çok renkli bezeme anlayışından farklı olarak, pişmiş toprağın doğal tonları ya da sınırlı renk kullanımı tercih edilmekte; böylece malzemenin özgün dokusu ve plastik etkisi ön plana çıkarılmaktadır (Sevim & Özer, 2014, s.208).

Görsel 8. Adrian Luis Gonzalez, Hayat ağacı. Seramik.

Genel olarak Hayat Ağacı sembolü, kutsal ve kültürel bir değer taşıması nedeniyle Metepecli seramik sanatçıları için güçlü bir esin kaynağıdır. Bu bağlamda sanatçılar, sembolün içerdiği anlam katmanlarını hem kavramsal hem de biçimsel düzlemde eserlerine yansıtmaktadır.

4.4. Juan Hernandez Arzaluz

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Meksika'nın kültürel açıdan önemli merkezlerinden Metepec, geleneksel seramik sanatı ve özellikle "Hayat Ağacı" motifli üretimleriyle tanınmaktadır. Juan Hernandez Arzaluz'un karmaşık yapılı seramik çalışmaları, bölgenin sanatsal mirasını ve sembolik anlatım geleneğini yansıtmaktadır. Sanatçının hayat ağacı kompozisyonlarında insan figürleri, hayvanlar, yaprak ve meyve tasvirleri ana forma tel aracılığıyla bağlanmaktadır. Görsel vurgu oluşturmak amacıyla ağaç gövdesi genellikle boyasız bırakılırken, diğer figürler akrilik boya ile renklendirilmektedir. Bazı eserlerde ise kırmızı terra cotta gibi doğal kil dokusu korunarak malzemenin özgün yüzeyi ön plana çıkarılmaktadır. Arzaluz'un seramik hayat ağaçları büyük boyutlu olmasa da, yoğun ve ayrıntılı bir kompozisyon anlayışı sergilemektedir. Eserlerde Tanrı'ya duyulan şükranı simgeleyen yiyecek ve meyve tasvirleri, sembolik anlatımı güçlendirmektedir (Sevim & Özer, 2014: 207). Metepec'teki bu üretim pratiği, geleneksel teknikleri kültürel sembollerle birleştirerek bölgenin sanatsal kimliğini pekiştirmektedir.

Görsel 9. Juan Hernandez Arzaluz, Hayat Ağacı, 19 x 14 cm. Seramik, Akrilik

4.5. Oscar Soteno

Meksika'nın Metepec kentinde doğup büyüyen Oscar Soteno, bölgede köklü bir geçmişe sahip "Hayat Ağacı" (Árbol de la Vida) geleneğini sürdüren Soteno ailesinin temsilcilerindendir. Sanatçı, çalışmalarında aşk, evlilik ve ölüm gibi toplumsal temaları anlatı kurgusu içinde işlemektedir. Elle biçimlendirdiği seramik hayat ağaçlarında, küçük figüratif öğeler ile bitkisel motifleri ayrıntılı ve bütüncül bir kompozisyon anlayışıyla bir araya getirmektedir. Soteno'nun önemli eserlerinden Day of the Dead Wedding, toplumsal eleştiri niteliği taşıyan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır (Görsel 10). Eserin merkezinde düğün törenini betimleyen iskelet figürleri yer alırken, çevresi Meksika'ya özgü parlak renklerle boyanmış geleneksel çiçekler ve şeker kamışı gibi bitkisel motiflerle zenginleştirilmiştir (Sevim & Özer, 2014: 207).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Görsel 10. Oscar Soteno, Day of the Dead Wedding, Seramik, Akrilik

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Hüseyin Özçelik'in üretimlerinde hayat ağacı, kökleriyle geçmişe, gövdesiyle yaşanılan coğrafyaya ve dallarıyla geleceğe uzanan bir yaşam döngüsünü temsil etmektedir. Kadın, aile ve çocuk figürleri ağaç formu içinde konumlandırılarak koruma, aidiyet ve süreklilik temalarını simgesel olarak görünür kılmaktadır. Bu yaklaşım, Anadolu'nun kültürel birikimini çağdaş bir yorumla sunarken seramik ve mimariyi bütünleştiren bir estetik yaratmaktadır. Mine Poyraz ise hayat ağacı imgesini merkezine alarak, ajur tekniğiyle form ve boşluk arasındaki ilişkiyi estetik bir bütünlüğe dönüştürmektedir. Kadın figürlerini koruyucu ve yaşamı besleyen özne olarak işleyen Poyraz, kök, gövde ve dallar arasında kurduğu döngüsel süreklilikle, farklı kültürlerin simgesel değerlerini eserlerinde metaforik bir dil olarak yorumlamaktadır Metepec seramik geleneğini sürdüren Adrian Luis Gonzalez, Hayat Ağacı temalı heykellerinde yaşam, doğa ve ölüm temalarını malzemenin doğal tonlarını ön plana çıkararak ifade etmektedir. Eserlerinde melekler, güneş figürleri ve müzisyen karakterleri kullanarak sembolik anlatımı zenginleştirirken, toprağın kendine özgü estetiğini vurgulamaktadır. Böylece, hem kutsal hem de seküler temaları birleştirerek, geleneksel motiflere çağdaş bir yorum kazandırmaktadır. Juan Hernandez Arzaluz'un karmaşık yapılı seramik çalışmalarında Tanrı'ya şükranı ifade eden yiyecek, içecek ve meyve tasvirleri öne çıkmaktadır. İnsan, hayvan ve bitkisel figürlerin tel ile bir araya getirilmesi ve akrilik boya kullanımı, eserlerin yapısal ve görsel olarak dinamik bir anlatım kazanmasını sağlamaktadır. Oscar Soteno'nun seramik hayat ağaçları, kültürel gelenek ile toplumsal eleştiriyi birleştirmektedir. *Day of the Dead Wedding* adlı çalışmasında düğün ritüeli ve ölüm imgesi aracılığıyla yaşam ve ölüm döngüsünü vurgular. İskelet figürleri ve parlak renk kullanımı, eserin simgesel ve estetik etkisini güçlendirirken, Soteno'yu geleneği çağdaş yorumla sürdüren sanatçılar arasında öne çıkarmaktadır.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Hayat Ağacı, kültürel ve dinsel anlamlarıyla Türk-İslam, Osmanlı ve çağdaş seramik sanatında merkezi bir motif olarak varlık göstermektedir. Türk-İslam sanatında mimari ve çini yüzeylerde stilize bitkisel ve kuş figürleriyle ifade edilen motif, kozmik düzen, cennet ve yaşam döngüsü kavramlarını sembolize etmektedir. Osmanlı döneminde özellikle selvi motifleri ve bitkisel bezemelerle zenginleştirilen hayat ağacı, yüzey dekorasyonunda hem dekoratif hem de simgesel işlev kazanmıştır. Günümüz seramik sanatında ise motif, kimlik, aidiyet, kültürel bellek ve ekolojik farkındalık temalarıyla yeniden yorumlanmakta; kök, gövde ve dallar aracılığıyla yaşam döngüsü ve süreklilik kavramları estetik ve kavramsal bir bağlamda görünür kılınmaktadır. Ulusal ve uluslararası sanatçılar, hayat ağacı sembolünü biçimsel ve kavramsal olanakları doğrultusunda eserlerine entegre ederek, geleneksel miras ile çağdaş ifade biçimlerini bir araya getiren güçlü bir görsel dil oluşturmuştur. Bu bağlamda hayat ağacı, seramik sanatında tarihsel sürekliliği koruyan ve modern yorumlara açık evrensel bir simge olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Dumlu, Y. (2020). *Hayat ağacı sembolünün seramik form ve yüzeylerde yorumu* [Yüksek lisans sanat çalışması raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=o-NkPFzvgdCFCXX28yg7TQ&no=vuLcM46bHMte5pDZb4tprA

[2] Kuban, D. (2010). *Divriği mucizesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

[3] Öney, G. (1968). Hayat Ağacı. *Belleten, Türk Tarih Kurumu*, XXXII(125), 26–33.

[4] Ögel, S. (1994). *Anadolu'nun Selçuklu çehresi*. İstanbul: Akbank Yayınları.

[5] Öztekin, S. (2008). *Dinlerde Hayat Ağacı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

[6] Sevim, S., & Özer, G. (2014). Metepec seramik Hayat Ağaçları çağdaş yorumları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(6), 202–211.

[7] Turna, A. (2025). *Hayat ağacı mitinin sanatta kullanımı ve çağdaş cam sanatı uygulamaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KALKANDELENLİ MUÎDÎ DİVANI'NDA HALK İNANIŞLARI

(FOLK BELIEFS IN THE DIVAN OF MUIDI OF KALKANDELEN)

Dr. Oğuz YILDIRIM

Oguzyildirim540@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1170-2054

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli kültürlere bağlı olarak farklı inanışlar ortaya çıkmıştır. Bu inanışların asırlara yayıldığı ve kişilerin yaşantılarında ciddi yer edindiği bilinmektedir. Bu bağlamda inanç kavramı bireyin düşünce dünyasının çok geniş bir bölümüne karşılık gelmektedir. Halk inancı, eski alışkanlıklardan, dini ritüellerden hareketle geniş topluluklar etrafında çeşitlenerek kişinin kazanmış olduğu yeni inanış tarzları ve yorumlar manasına gelmektedir. Bir topluluğu tek çatı altında tutmaya yardımcı olan, zamanın bozulma evresine karşı duran bu inançlar, o birlikteliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Halk inanışları toplumun etrafında yaygın olarak var olan, değişen ve dönüşen bir yapıya sahip uygulamaların tümüdür, diyebiliriz. Dolayısıyla bu inanışlar geçmiş, yaşanılan zaman dilimi ve gelecek ile bağ kuran ve bir köprü görevi üstlenen unsurlara karşılık gelmektedir. Halk inanışları pek çok beşeri ve sosyal bilimin araştırma sahasına girmektedir. Bu disiplinlerden biri de divan edebiyatıdır. Divan edebiyatı yüzyıllar boyunca halktan kopuk bir şiir olarak anılmış ve adlandırmasında da bu konu dikkate alınarak "saray edebiyatı" adı verilerek, belli bir kesime hitap eden bir şiir gibi görülmüştür. Tüm bunlara rağmen Divan edebiyatının önemli kaynaklarından biri halk kültürü ve halkın yaşayış biçimi olmuştur. Yaşamın her safhasını içine alan bu gelenek, temelinde dinî öğretileri ve çeşitli inanışları barındırmaktadır. Bu bakımdan divan şairleri de yaşadıkları toplumun sosyo-kültürel değerlerini şiirlerinde başarıyla kullanmışlardır. Çalışmamızda, halk inanışları başlıklar halinde açıklanmaya çalışılacak ve 16. yüzyıl şairlerinden olan Kalkandelenli Muîdî'nin Divanı'nda yer alan çeşitli halk inanışları eserden örneklerle aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, halk kültürü, 16. Yüzyıl, inanç, Muîdî.

ABSTRACT

Throughout human history, various beliefs have emerged depending on different cultures. It is known that these beliefs have spread over centuries and have taken a significant place in people's lives. In this context, the concept of belief corresponds to a very large part of an individual's thought world. Folk belief refers to new belief styles and interpretations acquired by individuals, diversifying around large communities based on old habits and religious rituals. These beliefs, which help keep a community together under one roof and stand against the

decay of time, constitute an important part of that unity. We can say that folk beliefs are the entirety of practices that are widespread around society and have a changing and transforming structure. Therefore, these beliefs correspond to elements that connect the past, the present time, and the future, acting as a bridge. Folk beliefs fall within the research field of many humanities and social sciences. One of these disciplines is classical Ottoman literature. For centuries, Divan literature has been perceived as poetry detached from the people, and its naming as "court literature" reflects this, making it seem like poetry appealing to a specific segment of society. Despite this, one of the important sources of Divan literature has been folk culture and the way of life of the people. This tradition, encompassing every aspect of life, fundamentally contains religious teachings and various beliefs. In this respect, Divan poets successfully utilized the socio-cultural values of their society in their poems. In this study, folk beliefs will be explained under headings, and various folk beliefs found in the Divan of Muîdî of Kalkandelen, a 16th-century poet, will be presented with examples from the work.

Keywords: Divan poetry, folk culture, 16th century, belief, Muidi.

1. GİRİŞ

Mehmet Fatih Köksal şairin hayatı hakkında *"Asıl adı bilinmeyen Muîdî, Üsküp yakınlarındaki Kalkandelen'de doğdu. Kınalızâde Tezkiresi ve Kāmûsu'l-a'lâm'a göre II. Bayezıd dönemi müderrislerinden olan Muîdzâde'nin oğludur. Klasik medrese usulüne göre eğitimini en güzel bir şekilde almak için elinden gelen gayreti gösterip yüksek kabiliyeti ve parlak zihniyle akranları arasında temayüz etti. Medreseyi bitirdikten sonra kadıasker Mîrîm Çelebi'den mülazım, Zenbilli Ali Efendi'nin muidi oldu, danişmendlik yaptı.*

Heşt Behişt, Osmanlı Müellifleri ve Tuhfe-i Nâilî'ye göre Zenbilli Ali Efendi'nin muidi olduğu için; Kınalızâde ve Beyânî'ye göre babasına Muîdzâde denmesinden dolayı; Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî'ye göre ise babasının muid olması sebebiyle Muîdî mahlasını seçti. Meslek hayatının diğer safhalarına dair kaynaklarda belirgin bir bilgi yoktur. Onun ölümünden bahseden ilk kaynak olan Meşâirü'ş-şuarâ'ya göre ilmiye yolunu terk ederek hacca gitmiş, oradan Mısır'a geçerek beytülmâl kâtibi olarak görev yapmış ve o görevdeyken yine Mısır'da ölmüştür. Sicill-i Osmanî'de ise diğer kaynaklardan farklı olarak onun "müderris iken" vefat ettiği bilgisi vardır. Latîfî'nin tezkiresini yazdığında hayatta olduğu anlaşılan Muîdî'nin ölüm tarihine dair şimdilik verilebilecek tek somut bilgi, Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinin yazılış tarihleri olan 953/1546 ile 976/1568-69 arasında bir tarihte ölmüş olması gerektiğidir. Tezkirelerde medrese dönemi ve mezuniyet sonrası ilk dönem olan muîdlik veya dânişmendlik devresinden sonraki ilim hayatına dair neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Âşık Çelebi, Anadolu'da çok sıkıntılı günler geçirdiğine dair örtülü bir ifade kullanır ancak ayrıntı vermez." bilgilerini aktarmaktadır (2024).

Halk inanışı ve inancı sözcüklerini "insanların veya toplumun, bir düşüncenin, bir olgunun, bir varlığın gerçek oluşunu kabul etmesi olarak vasıflandıran Pertev Naili Boratav, din ve ahlak kurallarındaki katılık ve kesinliğe karşın halk inanışlarının; bir yerden başka bir yere, bir toplumdan başka bir topluma farklı biçim ve içerik özelliğine sahip olduğunu ifade etmektedir (1999: 7). İsmet Zeki Eyüboğlu ise inancı; bir kişinin günlük hayatını etkilemekte olan ve başka kişilerin öğrenme yoluyla kazandıkları düşünce olarak tanımlamaktadır (2014:

29-32). Bu bağlamda toplumun, yüzyıllar boyunca farklı dinî inanç, kültür ve medeniyetlerden etkilenerek ortaya koydukları halk inanışları; "… eski dinî öğretilerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının farklı sebeplerle geniş kitleler arasında çeşitlenerek aldığı yeni durum ve inanış şekilleri olarak tanımlanabilmektedir (Çobanoğlu, 2003: 12).

Divan şiiri bulunduğu ortamın ve yaşadığı toplumun hayatını benzetmeler, telmihler, mazmunlar gibi farklı yollarla beyitlere, mısralara ve sözcüklere taşımayı başarmış, renkli ve canlı bir geleneğe sahiptir. Bu minvalde divan şiirini bir mozaiğe teşbih etmek doğru olacaktır. Bu mozaikte ilk inceleme tespit edilemeyen renkler, desenler ve şekli özellikler olabilecektir. Dolayısıyla divan şiirini kavrayamayanlar, onu soyut ve yaşamdan kopuk bir edebî gelenek olmakla suçlamaktadırlar. Fakat divan şiirinin beslendiği kaynaklar, onu meydana getiren düşünce sistemi ve genel yapısı itibariyle millî bir niteliğe sahiptir (Yekbaş, 2009: 1118).

Şairin divanında hem dinî kökenli hem de sosyal inanışlar taranmıştır. Çok sayıda edebî sanattan yararlanan Muîdî, bu söz sanatlarını ve inanışları harmanlayarak ortaya çok farklı hayal dünyaları yaratan beyitler çıkarmıştır. Bahsi geçen tüm bu inanışlar çeşitli kaynakların yardımı ile açıklanacak ve beyitler ışığında halk inanışları aktarılmaya çalışılacaktır.

2. Kalkandelenli Muîdî Divanı'nda Halk İnanışları Üzerine Bir İnceleme

2.1. Ayna İle İlgili İnanışlar

Ayna karşısında bulunan nesnelerin görüntüsünü yansıtan, özellikle insanların kendilerini görmek amacıyla başvurdukları, arka kısmı sırlanmış cam ya da madenden levha, gözgü anlamına gelen, Farsça âyîne sözcüğünden türetilmiştir (Kanar, 2011: 30). Mecazi olarak değerlendirildiğinde ise ayna bir durumun, bir niteliğin kişinin zihninde canlanmasına, gözler önüne serilmesine yarayan nesne demektir (Çağbayır, 2017: 389-390). Divan şiirinde papağan ehlileştirmeye en müsait olan kuşların başında gelmektedir. Taklit yapmaya meyli bulunan bu hayvanın insan seslerini tekrarlamaya çalıştığı bilinmektedir. Bahsi geçen canlının konuşmayı öğrenmesi için kafesine ayna konulduğu bilinmektedir. Kendi yansıması sayesinde kısa zamanda konuşmayı öğrenen bu kuşun ödülü olarak da şeker kullanılır (Ceylan, 2007: 194-201). Muîdi, papağanlara şeker ve ayna ile konuşmanın öğretilmesine yer vererek, o dönemin toplumsal yaşantısında yaygın olan bir inanca gönderme yapmaktadır:

Tūtî-i tab'um gibi sāz eyler ol ruhsār ü leb
Kim biri āyîne vü birisi şekker gösterür (G. 130/2)

Muîdî, bir başka beyitinde sevgilisinin saçının bulutundan dolayı gönül aynasının nemlendiğini ve aynanın donuk bir görüntüye sahip olduğunu dile getirmektedir:

Ebr-i zülfüŋ ġamında nem ḳapalı
Göŋül āyiŋesi tonuḳ görinür (G. 137/2)

Eskiden bir insan öldüğünde nefes alıp almadığını anlamak için ağzına ayna tutulurdu. Eğer ayna buğulanırsa kişinin hayatta olduğuna inanılır ve canını teslim etmediği bilinirdi. Şair bu uygulamaya gönderme yaparak o dönemde aynanın inanç ekseninde kullanımına değinmek istemiştir:

Zindeligüm bilmek isterseŋ yüzüŋ öpdür baŋa
Gözgü tut aġzına biṃāruŋ gelür mi gör nefes (G. 181/3)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.2. Büyü ve Sihirle İlgili İnanışlar

Sihir, sözlükte "Bir şeyi olduğundan farklı olarak göstermek, oyalamak, aldatmak; bir kişinin ilgisini çekmek, gönlünü çelmek" anlamlarında sülâsî bir masdar olan Arapça "sihr" sözcüğü "hile, aldatma; nedeni gizli kalan iş" manalarında isim olarak da kullanılır (Karaman, 2015: 158). Şair, yan bakışları gönülleri hasta olan kişileri sihirle etkisi altına alabilmek için dünyanın büyüsünü okur, ifadelerini kullanarak büyücülerin çokça dua okuyarak insanları tesirleri altına aldıklarını söylemektedir:

Gördügi dil-hasteyi cāźū gibi teshîr içün
'Ālemüŋ efsūnını şol ġamze-i fettān oḳur (G. 112/3)

Şair, aşağıdaki beytinde kâfir gözlerin bir bakışta tüm halkı esir ettiğini söylemektedir. Bu yaptığı sihrin büyücü cadılar tarafından yapılamayacağını dile getirmektedir. Bu beyit çerçevesinde büyünün insanları etkileme ve onları farklı hâllere sokma inancına gönderme yapılmıştır:

Bir nažarda halḳı meftūn itdi kāfir gözlerüŋ
Ĥaḳ bu kim ol siĥri bir cāźū-yı fettān eylemez (G. 166/2)

Şair, aşağıdaki beytinde aşığın ağlaması ile yağmurun yağması arasında bir bağ kurmaktadır. Sevgilinin onun ağlamaması için büyü yaptığını dile getirmektedir. O büyücü yağmur yağmasın diye büyüler yapmakta ve aşığı kendisinden uzaklaştırmak istemektedir:

Aġlamaz oldum gözüŋ hançer çekelden ḳatlüme
Sāĥiri gör kim niçe siĥr itdi yaġmur olmasun (G. 344/3)

Muîdî aşağıdaki beytinde halk arasında yaygın bir inanma olan büyü yapılınca insanların deli divaneye döndüğüne yer vermektedir:

'Aḳlum uġurlasaŋ n'ola bu ġamzelerle sen
Diīvāne eyler ādemi efsūn didükleri (G. 433/2)

Şair, kendisine seslenerek sevgilinin seni büyülemesini bekleme çünkü muskacıların senin için okumadığı dua kalmadı, ifadelerini kullanarak muska inancına yer vermiştir:

İy Muîdî ol perī tesĥīrin ümmīd itme kim
Ehl-i vefḳüŋ bir oḳunmaduḳ du'āsı ḳalmadı (G. 443/7)

2.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Yılan, uzun seneler yaşayabilen, genellikle normal yolla ölümü gerçekleşmeyen, deri değiştirebilen ve kopan uzuvlarını yenilediği söylenen mitolojik kökenli bir hayvandır (Gürkan, 2013: 527). Çoğu kültürde yeryüzünü ve yer altının simgesi olan yılan, toprak altında yaşadığı için ilk çağlarda ölü atalar ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle onun atalarının ruhunu yeryüzüne ulaştırdığı inancı bulunmaktaydı (Gezgin, 2017: 171). Şair aşağıdaki beytinde yılanı bir bekçi olarak sunmuştur. Sevgilisinin cihanı süsleyen güzelliğini bir hazine olarak düşünen Muîdî, hazinenin üzerinde onu bekleyen iki yılanın olduğunu dile getirmektedir. Burada hazinelerin yılanlar tarafından korunması inancına gönderme yapılmıştır:

Hey niçe gencînedür ĥüsn-i cihān-ārā-yı dōst
Kim nigehbān olup iki ejdehā üstindedür (G. 95/3)

2.4. Fal İle İlgili İnanışlar

Sözlükte "kumlu arazi" anlamına gelen reml sözcüğü terim olarak "kaybolan bir nesnenin nerede olduğunu bulmak, merak edilen bir işin sonucu-nu öğrenmek maksadıyla kum

üstüne çizilen çizgilerle fal bakmak" demektir. Daha sonraları kum yerine kâğıt veya tahta kullanıldığı bilinmekte fakat falın adının değişmediği görülmektedir (Çelebi, 2007: 555). Remmâl, bu remil işini yapan kişi olarak bilinmekte ve garip ilim yoluyla hükümler çıkaran, beklentileri ve niyetleri açığa çıkaranlar, falcılar hakkında kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1983: 28). Bu kişiler kum falına bakarak, kum döküp fal açarak geleceğe ait gaybdan haber verdiklerini iddia etmektedirler (Zavotçu, 2013: 605). Şair beytinde fal baktırdığını ve sevgilisinin boyunun elif gibi dosdoğru çıktığını dile getirmektedir. Fakat gönlünün hala sevgilinin saçları gibi perişan durumda olduğunu söylemektedir:

Fālüme gerçi elif-ḳaddüŋ gelür ammā daħi
Zülfüŋe beŋzer perişāndur dil ü cānum benüm (G. 289/3)

Şair, feleğin falının bir kez olsun bile talihinde kutlu çıkmadığını dile getirmektedir. Baktırdığı falın sonucunun kötü çıktığına inanan bir tablo çizmektedir:

Zār idüp günden güne ben 'āşıḳ-ı bed-ĥāli çerħ
Ŧāli'ümde olmadı bir kez mübārek fāl-i çerħ (G. 55/1)

2.5. Hazinelerle İlgili İnanışlar

İnsanlar, eski zamanlarda kıymetli mücevher, eşya gibi malzemelerini bulunmaması maksadıyla viranelere gömer ve dualar okuturlardı. Gönülmüş vaziyette olan bu nesnelerin saklanması için yapılan sihir cinsinden uygulamaya ise tılsım adı verilirdi. İnanışa göre bu nesneyi bulan kişi tılsımı sebebiyle bir yılan gördüğü söylenirdi. Bahsi geçen bu yılanın hazineye bekçilik yaptığı inancı olurdu. Fakat yılanın hazineyi 40 yıl beklediğine ve 40 yıl dolduğunda ise tılsımının bozulduğu ifade edilmekteydi. Hazinelerin, yılan ve tılsımla birlikte anılıyor olması bu inanışın bir yansımasıdır (Onay, 2000: 442). Şair aşağıdaki beytinde hazinelerin yılanlar tarafından beklenmesi inancına değinmiştir. Sevgilinin güzellik hazinesine bu koruyucular sayesinde kimse dokunamaz, ifadelerini kullanmaktadır:

Ḳorḳusuz başdur ŧolanan genc-i ĥüsnüŋ iy perį
Ejdehālar bekler anı el śunan başdan çıkar (G. 90/2)

Şair bir başka beytinde aşkın bir hazine olduğuna inanmakta ve bu hazineyi korumak için bir ok ve yaya ihtiyaç duyduğunu söylemektedir:

Bu ħamįde-ḳadd ile āh-ı ciger-sūzum ki var
'Işḳ gencin ħıfẓ içün tįr ü kemānumdur benüm (G. 281/3)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Divan şiiri incelendiğinde toplumun yaşantısına, toplumsal ve sosyal birtakım özelliklere, inançlara, örf ve âdetlere rastlamak mümkündür. İnanç ve inanışların toplumsal yapının bir parçası olması bu geleneğin sosyal hayatla sıkı sıkıya bağlarla bağlanmasının neticesidir. Türk toplumu, tarihsel ilerleyişinde bir diğer topluluğun inanç sisteminin ve dinsel öğretilerinin etkisinde kalmış ve bu durumu eserlerine yansıtmıştır. 16. yüzyıl şairlerinden olan Kalkandelenli Muîdî'nin divanının taranmasıyla ortaya çıkan bu çalışma, halk inanışlarının divan şiirinde çokça yer aldığını ortaya koymaktadır. Çalışmamızda; "aynayla ilgili inanışlar, büyü ve sihirle ilgili inanışlar, falla ilgili inanışlar, hayvanlarla ilgili inanışlar, hazinelerle ilgili inanışlar" başlıkları yer almaktadır. Çalışmanın neticesinde görülüyor ki divan şiiri toplumun sesine kulak veren ve halkın sesi olan bir edebi gelenektir. Bu gelenek içerisinde gelenek ve göreneklerin, inanç ve inanışların, kültürel birçok özelliklerin barındığı bir yuva hüviyetindedir.

Dolayısıyla bu geleneği toplumun değer yargılarına sahip çıkılması açısından yaşatmak ve gelecek kuşaklara doğru bir biçimde aktarmak bu geleneğin araştırmacılarının en önde gelen görevlerindendir. Nihayetinde inanç ve inanış bakımından insanların inanma ve bağlanma içgüdüsü şiirin derinliklerine sızmış ve toplumun öğretilerinin şiir yardımıyla gelecek kuşaklara aktarıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Boratav, Pertev Naili (1999). 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ceylan, Ömür (2007), Kuşlar Dîvânı- Osmanlı Şiir Kuşları, Kapı Yayınları, İstanbul.

Ceylan, Ömür (2015). Kuş Dili. İstanbul: Kapı Yayınları.

Çağbayır, Yaşar (2007). Ötüken Türkçe Sözlüğü (1-5), İstanbul: Ötüken Yayınları.

Çelebi, İlyas (2007). "Remil". Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.34, s. 555-556.

Çobanoğlu, Özkul (2003). Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnanışları, Ankara: Akçağ Yayınları.

Gezgin, Deniz (2017). Hayvan mitosları. İstanbul: Sel Yayınları.

Gürkan, Saime Leyla (2013). "Yılan". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 43, s. 527-529.

Kanar, Mehmet (2011). Farsça- Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.

Karaman, Gülay (2015). *Klasik Türk Edebiyatında Sihir.* Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Köksal, Mehmet Fatih (2014). Muîdî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muidi (Erişim Tarihi: 18.01.2026).

Onay, Ahmet Talat (2000). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, haz. Cemal Kurnaz, Ankara, Akçağ Yayınları.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 1-2-3, MEB, İstanbul.

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2012). *Mu'îdî-Dîvân (Metin-Çeviri)*. Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2018). *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. E-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215366/kalkandelenli-mu39idi-divani.html. [Erişim Tarihi: 18.01.2026].

Yekbaş, Hakan (2009). Zâtî Divanı'nda Halk İnanışları. Turkish Studies, 4(2), 1117–1157.

Yekbaş, Hakan (2010). Klasik Türk Şiirinde Bazı Halk İnanışları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1), 155–184.

Yıldırım, Oğuz (2024). Muhibbî Divanı'nda Halk İnanışları. AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 12(32), 59-79.

Zavotçu, Gencay (2013), Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü- Kişiler-Hayvanlar- Bitkiler- Tabiat Güçleri- Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar, Kesit Yayınları, İstanbul.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ÇAĞIN VE ZAMANIN RUHUNUN DIŞINDA BİR KİMLİK: OBLOMOV, GONÇAROV'UN OBLOMOV ESERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

*Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI

Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil

ORCİD: 000-0003-1052-6092

sevrafirinci@gmail.com

Özet

Gonçarov'un dünyaca ünlü romanı Oblomov, yazarın kendi döneminin aristokrat toplumuna yönelik güçlü bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Yazar öncelikle Rus toplumunu ve kendi döneminin aristokrasisini betimler. Ve yarattığı Oblomov karakteri ile bu dönemin genel özelliklerinin dışına çıkar. Oblomov kendi çağının aristokrasisi içinde yaşayan alt-orta sınıftan gelen bir toprak sahibidir. Ancak kendi sınıfının özelliklerini taşımayan bir yapıdadır. Romanın yazıldığı döneme bakıldığında aristokrasinin toplumsal anlamda gücünü kaybettiği, burjuvazinin tarih sahnesine çıktığı bir süreç olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Oblomov bu dönem içinde çeşitlenen ve parçalanan toplumsal yapı içinde iki sınıfa da dâhil olmayan arada kalmış bir kişilik olarak tasvir edilmiştir. Kişilik olarak son derece net ve sabit özellikleri olan Oblomov'un en belirgin özelliği miskinliği ve hiçbir şey yapmak istememesidir. Sıradan bir aristokrat ve toprak sahibi gibi bir hayat sürmediği gibi, dönemin gelişen burjuva sınıfının maddiyatçı ve telaşlı ruhu da onda yoktur. Oblomov ne geçmişe özlem duyar ne de onun tipik yaşam geleneğini kendi hayatında uygular. Aynı zamanda yeniçağın ve gelecek zamanın ruhundaki hız ve değişim de onun yaşamında bir yere sahip değildir. İki dönem ve iki zaman arasında sıkışıp kalmış, ikisinin ruhuna da sızamamış amaçsız bir kimlik olarak çizilmiştir. İyi bir eğitim almasına ve büyük bir toprak varlığı içinde süren yaşamına rağmen ne toprağı işlemek ne de eğitimine uygun ve saygın bir meslekle yol almak Oblomov'un ilgisini çekmez. Bütün gün hayallere dalarak amaçsız bir şekilde sıkılmakta ya da zamanını uyuyarak geçirmektedir. Yazar yarattığı bu karakterle belli bir sınıf tipine uymayan, zamanın ruhundan bağımsız, kendini bulamamış kişilerin varlığına dikkat çeker. Aynı zamanda iki çağın ruhu içinde varoluşsal sıkıntıları ile sıkışıp kalmış edilgin bireylerin boşluklarına Oblomov ile ayna tutmuştur. Oblomov'un bu sıkılgan ve bezgin ruh hali modern çağın varoluşsal sıkıntısı yüksek bireyi ile oldukça güçlü bir benzeşimler gösterse de eylem çizgisine bakıldığında dönemin ruhunu tamamen yansıtacak özelliklere de sahip değildir. Zira modern çağın insanındaki telaş ve maddi hırslar etrafındaki mutsuzluk ve bıkkınlık gibi bir bezginlik değildir bu. Bu bağlamda zamanın dışına taşan sıra dışı özellikleri ile bu karakter toplumsal eleştiriyi mümkün kılacak perspektifi de mümkün kıldığından eser incelenmeye değer görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Arsitokrasi, burjuvazi, ortaçağ, modern dönem, Oblomov

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

An Identity Outside the Spirit of the Age and Times: Oblomov, An Analysis of Goncharov's Work Oblomov

Abstract

Goncharov's world-famous novel, Oblomov, is a powerful critique of the aristocratic society of his time. The author primarily depicts Russian society and the aristocracy of his era, but through the character of Oblomov, he transcends these general characteristics. Oblomov is a landowner from the lower-middle class living within the aristocracy of his time, yet he does not embody the characteristics of his class. Considering the period in which the novel was written, it is evident that the aristocracy was losing its social power, and the bourgeoisie was emerging on the historical stage. Therefore, Oblomov is depicted as a character caught between two classes within the diverse and fragmented social structure of this period, belonging neither to a single class nor to a single one. Oblomov, a person with extremely clear and consistent personality traits, is most notably characterized by his laziness and unwillingness to do anything. He does not lead the life of an ordinary aristocrat or landowner, nor does he possess the materialistic and restless spirit of the burgeoning bourgeois class of the time. Oblomov neither longs for the past nor applies its typical lifestyle to his own life. At the same time, the speed and change inherent in the spirit of the new age and the future have no place in his life. He is depicted as a purposeless figure trapped between two periods and two times, unable to penetrate the spirit of either. Despite receiving a good education and living a life surrounded by vast lands, Oblomov is not interested in either cultivating the land or pursuing a respectable profession suited to his education. He spends all day daydreaming, feeling aimlessly bored, or sleeping. With this character, the author draws attention to the existence of individuals who do not fit into a particular class type, who are independent of the spirit of the times, and who have not found themselves. At the same time, it mirrors the emptiness of passive individuals trapped by existential anxieties within the spirit of two eras, through Oblomov. Although Oblomov's weary and listless state of mind shows strong similarities to the existentially troubled individual of the modern age, when his actions are examined, he does not possess the characteristics that fully reflect the spirit of the time. This is because it is not the kind of weariness and unhappiness surrounding the anxieties and material ambitions of modern man. In this context, since this character, with his extraordinary characteristics that transcend his time, also enables a perspective that allows for social criticism, the work is considered worthy of examination.

Keywords: Aristocracy, bourgeoisie, Middle Ages, modern period, Oblomov

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

JÜRGEN HABERMAS'IN TEMEL KAVRAMLARI ve MODERN TOPLUM

*Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI

Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil

ORCİD: 000-0003-1052-6092

sevrafirinci@gmail.com

Özet

Bu çalışmada ünlü düşünür, felsefeci ve sosyal bilimci Jürgen Habermas'ın görüşleri ve kavramları tanıtılmıştır. Frankfurt Okulu'nun bir üyesi olan ancak bazı görüşleriyle okuldan ayrılan ünlü Alman teorisyenin görüşlerinin ağırlıklı olarak modern toplum, modern toplumda demokrasi, kurumlar, meşruiyet, etik ve demokrasi kavramları etrafında biçimlendiğini söylemek mümkündür. Habermas'a göre insanlık tarihi modern dönemde çok önemli bir aşamaya gelmiştir. Bu aşamada oldukça refah ve demokratik sosyal yapılar üretme umudu doğmuştur. Ancak bu umut modernizmin büyük krizleri ile sekteye uğramış, eşitlik, özgürlük ve adalet ilkeleriyle yola çıkılan aydınlanma çağı, savaşlar, soykırımlar, sosyal ve ekonomik krizlere sahne olmuştur. Bunun nedeni modernizmin bir proje olarak tamamlanmamış olmasıdır. Bu bağlamda Habermas söz konusu modern projenin tamamlanması için meşrutiyet krizleri, sosyal, politik, ekonomik krizler, büyük kırılmalar yerine refah ve adil yapıların oluşumunda eksik bırakılan yönlere dikkat çekmiştir. Ona göre modern proje eksiktir, zira modern öznenin yaklaşımında ve eylemlerinde eksiklikler bulunmaktadır. Demokrasiyi kurumlar ve yasalar çerçevesinde değil iki kişinin iletişimiyle başlayan bir süreç olarak gören Habermas özellikle Aristoteles ve Kant'ın görüşlerini kendi kavramlarında kullanmıştır. Modern çağın insanında demokratik yaklaşımın ancak demokratik bir tutum ve etik davranışla mümkün olabileceğini belirtmiş, bu bağlamda krizlerin çözümünü de burada aramıştır. Bu çalışmada günümüzün sosyal problemlerine, genel olarak modern dönemin krizlerine ilişkin görüşleri ve çözüm önerileriyle büyük bir öneme sahip olan teorisyenin yaklaşımını tanıtmak amaçlanmıştır. Sosyoloji, felsefe, politika ve iletişim alanlarının tümünden beslenen söz konusu görüşler günümüzün sosyal problemlerinin çözümü için büyük bir önem arz ettiğinden çalışmaya değer bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Jürgen Habermas, Demokrasi, Modernizm, Meşruiyet Krizleri, İletişimsel Eylem

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

JÜRGEN HABERMAS'S BASIC CONCEPTS and MODERN SOCIETY

Abstract

This study introduces the views and concepts of the renowned thinker, philosopher and social scientist Jürgen Habermas. It is possible to say that the views of this famous German theorist, who was a member of the Frankfurt School but diverged from it in some respects, are largely shaped around the concepts of modern society, democracy in modern society, institutions, legitimacy, ethics and democracy. According to Habermas, human history has reached a very important stage in the modern era. At this stage, the hope of producing highly prosperous and democratic social structures has emerged. However, this hope has been disrupted by the great crises of modernism, and the Age of Enlightenment, which set out with the principles of equality, freedom and justice, has been the scene of wars, genocides, and social and economic crises. The reason for this is that modernism has not been completed as a project. In this context, Habermas has drawn attention to the aspects that have been neglected in the formation of prosperity and just structures, rather than constitutional crises, social, political and economic crises, and major ruptures, in order to complete the modern project in question.

According to him, the modern project is incomplete, as there are deficiencies in the modern subject's approach and actions. Habermas, who views democracy as a process that begins with communication between two people rather than within the framework of institutions and laws, has particularly utilised the views of Aristotle and Kant in his own concepts. He stated that a democratic approach in modern man is only possible with a democratic attitude and ethical behaviour, and in this context, he sought solutions to crises here. This study aims to introduce the approach of a theorist whose views and proposed solutions regarding today's social problems and, in general, the crises of the modern era are of great importance. These views, which draw on sociology, philosophy, politics and communication, are considered worthy of study because they are of great importance for solving today's social problems.

Keywords: Jürgen Habermas, Democracy, Modernism, Legitimacy Crises, Communicative Action

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DİL VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANLARI: ÜNİVERSİTE ORTAMINDA "ALMANCA GÜNÜ" HAKKINDA ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Linguistic and cultural learning spaces: Students' reflections on German Language Day in a university context

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, aozturk@erbakan.edu.tr,

http://orcid.org/0000-0003-2759-2096

Özet

Bu çalışma, 10 Aralık 2024 tarihinde düzenlenen *Almanca Günü* etkinliği kapsamında gerçekleştirilen yabancı dilde bir akademik konferansa ilişkin öğrenci görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın verileri, konferansa katılan kadın, erkek ve cinsiyet belirtmeyen öğrencilerden yazılı olarak alınan geri bildirimler temelinde oluşturulmuştur. Öğrencilere, etkinliğin kendilerine sağladığı eğitsel kazanımlar, gözlemleri, eleştirileri ve önerileri hakkında görüş bildirme imkânı tanınmıştır. Elde edilen veriler nitel analiz yöntemiyle tematik olarak değerlendirilmiştir.

Analiz sonuçları, konferansın öğrenciler üzerinde özellikle dil becerilerinin gelişimi, kültürel farkındalık kazanımı ve kişisel motivasyon açısından önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır. Anadili Almanca olan bir konuşmacıyı dinlemenin, dinleme becerileri, telaffuz ve dil bilinci üzerinde olumlu etkiler yarattığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, etkinliğin öğrencilerin özgüvenlerini artırdığı, akademik perspektiflerini genişlettiği ve kültürel bağlamda yeni bakış açıları kazandırdığı belirlenmiştir. Ancak teknik altyapı eksiklikleri, organizasyonel aksaklıklar ve konuşmacının hızlı konuşma temposu gibi unsurlar, öğrenciler tarafından eleştirilen başlıca sorunlar arasında yer almıştır.

Çalışmada ayrıca, öğrencilerin dil becerilerindeki eksikliklere yönelik yaptıkları özeleştiriler ve geleceğe dönük önerileri de ele alınmıştır. Düzenli Almanca konuşma kulüplerinin kurulması, dinleme ve konuşma odaklı ek dil kurslarının açılması ve akademik etkinliklerin daha etkileşimli hâle getirilmesi en sık dile getirilen öneriler arasındadır. Sonuç olarak bu çalışma, yabancı dilde gerçekleştirilen akademik etkinliklerin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesinin hem dil öğretimi süreçlerine hem de akademik organizasyonların niteliğinin artırılmasına önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Akademik Etkinlikleri, Öğrenci Geri Bildirimi, Yabancı Dil Olarak Almanca (DaF), Dil Becerilerinin Geliştirilmesi, Kültürel Farkındalık

Abstract

This study aims to examine student opinions regarding an academic conference conducted in a foreign language within the framework of the *German Language Day* event held on December 10, 2024. The data of the study are based on written feedback collected from female, male, and gender-unspecified students who participated in the conference. Students were invited to express their views on the educational gains they achieved through the event, as well as their observations, criticisms, and suggestions. The collected data were analyzed thematically using qualitative research methods.

The findings indicate that the conference made significant contributions to students' language skills development, cultural awareness, and personal motivation. Listening to a native German-speaking academic had a positive impact on students' listening comprehension, pronunciation, and language awareness. In addition, the event enhanced students' self-confidence, broadened their academic perspectives, and provided new insights into cultural contexts. However, several challenges were also identified by the participants, including technical deficiencies, organizational shortcomings, and difficulties in comprehension due to the speaker's fast pace of delivery.

The study further addresses students' self-reflections on their language deficiencies and their suggestions for future improvements. The establishment of regular German conversation clubs, the introduction of supplementary language courses focusing on listening and speaking skills, and the organization of more interactive academic events were among the most frequently expressed recommendations. Overall, the study demonstrates

that evaluating foreign-language academic events through student feedback contributes significantly to the improvement of language education practices and to the enhancement of the quality of academic event organization.

Keywords: Foreign Language Academic Events, Student Feedback, German as a Foreign Language (DaF), Language Skills Development, Cultural Awareness

1. Giriş

Görev tabanlı dil öğretimi (Task-Based Language Teaching, TBLT) dilin iletişim aracı olarak kullanılması yoluyla öğrenmeye odaklanır. Bu modelde, öğrenenlerin gerçek hayatta karşılaşabilecekleri anlamlı görevleri çözmeleri önemlidir. Örneğin, temsili alıştırmalarda öğrenciler yol tarifi hazırlamak, alışveriş diyaloğu yazmak veya bir arkadaşına e-posta yazmak gibi görevleri yerine getirirler.

Bu bağlamda, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde yılda bir kez "Almanca Dil Günü" düzenliyoruz. Bu etkinliğe, Almanca diline ilgi duyan Konya'daki ortaöğretim okullarını davet ediyoruz. Erasmus hareketliliği veya benzer programlar kapsamında bölümümüzü ziyaret eden yabancı öğretim görevlilerinin derslerine eşlik eden öğrenci sergileri ve etkinlikler düzenliyoruz. 10.10.2024 tarihinde, Alman Dili Derneği [kısaltma: VDS] üyesi Prof. Dr. Wolfgang Hiller, öğrencilerle yakın iş birliği içinde planlanan ve gerçekleştirilen "Almanca Günü"nün konuk konuşmacısı oldu. Başlangıçta, öğrencilerden uygun etkinlikler için kendi önerilerini sunmaları istendi. Bir öğrenci grubu, günü Almanca bir müzik gösterisiyle açmayı kabul etti.

Ayrıca, aşağıdaki program aşamaları da gerçekleştirildi:

Profil sergisi: "Almanca derslerinde edebi metinler" semineri kapsamında gerçekleştirilen "Sosyal medyada edebiyat kitabı" projesine ilişkin tepkiler ve geri bildirimlerin sunumu.

Almanca dilinin önemi hakkında açıklamalar: Her sınıf, "Almanca benim için ne ifade ediyor?" sorusuna yanıt olarak özlü bir açıklama hazırladı ve bu açıklamalar bir sergi şeklinde sunuldu.

Edebiyat sergisi: Derslerde okunan Almanca edebiyat eserlerinden seçmelerin sunumu.

Poster sergisi: Öğretmenlerin Almanca diline ilişkin görüşlerinin sergilenmesi.

Bilgi standı: VDS'nin "Sprachnachrichten" gazetesinin ve Konya hakkında Almanca bilgi broşürlerinin dağıtımı.

Ayrıca öğrenciler, programın merkezi noktalarının hazırlık ve uygulamasını da üstlendiler: Almanca Günü için özel olarak tasarlanan VDS sunumu (PowerPoint) ile konuk konuşmacı Prof. Dr. Wolfgang Hiller'in tanıtımı ve takdimi, öğrenciler tarafından Almanca olarak gerçekleştirildi. Öğrenciler, edebiyat projeleri sergilerinin ve profil sergisinin düzenlenmesinde de aktif olarak yer aldılar.

Prof. Dr. Wolfgang Hiller, sunumunda 1997 yılında Prof. Dr. Walter Krämer tarafından kurulan Alman Dili Derneği'ni (VDS) tanıttı. VDS, 100'den fazla ülkede yaklaşık 37.000 üyeye sahip küresel bir ağ oluşturmaktadır ve bu üyelerin önemli bir kısmı yurtdışında yaşamaktadır. Derneğin amacı, Almancayı bağımsız bir kültür dili olarak korumak ve aktif olarak desteklemektir.

Dernek, hedefine ulaşmak için çeşitli yollarla faaliyet göstermektedir. Temel faaliyetleri arasında konferanslar ve seminerler gibi kültürel etkinlikler, VDS Akademisi'nin çalışmaları, Almanca Dil Günleri'nin organizasyonu ve ödül törenleri bulunmaktadır. Ayrıca VDS,

okullarda dil desteği konusunda da faaliyet göstermekte, göçmenlerin entegrasyonu için Almanca kursları düzenlemekte ve yayıncılık alanında da faaliyet göstermektedir. Aylık olarak yayınlanan *Sprachnachrichten* gazetesi, her yıl Eylül ayının ikinci Cumartesi günü düzenlenen Almanca Günü, konu odaklı çalışma gruplarının faaliyetleri ve aktif medya varlığı ile dernek, Alman diliyle ilgili kamuoyundaki tartışmaları geniş bir platformda teşvik etmektedir.

VDS şu anda iki temel konuya odaklanmaktadır: Birincisi, Almanca dilinde İngilizce kelimelerin artan etkisi, ikincisi ise tartışmalı cinsiyet dili. Her iki konu da sunumda ayrıntılı olarak ele alınmış ve derneğin bu konulardaki tutumu ayrıntılı olarak açıklandı. Ayrıca, VDS'nin özellikle Almanca konuşulan bölgeler dışındaki üyelerine sunduğu hizmetler de anlatıldı. Bunlar arasında Almanca ile ilgilenenler için bir forum, tanışma fırsatları ve değişim programları, Almanya'ya olan ilginin artırılması, projelerde destek, kongrelere katılım ve Almanca sınavlarına hazırlık konusunda yardım yer almaktadır.

Aşağıda, öğrencilerin "Almanca Günü" etkinliği ve Prof. Dr. Wolfgang Hiller'in 10.10.2024 tarihinde verdiği konferans hakkındaki görüşleri sunulmaktadır. Öğrencilerden, değerlendirmelerini yazılı olarak sunmaları ve şu soruya odaklanmaları istenmiştir: "Almanca Günü etkinliği ve konferans sayesinde ne gibi bilgiler edindim?" Bu görüşler kapsamında, düşüncelerini ve duygularını yansıtmaları ve ifadelerini "gözlemler", "eleştiriler" ve "öneriler" kategorilerine ayırmaları istendi.

2. Araştırma yöntemi ve deseni

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir sorunun doğasını incelemek, yorumlamak ve anlamak için kullanılan bir yöntemdir ve bu süreçte sorunun doğal bağlamının incelenmesi, yorumlanması ve anlaşılmasından yararlanır (Guba / Lincoln 1994, s. 163-194).

Çalışma deseni olarak fenomenoloji seçilmiştir. Fenomenolojik model, insanların belirli bir fenomen veya kavram hakkındaki içgörülerini, duygularını, bakış açılarını ve algılarını ifade etmelerini sağlayan nitel bir araştırma tasarımıdır (Arslan Çavuşoğlu, 2023, s. 290-305). En geniş anlamıyla fenomenoloji, bir kişinin deneyimlerinin bütününü ifade eder (Giorgi, 1997, 236).

2.1. Araştırma problemi

Almanca günü, özellikle ana dili Almanca olan profesörün verdiği derslerle, öğretmenlik eğitimi alan Almanca öğrencileri için hangi mesleki veya didaktik fırsatlar sunuyor?

2.2. Alt Problem

Almanca Günü'nün deneyimlerinden öğrenciler için hangi özeleştirel düşünceler ortaya çıkıyor?

2.3. Araştırmanın örneklemi

Araştırma, üçüncü sınıfta (5. dönem) okuyan 35 Almanca öğretmenliği öğrencisinden oluşan bir örneklem grubuna dayanmaktadır.

2.4. Veri toplama

Bu çalışmada veri toplama, tek bir açık uçlu soru ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlik öğrencileri bu soruya sözlü olarak şu şekilde cevap vermişlerdir: "10.10.2024 tarihinde düzenlenen Almanca Günü ve Prof. Dr. Wolfgang Hiller'in konferansından ne gibi bilgiler edindim? Bu soruyu bilgi kazanımı, gözlemler, eleştiriler ve öneriler açısından yanıtlayınız." İfade edilen görüşlerin açıklığı ve geçerliliğini sağlamak için katılımcılardan cevap kağıdına isimlerini yazmamaları istendi.

Çalışmanın veri analizi içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, kitaplar, gazeteler, yemek kitapları, şarkılar, siyasi konuşmalar, reklamlar veya resimler gibi her türlü iletişim içeriğini analiz ederek insan davranışını dolaylı olarak incelemeyi sağlayan bir tekniktir. Bu şekilde, genellikle bir kişinin veya grubun bilinçli ve bilinçsiz inançları, tutumları, değerleri ve görüşleri ortaya çıkarılabilir (Bogdan / Biklen, 1997). Açık görüşmelerle toplanan veriler belirli analiz adımlarında değerlendirildi. İlk olarak kodlar oluşturuldu, ardından benzer kodlar birleştirildi ve ortak başlıklar altında kategorize edildi. Verilerin sınıflandırılması, bunların daha iyi analiz edilmesini ve yorumlanmasını sağlar (Fraenkel / Wallen, 2009, s. 31).

3. Bulgular

Toplam 35 öğrencinin (19'u kız, 7'si erkek ve 8'i cinsiyet belirtmeyen öğrenci) görüşleri içerik açısından analiz edildi. Toplanan veriler kategorilere ayrıldı.

3.1. Kız öğrencilerin konferans etkinliğine ilişkin görüşleri

Öğrencilerin analiz edilen görüşlerinden şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Dil becerilerinin geliştirilmesi: Dinleme becerilerinin geliştirilmesi, Almanca aksanlarını ve telaffuzlarını dinleme imkânı, öğrenmenin kaynağı olarak hizmet eder. Dilin yapısı hakkında farkındalık (örneğin, cinsiyetsiz artikeller ve "cinsiyet dili" kavramı). *2. Kişisel gelişim:* artan özgüven ve sorumluluk bilinci. Çaba göstermeye yönelik artan istek ve motivasyon. Anlamadıkları konular, daha fazla öğrenmeye teşvik eder. *3. Akademik ve kültürel farkındalık:* Yeni akademik bilgiler ve bakış açıları kazanma. Dil kullanımına ilişkin farkındalık geliştirirsiniz (örneğin, kelime seçimi ve anlamı konusunda daha fazla farkındalık). Alman dili ve kültürünün önemi konusunda farkındalık kazanırsınız. *4. Pratik deneyim ve katılım:* Konferansa katılımın, etkinliğe katkıda bulunmanın ve etkinliği organize etmenin olumlu etkileri. Böyle bir etkinliğe ilk kez katılmanın heyecanı ve deneyimi. Deneyim raporlarından, konferansın öğrencilerin dil becerileri ve kişisel gelişimleri üzerinde güçlü bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

3.2. Erkek öğrencilerin konferans etkinliğine ilişkin görüşleri

Erkek öğrencilerin görüşlerinden şu eğitim sonuçları ortaya çıkmaktadır:

1. Dil bilinci ve dil pratiği: Almanca diline ilişkin bilinç. Almanca ana dili konuşan birini dinlemenin avantajları. Kulak alışkanlığı geliştirme. *2. Kültürel ve akademik perspektifler:* Almanca dilinin kültürel ve akademik yönlerinin daha iyi anlaşılması. Uluslararası bağlamda Alman dilinin rolünün farkında olma. *3. Kişisel gelişim ve özgüven:* Konferansa katılım sayesinde artan özgüven. Daha fazla pratik yapma ve dil gelişimine yönelik motivasyon. *4. Eleştirel bakış açısı:* Konuşmacının hızlı konuşması nedeniyle dinleme becerisinde yaşanan zorluklar. Almanca konuşulan bir kulüp gibi önerilerle dil pratiğini artırma fikri. Genel olarak, erkek öğrencilerin görüşlerinden, bu etkinliğin sadece dil ve kültür bilincine katkıda bulunmakla kalmayıp, kişisel gelişimleri için de önemli bir destek olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Cinsiyet belirtmeyen öğrencilerin konferansa dair görüşleri

Cinsiyetini belirtmeyen öğrencilere göre, aşağıdaki eğitim kazanımları elde edilmiştir:

1. Dil bilinci ve gelişimi: Almanca ana dili konuşan bir kişinin konferansını dinlemenin faydaları. Kişisel iletişimde Almanca dinleme fırsatı sayesinde elde edilen katkılar. Dinleme ve telaffuz konusunda farkındalık. *2. Kültürel bakış açısı:* Alman dilinin kültürel önemi konusunda farkındalık. Uluslararası bağlamda Alman kültürü ve dilinin yeri konusunda yeni bakış açıları. *3. Kişisel gelişim:* Sorumluluk bilinci ve özgüvenin geliştirilmesi. Eksikliklerin fark edilmesiyle eleştirel düşünme ve çalışma motivasyonunun artırılması. *4. Pratik deneyimler ve yeni perspektifler:* Almanca ile ilgili akademik ve kültürel konularda bilgi edinme. Konferansta

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

organizasyon becerilerini ve katkılarını kanıtlama. Bu öğrencilerin yorumlarından, etkinliğin dil becerileri, kültürel farkındalıkları ve kişisel gelişimleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

4. Genel değerlendirme

Tüm öğrencilerin görüşleri birlikte değerlendirildiğinde, aşağıdaki öğrenme çıktıları ön plana çıkmaktadır:

1. Dil becerilerinin geliştirilmesi: Dinleme becerisi, telaffuz ve gramer bilgisinin geliştirilmesi.

2. Kültürel bakış açısı ve farkındalık: Alman dilinin kültürel önemi ve uluslararası bağlamı hakkında bilgi edinme.

3. Kişisel gelişim ve motivasyon: Özgüvenin artması, daha fazla çalışma ve kişisel gelişim isteği.

4. Eleştirel düşünme ve öneriler: Konferans sırasında ortaya çıkan zorluklar için çözümler geliştirme ve eleştirel bakış açısı.

5. Pratik deneyim: Etkinliklerin organizasyonu ve kişisel iletişim yoluyla pratik deneyim.

Görüşlerin analizinden sonra, bilgi edinme konusunda aşağıdaki yüzdelik dağılım ortaya çıkmıştır (bkz. Grafik).

Grafik: Kazanımların yüzdelik dağılımları

4.1 Dil becerilerinin geliştirilmesi: (35 %)

Konferans, öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Almanca ana dili konuşan birini dinlemek, telaffuz ve dinleme becerilerini güçlendirmiştir. Dinleyiciler, aksan ve kelime seçimine ilişkin farkındalık geliştirdiklerini belirtmektedirler. Almanca'yı çok az konuşan bazı öğrenciler, daha fazla etkinlik düzenlenmesini önermektedirler. Bu tür etkinliklerin farklı dil seviyelerine göre yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle, Almanca konuşulan bir kulüp gibi düzenli etkinlikler düzenlenmesi isteği dile getirilmektedir. Dinleme becerisinin yanı sıra, öğrenciler dilin yapısal unsurlarını da öğrenme fırsatı buldular. Artikellerin ve kelimelerin bilinçli kullanımına ilişkin farkındalık artırılmıştır. Konferans, katılımcıların dil becerilerini test etmelerine ve daha fazla gelişim ihtiyaçlarını belirlemelerine

olanak tanımıştır. Tüm bu sonuçlar, etkinliğin öğrencilerin dil becerileri açısından büyük önem taşıdığını göstermektedir.

4.2. Kültürel bakış açısı ve farkındalık: 25 %

Öğrenciler, konferansın kültürel ufuklarını genişlettiğini ve uluslararası bağlamda Almanca dilinin önemine ilişkin farkındalıklarını artırdığını belirtmektedirler. Etkinlik, onlara Alman kültürünü derinlemesine keşfetme ve uluslararası sorunlara çözüm bulma yöntemlerini anlama fırsatı sunmuştur. Katılımcılar, dilin cinsiyete özgü yönlerini ve kültürel bağlamda farklılıklarını öğrenmekten keyif almışlardır. Cinsiyet dilinin (cinsiyetsiz dil) gibi konular, öğrencilere dilin sosyal boyutlarını anlamaları için yeni perspektifler açmıştır. Konferansta tartışılan konuların, öğrencilerin dil öğrenme motivasyonunu artırdığı görülmüştür. Öğrenciler, Türkiye'deki Alman kültürünün yansımalarını daha iyi anlamaya başlamışlardır. Ayrıca, uluslararası akademik etkinliğe katılımın kültürel derinleşmeyi mümkün kıldığını belirtmektedirler. Konferans sırasında gerçekleşen bilgi alışverişi onlar için ilham verici olmuştur. Alman profesörün konuları ele alma ve katılım şekli, öğrencilere kültürel çeşitlilik ve iş birliği ruhunu aşılamıştır. Tüm bu unsurlar, etkinliğin öğrencilere kültürel farkındalık kazandırmada başarılı olduğunu göstermektedir.

4.3. Kişisel gelişim ve motivasyon: 20 %

Konferans, öğrencilerin özgüvenini güçlendirdi ve öğrenmeye devam etmeleri için onları motive etmiştir. Katılımcılar, konferansa katılmanın kendileri için önemli bir deneyim olduğunu belirtmişlerdir. Bu tür bir etkinliğe ilk kez katılmak, öğrencilere sorumluluk duygusu aşılamıştır. Öğrenciler, anlamadıkları konuların kendilerini daha fazla öğrenmeye teşvik ettiğini belirtmektedirler. Konferansın kişisel gelişimleri üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu da vurgulamaktadırlar. Bu tür etkinliklerin düzenlenmeye devam edilmesinin, öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerine daha büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Etkinliğin interaktif yapısı ve öğrencilerin aktif katılımı, onların özgüvenlerini güçlendirmiştir. Ayrıca, konferansa katılımın öğrenciler arasındaki iletişimi teşvik ettiği de tespit edilmiştir. Katılımcılar, bu etkinlik sayesinde hem bireysel hem de sosyal olarak geliştiğini belirtmektedirler. Tüm bu sonuçlar, etkinliğin öğrencilerin motivasyonu ve kişisel gelişimleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

4.4. Eleştirel düşünme ve ilham: 10 %

Öğrenciler konferans sırasında teknik ve organizasyonel sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Örneğin, hoparlör ve mikrofonların yetersizliği nedeniyle bazı katılımcılar konuşmaları iyi duyamamışlardır. Organizasyonla ilgili olarak, stantlarda düzenin yeterli olmadığı ve kitapların içeriği hakkında bilgi sahibi olmayan personelin bilgileri yetersiz bir şekilde aktardığı tespit edilmştir. Katılımcı sayısının az olması ve salonun boş görünmesi, etkinliğin daha geniş bir kitleye ulaşması gerektiğini de ortaya koymuştur. Profesörün hızlı konuşma temposunun bazı bölümlerde anlamayı zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Öğrenciler bu sorunun çözümü olarak, gelecekte etkinliğin daha ayrıntılı bir şekilde organize edilmesini önermektedirler. Öneriler arasında Almanca konuşulan bir kulübün kurulması ve düzenli dil etkinliklerinin planlanması yer almaktadır. Ayrıca, konferansta söylenen şarkıların günün anlamını yansıtmadığı da eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, konferansı daha etkili ve başarılı hale getirmek için gelecekteki etkinliklerin düzenlenmesinde dikkate alınabilir. Tüm bu noktalar, öğrencilerin yapıcı eleştiriler ve önerilerde bulunduğunu göstermektedir.

4.5. Pratik deneyim: 10 %

Bu bağlamda, etkinlik organizasyonu ve kişisel iletişimden elde edilen pratik deneyimler değerlendirilebilir. Öğrenciler genel olarak konferansı yararlı ve motive edici bulmuşlar ve

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Alman dilinin uluslararası değerini, kişisel Almanca pratiğinin avantajlarını ve motive edici deneyimi vurgulamışlardır.

Konferansın, bilgi edinme açısından çok geniş bir yelpazeyi kapsadığı görülmektedir. Katılımcıların duygularını ve düşüncelerini ifade etme şekli, etkinliğin önemini ve katkısını iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Ancak, öğrencilerin görüşlerinin ayrıntılı analizinde, özellikle dil becerileri ve akademik hazırlık düzeyleri konusunda özeleştirileri öne çıkmıştır (bkz. tablo).

Kategori	**Kız Öğrenciler**	**Erkek Öğrenciler**	**Cinsiyet Belirtmeyen Öğrenciler**
Dil Becerilerinde Gelişim	Almanca telaffuz ve dinleme becerilerinde gelişim. Aksan duyma ve dil farkındalığı.	Kulak aşinalığının gelişmesi. Almanca ile ilgili bilinçlenme.	Anadili Almanca olan birinden ders dinleme. Dilin anlamı ve kelimeler hakkında bilinç artışı.
Kültürel Farkındalık	Alman kültürüne dair yeni bilgiler edinme. Kültürel unsurları keşfetme.	Almancanın uluslararası bağlamda önemi hakkında farkındalık. Alman kültürünün zenginliği.	Almancanın kültürel değeri ve uluslararası rolleri hakkında bakış açısı geliştirme.
Kişisel Gelişim	Özgüven kazanımı, sorumluluk bilincinde artış. Daha fazla çalışma isteği.	Özgüvenin artışı ve motivasyon sağlanması.	Görev bilinci ve bireysel gelişim. Eksikliklerin farkına varma ve çalışma motivasyonu kazanımı.
Eleştiriler	Hoparlör sorunları, stantlardaki eksiklikler, şarkıların temaya uygun olmaması.	Konuşmacının hızlı konuşmasının anlaşılmayı zorlaştırması. Almanca konuşma kulübü ihtiyacı.	Stantlarda bilgi eksikliği, katılımcı sayısının az olması, sunulan bilgilerin kapsamını artırma gerekliliği.
Öneriler	Daha fazla etkinlik düzenlenmesi, teknik sistemlerin iyileştirilmesi. Stantlarda görevli eğitim düzeyinin artırılması.	Düzenli dil pratiği sağlayacak aktivitelerin oluşturulması.	Konferansın daha interaktif hale getirilmesi, Almanca pratiği için düzenli etkinlik talepleri.
Etkileyici Unsurlar	Konferansın faydalı olması ve geniş kapsamlı konuların işlenmesi. Prof. Hiller'in sempatik yaklaşımı ve aktarımları.	Konferansın genel anlamda faydalı ve motive edici bulunması. Almancanın uluslararası değeri.	Yüz yüze Almanca pratiği yapmanın yararları ve motive edici bir deneyim olması.

Tablo: Öğrenci görüşlerini gösteren genel tablo

5. Öğrencilerin özeleştirisi

5. 1. Dil pratiği eksikliği

Bazı öğrenciler, profesörün çok hızlı konuştuğu için konuları tam olarak kavrayamadıklarını belirterek, dinleme ve anlama becerileri konusunda kendilerini yetersiz

hissettiklerini belirttiler. Bu durum, geçici olarak özgüvenlerinin azalmasına neden olsa da dil pratiği eksikliklerini ve daha fazla alıştırma yapmaları gerektiğini de ortaya koydu. Bazı katılımcılar, etkinlik öncesinde yeterince hazırlıklı olmadıklarını eleştirdiler. Ayrıca, sunum sırasında dikkat ve konsantrasyon eksikliği yaşadıklarını da belirttiler. Bunun yanı sıra, özellikle sınıf içi etkileşimlerde daha fazla söz hakkı isteyen öğrenciler, yetersiz aktif katılımın bir zayıflık olduğunu belirttiler. Bu özeleştirel yaklaşımlar, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerindeki eksikliklerini fark etme ve bu alanlarda kendilerini geliştirme çabalarını göstermektedir.

Bazı öğrenciler bu deneyimden, gelecekte dili daha düzenli pratik yapmaları ve akademik konulara daha iyi odaklanmaları gerektiği sonucuna varırken, diğerleri konferansın hızına ayak uyduramadıkları sonucuna vardılar. Bu özeleştiri, dil pratiği eksikliği, yetersiz hazırlık, dikkat dağınıklığı ve aktif katılımda yetersizlikten kaynaklanıyordu. Sonuç olarak, öğrenciler bu tür deneyimlerden kendileri hakkında objektif sonuçlar çıkarmaya ve kişisel gelişimlerini iyileştirmek için adımlar atmaya çalışırlar. Dolayısıyla, konferanslar gibi etkinliklerin öğrencilerin farkındalığını ve motivasyonunu artırmada önemli bir katkı sağladığı varsayılmaktadır.

5. 2. Dışarıdan gözlemlenen eksiklikler ve zayıflıklar

Öğrencilerin özeleştirilerinde belirtilen noktalar, dışarıdan bakıldığında da net bir tablo çiziyor. Özellikle dil becerileri açısından, öğrencilerin dinleme becerisi, konuşma akıcılığı ve akademik konuların anlaşılması konusunda iyileştirme ihtiyacı olduğu tespit edilmektedir. Konferans sırasında hızı takip etmekte zorluk çekiyorlar, bu nedenle bazı noktaları kaçırıyorlar ve hazırlık eksikliği nedeniyle konsantre olamıyorlar. Eğitimcilerin bakış açısına göre, öğrencilerin aktif olarak katılmakta tereddüt etmeleri ve pasif olarak dinlemeyi tercih etmeleri, iletişim ve tartışma ortamını olumsuz etkiliyor. Zayıf yönler arasında, daha düzenli dil alıştırmaları ve daha iyi hazırlık ile giderilebilecek zaman yönetimi ve öz disiplin de iyileştirilmesi gereken alanlar olarak belirtilmektedir. Bazı öğrenciler, konferansın akışına uyum sağlamakta zorluk yaşadıklarını ve bunun motivasyonlarının düşmesine neden olduğunu belirttiler.

Dışarıdan bakıldığında, öğrenciler genel olarak akademik yükümlülüklerini yeterince yerine getirmiyorlar ve düzenli etkinliklere, özellikle dil pratiğine yeterince katılmıyorlar. Bu durum, daha aktif bir öğrenme yaklaşımı ve düzenli pratik yaparak telafi edilebilir. Destekleyici öğretim yöntemleri ve ek dil etkinlikleri, bu zayıflıkları telafi etmek için stratejilerin bir parçası olmalıdır. Öğrenciler, mevcut eksikliklerini gidermek için potansiyel gelişim alanlarını açıkça ortaya koyar ve kendi algıları ve öğretmenler için önerilerde bulunurlar.

Bu özeleştirinin ışığında, öğrencilerin dil, hazırlık ve aktif katılım konusunda kendilerini geliştirmeleri gerektiği ve eğitim ortamının bu gelişim alanlarını destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği söylenebilir. Bu yapıcı eleştiriyi dikkate alarak, eğitimciler öğrencilerin eksikliklerini gidermek için uygulamalar geliştirebilirler.

6. Öğrenciler, dil eksikliklerini gidermek ve gelecekteki etkinliklerin daha başarılı olması için hangi önlemlerin alınmasını istiyorlar?

"Almanca Günü" etkinliğine ilişkin öğrenci geri bildirimlerinin değerlendirilmesi kapsamında, dil becerilerinin geliştirilmesi ve organizasyonel sürecin optimizasyonu için çok sayıda yapıcı öneri dile getirildi. Birçok öğrenci, Almanca bilgilerini geliştirmek için ek programlar sunulmasını istedi. Özellikle, serbest konuşma pratiği yapabileceği ve dinleme becerisini geliştirebileceği "Almanca Konuşma Kulübü" gibi düzenli, etkileşimli formatların gerekliliği vurgulandı. Bir kız öğrenci şu yorumu yaptı: *"Almanca'da serbestçe konuşmanın*

benim için zor olduğunu fark ettim – düzenli alıştırma fırsatları faydalı olurdu." Ek olarak, telaffuz, dinleme, akademik yazma ve gramer konularında hedefli atölye çalışmaları önerildi. Başka bir katılımcı ise şöyle dedi: *"Sunum ilginçti, ama her şeyi anlayamadım. Ana dil konuşanların hızına ayak uydurmak için daha fazla eğitime ihtiyacım var."*

Öğrenciler, bir yandan yetersiz ses kalitesi gibi teknik konuların yanı sıra, bazı bilgi stantlarındaki organizasyonel belirsizlikler de eleştirirken, gelecekteki etkinliklerin düzenlenmesi konusunda da somut iyileştirme önerileri sundular. Birçok geri bildirimde *"Mikrofon nedeniyle bazı konuşmalar neredeyse anlaşılmazdı"* denilerek, etkinlik personelinin daha iyi hazırlanması, katılımcı sayısını artırmak için daha yoğun tanıtım yapılması ve hedef grubun ilgi alanlarına ve dil seviyesine daha yakın tematik bir odaklanma, temel iyileştirme yaklaşımları olarak belirtildi. Bir öğrenci şöyle demektedir: *"Konuları ilginç buldum, ancak birçok arkadaşım için seviye çok yüksekti."* Konuşmacıların daha anlaşılır olmasını isteyenler de çoğunluktaydı: *"Profesör çok hızlı konuştu. Daha yavaş ve daha net konuşmasını dilerdim."*

Genel olarak, öğrencilerin bu etkinliği sadece öğrenmeyi destekleyici değil, aynı zamanda eleştirel bir öz yansıma fırsatı olarak da algıladıkları görülmektedir. Dilbilgisi eksikliklerini açıkça belirtmekte ve gelecekteki didaktik ve organizasyonel önlemlerle ilgili net beklentilerini dile getirmektedirler. Bir hanım katılımcı konuyu şöyle özetledi: *"Zayıf yönlerimin nerede olduğunu gördüm ve şimdi ne üzerinde çalışmam gerektiğini daha iyi biliyorum."* Bu geri bildirimler, gelecekteki eğitim programlarını daha hedefli bir şekilde planlamak ve hem dilsel hem de yapısal olarak daha da geliştirmek için değerli bir temel oluşturmaktadır.

7. SONUÇ

10 Ekim 2024 tarihinde gerçekleştirilen Almanca Dil Günü etkinliği ve ardından yapılan konferans, öğrencilerin katılımı ve geri bildirimleri ile önemli bir etkinlik olarak kaydedilmiştir. Öğrencilerin görüşlerinin analizi, etkinliğin genel olarak olumlu karşılandığını ve çeşitli bilgiler kazandırdığını göstermektedir. Kız öğrenciler özellikle yeni bilgiler edinme, dil becerilerini geliştirme ve motivasyonlarını artırma konusunda deneyimler kazandıklarını, erkek öğrenciler ise etkinliğin verimliliğini, bölüm için önemini ve katılımın gerekliliğini vurguladılar. Cinsiyetlerini belirtmeyen öğrencilerin yorumları da benzer şekilde olumluydu, ancak bazı organizasyonel sorunlara da dikkat çekildi.

Öğrencilerin geri bildirimlerinin analizi, Almanca Günü'nün bilgi alışverişi, dil pratiği ve motivasyon açısından başarılı olduğunu göstermektedir. Özellikle cinsiyet dili ve İngilizce kökenli kelimeler gibi güncel konuların tartışılması, katılımcıların dil bilincini keskinleştirmiş ve onlara farklı bakış açıları kazanma imkânı sağlamıştır. Etkinliğin sosyal boyutu da öğrenciler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve sınıflar içinde ve sınıflar arasında iletişimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bazı organizasyonel sorunlar dile getirilse de genel memnuniyet düzeyi yüksek olmuştur.

Öğrencilerin "Almanca Günü" etkinliğine ilişkin geri bildirimleri, bu tür etkinliklerin dilsel, kültürel ve kişisel gelişim açısından büyük bir potansiyel sunduğunu, ancak aynı zamanda hedef odaklı destek ve organizasyonel optimizasyona ihtiyaç duyduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle, Almanca konuşma kulübü veya dinleme ve telaffuz için özel eğitimler gibi sürekli dil eğitimi talebi defalarca vurgulanmıştır. Ayrıca, katılımcılar etkinliğin teknik ve içeriksel yönlerine ilişkin farklı eleştirilerde bulunarak somut ve yapıcı iyileştirme önerileri sunmuşlardır. Geri bildirimleri, yüksek düzeyde ilgi ve öğrenme motivasyonunu yansıtmaktadır. Bu geri bildirimler, gelecekteki etkinliklerin daha hedef odaklı, etkili ve katılımcı odaklı bir şekilde düzenlenmesi için değerli bir temel oluşturmaktadır.

Özetle, Almanca Günü konferansı öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Öğrencilerin geri bildirimleri, benzer etkinliklerin düzenlenmesinin teşvik edilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Gelecekteki etkinliklerde organizasyonel unsurların daha fazla dikkate alınması, etkinliklerin verimliliğini ve öğrencilerin memnuniyetini daha da artıracaktır. Öğrencilerin katılımı ve geri bildirimleri, bu tür etkinliklerin planlanması ve geliştirilmesi için değerli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Arslan Çavuşoğlu, A. (2023). Alman dili eğitiminde nitel araştırma: Örneklerle kavram açıklamaları. In T. Balcı, A. O. Öztürk, & M. Aksöz (Hg.), *Schriften zur Sprache und Literatur VII* (S. 290-305). Çizgi Kitabevi.

Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education*. Boston, MA: Allyn & Bacon.

Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education.* New York, S. 31.

Giorgi, A. (1997). [Online]. The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), S. 236. https://doi.org/10.1163/156916297X00103

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing paradigms in qualitative research. Handbook of qualitative research*, 2(105), S. 163-194.

Prabhu, N. S. (1987). *Second Language Pedagogy.* Oxford: Oxford University Press.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ALMANCA ÖĞRETMENLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN ALMANCA ÖĞRENME YÖNTEM VE YAKLAŞIMLARI

Individual Paths to Language Success: An Analysis of Student Learning Approaches in German as a Foreign Language

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, aozturk@erbakan.edu.tr,

http://orcid.org/0000-0003-2759-2096

Özet

Bu çalışma, 25 Eylül 2024 tarihinde Almanca bölümünün ikinci sınıfında okuyan 15 öğretmenlik öğrencisi arasında yapılan niteliksel bir anketin sonuçlarını analiz etmektedir. Araştırmanın amacı, öğrencilerin resmi dersler dışında kullandıkları dil becerilerini geliştirmeye yönelik bireysel yaklaşım ve yöntemleri belirlemektir. Analiz, ankete katılanların yüksek derecede inisiyatif sahibi olduklarını ve özellikle dijital medya tüketimi, dil öğrenme uygulamalarının kullanımı ve ana dili konuşan kişilerle sosyal etkileşim arayışı gibi daldırma yöntemlerine ağırlık verdiklerini göstermektedir. Ayrıca, cinsiyete özgü eğilimler de tespit edilebilir; erkek öğrenciler daha çok oyunsu ve uygulamaya yönelik yaklaşımları tercih ederken, kız öğrenciler daha sık yapılandırılmış öğrenme tekniklerini kullanıyor, ancak konuşma kaygısını daha fazla bildiriyor. Sonuçlar, teorik odaklı müfredat ile öğrencilerin pratik uygulama ihtiyaçları arasında bir uyumsuzluk olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, gelecekteki öğretmenlerin konuşma becerilerini ve motivasyonlarını sürdürülebilir bir şekilde geliştirmek için üniversite müfredatına etkileşimli ve uygulamaya yönelik unsurların entegre edilmesine yönelik somut önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Almanca Öğrenimi, Öğrenme Yaklaşımları, Dile Maruz Kalma, Almanca Öğretmenliği Öğrencileri, Bireysel Uygulamalar.

Abstract

This paper analyzes the results of a qualitative survey conducted on September 25, 2024, among 15 second-year students in the German Language Teaching program. The study aimed to identify individual approaches and methods used by students to improve their language proficiency outside of formal instruction. The analysis reveals that participants demonstrate significant initiative, primarily relying on immersion methods such as digital media consumption, the use of language learning apps, and actively seeking social interaction with native speakers. Furthermore, gender-specific tendencies were observed: while male students tend to prefer action-oriented and social approaches like gaming or professional communication, female students more frequently utilize structured learning techniques, yet often report higher levels of speaking anxiety. The findings highlight a discrepancy between the theoretically oriented university curriculum and the students' practical needs for language application. Finally, concrete recommendations are provided to integrate interactive and practice-oriented elements into the curriculum to sustainably enhance the speaking skills and motivation of future teachers.

Keywords: German Language Learning, Learning Approaches, Language Immersion, Student Teachers, Autonomous Learning

1. Giriş (Kuramsal çerçeve)

Eğitimde etkinlik/etkililik, okulların ve öğrenme ortamlarının girdiler (örneğin, kaynaklar, ön bilgi, çevre), süreçler (öğretme ve öğrenme etkinlikleri, liderlik, iletişim), sonuçlar (öğrenme başarıları, yeterlilikler, kalite) ve geri bildirim (değerlendirme, uyum, motivasyon) arasındaki sistemik etkileşim yoluyla hedeflerine ulaşma yeteneği olarak anlaşılır. Her alt boyut, ancak genel yapının çerçevesi içinde etkilidir. Önerilen yaklaşımlar arasında net hedef yönelimi (hedef modeli), kaynak ve kalite güvencesi (kalite ve sistem kaynak modeli), geri bildirim, işbirliği ve öğrenmeye elverişli bir iklim yoluyla süreçlerin aktif olarak

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

şekillendirilmesi ve okulun çevresiyle etkileşim kuran ve değişikliklere uyum sağlayan açık bir sosyal sistem olarak yerleştirilmesi yer alır; bunların tümü eğitimde etkinliği, sürdürülebilirliği ve sürekli iyileşmeyi sağlayabilir (bilgi için bkz. Göksoy, 2018, s. 1-15).

Eğitimde verimlilik ise, dokuz temel faktörün etkileşimi olarak tanımlanır: öğrenci özellikleri (önceki başarı, yaş, motivasyon), öğretim değişkenleri (zaman ve kalite) ve çevresel etkiler (aile, sınıf ortamı, akran grupları, boş zaman etkinlikleri). Bu faktörler birbirleriyle güçlü bir şekilde bağımlıdır ve başarılı öğrenme için minimum düzeyleri gereklidir. Buna "Azalan verim ilkesi" denmektedir, çünkü hiçbir faktör tek başına yeterli değildir, aksine değişim ve kombinasyon yoluyla telafi edilebilir. Özellikle şunlar önerilir: geri bildirim ve düzeltme yoluyla geleneksel öğretim süreçlerinin iyileştirilmesi, öğretim materyallerinin ve eğitim teknolojilerinin akıllıca kullanımı, aile ve akran gruplarından gelen etkilerin dikkate alınması, eşitlikçi ve etkileşimli öğretim yöntemlerinin teşvik edilmesi ve problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme gibi daha yüksek bilişsel becerilerin geliştirilmesi; tüm bunların amacı, öğrenmeyi sürdürülebilir, verimli ve genellenebilir bir şekilde artırmaktır (bilgi için bkz. Akkoyunlu / Gücüm, 1988, s. 125 vd.).

25 Eylül 2024 tarihinde, "Almanca Öğrenme ve Öğretme Yaklaşımları" dersinin bir parçası olarak, ikinci sınıfta okuyan 15 öğretmenlik öğrencisi arasında yapılandırılmamış, açık uçlu bir anket gerçekleştirilmiştir. Ana soru şu şekilde belirlenmiştir: "Almanca bilgimi geliştirmek için hangi yaklaşımları seçtim ve uyguluyorum?" Amaç, öğrencilerin bireysel etkin ve verimli öğrenme stratejilerini kaydetmek ve daha sonraki derslerde teorik yaklaşımlar konusunda farkındalık yaratmaktır.

2. Yöntem

Veri toplama aracı olarak düşünülen anket yazılı olarak (bkz. EK) gerçekleştirilmiş olup ve nitel araştırma yöntemi[1] kapsamında içerik analizi deseniyle değerlendirilmiştir. İçerik analizi, kitaplar, gazeteler, yemek kitapları, şarkılar, siyasi konuşmalar, reklamlar veya resimler gibi her türlü iletişim içeriğini analiz ederek insan davranışının dolaylı olarak incelenmesine olanak sağlayan bir tekniktir. Bu şekilde, genellikle bir kişinin veya grubun bilinçli ve bilinçsiz inançlarını, tutumlarını, değerlerini ve görüşlerini ortaya çıkarmak mümkündür (Bogdan / Biklen, 1997). Açık uçlu görüşmeler yoluyla toplanan veriler, belirli analitik adımlarda değerlendirilmiştir. İlk olarak, kodlar oluşturulmuş; daha sonra, benzer kodlar gruplandırılmış ve ortak başlıklar altında kategorize edilmiştir. Verilerin sınıflandırılması, daha iyi analiz ve yorumlama sağlar (Fraenkel / Wallen, 2009, s. 31).

Ankete katılan 15 öğrenciden 10'u kendini kız, 3'ü erkek olarak tanımlamıştır; iki kişi cinsiyetine ilişkin bilgi vermediği görülmüştür. Dönütler kategorilere ayrılmış ve sıklıkları ve algılanan etkinlikleri açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın alt soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1) Katılımcılar Almanca bilgilerini geliştirmek için hangi yaklaşımları seçmekte ve uygulamaktadırlar?
2) Katılımcılar hangi yaklaşımları etkili bulmaktadırlar?
3) Katılımcılar hangi yöntemleri verimli bulmaktadırlar?
4) Kız ve erkek öğrenciler arasında ciddi bir fark var mıdır?
6) Görüşlerden nasıl bir sonuç çıkarılabilir?

[1] Bu kapsamda bakınız Arslan Çavuşoğlu, 2023, s. 290-305.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3. ÖĞRENCİ YAKLAŞIMLARINA DAİR BULGULAR

Öğrencilerin geri bildirimlerinin analizi, klasik dersliklerin çok ötesine geçen, bilinçli ve bilinçsiz öğrenme stratejilerinden oluşan karmaşık bir ağ ortaya koymaktadır (yaklaşımların frekansı için bkz. Grafik). Bunları; "Dijital maruziyet (daldırma) ve Medya kullanımı", "Sosyal etkileşim ve mesleki pratik" ve "Bilişsel ve akademik stratejiler" olmak üzere üç başlık altında toplamamız mümkündür.

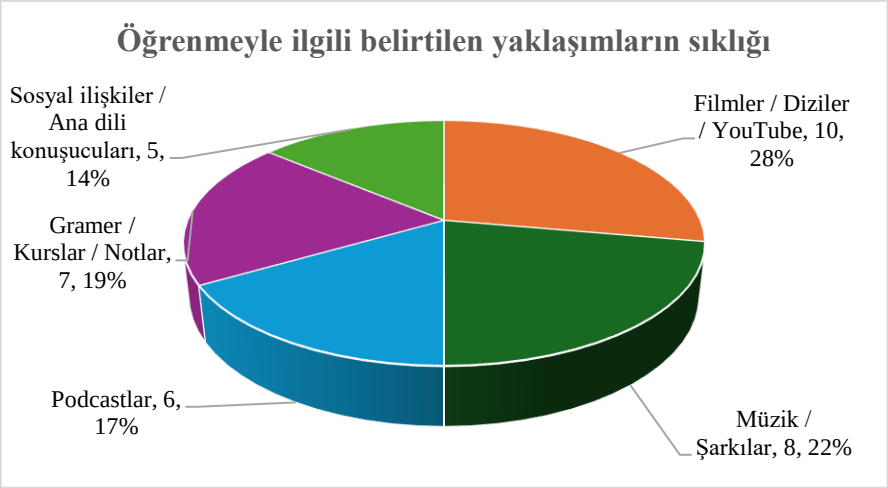

Grafik: Öğrenme yaklaşımlarının frekansı

3.1. Dijital maruziyet (daldırma) ve Medya kullanımı

En sık bahsedilen strateji, Almanca dilini dijital günlük hayata entegre etmektir.

3.1.1. Sistem dili: Birkaç öğrenci, temel kavramlarla sürekli karşılaşmak için cep telefonlarının dilini Almanca'ya çevirdiklerini belirtmektedirler (K 1, 11).

3.1.2. Görsel-işitsel içerikler: Filmler ve diziler, dinleme ve okuma becerilerini aynı anda geliştirmek için Almanca altyazılı olarak tercih edilmektedir. Bu içerik yelpazesi, daha basit kelime dağarcığına sahip çizgi filmlerden Alman tarihi (örneğin Auschwitz) ile ilgili belgesellere kadar uzanmaktadır (K 2, 3, 4, 6, 11, 12,15).

3.1.3. Sosyal medya ve YouTube: Öğrenciler, ana dili Almanca olan kişilerin günlük yaşamlarını ("vloglar") gösteren Almanca kanalları takip etmektedir. Bu, otantik konuşma dili ve doğru telaffuz (Telaffuz) öğrenmek için özellikle yararlı bulunur (K 3, 5, 7, 8, 15).

3.1.4. Podcast'ler ve müzik: Podcast'ler, pasif zamanları (örneğin üniversiteye giderken) doldurmak için etkili bir yöntem olarak kullanılır. Müzik genellikle motivasyon faktörü olarak hizmet eder; şarkı sözleri çevrilir ve ezberlenir, bu da cümle yapılarının ezberlenmesini kolaylaştırır (K 5, 11, 12, 14, 15).

3.2. Sosyal etkileşim ve mesleki pratik

Öğrenme sürecindeki ilerlemenin önemli bir kısmı, insanlarla doğrudan iletişim kurarak elde edilir. Dönütlerden elde edilen içeriklere göre aşağıdaki yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3.2.1. Oyun: Özellikle erkek öğrenciler, sohbet ederken veya oyun içinde konuşurken ("MSN Messenger" veya oyun içi sesli iletişim) dili pratik olarak kullanmak için çevrimiçi oyunları kullanır (K 1, 2, 10).

3.2.2. Mesleki uygulama: Bir katılımcı, Alman turistlerle günlük olarak iletişim kurmasını gerektiren bir misafir hizmetleri işinden bahsetmektedir – bu, bir tür "zorunlu daldırma"dır (K 11).

3.2.3. Mektup arkadaşlığı: Dijital mektup arkadaşlığı (örneğin juma.de aracılığıyla) gibi tarihsel olarak kanıtlanmış yöntemler, yazma becerisini gerçek bir bağlamda geliştirmek için kullanılır (K 13).

3.3. Bilişsel ve akademik stratejiler

Daldırma eğilimine rağmen, aşağıdaki klasik yöntemler halâ kullanılmaktadır:

3.3.1. Kelime ve notlarla çalışma: Birçoğu günlük yaşamda veya derslerde kullanılan kelimeler için fiziksel veya dijital kelime defterleri tutmaktadır (K 1, 2, 7, 9, 11, 12, 13, 15).

3.3.2. Karşılaştırmalı öğrenme: Bir katılımcı, Almanca kelimeleri daha hızlı öğrenmek için Hollandaca bilgisini kullanarak karşılaştırmalar yapmaktadır (K 11).

3.3.3. Ek kurslar: Üniversite eğitiminde eksiklikler fark edildiğinde, öğrenciler konuşma becerilerini ve gramer bilgilerini derinleştirmek için Almanya'daki harici çevrimiçi kurslara veya özel öğretmenlere başvururlar (K 7, 13, 14).

Yukarıda saptanan yaklaşımların dağılımı, görsel ve işitsel daldırma (medya) yöntemlerinin bireysel öğrenmenin temelini oluşturduğunu, ana dilini konuşan kişilerle iletişim kurmanın ise hedeflenen ancak ulaşılması daha zor bir amaç olduğunu açıkça göstermektedir.

3.4. Psikolojik Faktörler: Motivasyon ve Engeller

Anket, dil öğreniminde belirgin bir duygusal bileşen olduğunu göstermektedir.

3.4.1. Konuşma korkusu: Birkaç kız öğrenci, hata yapma konusunda büyük endişelerini dile getirmiş ve bu durum, öğrenme sürecinde büyük çaba sarf etmelerine rağmen onları engellediğini belirtmiştir. "Asla başaramayacağım" hissi, periyodik olarak motivasyon düşüşlerine yol açmaktadır (K 15).

3.4.2. Stres faktörü gramer: Gramer, genellikle doğal konuşma akışını engelleyen bir stres kaynağı olarak algılanmaktadır (K 1, 8, 9).

3.4.3. Dış etkiler: Gaziantep'teki deprem nedeniyle öğrenimin kesintiye uğraması gibi bireysel kaderler, önemli öğrenme gecikmelerine ve "sıfırdan" başlamak zorunda kalma hissine yol açmıştır (K 5).

4. Etkililik mi Verimlilik mi?

Anket verilerinin "etkililik" ve "verimlilik" açısından yorumlanması şu bulgulara ulaşmamızı sağlamaktadır:

4.1. Etkililik: Katılımcılar en etkili yöntem bağlamında, kendini sürekli dile maruz bırakma ("dile daldırma") ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Günlük hayatta dili kullanan veya ana dili konuşan kişilerle etkileşimde bulunanlar, en kalıcı başarıları elde etmektedir (K 3, 7, 10, 12, 13) .

4.1.1. Seçilen yaklaşımların yorumlanması: "Daldırma yöntemi"[2]

Öğrencilerin seçtiği "kendini Almancaya maruz bırakma" şeklinde formüle ettikleri "daldırma yöntemi" (bkz. Baştürk / Şen 2025, s. 75) öncelikle "öğrenme süresi" ile "yaşam süresi" arasındaki yapay ayrımı ortadan kaldırmayı amaçlayan yaklaşımını akla getirmektedir. Sadece masaya oturmak yerine, Almanca dilini kimliklerinin ve günlük yaşamlarının bir parçası haline getirmeye çalışmaktalar. YouTube, filmler ve oyunların seçilmesi, günümüzde öğrenmenin eğlencenin olduğu yerde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu, eğlence ve öğrenim arasındaki sınırın bulanıklaştığı ders dışı (gayri resmi) öğrenme eğilimine işaret etmektedir.

4.1.2. Etkili yaklaşımlar (Öğrenmenin kalitesi)

Duygusal veya pratik önemi olan yöntemler etkili olarak yorumlanmaktadır.

4.1.2.1. Sosyal bağ: Oyun oynarken Alman bir arkadaşla sohbet etmek, gramer alıştırması yapmaktan daha etkilidir, çünkü motivasyon (oyun içinde iletişim) doğrudandır.

4.1.2.2. Bağlamsallaştırma: Heyecan verici bir filmde veya podcast'te duyulan kelimeler, bir hikâye veya duygu ile bağlantılı oldukları için hafızaya daha iyi yerleşirler. Burada etkili yöntemler, sadece "ders kitabı dilini" değil, "gerçek" dili öğreten yöntemlerdir.

4.2. Verimlilik (Öğrenmenin ekonomisi)

Cep telefonunun dilini değiştirme veya işe giderken podcast dinleme gibi yöntemler, özel bir zaman ayırmaya gerek kalmadan sürekli bir öğrenme teşviki sağladıkları için verimli kabul edilmektedir (K 1, 5, 11, 12, 14, 15). Verimlilik burada zaman tasarrufu olarak anlaşılmaktadır. Yoğun bir ders programının baskısı altında olan öğrenciler, "boşlukları doldurmak" için yollar aramaktalar.

Verimli yaklaşımlar kapsamında cep telefonu dilinin değişimi, verimliliğin en iyi örneğidir: Öğrenme etkisi, aslında başka bir şey yaparken ortaya çıkar. Podcast'ler "ölü zamanlarda" (otobüs yolculuğu, ev işleri) öğrenmeyi mümkün kılar. Bunu yorumladığımızda, öğrencilerin zaman kaynaklarını optimize etmekte becerikli olduklarını düşünebiliriz.

4.3. Cinsiyet farklılıklarının yorumlanması

Kız ve erkek öğrencilerin Almanca öğrenim yaklaşımlarının analizi ilginç bir psikolojik model ortaya çıkarmaktadır. *Erkek öğrenciler* (3 kişi): Yaklaşımları daha dışa dönük ve risk almaya daha yatkındır. Oyun ve iş (turizm) alanlarını alıştırma alanı olarak kullanırlar. Başarısızlık korkusu daha az bildirilir; dil daha çok işlevsel olması gereken bir araç olarak görülür. *Kız öğrenciler* (10 kişi): Burada mükemmeliyetçilik eğilimi görülmektedir. Daha yapılandırılmış yöntemler (not defterleri, kurslar) kullanırlar, ancak aynı zamanda konuşma korkusuna daha yatkındırlar. Hata yapma korkusu büyük bir engel olarak tanımlanmaktadır. Bu, kız öğrencilerin "hatasız" olma konusunda daha fazla duygusal baskı hissettiklerini göstermektedir.

4.4. "Cinsiyet" belirtmeyen katılımcıların sınıflandırılması

Verilerin analizine göre, bu katılımcı profili şu şekilde yorumlanabilir: Bir öğrenci, bilgisayar oyunlarından ve okul sistemi hakkında çok nesnel, neredeyse mesafeli bir düşünceden bahsetmektedir. Bu model (oyun/teknoloji yoluyla dil edinimi) bu özel ankette daha çok erkek katılımcılarda görülmektedir (K 10).

[2] Baştürk / Şen, 2025, s. 75.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Diğer cinsiyet belirtmeyen öğrenci ise çok derin, neredeyse umutsuz bir duygusal engeli anlatmaktadır ("Konuşmaktan korkuyorum", "Asla başaramayacağımı hissediyorum"). Bu öğrenci aynı zamanda, klasik defter tutma yönteminden de bahsetmektedir. Bu "çalışkan ama endişeli öğrenci" profili, kız öğrenci grubunun ifadelerine büyük ölçüde uymaktadır (K 15).

5. TARTIŞMA

En önemli bulgu, öğrencilerin pasif kullanıcılardan aktif kullanıcılara geçiş sürecinde oldukları, ancak "cam tavan"a takılıp kalmaları, yani *pratik uygulamadan korkmalarıdır*.

Diğer alt bulguların ilki olarak *öğrencilerin inisiyatif alma becerisi olduğu söylenebilir*: Öğrenciler sadece öğretmeni beklemekle kalmıyor, modern araçları da kullanıyorlar.

İkinci alt bulgu, *teori-uygulama uçurumu*'dur: Evde tek başına öğrenmenin yarattığı korkuyu azaltmak için üniversitede daha fazla "gerçek" konuşma fırsatına ihtiyaç vardır.

Üçüncü bulgu, *Psikolojik destek ihtiyacı'dır*: Öğretmenlik eğitimi sadece gramer öğretmekle kalmamalı, aynı zamanda konuşma korkusu ve hatalarla başa çıkma stratejileri (hata kültürü) de öğretmelidir.

Anket bulgularına göre, öğrenciler resmi "teorik" problem çözümleri sunmasalar da, motivasyon düşüklüklerini ve engelleri aşmak için açıklamalarında çok pratik, bireysel başa çıkma stratejileri (coping stratejileri) belirtmektedirler. Bu stratejiler şu şekilde sıralanabilir:

5.1. Engellere karşı çözümler (özellikle konuşma korkusu)

Ankete katılanlar, aşağıdaki yaklaşımlarla hata yapma korkusunu "kendi kendine konuşma" tekniği ile aşmaya çalışmaktadırlar. Bir katılımcı (K 15), kendi kendine Almanca konuştuğunu belirtiyor. Bu, başkalarının sosyal değerlendirmelerinden korkmadan artikülasyonu pratik etmek için güvenli bir alan sağlayabilir.

5.1.1. Oyun ortamında dil (oyun): Ana dili konuşanlarla oyun oynayarak (K 1), dil bir hedefe ulaşmak için bir araç haline gelir (oyunda kazanmak). Bu, işlevsel iletişim ön planda olduğu için gramer hatası yapma korkusunu ortadan kaldırır.

5.1.2. Altyazıları kullanma: Karmaşık içerikleri anlamadaki engelleri azaltmak için birçok kişi altyazıları bilinçli olarak kullanır. Bu, onlara olay örgüsünü takip edebilecekleri güvenini verir ve hayal kırıklığını azaltır (K 2).

5.2. Motivasyonu artırma stratejileri

Zorluklara rağmen dile olan ilgiyi sürdürmek için öğrenciler dolaylı olarak şu çözümleri öneriyorlar:

5.2.1 İlgi alanına dayalı daldırma: Kuru ders kitaplarıyla uğraşmak yerine, Almancayı hobilerine (müzik, çizgi filmler, vloglar) entegre ediyorlar. Dili olumlu duygular ve kişisel ilgi alanlarıyla ilişkilendirmek, sürekli bir motivasyon kaynağı olarak işlev görüyor (K 3).

5.2.2. Sosyal bağlar: Ana dili konuşan kişilerle arkadaşlık kurmak (örneğin mektup arkadaşlığı veya çevrimiçi platformlar aracılığıyla), akademik zorunlulukların ötesinde bir sosyal sorumluluk ve iletişimden keyif alma duygusu yaratır (K 13).

5.2.3. Profesyonel yardım almak: Bir katılımcı (K 14), hayal kırıklığı yaratan ilk eğitim yılının ardından, telaffuzunu geliştirmek için Almanya'da bir öğretmenden özel ders almaya karar verdiğini anlatıyor. Burada çözüm, pasif bekleyişten aktif eyleme geçmektir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

5.3. Zihinsel tutum (dayanıklılık)

Bazı geri bildirimler, engellere karşı bir "karşı koyma tepkisi" olduğunu göstermektedir:

5.3.1. Mükemmeliyetçilikten kaçınma: Bir katılımcı (TN 14), gramerin her şey olmadığını ve konuşmaya odaklanmak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tutum değişikliği, kişinin kendi beklentilerinin yüksek olması nedeniyle oluşan engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktadır.

5.3.2. Dayanıklılık (direnç): "Yeterince iyi olmadıkları" veya "çaba göstermelerine rağmen aynı notları aldıkları" hissine rağmen (katılımcı 15), açıkça şöyle belirtiliyor: "Ama yine de pes etmiyorum. Çünkü gerçekten öğrenmek istiyorum." Buradaki çözüm, uzun vadeli hedefi (öğretmenlik mesleği hedefini) hatırlamaktır.

Özetle, öğrenciler, odak noktasını değiştirerek (biçimden içerik/hobiye) ve korkusuz alanlar yaratarak (oyun oynamak, kendi kendine konuşmak) engelleri aşmayı önermekteler. Ankete katılanların vardığı sonuç şudur: Sistem (üniversite) bir çözüm sunmuyorsa, teknoloji ve sosyal temaslar yoluyla pratik deneyimi kendimiz yaratmalıyız.

6. SONUÇ ve UYGULAMA ÖNERİLERİ

Anket, öğrencilerin öğrenme süreçlerinde büyük bir sorumluluk üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Ancak, üniversite müfredatına yönelik daha fazla pratik uygulama isteği olduğu da açıktır. Temel bir sonuç, teorik bilgi (gramer) ile pratik konuşma becerisi arasındaki uyumsuzluktur. Bu nedenle, gelecekteki öğretmenlerin eğitiminde, etkileşimli formatlar aracılığıyla formal öğrenme ile canlı dil pratiği arasındaki uçurumu daha da kapatmak çok önemlidir.

Öğrenciler son derece motivasyonludur, ancak yüksek sınıflarda dil pratiği yerine öğretim metodolojisine odaklanılması nedeniyle kendilerini engellenmiş hissetmektedirler. Öğrencilerin isteklerini karşılamak için müfredat, aşağıdaki unsurları daha fazla içermelidir:

"Etkileşimli formatlar": Düzenli oyun geceleri (Tabu, Charades) ve film günleri.

"Ana dil konuşan kişilerle iletişim": Konuk konuşmacılar veya çevrimiçi konferanslar.

"Güvenli ortamlar": Dilbilgisi mükemmelliğinden çok iletişimin ön planda olduğu, korkusuz bir atmosfer yaratmak.

Arzu edilen eylem planı, öğrencilerin gayri resmi/ders dışı, dijital öğrenimi ile akademik eğitim arasında pratik, sürükleyici öğretim formatları aracılığıyla bir köprü kurulmasını önermektedir.

Bu araştırma, "öğrenme ve öğretme yaklaşımları" dersinin tam da bu noktadan başlaması gerektiğini ortaya koymaktadır: Öğrenciler, kendi özel yöntemlerinin (filmler, oyunlar) meşru didaktik yaklaşımlar olduğunu ve bunları daha sonra kendi öğrencilerine de aktarabileceklerini anlamalıdırlar.

Öğreticiler açısından bakmak gerekirse; öğrenciler zaten özel hayatlarından yüksek düzeyde içsel motivasyon ve yaratıcı yaklaşımlar getirmekte olduklarından (örneğin, cep telefonlarını Almanca'ya çevirmek, oyun oynamak), üniversite bu gayri resmi yöntemleri benimser ve deneme için güvenli bir alan sağlarsa, düşük notların yarattığı hayal kırıklığı ve topluluk önünde konuşma korkusu aşılabilir.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B. / Gücüm, B. (1988). Eğitimde Verimlilik Kuramı Üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, 125-128. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88420

Arslan Çavuşoğlu, A. (2023). Alman dili eğitiminde nitel araştırma: Örneklerle kavram açıklamaları. In T. Balcı, A. O. Öztürk, & M. Aksöz (Hg.), *Schriften zur Sprache und Literatur VII* (S. 290-305). Çizgi Kitabevi.

Göksoy, S. (2018). Eğitimde Etkililiğin Artırılabimesi için Sistem Modelinin Okul ve Öğrenme Ortamına Uyarlanabilirliği. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 3(3), 1-15. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/584229

Baştürk, M. B. ve Şen, E. (2025). Yabancı dil öğreniminde sanal gerçeklik teknolojilerinin kültür aktarımı bağlamında kullanılması. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 8(1), 74-92. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4744139

Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education*. Boston, MA: Allyn & Bacon.

Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education.* New York, S. 31.

EK: Almancamı geliştirmek için ne yapıyorum?

1. Almanca öğrenimi geliştirmek için başlıca yaptığım bazı şeyler günlük hayatımda ilgilendiğim vakit geçirdiğim uğraşlar ve aktiviteler ile Almancayı bütünlemek oldu. Örneğin Türkçe videolar diziler yerine Almanca olanları izlemeye başladım. Günde sıklıkla kullandığım telefonumu Almancaya çevirdim yolda yürürken gördüğüm şeylerin Almancasını düşündüm bilmediklerimi o anda bakıp telefonuma not aldım. Boş vakitlerimde bir cafe'de kahve içerken gramer olarak eksik olduğum yerleri gözden geçirdim. Birkaç Almanca ana dili olan arkadaş edindim onlarla oyun oynarken sohbet ederken aynı zamanda pratik yapmış oldum. (**Erkek**)

2. Almancamı geliştirmek için; 1) basit düzeyde anlayabildiğim şekilde podcastlar dinliyorum. Bunu Almancaya mağruz kalmak için telaffuzumu geliştirmek için yapıyorum. 2) İzlediğim dizi film vs bunları Almanca alt yazılı izliyorum 3) Dersleri iyi takip etmeye çalışıyorum. Sık sık not alıyorum. 4) Derste ya da günlük hayatta bilmediğim kelimeler için defter tutuyorum. -Almanca için beklentim- Üniversite olarak Alman kişilerin sık sık konferans yapmasını isterdim (bu zoom gibi online da olabilir). Ders saatlerinin bazılarında sınıfla eğitici oyun oynayabiliriz (sessiz sinema, tabu … vs) Almanca film günü yapılabilir (1, 2, 3, 4. sınıftan katılmak isteyenlerle). (**Kız)**

3. Almanca mı geliştirmek için; sahaflardan Almanca roman ya da karikatür kitapları alıp okuyorum. Almanca film ya da diziler izliyorum. Anadili Almanca olan insanların YouTube gibi sosyal platformlarda günlük hayatlarını çekip paylaştıkları videoları izliyorum Almanca şarkılar dinliyorum, ezberliyorum. Çok nadir olsa da geçmiş Alman tarihi hakkında araştırmalar yapıyorum (en son Auschwitz toplama kampı ile ilgili araştırma yaptım). Okulda derslerimizin daha Almancaya yönelik işlenmesini isterdim. Maalesef ki Avrupa'daki eğitim sistemi gibi olamıyoruz, üzücü. Kendimi elimden geldiğince Almancaya maruz bırakmaya çalışıyorum çünkü dil maruz kalınarak öğrenilir. Kendi ana dilimizi bile maruz kalarak öğrendik. (**Kız)**

4. Almanca mı geliştirmek için hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguluyorum? Almancamı geliştirmek için benimsediğim yaklaşımlar öncelikle hangi konularda eksiklerim olduğunu tespit etmeli ve o konularda kendimi geliştirmeliyim. Dinleme ve telaffuz açısından daha iyi bir seviyeye gelebilmek için çeşitli podcast dinleyebilir, animasyon ve filmler izleyebilirim. Konuşma açısından derslerde daha aktif olmayı, hata yapmaktan korkacağım düşüncesinden çıkarak cümle kurabilmeyi denemeliyim ve arkadaş ortamımızda kendi aramızda konuşursak birlikte konuşma becerimizi geliştirmeye katkı sağlayabiliriz. En önemlisi de düzenli ve disiplinli bir şekilde ders çalışmayı benimsemeliyim ki bu şekilde Almanca mı geliştirmemi sağlayacak bir programım olmuş olur. (**Kız)**

5. *Almancamı geliştirmek için hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguluyorum?* Açıkçası ilk hazırlık senemde pek bir şey yapamadım bunun sebebi zaten lisede Almanca görmemiş olmamdı. Hazırlık benim için Almanca başlangıcı idi. Maalesef hazırlığın ikinci dönemine geçerken deprem olduğundan okullar kapandı ve ben de Gaziantep'te olduğum için öğrendiğim şeyleri de unuttum yani 1. sınıfa geldiğimde sıfırdan başlamış oldum. Bu bakımdan hocaların daha az zorlayıcı ve anlayışlı olmasını beklerdim fakat 1. sınıfın ilk döneminde pek böyle değildi 2. döneme geçerken kendimi ilerletmeye karar verdim ve odaklı YouTube üzerinden ders çalışmaya ve podcast dinlemeye başladım. Aynı zamanda birçok Almanca müzik de dinliyordum. Açıkçası bu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

eylemleri derslerime katkı sağlamak için değil kendime katkı sağlamak için yaptım. Son olarak Goethe Enstitüsünün TELC sınavına girdim ve yaz geldiğinde bir şeyler yapmaya ara verdim 😊. (**Kız)**

6. *Almanca mı geliştirmek için hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguluyorum?* Almanca mı geliştirebilmek için Almanca şarkı dinledim ve dizi filmleri izlemeye çalıştım. Okuma yapmakta zorlanıyorum tabii ama ödev için bile olsa yapıyorum. Yabancı dil öğrenebilmek için bazı uygulamalar var bunlardan birini telefonuma indirip Almanca çalışmıştım. (**Kız)**

7. Almancamı geliştirmek için okulda derslerimi sıkı bir şekilde takip ediyorum bunun yanı sıra dil bilgisindeki konularda temelimi daha çok geliştirmek için kurs aldım online oradan derslerimi tekrar edip verilen ödevleri indirme ve etkinlikleri çözerek hem kelime bilgimi hem de dil bilgisini geliştirmeye çalışıyorum. Bunun dışında çıkardığım kelimelere günlük bakıyorum. Ve konuşma telaffuz için çok yararı olmayacak olsa bile dizileri Almanca Türkçe alt yazılı izliyorum. Sosyal medyayı kullandığımız için orada da yani günlük hayatta da karşıma çıksın diye sayfaları takip ediyorum orada karşıma çıkan şeyler aklımda kalabiliyor. Yani olabildiğince Almancaya maruz kalıp eksiklerimi gidermeye çalışıyor ve geliştirmeyi deniyorum 😊. (**Kız)**

8. *Almanca öğrenim konusunda neler yapıyorum?* Almanca öğrenirken benim en çok yaptığım şey Almancayı duymak. Yani şarkı dinlediğimde ve şarkıyı sevdiğimde bunu aklıma yerleştiriyorum. Ya da sosyal medyada Alman insanları konuşurken dinlemek telaffuz açısından yardımcı oluyor. Yani ders dışında pek fazla çaba göstermiyorum. Derslerde gramer öğreniyorum fakat tekrar etmiyorum. Bunun dışında yurt dışına çıkmanın çok fazla yardımcı olacağını biliyorum. Benim için Almanca öğrenmenin en etkin yolu bu. (**Kız)**

9. *Almancamı geliştirmek için hangi çalışmaları yapıyorum, hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguluyorum?* Dersleri ilgiyle takip etmeye çalışıyorum fakat Almanca öğrenimin hazırlıkla sınırlı kalmış gibi oldu. Özellikle sınıf atladıkça derslerimiz, Almanca öğrenmekten ve geliştirmekten çok öğretme üzerine. Konuşmamı ve dinlememi geliştirmek için Almanca videolar izlemeye çalışıyorum fakat içerikler genelde bana hitap etmiyor. Gramer üzerine çalışıyorum. Pratik yapıyorum. Metin çevirileri yapıyorum ve bazen onlar hakkında testler bulup çözmeye çalışıyorum. Kendime kelime becerisi kazandırmaya çalışıyorum ve günlük hayatta kullanmaya çalışıyorum. (**Kız**)

10. İlkokuldan bu yana İngilizceyi hemen hemen hepimiz gördük. Ben, bana verilen 9 senelik İngilizce eğitimim boyunca son 3 senesi hariç son derece vasat, hatta kötü sayılabilecek durumdaydım. Fakat 10. sınıftan itibaren fark ettim ki ben bunca sene pasif olarak bu dili belirli bir seviyeye kadar öğrenmişim. Okuduklarımı anlayabiliyor, grammer kurallarına kısmen büyük harfle uygun uzun ve karmaşık cümleler kurabiliyor, edat, bağlaç bazı deyimleri ve atasözlerini hem kullanıyor hem anlıyordum. Tabii bu durum uzun bir sürede gerçekleşti. izlediğim diziler, yabancı haberler, bilgisayar oyunları zaman içerisinde pasif şekilde bana bir yabancı dili öğretti. Ben ise şu an Almancada da aynısını yapıyorum. Başlangıçta grammer öğrenmek öğrencide aşırı strese sebep oluyor (Bana göre). Bunun çözümü ise bence öğrenciyi hazırlık boyunca olabildiğince Almancaya maruz bırakıp, grammer gördüğünde yaşayacağı zorluğu minimuma indirmek. Bunlar benim tecrübelerim. **(Cinsiyet belirtmemiş)**

11. *Almancamı geliştirmek için neler yaptım? Nasıl bir yol izliyorum?* Üniversite öncesinde de Almancaya ilgim vardı. Lisede de dersi başarılı bir şekilde bitirmiştim. Hazırlık sınavına girme fırsatım yoktu, girsem belki geçecektim fakat Hazırlık sınıfının bana çok başarı kattığını düşünüyorum. Daha öncesinde Flemenkçe bilgim olduğundan da avantajımız olduğunu düşünüyorum fakat yine de öğreneceğim çok şey var. Bana yardımcı olan / olduğunu düşündüğüm aktiviteler 1) Flemenkçe / Almanca kıyaslama yoluyla kelimeler öğrendim. İki dil ile beraber devam ettirdim. 2) Telefonumu Almanca kullanmaya özen gösterdim. 3) Almanca podcast veya müzikler dinledim, sözlerinden çeviriler yaptım. 4) Okula geliş gidiş yolundan Türkçe çevirili Almanca seçme öyküler hikayeler okudum, kelime öğrendim. 5) Bir firmada misafir ilişkileri pozisyonunda işe girerek Almanlar ile iletişime girdim. 6) Alt yazılı film ve kısa diziler izledim. 7) Uygulama üzerinden bazı dil öğrenim çalışmaları yaptım. (**Erkek**)

12. *Almancamı geliştirmek için hangi yaklaşımları uyguluyorum?* Almanca kelime bilgimi ve konuşma becerilerimi ilerletmek için genel olarak herkesin uyguladığı yöntemleri uyguluyorum. Alt yazılı dizi veya film izlemek, Almanca şarkılar ve podcastlar dinlemek gibi. Ama yeni öğrendiğim kelime veya deyimleri kullanacak fırsatı çoğu zaman bulamadığımdan dolayı bu yöntemlerden pek de fazla fayda göremedim. Hocalarımızın hepsinin çok bilgili olduğunu gördüğüm için biraz bundan yararlanabilmek beni mutlu ederdi. Ders içinde az da olsa bir süre konuşmaya ayırıp yeni deyimler, kelimeler veya belki atasözleri öğrenmek isterdim. Çünkü okulda özellikle hocalarımdan edindiğim bilgileri kendi adıma konuşmak gerekirse daha iyi kullanıp kalıcılaştırabiliyorum. Tabi ki dil öğreniminde ve ilerletmede en büyük çalışmayı öğrenen göstermeli ama okulda Almanca iletişime biraz daha fazla maruz bırakılmaya tüm sınıflar olarak öğrendiğimiz bilgileri kullanıp oturtabilmek adına ihtiyacımız olduğuna inanıyorum. (**Kız)**

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

13. *Almancamı geliştirmek için hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguluyorum?* Almanca ile 2005 yılında tanıştım . Hava Kuvvetleri'nin yurtdışı görevleri için İngilizcenin yanı sıra ona yakın bir dil olan Almanca'yı öğrenmeyi tercih ettim. İki aylık bir Dil kursu eğitiminden sonra, internet üzerinden bulabildiğim kaynakların evde çıktısını alıp kendi kendime öğrenme çabasına girdim. Kurs hocamın tavsiyesi üzerine www.juma.de mektup arkadaşlığı sitesine üye oldum. Bu şekilde birçok arkadaş edindim ve MSN Messenger üzerinden yazışmaya başladık. Böylece dile maruz kalıyor, her seferinde yeni kelimeler ve cümle kalıpları öğreniyordum. Ancak yazabildiğim ve okuyabildiğim ölçüde konuşamıyordum. 2008 yılında Konya'ya geldiğimde bir dil okuluyla görüştüm. Beni teste tabi tuttular ve test sonucunda seviyemin üzerinde bir eğitim vermediklerini söylediler. Zamanla internet üzerinden kaynak sayısı arttı, fakat beni disiplinli bir şekilde bu kaynakları kullanmaya itecek bir durum yoktu. Emekli olduktan sonra eğitimimi üniversitede almak için zamana sahip oldum. Hazırlık sınavını geçip 2023 yılında birinci sınıfa başladım. Deneyimli hocalardan ders almak büyük bir avantaj. Fakat okulda ana dili Almanca olan bir yabancı öğretmenin olmayışının, Almanca ortama maruz kalamamızın sebeplerinden birisi. İkinci sınıfa geldiğimde, eğitim derslerinin dil derslerinden fazla olduğu dikkatimi çekti. Üçüncü sınıfta dil dersleri daha da az. Yoğun bir dil programının bir yıl öğrenciyi yormadan ve sıkmadan uygulanmasının daha etkili olacağı kanısındayım. (**Erkek**: Sami Yoldaş)

14. *Almancamı geliştirmek için hangi yaklaşımları benimsedim ve uyguladım?* Hazırlığı bitirdikten sonra Almancanın hem grammer hem de konuşma bakımından gelişeceğini düşünüyordum ama durum böyle olmadı evet öğrendiğim şeyler olmadı mı tabii ki oldu ama beklentim daha yüksekti. 1. sınıfa geçtiğimde kendimi geliştirmek için çeşitli podcastlar dinledim, okulda da gördüğüm derslerde anlayamadığım konuların eksiklerini videolar izleyerek pekiştirmeye çalıştım. Ama tabii ki bu da Almanca öğretmenliği okuyan biri için yeterli değildi bunun farkındaydım ama çok da üzerine gitmedim açıkçası iyisiyle kötüsüyle 1. sınıfı bitirdim ve kendimce bir karar aldım ve Almanya'da yaşayan ve ders veren bir hocadan ders ve telaffuzumu konuşmamı geliştirmek için kurs almaya karar verdim ve şu an bu kurs ve okuldaki hocaların desteğiyle Almancamı geliştirebileceğimi düşünüyorum. Şu anda çok konuşma üzerine yoğunlaşıyorum çünkü Almanca öğrenmek grammere yoğunlaşmak değildir diye düşünüyorum. (**Kız**)

15. *Almancamı geliştirmek için hangi yolları kullanıyorum?* Sürekli Almanca müziklerini dinliyorum. Boş zamanımda çizgi film izliyorum. Küçük bir defterimde Not alıyorum. Almanca bilen birleriyle Almanca konuşmaya çalışıyorum. Sosyal medyada da Almanca sayfalarını takip ediyorum. Kendi kendimle Almanca konuşmaya çalışıyorum. **Not**. Elimden fazlasını yaptığıma rağmen gene Almancam gelişmiş diyormuş gibi hissediyorum. Konuşmaktan çok korkuyorum ve Asla yapamiyacakmışım gibi hissediyorum. Ne kadar çabalasam da aynı notları alıyorum bu yüzden çoğu zaman hevesim gidiyor. Ama buna rağmen vazgeçmiyorum. Çünkü gerçekten öğrenmeyi çok istiyorum… **(Cinsiyet belirtmemiş)**

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

LEXICAL ACCESS AND THE EFFECT OF CONTEXT IN PRODUCTION

Dr. Öğr. Üyesi, Taylan AKAL
Hacettepe Üniversitesi, takal@hacettepe.edu.tr - ORCID: 0000-0002-8740-7908

ABSTRACT

This study investigates lexical access models and the role of context in the production of Turkish homographic words. Lexical ambiguity has long served as a key testing ground for psycholinguistic models of lexical organization, particularly in debates between Exhaustive Access Models and Selective Access Models. Exhaustive Access propose that all meanings of an ambiguous word are activated regardless of context, whereas Selective Access argue that contextual information constrains lexical activation at early stages. The present study reanalyzes previously collected data through a different theoretical framework to address new research questions concerning to determine which model (Exhaustive or Selective Access) better explains lexical activation during production in Turkish. The data that is analyzed consists of sentence productions of Turkish native speakers in two groups by using previously given homographs. One of the groups was exposed to homographs used as verbs in a preceding text, while the other group received no biasing context. The outcomes show that in the context-biased group, verb interpretations increased in comparison to context-free group. In the absence of contextual bias, noun meanings dominate lexical selection. These findings indicate that contextual exposure can temporarily override default lexical preferences. Overall, the results support Selective Access Models, over Exhaustive Access Models as context-sensitive meanings were preferentially activated under biased conditions. However, since the data derive from production rather than real-time processing measures, further experimental research is needed to directly examine early stages of lexical activation.

Key words: psycholinguistics, lexical access, selective access models, homograph

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

SÖZCÜKSEL ERİŞİM VE ÜRETİMDE BAĞLAM ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi, Taylan AKAL
Hacettepe Üniversitesi, takal@hacettepe.edu.tr - ORCID: 0000-0002-8740-7908

ÖZET

Bu çalışma, Türkçe eşyazımlı sözcüklerin üretiminde sözcüksel erişim modelleri ve bağlam etkisini incelemektedir. Sözcüksel belirsizlik, özellikle Kapsamlı Erişim Modeli (Exhaustive Access Models) ve Seçici Erişim Modeli (Selective Access Models) kuramları arasındaki tartışmalarda, sözcüksel organizasyona ilişkin psikodilbilimsel modelleri sınamak için önemli bir araştırma alanı olmuştur. Kapsamlı Erişim Modeli, belirsiz bir sözcüğün tüm anlamlarının bağlamdan bağımsız olarak etkinleştiğini öne sürerken; Seçici Erişim Modeli, bağlamsal bilginin sözcüksel etkinleşmeyi erken aşamalarda kısıtladığını savunmaktadır. Mevcut çalışma, önceden toplanmış olan veriyi, Türkçede üretim sırasında sözcüksel etkinleşmeyi hangi modelin (Kapsamlı Erişim veya Seçici Erişim) daha iyi açıkladığını belirlemek amacıyla farklı bir kuramsal çerçeve ve yeni araştırma sorularıyla incelemektedir. Analiz edilen veriler, iki grupta yer alan Türkçe ana dili konuşucularının daha önce sunulan eşyazımlı sözcükleri kullanarak ürettikleri tümcelerden oluşmaktadır. Gruplardan biri önceki bir metinde eylem olarak kullanılan eşyazımlı sözcüklere maruz bırakılmışken, diğer grup herhangi bir yönlendirici bağlam okumamıştır. Bulgular, bağlam-yanlı grupta eylem yorumlarının bağlam verilmeyen grupla karşılaştırıldığında yükseldiğini göstermektedir. Bağlamın bulunmadığı durumda ise ad anlamlı kullanım sözcüksel erişimde tercih edilmiştir. Sonuçlar, bağlamsal etkinleşmenin varsayılan sözcüksel tercihi geçici olarak değiştirebildiğini göstermektedir. Genel olarak bulgular, bağlama duyarlı anlamların yanlı koşullarda tercih edilmesi nedeniyle Kapsamlı Erişim Modellerine kıyasla Seçici Erişim Modellerini desteklemektedir. Ancak verilerin gerçek zamanlı işlemleme ölçümlerine değil üretime dayanması nedeniyle, erken sözcüksel etkinleşme aşamalarını doğrudan incelemek için ileri deneysel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Sözcükler: psikodilbilim, sözcüksel erişim, seçici erişim modelleri, eşyazımlı sözcük

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ÖLÜM VE YAŞAM ARASINDA KAHRAMANLIK: TRUVA SAVAŞI ANLATISINDA AŞİL VE ODYSSEUS

Dr. Zeliha Kuruducu
Karabük Üniversitesi, zelihakuruducu@karabuk.edu.tr

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4337-5983

ÖZET

Bu bildiri, Homerik epik anlatı geleneği çerçevesinde aktarılan Truva Savaşı anlatısını, yaşam, beden ve etik ilişkisi bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, klasik dönem düşüncesi içerisinde yaşamın kurulması, icra edilmesi, korunması ve gerektiğinde feda edilebilmesi olgusunu etik bir problem alanı olarak yeniden değerlendirmektedir. Homer'in birinci epik anlatısı olan İlyada'da başkahraman Aşil, yaşamın ancak feda edildiği ve ölümle taçlandırıldığı ölçüde etik bir değer kazanabildiği bir kahramanlık anlayışını temsil etmektedir. Buna karşılık Homer'in ikinci büyük epik anlatısı olan Odysseia, yaşamın korunması ve sürdürülmesi üzerine kurulu bir kahramanlık dönüşümüne odaklanır. Odysseus figürü, kendisine atfedilen toplumsal görev doğrultusunda, uzun yaşam ve eve dönüş ekseninde şekillenen bir kahramanlık deneyimini temsil eder. Truva anlatısında bu iki figür arasında kurulan karşıt gerilim, savaşın bir yandan ölüm üzerinden anlam üretirken, diğer yandan yaşamın sürdürülmesi üzerinden etik bir anlam kaybına işaret eden bir düzenek olarak işlediğini görünür kılmaktadır. Bu bağlamda sunulan okuma, Homerik geleneğin savaş ve kahramanlık anlatılarını yalnızca tarihsel bir vaka ya da mitolojik bir anlatı olarak değil, yaşam ve etik arasındaki gerilimi açığa çıkaran bir problem alanı olarak değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Bu çalışmanın kuramsal yapısı, çağdaş tartışmalarda ele alınan yaşamın değeri ve feda edilebilirliği meseleleriyle kurulan bir diyalog üzerinden şekillendirilmektedir. Bu bağlamda, anakronik bir uygulamaya düşmeden, biyopolitika, çıplak hayat ve bağışıklık (immunity) kavramları, Homerik anlatıda yaşam ve bedenin etik düzeyde nasıl anlamlandırıldığını görünür kılmak amacıyla analitik araçlar olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Truva Savaşı; Homerik epik; Aşil; Odysseus; yaşam ve ölüm; etik

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SEKTÖREL TERCİHLERİ VE GİRİŞİMCİLİK NİYETİ

Fikri Uğur Yetkil
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 24280519@stu.omu.edu.tr - 0009-0006-8271-9992
Doç. Dr. Ali Kahramanoğlu
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ali.kahramanoglu@omu.edu.tr - 0000-0002-8333-9151

ÖZET

Girişimcilik, modern ekonomilerde işsizlikle mücadele ve kalkınmanın itici gücü olarak kabul edilmektedir. Üniversite öğrencileri yüksek girişimcilik potansiyeli taşısa da, bu niyetin sektör tercihlerine nasıl yansıdığı literatürde yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmanın amacı, yüksek girişimcilik niyeti taşıyan gençlerin sektör tercihlerini şekillendiren bireysel, sosyal ve kurumsal faktörleri ortaya çıkarmaktır. Çalışma, Planlı Davranış Teorisi, girişimsel uyanıklık ve kurumsal boşluklar yaklaşımları çerçevesinde kapsamlı bir literatür incelemesine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular, tercih sürecinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bireyin risk alma eğilimi ve aile desteği gibi faktörler motivasyonu attırsa da, sermaye yetersizliği, bürokrasi ve ekonomik belirsizlik gibi sebepler belirleyici olmaktadır. Araştırmalara göre gençler istekli olsalar dahi, bu yapısal engeller nedeniyle yenilikçi sanayi kolları yerine, kamu yönetimi ve eğitim hizmetleri gibi "güvenli liman" olarak görülen sektörlere yönelmektedir. Sonuç olarak, öğrencilerin potansiyelini katma değerli alanlara yönlendirmek için yalnızca eğitimin yeterli olmadığı; kurumsal engelleri azaltan ve girişimcilik ekosistemini iyileştiren bütüncül politikaların gerekliliği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Girişimcilik Niyeti, Sektörel Tercihler, Kurumsal Boşluklar, Girişimsel Uyanıklık.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. GİRİŞ

Girişimcilik, günümüz modern ekonomilerinde işsizlikle mücadele, yenilikçilik ve sürdürülebilir kalkınmanın en temel itici gücü olarak kabul edilmektedir. Üniversite öğrencileri, sahip oldukları bilgi birikimi ve enerji ile girişimcilik ekosisteminin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle, birçok öğrenci mezun olduktan sonra kendi işini kurmayı cazip bir kariyer seçeneği olarak görür. Bu süreçte gençlerin sergilediği girişimcilik niyeti; piyasa koşulları, kurumsal yapılar ve sosyal çevre gibi faktörlerden doğrudan etkilenerek onları belirli sektörel tercihlere yönlendirmektedir (Masouras, 2019; Öneren, 2012).

Literatürdeki mevcut çalışmalar genellikle girişimciliği; risk alma eğilimi, öz güven, başarı ihtiyacı ve yenilikçilik gibi bireysel kişilik özellikleri çerçevesinde incelemiştir (Saygın, 2016; Uygun vd., 2012). Bazı araştırmalar, girişimcilik eğitiminin rasyonel motivasyonları artırdığını vurgularken (Uygun vd., 2018), diğerleri özellikle kurumsal boşlukların bulunduğu gelişmekte olan ekonomilerde aile desteğinin iş kurma cesaretini nasıl geliştirdiğine odaklanmıştır (Manolova vd., 2019). Ayrıca, girişimsel uyanıklık ve planlı davranış teorisi gibi modeller kullanılarak gençlerin niyetlerini şekillendiren psikolojik süreçler yaygın bir şekilde tartışılmıştır (Bağış vd., 2023).

Ancak, yüksek girişimcilik eğilimine sahip üniversite öğrencilerinin, Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC Rev. 3.1) kapsamında hangi somut sektörlere yöneldiğine dair literatürde nispeten kısıtlı bir alan bulunmaktadır (Köksal ve Penez, 2015). Öğrenciler yüksek girişimcilik niyeti taşısalar dahi, ekonomik belirsizlikler ve sermaye yetersizliği gibi engeller nedeniyle genellikle "güvenli liman" olarak gördükleri kamu yönetimi ve eğitim hizmetleri gibi alanlara yoğunlaşabilmektedirler (Köksal ve Penez, 2015; Öneren, 2012).

Bu araştırmanın temel amacı, yüksek girişimcilik niyeti taşıyan gençlerin sektör tercihlerini şekillendiren psikolojik, sosyal ve kurumsal faktörleri ortaya çıkarmak ve tercih sürecini anlamaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Girişimcilik Niyeti

Girişimcilik niyeti, bir bireyin kendi işini kurma eylemine yönelik sergilediği bilinçli zihinsel hazırlık durumudur (Bağış vd., 2023). Literatürde niyetin oluşumu genellikle Ajzen

(1991) tarafından geliştirilen Planlı Davranış Teorisi kapsamında; kişisel tutumlar, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol değişkenleri ile açıklanmaktadır (Ajzen, 1991; Bağış vd., 2023). Bu modele göre, niyet, bir davranışın ortaya çıkıp çıkmayacağını belirleyen en temel faktördür (Ajzen, 1991; Uygun vd., 2012)

2.2. Girişimsel Uyanıklık

Avusturya İktisat Okulu'ndan Kirzner (1973, 1979) tarafından literatüre kazandırılan girişimsel uyanıklık, piyasada henüz başkaları tarafından fark edilmemiş olan fırsatları "sezme" ve görme yeteneğidir. Girişimsel uyanıklık, sadece mevcut bilgiyi kullanmayı değil, aynı zamanda piyasadaki dengesizlikleri fark ederek bunları ekonomik değere dönüştürme becerisini kapsar (Bağış vd., 2023; Öneren, 2012; Kirzner, 1973)

2.3. Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması

Bireylerin yönelmek istedikleri ekonomik faaliyet alanlarını uluslararası düzeyde nesnel ve karşılaştırılabilir verilerle analiz edebilmek için Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi tarafından hazırlanan ISIC sınıflandırması kullanılmaktadır. Bu çalışmada esas alınan ISIC Rev. 3.1 sürümü; tarım, imalat, inşaat, eğitim ve sağlık gibi ana sektörleri standart kodlarla tanımlayarak, girişimcilik potansiyelinin hangi sektörel kümelerde yoğunlaştığını ölçmeye olanak tanır (Köksal ve Penez, 2015).

2.4. T-Modelli Girişimci Yaklaşımı

Güncel girişimcilik eğitimlerinde vurgulanan T-modeli, bir girişimcinin sahip olması gereken yetkinlik derinliğini ve genişliğini sembolize eder. T harfinin dikey çizgisi girişimcinin kendi uzmanlık alanındaki derinlemesine teknik bilgisini temsil ederken; yatay çizgisi farklı disiplinlerle (pazarlama, hukuk, yönetim vb.) etkili çalışabilmesini sağlayan disiplinler arası geniş bakış açısını ifade eder (Çelik, 2016; Yıldırım ve Keskin, 2020)

2.5. Kurumsal Boşluklar

Khanna ve Palepu (1997) tarafından kavramsallaştırılan kurumsal boşluklar; gelişmekte olan piyasalarda sermayeye erişim, mülkiyet haklarının korunması ve yasal prosedürlerin etkinliği gibi alanlardaki yapısal eksiklikleri ifade eder. Bu boşluklar, girişimcilik ekosisteminde belirsizliği artırarak genç girişimcilerin riskli sanayi sektörlerinden

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

kaçınıp daha "güvenli" kabul edilen kamu veya hizmet sektörlerine yönelmesinde belirleyici bir çevresel faktördür (Khanna ve Palepu, 1997; Manolova vd., 2019; Masouras, 2019)

3. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin ve gençlerin girişimcilik niyetlerini, motivasyonlarını ve karşılaştıkları sektörel engelleri ele alan ulusal ve uluslararası çalışmalar derinlemesine incelenmektedir.

3.1. Girişimcilik Niyeti ve Bireysel Faktörler

Girişimcilik niyeti, bir bireyin kendi işini kurmaya yönelik zihinsel hazırlık ve planlı davranış düzeyidir. Araştırmalar, bu niyeti şekillendiren temel psikolojik faktörlerin kişisel tutumlar, algılanan kontrol ve başarma ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Örneğin, başarma ihtiyacı yüksek bireylerin, piyasa fırsatlarını görme ve onları değere dönüştürmede daha proaktif oldukları belirlenmiştir (Bağış vd., 2023; Saygın, 2016; Uygun vd., 2012)

Cinsiyet, girişimcilik eğilimini etkileyen önemli bir faktördür. Araştırmalar, erkek öğrencilerin genellikle kadınlara göre daha fazla risk aldığını ve kendi işini kurma niyetinin daha yüksek olduğunu gösterir. Kadın öğrencilerin ise toplumsal beklentiler ve aile sorumlulukları nedeniyle daha güvenli kariyer yollarını tercih etme eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Uygun vd., 2012; Köksal ve Penez, 2015; Örücü vd., 2007).

Yaş ve eğitim düzeyi, girişimcilik niyetini zamanla değiştiren önemli faktörlerdir. Örneğin, 18-20 yaş arası gençlerde girişimcilik eğilimi en yüksek seviyede (%76) görülürken, yaş ilerledikçe bu niyet azalma eğilimine girebilmektedir. Buna karşılık, lisansüstü eğitimle derinleşen uzmanlık, girişimcilik konusundaki farkındalık ve niyeti yeniden artırabilmektedir (Köksal ve Penez, 2015; Maya vd., 2012; Bağış vd., 2023).

Aile çevresi ve kültürel sermaye, gençlerin ilk girişim adımını atma cesaretini doğrudan etkiler. Ailede girişimci bir rol modelin varlığı, iş kurma sürecini daha gerçekçi ve yönetilebilir kılar. Ayrıca, ailenin sağladığı danışmanlık ve kültürel birikim, gençlerin belirsizlikle başa çıkma ve öz güvenlerini artırma kapasitesini güçlendirir. Bu destek, piyasadaki kurumsal eksikliklerin (institutional voids) yarattığı riskleri dengeleyen önemli bir tampon işlevi görür (Köksal ve Penez, 2015; Manolova vd., 2019; Saygın, 2016).

3.2. Girişimcilik Eğitimi ve Destek Mekanizmalarının Etkisi

Üniversitelerde verilen girişimcilik eğitimleri, öğrencilerin sadece teknik bilgilerini artırmakla kalmayıp, motivasyonel yapılarında da köklü değişimlere yol açmaktadır (Uygun vd., 2018). Eğitim sonrasında öğrencilerin yüksek gelir elde etme veya kariyer fırsatı yakalama gibi rasyonel motivasyonlarının arttığı gözlemlenmiştir. Buna karşın, bağımsızlık veya statü arayışı gibi duygusal motivasyon puanlarında düşüş yaşanması, eğitimin öğrencileri hayalperestlikten uzaklaştırarak daha rasyonel bir zemine çektiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Uygun vd., 2018).

Girişimcilik eğitiminin başarısı, bireyin çok disiplinli bir bakış açısı kazanması ve T-modelli bir yapıya kavuşmasıyla yakından ilişkilidir. Bu model, bireyin hem kendi uzmanlık alanında derinleşmesini hem de farklı disiplinlerle sentez yapabilme kabiliyetini sembolize etmektedir. Dolayısıyla günümüzde sadece teknik bilgiye dayalı eğitimlerin yetersiz kaldığı, merak duygusunu teşvik eden ve uygulamalı şirketleşme modellerini içeren eğitim sistemlerine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır (Çelik, 2016; Yıldırım ve Keskin, 2020)

Kuluçka merkezleri ve hızlandırıcılar gibi uygulamalı destek merkezleri, start-up'ların hayatta kalma oranlarını artıran ekosistemin en kritik parçalarıdır (Yıldırım ve Keskin, 2020). Girişimcilerin en çok zorlandığı alanların başında ağ oluşturma (networking), müşteri bulma ve ürün doğrulama süreçleri gelmektedir (Yıldırım ve Keskin, 2020). Bu merkezlerde sunulan mentorluk ve teknolojik altyapı destekleri, üniversite öğrencilerinin teorik fikirlerini ticarileştirilebilir birer iş modeline dönüştürmelerine olanak tanımaktadır (Yıldırım ve Keskin, 2020; Khokhar, 2022).

Dijitalleşme ve bilgi teknolojileri, günümüz girişimcilik ekosisteminin merkezine yerleşmiştir. E-ticaret ve dijital tabanlı iş modelleri, genç girişimciler için düşük başlangıç maliyeti sunarak sermaye yetersizliği engelini aşmalarına yardımcı olmaktadır (Prabowo vd., 2023; Afra, 2016). İnternetin icat ve üretim araçlarını demokratikleştirmesi sayesinde, üniversite mezunlarının sadece mucit olarak kalmayıp kendi işlerini kuran "e-girişimciler" olma fırsatı her geçen gün artmaktadır (Belen ve Demirkaya, 2015).

3.3. Kurumsal Boşluklar ve Girişimciliğin Önündeki Engeller

Gelişmekte olan ekonomilerde girişimcilik niyeti, kurumsal çevrenin yapısal eksiklikleri nedeniyle sıklıkla engellerle karşılaşmaktadır (Manolova vd., 2019). Sermaye piyasalarındaki yetersizlikler, finansmana erişimi zorlaştırırken; yasal düzenlemelerdeki boşluklar ve bürokratik işlemlerin karmaşıklığı genç girişimcilerin enerjisini tüketmektedir (Manolova vd.,

2019; Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019). Bu tür boşlukların bulunduğu ortamlarda, ailenin sağladığı finansal destek sermaye piyasası eksikliklerini emen bir tampon görevi görmektedir (Manolova vd., 2019).

Türkiye özelinde yapılan analizler; bürokratik engellerin, yüksek vergi oranlarının ve fikri mülkiyet haklarının korunmasındaki zorlukların en büyük yapısal zayıflıklar olduğunu ortaya koymaktadır (Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019). Ayrıca, makroekonomik istikrarsızlık ve döviz kurlarındaki yüksek oynaklık, genç girişimciler için ciddi bir risk faktörü oluşturarak yatırım kararlarını ertelemelerine neden olmaktadır (Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019; Öneren, 2012). Bu belirsizlik ortamı, gençleri yenilikçi ve riskli projeler yerine daha geleneksel alanlara itmektedir (Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019).

Öğrencilerin kendi işlerini kurmaktan çekinme nedenleri arasında sermaye bulamama (%32) ve başarısızlık korkusu ilk sıralarda yer almaktadır (Alan, 2020). Araştırmalar, gençlerin %72'sinin ekonomik ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle girişimciliği riskli bir macera olarak gördüğünü kanıtlamaktadır (Öneren, 2012). Buna ek olarak, eğitim sisteminin öğrencilere sunduğu teorik bilginin pratikle birleşmemesi, gençlerin öz güven eksikliği yaşamasına ve mezuniyet sonrası ücretli bir işte çalışmaya yönelmesine neden olmaktadır (Alan, 2020; Öneren, 2012).

Hukuki altyapının yetersizliği ve fikri hakların korunmasındaki zayıflıklar, özellikle teknoloji tabanlı girişimlerin ticarileşme sürecini baltalamaktadır (Çelik, 2016; Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019). Türkiye'nin patent ve marka tescili konusundaki düşük performansının temelinde, bu kurumsal eksikliklerin yanı sıra toplumda yeterli farkındalığın oluşmamış olması yatmaktadır (Çelik, 2016). Girişimcilik ekosisteminin gelişmesi için devletin sadece mali destek vermesi değil, aynı zamanda mülkiyet haklarını güvence altına alması ve bürokrasiyi sadeleştirmesi stratejik bir zorunluluktur (Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019).

3.4. Sektörel Tercihler ve Kariyer Beklentileri

Üniversite öğrencilerinin sektörel tercihleri incelendiğinde, yüksek girişimcilik niyetine rağmen en çok ilgi gören alanların "güvenli liman" olarak kodlanan sektörler olduğu saptanmıştır (Köksal ve Penez, 2015; Alan, 2020). ISIC Rev. 3.1 sınıflandırmasına göre en çok tercih edilen ilk üç sektör; Eğitim Hizmetleri (%14,6), Kamu Yönetimi ve Sosyal Güvenlik (%12,3) ve Sağlık İşleri (%10,4) olarak belirlenmiştir (Köksal ve Penez, 2015). Buna karşılık

madencilik, balıkçılık ve enerji üretimi gibi ağır sanayi kolları en az ilgi gören sektörlerdir (Köksal ve Penez, 2015).

Kariyer tercihleri üzerine yapılan analizler, gençlerin bir yandan kendi işini kurmayı arzularlarken diğer yandan devlet memurluğunun sağladığı güvencenin cazibesine kapıldıklarını göstermektedir (Masouras, 2019; Öneren, 2012). Araştırmaya katılan öğrencilerin %90'ı düzenli maaşı olan bir işte çalışmak istediğini belirtirken, kendi işini kurma olasılığını %50 ve altında görenlerin oranı %58,8'dir (Alan, 2020; Köksal ve Penez, 2015). Bu bulgular, teorik girişimcilik niyetinin kurumsal engeller nedeniyle pratik eyleme dönüşmekte zorlandığını kanıtlamaktadır (Alan, 2020; Masouras, 2019).

Sonuç olarak, yüksek girişimcilik uyanıklığına sahip öğrencilerin sektörel bazda doğru alanlara kanalize edilmesi için dijital dönüşüm ve sürdürülebilirlik odaklı iş modelleri teşvik edilmelidir (Prabowo vd., 2023;Afra, 2016). E-ticaret gibi düşük riskli alanlara olan ilginin artırılması, gençlerin sermaye yetersizliği konusundaki korkularını azaltabilir (Alan, 2020). Literatür, mezuniyet sonrası iş kurma olasılığının artırılması için üniversite-sanayi iş birliğinin güçlendirilmesi ve öğrencilere kuluçka merkezleri aracılığıyla pazar odaklı deneyimler sunulması gerektiğini savunmaktadır (Yıldırım ve Keskin, 2020; Pehlivanoğlu ve Kayan, 2019).

4. SONUÇ

Bu çalışma, girişimcilik niyeti yüksek üniversite öğrencilerinin sektör tercihlerini şekillendiren temel faktörleri ve bu tercihlerin nasıl bir süreçle oluştuğunu anlamak amacıyla kapsamlı bir literatür incelemesi yapmıştır. Elde edilen bulgular, tercih sürecinin tek bir nedene bağlı olmadığını; bireysel, sosyal ve kurumsal düzeylerdeki birçok faktörün bir arada etki ettiğini göstermektedir.

İlk olarak, bireyin kendi iç dünyası bu sürecin başlangıç noktasını oluşturur. Kişinin risk alma eğilimi, başarma ihtiyacı ve kendi yeteneklerine olan inancı (algılanan davranışsal kontrol), onun girişimcilik konusunda ne kadar istekli ve uyanık olacağını belirler. Cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi özellikler de bu isteğin şiddetini ve zaman içindeki değişimini etkiler. Örneğin, erkek öğrenciler genellikle daha yüksek risk alırken, kadın öğrenciler toplumsal beklentiler nedeniyle daha güvenli alanlara yönelebilmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

İkinci bir faktör grubu, bireyin sosyal çevresinden ve aldığı eğitimden gelir. Ailede bir girişimci rol modelin varlığı, iş kurma sürecini somutlaştırır ve gerçekçi kılar. Ailenin sağladığı danışmanlık ve kültürel birikim ise gençlerin belirsizlikle başa çıkma gücünü artırır. Üniversitelerdeki girişimcilik dersleri ve kuluçka merkezleri de öğrencilerin motivasyonlarını daha rasyonel bir temele oturtarak, teorik fikirlerini pratiğe dökme imkanı sunar.

Ancak, tüm bu bireysel istek ve sosyal desteklere rağmen, gençlerin somut sektör tercihlerinde belirleyici olan asıl unsur, içinde bulundukları kurumsal ve ekonomik çevredir. Sermayeye erişimdeki zorluklar, karmaşık bürokrasi, ekonomik istikrarsızlık ve fikri mülkiyet haklarının yetersiz korunması gibi "kurumsal boşluklar", genç girişimciler için büyük engeller oluşturur. Bu engeller, öğrencileri yenilikçi ve riskli projeler yerine, devlet memurluğu veya eğitim gibi daha "güvenli" görünen sektörlere yönlendirir. Bu tercih, basit bir riskten kaçınma değil, mevcut zorlu koşullara karşı geliştirilmiş rasyonel bir stratejidir.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin sektör tercihleri, onların kişisel özellikleri, aile ve eğitim çevreleri ile ülkenin ekonomik ve yasal yapısı arasındaki karmaşık etkileşimin bir ürünüdür. Gençlerin potansiyelini yenilikçi sektörlere kanalize etmek için, yalnızca onlara eğitim vermek veya sermaye sağlamak yeterli değildir. Bireyi güçlendiren, sosyal çevreyi destekleyen ve kurumsal engelleri azaltan bütüncül politikaların aynı anda hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, söz konusu tercih sürecinin dinamiklerini ortaya koyarak, sürdürülebilir bir girişimcilik ekosistemi için gerekli müdahale noktalarına ışık tutmayı amaçlamıştır.

5. ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Öncelikle, burada teorik düzeyde tanımlanan tercih sürecinin farklı genç gruplarında nasıl işlediğini gözlemleyecek nitel ve nicel çalışmalara ihtiyaç vardır. Üniversite öğrencileri, yeni mezunlar, genç çalışanlar ve aile işletmesi mirasçıları gibi farklı profillerle yapılacak karşılaştırmalı araştırmalar, her bir grubun sektör tercihinde öne çıkan engel ve motivasyonların nasıl değiştiğini ortaya koyabilir. Bu tür çalışmalar, destek politikalarının hedef kitlesine göre nasıl özelleştirilmesi gerektiği konusunda kritik bilgiler sağlayacaktır.

Daha da önemlisi, literatürdeki en büyük açılardan biri, "niyet" ile "eylem" arasındaki köprünün nasıl kurulduğunun yeterince araştırılmamış olmasıdır. Bu nedenle, gelecek araştırmaların odak noktası, halihazırda belirli bir sektörde faaliyet gösteren genç girişimcilerin somut deneyimlerine kaydırılmalıdır. Bu girişimcilerle yapılacak derinlemesine görüşmeler ve vaka analizleri, şu kritik sorulara cevap arayabilir: Sektör tercihlerini yaparken bu çok katmanlı faktörlerden (bireysel, sosyal, kurumsal) hangileri belirleyici oldu? Karşılaştıkları kurumsal boşlukları pratikte nasıl aştılar veya bu boşluklarla nasıl başa çıktılar? Aldıkları eğitim ve sosyal destek, gerçek iş kurma sürecinde ne ölçüde işe yaradı? Bu tür bir araştırma, yalnızca tercihin "neden"ini değil, başarılı bir girişimin "nasıl"ını anlamamızı sağlayarak, niyeti eyleme dönüştüren pratik stratejileri ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

[1] Afra, S., Dijital Pazarın Odak Noktası E-Ticaret, TÜSİAD Yayınları, 2016.

[2] Ajzen, I., The Theory of Planned Behavior, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179–211, 1991.

[3] Alan, H., Genç Girişimciliği ve Sosyal Girişimcilik: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(28), 997-1027, 2020.

[4] Bağış, M., Kryeziu, L., Kurutkan, M. N., Krasniqi, B. A., Hernik, J., Karagüzel, E. S., Karaca, V. ve Ates, Ç., Youth Entrepreneurial Intentions: A Cross-Cultural Comparison, Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy, 17(4), 769-792, 2023.

[5] Belen, E. ve Demirkaya, T., Girişimciliğin Altın Kuralları, Optimist Yayınları/İstanbul, 2015.

[6] Çelik, H., Türkiye'de Genç Girişimciliğin Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2016.

[7] Khanna, T. ve Palepu, K., Why Focused Strategies May Be Wrong for Emerging Markets, Harvard Business Review, 75(4), 41–51, 1997.

[8] Khokhar, Z. S., The Impact of Entrepreneurial Ecosystem on Attitude of Young Aspiring Entrepreneurs, International Journal of Engineering Technology Research & Management (IJETRM), 6(6), 104-113, 2022.

[9] Kirzner, I. M., Competition and Entrepreneurship, University of Chicago Press, 1973.

[10] Köksal, Y. ve Penez, S., Yüksek Girişimcilik Eğilimli Üniversiteli Gençlerin Demografik Özellikleri ve Sektör Tercihleri Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 155-167, 2015.

[11] Manolova, T. S., Edelman, L. F., Shirokova, G. ve Tsukanova, T., Youth Entrepreneurship in Emerging Economies: Can Family Support Help Navigate Institutional Voids?, Journal of East-West Business, 25(4), 363-395, 2019.

[12] Masouras, A., Young Entrepreneurship in Cyprus: An Institutional Analysis, The Małopolska School of Economics in Tarnów Research Papers Collection, 42(2), 27-42, 2019.

[13] Maya, İ., Uzman, E. ve Işık, H., MYO Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Farklı Kaynaklardan Algıladıkları Sosyal Desteğin Yordaması, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7(1), 2012.

[14] Öneren, M., İç Anadolu Bölgesindeki Genç Nüfusun Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7(2), 7-28, 2012.

[15] Örücü, E., Kılıç, R. ve Yılmaz, Ö., Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinde Ailesel Faktörlerin Etkisi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 2(2), 27-47, 2007.

[16] Pehlivanoğlu, F. ve Kayan, K., Türkiye'de Girişimcilik: Mevcut Durum Analizi ve Çözüm Önerileri, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 58-78, 2019.

[17] Prabowo, S. A., Prasetyo, A. B., Prasetya, A. B. ve Supratikta, H., Digital-Based Young Entrepreneurship Development in Indonesian Association of Young Businessmen for Higher Education in Central Java, Pamulang University, 2023.

[18] Saygın, M., Kültürel Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermayenin Girişimci Kişilik Özelliklerine Etkisi: İç Anadolu Bölgesi Genç Girişimciler Kurulu Örneği, Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2016.

[19] Uygun, M., Güner, E. ve Mete, S., Girişimcilik Eğitiminin Gençlerin Girişimcilik Motivasyonlarının Gelişimindeki Rolü, Yönetim ve Ekonomi, 25(3), 879-894, 2018. Saygın, M., Kültürel Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermayenin Girişimci Kişilik Özelliklerine Etkisi: İç Anadolu Bölgesi Genç Girişimciler Kurulu Örneği, Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2016.

[20] Uygun, M., Mete, S. ve Güner, E., Genç Girişimci Adayların Girişimcilik Eğilimi ve Girişimcilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 145-156, 2012. Saygın, M., Kültürel Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermayenin Girişimci Kişilik Özelliklerine Etkisi: İç Anadolu Bölgesi Genç Girişimciler Kurulu Örneği, Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2016.

[21] Yıldırım, F. ve Keskin, G., Türkiye'de Girişimcilik Ekosistemi: Hızlandırıcılar ve Kuluçka Merkezleri, Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19-49, 2020. Saygın, M., Kültürel Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermayenin Girişimci Kişilik Özelliklerine Etkisi: İç Anadolu Bölgesi Genç Girişimciler Kurulu Örneği, Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2016.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

BİREYSEL KREDİ PUANLAMASI TÜRLERİNDEN BİRİ: FICO

Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN[1]

ÖZET

Kredi puanı, bireylerin kredi raporundaki bilgilere göre krediyi zamanında geri ödeme ihtimali gibi kredi davranışlarının öngörüsüdür. Kredi puanı, bireylerin finansal yönetimdeki başarısının bir kıstasıdır. Puan ne kadar fazla olursa, krediler ve daha iyi fiyatlar için onaylanma ihtimali de o oranda yükselir. Kredi puanı hesaplamada kullanılan etmenler içinde arasında geri ödeme geçmişi, kredi türleri, kredi geçmişi uzunluğu, borç kullanımı bulunmaktadır. Kredi puanı, kredi verenin kararında son derece belirleyici bir faktördür.

Çoğu kredi puanı türü iki ana puanlama modeli altındadır. Bunlar, FICO ve VantageScore'dur. Fair Isaac Corporation, FICO puanlarını yaratmıştır. Çeşitli puanlama modellerine dayalı birçok farklı FICO puanı türü bulunmaktadır. FICO puanları, faturalarınızı zamanında ödeme olasılığınızı belirlemeye yardımcı olmak için kredi raporunuzdaki bilgilerden faydalanır.

FICO puanları ve diğer şirketlerin farklı modeller kullanarak hesapladığı kredi puanları, benzer risk türlerini tahmin edebilir. Farklı FICO puanlarının ve diğer kredi puanlarının farklı puanlama modelleri kullanılarak oluşturulduğu ve bu nedenle puanların tamamen aynı olmayabileceği unutulmamalıdır. Farklı kredi puanı modelleri, bir kişinin faturalarını zamanında ödeme olasılığını tahmin etmeye yardımcı olmak için verileri farklı şekilde kullanan farklı formüllere ve hesaplamalara sahiptir.

FICO'nun birçok farklı puanlama modeli bulunmasına karşın, belirli faktörlerin FICO kredi puanını belirlemede hangi düzeyde etkili olacağını belirlemek için göreceli yüzdelik ağırlıklar ele alınır. Göz önünde bulundurulan başlıca kategoriler şunlardır: Bireyin ödeme geçmişi (%35), borç tutarı (%30), kredi geçmişinin uzunluğu (%15), yeni kredi hesapları (%10) ve kullanılan kredi türleri (%10).

Farklı FICO puanlama modelleri ve farklı kredi büroları olduğundan, tüketici kredi puanları, hangi büronun kredi raporunun ve hangi FICO puanlama modelinin kullanıldığına bağlı olarak farklılık gösterebilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal yönetim, kredi puanlaması, FICO

ONE TYPE OF PERSONAL CREDIT SCORING: FICO

A credit score is a prediction of an individual's credit behavior, such as the likelihood of repaying a loan on time, based on the information in their credit report. The credit score is a measure of an individual's success in financial management. The higher the score, the greater the likelihood of approval for loans and better rates. Factors used in calculating credit scores

[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, cumhur.sahin@bilecik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8790-5851

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

include repayment history, types of credit, length of credit history, and debt utilization. Credit scores are a highly decisive factor in a lender's decision.

Most credit score types fall under two main scoring models: FICO and VantageScore. Fair Isaac Corporation created FICO scores. There are many different types of FICO scores based on various scoring models. FICO scores use information from your credit report to help determine your likelihood of paying your bills on time.

FICO scores and credit scores calculated by other companies using different models can predict similar types of risk. It should be noted that different FICO scores and other credit scores are created using different scoring models and therefore the scores may not be exactly the same. Different credit score models have different formulas and calculations that use data in different ways to help predict the likelihood of a person paying their bills on time.

Although FICO has many different scoring models, relative percentage weights are used to determine the extent to which specific factors influence the FICO credit score. The main categories considered are: payment history (35%), amount owed (30%), length of credit history (15%), new credit accounts (10%), and types of credit used (10%).

Since there are different FICO scoring models and different credit bureaus, consumer credit scores may vary depending on which bureau's credit report and which FICO scoring model is used.

Keywords: Financial management, credit scoring, FICO

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ULUSLARARASI TİCARETTE KARBON TEMELLİ DÖNÜŞÜM: YEŞİL MUTABAKAT, SKDM VE YENİ REGÜLASYONLARIN ETKİLERİ

Prof. Dr. Taner AKÇACI
Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Gaziantep, Türkiye,
ORCİD: 0000-0002-5343-0894 Email: akcaci@gantep.edu.tr
Pınar KARAOĞLAN
Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Gaziantep, Türkiye,
ORCİD: 0009-0004-2217-6557 Email: pinarkaraoglanedu@gmail.com

ÖZET

Küresel ticaret sistemi son yıllarda yalnızca jeopolitik riskler ve arz zinciri kırılganlıkları ile değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik temelli düzenlemelerle de köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Özellikle Avrupa Birliği tarafından yürürlüğe konulan Yeşil Mutabakat politikaları, uluslararası ticaretin rekabet koşullarını yeniden şekillendirmekte ve çevresel standartları ticaret politikalarının merkezine taşımaktadır. Bu dönüşümün en önemli araçlarından biri olan Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), karbon yoğun üretime sahip ülkeler için yeni maliyet unsurları yaratmakta ve dış ticarette "karbon temelli rekabet" dönemini başlatmaktadır. Bununla birlikte dönüşüm yalnızca karbon fiyatlamasıyla sınırlı olmayıp, döngüsel ekonomi stratejileri, eko-tasarım yükümlülükleri ve Dijital Ürün Pasaportu gibi ürün temelli regülasyonlar aracılığıyla firmaların pazara erişim koşullarını çevresel performans kriterlerine bağlamaktadır. Böylece uluslararası ticarette rekabet avantajı, geleneksel maliyet ve verimlilik unsurlarının ötesinde düşük karbonlu üretim kapasitesi, izlenebilirlik ve sürdürülebilir uyum yeteneği üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Bu çalışma, Yeşil Mutabakat ve SKDM uygulamalarının uluslararası ticarette yarattığı güncel dönüşüm dinamiklerini ele almakta; söz konusu düzenlemelerin Türkiye'nin ihracat yapısı, enerji yoğun sektörleri ve rekabet gücü üzerindeki olası etkilerini değerlendirmektedir. Türkiye açısından süreç, kısa vadede uyum maliyetleri ve karbon riskleri doğururken, uzun vadede yeşil dönüşüm yatırımları yoluyla rekabetçiliği koruma ve güçlendirme fırsatı da sunmaktadır. Sonuç olarak karbon temelli ticaret düzeni, küresel ticaretin kurallarını dönüştüren yeni bir paradigma olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Yeşil Mutabakat, SKDM, Döngüsel Ekonomi, Karbon Rekabeti

CARBON-BASED TRANSFORMATION IN INTERNATIONAL TRADE: THE IMPACTS OF THE GREEN DEAL, CBAM, AND EMERGING REGULATIONS

ABSTRACT

In recent years, the global trading system has undergone a profound structural transformation driven not only by geopolitical risks and supply chain vulnerabilities, but also by sustainability-oriented regulatory frameworks. In particular, the European Union's Green Deal has begun to reshape the competitive dynamics of international trade by placing environmental standards at the core of trade policy. One of the most significant instruments of this transformation, the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), introduces new cost pressures for carbon-intensive producers and marks the transition toward an era of "carbon-based competition" in global trade. However, this transformation extends beyond carbon pricing. Circular economy strategies, eco-design requirements, and the Digital Product Passport increasingly link market access to environmental performance and traceability standards. As a result, competitive advantage in international trade is being redefined, shifting from traditional cost and efficiency factors toward low-carbon production capacity, regulatory compliance, and sustainability performance.This study examines the transformation dynamics generated by the Green Deal and CBAM in international trade and evaluates their potential implications for Türkiye's export structure, energy-intensive industries, and overall competitiveness. While the process creates short-term compliance costs and carbon-related risks, it also offers long-term opportunities for strengthening competitiveness through green transition investments. Ultimately, the carbon-based trade regime represents a new paradigm reshaping the rules of global commerce.

Keywords: International Trade, Green Deal, CBAM, Circular Economy, Carbon Competition

1. GİRİŞ

Küresel ticaret sistemi, son yıllarda çok boyutlu krizlerin ve yapısal dönüşümlerin eş zamanlı etkisi altında yeniden şekillenmektedir. Artan jeopolitik gerilimler, bölgesel çatışmalar, enerji arzına ilişkin belirsizlikler ve pandemi sonrası dönemde ortaya çıkan tedarik zinciri kırılganlıkları, uluslararası ticaretin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda stratejik ve güvenlik temelli bir alan hâline geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte küresel ticaretteki dönüşüm

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yalnızca arz şokları ve siyasi risklerle sınırlı kalmamakta; iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilirlik temelli düzenlemeler de ticaret politikalarının merkezine yerleşmektedir. Bu bağlamda çevresel standartlar, günümüzde ülkelerin rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB), iklim hedeflerini ekonomik ve ticari araçlarla bütünleştiren kapsamlı bir dönüşüm stratejisi benimseyerek küresel ticaretin normatif çerçevesini yeniden tanımlamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2050 yılına kadar iklim-nötr bir kıta olma hedefi doğrultusunda yalnızca çevre politikalarını değil; sanayi, enerji, ulaştırma ve dış ticaret politikalarını da kapsayan bütüncül bir dönüşüm programı sunmaktadır. Bu program, üretim süreçlerinde karbon emisyonlarının azaltılmasını zorunlu kılarken, uluslararası ticarette çevresel uyum kriterlerini giderek daha belirleyici hâle getirmektedir.

Yeşil Mutabakat kapsamında geliştirilen en önemli araçlardan biri olan Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), karbon yoğun üretime sahip ülkeler açısından yeni maliyet baskıları yaratmaktadır. SKDM, ithal edilen ürünlerin karbon içeriklerine göre sınırda vergilendirilmesini öngörerek, dış ticarette "karbon temelli rekabet" döneminin başlangıcını temsil etmektedir. Bu mekanizma yalnızca karbon kaçağını önlemeyi değil, aynı zamanda AB içindeki üreticilerin rekabet gücünü korumayı ve küresel ölçekte düşük karbonlu üretim modellerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla SKDM, ticaretin serbestleşme ekseninden düzenleme temelli yeni bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, uluslararası ticaretteki dönüşüm yalnızca karbon fiyatlamasıyla sınırlı değildir. Döngüsel ekonomi stratejileri, eko-tasarım yükümlülükleri, plastik ve ambalaj düzenlemeleri ile dijital ürün pasaportu gibi yeni uygulamalar, ürünlerin yaşam döngüsü boyunca çevresel performanslarının izlenmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece firmalar açısından rekabet avantajı yalnızca maliyet, kalite ve teslim süresi gibi geleneksel unsurlara değil; sürdürülebilirlik, izlenebilirlik ve düşük karbonlu üretim kapasitesine de bağlı hâle gelmektedir. Bu gelişmeler, özellikle AB ile yoğun ticari entegrasyona sahip olan Türkiye gibi ülkeler açısından stratejik sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye'nin ihracat yapısında önemli paya sahip demir-çelik, çimento, alüminyum ve enerji yoğun sektörler, SKDM kapsamında doğrudan maliyet artışı riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu nedenle Yeşil Mutabakat ve SKDM süreci, Türkiye'nin dış ticaret politikaları, sanayi dönüşümü ve uzun vadeli rekabet gücü açısından kritik bir uyum alanı olarak değerlendirilmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu çalışma, Yeşil Mutabakat ve SKDM düzenlemelerinin uluslararası ticarette yarattığı güncel dönüşüm dinamiklerini ele alarak, karbon temelli yeni rekabet paradigmasının Türkiye ekonomisi üzerindeki olası etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. YEŞİL MUTABAKAT VE SKDM: TİCARETTE YENİ ÇERÇEVE

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin 2050 yılına kadar net sıfır karbon emisyonuna ulaşma hedefi doğrultusunda geliştirdiği kapsamlı bir dönüşüm stratejisidir. Bu yaklaşım yalnızca iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik bir çevre politikası değil; enerji arz güvenliğinden döngüsel ekonomiye, yeşil finansmandan karbon vergilendirmesine kadar pek çok sektörü etkileyen bütüncül bir ekonomik yeniden yapılanma programı niteliği taşımaktadır. Mutabakat, ekonomik büyümenin kaynak tüketiminden ayrıştırılmasını ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde yeni bir rekabet modeli oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu yönüyle Yeşil Mutabakat, üretim ve ticaret sistemlerinde çevresel standartların giderek daha belirleyici hâle geldiği yeni bir politika çerçevesi ortaya koymaktadır (Aydınoğlu ve Özdemir, 2022).

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temel bileşenleri Görsel 1'de özetlenmektedir. Mutabakat, Avrupa Birliği'nin iklim hedefleri doğrultusunda ekonomik ve sektörel dönüşümü bütüncül bir strateji çerçevesinde ele almaktadır. Bu kapsamda öne çıkan başlıca unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Ersöz, 2023):

- Avrupa'nın 2050 yılına kadar iklim açısından nötr bir yapıya kavuşması ve döngüsel ekonomi modeline geçişin hızlandırılması,
- Sanayide yeşil dönüşümün sağlanması ve düşük karbonlu, geri dönüştürülebilir ürün politikalarının geliştirilmesi,
- "Tarladan Sofraya" yaklaşımı doğrultusunda sürdürülebilir tarım uygulamalarının ve yeşil Ortak Tarım Politikası'nın güçlendirilmesi,
- Ulaşım sektöründe elektrikli ve hidrojen temelli sistemlerin yaygınlaştırılmasıyla çevreci ve akıllı mobilite çözümlerinin desteklenmesi,
- Binalarda enerji verimliliğinin artırılması ve minimum enerji tüketimine dayalı yapı standartlarının oluşturulması,
- Ekosistemlerin korunması ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- Temiz ve güvenilir enerji kaynaklarına yönelim ile toksik maddelerden arındırılmış bir çevre hedefinin benimsenmesi.

Görsel 1: Avrupa Yeşil Mutabakat Unsurları

Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat politikası, çevre ve iklim hedeflerini yalnızca iç düzenleme alanıyla sınırlı tutmayarak uluslararası ticaretin belirleyici unsurlarından biri hâline getirmiştir. AB, 2050 yılına kadar iklim-nötr bir ekonomi oluşturmayı hedeflemekte; 2030 yılı için ise sera gazı emisyonlarını en az %55 oranında azaltmayı taahhüt etmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen "Fit for 55" paketi, enerji, sanayi ve ticaret politikalarını bütüncül bir dönüşüm çerçevesinde yeniden yapılandırmaktadır.

Bu dönüşümün en kritik araçlarından biri olan Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), karbon kaçağı riskini azaltmak ve düşük karbonlu üretimi teşvik etmek amacıyla ithal edilen belirli karbon-yoğun ürünlere karbon maliyeti yansıtılmasını öngörmektedir. Böylece rekabet koşulları yalnızca maliyet ve verimlilik temelinde değil, üretimin karbon yoğunluğu üzerinden de şekillenmektedir. SKDM, 1 Ekim 2023 – 31 Aralık 2025 döneminde raporlama yükümlülüğü kapsamında uygulanmış; bu aşamada ithalatçılar herhangi bir mali ödeme yapmaksızın ürünlerin gömülü emisyonlarını bildirmiştir. 1 Ocak 2026 itibarıyla ise mekanizmanın mali yükümlülük aşamasına geçilmiş ve kapsamdaki ürünler için karbon

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

sertifikası satın alma ve teslim zorunluluğu yürürlüğe girmiştir. Sertifika miktarı, ürünün doğrulanmış gömülü emisyon değerine göre hesaplanmakta ve Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi'nde (AB ETS) oluşan karbon fiyatına dayandırılmaktadır. Emisyon hesaplamasında gerçek ölçümler esas alınabilmekte; alternatif olarak Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen varsayılan değerler kullanılabilmektedir. Bununla birlikte varsayılan değer tercih edildiğinde belirli oranlarda ek emisyon marjı uygulanmaktadır. Yıllık 50 tonun altında ithalat gerçekleştiren firmalar ise mekanizma kapsamı dışında tutulmuştur. SKDM'nin işleyişi, AB ETS kapsamında ücretsiz tahsisatların kademeli olarak azaltılması süreciyle paralel ilerlemekte olup, 2034 yılı itibarıyla ücretsiz tahsisatların tamamen sona ermesiyle tam mali eşitleme hedeflenmektedir. Bu düzenleme, karbon fiyatlamasını sınır ötesine taşıyarak ticaret politikası ile iklim politikasını doğrudan bütünleştiren yeni bir rekabet çerçevesi oluşturmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025). Mevcut düzenleme çerçevesinde SKDM; çimento, demir-çelik, alüminyum, gübre, elektrik ve hidrojen sektörlerine ilişkin ürünleri kapsamakta olup, bu ürünlerin AB'ye ithalatında gömülü karbon emisyonuna dayalı mali eşitleme mekanizması uygulanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

3. DÖNGÜSEL EKONOMİ VE ÜRÜN TEMELLİ REGÜLASYONLAR

Avrupa Birliği Döngüsel Ekonomi Eylem Planı, ürünlerin yalnızca kullanım aşamasına değil, tasarım, üretim, tüketim ve kullanım sonrası aşamaları da kapsayan bütüncül bir yaşam döngüsü yaklaşımına dayanmaktadır. Plan kapsamında özellikle kaynak yoğun sektörler önceliklendirilmiş; ürünlerin dayanıklılığı, onarılabilirliği, geri dönüştürülebilirliği ve ikincil hammadde kullanımının artırılması temel politika eksenleri olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, doğrusal "al-üret-tüket-at" modelinden uzaklaşarak kaynakların mümkün olduğunca ekonomik döngü içinde kalmasını amaçlamaktadır (TÜSİAD, 2021). Döngüsel ekonomi çerçevesinde öne çıkan başlıca ürün temelli regülasyon alanları şunlardır:

• **Sürdürülebilir Ürün Politikası Çerçevesi:** Ürünlerin tasarım aşamasından itibaren çevresel etkilerinin azaltılması, zorunlu kamu yeşil tedarik kriterlerinin belirlenmesi ve "yeşil beyanların" doğrulanmasına yönelik düzenlemeler öngörülmektedir.

• **Piller ve Akümülatörler:** Karbon ayak izi hesaplaması, geri kazanılmış içerik zorunlulukları, pil pasaportu uygulaması ve atık toplama hedeflerinin artırılması gibi kriterler getirilerek sürdürülebilir ve izlenebilir bir pil piyasası oluşturulması hedeflenmektedir.

• **Ambalaj ve Plastik:** 2030 yılına kadar tüm ambalajların yeniden kullanılabilir veya ekonomik olarak geri dönüştürülebilir olması hedeflenmekte; aşırı ambalajın azaltılması, geri

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

dönüştürülmüş içerik oranının artırılması ve tek kullanımlık plastiklerin kademeli olarak yasaklanması öngörülmektedir.

• **Elektrikli ve Elektronik Eşyalar:** "Tamir hakkı", yazılım güncelleme yükümlülüğü, dayanıklılık kriterleri ve geri alım mekanizmaları ile ürün ömrünün uzatılması; e-atıkların daha etkin toplanması ve geri dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.

• **Tekstil:** Sektörde izlenebilirlik, geri dönüştürülmüş hammadde kullanımı, mikroplastik salınımının azaltılması ve tekstil atıklarının ayrı toplanması gibi düzenlemeler planlanmaktadır.

• **İnşaat ve Binalar:** Level(s) çerçevesi doğrultusunda karbon ve malzeme ayak izi göstergeleri geliştirilmekte; inşaat ürünlerinde geri kazanım ve yeniden kullanım oranlarının artırılması hedeflenmektedir.

• **Gıda, Su ve Besin Maddeleri**: Gıda atıklarının azaltılması, suyun yeniden kullanımı ve kompost uygulamalarının yaygınlaştırılması döngüsel ekonomi politikalarının önemli bileşenleri arasında yer almaktadır.

Bu düzenlemeler, ürünlerin yalnızca teknik standartlara değil, aynı zamanda çevresel performans kriterlerine göre değerlendirilmesini zorunlu hâle getirmekte; böylece pazara erişim koşullarını çevresel uyum kapasitesi ile doğrudan ilişkilendirmektedir (TÜSİAD, 2021).

Bu çerçevede Dijital Ürün Pasaportu uygulaması, ürünlerin karbon ayak izi, içerik bileşimi ve geri dönüştürülebilirlik oranı gibi bilgilerin dijital ortamda izlenmesini sağlayarak tedarik zincirlerinde şeffaflığı artırmaktadır. Plastik ve ambalaj düzenlemeleri ile geri dönüştürülmüş içerik zorunluluklarının getirilmesi ise özellikle ihracata konu tüketim mallarında üretim süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak döngüsel ekonomi temelli ürün regülasyonları, uluslararası ticarette rekabetin maliyet avantajından çevresel performans üstünlüğüne doğru evrildiğini ortaya koymaktadır.

4. TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Türkiye açısından Yeşil Mutabakat ve SKDM süreci, dış ticaretin yapısı ve ihracatın sektörel bileşimi nedeniyle stratejik önem taşımaktadır. Türkiye'nin AB ile güçlü ticari entegrasyonu, özellikle demir-çelik, alüminyum, çimento, kimya ve enerji yoğun üretim alanlarında karbon maliyet riskini artırmaktadır. Bu sektörlerde üretimin yüksek emisyon yoğunluğu, SKDM kapsamında ek maliyetler doğurabilecek bir kırılganlık alanı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra regülasyonlara uyum süreci yalnızca karbon fiyatlamasını değil, aynı zamanda veri raporlama, izlenebilirlik sistemleri ve yeşil üretim altyapısına yatırım gereksinimini de beraberinde

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

getirmektedir. Bu durum, kısa vadede uyum maliyetlerini artırırken, uzun vadede düşük karbonlu üretime geçişin rekabet avantajı yaratabileceği bir dönüşüm fırsatı sunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye için temel risk, karbon düzenlemelerinin ihracat performansını olumsuz etkilemesi; temel fırsat ise sürdürülebilir üretim kapasitesinin güçlendirilerek AB pazarında rekabetçiliğin korunmasıdır. Bu çerçevede Türkiye'nin attığı ve planladığı başlıca adımlar Görsel 2'de gösterilmiştir.

Görsel 2: Türkiye'de Yeşil Mutabakat Kapsamındaki Politika Alanları

Kaynak: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024

Türkiye, Avrupa Yeşil Mutabakatı sürecine uyum çerçevesini oluşturmuş ve Türkiye Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nı yayımlamıştır. Bu kapsamda, hem SKDM'ye uyum hem de düşük karbonlu üretim yapısına geçiş amacıyla kurumsal, mevzuat ve finansman boyutunda çeşitli politika araçları devreye alınmıştır. Türkiye'nin bu süreçte attığı başlıca adımlar şu şekilde özetlenebilir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024):

- 2021 yılında Yeşil Mutabakat Eylem Planı yürürlüğe konulmuştur.
- SKDM'ye uyum amacıyla kurumlar arası koordinasyon mekanizmaları ve teknik çalışma grupları oluşturulmuştur.
- Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) kurulmasına yönelik mevzuat ve altyapı çalışmaları başlatılmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- Enerji yoğun sektörlerde düşük karbonlu üretim teknolojilerine geçiş teşvik edilmektedir.
- Döngüsel ekonomi uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla politika ve eylem planları geliştirilmektedir.
- Sanayi tesisleri için yeşil dönüşüm, enerji verimliliği ve karbon azaltım yatırımları desteklenmektedir.
- İhracatçı firmalara yönelik Yeşil Mutabakata Uyum Proje Destekleri ve finansman mekanizmaları devreye alınmıştır.

5. SONUÇ

Uluslararası ticaret sistemi, iklim değişikliğiyle mücadele ekseninde geliştirilen yeni düzenlemelerle birlikte yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve bu çerçevede uygulamaya konulan Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), ticaret politikalarının yalnızca ekonomik rekabeti değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği de belirleyen bir alan hâline geldiğini göstermektedir. Bu gelişmeler, küresel ticarette karbon yoğun üretim biçimlerinin maliyet avantajını zayıflatmakta ve düşük karbonlu üretim kapasitesini yeni bir rekabet ölçütüne dönüştürmektedir. SKDM'nin karbon maliyetini sınır ötesine taşıyan yapısı, özellikle enerji yoğun sektörlerde ihracatçı ülkeler açısından uyum baskısını artırmaktadır. Bununla birlikte dönüşüm yalnızca karbon fiyatlamasıyla sınırlı değildir. Döngüsel ekonomi stratejileri, eko-tasarım yükümlülükleri ve Dijital Ürün Pasaportu gibi ürün temelli regülasyonlar, firmaların pazara erişim koşullarını çevresel performans ve izlenebilirlik kriterleriyle doğrudan ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla uluslararası ticarette rekabet, geleneksel maliyet ve verimlilik temelli yapıdan uzaklaşarak çevresel uyum ve sürdürülebilir üretim temelli yeni bir paradigmaya yönelmektedir.

Türkiye açısından bu süreç hem riskler hem de fırsatlar barındırmaktadır. AB ile güçlü ticari entegrasyona sahip olan Türkiye'de demir-çelik, çimento, alüminyum ve kimya gibi sektörler SKDM kapsamında doğrudan maliyet artışı riskiyle karşı karşıyadır. Ancak Yeşil Mutabakat Eylem Planı, ulusal emisyon ticaret sistemi hazırlıkları ve yeşil dönüşüm destekleri gibi adımlar, Türkiye'nin bu dönüşüm sürecini yönetme kapasitesini güçlendirmektedir. Bu bağlamda temel belirleyici unsur, düşük karbonlu üretim yatırımlarının hızlandırılması ve ihracatçı sektörlerin regülasyonlara uyum sürecinin etkin biçimde yürütülmesidir.

Sonuç olarak, karbon temelli ticaret düzeni, yalnızca çevre politikalarının değil, küresel rekabetin ve dış ticaret stratejilerinin yeniden tanımlandığı bir döneme işaret etmektedir. Bu yeni dönemde ülkelerin ve firmaların rekabet gücü, maliyet avantajından çok sürdürülebilirlik kapasitesi ve karbon performansı üzerinden şekillenecektir. Bu nedenle Yeşil Mutabakat ve SKDM süreci, Türkiye için yalnızca bir uyum zorunluluğu değil, aynı zamanda uzun vadeli rekabetçiliği koruma ve yeşil dönüşümü hızlandırma fırsatı olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydınoğlu, A.U., Özdemir, B.E. (2022). Yeşil Mutabakat: Tarihçe ve akademik araştırmaların incelenmesi. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi, 11(2), 107-121, https://doi.org/10.47934/tife

Ersöz, M. (2023). Possible Granted Project Within European Green Deal. In M. E. Aydın & G. Engin (Eds.), *Temiz üretim, yeşil mutabakat ve sürdürülebilir atık yönetimi* (ss. 317–334). Türkiye Bilimler Akademisi. https://webdosya.csb.gov.tr/db/dongusel/icerikler/avrupa-yes-l-mutabakati-ve-turk-ye-n-n-yes-l-mutabakat-eylem-plani-20241013175758.pdf

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). *Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/dongusel/icerikler/avrupa-yes-l-mutabakati-ve-turk-ye-n-n-yes-l-mutabakat-eylem-plani-20241013175758.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2024). *Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM)*. https://www.ab.gov.tr/sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi-skdm-_53747.html

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025). *AB SKDM hakkında genel bilgiler ve uygulama mevzuatı*. https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi/ab-skdm-hakkinda-genel-bilgiler-ve-uygulama-mevzuati

TÜSİAD. (2021). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Döngüsel Ekonomi Eylem Planı Türk iş dünyasına neler getirecek?* TÜSİAD Yayınları. https://oaib.org.tr/Uploads/menu_view/42bc9e76963056230fea1e3fe6f8b8c653216644.pdf

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KÜRESEL JEOPOLİTİK GERİLİMLERİN TEDARİK ZİNCİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ERKEN UYARI SİNYALLERİ VE LOJİSTİK RİSKLER

Prof. Dr. Taner AKÇACI

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Gaziantep, Türkiye,

ORCİD: 0000-0002-5343-0894

Email: akcaci@gantep.edu.tr

Pınar KARAOĞLAN

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Gaziantep, Türkiye,

ORCİD: 0009-0004-2217-6557

Email: pinarkaraoglanedu@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, küresel jeopolitik gerilimlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerini erken uyarı sinyalleri ve lojistik riskler çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda artan askerî çatışmalar, ekonomik yaptırımlar, enerji arzına ilişkin belirsizlikler ve stratejik teknoloji rekabeti, küresel tedarik zincirlerini daha kırılgan ve öngörülmesi güç bir yapıya dönüştürmüştür. Çalışmada, jeopolitik risk kavramı çok boyutlu bir perspektifle ele alınmış; tarihsel ve güncel küresel gelişmeler üzerinden tedarik zincirlerinde ortaya çıkan başlıca risk alanları değerlendirilmiştir. Ayrıca enerji fiyat oynaklığı, kritik lojistik koridorlarda güvenlik riskleri, ticaret kısıtlamaları ve finansal piyasalardaki kalıcı risk fiyatlamaları gibi unsurlar, erken uyarı göstergeleri kapsamında tartışılmıştır. Elde edilen bulgular, tedarik zinciri risklerinin ani şoklardan ziyade kademeli olarak biriktiğini ve etkin erken uyarı mekanizmalarının proaktif risk yönetimi açısından stratejik önem taşıdığını göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, politika yapıcılar ve tedarik zinciri yöneticileri için jeopolitik belirsizlik ortamında karar alma süreçlerine analitik bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik Risk, Tedarik Zinciri, Erken Uyarı Sinyalleri, Lojistik Riskler, Küresel Ticaret

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT OF GLOBAL GEOPOLITICAL TENSIONS ON SUPPLY CHAINS: EARLY WARNING SIGNALS AND LOGISTICS RISKS

ABSTRACT

This study aims to analyze the effects of global geopolitical tensions on supply chains within the framework of early warning signals and logistics risks. In recent years, increasing military conflicts, economic sanctions, uncertainties in energy supply, and strategic technology competition have made global supply chains more fragile and difficult to predict. The study examines geopolitical risk from a multidimensional perspective and identifies the main risk areas affecting supply chains through historical and contemporary global developments. In this context, factors such as energy price volatility, security risks in critical logistics corridors, trade restrictions, and persistent risk pricing in financial markets are evaluated as key early warning indicators. The findings indicate that supply chain risks tend to accumulate gradually rather than emerge as sudden shocks, highlighting the strategic importance of effective early warning mechanisms for proactive risk management. Accordingly, the study seeks to provide an analytical framework to support decision-making for policymakers and supply chain managers amid increasing geopolitical uncertainty.

Keywords: Geopolitical Risk, Supply Chain, Early Warning Signals, Logistics Risks, Global Trade

1. GİRİŞ

Küresel sistem son yıllarda artan jeopolitik gerilimlerin belirleyici olduğu çok boyutlu bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Büyük güçler arasındaki stratejik rekabetin yeniden yoğunlaşması, uluslararası ticaret, enerji piyasaları, finansal akışlar ve teknolojik üretim ağları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiler yaratmaktadır. Bu süreçte, jeopolitik gelişmeler yalnızca siyasi ve askerî alanlarla sınırlı kalmamakta; tedarik zincirlerinin yapısını, işleyişini ve sürdürülebilirliğini de derinden etkilemektedir. Özellikle küreselleşmenin derinleştiği dönemde verimlilik ve maliyet avantajı sağlamak amacıyla şekillenen tedarik zincirleri, belirli coğrafyalara ve sınırlı sayıda tedarikçiye yoğunlaşmıştır. Bu yapı, ekonomik karşılıklı bağımlılığı artırırken aynı zamanda tedarik zincirlerini jeopolitik risklere karşı daha kırılgan hâle getirmiştir. Son dönemde enerji arz güvenliği, kritik hammaddeler, stratejik boğazlar ve lojistik koridorlar etrafında yaşanan gelişmeler, ekonomik araçların giderek güvenlik ve dış politika stratejilerinin bir parçası olarak kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Jeopolitik gerilimlerin artmasıyla birlikte, yaptırımlar, ticaret kısıtlamaları, finansal baskı mekanizmaları ve bölgesel istikrarsızlıklar; tedarik zincirlerinde arz kesintileri, taşıma ve rota değişimleri, maliyet artışları ve teslim sürelerinde belirsizlikler yaratmaktadır. Bu durum, işletmelerin ve ülkelerin yalnızca reaktif değil, proaktif risk yönetimi yaklaşımlarına yönelmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, jeopolitik gelişmelerin erken aşamada izlenmesi ve potansiyel risklerin önceden tespit edilmesi, tedarik zinciri yönetiminde kritik bir unsur hâline gelmiştir.

Bu çalışma, küresel jeopolitik gerilimlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerini analiz etmeyi; söz konusu etkilerin erken uyarı sinyalleri ve lojistik riskler çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, jeopolitik risk kavramı kavramsal bir çerçevede ele alınmakta, tedarik zincirlerine yansıyan temel risk alanları tartışılmakta ve erken uyarı göstergelerinin lojistik risklerin yönetimindeki rolü değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışmanın, hem akademik literatüre katkı sağlaması hem de politika yapıcılar ve lojistik yöneticileri için analitik bir perspektif sunması hedeflenmektedir. Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, jeopolitik risk kavramı kavramsal bir çerçevede ele alınmakta ve küresel ölçekte yaşanan güncel jeopolitik gelişmeler incelenmektedir. Bu bölümde, jeopolitik risklerin uluslararası ticaret ve tedarik zincirleriyle ilişkisi ortaya konularak çalışmanın teorik zemini oluşturulmaktadır. Üçüncü bölümde, küresel jeopolitik gerilimlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkileri değerlendirilmekte; arz kesintileri, lojistik aksaklıklar, maliyet artışları ve tedarik zinciri kırılganlığı gibi temel etki alanları ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde ise, söz konusu etkiler çerçevesinde erken uyarı sinyalleri ve lojistik risk göstergeleri analiz edilerek, tedarik zincirlerinde proaktif risk yönetiminin önemi tartışılmaktadır. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde, elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmekte ve politika yapıcılar ile lojistik yöneticilerine yönelik çıkarımlar sunulmaktadır.

2. JEOPOLİTİK RİSK KAVRAMI VE KÜRESEL GELİŞMELER

Risk, bir karar, faaliyet ya da sürecin sonucuna ilişkin belirsizliklerin, hedeflenen sonuçlardan sapma yaratma potansiyelini ifade eden bir kavramdır. Bu sapma, olumsuz sonuçlar doğurabileceği gibi, beklenmeyen kazanımların ortaya çıkmasına da imkân tanıyabilir. Risk, geleceğe yönelik belirsizlikler çerçevesinde şekillenmekte olup, içsel veya dışsal faktörlerden kaynaklanan ve uygun önlemlerle etkisi azaltılabilecek durumları kapsamaktadır. Bu yönüyle risk, belirsizlik ortamında alınan kararların olası sonuçlarıyla doğrudan ilişkilidir (Akdağ, Yıldırım ve Kesebir, 2019).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Jeopolitik risk, uluslararası sistemde ortaya çıkan siyasi ve güvenlik kaynaklı gelişmelerin, ülkeler arasındaki ilişkilerde belirsizlik yaratması ve bu belirsizliğin ekonomik ve toplumsal süreçlere yansıması olarak ifade edilebilir. Bu risk türü, yalnızca silahlı çatışmalar veya askerî gerilimlerle sınırlı olmayıp; hükümet değişiklikleri, diplomatik krizler, terör olayları ve küresel ölçekte güç dengelerini etkileyen politik kararlar gibi çok boyutlu unsurları kapsamaktadır. Günümüzde jeopolitik riskler, finansal piyasalar, yatırım kararları ve üretim-ticaret ağları üzerinde belirleyici bir rol oynayarak, ekonomik istikrarı ve uzun vadeli planlama süreçlerini zorlaştıran temel belirsizlik kaynaklarından biri hâline gelmiştir (Buzdağlı ve Özdemir, 2021). Bu genel çerçeve doğrultusunda jeopolitik risklerin tek boyutlu bir yapıdan ziyade, farklı kaynaklardan beslenen çok katmanlı bir olgu olduğu görülmektedir. Uluslararası sistemde ortaya çıkan güç mücadeleleri, siyasi kararlar ve güvenlik tehditleri; ekonomi, enerji, ticaret ve teknoloji gibi alanlarda birbirini tetikleyen risk kanalları oluşturmaktadır. Bu nedenle jeopolitik risklerin analitik olarak daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için, etkiledikleri alanlar ve ortaya çıkış biçimleri dikkate alınarak sınıflandırılması önem arz etmektedir. Aşağıda, literatürde öne çıkan başlıca jeopolitik risk türleri ve bu risklerin temel özellikleri ele alınmaktadır.

- **Askerî ve Güvenlik Kaynaklı Jeopolitik Riskler:** Bu risk türü; devletler arası silahlı çatışmalar, iç savaşlar, askerî müdahaleler, sınır anlaşmazlıkları ve terör eylemleri gibi güvenlik temelli gelişmeleri kapsamaktadır. Askerî gerilimler, yalnızca ilgili bölgelerde değil, küresel ölçekte ticaret yolları, enerji arzı ve yatırım ortamı üzerinde de önemli belirsizlikler yaratmaktadır. Bu tür riskler, jeopolitik istikrarsızlığın en doğrudan ve yüksek etkili unsurları arasında yer almaktadır (Caldara ve Iacoviello, 2022).
- **Politik ve Kurumsal Jeopolitik Riskler:** Politik risk, bir ülkede uygulanan veya uygulanması muhtemel siyasi kararların, kurumsal işleyişteki aksaklıkların ve yönetsel belirsizliklerin; ekonomik faaliyetler, yatırım ortamı ve finansal istikrar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurma ihtimalini ifade etmektedir. Bu risk türü, kamu politikalarında öngörülemez değişimler, mülkiyet haklarının korunmasında yaşanan zayıflıklar, hukuki ve idari süreçlerdeki belirsizlikler ile toplumsal ve siyasal gerilimler sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Politik risklerin artması, ekonomik karar alma süreçlerini zorlaştırarak finansal piyasalar, bankacılık sistemi ve reel sektör üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır (Demirel, 2024).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- **Ekonomik ve Finansal Jeopolitik Riskler:** Ekonomik ve finansal risk, tedarik zincirlerinin küresel ve yerel ekonomik koşullardaki dalgalanmalara bağlı olarak maliyet ve operasyonel verimlilik açısından olumsuz etkilenme olasılığını ifade eder. Bu riskler özellikle enflasyon, döviz kuru hareketleri ve ekonomik krizler gibi unsurlar üzerinden tedarik zinciri maliyetlerini yükseltebilir ve süreçlerin etkinliğini zayıflatabilir. Ayrıca tarifeler, ticaret kısıtlamaları ve yaptırımlar tedarik zincirinde kesintilere yol açarak maliyet artışlarını hızlandırabilir ve pazara erişimi zorlaştırabilir (Mulder, 2022)
- **Enerji ve Doğal Kaynak Kaynaklı Jeopolitik Riskler:** Enerji ve doğal kaynaklı risk, bir ülkenin enerji arzını güvenli biçimde sürdürürken aynı zamanda çevresel ve ekonomik kırılganlıklar üretmesi durumudur. Enerji tarafında risk; enerjinin yeterli ve kesintisiz sağlanamaması, tedarikçilere aşırı bağımlılık ve özellikle fosil yakıta dayalı arzın çevresel bozulmayı artırmasıyla ortaya çıkar. Doğal kaynak tarafında ise risk; doğal kaynak rantına aşırı bağımlılığın kaynak tükenmesi ve çevresel tahribatı hızlandırmasıdır. Bu riskler, enerji fiyat şokları ve jeopolitik gelişmelerle büyüyerek hem sürdürülebilirliği hem de ekonomik istikrarı olumsuz etkileyebilir (Daştan, 2024).
- **Ticaret ve Tedarik Zinciri Kaynaklı Jeopolitik Riskler:** Ülkeler arasında ortaya çıkan savaşlar, diplomatik gerilimler, yaptırımlar ve ticaret politikası belirsizlikleri kaynaklı olarak uluslararası ticaret akışlarının ve küresel tedarik zincirlerinin kesintiye uğrama olasılığını ifade eder. Bu tür jeopolitik gelişmeler, sınır ötesi mal ve ara girdi hareketlerini sınırlayarak üretim süreçlerinde aksamalara ve maliyet artışlarına yol açmaktadır. Özellikle stratejik sektörlerde yoğunlaşan küresel tedarik bağımlılığı, bu risklerin ekonomik etkilerini daha görünür hâle getirmektedir. Bu nedenle ticaret ve tedarik zinciri kaynaklı jeopolitik riskler, makroekonomik istikrar ve küresel değer zincirlerinin sürekliliği açısından kritik bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir (Caldara ve Iacoviello 2022).
- **Teknoloji ve Stratejik Sektör Kaynaklı Jeopolitik Riskler:** İleri teknolojilerin yalnızca ekonomik rekabet unsuru olmaktan çıkarak küresel güç mücadelesinin yapısal araçları hâline gelmesiyle ortaya çıkan belirsizlikleri ifade etmektedir. Özellikle 5G, yapay zekâ, yarı iletken üretimi ve veri yönetişimi gibi alanlarda standart belirleme süreçlerinin siyasallaşması, teknik kararların uzun vadeli bağımlılık ilişkileri ve normatif üstünlük üretmesine yol açmaktadır. Bu durum, küresel tedarik zincirlerini parçalayarak birlikte işlerliği zayıflatmakta ve ekonomik güvenlik ile

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ulusal güvenlik arasındaki sınırları bulanıklaştırmaktadır. Teknoloji standartları üzerinden yürütülen bu rekabet, devletler arasında yeni bloklaşma dinamikleri yaratırken, küresel yönetişim mekanizmalarının tarafsızlığına yönelik riskleri de derinleştirmektedir (Arslan, 2025).

3. JEOPOLİTİK GERİLİMLERİN TEDARİK ZİNCİRLERİNE ETKİLERİ

Jeopolitik gerilimler, küresel ticaretin ve tedarik zincirlerinin işleyişini yalnızca doğrudan çatışma alanlarında değil, küresel ölçekte üretim, lojistik ve finansal ağlar üzerinden etkilemektedir. Siyasi istikrarsızlıklar, askerî müdahaleler, ekonomik yaptırımlar ve küresel krizler; tedarik zincirlerinde maliyet artışları, teslimat gecikmeleri ve yapısal kırılganlıklar yaratarak uluslararası ticaretin sürekliliğini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda geçmişten günümüze yaşanan başlıca küresel gelişmeler, jeopolitik risklerin tedarik zincirleri üzerindeki çok boyutlu etkilerini somut biçimde ortaya koymaktadır.

- 1991 Körfez Savaşı, Orta Doğu merkezli enerji arzında kesintilere yol açarak petrol fiyatlarının hızla yükselmesine ve küresel üretim maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, enerjiye bağımlı tedarik zincirlerinde ciddi dalgalanmalar yaratmıştır.
- 11 Eylül 2001 terör saldırıları, sınır güvenliği uygulamalarını sıkılaştırmış, hava ve deniz taşımacılığında maliyetleri artırarak küresel lojistik süreçlerde gecikmelere yol açmıştır.
- 2003 Irak Savaşı (2. Körfez Savaşı), petrol üretimi ve sevkiyatında belirsizlik yaratmış, enerjiye dayalı sanayi ve taşımacılık sektörlerinde tedarik zinciri risklerini artırmıştır.
- 2003 SARS salgını, Asya merkezli üretim ağlarında geçici duruşlara neden olarak küresel tedarik zincirlerinin sağlık krizlerine karşı kırılganlığını ortaya koymuştur.
- 2008 küresel finansal kriz, talep daralması, kredi kanallarının tıkanması ve finansmana erişim sorunları nedeniyle tedarik zinciri yatırımlarının ve ticaret hacminin azalmasına yol açmıştır.
- Avrupa borç krizi (2010 sonrası), özellikle Avrupa merkezli firmalarda finansal belirsizlikleri artırmış, tedarikçi ödemeleri ve yatırım kararlarını olumsuz etkilemiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- 2014 FED'in daraltıcı para politikaları, gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışlarını hızlandırarak döviz kuru oynaklığını artırmış ve ithalata bağımlı tedarik zincirlerinde maliyet baskısı oluşturmuştur.
- Yunanistan ve Ukrayna'daki siyasi riskler, Avrupa ticaret ağlarında belirsizlik yaratmış ve özellikle lojistik koridorların güvenilirliğini zayıflatmıştır.
- Brexit süreci, gümrük prosedürlerinin karmaşıklaşmasına ve sınır geçişlerinde gecikmelere yol açarak Avrupa tedarik zincirlerinde yapısal uyum sorunları doğurmuştur.
- ABD başkanlık seçimleri, ticaret politikalarına ilişkin belirsizlikleri artırarak firmaların uzun vadeli tedarik ve yatırım kararlarını ertelemesine neden olmuştur.
- ABD–Çin ticaret savaşları (2019), tarifeler ve ticaret kısıtlamaları yoluyla küresel üretim ağlarını yeniden şekillendirmiş ve tedarik zincirlerinde maliyet artışlarına yol açmıştır.
- COVID-19 küresel salgını (2020), üretim duruşları, iş gücü kayıpları ve lojistik aksamalar nedeniyle tedarik zincirlerinde eş zamanlı arz ve talep şokları yaratmıştır.
- 2021 konteyner krizi, navlun fiyatlarında rekor artışlara yol açarak özellikle düşük katma değerli ürünlerde ticareti ekonomik açıdan sürdürülemez hâle getirmiştir.
- Küresel enerji arz şokları (2021–2022), enerji maliyetlerini yükselterek üretim, depolama ve taşımacılık süreçlerinde maliyet baskısını artırmıştır.
- ABD–İran gerilimleri ve Hürmüz Boğazı riski, küresel petrol ve LNG taşımacılığında güvenlik endişelerini artırarak enerji tedarik zincirlerinde jeopolitik prim oluşmasına neden olmuştur.
- Venezuela'ya yönelik yaptırımlar, küresel petrol arzını sınırlayarak enerji fiyatlarında oynaklığı artırmış ve rafineri-tedarik dengelerini bozmuştur.
- Suriye'de İngiltere ve Fransa'nın askerî operasyonları, Doğu Akdeniz lojistik hatlarında güvenlik algısını zayıflatarak bölgesel ticaret akışlarını etkilemiştir.
- Rusya–Ukrayna Savaşı (2022), enerji, tahıl ve gübre tedarik zincirlerinde ciddi arz daralmalarına yol açarak küresel fiyat artışlarını tetiklemiştir.
- Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlar, ödeme sistemleri ve lojistik ağlar üzerinde kırılmalara neden olarak küresel ticaretin coğrafi yeniden yönlenmesini hızlandırmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- Küresel gıda krizleri (2022–2023), tarım ürünlerinde ihracat kısıtlamalarını artırarak gıda tedarik zincirlerinde güvenilirlik sorunları yaratmıştır.
- Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'ndaki güvenlik riskleri, alternatif ve daha uzun ticaret rotalarının kullanılmasına yol açarak teslim sürelerini ve lojistik maliyetleri artırmıştır.
- ABD–Çin teknoloji ve yarı iletken rekabeti, stratejik ürünlerde ihracat kontrollerini artırarak yüksek teknoloji tedarik zincirlerinde parçalanmaya neden olmuştur.
- Tayvan çevresindeki askerî gerilimler, yarı iletken tedarik zincirlerinde yoğunlaşma riskini artırarak küresel teknoloji üretimi için stratejik kırılganlık yaratmıştır.

4. ERKEN UYARI SİNYALLERİ VE RİSK GÖSTERGELERİ

Erken uyarı sinyalleri ve risk göstergeleri, tedarik zincirlerinde belirsizlikten kaynaklanan risklerin kriz veya kesinti aşamasına ulaşmadan önce tespit edilmesini amaçlayan analitik araçlar bütünüdür. Bu göstergeler, ekonomik, politik, lojistik ve operasyonel değişkenlerde gözlenen olağan dışı sapmalar üzerinden risk birikimini izleyerek karar alıcıların zamanında müdahale etmesine olanak tanımaktadır. Tedarik zinciri risk yönetimi yaklaşımı içerisinde erken uyarı göstergeleri; hazırlıklılık, duyarlılık ve uyum kapasitesini güçlendiren temel bir izleme mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle erken uyarı sistemleri, yalnızca krizlerin sonuçlarını azaltmayı değil, risklerin yönetilebilir aşamada kontrol altına alınmasını hedefleyen proaktif bir çerçeve sunmaktadır (Ruhlusaraç ve Daldıran 2025).

Bu çerçevede, küresel jeopolitik ortamda izlenmesi gereken erken uyarı sinyalleri giderek daha somut ve çok boyutlu hâle gelmektedir. Özellikle enerjinin bir çatışma ve baskı aracına dönüşmesi, Hürmüz Boğazı, Süveyş Kanalı ve Malakka Boğazı gibi kritik deniz ve lojistik hatlarında artan güvenlik riskleri, tedarik zincirlerinin sürekliliği açısından önemli kırılganlık göstergeleri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bölgesel gerilimlerin uzun süreli ve düşük yoğunluklu kampanyalar biçiminde tırmanması, Tayvan çevresinde yoğunlaşan askerî faaliyetler ve stratejik teknolojiler üzerindeki rekabetin sertleşmesi, yalnızca güvenlik alanında değil; üretim, taşımacılık ve stratejik girdi tedarikinde de yapısal riskler yaratmaktadır. Finansal piyasalarda geçici dalgalanmaların ötesine geçen kalıcı risk fiyatlamaları ve ittifak sistemlerinde kriz anlarında devreye giren otomatik tepkiler ise jeopolitik belirsizliklerin ekonomik sistemlere daha hızlı ve geniş ölçekli biçimde yansımasına neden olmaktadır. Bu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

göstergelerin birlikte izlenmesi, tedarik zincirlerinde risklerin ani şoklar hâlinde değil, kademeli ve öngörülebilir bir süreç olarak biriktiğini ortaya koymakta ve erken uyarı mekanizmalarının stratejik önemini güçlendirmektedir.

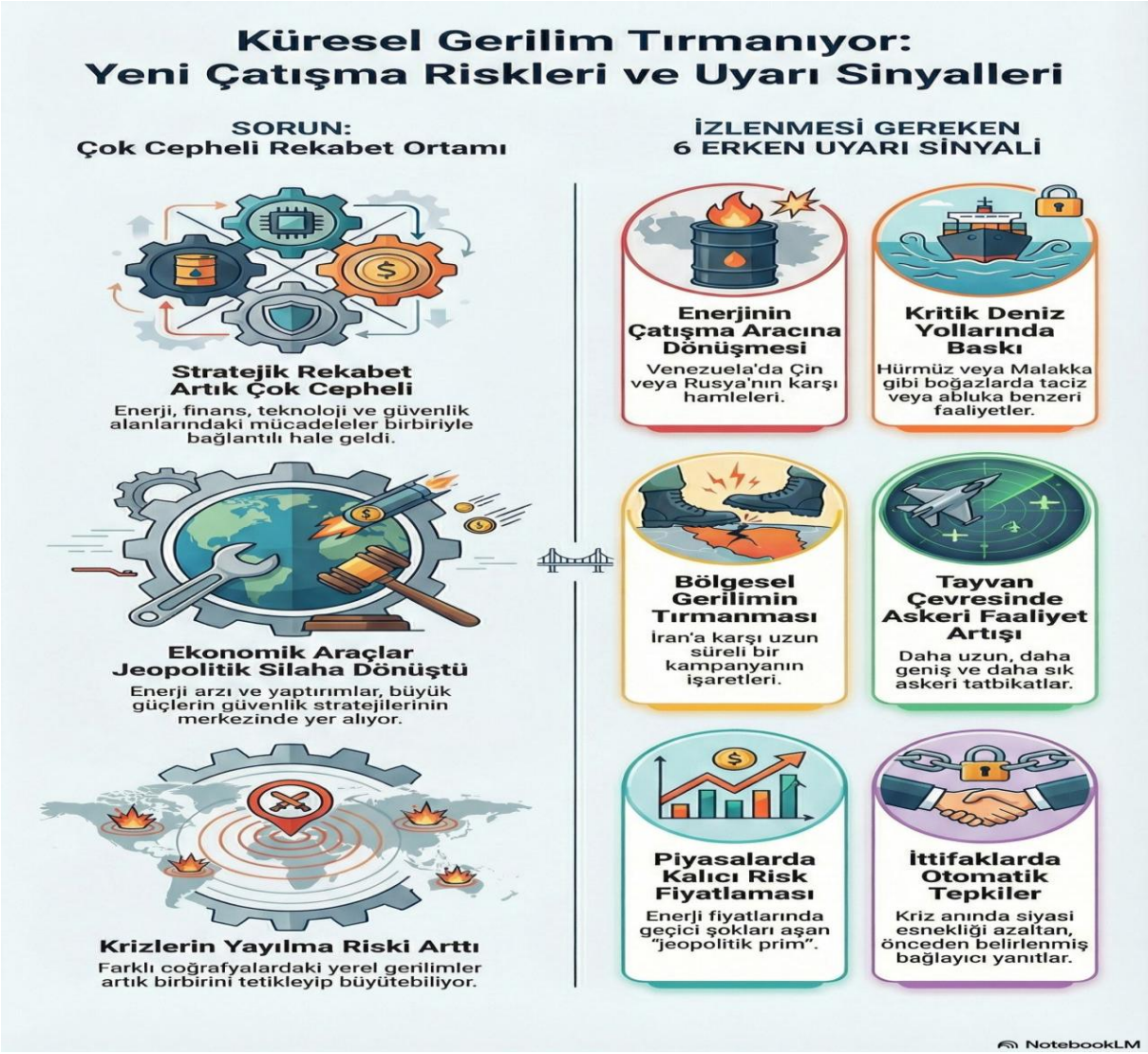

Görsel 1: Çok Cepheli Rekabet Ortamında Erken Uyarı Sinyalleri

Kaynak: Hasan ÖNAL (T.C. Ticaret Bakanlığı, E-İhracat Daire Başkanı)

Görsel 1, günümüz küresel sisteminde jeopolitik gerilimlerin çok cepheli bir rekabet ortamı içerisinde nasıl tırmandığını ve bu sürece eşlik eden temel erken uyarı sinyallerini bütüncül bir çerçevede göstermektedir. Enerji arzının siyasi ve stratejik bir baskı aracına dönüşmesi, Hürmüz, Süveyş ve Malakka gibi kritik deniz ve ticaret yollarında artan güvenlik riskleri, bölgesel gerilimlerin uzun süreli kampanyalar hâline gelmesi ve Tayvan çevresinde yoğunlaşan askerî faaliyetler, tedarik zincirleri açısından izlenmesi gereken başlıca risk göstergeleri

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

arasında yer almaktadır. Bununla birlikte finansal piyasalarda kalıcı risk fiyatlamalarının ortaya çıkması ve ittifak sistemlerinde kriz anlarında devreye giren otomatik tepkiler, jeopolitik belirsizliklerin ekonomik ve lojistik sistemlere daha hızlı ve geniş ölçekli biçimde yansımasına neden olmaktadır. Bu göstergeler, tedarik zincirlerinde risklerin ani şoklardan ziyade kademeli olarak biriktiğini ve erken uyarı mekanizmalarının stratejik önemini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, küresel jeopolitik gerilimlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerini tarihsel örnekler ve güncel gelişmeler ışığında ele almış; söz konusu etkilerin erken uyarı sinyalleri ve lojistik risk göstergeleri çerçevesinde nasıl izlenebileceğini tartışmıştır. Bulgular, tedarik zinciri kırılganlıklarının yalnızca savaş, terör veya bölgesel çatışmalar gibi "ani şoklar" üzerinden değil; enerji arz güvenliği, yaptırım rejimleri, ticaret politikası belirsizlikleri, finansal risk fiyatlamaları ve stratejik teknoloji rekabeti gibi çoklu kanallardan beslenen kademeli bir risk birikimi üzerinden oluştuğunu göstermektedir. Özellikle kritik boğazlar ve ticaret koridorlarına ilişkin güvenlik risklerinin artması, navlun ve sigorta maliyetlerinde yükseliş, rota değişimleri ve teslim sürelerinde uzama yoluyla tedarik zinciri performansını doğrudan zayıflatmaktadır. Bu durum, küresel ticaretin temel dinamiği olan "zamanında ve düşük maliyetli tedarik" varsayımını aşındırmakta; tedarik zinciri yönetiminde verimlilik odaklı yaklaşımların yerini dayanıklılık ve esneklik odaklı stratejilere bırakmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ortaya konulduğu üzere, erken uyarı sinyallerinin etkinliği, göstergelerin yalnızca tekil bir risk alanını değil, jeopolitik gerilimin ekonomi–enerji–lojistik–teknoloji eksenlerinde ürettiği bileşik etkileri birlikte izleyebilmesine bağlıdır. Şekil 1'de vurgulanan çok cepheli rekabet ortamı, tedarik zinciri risk yönetiminde "sabit senaryo" yaklaşımının yetersiz kaldığını; bunun yerine dinamik izleme, eşik değer temelli alarm mekanizmaları ve karar süreçlerine entegre edilmiş proaktif risk yönetişimi ihtiyacını güçlendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla erken uyarı sistemleri, yalnızca kriz sonrası toparlanmayı kolaylaştıran bir araç değil, risklerin yönetilebilir aşamada kontrol altına alınmasını sağlayan stratejik bir kapasite olarak değerlendirilmelidir (Ruhlusaraç & Daldıran, 2025).

Bu bulgular doğrultusunda politika yapıcılar ve lojistik/tedarik zinciri yöneticilerine yönelik temel öneriler şu şekilde özetlenebilir:

- Erken uyarı gösterge setleri kurumsallaştırılmalıdır. Enerji fiyat oynaklığı, navlun ve sigorta primleri, kritik boğazlarda güvenlik/aksama göstergeleri,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yaptırım ve ihracat kontrol kararları ile tedarik süreleri gibi göstergeler düzenli izlenmeli; belirlenen eşik değerler aşıldığında otomatik değerlendirme süreçleri devreye sokulmalıdır.

- Tedarikçi ve coğrafi yoğunlaşma riski azaltılmalıdır. Tek bölgeye veya tek tedarikçiye bağımlı kritik girdiler için alternatif kaynak havuzu oluşturulmalı; mümkün olduğunda çoklu tedarik, bölgesel çeşitlendirme ve yakın coğrafyadan tedarik (nearshoring/friend-shoring) seçenekleri değerlendirilmelidir.
- Lojistik rota ve mod esnekliği artırılmalıdır. Kızıldeniz–Süveyş, Hürmüz ve Malakka gibi boğazlarda ortaya çıkabilecek kesinti senaryolarına karşı alternatif rotalar, multimodal taşımacılık seçenekleri ve kapasite planları önceden hazırlanmalıdır.
- Finansal risk yönetimi tedarik zinciri kararlarına entegre edilmelidir. Döviz kuru oynaklığı, kredi koşulları ve risk primlerindeki kalıcı değişimler tedarik maliyetlerini belirgin biçimde etkilediğinden; hedging, sözleşme esnekliği, stok finansmanı ve ödeme vadeleri gibi araçlar risk yönetiminin ayrılmaz parçası hâline getirilmelidir.
- Stratejik ürünlerde teknoloji ve regülasyon kaynaklı bölünme dikkate alınmalıdır. Yarı iletkenler, veri altyapıları, ileri teknoloji bileşenleri ve kritik hammaddelerde ihracat kontrolleri ve standart rekabeti, tedarik sürekliliğini doğrudan etkilediği için; uyum (compliance), alternatif teknoloji/tedarik planları ve kritik stok stratejileri geliştirilmelidir.

Sonuç olarak, küresel jeopolitik gerilimlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkisi, yalnızca kısa vadeli maliyet artışı veya geçici lojistik aksamalarla sınırlı değildir; aksine küresel üretim ve ticaret ağlarının mekânsal örgütlenmesini, teknoloji temelli bağımlılık ilişkilerini ve risk fiyatlama davranışlarını dönüştüren yapısal bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle tedarik zinciri yönetiminde erken uyarı sinyalleri ve risk göstergeleri, belirsizlik ortamında karar kalitesini artıran ve kırılganlıkları yönetilebilir seviyede tutmayı amaçlayan temel bir stratejik araç seti olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ö. Ü. S., Yıldırım, Ö. Ü. H., & Kesebir, Ö. Ü. M. (2019). Jeopolitik Risk İle Borsa Endeksleri Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Ve Panel Nedensellik Analizi. *Türkiye Ve Rusya*, 57.

Arslan, U. (2025). Küresel Teknoloji Standartlari ve Jeopolitik Rekabet: 5g Ve Yapay Zekâ Üzerinde Kural Koyma Mücadelesi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(28), 227-264. Https://Doi.Org/10.58635/Ufuksbedergi.1798697

Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring Geopolitical Risk. American Economic Review, 112(4), 1194-1225. Https://Doi.Org/10.1257/ Aer.20191823

Demirel, S. (2024). Küresel Ekonomik, Politik Ve Jeopolitik Risklerin Bireysel Ve Kurumsal Finansal İşlemlere Etkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23(90), 645-667. Https://Doi.Org/10.17755/Esosder.1372282

Daştan, M. (2024). Enerji Güvenliği Ve Jeopolitik Riskin Türkiye'nin Çevre Kalitesi Üzerindeki Rolü: Yeni Nesil Fourier Terimli Genişletilmiş Ardl Modelinden Kanıtlar. Uluslararası Ekonomi İşletme Ve Politika Dergisi, 8(2), 262-284. Https://Doi.Org/10.29216/Ueip.1471751

Buzdağlı, Ö., & Özdemir, D. (2021). Jeopolitik Risk Endeksinin Askeri Harcamalar Üzerindeki Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12(29), 188-203. Https://Doi.Org/10.21076/Vizyoner.761633

Mulder, N. (2022, June). *The Sanctions Weapon*. Finance & Development, International Monetary Fund. Https://Www.İmf.Org/En/Publications/Fandd/İssues/2022/06/The-Sanctions-Weapon-Mulder

Önal, H. (2025, Ocak). Henüz Bir 3. Dünya Savaşı'nda Değiliz… *[Linkedın Gönderisi]*. Linkedın. Https://Www.Linkedin.Com/Feed/Update/Urn:Li:Activity:7413666378949513216/

Ruhlusaraç, M., & Daldıran, B. (2025). *Tedarik Zinciri Dirençliliği Ve Risk Yönetimi*. All Sciences Academy. Https://Doi.Org/10.5281/Zenodo.18103083

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ŞANLIURFA İLİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN GIDA TÜKETİM ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet CANÇELİK

Harran Üniversitesi, m.cancelik@harran.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-8158-4455

Doç.Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ

Harran Üniversitesi, rsevinc@harran.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-0617-7822

ÖZET

İklim değişikliği, küresel gıda üretimini ve beslenme güvenliğini tehdit eden en önemli faktörlerden biridir. Tarımsal üretimden tüketim alışkanlıklarına kadar gıda sisteminin her aşaması, bu süreçten hem etkilenmekte hem de süreci etkilemektedir. Bu nedenle sürdürülebilir beslenme alışkanlıkları, çevresel etkiyi azaltma ve gıda güvenliğini sağlama potansiyeliyle giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin önemli tarım merkezlerinden biri olan Şanlıurfa'daki tüketicilerin sürdürülebilir beslenmeye yönelik davranış ve tercihlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın metodolojisi, sosyo-demografik bilgilerin yanı sıra, çevreye duyarlı yöntemlerle üretilmiş gıda tercihi, işlenmiş gıda tüketim sıklığı, hayvansal ve bitkisel kaynaklı besin dengesi ve mevsiminde ürün tüketimi gibi sürdürülebilir beslenme davranışlarını anket formu ile ölçen bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Anket formunda yer alan sorular, bireylerin gıda tercihlerinin arkasındaki çevresel duyarlılıklarını anlamayı ve ölçmeyi de hedeflemektedir. Çalışma sonucunda elde edilecek bulguların, Şanlıurfa özelinde tüketici davranışlarını ortaya koyarak, sürdürülebilir gıda tüketimini teşvik edecek yerel politikalara ve farkındalık kampanyalarına bilimsel bir zemin oluşturması beklenmektedir. Bulgular, aynı zamanda, iklim değişikliğiyle mücadelede ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yerel tüketim alışkanlıklarının rolünü anlamak için önemli veriler sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir beslenme, tüketim davranışları, çevresel duyarlılık, gıda güvenliği

AN ANALYSIS OF FOOD CONSUMPTION HABITS IN THE PROVINCE OF ŞANLIURFA FROM A SUSTAINABILITY PERSPECTIVE

ABSTRACT

Climate change is one of the most significant factors threatening global food production and food security. Every stage of the food system, from agricultural production to consumption habits, is both affected by and affects this process. Therefore, sustainable eating habits are becoming increasingly important due to their potential to reduce environmental impact and ensure food security. This study aims to identify the behaviours and preferences of consumers in Şanlıurfa, one of Turkey's important agricultural centres, towards sustainable nutrition. The

methodology of the research is based on a field study that measures sustainable nutrition behaviours, such as food preferences produced using environmentally conscious methods, frequency of processed food consumption, balance of animal and plant-based foods, and consumption of seasonal products, using a questionnaire form, in addition to socio-demographic information. The questions included in the questionnaire also aim to understand and measure the environmental awareness behind individuals' food preferences. The findings obtained as a result of the study are expected to provide a scientific basis for local policies and awareness campaigns that will encourage sustainable food consumption by revealing consumer behaviour specific to Şanlıurfa. The findings will also provide important data for understanding the role of local consumption habits in combating climate change and achieving sustainable development goals.

Keywords: Sustainable nutrition, consumption behaviours, environmental awareness, food safety

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, küresel gıda sistemleri ve gıda güvencesi üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle tarımsal üretime dayalı ekonomilere sahip ülkelerde ya da bölgelerde gıda tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu bağlamda, Şanlıurfa ilinde sürdürülebilirlik açısından gıda tüketim alışkanlıklarının incelenmesi, hem yerel hem de küresel düzeyde önem arz etmektedir.

İklim değişikliğinin gıda güvencesi ve güvenliği üzerindeki etkileri çok yönlüdür. Değişen sıcaklık ve yağış rejimleri, tarımsal üretimi doğrudan etkileyerek gıda arzında dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu durum, gıda fiyatlarında istikrarsızlıklara ve özellikle yoksul hanelerin gıdaya erişiminde zorluklara neden olmaktadır (Sokona, 2018; Tirado vd., 2013). Ayrıca, iklim değişikliği, gıda güvenliğinin dört temel bileşenini de (bulunabilirlik, erişilebilirlik, kullanım ve istikrar) olumsuz etkilemektedir (Murphy, 2018). İklim değişikliği özellikle toplumun beslenmede kullandığı birçok besin kaynağının verimini düşürerek, gıda güvencesi için önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Sinha & Swaminathan, 1991; Tirado vd., 2013).

Sürdürülebilir beslenme, sadece yeterli ve dengeli beslenmeyi değil, aynı zamanda çevresel etkileri düşük, biyoçeşitliliği koruyan, kültürel olarak kabul edilebilir ve ekonomik olarak adil gıda sistemlerini de kapsamaktadır (Garipoglu vd., 2023; Lairon, 2010). Bu tanım, gıda tüketim alışkanlıklarının ekolojik ve sosyal boyutlarını da içermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Gıda sistemlerinin küreselleşmesi, bir yandan gıda çeşitliliğini artırırken, diğer yandan yerel üretim sistemlerini ve geleneksel beslenme alışkanlıklarını tehdit edebilmektedir (Lairon, 2010; Lang, 2010). Bu nedenle, gıda sistemlerinin dayanıklılığını artırmak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için, tarımsal politikalar ile beslenme ve sağlık politikalarının entegre bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir (Karakaş, 2020; Lang, 2010; Seymen, 2023; Tirado vd., 2013; Traoré vd., 2012).

İklim değişikliğinin etkileri, gıda sistemlerinin yanı sıra insan sağlığı üzerinde de doğrudan ve dolaylı sonuçlar doğurmaktadır. Gıda kalitesindeki düşüşler, besin değeri azalmış ürünler ve artan gıda kaynaklı hastalıklar, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki olumsuz yansımalarından

sadece birkaçıdır (Karakaş, 2020; Myers vd., 2017; Seymen, 2023). Bu nedenle, iklim değişikliği perspektifinden beslenme, sadece bir gıda güvenliği meselesi değil, aynı zamanda bir halk sağlığı sorunudur. Sürdürülebilir beslenme alışkanlığının sağlanması, gıda sistemlerinin dayanıklılığını artıracak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltacak stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Benson, 2020; Macdiarmid & Whybrow, 2019)

Bu çalışma, Şanlıurfa ilindeki gıda tüketim alışkanlıklarını sürdürülebilirlik perspektifinden inceleyerek, iklim değişikliğinin yerel düzeydeki etkilerini ve bu etkilere karşı geliştirilebilecek uyum stratejilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, bireylerin sürdürülebilir beslenme hakkındaki görüşlerini de dikkate alarak, katılımcıların farkındalık düzeyini ve tüketim tercihlerini araştırmaktadır. Elde edilen bulgular aracılığıyla, Şanlıurfa özelinde sürdürülebilir gıda politikalarının oluşturulması ve gıda tüketim alışkanlıklarının iyileştirilmesine yönelik somut önerilerin sunulması da hedeflenmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın ana materyalini, Şanlıurfa ili sınırları içerisinde ikamet eden 18 yaşın üzerindeki bireylerden anket formu aracılığıyla elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır.

Araştırma, tanımlayıcı kesitsel bir tasarıma sahiptir. Araştırmaya dâhil edilecek bireylerin seçimi gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Katılımcılar cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler dikkate alınarak belirlenmiştir. Araştırma sahasında kolayda örnekleme yöntemi (Yağar & Dökme, 2018; Yamane, 2010) kullanılarak 411 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır: (1) demografik ve ekonomik bilgiler, (2) hane halkı özellikleri ve (3) besin tercihine ilişkin tutumlar. Besin tercihi bölümünde yer alan ifadeler, Garipoğlu ve arkadaşları (2023) tarafından geliştirilen Sürdürülebilir Beslenmeye Yönelik Davranış Ölçeği'nin Besin Tercihi alt boyutundan alınmıştır. Besin Tercihi alt boyutu, 5'li Likert ölçeğinde (1 = Hiçbir zaman, 5 = Her zaman) düzenlenmiş altı ifadeden oluşmaktadır. Katılımcılardan her bir ifade için 1 ile 5 arasında bir puan vermeleri istenmiştir.

Verilerin analizinde öncelikle betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Besin Tercihi boyutunda yer alan ifadelerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA sonucunda ifadelerin tek bir faktör altında toplanması durumu değerlendirilmiş ve bu faktör bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Belirlenen bağımsız değişkenler (demografik ve ekonomik özellikleri) ile Besin Tercihi faktörü arasındaki ilişkileri incelemek için Bağımsız Örneklem t-Testi (iki gruplu bağımsız değişkenlerde) ve Tek Yönlü ANOVA testi (ikiden fazla gruplu bağımsız değişkenlerde) yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Demografik ve ekonomik bulgular

Katılımcıların demografik ve ekonomik bilgiler ile hane halkı özellikleri Çizelge 1'de verilmiştir. Araştırmaya katılan 411 bireyin cinsiyet dağılımı incelendiğinde, erkeklerin örneklemde daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Katılımcıların %61.3'ü (n=252) erkek,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

%38.7'si (n=159) kadındır. Araştırmaya katılan bireylerin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, orta yaş grubunun örneklemde daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Katılımcıların ortalama yaşı 40.96±15.631'dir. Kadın katılımcıların ortalama yaşı 35.97±13.940, erkek katılımcıların ortalama yaşı ise 44.10±15.846'dır. Katılımcıların %40.2'si (n=165) 31-50 yaş aralığında, %32.8'i (n=135) 18-30 yaş aralığında ve %27.0'ı (n=111) 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %70.3'ü (n=289) evli, %29.7'si (n=122) bekârdır.

Araştırmaya katılan bireylerin çocuk sahibi olma durumları incelendiğinde, çocuğu olan bireylerin örneklemde daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Katılımcıların %69.6'sı (n=286) çocuğa sahip, %30.4'ü (n=125) çocuksuz hanelerde yaşamaktadır. Çocuklu hanelerde ortalama çocuk sayısı ise 4.21±2.373'dür.

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim düzeylerinin dağılımı incelendiğinde, eğitim seviyeleri arasında belirgin farklılıklar gözlenmektedir. Üniversite eğitimi almış bireyler örneklemde en yüksek oranı oluştururken (%43.1, n=177), bunu sırasıyla lise (%27.3, n=112), ortaokul (%11.7, n=48), ilkokul (%9.7, n=40) ve okur-yazar olmayan bireyler (%8.3, n=34) izlemektedir.

Katılımcıların daimi olarak yaşadıkları alan açısından dağılımı incelendiğinde, büyük çoğunluğunun kentsel alanlarda ikamet ettiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %81.0'ı (n=333) kentte, %19.0'ı (n=78) kırsal alanda yaşamaktadır. Bununla birlikte katılımcıların %66.4'ü (n=273) kırsalla bağlantılarının olduğunu, belirli dönemlerde kırsalda yaşayan akrabalarını ve yakınlarını ziyarete gittiğini belirtmiştir.

Çizelge 1. Demografik ve ekonomik bulgular

	N	%		N	%		N	%
Cinsiyet			**Medeni Durum**			**Çocuk Sahibi**		
Kadın	159	38.7	Evli	289	70.3	Hayır	125	30.4
Erkek	252	61.3	Bekâr	122	29.7	Evet	286	69.6
Daimi Yaşam Alanı			**Kırsalla Bağlantı**					
Kent	333	81.0	Hayır	138	33.6			
Kır	78	19.0	Evet	273	66.4			
Eğitim			**Yaş**			**Gelir (x1000 TL)**		
Okuryazar	34	8.3	18-30	135	32.8	10-30	158	38.4
İlkokul	40	9.7	31-50	165	40.2	31-50	163	39.7
Ortaokul	48	11.7	51 ve üzeri	111	27.0	51 ve üzeri	90	21.9
Lise	112	27.3						
Üniversite	177	43.1						

Araştırmaya katılan bireylerin hane halkı aylık gelir düzeyleri incelendiğinde, gelir dağılımının nispeten geniş bir aralıkta dağıldığı görülmektedir. Katılımcıların %39.7'si (n=163) 31-50 bin TL gelire sahip, %38.4'ü (n=158) 10-30 bin TL gelire sahip ve %21.9'u (n=90) 51 bin TL ve üzeri gelire sahiptir. Hane halkının ortalama geliri ise 42759.12±21087.11 TL'dir.

3.2. Besin tercihi bağımlı değişkeni farklılık testleri

Araştırma sahasında görüşülen katılımcıların sürdürülebilir beslenmeye yönelik besin tercihlerini ölçebilmek amacıyla altı adet ifade yöneltilmiş ve bu ifadelere 1'den 5'e kadar puan vermeleri istenmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Çizelge 2'de yer alan besin tercihi ölçmeye yönelik sorulan ifadelerin ortalama puanları incelendiğinde, katılımcıların genel olarak orta düzey bir katılım gösterdikleri görülmektedir. Ortalama puanlar 2.91 ile 3.55 arasında değişmektedir. En yüksek ortalama puan; BT3 ifadesi (İşlenmiş besinlerin çevre zararının yüksek olduğunu düşündüğüm için az tüketirirm) 3.55 ortalama puanına sahiptir. Bu bulgu, katılımcıların işlenmiş gıdaların çevresel etkileri hakkında farkındalığının yüksek olduğunu ve bu konuda davranışsal değişiklik gösterme eğiliminde olduklarını göstermektedir. BT6 ifadesi 3.53, BT1 ifadesi 3.44 ve BT5 ifadesi 3.18 ortalama puanlarına sahiptir. Bu ifadelerin yüksek ortalama puanları, katılımcıların çevre dostu beslenme tercihlerine genel olarak olumlu tutum gösterdiklerini göstermektedir. BT4 ifadesi (Çevresel etkileri nedeniyle daha az hayvansal daha çok bitkisel kaynaklı besinlerle beslenirim) 2.91 ortalama puanına sahiptir. Bu bulgu, katılımcıların bitkisel beslenmeye geçiş konusunda daha temkinli olduklarını veya bu davranışsal değişikliği uygulamakta zorluk yaşadıklarını göstermektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2'de yer alan altı ifadenin tek bir ifade altında toplanmasını sağlamak amacıyla DFA yapılmıştır. DFA sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.837 (0.837>0.50) olarak hesaplanmıştır. Bartlett's Testi 0.000 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir (0.000<0.05). İfadeler için Cronbach's Alpha katsayısı 0.839 olarak hesaplanmıştır. Her ifadenin faktör yükleri 0.5'in üzerindedir. Faktörün toplam varyansın %55.61'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Bu değerler ifadelerin tek bir faktör altında toplanmasının uygun olduğunu göstermektedir. Bu ifadeler "Besin Tercihi" faktör başlığı altında toplanmıştır.

Çizelge 2.İfadeler ve faktör yükleri

Faktör: Besin Tercihi			
İfadeler	**Faktör Yükleri**	**Ortalamalar**	**Standart Sapma**
BT2-Çevresel etkisi daha düşük olduğu için evde yemek yapmayı tercih ederim	0.815	3.02	1.206
BT4-Çevresel etkileri nedeniyle daha az hayvansal daha çok bitkisel kaynaklı besinlerle beslenirim	0.758	2.91	1.099
BT3-İşlenmiş besinlerin çevreye zararının yüksek olduğunu düşündüğüm için az tüketirim	0.754	3.55	1.102
BT6-Üretimi sırasında daha az sera gazı oluşturan besinleri tercih ederim	0.731	3.53	1.078
BT5-Çevreye etkileri düşük olduğu için protein kaynağı olarak kabuklu yemiş ve/veya kurubaklagil tüketmeyi tercih ederim	0.705	3.18	1.233
BT1-Çevreye duyarlı olarak üretilen besinleri tercih ederim	0.704	3.44	1.103

Araştırmada, katılımcıların demografik ve ekonomik özelliklerine göre Besin Tercihi faktörü puanlarında farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. İki kategorili değişkenler (cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, yaşam alanı ve kırsalla bağlantı) için Bağımsız Örneklem t-Testi, ikiden fazla kategorili değişkenler (eğitim durumu, yaş grubu ve hane halkı gelir düzeyi) için ise Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır (Çizelge 3).

Analiz sonuçları, sadece hane halkı gelir düzeyi açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğunu (F=4.087, p=0.017<0.05)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

göstermektedir (Çizelge 3). Araştırmaya katılan bireylerin hane halkı gelir düzeyine göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde; 10-30 bin TL (Ort.=3.3650±0.85409) grubun en yüksek ortalamaya sahip olduğu, en düşük ortalamaya ise 51 bin TL ve üzeri (Ort.=3.0540±0.92230) grubun olduğu tespit edilmiştir. Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre istatiksel farklılıkta bu iki grup arasında çıkmaktadır. Bu bulgu, gelir düzeyinin beslenme tercihlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu sonuç, beklenmedik bir bulgudur; çünkü genellikle yüksek gelirli bireylerin daha fazla çevre dostu ve sağlıklı gıda tercihinde bulunması beklenmektedir. Ancak, bu bulgu, düşük-orta gelirli bireylerin çevre dostu beslenme davranışlarına daha fazla önem verdiğini veya bu konuda daha yüksek farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetine göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde, kadınlar (Ort.=3.3607±0.77318) erkeklere (Ort.=3.2151±0.88744) kıyasla daha yüksek ortalama puanına sahiptir. Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları (t=1.701, p=0.090) göstermektedir ki, cinsiyet açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0.05). Ancak, p değerinin 0.10 düzeyine yakın olması, cinsiyetin Besin Tercihi faktörü üzerinde potansiyel bir etkisinin olabileceğini de göstermektedir (Çizelge 3). Kadınların erkeklere kıyasla biraz daha yüksek çevre dostu beslenme davranışı gösterme eğiliminde olabileceği sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 3. Besin tercihi faktörüne ilişkin Bağımsız Örneklem t-Testi ve Tek Yönlü ANOVA sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Ortalama	Standart Sap.	t	*p*
Cinsiyet	Kadın	159	3.3607	0.77318	1.701	0.090*
	Erkek	252	3.2151	0.88744		
Medeni durum	Evli	289	3.2805	0.85458	0.338	0.736
	Bekâr	122	3.2499	0.83213		
Çocuk sahibi olma	Hayır	125	3.1585	0.86600	-1.767	0.079*
	Evet	286	3.3208	0.83542		
Daimi yaşam alanı	Kent	333	3.2484	0.84281	-1.120	0.265
	Kır	78	3.3696	0.86368		
Kırsalla bağlantı	Hayır	138	3.3399	0.79850	1.199	0.231
	Evet	273	3.2368	0.86998		
					F	***P***
Eğitim	Okuryazar	34	3.1271	0.90706	2.101	0.080*
	İlkokul	40	3.5255	0.84698		
	Ortaokul	48	3.4652	0.91512		
	Lise	112	3.2487	0.86275		
	Üniversite	177	3.2036	0.79458		
Yaş	18-30	135	3.2197	0.86842	0.664	0.515
	31-50	165	3.3286	0.78817		
	51 ve üzeri	111	3.2494	0.90606		
Gelir (x1000 TL)	10-30	158	3.3650	0.85409	4.087	0.017**
	31-50	163	3.3008	0.77850		
	51 ve üzeri	90	3.0540	0.92230		

* p<0.1, ** p<0.05

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumuna göre Besin Tercihi faktörü puanları karşılaştırıldığında, evli bireyler (Ort.=3.2805±0.85458) bekâr bireyler (Ort.=3.2499± 0.83213) ile benzer ortalama puanlara sahiptir. Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları (t=0.338,

p=0.736>0.05) göstermektedir ki, medeni durum açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Çizelge 3).

Araştırmaya katılan bireylerin çocuk sahibi olma durumuna göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde, çocuğu olan bireyler (Ort.=3.3208±0.83542) çocuksuz bireyler (Ort.=3.1585±0.86600) ile karşılaştırıldığında daha yüksek ortalama puanına sahiptir. Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları (t= -1.767, p=0.079) göstermektedir ki, çocuk sahibi olma durumu açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0.05). Ancak, p değerinin 0.10 düzeyine yakın olması, çocuk sahibi olmanın Besin Tercihi faktörü üzerinde potansiyel bir etkisinin olabileceğini göstermektedir (Çizelge 3). Bu bulgu, çocuğu olan bireylerin çocuksuz bireylere kıyasla biraz daha yüksek çevre dostu beslenme davranışı gösterme eğiliminde olabileceğini göstermektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin daimi yaşam alanına göre Besin Tercihi faktörü puanları karşılaştırıldığında, kentte yaşayan bireyler (Ort.=3.2484±0.84281) kırsal alanda yaşayan bireyler (Ort.=3.3696±0.86368) ile karşılaştırıldığında daha düşük ortalama puanına sahiptir. Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları (t= -1.120, p=0.265>0.05) göstermektedir ki, yaşam alanı açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Çizelge 3). Ancak, kırsal alanda yaşayan bireylerin daha yüksek ortalama puana sahip olması, tarımsal faaliyetlere yakınlık ve geleneksel beslenme alışkanlıklarının çevre dostu beslenme davranışlarıyla daha uyumlu olabileceğini göstermektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin kırsal bağlantısı (aile veya akrabalarının kırsal alanda yaşaması) durumuna göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde, kırsal bağlantısı olmayan bireyler (Ort.=3.3399±0.79850) kırsal bağlantısı olan bireyler (Ort.=3.2368±0.86998) ile karşılaştırıldığında daha yüksek ortalama puanına sahiptir. Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları (t=1.199, p=0.231<0.05) göstermektedir ki, kırsal bağlantı açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Çizelge 3).

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumuna göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde, eğitim seviyeleri arasında farklılıklar gözlenmektedir. Eğitim gruplarının ortalama puanlarına bakıldığında en düşük ortalama Okur-yazar (Ort.=3.1271±0.90706) grubundadır. En yüksek ortalama ise İlkokul (Ort.=3.5255±0.84698) grubundadır. Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları (F=2.101, p=0.080) göstermektedir ki, eğitim durumu açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0.05). Ancak, p değerinin 0.10 düzeyine yakın olması, eğitim durumunun Besin Tercihi faktörü üzerinde potansiyel bir etkisinin olabileceğini göstermektedir (Çizelge 3). Dikkat çekici bir bulgu, ilkokul ve ortaokul eğitimi almış bireylerin üniversite eğitimi almış bireylerden daha yüksek ortalama puanlara sahip olmasıdır. Bu bulgu, beklenmedik bir sonuç olup, eğitim düzeyinin artmasının her zaman çevre dostu beslenme davranışında artışa yol açmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin yaş grubuna göre Besin Tercihi faktörü puanları incelendiğinde, en düşük ortalama 18-30 yaş (Ort.=3.2197±0.86842) grubundadır. En yüksek ortalama ise 31-50 yaş (Ort.=3.3286±0.78817) grubundadır. Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları (F= 0.664, p=0.515>0.05) göstermektedir ki, yaş grubu açısından Besin Tercihi faktörü puanları arasında

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu bulgu, beslenme tercihlerinin yaşa bağlı olarak önemli ölçüde farklılaşmadığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma, Türkiye'nin önemli tarım merkezlerinden biri olan Şanlıurfa ilindeki tüketicilerin sürdürülebilir beslenmeye yönelik davranış ve tercihlerini demografik ve ekonomik faktörler açısından incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın en dikkat çekici bulgusu, hane halkı gelir düzeyi ile sürdürülebilir beslenme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığıdır. En düşük gelir grubuna (10-30 bin TL) sahip katılımcıların, en yüksek gelir grubuna (51 bin TL ve üzeri) kıyasla daha yüksek sürdürülebilir beslenme puanlarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, genellikle yüksek gelir düzeyinin daha yüksek çevresel farkındalık ve sağlıklı gıda tüketimi ile ilişkilendirildiği genel kanının aksine, şaşırtıcı bir bulgudur. Literatürde, yüksek gelirli tüketicilerin organik ve çevre dostu etiketli ürünlere daha fazla ödeme yapma eğiliminde olduğu belirtilse de (Garipoglu vd., 2023), bu çalışmanın bulguları Şanlıurfa özelinde farklı bir dinamik olduğunu göstermektedir. Bu durum, düşük ve orta gelirli hanelerin, ekonomik zorunluluklar veya geleneksel beslenme alışkanlıklarının bir sonucu olarak daha az işlenmiş gıda tüketmesi, evde yemek yapmayı tercih etmesi ve yerel ile mevsimsel ürünlere yönelmesi ile açıklanabilir. Bu davranışlar, bilinçli bir çevresel tercihten ziyade, ekonomik koşulların bir yansıması olarak ortaya çıksa da, sonuç itibarıyla sürdürülebilir beslenme alışkanlıkları örtüşmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarda da gıda güvencesi düşük olan hanelerin tüketim alışkanlıklarının farklılaştığı (Akdoğan-gedik, 2020; Eştürk, 2013, 2015), ancak bu durumun her zaman daha az sürdürülebilir olduğu anlamına gelmediği görülmüştür.

Eğitim durumu, çocuk sahibi olma ve cinsiyet değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmasa da, marjinal anlamlılık düzeyinde ($p<0.10$) gözlemlenen eğilimler tartışmaya değerdir. Özellikle eğitim seviyesi arttıkça sürdürülebilir beslenme puanlarının düşme eğilimi göstermesi, gelir değişkeniyle paralellik taşıyan bir diğer beklenmedik bulgudur. İlkokul ve ortaokul mezunlarının, üniversite mezunlarına göre daha yüksek puanlar alması, formel eğitim düzeyinin artmasının tek başına çevre dostu davranışları garanti etmediğini göstermektedir. Bu durum, yüksek eğitimli ve gelirli bireylerin küreselleşen gıda sistemlerine (Lairon, 2010; Lang, 2010) daha kolay uyum sağlaması, paketli ve işlenmiş gıdalara daha kolay erişmesi ve yoğun yaşam temposu nedeniyle evde yemek yapma alışkanlıklarının azalmasıyla ilişkilidir. Düşük eğitim seviyesindeki bireylerin ise geleneksel bilgiye ve yerel gıda kültürüne daha bağlı kalarak, farkında olmadan daha sürdürülebilir pratikler sergilediği söylenebilir.

Cinsiyet ve çocuk sahibi olma değişkenleri de benzer şekilde, kadınların ve çocuklu hanelerin sürdürülebilir beslenme konusunda erkeklere ve çocuksuz hanelere göre marjinal düzeyde daha olumlu davranışlar sergilediğini göstermektedir. Bu bulgu, literatürdeki genel eğilimle uyumludur (Eştürk, 2013, 2015; Gönültaş vd., 2020; Haspolat, 2020; Karakaş, 2019; Karakuş vd., 2025; Seymen, 2023). Genellikle kadınların ve annelerin, hane halkı beslenmesinden ve gıda alışverişinden birincil derecede sorumlu olmaları, onları gıdanın sağlık ve çevre boyutları hakkında daha duyarlı hale getirmektedir (Gönültaş vd., 2020; Karakaş, 2019). Çocuklarının

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

geleceği ve sağlığına yönelik endişeler, ebeveynleri daha güvenli ve sürdürülebilir gıda seçeneklerine yöneltebilmektedir.

Katılımcıların ifadelere verdikleri yanıtlar incelendiğinde, en yüksek katılımın "işlenmiş besinleri az tüketme" (Ort.=3.55±1.102) ve "sera gazı salımı düşük besinleri tercih etme" (Ort.=3.53±1.078) gibi davranışlarda görülmesi, tüketicilerin sürdürülebilirliğin bazı boyutlarına daha aşina olduğunu göstermektedir. Buna karşın, "daha az hayvansal, daha çok bitkisel beslenme" (Ort.=2.91±1.099) ifadesinin en düşük ortalamaya sahip olması, Şanlıurfa gibi hayvancılığın ve et tüketiminin kültürel olarak önemli olduğu bir bölgede, bitki bazlı diyetlere geçişin önündeki en büyük engellerden birinin damak zevki ve kültürel alışkanlıklar olduğunu teyit etmektedir. Bu bulgu, sürdürülebilir beslenme politikalarının başarısı için kültürel yapının dikkate alınması gerektiğine yönelik önemli bir kanıttır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Şanlıurfa ilinde yaşayan tüketicilerin sürdürülebilir beslenmeye yönelik davranış ve tercihlerini inceleyerek, demografik ve ekonomik faktörlerin bu tercihler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın en önemli sonucu, hane halkı gelir düzeyi ile sürdürülebilir beslenme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunun tespit edilmesidir. Düşük gelir düzeyine sahip hanelerin, yüksek gelir düzeyine sahip hanelere kıyasla daha yüksek sürdürülebilir beslenme puanlarına sahip olması, geleneksel ekonomik varsayımlardan farklılaşan bir bulgudur. Bu durum, düşük gelirli bireylerin ekonomik zorunluluklar nedeniyle daha az işlenmiş gıda tüketmesi, evde yemek yapma alışkanlığını koruması ve yerel ile mevsimsel ürünlere yönelmesi ile açıklanabilir.

Eğitim durumu, cinsiyet ve çocuk sahibi olma durumu gibi diğer demografik değişkenler istatistiksel olarak anlamlı fark yaratmamış olsa da, marjinal düzeyde gözlemlenen eğilimler önemlidir. Özellikle eğitim seviyesi arttıkça sürdürülebilir beslenme puanlarının düşme eğilimi, yüksek eğitimli bireylerin küreselleşen gıda sistemlerine daha fazla uyum sağlaması ve modern yaşam tarzının getirdiği zaman kısıtlamaları ile ilişkilidir. Buna karşın, kadınların ve çocuklu hanelerin marjinal düzeyde daha yüksek puanlar alması, hane halkı beslenmesinden birincil derecede sorumlu olan bireylerin gıdanın sağlık ve çevre boyutları hakkında daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadelere verdikleri yanıtlar incelendiğinde, "işlenmiş besinleri az tüketme" ve "sera gazı salımı düşük besinleri tercih etme" davranışlarında en yüksek katılım gözlenmiştir. Ancak, "daha az hayvansal, daha çok bitkisel beslenme" davranışının en düşük ortalamaya sahip olması, kültürel alışkanlıkların ve damak zevkinin, davranışsal değişikliğin önündeki en büyük engel olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, politika yapıcılar düşük gelirli hanelerin mevcut sürdürülebilir beslenme pratiklerini desteklemek ve bu davranışları bilinçli tercihler haline dönüştürmek için hedeflenmiş politikalar geliştirmelidir. Yerel ve mevsimsel ürünlerin üretim ve pazarlanması desteklenirken, aynı zamanda bitki bazlı beslenmeye geçişi teşvik etmek için kültürel alışkanlıklar göz ardı edilmemelidir. Örneğin, et tüketimini azaltmak yerine, daha az çevresel etki yaratan hayvansal ürünlerin (tavuk, balık gibi) tüketimini teşvik etmek daha etkili olabilir. Şanlıurfa'nın tarımsal potansiyelinden yararlanarak, yerel gıda üretim ve pazarlama sistemlerini destekleyen politikalar geliştirilmeli ve tarımsal üretim politikaları ile beslenme ve

sağlık politikaları arasında uyuma dikkat edilmelidir. Beslenme uzmanları ve eğitimciler, beslenme eğitim programlarını genel beslenme ilkeleri sunmaktan ziyade, yerel gıda kültürü ve alışkanlıkları dikkate alarak tasarlamalıdır. Şanlıurfa'nın geleneksel yemekleri içinde sürdürülebilir seçenekler gösterilmeli ve bu yemeklerin çevresel etkileri açıklanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdoğan-gedik, M. (2020). Küresel mamusal mal olarak gıda güvencesi: OECD ülkeleri için bir değerlendirme. *Sosyoekonomi, 28*(46), 187-210. https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2020.04.10

Benson, T. (2020). Cross-Sectoral Coordination in the Public Sector: A Challenge to Leveraging Agriculture for Improving Nutrition and Health. İçinde S. Fan & R. Pandya-Lorch (Ed.), *Reshaping Agriculture for Nutrition and Health* (1. bs.). International Food Policy Research Institute.

Eştürk, Ö. (2013). *Türkiye'de gıda güvencesi sorunu ve hanehalkı gıda güvencesi ölçümü: Adana ili örneği* [Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eştürk, Ö. (2015). Farklı gıda güvencesi düzeylerinde hanelerin tüketim alışkanlıkları: Adana ili örneği. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 249-264.

Garipoglu, G., Meral Koc, B., & Ozlu, T. (2023). Behaviors scale towards sustainable nutrition: Development and validity-reliability analysis. *Nutrition & Food Science, 53*(8), 1332-1343. https://doi.org/10.1108/NFS-09-2022-0335

Gönültaş, H., Kızılaslan, H., & Kızılaslan, N. (2020). Gıda israfının davranışsal belirleyicileri; Tokat ili örneği. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 9*(3), 14-24.

Haspolat, N. A. (2020). *Dynamics of Consumer Behavior and Policies in Sustainable Food Systems in Turkey*. Middle East Technical University.

Karakaş, G. (2019). *Gıda israfının davranışsal belirleyicileri; Çorum ili örneği* (Sy. 3). *7*(3), Makale 3. https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/354381

Karakaş, G. (2020). The Relationship between Climate Change, Obesity and Agricultural Policies. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology, 8*(8), 1726-1733. https://doi.org//10.24925/turjaf.v8i8.1726-1733.3483

Karakuş, Y., Onat, G., & Sarıgül Yılmaz, D. (2025). Modeling the Effect of Climate Change on Sustainable Food Consumption Behaviors: A Study on Artificial Meat and Edible Insects. *Sustainability, 17*(3), 924. https://doi.org/10.3390/su17030924

Lairon, D. (2010). Biodiversity and Sustainable Nutrition with a Food-based Approach. İçinde B. Burlingame & S. Dernini (Ed.), *Sustainable Diets and Biodiversity* (1. bs., ss. 30-35). FAO.

Lang, T. (2010). Sustainable Diets and Biodiversity: The Challenge For Policy, Evidence and Behaviour Change. İçinde B. Burlingame & S. Dernini (Ed.), *Sustainable Diets and Biodiversity* (1. bs., ss. 20-27). FAO.

Macdiarmid, J. I., & Whybrow, S. (2019). Nutrition from a Climate Change Perspective. *The Proceedings of the Nutrition Society*, *78*(3), 380-387. https://doi.org/10.1017/S0029665118002896

Murphy, S. (2018). Climate Change, Food Security and Nutrition: Linkages and Implications. İçinde A. Meybeck, E. Laval, R. Lévesque, & G. Parent (Ed.), *Food Security and Nutrition in the Age of Climate Change* (1. bs., ss. 12-13). FAO.

Myers, S. S., Smith, M. R., Guth, S., Golden, C. D., Vaitla, B., Mueller, N. D., Dangour, A. D., & Huybers, P. (2017). Climate Change and Global Food Systems: Potential Impacts on Food Security and Undernutrition. *Annual Review of Public Health*, *38*, 259-277. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031816-044356

Seymen, A. Ç. (2023). İklim Krizleri Ekseninde Yeterli Beslenme Hakkı. İçinde M. Karaca & K. E. Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Siyasi ve Toplumsal Sorunlar* (1. bs.). Efe Akademi.

Sinha, S. K., & Swaminathan, M. S. (1991). Deforestation, climate change and sustainable nutrition security: A case study of India. *Climatic Change*, *19*(1), 201-209. https://doi.org/10.1007/BF00142227

Sokona, Y. (2018). Climate Change, Food Security and Nutrition: The issues. İçinde A. Meybeck, E. Laval, R. Lévesque, & G. Parent (Ed.), *Food Security and Nutrition in the Age of Climate Change* (1. bs., ss. 9-23). FAO.

Tirado, M. C., Crahay, P., Mahy, L., Zanev, C., Neira, M., Msangi, S., Brown, R., Scaramella, C., Coitinho, D. C., & Müller, A. (2013). Climate change and nutrition: Creating a climate for nutrition security. *Food and Nutrition Bulletin*, *34*(4), 533-547. https://doi.org/10.1177/156482651303400415

Traoré, M., Thompson, B., & Thomas, G. (2012). *Sustainable Nutrition Security Restoring the Bridge Between Agriculture and Health* (1. bs.). FAO.

Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 1-9.

Yamane, T. (2010). *Temel Örnekleme Yöntemleri* (A. Esin, C. Aydın, M. A. Bakır, & E. Gürbüzel, Çev.; 3. bs.). Literatür.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KURUMSAL İLETİŞİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR MARKA DEĞERİ OLUŞTURMA: RED BULL ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç.Dr. Yeliz KUŞAY

Marmara Üniversitesi, ykusay@marmara.edu.tr.

ORCID ID: 0000-0002-8293-5875

ÖZET

Kurumsal yapılanmanın her alanında planlı bir iletişim çabası yer almaktadır. Kurum içi çalışanların birbirini anlaması, iş süreçlerini ortak çıkarlar doğrultusunda yönetmeleri ne kadar önemli ise kurum dışı hedef kitleleri ikna çabaları, güven ve itibara yönelik atılacak her bir adım kurumsal iletişim stratejisine ihtiyaç duymaktadır. Kurumun, yönetsel hedefleriyle birlikte tüm hedef kitleyi yönlendirici, bilgilendirici, belli davranışa yönlendirici iletişim işlevleri söz konusudur.

Kurumsal iletişim stratejisi kurumsal marka yönetimi ile yakından ilişkilidir. Kurumun var olma felsefesi, vizyonu ve misyonu, değerleri ve hedefleri, kurumsal kültürü, kimliği, kurumsal performansıyla bir bütündür. Hedef kitlenin zihninde kurumsal marka değeri oluşturabilmek için marka pazarlama unsurlarından da faydalanılmaktadır.

Bu çalışma kurumsal iletişim faaliyetlerinin marka pazarlama stratejileriyle bütünleşerek sürdürülebilir marka değeri oluşturmadaki rolünü konu almaktadır. Çalışmanın amacı, kurumların hedef kitleleri nezdinde güven ve itibar oluşturmalarında kurumsal iletişim uygulamalarının işlevini ortaya koymaktır. Çalışmada, alana yönelik literatür taraması yapılmakta ve kuramsal çerçeve örnek olay incelemesi üzerinden analiz edilmektedir. Çalışma, niteliksel bir araştırma olarak tasarlanmış olup betimsel niteliktedir. Araştırmanın örneklemini, geniş bir tüketici kitlesine hitap eden enerji içeceği markası Red Bull oluşturmaktadır. Araştırma, pazar konumlandırması ve deneyimsel pazarlamada içerik oluşturma ve güçlü hikâye anlatımının önemini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgulara göre ekstrem sporlar ve gençlik kültürüyle kurulan güçlü bağın ürün odaklı konumlandırmanın ötesine geçerek yaşam tarzı odaklı kurumsal marka kimliği inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Çalışma kurumsal iletişim ve marka yönetiminin sürdürülebilirlik çerçevesinde bütüncül biçimde ele alması ve uygulamaya dayalı somut bir örnek olması adına alana katkı sağlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler : Kurumsal İletişim, Sürdürülebilir Marka Değeri Oluşturma, Red Bull İletişim Uygulamaları.

BUILDING SUSTAINABLE BRAND VALUE IN CORPORATE COMMUNICATION: AN EVALUATION OF THE RED BULL CASE

Assoc. Prof. Dr. Yeliz KUŞAY
Marmara University, ykusay@marmara.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8293-5875

ABSTRACT

Planned communication efforts are present in every aspect of a corporate structure. Just as it is essential for employees to understand one another and manage business processes in line with shared objectives, efforts to persuade external target audiences and every initiative aimed at building trust and reputation require a well-structured corporate communication strategy. Within this framework, corporate communication fulfills functions that guide, inform, and direct target audiences toward specific behaviors in alignment with managerial goals.

Corporate communication strategy is closely associated with corporate brand management. It constitutes an integrated whole with the organization's philosophy of existence, vision and mission, values and objectives, corporate culture, identity, and corporate performance. In order to create corporate brand value in the minds of target audiences, brand marketing elements are also strategically employed. This study focuses on the role of corporate communication activities in creating sustainable brand value by integrating them with brand marketing strategies. The aim of the study is to reveal the function of corporate communication practices in building trust and reputation among target audiences.

The research includes a literature review in the field, and the theoretical framework is examined through a case study. Designed as a qualitative and descriptive study, the research sample consists of Red Bull, an energy drink brand that appeals to a broad consumer base. The study emphasizes the importance of content creation and strong storytelling in market positioning and experiential marketing. The findings indicate that the strong association established with extreme sports and youth culture goes beyond product-centered positioning and contributes to the construction of a lifestyle-oriented corporate brand identity. By addressing corporate

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

communication and brand management holistically within the framework of sustainability and providing a practice-based example, the study contributes to the existing literature.

Keywords: Corporate Communication, Sustainable Brand Value Creation, Red Bull Communication Practices.

ISBN NR:

EMPHASIS AND INFORMATION FOCUS IN ENGLISH CLEFT CONSTRUCTIONS

Sashka Jovanovska[1], Marija Talevska[2], Marija Tashkoska[3],

[1] PhD, Associate professor at the Department of English language and literature, Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, e-mail: saska.jovanovska@ugd.edu.mk

[2] MA in Educational Sciences

[3] MA in German Language and Literature

Abstract

Cleft constructions in English are syntactic structures in which a specific element of a sentence is extracted from its canonical position and placed within a separate clause in order to achieve greater emphasis. Commonly referred to as cleft sentences or cleft clauses, these constructions form complex sentences whose meanings could otherwise be conveyed by simpler structures. Their primary function is to bring a particular constituent into focus. In spoken discourse, this focusing effect is frequently reinforced by distinctive intonation patterns. Cleft sentences are widely used in English discourse to organize information by linking what is already known to the listener with newly introduced or highlighted content. Through the use of cleft constructions, speakers are able to direct attention to the most communicatively significant part of the message.

Keywords: sentence, separate clause, message, English, constructions

INTRODUCTION

Cleft sentences are a distinctive grammatical construction in English used to highlight specific elements of a message by separating them into a distinct clause. Jovanovska, Talevska, and Tashkoska (2024) argue that the phenomenon of reorganizing sentence structure, cleft constructions allow speakers and writers to foreground particular constituents, thereby shaping information focus and emphasis. These constructions play an important role in discourse, especially in spoken English, where they are often accompanied by marked intonation and serve to link given information with new or salient content. As such, cleft sentences function as effective tools for managing information structure and guiding the listener's or reader's attention within communication.

Cleft constructions allow us to emphasize different parts of the sentence, depending on which part is the most important. Cleft sentences are usually introduced by *it* or by a clause beginning with *what*.

There are several ways to add emphasis (focus) to parts of your sentences in English by changing the word order. Cleft sentences are one way to add emphasis to what we want to say. The word "cleft" means divided or split. A cleft sentence is a sentence in which some part is moved from its normal position into a different place to give it more emphasis. English is very rich in cleft constructions. In English, it-clefts consist of the pronoun it, followed by a form of the verb to be, a cleft constituent, and a complementizer, which introduces a relative clause that is attributed to the cleft phrase. In English, pseudo-clefts consist of an interrogative clause in subject position, and a focused element appears at the end of the sentence – this is followed by a form of the verb be. For many speakers, pseudo-cleft construction is only possible with what (as opposed to who, where...). In English, an inverted pseudo-cleft consists of the identical structure to pseudoclefting, however, the two strings around the verb be are inverted. In English, all-cleft sentences are related to pseudo-clefts in which they are constructed withthe subject of the sentence embedded in the phrase and expressed with the verb "to be".In English, inferential clefts involve a subordinate clause that is embedded as a complement of the verb "to be", and the sentence begins with the subject "it". Looking atexistential sentences, in all languages, they are understood to belong to a grammaticallydistinct construction, which is utilized to express existential positions. Traditional accountsof cleft structures classify these according to the elements involved following English- centric analyses (such as wh-words, the pronoun it, the quantifier all, and so on).

Cleft sentences are more common in written English because we cannot use intonation in written English. (Intonation is the rise and fall in the pitch of your voice whenspeaking.)

1. TYPES OF CLEFT CONSTRUCTIONS

Cleft constructions in English can be classified into several major types, each serving distinct structural and discourse functions. The most common type is the it-cleft, typically formed with the introductory it followed by a form of the verb be and the focused element (e.g., It was John who called). This structure highlights a specific constituent and places it in focal position.

Another frequent type is the wh-cleft (also known as a pseudo-cleft), which begins with a wh-clause (e.g., What I need is a break). In this construction, the wh-clause usually contains given information, while the complement introduces new or emphasized information.

A related structure is the reverse wh-cleft, in which the focused element precedes the wh-clause (e.g., A break is what I need). This variation further intensifies focus on the initial constituent.

Finally, all-clefts and other less common variants (e.g., All I want is peace) also function to foreground specific elements and organize information within discourse.

Although these constructions differ syntactically, they share a common communicative purpose: the management of information structure through emphasis and focus.
The phenomenon of clefts is beyond doubt a golden oldie. It has captivated linguists of different disciplines for decades (Jovanovska et al., 2024). The fascination arises from the unique syntaxof clefts in interaction with their pragmatic and semantic interpretation. Clefts structure sentences according to the information state of the constituents contained in them. Theyare special as they exhibit a rather uncommon syntactic form to achieve the separation of the prominent part, either focal or topical, from the background of the clause. Despite the long-lasting interest in clefts, linguists have not yet come to an agreement on many basic questions.[1]

The basic construction is ‘It is X who/that/which/…’, where X can be a subject, object, or adverbial in the non-emphasized sentence (Jovanovska et al., 2024). But how should we analyze these cleft sentences? The who/that/which clauses after the emphasized nouns are

ISBN NR:

different from relative clauses because they are never non-restrictive and the pronoun that is usedin places where we do not normally expect it. However, to keep things simple we will consider them post-modifiers and analyze them as follows:

S:NP	P:VP	SA:NP
It	is	**Benjamins** who published this book in Amsterdam.
		SA:NP
It	is	**this book** that Benjamins published.
		A:PP
It	is	**in 2000** that Benjamins published this book.
		A:PP
It	is	**in Amsterdam** that this book was published.
		A : AdvP
It	is	**yesterday** that the book was published.

Figure 1. Example of sentence analyses (Verspoor and Sauter, 2000, p.178)

[1] Irgin, Pelin (October 2013). "A difficulty Analysis of Cleft Sentences". International Online Journal of Education & Teaching. 1 (1).

1.1. IT-CLEFT

In English grammar, an "it"-cleft is a construction in which a single clause has beensplit into two sections, each with its own verb. Also called a cleft sentence.

An it-cleft begins with nonreferential it (the "cleft pronoun"), which is typically followed by a copula (i.e., a form of the verb be), a noun phrase, and a relative clause.

Examples and Observations

- *Her parents never visited her in Montreal. It was her mother that always came up with excuses.*
- *It is Kareem that makes the wonderful pasta.*
- *It was in July that I last went abroad.*
- *It is ridiculous that we have to learn this.*

1.2. WH-CLEFT/PSEUDO-CLEFT

Pseudo-cleft sentences (also called wh-clefts) are similar in function to cleft sentences (Jovanovska et al., 2024), but they are formed with the pronoun what (= the thing(s) that/which). The emphasis in a pseudo-cleft sentence is on the phrase after the what-clause + be:

- *What you need is a good sleep.*
- *What I didn't like was the end of the movie.*
- *What changed his mind was a book he'd read.*

If we want to refer to a person, we say The person/people who/that:

- *The people who/that I met were members of the delegation.*

If we want to emphasise an action, the verb after be usually takes the form that corresponds to the form used in the what-clause:

ISBN NR:

- *What you should do is write a letter to the manager.*
- *What I need to do is get some rest.*
- *What they were doing was arguing about which train to take.*
- *What I can do is call for a taxi.*

In the following examples, the verb after be takes the form that the verb in the what-clause is normally followed by:

- *What I want is to sleep.*
- *What he can't stand is getting up early.*

In the past simple and present perfect, we can use the following patterns:

- *What I did in the end was (to) go home.*
- *What I have done is (to) write a letter to the editor.*

1.3. Reversed wh-cleft/Inverted pseudo-cleft

In English, an inverted pseudo-cleft consists of the identical structure to pseudoclefting, however, the two strings around the verb be are inverted. The focus element has been brought to the front of the sentence, and the clause is sentence final.

English reversed wh-cleft/inverted pseudo-cleft:

- *A Fiat is what he wanted to buy.*
- *Alice was who John was talking to.*[2]

1.4. ALL-CLEFT

In English, all-cleft sentences are related to pseudo-clefts in which they are constructed with the subject of the sentence embedded in the phrase and expressed with

[2] Bevacqua, Luca; Scheffler, Tatjana (2020-01-01). "Form variation of pronominal it-clefts in written English".Linguistics Vanguard. 6 (1).

the verb "to be". Where pseudo-clefts begin with a wh-phrase (what, where, who), all-clefts begin with the use of the word "all".

1. He wanted to buy a vintage car.

All *he wanted to do* ***was*** *buy a vintage car.*

2. Mona complains about everything.

All *Mona does* ***is*** *complain.*

1.5. INFERENTIAL CLEFT

An inferential cleft can help clarify something when it might be wrongly assumed.The structure is usually two consecutive **it-that** sentences.

The first is negative, but then the second clause makes the clarification.

- *It's not that I'm mean with money. It's that I choose to spend it wisely.*

We can also add **just** to the clarifying clause.

- *It's not as if he doesn't want to get married. It's just that he would like to save a bit more money first.*

1.6. THERE-CLEFT

When we use this form, it takes the empty subject word, **there** to start the firstclause.

It most commonly emphasizes the object of a simple sentence.

1. Mary wants to buy a new car.

There*'s a new car* ***that*** *Mary wants to buy.*

2. I want to watch the new James Bond movie.

There*'s a new James Bond movie* ***that*** *I want to watch.*

1.7 IF-BECAUSE CLEFT

In this form, we can create a reason for an action.

1. He wants to leave home to be independent.

If *he wants to leave home, it's* ***because*** *he wants to be independent.*

2. Jane uses social media to become famous.

***If** Jane uses social media, it's **because** she wants to become famous.*

2. INFORMATION STRUCTURE

Clefts have been described as "equative" (Halliday 1976), "stative" (Delin and Oberlander 1995) and as "variable-value pairs", where the cleft constituent gives a variable expressed by the cleft clause (Herriman 2004, Declerck 1994, Halliday 1994). Amajor area of interest with regard to cleft constructions involves their information structure. The concept of "information structure" relates to the type of informationencoded in a particular utterance, that can be one of these three:

NEW information: things that the speaker/writer expects their hearer/reader mightnot already know

GIVEN information: information that the speaker/writer expects the hearer/readermay be familiar with

INFERRABLE information: information that the speaker/writer may expect the hearer/reader to be able to infer either from world knowledge, or from previous discourse

The reason why information structure plays such an important role in the area of clefts is largely due to the fact that the organisation of information structure is tightly linkedto the clefts' function as focusing tools used by speakers/writers to draw attention to salient parts of their message.

While it may be reasonable to assume that the variable of a cleft (that is, the material encoded by cleft clauses) may be typically GIVEN and its value (expressed by the cleft constituent) is NEW, it is not always so. Sometimes, neither element contains new information, as is in some demonstrative clefts, e.g., That is what I think and sometimes it is the cleft clause that contains the NEW part of the message, as in And that's when I got sick (Calude 2009). Finally, in some constructions, it is the equation between cleft clause and cleft constituent that brings about the newsworthy information, rather than any of the elements of the cleft themselves (Lambrecht 2001).[3]

ISBN NR:

3. KEY FEATURES OF CLEFT CONSTRUCTIONS

Key features of cleft constructions:

- **Focus on a specific element:** Cleft constructions are employed when there is a need to draw attention to a particular element in a sentence. This elementbecomes the focal point and is often placed at the beginning of the subordinate clause.
- **Emphasis and clarity:** These constructions are effective for emphasizing specific information, providing clarity, and avoiding ambiguity. By isolating the element of interest, speakers or writers guide the audience's attention to the intended point.
- **Versatility:** Cleft constructions are versatile and can be applied in various contexts. They are used in both spoken and written language, offering a way to structure sentences for different communicative purposes.

---

[3] Reeve, Matthew (2011-01-01). "The syntactic structure of English clefts". Lingua. 121 (2): 142–171.

- **Common in English and other Languages:** While cleft constructions are a prominent feature in English, similar structures are found in other languages as well. Different languages may employ cleft constructions to achieve emphasis andfocus in communication.

Examples:

1. *It was the beautiful sunset that caught my attention.*
2. *What she needs is a reliable car.*
3. *It's your dedication that makes you stand out.*
4. *The reason he left early was to avoid the traffic.*

In summary, cleft constructions serve as valuable tools in linguistic expression, allowing speakers and writers to strategically emphasize and focus on specific elements within a sentence. Their usage enhances communication by providing emphasis, clarity,and a means to

convey nuanced meanings.

Conclusion

Cleft constructions constitute an important syntactic and discourse phenomenon in English, enabling speakers and writers to manipulate sentence structure in order to highlight particular elements of a message. By separating a focused constituent into a distinct clause, cleft sentences serve as effective devices for emphasis and information structuring. Their frequent use in spoken English, often accompanied by marked intonation, underscores their role in linking given information with new or salient content. Despite their structural variation, different types of cleft constructions share a common communicative function: guiding the listener's or reader's attention and enhancing clarity in discourse. As such, cleft sentences represent a valuable resource in English grammar for managing focus, emphasis, and the flow of information.

Cleft constructions, characterized by their distinctive syntax in which a single sentence is divided into two parts, with a specific focus on a particular element, have proven to be versatile and effective in linguistic expression.

Cleft constructions represent a valuable tool in linguistic expression, offering a means to emphasize, clarify, and diversify communication. Their application extends across various contexts, contributing to the richness and effectiveness of language use. As language continues to evolve, cleft constructions remain a dynamic and adaptable feature, enriching the expressive capabilities of communication. Cleft constructions allowspeakers and writers to emphasize a particular element within a sentence, ensuring that it stands out and receives heightened attention. By isolating the focal point in a sentence,cleft constructions contribute to clarity and precision in communication. They help avoid ambiguity and ensure that the audience easily grasps the intended emphasis or importance of a specific element. Cleft constructions provide linguistic variety, breaking away from standard sentence structures. This diversity adds richness to language use and allows for nuanced expression, especially in situations where a straightforward sentence structure may not capture the intended meaning effectively.

The use of cleft constructions enables speakers and writers to introduce subtle nuances and shades of meaning into their expressions. This can be particularly valuablein contexts where conveying emphasis or focus is crucial for accurate interpretation.

Bibliography

1. Finegan, Edward. 2004. Language: Its Structure and Use. 4th ed. Boston etc. Thompson. p. 260-277.
2. Jovanovska, Sashka (2023) *Syntactic and semantic roles of the subject and predicate in English.* Documentation. LAP Lambert Academic Publishing.
3. Jovanovska, Sashka (2025) *Application of Artificial Intelligence in Foreign Language Learning.* Journal of Applied Languages and Linguistics, 8 (1): 2. pp. 17-32. ISSN 2623-3533
4. Jovanovska, Sashka (2025) *The Role of L1 in EFL Learners' Meaning Construal of Polysemous Nouns.* Примењена лингвистика, Vol. 26 (2025) Faculty of Philology, University of Belgrade, 26 (1): 10. pp. 173-190. ISSN 978-86-6153-123-1
5. Jovanovska, Sashka and Talevska, Marija and Tashkoska, Marija (2025) *The structure of Noun Phrases.* ASERC 2nd International Conference on Humanity and Social Sciences, 2 (1). pp. 53-64.
6. Jovanovska, Sashka and Talevska, Marija and Tashkoska, Marija (2024) *Typical English Sentence Patterns.* Academy Global Publishing House - New York, 6. pp. 50-56. ISSN ISBN: 978-625-6283-78-7
7. Jovanovska, Sashka and Talevska, Marija and Tashkoska, Marija (2023) *Modification of the verb phrase - Adjunct Adverbs.* Academy Global Publishing House. pp. 150-157. ISSN 978-625-6830-27-1
8. Jovanovska, Sashka and Talevska, Marija and Tashkoska, Marija (2024) *Word Classes In English - Grammatical Categories.* In: Spectrum 6.0: - Bridging Disciplines for Sustainable Development. Eudoxia Research University - USA, New Castle, USA, pp. 238-254. ISBN 979-8344702636
9. Miller, J. 1996. Clefts, particles and word order in languages of Europe. LanguageSciences, 18(1-2):111–125.
10. Rodney Huddleston, R. (1984). Introduction to the Grammar of English. CambridgeUniversity Press.
11. Verspoor, M. and Sauter, K. (2000). English sentence analysis: an introductory course. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KAVRAM YANILGILARINA İLİŞKİN FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Güler ÇAVUŞOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gulersa2002@yahoo.com, gcavusoglu@comu.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-1831-6559

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel kavram yanılgılarına ilişkin farkındalıklarının ve bu yanılgılara yönelik pedagojik yaklaşımlarının incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımıyla desenlenmiştir. Çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 39 ilköğretim matematik öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak öğretmen adaylarının kavram yanılgılarını tanımlama, nedenlerini açıklama ve giderme yollarını önerme becerilerini ortaya koyan açık uçlu performans görevleri kullanılmıştır. Veriler doküman analizi yoluyla çözümlenmiştir. Bulgular, öğretmen adaylarının en sık kesirler, ondalık sayılar, negatif sayılar, eşitlik işaretinin anlamı, işlem anlamı ve geometrik sınıflama konularında kavram yanılgıları belirlediklerini göstermektedir. Katılımcılar yanılgıların temel nedenleri olarak aşırı genelleme, işlemsel öğrenme alışkanlığı, sembolik dilin yanlış yorumlanması ve somut deneyim eksikliğini vurgulamışlardır. Yanılgıların giderilmesine yönelik öneriler incelendiğinde kavram karikatürleri, çoklu temsiller, zihin haritaları, Vee diyagramları ve tartışma temelli öğretim yaklaşımlarının öne çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak öğretmen adaylarının kavram yanılgılarını tanıma düzeylerinin orta düzeyde olduğu, ancak pedagojik çözüm önerilerinin çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. Bulgular, öğretmen yetiştirme programlarında kavramsal anlamaya dayalı öğretim uygulamalarının güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Matematik eğitimi, matematiksel kavram yanılgıları, ilköğretim matematik öğretmeni adayları, kavramsal anlama, öğretmen eğitimi

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

AN EXAMINATION OF MIDDLE SCHOOL PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS' AWARENESS OF MATHEMATICAL MISCONCEPTIONS

Asst. Prof. Güler ÇAVUŞOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye

E-mail: gulersa2002@yahoo.com, gcavusoglu@comu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1831-6559

This study aims to examine middle school pre-service mathematics teachers' awareness of mathematical misconceptions and their pedagogical approaches to addressing them. The study was designed within a qualitative research framework. The participants consisted of 39 middle school pre-service mathematics teachers enrolled at a public university. Open-ended performance tasks that elicited participants' abilities to identify misconceptions, explain their causes, and propose instructional solutions were used as data collection tools. The data were analyzed using document analysis. The findings indicate that the most frequently identified misconceptions were related to fractions, decimal numbers, negative numbers, the meaning of the equal sign, operational understanding, and geometric classification. Participants emphasized overgeneralization, procedural learning habits, misinterpretation of symbolic language, and lack of concrete experience as the primary sources of misconceptions. In terms of instructional remediation, concept cartoons, multiple representations, mind maps, Vee diagrams, and discussion-based teaching approaches were frequently suggested. The results reveal that while pre-service teachers demonstrate a moderate level of awareness of misconceptions, their pedagogical solution strategies display considerable diversity. The findings highlight the need to strengthen concept-oriented instructional practices in teacher education programs.

Keywords: Mathematics education, mathematical misconceptions, middle school pre-service mathematics teachers, conceptual understanding, teacher education

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

AİLE KURUMUNUN OKUL DİSİPLİN POLİTİKALARINA ETKİSİ: OKUL YÖNETİCİLERİ GÖRÜŞLERİNE DAYALI BİR İNCELEME

Dr, Yasin DEMİRCİ

MEB, yasindemirci77@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8665-4261

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, aile kurumunun okul disiplin politikaları üzerindeki etkisini okul yöneticilerinin deneyimleri ve algıları doğrultusunda incelemektir. Öğrencilerin okul ortamındaki davranış örüntülerinin önemli ölçüde ailede başlayan sosyalizasyon süreçlerinin bir yansıması olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda ebeveynlik stilleri, aile içi iletişim biçimleri, sınır koyma pratikleri ve dijital ebeveynlik yaklaşımları okul disiplin süreçlerinin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Araştırma nitel yöntemle yürütülmüş ve fenomenolojik desen kullanılmıştır. Ankara ilinde farklı sosyoekonomik düzeyleri temsil eden okullarda görev yapan 22 okul yöneticisi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş; elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.

Bulgular, aile tutumlarının öğrencilerin disiplin davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Tutarsız disiplin anlayışı, sınır koyma eksikliği, aşırı korumacılık ve aile içi çatışmaların okul ortamında kural ihlali, saldırganlık ve uyum problemleri olarak yansıdığı belirlenmiştir. Ayrıca dijital ebeveynlik eksikliği; siber zorbalık, sosyal medya bağımlılığı ve çevrim içi oyun temelli davranış sorunlarının artmasına zemin hazırlamaktadır. Araştırma, aile–okul iletişiminin disiplin süreçlerinin başarısında kritik bir değişken olduğunu göstermiştir. Destekleyici ve iş birliğine açık ailelerin bulunduğu okullarda disiplin uygulamalarının daha etkili yürütüldüğü; öğretmen otoritesini zayıflatan aile tutumlarının ise disiplin politikalarını zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Okul yöneticilerinin disiplin süreçlerinde arabuluculuk, aile eğitimi, rehberlik iş birliği ve çok paydaşlı yönetim stratejileri geliştirdiği görülmüştür.

Sonuç olarak aile–okul değer ve kural uyumunun disiplin politikalarının sürdürülebilirliği açısından temel belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma, disiplin politikalarının yalnızca okul içi düzenlemelerle değil, aile yapısı ve ebeveynlik yaklaşımlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymakta ve politika yapıcılara, yöneticilere ve eğitim paydaşlarına kapsamlı öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile kurumu, okul disiplini, ebeveynlik tutumları, aile–okul iş birliği, dijital ebeveynlik, okul yöneticileri.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT of THE FAMİLY INSTİTUTİON on SCHOOL DİSCİPLİNE POLİCİES: AN EXAMİNATİON BASED on SCHOOL ADMİNİSTRATORS' PERSPECTİVES

Dr, Yasin DEMİRCİ

MEB, yasindemirci77@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8665-4261

Abstract

This study aims to examine the influence of the family institution on school discipline policies based on the experiences and perceptions of school administrators. Students' behavioral patterns in school are largely shaped by early socialization processes within the family context. Parenting styles, family communication practices, boundary-setting approaches, and digital parenting behaviors significantly affect the nature and effectiveness of school discipline processes. The study was conducted using a qualitative phenomenological design. Semi-structured interviews were carried out with 22 school administrators working in schools representing diverse socioeconomic contexts in Ankara, Türkiye. The data were analyzed using thematic analysis.

The findings indicate that family attitudes play a decisive role in shaping students' disciplinary behaviors. Inconsistent discipline practices, lack of boundaries, overprotective parenting, and family conflicts often manifest as rule violations, aggression, and behavioral maladjustment in schools. In addition, inadequate digital parenting contributes to increased risks such as cyberbullying, excessive social media use, and online gaming-related behavioral problems. The study further reveals that the quality of family–school communication is a critical determinant of disciplinary success. Schools with supportive and cooperative families experience fewer disciplinary challenges, whereas parental behaviors that undermine teacher authority complicate disciplinary processes. School administrators employ various strategies, including mediation, parent education programs, collaboration with counseling services, and multi-stakeholder discipline management approaches.

Overall, alignment between family and school values and behavioral expectations emerges as a central factor in ensuring sustainable and effective discipline policies. The study concludes that school discipline should not be treated solely as an internal institutional matter but as a collaborative process shaped by family dynamics and parenting approaches. The findings provide significant implications for policymakers, school leaders, and educators seeking to strengthen discipline practices and improve student behavioral outcomes.

Keywords: Family institution, school discipline, parenting styles, family–school collaboration, digital parenting, school administrators

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN OKUL KÜLTÜRÜNE ETKİSİ: YÖNETİCİLER AÇISINDAN BİR ALAN ÇALIŞMASI

Dr, Yasin DEMİRCİ

MEB, yasindemirci77@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8665-4261

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, dijital dönüşümün okul kültürü üzerindeki etkilerini okul yöneticilerinin deneyimleri ve algıları doğrultusunda bütüncül bir çerçevede incelemektir. Dijital dönüşüm, eğitim örgütlerinde yalnızca teknolojik altyapının güçlendirilmesi ya da dijital araçların pedagojik süreçlere entegrasyonu olarak değil; aynı zamanda iletişim biçimlerini, karar alma mekanizmalarını, liderlik anlayışını, iş birliği kalıplarını ve örgütsel değerleri yeniden yapılandıran kültürel bir değişim süreci olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışma, dijital dönüşüm–okul kültürü–dijital liderlik ilişkisini yönetsel ve kültürel boyutlarıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma fenomenolojik desenle yürütülmüş nitel bir çalışmadır. Çalışma grubunu Ankara ilinde görev yapan ve dijital dönüşüm süreçlerinde aktif rol üstlenen 6 müdür ve 6 müdür yardımcısı olmak üzere toplam 12 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmış, görüşmeler kelimesi kelimesine çözümlenmiş ve tümevarımsal tematik analiz yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Kodlama sürecinde açık kodlardan kategorilere, kategorilerden temalara ulaşılmış; analiz sürecinin güvenirliği uzman görüşü, katılımcı doğrulaması ve araştırmacı yansıtıcı notlarıyla desteklenmiştir.

Bulgular, dijital dönüşümün okul kültürü üzerinde çift yönlü ve katmanlı bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Dijitalleşmenin okul içi iletişim ağlarını hızlandırdığı, öğretmenler arası iş birliğini artırdığı ve veri temelli karar alma kültürünü güçlendirdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte dijital yeterlik farklılıklarının öğretmenler arasında uyum sorunlarına ve kültürel gerilimlere yol açtığı; dijital izleme ve performans takip sistemlerinin bazı paydaşlarda kontrol ve gözetim algısını güçlendirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzey farklılıklarının dijital dönüşümün uygulanabilirliği, eşitlik algısı ve sürdürülebilirliği üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Bulgular, dijital liderlik davranışlarının dönüşümün yönünü ve niteliğini önemli ölçüde şekillendirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak araştırma, dijital dönüşümün teknik bir reformdan ziyade kültürel ve yönetsel bir yeniden yapılanma süreci olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Okul kültürüyle uyumlu, katılımcı ve güven temelli liderlik stratejilerinin dijital dönüşümün başarısı ve sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir. Çalışma, dijitalleşme politikalarının kültürel boyutunu görünür kılması bakımından literatüre özgün katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Dijital dönüşüm, okul kültürü, dijital liderlik, örgütsel değişim.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT of DİGİTAL TRANSFORMATİON on SCHOOL CULTURE: A FİELD STUDY from THE PERSPECTİVE of SCHOOL ADMİNİSTRATORS

Dr, Yasin DEMİRCİ

MEB, yasindemirci77@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8665-4261

Abstract

This study aims to examine the impact of digital transformation on school culture through the lived experiences and perceptions of school administrators. Digital transformation in education is conceptualized not merely as technological integration but as a comprehensive cultural and managerial restructuring process that reshapes communication patterns, decision-making mechanisms, leadership approaches, collaboration structures, and organizational values. The study seeks to analyze the interrelationship between digital transformation, school culture, and digital leadership within a contextualized educational setting.

The research was conducted using a phenomenological qualitative design. The participants consisted of 12 school administrators (6 principals and 6 vice principals) actively involved in digital transformation processes in public schools in Ankara, Türkiye. Data were collected through semi-structured in-depth interviews, transcribed verbatim, and analyzed using inductive thematic analysis. The coding process progressed from open coding to categories and themes. Trustworthiness was ensured through expert validation, member checking, and reflective field notes.

The findings reveal that digital transformation has a multidimensional and dual impact on school culture. On the positive side, digitalization enhances communication networks, strengthens teacher collaboration, supports data-informed decision-making practices, and contributes to the development of a learning-oriented organizational culture. However, disparities in digital competencies among teachers lead to internal tensions and uneven adaptation processes. Furthermore, digital monitoring and performance-tracking systems generate perceptions of control and surveillance among some stakeholders. Socio-economic disparities significantly influence the implementation, equity perceptions, and sustainability of digital transformation initiatives. The results highlight that digital leadership practices play a decisive role in shaping the direction and quality of cultural transformation.

The study concludes that digital transformation should be addressed as a cultural and managerial restructuring process rather than a purely technical reform. Participatory, trust-based, and culturally aligned leadership strategies are critical for ensuring sustainable digital transformation in schools. By foregrounding the cultural dimension of digitalization, the study contributes to the existing literature and offers practical implications for policymakers and school leaders.

Keywords: Digital transformation, school culture, digital leadership, organizational change,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

STUDENT PERSPECTIVES ON THE IMPACT OF EDUCATIONAL GAMES ON TURKISH LANGUAGE ACADEMIC ACHIEVEMENT

Dr. Ali UZUN

Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TÖMER

Kahramanmaraş

uzunali46@gmail.com, 05056621237

ORCID NO: https://orcid.org/0000-0002-7921-1534

Prof. Dr. Oğuzhan SEVİM

Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Department of Turkish Language Education

Erzurum

o.sevim@atauni.edu.tr, 0541 2437221

ORCID NO: https://orcid.org/0000-0001-7533-4724

ABSTRACT

The strategic objective is to list prospective teachers' academic achievements, attitudes toward the course, and motivation in the Turkish language based on the details of trained games. For this purpose, the phenomenological design, a qualitative research method, was chosen for the study. This approach was considered suitable for understanding and retaining information about trained games based on the experiences to be conducted. The participants included 34 students (20 girls and 14 boys) from different grades in a middle school in Türkiye. The students participated voluntarily. Data were collected using interview forms, with up to half of the recorded data selected according to the maximum diversity range, and content analysis was used to further reveal the impact of the trained games on the students in depth. The findings show that educational games are more effective and preferable compared to traditional methods. Specifically, 65.63% stated that educational games were more effective in Turkish lessons, 9.38% suggested using both methods together, and 53.57% said that trained games increased their interest in the lesson, while 17.86% stated that they used these games for "fun." In this case, it is seen that children learn from the activities they play, affective stress is both strengthened and reduced, and attention span is extended. Similarly, in the findings regarding vocabulary development, the codes "ability to use the word" (30.56%), "permanence" (16.67%), and "play" (19.44%) were highlighted; this indicates that educational games positively contribute to both the increase of vocabulary and its entry into long-term memory.

Keywords: Educational games, Turkish language class, academic achievement, motivation.

1. INTRODUCTION

Developments in education systems have led to changes in teaching methods and techniques. Today, with the rise of learner-centered approaches, there is a significant increase in interest in teaching practices that promote active student participation in lessons and make learning more meaningful, lasting, and measurable. In this context, educational games have emerged as an important tool supporting both the academic and social development of students. Game-based learning enriches classroom experiences by activating fundamental dynamics of learning such as curiosity, exploration, interaction, and feedback. Especially in language teaching, game-based learning is recognized as an effective method for improving students' language skills.

Several characteristics of games connect play and language development. Many games involve symbolic thinking, with real objects in games serving as symbols. The relationship between the symbol and the object it represents is similar to the relationship between a word and its referent (Genç Ersoy, 2021). This demonstrates that games allow children to practice establishing symbolic relationships. Other characteristics linking games to language development include social interaction and the language input provided during these interactions (Weisberg et al., 2013).

Language learning is not only the acquisition of grammatical structures; it is also the process of constructing meaning, communicating within context, and processing language input through social interaction. Turkish language lessons are a fundamental subject in which students acquire the skills to use their native language correctly and effectively and develop their communication abilities. However, traditional teaching methods can lead to distraction, apathy, and learning difficulties for some students. This increases the importance of approaches that enhance interaction in teaching processes, position the student as an active participant in learning, and support classroom participation. Educational games can make Turkish language lessons more engaging and productive by increasing student motivation; they make learning tangible and facilitate the understanding of abstract concepts. Furthermore, games can provide a safe learning environment that reduces the fear of making mistakes, thereby increasing students' opportunities to experiment with and use the language.

This research aims to examine the effects of educational games on the learning process in Turkish language lessons. The study yielded comprehensive findings on how educational games contribute to students' language skills, attitudes toward the lesson, and academic achievement. These findings demonstrate that the planned and goal-oriented use of educational games in Turkish language teaching has significant potential to improve the quality of the teaching process and strengthen learning outcomes. These results provide important data for the widespread use and integration of educational games into the teaching process in Turkish language instruction.

In this context, the research problem was defined as: "What are students' opinions regarding the effects of educational games on their academic achievement, attitudes toward the lesson, and

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

learning motivation in Turkish language lessons?" Accordingly, answers were sought to the following sub-questions:

1. What is the level and quality of students' experience with educational games in Turkish language lessons?
2. What are students' perceptions of the impact of educational games on the attractiveness of Turkish language lessons (perceived interest and participation in the lesson)?
3. What are students' perceptions of the contribution of educational games to their vocabulary development?
4. How do students compare and evaluate the effectiveness of educational game-based teaching with traditional teaching methods in Turkish language lessons?

2. METHOD

2.1. Research Model

In this research, phenomenology, a qualitative research design, was chosen to explore the experiences, opinions, and thoughts of the students in depth, in line with the study's objective. This was accomplished through semi-structured, face-to-face, in-depth interviews using open-ended questions. The phenomenological design provides an opportunity to understand how experiences are lived in a particular situation or phenomenon, allows individuals to convey their own experiences, and enables researchers to access various dimensions that cannot be obtained through other methods (Büyüköztürk et al., 2013; Cresswell, 2016).

The phenomenological research process used in this study is shown in Visual 1.

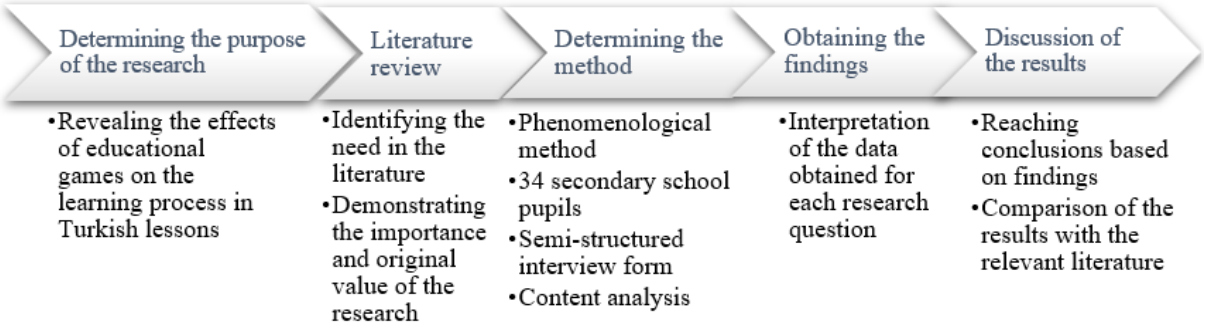

Visual 1. Steps of the Phenomenological Research Process

Qualitative research seeks to deeply understand individuals' experiences, perceptions, thoughts, and life events. In this context, student opinions on the impact of educational games in Turkish language education were analyzed in detail and holistically. Using a phenomenological design, the study aimed to reveal the common meaning patterns in students' lived experiences regarding the use of educational games in Turkish language lessons. Understanding the effects of educational games not only through measurable quantitative data but also by drawing on students' lived experiences was the main reason for choosing this approach. Accordingly, the data collection and analysis process were structured with the steps of describing participants' experiences, identifying meaning units, creating themes, and revealing the essence of the experience.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.2. Participants

The study group consisted of 34 students (20 girls, 14 boys) from various grade levels in a middle school in Turkey. Participants were selected voluntarily, with particular attention given to including students from different grade levels. This diversity enabled a comparison of aspects of educational game experiences that might vary by grade level and enriched the findings.

2.3. Data Collection

A semi-structured interview form was used as the data collection tool. Initially, the researchers prepared a draft form with six open-ended questions. The draft was reviewed by an expert in Turkish language education, and, based on the expert's feedback, two questions that overlapped in scope were removed. The final form consisted of four open-ended questions.

The final interview form was designed to reveal students' perceptions of educational games, their evaluations of the contribution of these activities to Turkish language lessons, the positive and negative aspects they encountered during the process, the impact on their learning experiences, and their thoughts on the role of educational games in the teaching process. The open-ended questions allowed participants to elaborate on their experiences in their own words, providing more in-depth and contextually sensitive qualitative data.

In this study, the content analysis technique was used to analyze data obtained through a semi-structured interview form. The basic process in content analysis is to group similar data within specific concepts and themes and to interpret them in a way that the reader can understand (Yıldırım and Şimşek, 2011; Karataş, 2015).

Accordingly, the analysis process followed these steps: (i) transcribing and pre-reading the data, (ii) identifying meaningful expression units, (iii) creating codes, (iv) categorizing the codes based on their similarities and differences, (v) deriving themes from the categories, and (vi) reporting the findings supported by direct quotations. To ensure consistency in coding and theme creation, the data were examined repeatedly, and the resulting codes and themes were interpreted in relation to the research objective and problem statement.

3. FINDINGS

For the first sub-problem of the research, participants' experiences with educational games in Turkish lessons and their opinions about these experiences were analyzed. The findings are shown in Table 1.

Table 1. Participants' Experiences with Educational Games in Turkish Lessons

Code	***f***	**%**	**Participants**
No	17	50 .0	P1, P2, P4, P5, P6, P7, P11, P15, P16, P17, P19, P20, P21, P22, P23, P25, P26
Activity	3	8.82	P3, P24, P28
Game	4	11.76	P3, P13, P24, P29
Word derivation	1	2.94	P8
Matching	1	2.94	P9
Reinforcement	1	2.94	P10
Poetry reading	1	2.94	P12

Debate	2	5.88	P12, P30
Social activity	1	2.94	P12
Story completion	1	2.94	P14
Question	1	2.94	P18
Taboo	1	2.94	P27

According to Table 1, 50% of the students participating in the study stated that educational games were not included in Turkish lessons ("No"). This finding indicates that educational games are not sufficiently integrated into classroom teaching. In contrast, 50% of the participants stated that they participated in different types of educational games or activities in Turkish lessons.

When examining the educational practices mentioned by the students, general terms such as "Game" (11.76%) and "Activity" (8.82%) stand out. This indicates that students have an interest in and experience with educational games; however, some students refer to game types in more general terms. The fact that other options (e.g., discussion 5.88%; word derivation, story completion, taboo, poetry reading, etc.) were each mentioned at a rate of 2.94% suggests that educational games are associated with more specific types of activities by a limited number of students, and that games or activities supporting different learning preferences are used occasionally.

Regarding the second sub-problem of the research, the findings obtained from student opinions on the question "Do you think educational games make Turkish lessons more engaging? How?" are presented in Table 2.

Table 2. Student Opinions on the Effect of Educational Games on Turkish Lessons

Code	***f***	**%**	**Participants**
Engaging	10	21.74	P1, P2, P4, P6, P7, P11, P15, P17, P24, P25
Fun	9	19.57	P1, P6, P9, P12, P16, P18, P20, P27, P28
Lasting	6	13.04	P2, P10, P13, P16, P18, P28
Application	2	4.35	P3, P13
Live	2	4.35	P5, P29
Motivation	3	6.52	P6, P27, P30
Reinforcement	1	2.17	P7
Effective	2	4.35	P7, P15
Curiosity	2	4.35	P14, P15
Yes	4	8.70	P19, P20, P21, P26
Ease of understanding	1	2.17	P23
Learning	1	2.17	P22

When Table 2 is examined, it is seen that participants' opinions regarding the effect of educational games on Turkish lessons are largely positive. The most frequently emphasized code is "engaging" (21.74%), with students stating that educational games make the lesson less monotonous and increase their attention. This is followed by the codes "fun" (19.57%) and "retention-inducing" (13.04%). This finding shows that students experience the learning

process more enjoyably through game-based activities and believe that the retention of learned information increases.

Some students also stated that educational games increase motivation (6.52%), make the lesson livelier (4.35%), and make the learning process more effective or participatory (4.35%). The codes "reinforcement," "ease of understanding," and "learning," which were expressed with lower frequency, highlight the function of educational games in supporting comprehension and strengthening learning. These results indicate that educational games are perceived by students as a teaching practice that enhances the quality of the lesson in terms of interest, fun, motivation, and retention.

Regarding the third sub-problem of the research, the findings obtained from student opinions on the question "How can educational games be used for more effective vocabulary development in Turkish lessons?" are presented in Table 3.

Table 3. Participants' Suggestions for Educational Games in Turkish Lessons

Code	***f***	**%**	**Participants**
Word derivation	3	7,89	P1, P2, P10
Puzzle	4	10,53	P1, P5, P26, P30
Discussion	1	2,63	P3
Competition	1	2,63	P3
Conversation	1	2,63	P4
Cards	1	2,63	P5
Story completion	3	7,89	P6, P7, P30
Word games	8	21,05	P8, P10, P11, P19, P20, P22, P23, P30
Riddle	1	2,63	P8
Related to life	1	2,63	P9
Mind map	1	2,63	P10
Quiz	1	2,63	P14
Simulation	1	2,63	P15
Game	1	2,63	P15
Logic games	1	2,63	P16
Word hunt	1	2,63	P17
Application	1	2,63	P18
Question	1	2,63	P19
Vowel game	1	2,63	P21
Presentation	1	2,63	P24
Word pool	1	2,63	P25
Taboo	2	5,26	P26, P27
Card games	1	2,63	P28
Reading books	1	2,63	P29

Table 3 shows that participants' suggestions for educational games to be used in Turkish lessons are predominantly focused on vocabulary development. The most frequently suggested game type is "word games" (21.05%). This finding indicates that students view gamified vocabulary activities as effective and functional for developing their vocabulary. The next most common

suggestions are "puzzles" (10.53%) and "word derivation" (7.89%). These results suggest that students find activities that engage cognitive processes such as word generation, clue solving, and association both enjoyable and supportive of learning.

Additionally, the notably high number of suggestions for "story completion" (7.89%) indicates that students need not only vocabulary memorization but also activities that require using words in context and creative language production. "Taboo" (5.26%) is another game type suggested by students, as it supports skills such as word association, establishing relationships between concepts, and quick thinking. The lower percentages of suggestions for activities such as discussion, competition, mind mapping, and simulation show that educational games are considered not only for entertainment but also as teaching practices that promote interaction, collaboration, and active participation.

Regarding the fourth sub-problem of the research, the findings from students' opinions on the question "When you compare traditional teaching methods with educational games, which do you think would be more effective in Turkish lessons?" are presented in Table 4.

Table 4. Students' Opinions on the Method of Teaching Turkish Lessons

Code	***f***	**%**	**Participants**
Educational games	21	65,63	P1, P2, P5, P9, P10, P11, P12, P14, P15, P16, P18, P19, P20, P21, P23, P24, P25, P26, P27, P29, P30
Socialization	1	3,13	P3
Last-lasting	2	6,23	P3, P22
Motivation	1	3,13	P3
Attention	2	6,23	P6, P28
Vocabulary	1	3,13	P7
Basic Knowledge	1	3,13	P7
Both methods	3	9,38	P8, P13, P17

Table 4 shows that 65.63% of participants stated that educational games are more effective in Turkish lessons. Among the reasons for this preference, retention (6.23%) stood out, while socialization (3.13%), motivation (3.13%), attention (3.13%), and vocabulary (3.13%) were emphasized at lower rates. However, 9.38% of participants indicated that using educational games together with traditional teaching methods would be more appropriate. Overall, these findings show that students consider educational games a more effective and preferred teaching approach in Turkish lessons.

4. GENERAL EVALUATION AND CONCLUSIONS

This study investigated, through qualitative data, middle school students' perceptions of educational games in Turkish lessons and the effects of these games on language learning, motivation, and interest in the lesson. The findings show that students consider educational games more effective and preferable compared to traditional methods. Specifically, 65.63% of participants stated that educational games are more effective in Turkish lessons, while 9.38% suggested using both methods together. Additionally, 53.57% of students stated that educational games increased their interest in the lesson, and 17.86% found these games "fun." These findings suggest that game-based activities strengthen the affective dimension of

students, increase participation in the lesson, and support attention span and willingness to learn.

Regarding vocabulary learning, the codes “vocabulary learning” (30.56%), “game” (19.44%), and “retention” (16.67%) stood out. This indicates that educational games contribute to vocabulary development and support the retention of learned information in long-term memory. The results generally align with the literature, which finds that game-based learning increases student motivation and learning retention. Genç Ersoy's (2021) study, in which students emphasized the positive aspects of using educational game techniques in Turkish lessons, is consistent with the results of this research. Furthermore, it is understood that students develop both production- and problem-solving-based strategies through interactive games such as word derivation, puzzle solving, and Taboo, and that their higher-order thinking skills are also supported in this way.

In general, educational games are used to a limited extent in Turkish lessons, but when used, they are positively received by students and support language skills. The findings of this research indicate that educational games in Turkish language lessons can make significant contributions in the following areas:

- Increased interest and motivation in the lesson: Educational games can help students develop positive attitudes toward the lesson and maintain their interest.
- Vocabulary development and retention: Game-based activities can support the learning of new words and the storage of information in long-term memory
- Active participation and interaction: Educational games can create a more student-centered learning environment by increasing classroom interaction.

Based on the research results, the following recommendations can be made:

- Educational games should be systematically integrated into Turkish language lesson plans, and a variety of games catering to different learning styles should be provided.
- Practical training on game-based learning strategies should be included in teacher training programs, and teachers should be supported in using these methods confidently.
- Future research should examine the impact of game-based applications on academic achievement using quantitative criteria, and dissemination efforts should be carried out to assess their applicability at different school levels.

In conclusion, this study emphasizes the importance of alternative and student-centered approaches in Turkish language teaching. It is concluded that language teaching processes can be made both more effective and more enjoyable through the conscious design and planned implementation of educational games.

REFERENCES

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Pegem Akademi. https://doi.org/10.14527/9789944919289

Creswell, J. W. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches.* M. Butun & S. B. Demir (Edt.). Ankara: Siyasal

Genç Ersoy, B. (2021). Türkçe öğretiminde eğitsel oyun kullanımı: Bir meta-tematik analiz çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 9*(2), 510-530. https://doi.org/10.16916/aded.887902

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Journal of Spiritual-Based Social Work Research, 1*(1), 62-80.

Weisberg, D. S., Zosh, J. M., Pasek, K. H., & Golinkoff, R. M. (2013). Talking it up play, language devolopment and the role of adult support. *American Journal of Play, 6*(1), 39- 54.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık. https://www.surelikitap.com/tr/kitap/sosyal-bilimlerde-nitel-arastirma-yontemleri-9789750269820

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

AKADEMİK BAŞARININ YORDAYICILARI OLARAK, ZAMAN YÖNETİMİ VE OKUL BAĞLILIĞI ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Sebiha Karagül Çavuşlu,
Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı/Ankara
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
cavuslu.sebiha@std.izu.edu.tr
ORCID ID:0000-0001-9775-5140

Prof. Dr. Mustafa Yüksel ERDOĞDU,
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
myerdogdu@gmail.com
ORCID:0000-0001-6403-6630

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, akademik başarının yordayıcıları olarak zaman yönetimi ve okul bağlılığının rolünün incelenmesidir. Lise öğrencilerinde akademik başarının yordayıcısı olarak zaman yönetiminin ve okul bağlılığının rolünün araştırılması için gerçekleştirilen bu çalışma ilişkisel tarama modeli ile gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın evreni Ankara İlinin Çankaya, Yenimahalle ve Gölbaşı ilçelerinde 2025-2026 eğitim öğretim yılında lisede öğrenim gören 286'sı (%59,7) kadın, 193'ü (%40,3) erkek toplamda 479 öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğrencilere Zaman Yönetimi Ölçeği ile Okula Bağlılık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Lise öğrencilerinde akademik başarı, zaman yönetimi, okul bağlılığı arasındaki ilişkinin tespiti için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. İki grup puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için t testi, ikiden fazla grup puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için tek yönlü ANOVA, İkiden fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini test etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, okul bağlılığı alt boyutları bağımsız değişkenlerinin lise öğrencilerinde akademik başarıyı yordadığı bulunmuştur. Akademik başarıyı açıklayan değişkenlerden en yüksek olan duygusal bağlılık olduğu saptanmıştır. Zaman yönetimi ölçeğinin alt boyutu olan zaman planlamasının akademik başarıyı en fazla etkileyen değişken olduğu tespit edilmiştir. Okul bağlılığı ölçeği alt boyutlarından duyuşsal boyut akademik başarısı pozitif ve anlamlı bir şekilde yordadığı ve akademik başarının varyansın %6,3'ini ifade ettiği tespit edilmiştir. Zaman yönetimi alt boyutunda zaman planlamasının akademik başarıyı pozitif ve anlamlı bir şekilde yordadığı, akademik başarının varyansın %5,4'ünü ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Başarı, Zaman Yönetimi, Okul Bağlılığı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF THE RELATİONSHİP BETWEEN TIME MANAGEMENT AND SCHOOL ENGAGEMENT AS PREDICTORS OF ACADEMIC SUCCESS

This study aims to examine the role of time management and school commitment as predictors of academic success. This study, conducted to investigate the role of time management and school commitment as predictors of academic success in high school students, was carried out using a correlational survey model. The population of this study consisted of 479 students (286 (59.7%) female and 193 (40.3%) male) studying in high schools in the Çankaya, Yenimahalle, and Gölbaşı districts of Ankara Province during the 2025-2026 academic year. In the research, students were administered the Time Management Scale, the School Commitment Scale, and a Personal Information Form. Pearson correlation analysis was performed to determine the relationship between academic success, time management, and school commitment in high school students. A t-test was used to test the significance of the difference between the mean scores of two groups, one-way ANOVA was used to test the significance of the difference between the mean scores of more than two groups, and multiple regression analysis was used to test the effect of more than two independent variables on the dependent variable. According to the study results, the sub-dimensions of school commitment were found to predict academic achievement in high school students. Emotional commitment was identified as the variable with the highest predictor value for academic achievement. Time planning, a sub-dimension of the time management scale, was found to be the variable with the greatest influence on academic achievement. The affective dimension of the school commitment scale positively and significantly predicted academic achievement, accounting for 6.3% of the variance. In the time management sub-dimension, time planning positively and significantly predicted academic achievement, accounting for 5.4% of the variance.

Keywords: Academic Achievement, Time Management, School Engagement,

1.GİRİŞ

Son yıllarda öğrencilerin akademik başarıları çok araştırılan konulardan birisi olmuştur. Akademik başarı öğrencilerin hem mesleki ve hem de sosyal olarak hazırlanmaları ve geleceklerini şekillendirmek açısından büyük öneme sahiptir. Öğrencilerin akademik başarıları dönem ve yıl içinde yapılan sınavlarda, projelerde alınan puanlar gibi ölçütlerle belirlenir (Ersoy ve Peker, 2020: 86). Akademik başarı ile ilgili birçok bilim adamı farklı tanımlar yapmıştır. Erdoğdu'ya göre (2019: 6) akademik başarı; okullardaki derslerde öğrenilen bilgi ve becerilerin öğretmenlerin verdiği not ile ortaya çıkan durum olarak ifade ederken, başka bir tanımda bir öğrencinin başarılı olmasını sağlayan matematik gibi dersler ve düşünme yetkinliklerini ifade eden öğrencinin başarısı olarak tanımlanır (Borsato & Lindholm-Leary, 2006: 176).

Bazı araştırmacılar akademik başarıyı, kişisel ve profesyonel eğitim sonrası başarıyla ilişkili olduğunu (Milovanska-Farrington, 2020: 526) ve aynı zamanda eğitim kurumlarının performanslarının da hayati bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir (Alyahyan ve Düştegör, 2020: 3). Mahnaz ve Kiran (2024: 1353)'a göre akademik başarı, bir öğrencinin okulda öğretilen bilgi ve becerileri anlama, öğrenme ve uygulama becerilerindeki kapasitesini genellikle notlar, test puanları gibi değerlendirmelerle ölçülür. Tareke (2025: 1) akademik başarıyı, öğrencilerin, eğitim kurumlarının ilerlemesinin bir parçası olduğunu ve akademik başarının yüksek olması bir öğrencinin konuyu güçlü bir şekilde anladığı ve bunu sınavlar veya ödevler aracılığıyla gösterebilmesi olarak tanımlarken; öğrencinin belirli öğrenme hedeflerine ulaşma düzeyini göstermesi (Ali vd., 2013: 283), bir kişinin özellikle okul gibi eğitim ortamında yaptığı çalışmaların belli hedeflere ulaştığını gösteren, ders dışı etkinliklerde yetkinlik sergileyen performans sonuçlarının bir temsili olarak ifade etmektedir (Steinmayr vd., 2014: 1).

Akademik başarı ile ilgili çalışmalara bakıldığında; akademik olarak başarılı öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi yüksek seviyede olduğu (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006 :193), akademik başarının inançları etkilediği (Cooper ve Findley,1983: 424), ailenin sosyoekonomik durumu ile annenin eğitim seviyesinin akademik başarıyla ilişkisi olduğu (Lacour ve Tissington, 2011: 524), öğrencinin ailesinin aktif olarak katılmasının akademik başarısını yordadığı (Keçeli-Kaysılı, 2008: 78-79) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Günlük hayatta hemen hemen herkesin en fazla karşılaştığı kavramlardan birisi zamandır. Ardıç'a (2010: 57) göre zaman, kısaca bize tahsis edilen sürenin tamamı veya belirli bir eylemin gerçekleştiği dönem olarak ifade ederken, Sabuncuoğlu, Kaymaz ve Paşa (2016: 2); herkese eşit olarak sunulan, fakat bireyler tarafından farklı şekillerde değerlendirilen kıymetli ve benzersiz bir kaynak olduğu, bir eylemin gerçekleştiği süre olarak tanımlamaktadır. Bireyler, genellikle zamanın yetersizliğinden şikâyet ederler. Zaman, kıymetli ve önemlidir ancak değeri bilinmeden harcanan ve israf edilen de zamandır (Ardıç, 2010: 2).

Öğrencilerin sıkı çalışmalarına, derslerine çok zaman ayırmasına karşın başarılı olamamalarında genellikle düzensiz ve dengesiz çalışma yöntemleri vardır. Öğrencilerin zamanı daha verimli kullanma isteği, zaman yönetimi kavramının önem kazanmasını sağlamıştır (Erdul, 2005: 1). Zaman, para gibi biriktirilemez; hammadde olarak depolanamaz, başkalarına dağıtılamaz. Bazı kaynakların yerine alternatif kaynaklar kullanılabilir; örneğin, insan gücünün yerine makineler geçebilir. Zamanın yerine geçecek bir kaynak yoktur (Sabuncuoğlu, Kaymaz ve Paşa, 2016: 3).

Zaman yönetimi; plan-program yapma, not alma gibi eylemler, sürecidir. Zaman yönetimi, kişilerin günlük yaşantı, iş veya okul süreçleri ile uyumlu olması, belirli bir amaca ulaşmak için zamanı verimli bir şekilde kullanmasıdır (Claessens vd., 2009: 6-8). Buna göre hedefe ulaşmanın bir aracı olarak zaman yönetimi kullanılabilir. Başarılı zaman yönetimi için bireyin zihnen iyi olması, başarma isteği, bilgi birikimi ve devamlılık özelliğinin bulunması gerekir (Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç, 2017: 23).

Okula bağlılık, pozitif, memnuniyet sağlayan ve ders çalışmayla alakalı bilinçli bir zihin durumu (Schaufeli vd., 2002: 71), Erdoğdu'ya (2013: 283) göre ise; bireylerin okula aitlik duygusu, amaçlarını önemsemeleri, okulda yapması gerekenleri yapması ile başarılarını ifade etmektedir. Başka bir tanımda derslere yapılan hazırlık, okulda öğretilen konulara gösterilen

dikkat, öğretmenin sorduğu sorulara cevap vermek, soru sormak ve verilen ödevleri yapmak için ayırılan süre gibi davranışların tamamıdır (Bruyn, 2005: 16). Sınıf ortamı ve okul katılımı, akademik başarıyı önemli ölçüde etkileyen faktörlerdir. Bunlar; özellikle akademik olarak riskli durumda olan öğrenciler için önemlidir (Dotterer ve Lowe, 2011: 1649).
Yapılan çalışmalarda, okul bağlılıklarının, öğrencilerin akademik performansını artırdığı, sınıf tekrarı, okul terki seviyelerini azalttığı ve genelde okul yaşamları boyunca olumlu etkilediği görülmektedir (Wang ve Holcombe, 2010: 2).

Akademik başarının yordayıcıları olarak zaman yönetimi ve okul bağlılığının incelenmesi, öğrencilerin performansını etkileyen bilişsel ve duyuşsal faktörleri birlikte ele alması açısından önemlidir. Zaman yönetimi becerileri, öğrencilerin öğrenme süreçlerini planlı ve verimli yürütmelerine katkı sağlarken; okul bağlılığı, motivasyon, aidiyet ve akademik sebat üzerinde belirleyici bir rol oynar. Bu iki değişkenin birlikte incelenmesi, akademik başarının artırılmasına yönelik bütüncül müdahale programlarının geliştirilmesine zemin hazırlar. Ayrıca eğitim politikalarının ve rehberlik hizmetlerinin daha etkili biçimde yapılandırılmasına bilimsel dayanak sunar. Bu açıklamalara ve araştırma bulgularından yola çıkarak bu araştırmanın amacı; zaman yönetimi ve alt ölçekleri ile okul bağlılığı ve alt ölçeklerinin öğrencilerin akademik başarıyı yordama düzeyini ortaya koymak bununla birlikte öğrencilerin akademik başarılarının öğrencilerin demografik özelliklerine göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemektir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, öğrencilerin akademik başarılarının yordayıcısı olarak zaman yönetimi ve okul bağlılığı aralarındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmış bu nedenle çalışma nicel (ilişkisel) araştırma yöntemi modeline göre yapılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Ankara'nın merkez ilçelerinde bulunan devlet okullarında okuyan lise öğrencileridir. Çalışmanın örneklemi ise Ankara'nın merkez ilçelerinden Çankaya, Gölbaşı ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan 2025-2026 yılında eğitimleri süren lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmada küme örneklem yoluyla farklı sosyo-ekonomik düzeyden devlet okulları seçilmiştir. Çankaya Gölbaşı ve Yenimahalle ilçelerinden küme örneklem yöntemiyle seçilen dört lisede öğrenim gören ve çalışmaya gönüllük esasına göre katılan 286 kadın ve 193 erkek öğrencilerden toplam 479 lise öğrencilerinin örneklemi saptanmıştır. Küme örneklemde araştırılan kitle alt bölümlere ayırarak oluşturulan gruplardan ve bu grupların içinden eşit şekilde seçilmesini sağlayan bir yöntemdir (Ergin, 1988: 44).

Örneklem grubundaki öğrencilerin demografik özellikleri ve frekans yüzdelik verileri 286 (%59,7) kadın, 193 (% 40,3) erkek olmak üzere toplamda 479 öğrenciden elde edilen sonuçlardır. Öğrencilerden Meslek lisesine 138 (%28,8) Anadolu lisesine 67 (%14,0) öğrenciden İmam Hatip lisesine 230 (%48,0) Fen lisesine 67 (%9,2) giden öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencileri sınıf düzeyleri 9.sınıf 192 (%40,1), 10.sınıf 135 (%28,2) 11.sınıf 66 (%13,8), 12.sınıf 86 (%18,0) kişi oluşturmaktadır.

.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Okul Bağlılığı Ölçeği (OBÖ)

Katılımcıların okul bağlılığı seviyelerinin tespiti için Fredricks vd. (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlamasını Çengel, Çöğmen ve Totan (2017) tarafından yapılan OBÖ toplamda 19 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipindedir. Ölçeğin puanlanması "Çok Doğru" 5 "Çoğu Zaman Doğru" 4 "Bazen Doğru" 3 "Ara sıra Doğru" 2 "Hiç Doğru değil" 1 şekilde puanlanmaktadır. Ölçekteki maksimum puan 95, minimum puan 19 puandır.

Ölçek içerisindeki maddelerden üçü ters yönde (6,11,18); bu maddeler çevrildikten sonra toplam puan hesaplanmaktadır. Ölçekte yüksek puan alan öğrenciler, okula yüksek düzeyde bağlılık gösterdiklerini, düşük puan alanların okul bağlılığının düşük olduğunu ifade etmektedirler. Ölçeğin yapı geçerliliği incelendiğinde üç alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutların birincisi "Davranışsal Boyut" 5 maddeden (1,3,6,9,11,) "Duyuşsal Boyut" 6 maddeden (4,7,12,14,16,18) ve "Bilişsel Boyut" 8 maddeden (2,5,8,10,13,15,17,19) oluşmaktadır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizine göre ölçeğin uyum indeksleri uygun sınırlarda saptanmıştır ($\chi2$=618.90, sd=49, $\chi2$/sd=4.15, CFI=.96, SRMR=.05). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı .77 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki maddelerin korelasyon değerleri 0.33-0.67 aralığında değişmektedir. Ayrıca ölçekteki ayırt edicilik değerleri oldukça yüksek ayırt etme indekslerine sahip oldukları bulunmuştur. Test tekrar test güvenilirliği sonuçları ise 0.70 ile 0.79 aralığındadır.

Bu araştırmada Okul Bağlılığı Ölçeği Cronbach Alfa katsayısı bu örneklem grubu için .78 olarak yeniden hesaplanmış; diğer alt boyutlar, davranışsal için .54, bilişsel için .67 ve duygusal için de .73 olarak saptanmıştır.

2.3.2. Zaman Yönetimi Ölçeği (ZYÖ)

Britton ve Tesser'in (1991) geliştirdiği ZYÖ Alay ve Koçak (2002) Türkçe'ye uyarlamasını yapmıştır. ZYÖ 'nin güvenirlik ve geçerliğinin bulunmasında 35 madde 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Anketin güvenirliği 0.87 hesaplanmıştır (Alay ve Koçak ,2002: 9). Anketin geçerliliği iç geçerliğe ve yapısal geçerliğe bakılarak tespit edilmiş, alt boyutlarının saptanması için temel bileşenler faktör analiziyle bulunmuştur.

Anketin güvenirliği iç-tutarlılık yöntemiyle ölçülmüştür (a=0.87) bulunmuştur. Zaman Planlaması (1-16) maddeler, zaman tutumları (17-23) maddeler, zaman harcatıcılar (24-27) maddelerden oluşmaktadır. Zaman yönetimi 3 alt boyutu olan ve toplam 27 maddeden oluşan bir ankettir. Madde değerlendirmesi seçeneklerinden oluşan beşli likert derecelendirmeyle hesaplanmıştır. Ölçeğin puanlanması "Her Zaman" 5 "Sık sık" 4 "Bazen" 3 "Nadiren" 2 "Hiçbir Zaman" 1 şekilde puanlanmaktadır. Ayrıca alt boyutunda "negatif maddeler" (22,23,24,25,26,27) olduğundan, veriler girilirken puanlama terse çevrilmiş ve puanlanmıştır. Bu ölçek uygulamasından alınabilecek en yüksek 135, en düşük 27 puan hesaplanmaktadır.

Bu araştırmada Zaman Yönetim Ölçeği Cronbach Alfa bu örneklem grubu için .79 olarak yeniden hesaplanmış; zaman planlama için .85, zaman tutumları için .59 ve duygusal bağlılık için de .54 olarak saptanmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.3.3. Akademik Başarı Puanı

2024-2025 sene sonu öğrencilerin karne puanları okul idarecileri vasıtasıyla okulun genel not ortalaması kullanılmıştır. Akademik başarının tespitinde öğrencilerin bir önceki eğitim yılındaki not ortalaması aralığını işaretlemesiyle saptanmıştır.

2.4.Demografik Bilgi Formu

Kişisel bilgi formundaki 16 soru araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Öğrencilerin; demografik bilgilerini cevaplayacakları sorular yöneltilmiştir.

2.5.Verileri Analiz istatistik Yöntemleri

Araştırma kapsamında anket formlarından elde edilen SPSS 25. programı kullanılmıştır. Katılımcılara uygulanan okul bağlılığı ve alt boyutlarından elde edilen puanlar üzerinde normallik testi gerçekleştirilmiş. Bu testte basıklık (kurtosis) değeri .214 ile .223 arasında, çarpıklık (skewness) değeri .04 ve.112 arasında olduğu saptanmıştır. Zaman yönetimi ölçeği için de benzer bir analiz uygulanmış ve basıklık (kurtosis) değerleri -.225 ile .223 arasında, çarpıklık (skewness) değerleri ise .062 ile .112 arasında bulunmuştur. Bachman (2004), normal dağılımın basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerinin ±2 arasında olması durumunda normal dağılım olduğu kabul edilmiştir. Bu araştırmada değerlerinin normal dağılımda gösterdiği kabul edilebilir.

Okula bağlılık ve zaman yönetimi puanlarının demografik değişkenleri iki gruptan oluşan değişkenlerde bağımsız örneklemler (cinsiyet, okul dışı ders alıp almadığı, düzenli ders çalışma, dakiklik, okul etkinlikleri, öğretmen iletişimi için t-Testi" yapılmıştır. İkiden çok değişkende (sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumu, kardeş durumu, ekonomik düzeyi, devamsızlık, başarı algısı, not ortalaması) için "Tek yönlü ANOVA Testi uygulanmıştır. Değişkenlerin ilişkisinin ortaya konulmasında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki etkisinin analizinde çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

BULGULAR

Okul Bağlılık Ölçeği ile Zaman Yönetimi Ölçeğinden elde edilen puanların betimsel istatistik sonuçları çizelge 1'dedir.

Çizelge 1. OBÖ ve ZYÖ alt boyutlarını betimsel istatistikleri (N=479)

	N	Min.	Max.	Ort.	Ss.
O B Ö.	479	33.00	91.00	62.39	10.92
Davranışsal Boyut	479	8.00	25.00	19.06	3.48
Duyuşsal Boyut	479	6.00	30.00	18.92	5.23
Bilişsel Boyut	479	8.00	40.00	24.32	5.36
Zaman Planlaması	479	17.00	80.00	48.68	11.21
Zaman Tutumları	479	11.00	33.00	23.53	3.82

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Zaman Harcatıcılar	479	4.00	20.00	13.34	2.94
Akademik Başarı	479	40.00	100.00	82.88	17.01

Çizelge 1'e bakıldığında ölçeklerin puan ortalamaları; okul bağlılığı ölçeği puan ortalaması, 62.39, davranışsal alt boyut puan ortalaması 19.06, duyuşsal boyut puan ortalaması 18.92, bilişsel boyut puan ortalaması 24.32, zaman planlaması puan ortalaması 48.68 zaman tutumları puan ortalaması 23.53 ve zaman harcatıcılar puan ortalamaları13.34 olarak tespit edilmiştir. Akademik başarı puanlarının ortalaması 82.88, olarak hesaplanmış ve
Akademik başarı puanlarından aritmetik ortalaması 82.88, Standart sapması 17.01 olarak hesaplanmıştır ve öğrencilerin akademik başarılarının iyi düzeyde başarı puanlarının olduğu gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin OBÖ ile ZYÖ alt boyutlarının arasındaki ilişki sonuçlarına çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. OBÖ, ZYÖ alt boyutları,Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.Okul Bağlılığı	-							
2.Zaman Yönetimi	*.494***	-						
3.Davranışsal Boyut	*.681***	*.363***	-					
4.Duyuşsal Boyut	*.783***	*.287***	*.405***	-				
5.Bilişsel Boyut	*.821***	*.474***	*.362***	*.250***	-			
6.Zaman Planlaması	*.463***	*.929***	*.928***	*.305***	*.563***	-		
7.Zaman Tuzakları	*.332***	*.611***	*.254***	*.263***	*.227***	*.355***	-	
8.Zaman Harcatıcıları	*.064*	*.237***	*.079*	*.016*	*.085*	*-.026*	*. 139***	-

***p< .01*

Çizelge 2 analizinde OBÖ ile ZYÖ alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır (r=0.494, p<.01). Öğrencilerin Okul Bağlılığı puanları arttıkça Zaman Yönetimi ölçeği puanları da artmaktadır.

Okul bağlılığı ile zaman planlama (r=0.463, p<.01), olumlu yönde düşük seviyede anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Okul bağlılığı, zaman tutumları (r=0.332, p<.01), olumlu yönde düşük seviyede anlamlı ilişki saptanmıştır. Okul bağlılığı, zaman harcatıcılar (r=0.162, p<.01), olumlu yönde düşük seviyede anlamlı ilişkisi saptanmıştır.

Zaman yönetimi, davranışsal boyut (r=0.363, p<.01), zaman yönetimi, duyuşsal boyut (r=0.287, p<.01) ve aynı şekilde zaman yönetimi, bilişsel boyut (r=0.474, p<.01) pozitif yönde zayıf seviyede anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Duygusal boyut, davranışsal boyut (r=0.405, p<.01), zaman planlaması, okula bağlılık (r=0.463, p<.01) ve aynı şekilde zaman harcatıcılar, bilişsel boyut (r=0.085, p<.01) olumlu yönde anlamlı farklılık saptanmıştır.

Akademik başarı puanlarının cinsiyete, özel ders almasına, düzenli ders çalışmasına, dakikliğe okul etkinliklerine katılma, öğretmen iletişimi durumuna göre farklılaşma durumu Çizelge 3'tetir.

Çizelge 3. Akademik Başarı Puanlarının Cinsiyete, Özel Ders Almasına, Düzenli Ders Çalışmasına, Dakikliğe Okul Etkinliklerine Katılma, Öğretmen İletişimi Durumunda Farklılaşma Durumuna T-Testi Sonuçları

Akademik Başarı		**N**	**X±S**	**sd**	**t**	**p**
Cinsiyet	Kadın	286	83.68±16.61	477	1.26	.20
	Erkek	193	81.68±.16.57	477		
Özel Ders	Evet	99	85.05±.18.23	477	1.42	.15
	Hayır	308	82.31±.16.66	477		
Düzenli Çalışma	Evet	265	86.28±15.51	477	4.98	.00
	Hayır	214	78.66±17.87	477		
Dakiklik	Evet	366	83.70±16.83	477	1.90	.057
	Hayır	113	80.22±17.38	477		
Okul Etkinlikleri	Evet	329	83.66±16.78	477	1.49	.13
	Hayır	150	81.16±17.44	477		
Öğretmen İletişimi	Evet	403	83.10±16.65	477	.65	.051
	Hayır	76	81.71±18.87	477		

p< .05 p<.01

Çizelge 3'te, katılımcıların akademik başarı puanları düzenli ders çalışma durumuna göre anlamlı farklılık görülmektedir (t477=4.98, p<.05). Düzenli ders çalışanların akademik başarı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Düzenli ders çalışanların akademik başarı puan ortalaması ($\bar{x}$=86.28), düzenli ders çalışmayanlara göre (($\bar{x}$=78.66) daha yüksektir. Başka bir ifadeyle düzenli ders çalışanların akademik başarı düzeyi ders çalışmayanlara göre daha yüksektir.

Akademik başarı puanları cinsiyete (t477=1.26 p>.05), özel ders almasına (t477=1.42 p>.05), dakik olmasına (t477=1.90 p>.05), okul etkinliklerine katılım (t477=1.49 p>.05), öğretmen iletişimine göre (t477=.65 p>.05) anlamlı farklılık göstermemektedir. Katılımcıların akademik başarısının puanları Başarılı Tanımlama, Gelir Durumu, Sınıfı, Okulu, Kardeş Sayısı, Ebeveyn Eğitim Seviyelerine Göre Tek Yönlü Anova Sonuçları arasındaki ilişki çizelge 4 'tedir.

Çizelge 4. Öğrencilerin Akademik Başarı Puanlarının Bazı Değişken Göre Tek Yönlü Anova Sonuçları

Akademik Başarı								
Değişkenler	**N**	**X±S**	**VK**	**KT**	**Sd.**	**KO**	**F**	**P**
⋟ ⊖ Başarılı	93	91.45±14.84	GA	10250.42	2	5128.71	19.04	.000

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

	Ortalama	346	81.54±16.18	Gİ	128166.79	476	269.28		
	Başarısız	40	74.50±21.17	T	138424.21	478			
Gelir Düzeyi	Düşük Gelir	76	82.43±19.70	GA	1433.63	2	716.81	2.49	.084
	Orta Düzey	177	80.84±16.20	Gİ	136990.58	476	287.79		
	Üst Gelir	226	84.62±16.55	T	138424.21	478			
Sınıf Düzeyi	Hazırlık-9	192	83.95±18.07	GA	3684.71	3	746.08	2.60	.051
	10	135	80.66±16.43	Gİ	82746.82	475	286.70		
	11	66	80.15±15.96	T	86431.54	478			
	12	86	86.04±15.96						
Okul Türü	Meslek L.	138	80.76±16.34	GA	6360.72	3	2120.24	7.62	0.00
	Anadolu L.	67	88.35±13.26	Gİ	132063.48	475	278.02		
	İmam hatip L.	230	81.00±18.18	T	138424.21	478			
	Fen L.	44	91.02±13.74						
Kardeş Sayısı	Kardeş yok	30	86.76±16.25	GA	2927.76	3	975.92	3.42	.017
	1-2	168	82.85±17.18	Gİ	135496.45	475	285.25		
	3-4	242	83.67±16.48	T	138424.21	478			
	5 ve üstü	39	75.12±18.51						
Anne Eğitimi	İlk-orta o.	170	76.73±16.79	GA	11944.47	2	5972.23	22.47	.00
	Lise-Önlis.	160	83.81±16.99	Gİ	126479.74	476	265.71		
	Lisans-Lisans üstü	149	88.89±14.90	T	138424.21	478			
Baba Eğitimi	İlk-orta o.	103	77.71±17.30	GA	699.05	2	349.52	7.82	.00
	Lise-Önlis.	169	82.57±16.70	Gİ	85732.48	476	180.11		
	Lisans-Lisans üstü	207	85.70±16.57	T	86431.54	478			

p<.05 p<.01

Akademik başarı toplam puanları ile başarılı olduğunu algılayanlara göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir [f(3-475)=6.96, p<.05)]. Akademik başarı puanları başarılı olduğunu düşünenler ($\bar{X}$=91.45), ortalamayım ($\bar{X}$=81.54), kendini başarısız görenlerin ortalaması ($\bar{X}$=74.50), anlamlı şekilde yüksektir. Gruplar arası anlamlı bir farklılığın olup olmadığını post-hoc Scheffe testi ile yapılmış sonuçlarına göre başarılı olarak algılayan öğrencilerin puanları, ortalama, başarısız gören öğrencilerden anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Katılımcıların akademik başarıları ile gelir düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [f(2-476)=2.49, p>.05)]. Akademik başarı puanları ile sınıf düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [f(3-475)=2.60, p>.05).

Öğrencilerin akademik başarı toplam puanları okul türüne göre gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır [f(2-476)=7.62, p<.01)]. Fen lisesinde okuyan öğrencilerin akademik başarı puanları ($\bar{X}$=91.02), anadolu lisesi ortalaması ($\bar{X}$=88.35), imam hatip lisesi ortalaması ($\bar{X}$=81.00), meslek lisesi ortalamasına göre ($\bar{X}$=80.76), anlamlı şekilde yüksektir. Akademik başarı puanlarının başarı durumuna göre hangi alt grupların farklılaştığını belirlemek için uygulanan post-hoc Scheffe testi sonuçlarına göre anadolu ile meslek lisesi, fen ile imam hatip öğrencilerinin gruplar arasında anlamlı farklılık vardır.

Katılımcıların akademik başarı toplam puanları kardeş sayısına göre gruplar arasında anlamlı farklılık görülmektedir [f(2-476)=3.42, p<.01)]. Öğrencilerin kardeşi olmayanların akademik başarı puanları ($\bar{X}$=86.66), 3-4 kardeş olanların ortalaması ($\bar{X}$=83.67), 1-2 kardeş olanlar ortalaması ($\bar{X}$=82.85), 5 kardeş ve üstü olanların ortalaması ($\bar{X}$=75.12), olarak hesaplanmıştır. Akademik başarı puanlarının başarı durumuna göre hangi alt grupların farklılaştığını belirlemek için uygulanan post-hoc Scheffe testi sonuçlarına göre kardeşim yok ile 5 ve üstü kardeş, 3-4 kardeş ile 5 ve üstü kardeş öğrencilerde gruplar arasında anlamlı farklılık vardır.

Katılımcıların akademik başarı toplam puanları anne eğitim durumuna göre gruplar arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır [f(3-475)=22.47, p<.05)]. Öğrencilerin anne eğitim düzeyleri lisans-lisans üstü puanları ortalaması ($\bar{X}$=88.89), lise-ön lisans ortalaması ($\bar{X}$=83.81), ilkokul-ortaokul ortalaması ($\bar{X}$=76.73), anlamlı şekilde yüksektir. Akademik başarı puanlarının başarı durumuna göre hangi alt grupların farklılaştığını belirlemek için uygulanan post-hoc Scheffe testi sonuçlarına göre gruplar arasında gözlemlenen fark anlamlı bulunmuştur.

Öğrencilerin akademik başarı toplam puanları baba eğitim durumuna göre gruplar arasında anlamlı farklılaşma görülmektedir [f(3-475)=7.82, p<.05)]. Katılımcıların babalarının eğitim düzeyleri lisans-lisans üstü puanları ortalaması ($\bar{X}$=85.70), lise-ön lisans ortalaması ($\bar{X}$=82.57), ilkokul-ortaokul ortalaması ($\bar{X}$=77.71), anlamlı şekilde yüksektir. Akademik başarı puanlarının hangi alt grupların farklılaştığını belirlemek için uygulanan post-hoc Scheffe testi sonuçlarına göre Lisans-lisans üstü ile ilkokul-ortaokul gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Öğrencilerin okul bağlılığı ölçeği ve zaman yönetimi ölçeği puanlarının akademik başarılarındaki etkisinin yordanmasına dönük çoklu regresyon analizi çizelge 5'tetir.

Çizelge 5. Öğrencilerin OBÖ ve ZYÖ alt boyutları puanlarının Akademik Başarı Üzerindeki Etkisinin Yordanmasına Dönük Çoklu Regresyon Analizi

Değişken	**B**	**S.H**	**ß**	**t**	**P**	***İkili r***	***Kısmı r***
Sabit	2.121	.282		8.239	.000		
OBÖ	.007	.004	.094	1.829	.068	.175	.084
Zaman Planlaması	.009	.003	.167	3.480	.001	.200	.158
Zaman Tutumları	.015	.010	.089	1.825	.069	.083	.083
Zaman Harcatıcılar	-.0011	.013	-.034	-.750	.454	-.034	-.034

R=.23 R^2=.54

F(4-478)= 6.719 P=.000

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Zaman yönetimi alt boyutu zaman planlaması akademik başarısı pozitif ve anlamlı şekilde yordadığı görülmektedir (R=0.23 R^2=0.54 p<0.001). Bu değişkenlerin akademik başarının varyansın %5,4'ünü ifade etmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (ß) göre, yordayıcı değişkenlerin akademik başarı üzerindeki önem sırası; zaman planlaması şeklindedir. Öğrencilerin okul bağlılığı alt boyutlarının akademik başarı etkisinin yordanmasına göre çoklu regresyon analizi çizelge 6' dadır.

Çizelge 6. Okul Bağlılığı Alt Boyutlarının Akademik Başarıdaki Etkisinin Yordanmasına Göre Çoklu Regresyon Analizi

Değişken	**B**	**S.H**	**ß**	**t**	**P**	***İkili r***	***Kısmı r***
Sabit	2.112	.226		9.358	.000		
Duyuşsal boyut	.059	.012	.252	5.051	.000	.250	.226
Davranışsal boyut	-.002	.008	-.013	-.243	.808	.094	.011
Bilişsel Boyut	.002	.008	.011	.208	.806	.096	.009
R=.25 R^2=.63							
F(3-478)= 10.611 P=.000							

Çizelge 6'ya bakıldığında okula bağlılığın alt boyutlarının akademik başarıya etkisinin belirlenmesi için yapılan çoklu regresyon analizinin sonuçları sunulmuştur. Okul bağlılığı alt boyutlarından olan duyuşsal boyut öğrencilerin akademik başarılarını anlamlı olarak yordamaktadır (R=0.25 R^2=0.63 p<0.001). Bu değişkenlerin akademik başarı düzeyindeki varyansın %6,3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (ß) göre, yordayıcı değişkenlerin okul bağlılığı ölçeği üzerindeki önem sırası; duyuşsal boyut alt boyutlarının şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t test sonuçları incelendiğinde ise okul bağlılığı ölçeğinin alt boyutu duyuşsal boyutun akademik başarı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada zaman yönetimi ve okul bağlılığının akademik başarıyı yordama gücünü test etmek amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre okul bağlılığı, zaman yönetimi ve akademik başarı puanlarında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Okul bağlılık düzeyleri fazla olan katılımcıların zaman yönetimi, akademik başarı puanı fazla bulunmuştur. Zaman yönetimi ile okul bağlılığı alt boyutlarının puanı ile olumlu yönlü anlamlı farklılık vardır. Korelasyon analizi sonucuna göre olumlu yönlü ve orta seviyede anlamlı olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin OBÖ puanları arttıkça ZYÖ puanları da artmaktadır.

Yapılan bir araştırmada öz-kavram ve akademik başarının anlamlı bir korelasyon, başarı motivasyonu ile akademik başarının arasında olumlu ilişki saptanmıştır ama korelasyon anlamlı

bulunamamıştır (Emmanuel vd.,2014: 24). Başka bir çalışmada, katılımcıların yaşları ile akademik düzeyleri arasında etkileşim, akademik performanslarıyla olan korelasyonları anlamlı bulunmuştur (Poropat, 2009: 322).

Okula bağlılık ölçeği puanları, duyuşsal boyut, bilişsel boyutta cinsiyetlerine göre katılımcılarda anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Kadınların okul bağlılıkları erkeklerden daha yüksektir. Benzer sonuçlar, Arastaman (2009: 1) ve Turgut (2015: 6) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların okul bağlılığı, erkeklere kıyasla daha fazla bulunmuştur. Buna kadınların meslek edinme arzusu, ders çalışma istekliliği, erken evlilikten kaçınma ve ev işlerinden uzak durma isteği gibi faktörlerle açıklanabilir.

Okul bağlılığının cinsiyete göre erkeklerde daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar da vardır. Erdoğdu ve Yüzbaş (2018: 277) ve Alaca, (2011: 93) yaptıkları çalışmaya göre erkeklerin okul bağlılığı düzeyi kadınlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Erkeklerin başarılı olmaları için; meslek sahibi olma isteği ve geleceğe yönelik hedefler için kadınlardan daha istekli olmaları gibi sebeplerden dolayı okula bağlılığının daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Fredricks vd. (2004), okul bağlılığının alt boyutlarının katılımcıların akademik başarısındaki uzun vadede etkisi olduğunu, kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde okul bağlılığı olduğunu bildirmektedir (Zimmerman ve Martinez-Pons, 1992: 5). Okul etkinliklerine katılanların okul bağlılık düzeyleri daha yüksektir. Öğrencilerin okuldaki faaliyetlere katılımları, okul aidiyet hislerini yükselttiği ve bundan dolayı okulu daha fazla kabul ettikleri için okul bağlılığının yüksek olduğu saptanmıştır (Cernkovich ve Giordano, 1992: 261).

Okula düzenli giden, öğrenmeye odaklanan ve okul kurallarına uyan öğrenciler genellikle daha yüksek notlar alırlar ve standartlaştırılmış testlerde daha başarılıdırlar (Wang & Holcombe, 2010: 663). Öğrencilerin öz düzenlemeli öğrenmeye yönelik yeterliliklerine olan inançları, akademik başarıya yönelik algılanan öz yeterliliklerini etkilemiş, bu da kendileri için belirledikleri akademik hedefleri ve nihai akademik başarılarını etkilemiştir (Bandura vd. 2001: 187).

Eğitim danışmanının rehberliğiyle etkili zaman yönetiminde, katılımcıların zaman yönetimi kabiliyetleri ile akademik performanslarında artış ve dolayısıyla akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği saptanmıştır (Indreica, Cazan &Truta, 2011: 1096). Zaman yönetiminin daha etkili olması için; önce önemli işlerden başlamak, yıllık plan kullanmak, internete girme sıklığını sınırlandırmak, başka kişilere zamanımız olmadığında 'hayır' diyebilmek, yapılacakları rutin şekilde yapmak gibi durumlara dikkat ederek sağlanabilir (Hacıoğlu, vd., 2017:24).

Öğrencilerin akademik başarı toplam puanları okul türüne göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Anadolu ile meslek lisesi, fen ile imam hatip öğrencileri arasında gruplar arasında anlamlı farklılık vardır. Fen ve Anadolu liselerinde okuyanlar, Meslek ve İmam hatipte okuyan öğrencilerden akademik başarıları daha yüksek bulunmuştur. Başarılı liselere giden giden öğrencilerin liseye giriş sınavında en yüksek başarı puanıyla girdikleri, üniversite hedeflerinin yüksek olması nedeniyle derslerine bilinçli, düzenli ve sistemli çalışan öğrenciler olduğu düşünülmektedir. Diğer okullardaki öğrencilere üniversite hedefleri konusunda daha fazla rehberlik hizmeti verilerek motivasyonlarının arttırılması önerilmektedir.

Akademik başarı toplam puanları kardeş sayısına göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Katılımcıların kardeşi olmayanların akademik başarı puanları kardeşi fazla olanlara göre daha yüksektir. Kardeş sayısı arttıkça ailenin çocuklara yaptığı masraf oranı öğrenci başına azalmış olabileceği, çocuk sayısı arttıkça evde ders çalışma ortamının sağlanmasının daha zorlaştığı tahmin edilmektedir. Ailenin tek çocuğa daha fazla eğitim desteği sağladığı, çok çocuklu ailelere göre daha fazla ilgi ve zaman ayırdığı, daha fazla olanak sağladığı genellikle anne baba eğitim seviyesi yüksek ailelerde tek çocuk olması ile anne babanın da çocuğunu eğitimine öğreterek veya özel destekle katkı sağladığı düşünülmektedir. Yüksek eğitim seviyesi olan anne ve babaların çocuklarının daha başarılı olduğu görülmektedir. Ailelerin eğitim seviyesi arttıkça çocuklarının akademik başarılarının artması için anne-babaların çocuklarını eğitimlerine daha fazla destek verdiği, gelir seviyeleri daha çok olduğu tahmin edilmektedir.

Yapılan bir araştırma sonucuna göre kardeş sayısı daha az olan, ebeveyn eğitim seviyesi yüksek olanlar akademik olarak daha başarılı olduğu, ayrıca akademik erteleme, bilişsel çarpıtma katılımcıların akademik başarılarını anlamlı yordadığı saptanmıştır (Öpözdemir,2022: 56). Okul katılımı, devamsızlık ve arkadaş ilişkileri anlamlı bir şekilde yordanmakta, ama akademik başarı ve başarısızlık korkusuna göre yordanamamaktadır (Kızıldağ, Demirtaş-Zorbaz ve Zorbaz, 2017: 107). Öğrencilerin cinsiyetleri ile başarılarının birbirlerine doğrudan etkilerinin olduğu, akademik öz-kavram, ebeveyn eğitimi ve aile kültürünün başarıyı dolaylı etkileri olduğu bulunmuştur (Alomar, 2006: 907).

Ailenin sosyoekonomik seviyeleri yüksek olan okullarda öğrenci başarıları da yüksek olduğu, anne ve babanın eğitim ve gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin başarılarının da yükseldiği, sosyoekonomik düzeyin akademik başarında pozitif yönde olumlu etkisi bulunmuştur (Börekoğlu ve Uzun, 2019: 671). Yurtdışında yapılan bir araştırmada akıllı telefon kullanan öğrencilerin akademik başarıları arasında negatif yönde, babalarının eğitim seviyesi yüksek olan ve sağlığı yerinde olanların akademik başarıları daha fazla saptanmıştır (Baert, vd.,2020: 22).

Katılımcıların akademik başarıları düzenli ders çalışma durumuna göre anlamlı farklılık görülmektedir Düzenli ders çalışanların akademik başarıları, çalışmayanlara göre daha yüksektir. Düzenli ders çalışanların akademik başarı düzeyi ders çalışmayanlara göre daha yüksektir. Düzenli ders çalışan öğrencilerin akademik başarılarının yüksek olmasında dersleri düzenli tekrar etmeleri, sınavlarda daha başarılı olmalarını sağladığı düşünülebilir. Akademik başarı puanları cinsiyete, özel ders almasına, dakik olmasına, okul etkinliklerine katılım, öğretmen iletişiminde anlamlı farklılık göstermemektedir. Kendilerini başarılı olarak algılayanların puanları, ortalama, başarısız gören öğrencilerden anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Öğrencinin kendini başarılı algılaması kendisinde pozitif etki oluşturarak ders çalışma motivasyonunu dolayısıyla akademik başarısını arttırdığı düşünülmektedir.

Ebeveyn katılımı, öz düzenleme değişkenleri ve akademik performansla pozitif ilişkisi, kadınların aldıkları notların, akademik performansları, erkeklerden daha çok olduğu, sınıf düzeyleri arttıkça akademik performansın düştüğü sonucuna ulaşılmıştır (Wong, 2008: 514). Başka bir araştırmada okul devamsızlıklarının tüm öğrenciler arasında akademik başarı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Aucejo ve Romano,2016: 70).

Okul bağlılığı alt boyutlarından olan duyuşsal boyut öğrencilerin akademik başarılarını anlamlı bir şekilde yordadığı ve akademik başarı düzeyindeki varyansın %6,3'nu açıkladığı tespit edilmiştir. Okul bağlılığı ölçeğinin duyuşsal alt boyut değişkenin akademik başarı üzerinde anlamlı bir yordadığı saptanmıştır.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada okul katılımının öğrenmeye yönelik tutum ve akademik başarı arasında aracı rol aldığı, okul katılımının öğrencilerde öğrenme tutumları ile akademik başarılarındaki artışta önemli olduğu bulunmuştur (Erdoğdu, 2019b: 75). Başka bir araştırmada, akademik ertelemenin, tükenmişlik duygusunun ve düşük akademik başarıyla karşılaştırıldığında olumlu ilişkisinin olduğu, regresyon analizinin sonuçlarına bakıldığında, akademik erteleme eğilimi ve tükenmişlik duygusunun tüm alt boyutlarının anlamlı düzeyde yordadığı ayrıca, öğrenci akademik başarı seviyeleri, erteleme ve tükenmişlik düzeylerine bakıldığında anlamlı düzeyde negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Balkıs, 2013: 68). Katılımcıların iyimser düşünceleri fazlalaştıkça akademik başarılarının da yükseldiği böylece yaşamaktan daha hoşnut oldukları tespit edilmiştir (Erdoğdu, 2021: 400). Yurtdışında yapılan bir araştırma sonucuna göre regresyon analizinde öğrencilerin okul ortamına olan algıları, okula devam etmeme, ailenin ekonomik düzeyi, cinsiyetleri akademik başarıyla anlamlı biçimde ilişkisi olduğu saptanmıştır (Edgerton & McKenzie, 2023: 7).

Yapılan başka bir araştırma sonucuna göre zaman yönetimi kabiliyetlerinin sınıflarına göre farklılaşmadığı fakat kadın öğrencilerin zaman yönetimi puanlarının erkeklere göre anlamlı düzeyde fazla olduğu bulunmuştur. Katılımcıların sınıf düzeylerinde zaman yönetimi ölçek puanı ve alt ölçek puanına göre anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır (Eldeleklioğlu, 2008: 657-660). Yapılan başka bir araştırma sonucuna göre internet bağımlılığı cinsiyet, akademik başarıya göre farklılaştığını, ayrıca akademik başarı, internette kalma süresi ve internet bağımlılığının anlamlı yordayıcıları olduğu saptanmıştır (Eldeleklioğlu ve Vural, 2013: 152).

Araştırmanın sonuçlarına göre, okul bağlılığı alt boyutlarından duygusal boyut bağımsız değişkeni katılımcılar için akademik başarıyı yordadığı bulunmuştur. Akademik başarıyı açıklayan değişkenlerden en fazla olan duygusal bağlılık olduğu saptanmıştır. Okul bağlılığı ölçeği alt boyutlarından duyuşsal boyut akademik başarısı pozitif ve anlamlı olarak yordadığı ve akademik başarının varyansın %6,3'ini ifade ettiği saptanmıştır. Zaman yönetimi alt boyutu zaman planlaması akademik başarıyı pozitif ve anlamlı bir şekilde yordadığı ve akademik başarının varyansın %5,4'ünü ifade ettiği saptanmıştır. Yordayıcı değişkenlerin akademik başarıdaki önem sırası; zaman planlaması şeklinde görülmektedir.

Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada, okula bağlılık ve tükenmişlik boyutlarının orta düzeyde ilişki olduğu ve okul bağlılığının tükenmişliğin bütün boyutlarının anlamlı yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Akbaşlı vd., 2019: 293). Yapılan başka bir çalışmada davranışsal, duygusal bağlılık değişkenleri akademik güdülenmeyi yordadığı tespit edilmiştir. Davranışsal, duygusal bağlılık puanlarının pozitif olduğu akademik güdülenmeyi en fazla açıklayan davranışsal bağlılık olarak belirlenmiştir (Karakurt, 2022: 43).

Yurtdışında yapılan bir araştırmaya göre, üniversite öğrencilerinde not ortalaması regresyon analizleri sonucunda, zaman yönetimi not ortalamalarının anlamlı yordandığını, zaman yönetiminin üniversite başarısını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Britton ve Tesser,1991: 405). Başka bir araştırmanın çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre sosyoekonomik düzey, devam-

devamsızlık durumu ve cinsiyete göre akademik başarıdaki varyansın %14'ünü açıkladığı belirlenmiştir; en önemli etkileyen ekonomik seviye sonrasında devam- devamsızlık durumu ve cinsiyet gelmektedir. (Edgerton, vd. 2025: 7).

Zaman yönetimi iyi, okul bağlılığı güçlü öğrencilerin akademik başarıları da yüksektir. Katılımcıların okula bağlılığını arttırıcı rehberlik ve danışmanlık faaliyetlerinin arttırılması, okul-aile-öğrenci iş birliği halinde çalışması, öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Okul terki, okul dışında öğrencilerin yanlış modellerle karşılaşma, zararlı alışkanlıklar edinme tehlikesine yol açabileceği düşüncesiyle öğrencilerin okula bağlılıklarının arttırılması önemlidir. Lise döneminde akranların birbirine etkisinin daha fazla olduğu düşünülerek okul rehberlik hizmetlerinden ve uzmanlardan; akranlar arası nezaket iletişimi sağlanması için programlar, birlikte faydalı projeler geliştirme, verimli ders çalışma, zamanı iyi planlama kariyer gelişimi gibi olumlu desteklerin arttırılması tavsiye edilmektedir. Öğrencinin çevresinden etkilendiği göz önüne alınarak özellikle anne babanın bilinçlenmesi, farkındalıklarının arttırılmasına yönelik eğitim çalışmaları yapılması tavsiye edilmektedir.

Bu araştırmanın güçlü yönü, akademik başarıyı hem bireysel beceri (zaman yönetimi) hem de duyuşsal/bağlamsal faktör (okul bağlılığı) açısından ele alarak çok boyutlu bir çerçeve sunmasıdır. Akademik başarı gibi önemli bir değişkeni etkileyen zaman yönetimi ve okul bağlılığının rolünün önem sırasına göre ortaya konulması bu araştırmanın güçlü yönlerindendir. Bununla birlikte akademik başarının öğrencilerin demografik özelliklerine göre farklılaşma durumunun ortaya konulması ve riskli grupların belirlenerek gerekli önlemlerin alınması konusunda araştırma bulgularının önemli etkilerinin olması beklenmektedir. Elde edilen bulgular, rehberlik hizmetleri ve müdahale programları için uygulanabilir öneriler geliştirilmesine, aile ve eğitim çalışanlarına akademik başarının önündeki engellerinin belirlenmesi ve ortadan kaldırılmasına katkı sağlayabilir. Bununla birlikte bu araştırmanın da bazı sınırlılıkları vardır. Araştırmanın kesitsel ve ilişkisel bir modelde yapılması neden sonuç ilişkilerinin kurulmasını engeller buradan hareketle araştırma bulgularının yorumlanmasında bunlara özellikle dikkat etmek gerekir. Ayrıca akademik başarıyı etkileyen sosyoekonomik düzey, cinsiyet, düzenli çalışma, okul türü gibi değişkenlerin kontrol edilmemesi önemli bir sınırlılık oluşturabilir. Örneklemin belirli bir okul türü ya da bölgeyle sınırlı olması genellenebilirliği azaltabilir bundan dolayı çalışmanın sonuçlarının genellenmesi bunun gibi araştırmaların farklı örneklemlerde çalışılması ile mümkündür. Sonraki çalışmalarda akademik başarı ile ilişkili olabilecek iyi oluş hali, öğrenci nezaketi, akademik erteleme gibi değişkenlerin ele alındığı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaşlı, S., Arastaman, G., Gün, F. ve Turabik, T. (2019). Üniversite öğrencilerinde tükenmişliğin yordayıcısı olarak okul bağlılığı. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45 (45), 293-309.

Akbıyık, C. Ve Seferoğlu, C. (2006). Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Akademik Başarı Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(30): 193-200.

Ali, S., Haider, Z., Munir, F., Khan, H., & Ahmed, A. (2013). Factors contributing to the students academic performance: A case study of Islamia University Sub-Campus. American Journal of Educational Research, 1(8): 283-289.

Alaca, F. (2011). ''İki dilli olan ve olmayan öğrencilerde okul yaşam kalitesi algısı ve okula aidiyet duygusu ilişkisi''. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Alomar, B. O. (2006). Personal and family paths to pupil achievement. *Social Behavior and Personality: an International Journal,* 34(8): 907-922.

Arastaman, G. (2009). Lise birinci sınıf öğrencilerinin okula bağlılık (school engagement) durumlarına ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 26: 102-112.

Ardıç, C. (2010). Zaman yönetimi ve zaman yönetiminde dönüştürücü liderlerin davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aucejo, EM ve Romano, TF (2016). Okul günlerinin ve devamsızlıkların test puanı performansı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Eğitim Ekonomisi İncelemesi,*55: 70-87.

Bandura, A., vd. (2001). Self-efficacy beliefs as shapers of children's aspirations and career trajectories. *Child development,* 72(1): 187-206.

Britton, B. K., & Tesser, A. (1991). Effects of time-management practices on college grades. *Journal of educational psychology,* 83(3): 405-410

Borsato, G.& Lindholm-Leary K. J. (2006). Academic achievement. F. Genesee, KJ Lindholm-Leary, W. saunders, & d. Christian (eds.), Educating English language Learners: A Synthesis of Research Evidence. Cambridge University Press, 176–222.

Bruyn, EH (2005). Erken ergenlikte rol gerilimi, katılım ve akademik başarı. Eğitim çalışmaları, 31 (1): 15-27.

Cernkovich, SA ve Giordano, PC (1992). Okul bağı, ırk ve suçluluk. Kriminoloji , 30 (2), 261-291.

Claessens, BJ, Van Eerde, W., Rutte, CG ve Roe, RA (2004). Planlama davranışı ve iş yerinde zamanın algılanan kontrolü. Örgütsel Davranış Dergisi: Endüstriyel, Mesleki ve Örgütsel Psikoloji ve Davranışın Uluslararası Dergisi, 25 (8): 937-950.

Dotterer, AM ve Lowe, K. (2011). Erken ergenlikte sınıf ortamı, okul katılımı ve akademik başarı. Gençlik ve ergenlik dergisi, 40 (12), 1649-1660.

Edgerton, E., & McKechnie, J. (2023). The relationship between student's perceptions of their school environment and academic achievement. Frontiers in Psychology, 13: 1-9.

Edgerton, E., Maltby, J. & McKechnie, J., (2025). Developing a psychological understanding of students' perceptions of their school environment and the relationship with academic achievement. Journal of Environmental Psychology : 1-9.

Eldeleklioğlu, J. (2008). Ergenlerin zaman yönetimi becerilerinin kaygısının, yaş ve cinsiyet değişkenlerinin bakış açısının incelenmesi. *İlköğretim Çevrimiçi*, 7 (3): 1-8.

Eldeleklioğlu, J. ve Vural, M. (2013). Akademik başarı, internet kullanım süresi, yalnızlık ve utangaçlığın internet bağımlılığı üzerindeki yordayıcı etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (28-1): 141-152.

Emmanuel, A. O., Adom, E. A., Josephine, B., & Solomon, F. K. (2014). Achievement motivation, academic self-concept and academic achievement among high school students. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 2(2): 24-37.

Epözdemir, B. (2022). Lisedeki bilgilerdeki merkezleme düzeyi ve akademik cumhuriyetin akademik başarı ile ilişkisi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Ergin, D. Y. (1988). Araştırmalarda örnekleme metotlarının uygulamalı karşılaştırması (Doctoral dissertation, Ankara Universitesi (Turkey)).

Erdogdu, M. Y. (2013). Investigating the Prospective Teachers' Level of Adjustment in Terms of Perceived Identity, Values, and Needs. Online Submission, 3(5): 283-295.

Erdoğdu M. Y., (2019a). Akademik Ertelemenin Yordayıcıları Olarak Benlik Saygısı, Başarı ve Bazı Demografik Değişkenlerin Etkisi. Erciyes Journal of Education, 3(1): 1

Erdoğdu M. Y., (2019b). The Mediating Role of School Engagement in the Relationship between Attitude toward Learning and Academic Achievement. International Journal of Education and Literacy Studies, 7(2): 75-81 https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.7n.2p.

Erdoğdu, M.ve Yüzbaş, D., (2018). Lise öğrencilerinin okula bağlılık ile genel öz-yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişki. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32): 205-227.

Erdul, G. (2005). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişki (Master's thesis). Uludag University Bursa.

Ersoy, N. C., & Peker, M. (2020). Öz yeterlik ile genel not ortalaması arasındaki ilişkide akademik bütünleşme ve zaman yönetiminin rolü. Türk Psikoloji Dergisi, 35(85), 85-96.

Findley, M. J., & Cooper, H. M. (1983). Locus of control and academic achievement: a literature review. Journal of personality and social psychology, 44(2): 419-427

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., ve Dinç, Y. (2009). Boş zaman & Rekreasyon Yönetimi:(örnek animasyon uygulamaları). Detay.

Indreica, ES, Cazan, AM ve Truta, C. (2011). Öğrenme stillerinin ve zaman yönetiminin akademik başarı üzerindeki etkileri. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 30: 1096-1102.

Karakurt, A. (2022). Ergenlerde akademik güdülenmenin yordanmasında okul bağlılığı ve öznel iyi oluş halinin rolü (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının arttırılmasında aile katılımı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 9(01): 69-83.

Kızıldağ, S., Demirtas-Zorbaz, S., ve Zorbaz, O. (2017). School engagement of high school students. Egıtım ve Bilim -Education and Science, 42(189): 107-119,

Mahnaz, W., & Kiran, S., (2024). Big Five Personality Traits and Social Network Sites Preferences: The Mediating Role of Academic Achievement in Educational Outcomes of Secondary School Student, Social Science Review Archives, Volume 2(2): 1353-1370.

Milovanska-Farrington, S. (2020). Reasons to attend college, academic success, and post-college plans. Education Economics, 28(5): 526-547.

Poropat, A. E. (2009). A meta-analysis of the five-factor model of personality and academic performance. *Psychological bulletin*, 135(2): 322-338.

Sabuncuoğlu, Z., Paşa, M., Kaymaz, K. (2016). Zaman Yönetimi. (İkinci Baskı). Bursa: Aktüel Akademi Basım Yayım Dağıtım L. Ş. 5.

Schaufeli, WB, Salanova, M., González-Romá, V., & Bakker, AB (2002). Bağlılık ve tükenmişliğin ölçülmesi: İki örneklemli doğrulayıcı faktör analizi yaklaşımı. Mutluluk Çalışmaları Dergisi, 3 (1): 71-92.

Steinmayr, R., vd. (2014). Academic achievement, Oxford, UK: Oxford University Press: 1-16.

Tareke, TG, Oo, TZ ve Jozsa, K. (2025). Dijital çağda yükseköğretimde öğrencilerin akademik başarısını artırmak için teorik boşlukları kapatmak: Sistematik bir literatür taraması. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi Açık, 9 :1-1

Turgut, Ö. (2015). Ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin, önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Wang, M.-T., & Holcombe, R. (2010). Ortaokulda ergenlerin okul ortamı, katılım ve akademik başarı algıları. Amerikan Eğitim Araştırma Dergisi, 47 (3): 633–662.

Wong, M. M. (2008). Perceptions of parental involvement and autonomy support: their relations with self-regulation, academic performance, substance use and resilience among adolescents. *North American Journal of Psychology,* 10(3): 497-518

Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M. (1992). Self-motivation for academic attainment: *The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting. American Educational Research Journal,* 29(3): 663-676.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

RASYONALİTENİN FORMELLEŞTİRİLMESİ SORUNU: HESAPLAMA TEMELLİ RASYONALİTE ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[1]

Arş. Gör. Dr. Ömer Faruk KARAKÖSE

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

omerfaruk.karakose@erdogan.edu.tr - 0000-0002-6414-5781

ÖZET

Son yıllarda yapay zekâ alanında kaydedilen hızlı ilerlemeler, rasyonalitenin hesaplanabilir ve biçimsel süreçler aracılığıyla modellenebileceği yönündeki varsayımları yeniden güçlendirmiştir. Algoritmik karar verme sistemleri, optimizasyon temelli modeller ve veri odaklı yaklaşımlar, rasyonel davranışın formel kurallar ve hesaplama süreçleri üzerinden açıklanabileceği düşüncesini hem teorik hem de pratik düzeyde yeniden merkezî bir konuma taşımaktadır. Bu gelişmeler, rasyonalitenin doğası, kapsamı ve sınırları meselesini güncel bağlamda yeniden tartışmaya açmaktadır. Bu çalışma, hesaplama temelli rasyonalite anlayışının tarihsel arka planını Antik Yunan'dan itibaren izlemekte ve rasyonalitenin logos, ölçü ve oran kavramları üzerinden nasıl giderek biçimsel ve hesaplanabilir bir çerçeveye taşındığını ele almaktadır. Antik ve Ortaçağ düşüncesinde akıl, anlam, amaç ve değerle iç içe değerlendirilirken, Yeniçağ'la birlikte rasyonalite matematiksel kesinlik, kural temelli işlem ve hesaplama idealleri doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Bu dönüşüm, modern bilim anlayışı, karar teorileri ve çağdaş hesaplamalı yaklaşımlar için belirleyici bir düşünsel zemin oluşturmuştur. Çalışma, yöntem olarak doküman analizi ve tarihsel–kavramsal felsefi çözümlemeye dayanmaktadır. Bu kapsamda, hesaplama temelli rasyonalite anlayışının oluşumunda etkili olan klasik ve modern metinler taranmakta; rasyonalitenin formelleştirilmesi süreci kavramsal süreklilikler ve kırılmalar üzerinden incelenmektedir. Bu analiz, hesaplanabilirliğin rasyonalite için hangi varsayımlar altında mümkün kılındığını ve hangi boyutları dışarıda bıraktığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bilincin öznel yapısı, yönelimselliğin bağlama bağımlılığı, anlamın biçimsel işlemlere indirgenememesi ve özgür iradenin karar süreçlerindeki rolü, hesaplama temelli rasyonalite açısından problematik alanlar olarak ele alınmaktadır. Çalışma, insan rasyonalitesinin tümü söz konusu olduğunda bu yaklaşımın ne ölçüde kapsayıcı bir açıklama sunduğunu tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Zihin, Rasyonalite, Hesaplamalı Yaklaşımlar.

[1] Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi bünyesinde yürütülen "18. Yüzyıl ve Sonrası Faydacılık Geleneğinin Formel Rasyonalite Arayışı: Hesaplama Temelli Rasyonalite Kuramı Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) kapsamında gerçekleştirilmiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE PROBLEM OF THE FORMALİZATION OF RATIONALITY: AN EVALUATION OF THE COMPUTATIONAL CONCEPTION OF RATIONALITY[2]

R.A. Dr. Ömer Faruk KARAKÖSE

Recep Tayyip Erdoğan University, The Faculty of Theology,
omerfaruk.karakose@erdogan.edu.tr - 0000-0002-6414-5781

ABSTRACT

Recent advances in artificial intelligence have reinforced the assumption that rationality can be modeled through computable and formal processes. Algorithmic decision-making systems, optimization-based models, and data-driven approaches have brought the idea that rational behavior can be explained through formal rules and computational procedures back to a central position, both theoretically and practically. These developments reopen fundamental questions concerning the nature, scope, and limits of rationality in a contemporary context. This study traces the historical background of computational rationality back to Ancient Greek thought and examines how rationality, grounded in concepts such as logos, measure, and proportion, gradually evolved into a formal and calculable framework. While in Ancient and Medieval philosophy reason was considered in close relation to meaning, purpose, and value, with the rise of modern thought rationality came to be redefined in terms of mathematical certainty, rule-based operations, and computational ideals. This historical transformation has provided a decisive intellectual foundation for modern science, decision theories, and contemporary computational approaches. Methodologically, the study is based on document analysis and historical–conceptual philosophical inquiry. Within this framework, classical and modern texts that have played a significant role in shaping computational rationality are systematically examined, and the process of formalizing rationality is analyzed through conceptual continuities, transformations, and ruptures. This analysis aims to reveal under which assumptions rationality becomes computable and which dimensions are excluded in this process. In this context, the subjective structure of consciousness, the context-dependent nature of intentionality, the irreducibility of meaning to formal operations, and the role of free will in decision-making processes emerge as problematic domains for computational rationality. The study ultimately opens to discussion the extent to which this approach offers a comprehensive account when human rationality as a whole is taken into consideration.

Keywords: History of Philosophy, Mind, Rationality, Computational Approaches.

[2] This study is part of the Scientific Research Project (BAP) entitled “18. Yüzyıl ve Sonrası Faydacılık Geleneğinin Formel Rasyonalite Arayışı: Hesaplama Temelli Rasyonalite Kuramı Üzerine Bir Değerlendirme,” carried out at Recep Tayyip Erdoğan University.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TÜRKİYE'DE DİNDARLIK, TOPLUMSAL GÜVEN VE SOSYAL SERMAYE: TGSS 2024 VERİLERİ ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Doç. Dr. Mesut DÜZCE

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

mesutduzce@yyu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8599-390X

ÖZET

Bu bildiri, Türkiye Genel Sosyal Araştırması 2024 (TGSS 2024) verilerini kullanarak Türkiye'de dindarlık, toplumsal güven ve sosyal sermaye arasındaki ilişkileri sosyolojik bir bakış açısıyla incelemektedir. Din sosyolojisi ve sosyal sermaye literatüründe uzun süredir tartışılmakta olan temel bir soruya odaklanmaktadır: Dindarlık, genelleşmiş toplumsal güveni ve işbirliğini mi güçlendirmekte, yoksa ağırlıklı olarak yakın çevreyle sınırlı partiküler güveni ve görece kapalı ağları mı beslemektedir? Çalışmanın amacı, Türkiye'de dindarlık düzeyleri ile insanlara güven, komşu ve akrabalara güven, algılanan sosyal destek ve gündelik sosyal ilişki pratikleri arasındaki örüntüleri ortaya koymak ve bu örüntüleri sosyo-demografik farklılıklar ışığında tartışmaktır. Analizde TGSS'nin "İnanç ve Dindarlık" ile "Sosyal İlişkiler ve Gündelik Yaşam" modüllerinden yararlanılmaktadır. Katılımcıların kendini dindar olarak tanımlama biçimleri, dinî pratik sıklığı ve Müslüman kimliğine aidiyet düzeyleri; insanlara genel güven, komşu ve akrabalara güven, sosyal hayattan ve aile ilişkilerinden memnuniyet, sosyal destek ağları ve gündelik etkileşim göstergeleriyle birlikte ele alınmaktadır. İlk aşamada betimsel istatistikler ve çapraz tablolar aracılığıyla dindarlık düzeylerine göre güven ve sosyal ilişki profilleri haritalandırılacaktır. İkinci aşamada ise çok değişkenli regresyon analizleriyle dindarlığın genelleşmiş ve partiküler güven üzerindeki etkisi, yaş, cinsiyet, eğitim, bölge ve ekonomik algı gibi değişkenler kontrol edilerek test edilecektir. Elde edilecek bulguların, Türkiye'de görece düşük genel güven düzeyinin arka planında dindarlığın ne tür bir rol oynadığını; dindarlığın aile ve yakın çevreye dayalı güveni mi, yoksa daha geniş toplumsal güven ve bağları mı desteklemekte olduğunu göstermesi beklenmektedir. Böylece çalışma, din sosyolojisi ile sosyal sermaye tartışmalarını TGSS'nin güncel ve temsili verileri üzerinden ilişkilendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, dindarlık, toplumsal güven, sosyal sermaye, TGSS 2024

Giriş

Türkiye Genel Sosyal Araştırması 2024 (TGSS 2024), Türkiye'de 18 yaş ve üzeri yetişkin nüfusu temsil eden, sosyal, kültürel ve dinî hayatın çeşitli boyutlarını ayrıntılı biçimde ölçen

ulusal ölçekli bir saha araştırmasıdır. Son yıllarda Türkiye'de genelleşmiş toplumsal güvenin görece düşük, buna karşılık aile ve yakın çevreye dayalı dayanışma ve güven ilişkilerinin görece güçlü olduğuna işaret eden bulgular, dindarlığın bu örüntüler içindeki konumunu din sosyolojisi ve sosyal sermaye literatürü açısından daha yakından incelemeyi önemli kılmaktadır. Bu bağlamda, dindarlığın genelleşmiş toplumsal güveni ve işbirliğini mi güçlendirdiği, yoksa daha çok yakın çevreyle sınırlı güveni ve kapalı ağları mı beslediği sorusu hem kuramsal hem de ampirik düzeyde ön plana çıkmaktadır (Putnam, 2000; Uslaner, 2002).

Bu bildiri, TGSS 2024 verilerini kullanarak Türkiye'de öznel dindarlık, dinî pratikler ve Müslüman kimliği aidiyeti ile genelleşmiş güven, komşulara güven ve sosyal sermaye göstergeleri (sosyal destek ve sosyal yaşam memnuniyeti) arasındaki ilişkileri sosyolojik bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, dindarlığın farklı boyutlarının genelleşmiş güven ve aile ile yakın çevreye yönelik güven örüntüleriyle nasıl kesiştiği, yaş, cinsiyet, eğitim ve bölge gibi sosyo-demografik faktörler kontrol edilerek analiz edilmekte; böylece Türkiye'de dinî aidiyet ve pratiklerin toplumsal güven ve sosyal sermaye üzerindeki olası güçlendirici ya da sınırlayıcı etkileri, güncel ve ulusal temsiliyeti yüksek bir veri seti üzerinden tartışmaya açılmaktadır.

Teorik Çerçeve

Bu çalışma, dindarlık ile toplumsal güven ilişkisini din sosyolojisi ve sosyal sermaye literatüründeki genelleşmiş güven–yakın çevreye yönelik güven ayrımı üzerinden ele almaktadır (Putnam, 2000; Uslaner, 2002). Bu çerçevede genelleşmiş güven, "çoğu insana güvenilebilir" yönelimini, aile, akraba ve komşulara güven ise daha çok güçlü bağlara ve yerel ağlara dayalı güven biçimlerini ifade etmektedir (Nişancı & Kılavuz, 2024). Türkiye'de hem genelleşmiş güven düzeylerinin görece düşük, hem de aile ve yakın çevre dayanışmasının görece güçlü olduğuna işaret eden bulgular, dindarlığın bu ikili yapı içindeki yerini betimsel düzeyde incelemeyi anlamlı kılmaktadır (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Din–güven ilişkisine odaklanan çalışmalar, dindarlığın güven ve işbirliğiyle ilişkisinin tek yönlü ve homojen olmadığını, bağlayıcı (grup içi dayanışma) ve köprüleyici (gruplar arası ilişkiler) boyutların bağlama göre farklılaştığını göstermektedir (Son & Sung, 2024; Yılmaz, 2021). Çok ülkeli modeller, genelleşmiş güveni sosyal sermayenin psiko-sosyal bir bileşeni, sosyal ağları yapısal bileşen ve erişilebilir kaynakları sonuç boyutu olarak ele almakta; bu boyutlar arasındaki ilişkileri ampirik olarak sınamaktadır (Son & Sung, 2024). Bu çalışma, bu geniş modelleri doğrudan yeniden kurmayı değil, TGSS 2024'te yer alan genel insanlara güven, komşu ve akrabalara güven, sosyal memnuniyet ve sosyal destek göstergelerini, dindarlık düzeyleriyle birlikte düşünerek Türkiye'ye özgü bazı örüntüleri ortaya koymayı hedeflemektedir (Erkol, 2016; Nişancı & Kılavuz, 2024).

Türkiye bağlamında dindarlığın sosyo-demografik ve sosyo-kültürel belirleyicilerini inceleyen nicel çalışmalar, dindarlığın öznel tanımlama, ibadet sıklığı ve normatif dinî tutumlar gibi birden çok boyuttan oluştuğunu ve bu boyutların cinsiyet, yaş, eğitim, yerleşim yeri ve mezhep

gibi değişkenlere göre sistematik biçimde farklılaştığını göstermektedir (Nişancı & Aysan, 2019). Bu makalede kullanılan TGSS 2024 verisi, benzer biçimde hem öznel dindarlık hem pratik sıklığı hem de dinî kimlik aidiyetini içeren göstergeler sunmakta ve bunların yaş, cinsiyet, eğitim ve bölgeye göre dağılımlarını izlemeye imkân vermektedir (Nişancı & Aysan, 2019; Nişancı & Kılavuz, 2024). Çalışmanın odağı, dindarlığın bu boyutlarıyla genelleşmiş güven ve aile/komşu güveni göstergeleri arasındaki ilişkilerin, sosyo-demografik değişkenler kontrol edilerek betimlenmesidir.

Dinî katılımın güven, gönüllülük ve işbirliği algılarıyla ilişkisine dair boylamsal araştırmalar, ibadetlere ve dinî toplantılara düzenli katılımın genelleşmiş güven ve gönüllülükle ortalama olarak pozitif ilişkiler gösterebildiğini, ancak bu ilişkilerin bağlama ve dinî geleneklere göre değiştiğini ortaya koymaktadır (Aksoy & Wiertz, 2024). Bu bulgular, dinî katılımın toplumsal güven ve sosyal sermayeyle ilişkisini tartışırken nedenselliğin tek yönlü ve sabit varsayılamayacağını, bağlamsal yorumun gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma, kesitsel nitelikteki TGSS 2024 verisiyle nedensel sonuçlar üretmeyi amaçlamamakta; dindarlık göstergeleri ile güven ve sosyal ilişki göstergeleri arasındaki ilişkileri betimsel ve kısmi olarak modelleyerek, bu boylamsal literatürle karşılaştırmalı bir tartışmaya zemin sunmayı hedeflemektedir (Aksoy & Wiertz, 2024; Nişancı & Kılavuz, 2024).

Bu çerçevede çalışmanın kuramsal katkı iddiası sınırlı ve konusuna odaklıdır. Amaç, din sosyolojisi ve sosyal sermaye literatüründe yerleşik olan genelleşmiş güven–yakın çevreye yönelik güven ayrımını ve Türkiye'de dindarlığın sosyo-demografik desenine ilişkin bulguları arka plan olarak kullanarak, TGSS 2024 verileri üzerinden dindarlık düzeyleri ile genelleşmiş güven, aile ve komşu güveni ile sosyal memnuniyet ve destek göstergeleri arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır (Nişancı & Aysan, 2019; Nişancı & Kılavuz, 2024; Son & Sung, 2024). Elde edilen bulgular, tartışma bölümünde hem Türkiye'de dindarlık ve güven tartışmalarına, hem de dinî katılımın güven ve sosyal sermayeyle ilişkisini konu alan uluslararası ampirik literatüre referansla, ölçülü ve bağlama duyarlı bir şekilde değerlendirilecektir (Aksoy & Wiertz, 2024; Yılmaz, 2021).

Veri ve Yöntem

Bu çalışma, Türkiye Genel Sosyal Araştırması 2024 (TGSS 2024) verilerine dayalı kesitsel bir nicel analizdir. Araştırma, Türkiye'de 18 yaş ve üzeri nüfusu temsil edecek biçimde tasarlanmış, ulusal temsiliyeti yüksek bir örneklem üzerinden yürütülmüştür; bu bildiride TGSS 2024'ün tüm yetişkin katılımcıları analize dâhil edilmiştir ($N \approx 2.600$) (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Çözümlemelerde özellikle iki modül temel alınmaktadır: "İnanç ve Dindarlık" ile "Sosyal İlişkiler ve Gündelik Yaşam" modülleri. Dindarlık düzeyi, katılımcıların kendilerini ne ölçüde dindar gördükleri, dinî pratik/ibadet sıklıkları ve Müslüman kimliğine aidiyetlerine ilişkin sorular üzerinden operasyonelleştirilmektedir. Toplumsal güven ve sosyal sermaye göstergeleri ise "insanlara genel olarak güven"e dair ifadeler, komşu ve akrabalara güven

düzeyi, algılanan sosyal destek, gündelik sosyal etkileşim sıklığı ve sosyal/familial memnuniyet değişkenleriyle temsil edilmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, bölge ve ekonomik durum algısı gibi sosyo-demografik değişkenler ise ilgili modüllerden alınarak kontrol değişkeni olarak modellere dâhil edilmiştir (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Analiz iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. İlk aşamada betimsel istatistikler ve çapraz tablolar aracılığıyla farklı dindarlık düzeylerinde genel güven, yakın çevre güveni ve sosyal ilişkilerdeki temel örüntüler haritalandırılmaktadır. İkinci aşamada ise çok değişkenli regresyon modelleri kullanılarak dindarlığın genelleşmiş güven ve aile ile yakın çevreye yönelik güven göstergeleri üzerindeki etkisi, sosyo-demografik değişkenler kontrol edilerek test edilmektedir. Tüm istatistiksel analizler R programlama dili kullanılarak yürütülmüş; betimsel istatistikler ve tablolar için temel tidyverse fonksiyonlarından, regresyon analizleri için ise glm tabanlı modellerden yararlanılmıştır. TGSS 2024'ün örneklem tasarımını dikkate almak amacıyla, veri setinde sunulan örneklem ağırlığı değişkeni analizlerde kullanılmış ve bulguların Türkiye'deki yetişkin nüfusa genellenebilirliği güçlendirilmeye çalışılmıştır (Lumley, 2010; R Core Team, 2024).

Bulgular

Bu bölümde, önce Türkiye'de öznel dindarlık düzeylerine göre genelleşmiş güven, komşu güveni ve memnuniyet göstergelerinin nasıl dağıldığı sunulmakta, ardından dindarlığın farklı boyutları ile güven ve sosyal sermaye göstergeleri arasındaki ilişkiler çok değişkenli modeller aracılığıyla incelenmektedir. İlk olarak, dindarlık düzeylerine göre güven ve memnuniyet ortalamalarını gösteren betimsel bulgulara yer verilecek, sonrasında ise genelleşmiş güven ve komşu güvenini bağımlı değişken alan regresyon analizlerinin sonuçları rapor edilecektir.

Dindarlık düzeylerine göre güven ve memnuniyet

Öznel dindarlık düzeyleri üç kategoriye ayrıldığında, örneklemin büyük çoğunluğunun orta ve yüksek dindarlık gruplarında toplandığı görülmektedir. Tablo 1, dindarlık düzeylerine göre genelleşmiş güven, komşuya güven ve memnuniyet göstergelerinin ortalamalarını sunmaktadır.

Tablo 1. Öznel dindarlık düzeyine göre güven ve memnuniyet ortalamaları

Dindarlık düzeyi	n	Genelleşmiş güven ort.	Komşuya güven ort.	Sosyal yaşam memnuniyeti ort.	Aile yaşamı memnuniyeti ort.
Düşük	255	3.29	2.89	3.07	4.11
Orta	589	2.94	2.88	2.98	4.09
Yüksek	1705	2.99	2.99	3.17	4.23

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Düşük dindarlık grubunda genelleşmiş güven ortalaması 3.29 iken, orta dindarlık grubunda 2.94, yüksek dindarlık grubunda ise 2.99'dur. Komşuya güven ortalaması düşük ve orta dindarlık gruplarında 2.89 civarında seyrederken, yüksek dindarlık grubunda 2.99'a yükselmektedir. Sosyal yaşam memnuniyeti düşük dindarlıkta 3.07, orta dindarlıkta 2.98, yüksek dindarlıkta 3.17; aile yaşamı memnuniyeti ise tüm gruplarda görece yüksek olup sırasıyla 4.11, 4.09 ve 4.23'tür. Bu bulgular, öznel dindarlığın özellikle komşuya güven ve aile/sosyal yaşam memnuniyetiyle hafifçe pozitif yönde ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Dindarlık ve genelleşmiş güven

Dindarlık ile genelleşmiş toplumsal güven arasındaki ilişki, 0–10 ölçekli "insanların çoğuna güvenilebilir mi?" sorusu bağımlı değişken alınarak lineer regresyon modeliyle test edilmiştir. Modelde temel açıklayıcı değişkenler öznel dindarlık kategorileri, ibadet sıklığı ve Müslüman kimliği aidiyet puanı; kontrol değişkenleri ise yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyidir; tüm analizler R programlama dili kullanılarak lm fonksiyonu ile yürütülmüştür.

Tablo 2. Dindarlık ve genelleşmiş güven (lineer regresyon)

Bağımlı değişken: Genelleşmiş güven (trustpeople, 0–10 ölçeği)

Değişken	Katsayı (B)	Std. Hata	t değeri	p değeri
Sabit	2.75	0.55	5.03	< 0.001
Dindarlık (Orta)	-0.14	0.31	-0.45	0.656
Dindarlık (Yüksek)	0.29	0.32	0.90	0.370
İbadet sıklığı	0.02	0.06	0.33	0.742
Müslüman kimliği	-0.10	0.04	-2.93	0.003
Yaş	0.01	0.00	1.75	0.080
Cinsiyet (kadın=1)*	-0.45	0.15	-3.09	0.002
Eğitim düzeyi	0.23	0.05	4.64	< 0.001

Not: Referans kategori dindarlık için "Düşük" gruptur; cinsiyet için referans "erkek"tir.

Sonuçlar, öznel dindarlık kategorilerinin ve ibadet sıklığının genelleşmiş güven üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Buna karşılık Müslüman kimliği aidiyet puanı arttıkça genel güven puanı hafifçe azalmaktadır ($B = -0.10$; $p < 0.01$). Eğitim düzeyi ile genelleşmiş güven arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmakta; daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler daha yüksek genel güven bildirmekte, kadınlar ise erkeklere göre anlamlı biçimde daha düşük güven düzeylerine sahiptir. Modelin açıklayıcılığı

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

sınırlı olmakla birlikte, dindarlığın kimlik boyutunun genelleşmiş güvenle kısmen gerilimli bir ilişkiye işaret ettiği söylenebilir.

Dindarlık, komşuya güven ve sosyal sermaye göstergeleri

Komşulara güven düzeyi, 1–5 ölçeğinde ölçülen komşu güveni sorusu üzerinden değerlendirilmiş ve aynı bağımsız değişken setiyle lineer regresyon modeli kurulmuştur.

Tablo 3. Dindarlık ve komşuya güven (lineer regresyon)

Bağımlı değişken: Komşuya güven (trustneig, 1–5 ölçeği)

Değişken	Katsayı (B)	Std. Hata	t değeri	p değeri
Sabit	2.45	0.19	12.57	< 0.001
Dindarlık (Orta)	0.03	0.11	0.31	0.758
Dindarlık (Yüksek)	0.17	0.11	1.50	0.135
İbadet sıklığı	0.01	0.02	0.75	0.454
Müslüman kimliği	0.00	0.01	-0.05	0.962
Yaş	0.01	0.00	4.81	< 0.001
Cinsiyet (kadın=1)*	-0.20	0.05	-3.83	< 0.001
Eğitim düzeyi	0.05	0.02	2.67	0.008

Not: Referans kategori dindarlık için “Düşük” gruptur; cinsiyet için referans “erkek”tir.

Model sonuçları, öznel dindarlık düzeyleri ve ibadet sıklığının komşuya güven üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Buna karşın yaş ve eğitim düzeyi arttıkça komşulara duyulan güven anlamlı biçimde artmakta; kadınlar erkeklere kıyasla komşularına daha düşük düzeyde güven bildirmektedir. Müslüman kimliği aidiyet puanının komşuya güvenle ilişkisi ise bu modelde pratik olarak sıfıra yakın ve anlamsız görünmektedir. Bu tablo, dindarlık göstergelerinin genelleşmiş güvenle olan zayıf ve karmaşık ilişkisine kıyasla, komşu güveni üzerinde daha sınırlı ve dolaylı bir etkisi olabileceğini; buna karşın yaş, cinsiyet ve eğitim gibi sosyo-demografik faktörlerin komşu temelli güven örüntülerini daha güçlü biçimde şekillendirdiğini düşündürmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın bulguları, Türkiye’de dindarlık ile toplumsal güven ilişkisinin sanıldığı kadar basit ve tek yönlü olmadığını göstermektedir. Öznel dindarlık düzeyi ve ibadet sıklığı,

genelleşmiş güven ve komşu güveni üzerinde sınırlı ve çoğu zaman istatistiksel olarak anlamsız etkiler üretirken; Müslüman kimliği aidiyeti genelleşmiş güvenle zayıf fakat anlamlı bir negatif ilişki sergilemektedir. Buna karşılık yaş, cinsiyet ve eğitim gibi sosyo-demografik değişkenler hem genelleşmiş güven hem de komşu güveni üzerinde dindarlık göstergelerinden daha güçlü bir etkiye sahiptir.

Genelleşmiş güven, bireylerin yalnızca yakın çevrelerine değil, tanımadıkları insanlara yönelik de olumlu beklentiler besleyip beslemediklerine ilişkin "ahlaki evren" değerlendirmesi olarak tanımlanmakta ve demokratik kurumların işlerliği ile sosyal sermayenin niteliği açısından kritik görülmektedir (Uslaner, 2002). Uslaner'in (2002) vurguladığı gibi genelleşmiş güven, geçmişte edinilen kişisel deneyimlerden ziyade normatif bir dünya tasavvuruyla yakından ilişkilidir. Dinî aidiyet ve kimlik, bazı bağlamlarda bu tür geniş ufuklu güveni besleyen bir "ahlaki cemaat" kaynağı olarak işlev görebilirken, özellikle çoğunluk dinî kimliğinin siyasallaştığı ve kutuplaşmanın arttığı toplumlarda daha kapalı sınırlar ve dış gruplara yönelik kuşku da üretebilmektedir (Traunmüller, 2011). TGSS 2024 verileriyle elde ettiğimiz bulgu, Müslüman kimliği aidiyet puanı yükseldikçe genelleşmiş güvenin hafifçe azalmasıdır; bu durum, en azından Türkiye bağlamında güçlü dinî kimliğin genelleşmiş güveni otomatik olarak artırmadığını, hatta belli koşullarda daraltabildiğini düşündürmektedir.

Sosyal sermaye literatüründe sıklıkla vurgulanan bağlayıcı (bonding) ve köprüleyici (bridging) sosyal sermaye ayrımı, dindarlığın güvenle ilişkisini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bağlayıcı sosyal sermaye, benzer kimlik ve deneyimlere sahip bireyler arasındaki güçlü fakat görece kapalı bağları; köprüleyici sosyal sermaye ise farklı gruplar arasında zayıf ama ufuk açıcı bağları ifade eder (Putnam, 2000; Uslaner, 2002). Uluslararası çalışmalar, dinî cemaatlerin çoğu zaman güçlü bağlayıcı sosyal sermaye ürettiğini, yani cemaat içi dayanışma ve güveni artırırken, köprüleyici sosyal sermayeyi her zaman aynı ölçüde güçlendirmeyebildiğini göstermektedir (Traunmüller, 2011). Bu çalışma özelinde, dindarlık düzeylerine göre aile ve sosyal yaşam memnuniyetindeki küçük artışlar ile komşu güvenindeki sınırlı farklar, dindarlığın Türkiye'de daha çok yakın çevreye dayalı güven ve destek ilişkilerini besleyen bir bağlayıcı sosyal sermaye kaynağı olarak işlediğine, genelleşmiş güven ise daha çok eğitim, cinsiyet ve yaş gibi faktörler üzerinden şekillendiğine işaret etmektedir.

Türkiye bağlamında dindarlığın toplumsal güvenle ilişkisini değerlendirirken, ülkenin genel güven ve sosyal dayanışma profilini de dikkate almak gerekir. TGSS 2024 temel bulguları ve benzer araştırmalar, Türkiye'de genelleşmiş güven düzeyinin görece düşük; buna karşılık aile ve yakın çevreye dayalı dayanışma ve yardımlaşma ağlarının görece güçlü olduğuna işaret etmektedir. Yerli literatürde dindarlığın sosyo-demografik belirleyicilerine dair çalışmalar (Nişancı & Aysan, 2019), Türkiye'de dindarlığın yaş, cinsiyet, eğitim, bölge ve kültürel göstergelerle yakından bağlantılı olduğunu ve dindarlığın sıklıkla kimlik ve aidiyet boyutları üzerinden deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Din–güven ilişkisini inceleyen Türkiye odaklı sınırlı sayıdaki çalışma da (Yılmaz, 2021), dinî kimlik ve aidiyetin çoğu zaman "biz" grubu içi güven ve dayanışmayı güçlendirdiğini, buna karşılık genelleşmiş güven ve farklı gruplarla kurulan bağlantılı ağlar söz konusu olduğunda bulguların daha karmaşık bir tablo

sunduğunu göstermektedir. Din–güven ilişkisini inceleyen hem çapraz ülke hem de Türkiye odaklı çalışmalar, dinî aidiyet ve pratiklerin genelleşmiş güven üzerindeki etkisinin yönü ve büyüklüğüne dair karma sonuçlar sunmaktadır (Berggren & Bjørnskov, 2011; Yılmaz, 2021). TGSS 2024 bulguları, uluslararası literatürde din–güven ilişkisine dair elde edilen bu karma resmin Türkiye bağlamındaki bir yansıması olarak okunabilir.

Bu bulgular aynı zamanda bazı metodolojik sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öncelikle TGSS 2024 kesitsel bir veri setidir; dolayısıyla dindarlık, kimlik ve güven arasındaki ilişkiler nedensel bir çerçeve içinde yorumlanmamalı, daha çok eşzamanlı örüntüler olarak görülmelidir. İkinci olarak, bu çalışmada dindarlık yalnızca öznel dindarlık, ibadet sıklığı ve Müslüman kimliği aidiyeti üzerinden ölçülmüş; dinî çoğulculuk, mezhepsel farklılıklar veya dinî inanç içeriklerinin çeşitliliği gibi boyutlar modele dâhil edilmemiştir. Benzer şekilde, güven göstergeleri de genellikle bireyler arası güven ve komşu güveniyle sınırlıdır; kurumsal güven, farklı dinî veya etnik gruplara güven gibi daha spesifik boyutlar ayrı ayrı ele alınmamıştır. Son olarak, eksik veri ve örneklem ağırlıkları gözetilerek yapılan analizlerde model açıklayıcılıklarının sınırlı olması, dindarlık ve güven arasındaki ilişkinin çok sayıda aracı ve bağlamsal faktörden etkilendiğini düşündürmektedir.

Tüm bu sınırlılıklara rağmen, bu çalışma dindarlık, toplumsal güven ve sosyal sermaye ilişkisini Türkiye toplumunu temsil eden güncel ve kapsamlı bir veri seti üzerinden inceleyerek literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bulgular, dindarlığın Türkiye bağlamında özellikle aile ve yakın çevreye dayalı güven ve memnuniyetle daha yakından ilişkili olduğu; genelleşmiş güvenle ilişkilerinin ise zayıf, kısmen negatif ve sosyo-demografik faktörlerden büyük ölçüde etkilendiği yönünde bir tablo ortaya koymaktadır. Gelecekteki çalışmalar, TGSS'nin ileriki dalgaları ve mümkünse panel veri tasarımları aracılığıyla dinî aidiyet ve pratiklerin zaman içindeki değişimleriyle güven ve sosyal sermaye örüntülerinin birlikte izlenmesine odaklanabilir; ayrıca kurumsal güven, farklı gruplara güven ve çevrimiçi/çevrimdışı ağ yapıları gibi boyutları dâhil ederek dindarlığın hangi koşullarda bağlayıcı, hangi koşullarda ise köprüleyici sosyal sermayeyi desteklediğini daha ayrıntılı biçimde ortaya koyabilir (Aksoy & Wiertz, 2024; Son & Sung, 2024; Traunmüller, 2011).

Kaynakça

Aksoy, O., & Wiertz, D. (2024). The impact of religious involvement on trust, volunteering, and perceived cooperativeness: Evidence from two British panels. *European Sociological Review*, *40*(1), 143–159. https://doi.org/10.1093/esr/jcad024

Berggren, N., & Bjørnskov, C. (2011). Is the importance of religion in daily life related to social trust? Cross-country and cross-state comparisons. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *80*(3), 459–480. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.05.002

Erkol, M. (2016). Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(2), 131–161.

Lumley, T. *Complex Surveys: A Guide to Analysis Using R*. Wiley, 2010.

Nişancı, Z., & Aysan, Ü. (2019). Socio-demographic and Socio-cultural Predictors of Religiosity in Turkey. *İstanbul University Journal of Sociology*, *39*(2), 303–328. https://doi.org/10.26650/SJ.2019.39.2.0108

Nişancı, Z., & Kılavuz, M. T. (Eds.). *Türkiye'nin Toplumsal Haritası: TGSS 2024*. İSAR Yayınları. https://www.tgss.org.tr/yayinlar/turkiye-nin-toplumsal-haritasi-tgss-2024

Putnam, R. D. (2000). *Summary of "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" | Beyond Intractability*. Simon & Schuster. Beyondintractability.Org. https://www.beyondintractability.org/bksum/putnam-bowling

R Core Team. *R: A Language and Environment for Statistical Computing. R Foundation for Statistical Computing* [Computer software], 2024.

Son, J., & Sung, P. (2024). The relationship among generalized trust, social networks, and social resources across 30 countries. *International Sociology*, *39*(4), 375–398. https://doi.org/10.1177/02685809241251770

Traunmüller, R. (2011). Moral Communities? Religion as a Source of Social Trust in a Multilevel Analysis of 97 German Regions. *European Sociological Review*, *27*(3), 346–363. https://doi.org/10.1093/esr/jcq011

Uslaner, E. M. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge University Press, 2002.

Yılmaz, M. (2021). Analyzing Religion and Trust Relationship from Turkish Perspective. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *21*(2), 909–937. https://doi.org/10.33415/daad.948160

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TÜRKİYE'DE LAİKLİK VE DİNÎ NORM BEKLENTİLERİ: TGSS 2024 VERİLERİYLE TOPLUMSAL TUTUMLARIN HARİTASI

Doç. Dr. Mesut DÜZCE

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

mesutduzce@yyu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8599-390X

ÖZET

Bu bildiri, Türkiye Genel Sosyal Araştırması 2024 (TGSS 2024) verilerini kullanarak Türkiye'de laiklik anlayışı ile dinî normlara dayalı beklentiler arasındaki gerilimli tutumları incelemektedir. Bulgular, bir yandan din ile siyasetin birbirinden ayrılması gerektiğini savunan güçlü bir eğilime işaret ederken, diğer yandan anayasa ve medeni hukukun İslami referanslarla uyumlu olmasını isteyen kayda değer bir kesimin de varlığını göstermektedir. Çalışma, bu iki yönlü tutum yapısının hangi sosyo-demografik gruplarda yoğunlaştığını ve dindarlık düzeyiyle nasıl kesiştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Analizde, TGSS'nin "İnanç ve Dindarlık" modülünde yer alan din–siyaset ayrımı, anayasanın ve hukukun İslami referanslarla ilişkisine dair sorular ile kendini dindar olarak tanımlama ve dinî pratik sıklığına ilişkin değişkenler birlikte kullanılmaktadır. Cinsiyet, yaş, eğitim, bölge, kır–kent yerleşimi ve politik yönelim eksenlerinde çapraz tablolarla betimleyici bir harita çıkarılacak; ardından çok değişkenli lojistik regresyon modelleriyle bu ikili tutumları açıklayan başlıca faktörler sınanacaktır. Elde edilecek bulguların, Türkiye'de laikliğin çoğu zaman dine karşıtlık olarak değil, dinin kurumsal alanla sınırlandırılması olarak kavrandığını; buna karşılık İslami referansların siyasal ve hukuki meşruiyet açısından hâlâ güçlü bir kaynak olarak görüldüğünü göstermesi beklenmektedir. Çalışma, böylece Türkiye bağlamına özgü laiklik tartışmasını ulusal temsili bir veri seti üzerinden yeniden değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, laiklik, din–devlet ilişkisi, dinî normlar, TGSS 2024

Giriş

Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması 2024 (TGSS 2024), Türkiye'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısını temsili bir örneklem üzerinden izlemeyi amaçlayan geniş ölçekli ve tekrarlanması planlanan geniş ölçekli bir saha çalışmasıdır. 26 ilde ve 2.615 katılımcı ile yürütülen araştırma, olasılıklı çok aşamalı tabakalı küme örneklemesiyle ulusal temsiliyet sağlamaktadır. Anket, eğitim, aile, siyaset, göç ve sağlık gibi alanların yanı sıra inanç ve dindarlığa ilişkin kapsamlı bir soru seti içermekte ve böylece Türkiye'de din ve laiklik tartışmalarını toplum düzeyinde incelemek için elverişli bir veri zemini sunmaktadır.

Türkiye'de din ve laiklik ilişkisi, Cumhuriyet tarihi boyunca siyasetin ve kamusal tartışmaların temel eksenlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Bir yandan laiklik, devletin din karşısındaki

konumunu ve kurumlar arası sınırları tanımlayan hukuki-siyasal bir ilke olarak savunulmakta; diğer yandan dinin kamusal alanda, siyasette ve hukuki düzenlemelerde ne ölçüde görünür olacağı sürekli tartışma konusu olmaktadır. Bu tartışmalar çoğu zaman normatif ve kuramsal düzeyde sürdürülmekte, buna karşılık geniş ölçekli, temsili anket verisine dayalı çalışmalar görece daha sınırlı bir yer tutmaktadır (Erdoğan, 2000; Vergin, 2000).

TGSS 2024, bu açıdan önemli bir imkân sunmaktadır. Araştırma, din–siyaset ayrımına, laik bir ülkede dinin yaşanabilirliğine ve İslami referansların anayasa ile medeni hukuktaki yeri gibi konulara ilişkin ifadelere verilen yanıtları aynı örneklemde bir araya getirmektedir. İnanç ve Dindarlık bölümünde yer alan bu ifade setinin aynı katılımcılara yöneltilmiş olması, laiklik ve dinî norm beklentilerinin toplum düzeyinde nasıl birlikte kurulduğunu ampirik olarak incelemeyi mümkün kılmaktadır.

Bu bildiri, TGSS 2024 verilerini kullanarak söz konusu ikili tutum yapısını daha yakından incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma özellikle şu sorulara odaklanmaktadır: (1) Laiklik anlayışı ile anayasa ve medeni hukukun İslami referanslarla uyumlu olması yönündeki dinî norm beklentileri, Türkiye'de hangi ölçüde birlikte ortaya çıkmaktadır ve bu "ikili tutum"un büyüklüğü nedir? (2) Bu tutum yapısı, cinsiyet, yaş, eğitim, bölge, kır–kent yerleşimi ve politik yönelim gibi sosyo-demografik değişkenlere göre nasıl farklılaşmaktadır? (3) Laiklik ve dinî norm beklentilerine ilişkin tutumlar, bireylerin dindarlık düzeyi ve dinî pratik sıklığı ile nasıl ilişkilidir; daha yüksek dindarlık bu ikili modeli mi güçlendirmekte, yoksa esasen dinî norm beklentilerini mi artırmaktadır? Bu sorulara verilecek yanıtların, Türkiye'de laiklik ve din ilişkisini normatif tartışmaların ötesine taşıyarak ulusal temsili bir veri seti üzerinden tartışmaya açma imkânı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Laiklik, literatürde çoğunlukla din ile siyasal iktidar arasındaki ilişkinin sınırlarını tanımlayan bir ilke olarak tartışılmaktadır (Selçuk, 2001). Bu çalışma, TGSS 2024 verileri aracılığıyla Türkiye'de bu ilkeye yönelik toplumsal algıları incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye bağlamında laiklik, bir yandan devletin belli bir dinî inancı resmen üstün kılmaması, diğer yandan dinî kurumların siyasal karar alma süreçlerinden ayrıştırılması olarak ifade edilmektedir (Berkes, 1998; Mertcan, 2015). Ancak hem tarihsel süreçte hem de güncel tartışmalarda laiklik, kimi zaman "din karşıtlığı" ile özdeşleştirilmiş, kimi zaman da daha sınırlı bir biçimde "kurumsal ayrım" olarak yorumlanmıştır (Erdoğan, 2000; Vergin, 2000).

Uluslararası literatürde de sekülarizm ve laiklik kavramlarının tek bir modele indirgenemeyeceği vurgulanmaktadır. Berkes (1998), Osmanlı–Cumhuriyet çizgisinde sekülarizmin gelişimini devlet yapısındaki dönüşümler üzerinden okurken, Kuru (2011) "pasif" ve "dışlayıcı" laiklik ayrımıyla devlet–din ilişkilerinin farklı kurumsal düzenleniş biçimlerine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Türkiye, genellikle din alanına müdahale eden ve onu düzenlemeye çalışan daha "dışlayıcı" bir model olarak tartışılmıştır (Kuru, 2011; Yavuz & Öztürk, 2021). Bu tartışmalar, laikliğin sadece soyut bir ilke değil, tarihsel bağlama göre farklı biçimlerde kurumsallaşan bir rejim tipi olduğunu göstermektedir.

Bu bildirinin odağında, laiklik ilkesinin toplum düzeyinde nasıl algılandığı sorusu yer almaktadır. Özellikle şu ayrım önem kazanmaktadır: Laiklik yalnızca din ile devlet kurumlarının birbirinden ayrılması olarak mı görülmektedir, yoksa aynı zamanda hukuki ve toplumsal alanda dinî normların sınırlandırılması gerektiği yönünde daha kapsamlı bir beklentiyle birlikte mi düşünülmektedir? TGSS 2024'te yer alan, din ve siyasetin ayrı tutulmasına ilişkin ifadeler ile anayasa ve medeni hukukun Kur'an ve İslami referanslarla ilişkisini sorgulayan maddeler, bu soruyu ampirik olarak test etmeye imkân vermektedir (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Bu bağlamda, bir yandan din ve siyasetin ayrılması gerektiğini savunan, diğer yandan anayasanın Kur'an'la çelişmemesi ya da medeni kanunun İslami hukukla uyumlu olması gerektiğini düşünen katılımcılar, kurumsal düzeyde laikliği onaylarken normatif düzeyde dinî referansları korumak isteyen bir konumda görünmektedir. Din–devlet ilişkileri literatüründe bu tür ikili tutumlar, rejim düzeyinde sekülarizm ile toplumsal düzeyde dinî meşruiyetin birlikte var olabildiği durumlara işaret etmektedir (Kuru, 2011; Yavuz & Öztürk, 2021). Bu çalışma, Türkiye'de laiklik anlayışını tam da bu ikili eksen üzerinden, yani hem kurumsal ayrım hem de dinî norm beklentileri bağlamında, TGSS 2024 verileriyle incelemeyi amaçlamaktadır (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Veri ve Yöntem

Bu çalışma, Türkiye Genel Sosyal Araştırması 2024 (TGSS 2024) verilerinin tüm yetişkin katılımcılarını (N = 2.615) kapsayan kesitsel bir nicel analizine dayanmaktadır. TGSS 2024, Türkiye'de 18 yaş ve üzeri nüfusu temsil edecek biçimde tasarlanmış, ulusal temsiliyeti yüksek, geniş ölçekli bir sosyal saha araştırmasıdır. Saha çalışması, 7 Mayıs – 2 Haziran 2024 tarihleri arasında, çok aşamalı tabakalı küme örnekleme tasarımı kullanılarak, Türkiye İstatistik Kurumu'nun bölge ve yerleşim sınıflandırmalarına dayanan 12 bölge ve 26 ilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bireyler, kent–kır dağılımı ve nüfus yoğunluğu dikkate alınarak belirlenen kümeler içinden sistematik örnekleme ile seçilmiş; böylece yoğun kent, orta yoğun kent ve kırsal yerleşimlerin orantılı biçimde temsili sağlanmıştır (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Veri toplama sürecinde, yüz yüze görüşme (CAPI) ve kendi kendine doldurulan anket (CASI) teknikleri birlikte kullanılmış; anketler Qualtrics altyapısı üzerinden, tabletler ve çevrim içi bağlantılar aracılığıyla uygulanmıştır. Saha organizasyonu, bölge koordinatörleri, ekip başları ve anketörlerden oluşan çok kademeli bir yapı üzerinden yürütülmüş; süreç boyunca bilimsel standartlara, katılımcı gönüllülüğüne ve veri güvenliği ilkelerine riayet edilmiştir. Anket formu toplamda 589 sorudan oluşmakta olup, katılımcı yükünü azaltmak amacıyla rotasyon sistemi kullanılmış ve her katılımcıya temel soru bloğuna ek olarak sınırlı sayıda modül yöneltilmiştir. Bu bildiri, söz konusu modüllerden "İnanç ve Dindarlık" bölümünde yer alan din–devlet ilişkisi ve dinî pratiklere ilişkin sorulara odaklanmaktadır.

Örneklem

Analizlerde, TGSS 2024'ün ana örneklemi içindeki 18 yaş ve üzeri tüm katılımcılar dâhil edilmiştir. Çalışmada herhangi bir dinî aidiyet, vatandaşlık ya da benzeri ölçütlere dayalı alt

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

örneklem kısıtlaması yapılmamış; böylece Türkiye'deki yetişkin nüfusun geneline ilişkin bir tutum haritası elde edilmeye çalışılmıştır. Değişkenler bazında eksik veri içeren gözlemler, ilgili analizlerde listeden çıkarılmış; bu nedenle bazı tablolar ve modellerde etkin örneklem büyüklüğü değişkenler arasında küçük farklılıklar gösterebilmektedir.

Ölçümler ve değişkenler

Bu bildirinin temel bağımlı değişkeni, laiklik ve dinî norm beklentilerini birlikte ele alan dört kategorili tutum yapısıdır. TGSS 2024 "İnanç ve Dindarlık" modülünde yer alan, "Din ve siyaset ayrı tutulmalıdır" (relpolsep), "Anayasanın hiçbir maddesi Kur'an ile çelişmemelidir" (relconst) ve "Meclis, medeni kanunu (evlilik, boşanma…) İslami hukuka uygun olarak düzenlemelidir" (relperscode) ifadelerine verilen yanıtlar birlikte kullanılarak bileşik bir değişken türetilmiştir. Buna göre:

- Kurumsal laiklik yanlıları, din ve siyasetin ayrı tutulması gerektiği ifadesine katılıp, anayasanın Kur'an'la çelişmemesi ve/veya medeni hukukun İslami referanslarla uyumlu olması gerektiği yönündeki ifadelere katılmayan katılımcılardan oluşmaktadır.
- Hukukta dinî referans yanlıları, din–siyaset ayrımı ifadesine katılmayıp, anayasa ve/veya medeni hukukun İslami referanslarla uyumlu olması gerektiğini savunan katılımcıları kapsamaktadır.
- İkili yönelimliler, hem din ve siyasetin ayrılması gerektiğini savunan hem de anayasa/medeni hukukun İslami referanslarla uyumlu olması gerektiği görüşüne katılan katılımcılardan oluşmaktadır.
- Zayıf yönelimliler ise her iki eksende de katılmayan ya da daha çok kararsız kalan katılımcıları içermektedir.

Bu dört kategorili değişkene ek olarak, çok değişkenli analizlerde kullanılmak üzere ikili bir değişken daha türetilmiştir. Bu ikili değişkende, ikili yönelimliler "1" olarak, diğer üç kategoride yer alan katılımcılar ise "0" olarak kodlanmıştır. Böylece, özellikle "laiklik ilkesini kurumsal düzeyde onaylarken İslami normlara da referans veren" bu ikili tutumun sosyo-demografik ve dinî belirleyicilerini sınamaya imkân tanıyan sade bir model kurulmuştur.

Bağımsız değişkenler arasında, öncelikle katılımcıların dindarlık profili yer almaktadır. TGSS 2024'te yer alan "Herhangi bir dine mensup olup olmadığınıza bakılmaksızın, kendinizi ne kadar dindar olarak nitelendirirsiniz?" sorusu temel öznel dindarlık göstergesi olarak kullanılmış; buna ek olarak namaz kılma sıklığı (salat) ve Ramazan orucu tutma durumu gibi dinî pratiklere ilişkin maddeler, pratik düzeyde dindarlığı yansıtan yardımcı göstergeler olarak dâhil edilmiştir. Sosyo-demografik değişkenler olarak cinsiyet, yaş grupları, eğitim düzeyi, yerleşim yeri, bölge ve politik yönelim (kendini sol–sağ ekseninde konumlandırma) kullanılmıştır. Bu değişkenler, hem literatürde din–devlet ilişkileriyle bağlantılı olduğu gösterilen temel faktörleri temsil etmekte hem de TGSS 2024'ün örneklem yapısını özetleyen standart göstergelerle uyumludur.

Analiz stratejisi

Analiz süreci iki aşamalı olarak kurgulanmıştır. İlk aşamada, laiklik–dinî normlar ekseninde tanımlanan dört tutum kategorisinin, sosyo-demografik değişkenler ve dindarlık göstergeleriyle birlikte dağılımı çapraz tablolar üzerinden betimlenmiştir. Bu betimleyici

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

aşamada, kategorilerin büyüklüğü ile cinsiyet, yaş, eğitim, bölge, kır–kent yerleşimi ve politik yönelim eksenlerinde nasıl farklılaştığı yüzde dağılımları ve gerektiğinde ki-kare anlamlılık testleriyle incelenmiştir.

İkinci aşamada ise, özellikle ikili yönelimlileri diğer katılımcılardan ayırt eden başlıca faktörleri test etmek üzere ikili lojistik regresyon modelleri kurulmuştur. Bu modellerde bağımlı değişken, ikili yönelim değişkeninin 0–1 kodlanmış biçimi; bağımsız değişkenler ise öznel dindarlık, dinî pratik göstergeleri ve temel sosyo-demografik değişkenlerdir. Tüm istatistiksel analizler R programlama dili kullanılarak yürütülmüş; betimsel tablolar için temel *dplyr* ve *survey* fonksiyonlarından, lojistik regresyonlar için *glm()* fonksiyonundan yararlanılmıştır. TGSS 2024'ün örneklem tasarımını dikkate almak amacıyla, codebook'ta sunulan örneklem ağırlığı değişkeni kullanılmış ve ağırlıklı analizler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, elde edilen bulguların Türkiye'deki 18 yaş ve üzeri yetişkin nüfusa genellenebilirliği güçlendirilmiştir.

Bulgular

TGSS 2024 verileri, Türkiye'de din–devlet ilişkisine dair tutumların bir yandan din–siyaset ayrımına güçlü bir destek, diğer yandan anayasa ve medeni hukukta dinî referans beklentisini içeren bileşik bir yapı sergilediğini göstermektedir. Katılımcıların yaklaşık %82'si "Din ve siyaset ayrı tutulmalıdır" ifadesine katılmakta; buna karşılık "Anayasanın hiçbir maddesi Kur'an ile çelişmemelidir" görüşünü destekleyenler %56, "Meclis, medeni kanunu (evlilik, boşanma…) İslami hukuka uygun olarak düzenlemelidir" diyenler ise %48 düzeyindedir. Bu tablo, laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünen geniş bir kesimle birlikte, siyasal ve hukuki alanlarda İslami referans talebinin de güçlü biçimde varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Bu üç madde birlikte ele alındığında, dört tutum tipi ortaya çıkmaktadır. Din–siyaset ayrımını savunup İslami referans taleplerini reddeden *kurumsal laiklik yanlıları* toplumun yaklaşık %21,9'unu oluştururken, ayrımı reddedip İslami referans talebini destekleyen *hukukta dinî referans yanlıları* yaklaşık %10,0'luk daha küçük bir gruptur. Hem din–siyaset ayrımını hem de anayasa/medeni hukukta dinî referansları onaylayan *ikili yönelimliler* en geniş kümeyi oluşturarak %32,4'e, her iki eksende de olumsuz ya da kararsız yanıt veren *zayıf yönelimliler* ise %35,6'ya karşılık gelmektedir. Bu dağılım, laiklik ve dinî normlara ilişkin tutumların iki kutuplu bir eksen yerine, özellikle ikili yönelim üzerinden kurumsal ayrım ile dinî referans talebini bir arada taşıyan yaygın bir örüntüye sahip olduğunu göstermektedir.

Sosyo-demografik ve dindarlık farklılaşmaları

Yaş grupları incelendiğinde, ikili yönelimlilerin hemen tüm yaşlarda üçte bire yakın bir ağırlıkla varlığını koruduğu, 65 yaş ve üzeri grupta ise dört tip içinde en yüksek orana ulaşarak yaklaşık %39,7'ye çıktığı görülmektedir. Genç yetişkinlerde kurumsal laiklik yanlılarının payı görece yüksektir (18–24 yaşta yaklaşık %25,1), orta yaşlarda (25–54) ikili yönelimliler ile zayıf yönelimliler birlikte baskın konuma gelmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe kurumsal laiklik yanlılarının oranı belirgin biçimde artmakta; düşük eğitim düzeylerinde ikili ve zayıf yönelimler öne çıkarken, üniversite ve özellikle lisansüstü gruplarda kurumsal laiklik yanlıları

toplumun yaklaşık üçte birine, bazı alt kategorilerde ise çoğunluğa ulaşmaktadır. Buna paralel olarak ikili yönelimlilerin payı lise ve üzerindeki eğitim düzeylerinde kademeli biçimde azalmaktadır (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Öznel dindarlık düzeyi ile tutum tipleri arasındaki ilişki, dindarlık arttıkça kurumsal laiklik yanlılığının zayıfladığını, ikili yönelim ve hukukta dinî referans yanlılığının ise güçlendiğini göstermektedir. "Hiç dindar değilim" ve "dindar değilim" diyenlerde kurumsal laiklik yanlıları yaklaşık %45–52 düzeyinde seyrederken, ikili yönelim ve dinî referans yanlılığı daha sınırlı kalmaktadır. Orta düzey dindarlıkta ("ne dindarım ne değilim") ikili yönelim ve zayıf yönelim birlikte ağırlık kazanmakta; "dindar" ve özellikle "çok dindar" gruplarda ise kurumsal laiklik yanlılarının payı tek haneli ya da düşük iki haneli seviyelere inerken, ikili yönelimliler yaklaşık üçte bire, hukukta dinî referans yanlıları ise "çok dindar" grupta yaklaşık %16,3'e yükselmektedir (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Cinsiyet ve siyasal eksen

Cinsiyet temelinde genel desen büyük ölçüde benzerdir: kurumsal laiklik yanlıları erkeklerde %21,0, kadınlarda %22,8; hukukta dinî referans yanlıları her iki cinsiyette de yaklaşık %10 civarındadır. Erkeklerde ikili yönelimliler biraz daha yüksek bir paya sahiptir (%34,5'e karşı %30,3), zayıf yönelimliler ise kadınlarda görece daha yaygındır (erkeklerde %34,3, kadınlarda %37,1). Siyasal eksende, sol kutupta kurumsal laiklik yanlıları yüksek oranlarda seyrederken, sağa doğru gidildikçe kurumsal laiklik yanlılığı azalmakta; buna karşılık hukukta dinî referans yanlıları ve zayıf yönelimliler özellikle sağın uçlarında belirgin biçimde artmakta, ikili yönelimliler ise sol–sağ çizginin tamamında üçte bire yakın bir ağırlığı korumaktadır (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Çok değişkenli analiz

İkili yönelimlileri diğer tutum tiplerinden ayırt etmek üzere kurulan lojistik regresyon modeli, dindarlık düzeyi ve eğitimin bu ikili tutum yapısıyla güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Öznel dindarlık arttıkça ikili yönelime sahip olma olasılığı anlamlı biçimde yükselmekte ($\beta \approx 0{,}28$; $p < 0{,}001$), eğitim düzeyindeki her bir artış kademesi ise bu olasılığı azaltmaktadır ($\beta \approx -0{,}19$; $p < 0{,}001$). Modelde yaş ve sol–sağ konumlanma daha sınırlı ağırlığa sahip olmakla birlikte, kadınlarda ikili yönelime sahip olma olasılığı erkeklere kıyasla anlamlı ölçüde daha düşüktür ($\beta \approx -0{,}30$; $p \approx 0{,}002$); bu bulgular ikili yönelimin özellikle daha dindar ve görece daha düşük eğitimli kesimlerde yoğunlaştığını, ancak tek bir sosyo-demografik profile indirgenemeyecek kadar yaygın ve heterojen bir tutum alanı oluşturduğunu düşündürmektedir (Nişancı & Kılavuz, 2024).

Tartışma ve Sonuç

Türkiye'de laiklik–din ilişkisi çoğunlukla "seküler–muhafazakâr" ikiliği üzerinden tartışılırken, TGSS 2024 bulguları daha katmanlı bir tutum örüntüsüne işaret etmektedir (Nişancı & Kılavuz, 2024). Din ve siyasetin ayrılması gerektiğine güçlü destek ile anayasa ve medeni hukukta İslami referans beklentisinin bir arada bulunması, Berkes'in (1998) modern Türkiye'de laikliğin hem devletin kurumsal örgütlenmesine hem de toplumsal meşruiyet biçimlerine sirayet eden çift katmanlı bir dönüşüm olduğunu vurgulayan klasik tezini güncel

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

bir verisetinde yeniden doğrulamaktadır. Vergin'in (1996) din–devlet–toplum ilişkilerinde süreklilik gösteren gerilim alanlarına ve Selçuk'un (2000) hukuki düzlemde laiklik ilkesinin yorum farklılıklarına işaret eden çalışmaları da, TGSS verilerindeki bu "eşzamanlı ayrım ve referans" talebinin, kuramsal literatürde farklı düzlemler olarak ele alınan laiklik ve dinî norm beklentilerini aynı bireyde bir araya getiren hibrit bir yapı olarak okunabileceğini göstermektedir.

Bu çerçevede, en büyük kümeyi oluşturan ikili yönelimliler, hem din–siyaset ayrımına hem de anayasa/medeni hukukta İslami referans beklentisine destek vererek, Kuru'nun (2011) "pasif" ve "dışlayıcı" laiklik ayrımı ile Mertcan'ın (2015) Türkiye'de laiklik modellerine dair karşılaştırmalı tartışmalarını ampirik düzeyde somutlaştırmaktadır. Bir yandan devletin din karşısında kurumsal tarafsızlığını onaylayan, diğer yandan hukuk alanında dinî normların görünürlüğünü talep eden bu tutum yapısı, Erdoğan (2000) ve Vergin'in (2000) vurguladığı üzere, Türkiye'de laiklik algısının yalnızca Fransız tipi katı bir kamusal nötrlükten ibaret değildir. Bulgular, kamusal alan, hukuk ve toplumsal ahlak arasında seçici sınırlar çizen özgün bir laiklik pratiğine işaret etmektedir. Genç ve yüksek eğitimli kesimlerde kurumsal laiklik yanlılarının güçlenmesi ile yüksek dindarlık düzeylerinde hem ikili yönelimlilerin hem de hukukta dinî referans yanlılarının artması, Yavuz ve Öztürk'ün (2021) Erdoğan dönemi İslamcılık ve kimlik tartışmalarında gösterdikleri gibi, siyasal düzeydeki İslamlaşma ve toplumsal düzeydeki sekülerleşme dinamiklerinin aynı anda işlediği, seçici ve alanlara göre ayrışan bir dönüşüme işaret etmektedir.

Sonuç olarak, TGSS 2024 verileri, Türkiye'de din–devlet ilişkisini yalnızca seküler–dindar karşıtlığı ekseninde değil, Berkes'in (1998) tarihsel laiklik okuması, Vergin'in (2000) din–devlet gerilimleri ve Kuru'nun (2011) laiklik tipolojisi ışığında, kurumsal laiklik, hukukta dinî referans ve geniş bir ikili yönelim alanı üzerinden yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Dindarlığın artmasıyla ikili yönelimin, eğitimin yükselmesiyle kurumsal laiklik yanlılığının güçlenmesi ve bu iki eğilimin aynı toplumsal alanda iç içe geçmesi, hem siyasal analiz hem de politika tartışmaları bakımından, Türkiye'nin "laik ama dindar" toplumsal konfigürasyonunu açıklamada bu kuramsal çerçevenin birlikte kullanılmasının gerekliliğini göstermektedir. Bu çalışma, bu nedenle, Türkiye'de laikliği dinin kamusal alandan bütünüyle çekilmesi değil, farklı hız ve biçimlerde seyreden dinî ve seküler taleplerin kurumsal ve normatif düzeyde yeniden dengelenmesi süreci olarak kavrayan literatüre güncel, temsili bir veri seti üzerinden ampirik bir katkı sunmaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Kaynakça

Berkes, N. *The Development of Secularism in Turkey*. Routledge, 1998.

Erdoğan, M. *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji*. Liberte Yayınları, Ankara, 2000

Kuru, A. T. *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik ABD, Fransa ve Türkiye* (E. Ç. Babaoğlu, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul, 2011

Mertcan, H. *Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Laiklik*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 305-327. Ankara, 2015.

Nişancı, Z., & Kılavuz, M. T. (Ed.). (2024). *Türkiye'nin Toplumsal Haritası: TGSS 2024*. İSAR Yayınları. https://www.tgss.org.tr/yayinlar/turkiye-nin-toplumsal-haritasi-tgss-2024

Selçuk, S. Laiklik. *Prof. Dr. Turhan Tûfan Yüce'ye Armağan*, 619-635. 2001.

Vergin, N. *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.

Yavuz, M. H., & Öztürk, A. E. (Ed.). *Erdoğan's Turkey: Islamism, Identity and Memory*. Routledge, 2021

TROIA 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
February 27 – 28, 2026 - CANAKKALE
ISBN NR: 978-625-5694-83-6

"MÂ YÜDRÎKE" İFADESİNİN KUR'ÂN'DAKİ KULLANIM ALANLARI

Doç. Dr. Mehmet Zeki DOĞAN
Van YYÜ İlahiyat Fakültesi
E-mail: mehmetzekidogan@yyu.edu.tr
Orcıd ID: 0000-0003-3328-7565

ÖZET

Bu bildiri, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "mâ yüdrîke" ifadesinin anlam alanını, anlatımsal işlevini ve yer aldığı bağlamsal yapılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Arapça'nın önemli istifham/soru kalıplarından biri olan "mâ yüdrîke" formülasyonu, kelime anlamı itibarıyla "nereden bileceksin?" anlamına gelmektedir. Sözlük anlamıyla birlikte spesifik bir hitap tarzına sahip olan söz konusu sentaktik yapı, Kur'ânî söylem içerisinde çoğu zaman hakikatin insan idrakini aşan boyutuna dikkat çeken bir uyarı olarak işlev görmektedir. Bu önemli işlevinden dolayı bildiride, öncelikle "mâ yüdrîke" kalıbının dilbilimsel yapısı ele alınmakta; ardından ilgili âyetlerin nüzûl bağlamı, hitap muhatabı ve konu bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Daha sonra söz konusu terkîbî yapının geçtiği âyetler siyak-sibak ilişkisi ve nüzul ortamı dikkate alınarak ortak anlam örüntüleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bildirinin sonucunda "mâ yüdrîke" formülasyonun ifadenin çoğunlukla eskatolojik konulardan kıyametin sahneleri ve gayb alanıyla ilişkili meseleler bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım, insan bilgisinin sınırlı olduğuna dikkat çekmekte; vahyin bilgilendirici ve yönlendirici rolünü açık bir şekilde öne çıkarmaktadır. Aynı zamanda bu bildiri, söz konusu yapının Kur'ân-ı Kerîm'de rastgele bir kullanım olmadığı, aksine epistemolojik bir sınır çizme aracı olarak işlev gördüğünü saptamaktadır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Mâ Yüdrîke, İstifham Üslubu.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, sadece inanç ve hukuk esaslarını bildiren bir metin değil; aynı zamanda kendine özgü bir dil yapısı, anlatım stratejisi ve retorik düzeni olan ilâhî bir hitaptır. Onun i'câzı/eşsizliği içerdiği emirler kadar bu emirlerin sunuluş biçiminde de tecelli etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in bu hikmetli üslubu herkesi etkilemektedir. Onun hikmetli üsluplarından biri de soru ve cevap yöntemidir. Sözü daha etkili kılmak, muhatabı bilgilendirmek,[1] yönlendirmek,[2] ikna etmek[3] gibi sebeplerden ötürü pek çok soru ve cevap çeşidi Kur'ân-ı Kerîm'de yer almaktadır. Kur'ân metninde yer alan istifham üslubu/soru kalıpları, bu retorik sistemin en dikkat çekici unsurlarından biridir. Zira Kur'ân'daki soru kalıpları, çoğu zaman bilgi talep eden sıradan bir soru değil; muhatabı düşünmeye sevk eden, zihinsel bir uyanış

[1] el-Bakara 2/189, 215, 217, 219, 220, 222; el-Mâide 5/4; el-Enfâl 8/1.
[2] Yûnus 10/31; et-Tûr 52/35-43.
[3] Âl-i İmrân 3/162; Yûsuf 12/39; er-Ra'd 13/16; el-Furkân 25/15; Fussilet 41/40; el-Mülk 67/22.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

oluşturan, bazen inkârı reddeden, bazen de bilinemezliği vurgulayan çok katmanlı bir anlatım aracıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan soruların büyük çoğunluğu istifhâm/soru edatlarıyla sorulmaktadır. Nitekim olumlu ve olumsuz cümlelere gelen[4] "hemze";[5] *inkâr,*[6] *tenbîh*[7] ve *takrîr*[8] ifâde eden "em";[9] *nasıl,*[10] *nereden*[11] ve *ne zaman*[12] gibi anlamlara gelen "ennâ";[13] *nerede* manasına[14] gelen "eyne" [15] edatlarıyla Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok soru sorulmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki soruların bir kısmı bazı fillerle sorulmaktadır. Bu fillerden biri *senden fetva istiyorlar* anlamına gelen "yes'teftüneke" fiilidir. Bu fiil, Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa geçmektedir.[16] Bu fillerden biri de Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir defa geçen ve *senden sorarlar* anlamına gelen "yes'tenbiûneke" ifâdesidir.[17]

Kur'ân-ı Kerîm'de fiillerle sorulan sorulardan bir de "mâ edrâke" ifadesidir. Bu ifadeyle Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e değişik sorular sormaktadır.[18] Bu önemli sorulardan birisi de "idrâk" kökünden türemiş olan ve aynı zamanda çalışmamızın da ana konusu olan مَا يُدْرِيكَ ifâdesidir.[19] Bu ifade, istifhâmın önemli edatlarından bir olan ve *nedir* manasına gelip hem akil hem de gayr-i akil cins ve sıfatlar için kullanılan[20] "mâ"[21] sözcüğü ile يُدْرِيكَ fiilinden oluşmaktadır. Muzâri' ve muttasil muhatap zamirle birlikte *nereden bileceksin*? anlamına gelen مَا يُدْرِيكَ ifadesi, Kur'ân-ı Kerîm'de üç âyette geçmektedir.[22]

Çalışmada, "mâ yudrîke" ifadesinin Kur'ân-ı Kerîm'deki işlevini bağlam merkezli bir yöntemle incelemeyi amaçlamaktadır. Bundan dolayı çalışmada "mâ yudrîke" ifadesinin geçtiği üç temel âyet siyak ve sibak ilişkisi dikkate alınarak ayrıntılı biçimde analiz edilecektir.

1. "Mâ Yudrîke" İfadesinin Yer Aldığı Ayetlerin Bağlam Analizi

Kur'ân'ın temel mesajlarından biri, insanın sınırlı bir varlık olduğu gerçeğidir. İnsan, akıl ve tecrübe yoluyla birçok bilgiye ulaşabilse de gayb alanına nüfuz edemez. Gaybın bilgisi ise yalnızca Allah'a aittir. Bu hakikat, Kur'ân-ı Kerîm'de "mâ yudrîke" ifadesiyle, üç ayette geçmekte ancak iki bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri son saat/kıyametin vakti ile

---

[4] Yûnus 10/51;
[5] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulumi'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Dîb el-Bugā (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996), 1/462-464.
[6] el-Bakara 2/133; en-Nisâ 4/53.
[7] el-Bakara 2/140; Âl-i İmrân 3/142.
[8] Muhammed 47/24.
[9] Süyûtî, *İtkân*, 1/484-485.
[10] el-Bakara 2/259; el-En'am 6/95; et-Tevbe 9/30; ez-Zümer 39/6.
[11] Âl-i İmrân 3/37.
[12] el-Bakara 2/223.
[13] Süyûtî, *İtkân*, 1/495.
[14] Süyûtî, *İtkân*, 1/502-504.
[15] Şuarâ 26/92; el-Kasas 28/62.
[16] en-Nisâ 4/127, 176.
[17] Yûnus 10/53.
[18] el-Hâkka 69/3; el-Müddessir 74/27; el-Mürselât 77/14; el-İnfitâr 82/17, 18; el-Mutaffifîn 83/8, 19; el-Beled 90/12; el-Kadr 97/2; el-Kâri'a 101/3, 10; el-Hümeze 104/5.
[19] el-Ahzâb 33/63; eş-Şûrâ 42/17; Abese 80/3.
[20] Süyûtî, *İtkân*, 1/559.
[21] el-Bakara 2/133; Yûsuf 12/51; es-Saf 61/2; en-Nebe 78/1; en-Nâziât 79/43.
[22] el-Ahzâb 33/63; eş-Şûrâ 42/17; Abese 80/3.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ilgili bilinmezlik vurgusudur. Diğeri ise Hz. Peygamberin beşerî sınırının insanın kalbi ve hidayeti ile ilgili bilinmezliğidir.

1.1. Kıyamet ile ilgili bilinemezlik

İnananlar, dinlerini öğrenmek için Hz. Peygamber'e (s.a.s.) pek çok soru sormuştur.[23] Ehl-i kitab da Resûllüllâh'ı sınamak ve zor durumda bırakmak için değişik konularda ona soru sormuşlardır. Nitekim kıblenin çevrilmesi,[24] peygamberliğe itirazları,[25] risâleti gizleme,[26] Yüce Allah'ın kendileriyle konuşmalarını[27] veya mu'cize talepleri[28] gibi birçok soruyu Ehl-i kitab Hz. Peygamber'e (s.a.s.) değişik vesilelerle sormuşlardır.

Müşrikler ise Hz. Peygamber'i (s.a.s.) sınamak, yalanlamak, aciz bırakmak ve onunla alay etmek için ona pek çok konuda soru sormuşlardır. Nitekim tevhit inancı[29] yeniden dirilmeyi kabul etmemeleri;[30] şüpheci yaklaşımları,[31] peygamberin meleklerden olmasını istemeleri[32] ve peygamberle birlikte meleğin indirilmemesi;[33] Resûllüllâh'la alay etmeleri[34] onu delilik ile iftiracılıkla itham etmeleri[35] ve hasetçi olmaları[36] gibi konularda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) değişik vesilelerle pek çok soru sormuşlardır.

İnanmayanların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sordukları sorulardan biri de kıyametin ne zaman kopacağı hakkındaki sorularıdır. Ehl-i kitab, Allah Resûlü'nü zor durumda bırakmak için kıyametin çabuk gelmesini;[37] müşrikler ise ahiret hayatına inanmadıkları halde kıyametin ne zaman kopacağını,[38] "mâ yudrîke" ifâdesinin yer aldığı şu iki âyette sormuşlardır:

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا *"İnsanlar senden kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara, 'Bunun bilgisi yalnızca Allah'tadır' de. Nereden bileceksin, belki de kıyamet yakında olacak."*[39]

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا *"Hak ve hakikat içerikli kitabı ve o sayede ölçü ve dengeyi gönderen Allah'tır. Nereden bileceksin, kıyamet vakti belki de çok yakın! İnanmayanlar onun çabuk gelmesini isterler"* [40]

---

[23] el-Bakara 2/189, 215, 217, 219, 219; 220, 222; el-Mâide 5/4; el-Enfâl 8/1; Tâhâ 20/105.
[24] el-Bakara 2/142.
[25] el-Bakara 2/247.
[26] el-Bakara 2/76.
[27] el-Bakara 2/118.
[28] el-Ankebût 29/50.
[29] Sâd 38/5.
[30] İsrâ 17/49.
[31] Sâd 38/8.
[32] İsrâ 17/94.
[33] el-Furkân 25/7.
[34] el-Furkân 25/41.
[35] Sebe' 34/8.
[36] ez-Zuhruf 43/31.
[37] Ebû 'Abdillâh Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 1420), 27/590.
[38] Abdullah b. Abbâs, *Tenvîru'l-mıkbâs min tefsîri İbni'l-'Abbâs*, thk. Mecdüddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâd (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, t.s.), 1/357; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehhate (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 1423), 3/508; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdunî - İbrâhim el-Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 14/248; Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâikut'-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 3/46.
[39] el-Ahzâb 33/63.
[40] eş-Şûrâ 42/17-18.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Yukarıdaki âyetlerde yer alan "sâ'at" kelimesi, sözlükte "zamanın cüzlerinden ve dilimlerinden biri" anlamına gelmektedir. Kıyamet anlamına gelen "sâ'at", insanların hesaba çekilmek üzere mahşerde toplanmasına "es-Sâ'atü'l-Kübrâ/büyük sâ'at"; bir dönemdeki neslin ölmesine "es-Sâ'atü'l-Vustâ/orta sâ'at"; kişinin ölmesine ise "es-Sâ'atü'l-Suğrâ/küçük sâ'at" olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.[41] Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamete "sâ'at" denilmesinin sebebi ise ansızın gerçekleşmesinden veya Yüce Allah'ın o günde hesapları çabuk gördüğünden ya da uzun sürmesine rağmen insanlara göre bir saatlik süre kadar kısa sürdüğündendir.[42]

Yukarıdaki âyetlerde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) kıyametin ne zaman kopacağını soranlara, bunu ancak Yüce Allah'ın bileceği; O'ndan başka hiç kimsenin o günün vaktini bilemeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca kıyametin yakın olduğu ve ansızın vuku bulacağı bildirilmekte; insanlar kıyamet gününü gördüklerinde dünyada sadece bir akşam vakti veya kuşluk zamanı kadar kaldıklarını da sanmaktadır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de bu konuda bilgi sahibi olmadığı, görevinin kıyamet vaktini bildirmek değil, insanları o güne inanmalarını ve hazırlık yapmalarını sağlamak olduğunu da beyân etmektedir. Dolayısıyla "mâ yudrîke" ifadesi, sadece soru sormaz; insanın bilgi iddiasını sınırlar. Bu sınır koyma, Kur'ân'ın tevhid anlayışıyla da ilişkilidir. Zira mutlak bilgi yalnızca Allah'a aittir.

1.2. Hz. Peygamberin Beşerî Sınırının İnsanın Kalbi ve Hidayeti İle İlgili Bilinmezliği

Hz. Peygamber (s.a.s.) müşriklerin ileri gelenlerini ikna edilmesi haline onları takip edenlerin inanmaları daha kolay kabul edecekleri düşüncesiyle onları imana davet ederken konuşmanın ortasında yanlarına gelen bir âmânın zamansız sorularından rahatsız olarak yüzünü ekşitmiş ve ona cevap vermemiştir. Bundan dolayı Yüce Allah, "mâ yudrîke" ifâdesinin yer aldığı aşağıdaki âyetlerde Hz. Peygamber'i (s.a.s.) uyarmıştır:

عَبَسَ وَتَوَلَّى١ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى٢ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى٤ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى٥ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى٧ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى٨ وَهُوَ يَخْشَى٩ فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى *"Suratını astı,yüzünü çevirdi. 2. Çünkü ona görmeyen biri gelmişti. 3. Sen nereden bileceksin, belki o arına-çaktı. 4. Yahut o öğüt alacak da öğüt kendisine fayda verecekti. 5-6. Sen ise kendim her şeye yeterli görenle ilgileniyorsun. 7. Onun arınmamasından sen sorumlu değilsin! 8-10. Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana gelenle ilgilenmiyorsun!"*[43]

Yukarıdaki âyetlerde, Hz. Peygamberin beşerî sınırının insanın kalbi ve hidayeti ile ilgili bilinmezliği vurgulanmaktadır. Zira Peygamber dahi olsa bir beşerin kalpleri kesin olarak bilemeyeceği, hidayetin yalnızca Allah'ın tasarrufunda olduğu vurgulanmakta, kimler için harcadığı emeğin daha hayırlı olacağını bilemeyeceğini, toplumdaki önderlerden, zenginlerden ve ileri gelenlerden de sorumlu olmadığını bildirmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, Hz. Peygamberleri bu hatasından dolayı uyarmış ve onu hatası üzerinde sabit bırakmamıştır. Yüce Allah, peygamberini azarlamak veya cezalandırmak için uyarmamış, tam aksine onu kemale erdirmek için uyarmıştır. O da bu uyarı karşısında en ufak bir ihmalkârlık göstermeden

[41] Hüseyn b. Muhammed b. Mufaddal el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân* (Dımaşk: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ts.), 434-435.
[42] Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvîli fi vücûhi't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdüsselam Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2015), 2/183.
[43] Abese 80/1-10.

yaptığından hemen vazgeçmiş ve Rabbinin göstermiş olduğu doğru yola yönelmiştir. Bu şekilde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) davranışları hakkında insanların hem kuşkuları giderilmiş hem de doğru yanlıştan, hak da batıldan ayırılmıştır. Böylece "mâ yudrîke" ifadesi, hidayet düzlemde peygamber bile olsa beşerî sınırının insanın kalbi ve hidayeti ile ilgili bilgisinin sınırlarını belirlemekte; söz konusu terkibin insanın hakikati kuşatıcı biçimde bilemeyeceği alanları işaret etmekte; ilgi ifade, epistemolojik bir sınır çizmekte ve gayb alanının ilâhî tasarruf altında olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'in belâgat açısından en etkili araçlarından biri istifham üslûbudur. Bu üslûp sadece bilgi talebine yönelik bir soru formu olmayıp; aksine tevbîh, takrîr, ta'cîb ve tehvîl gibi muhatabın dikkatini çekmek, tefekkürünü harekete geçirmek ve verilecek bilginin önemini vurgulamak için icra edilen bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, "nereden bileceksin?" anlamına gelen "mâ yudrîke" formülasyonu, Kur'ân-ı Kerîm'in Kur'ân'ın kendine özgü üslûp özelliklerini yansıtan ve ilâhî hitabının epistemolojik sınır bilincini vurgulayan özgün kalıplardan biri olarak kendini göstermektedir.

Çalışmada "mâ yudrîke" ifadesinin, özellikle kıyamet ve insanın kurtuluşuna dair hayati meseleler gibi gaybî alanlara ilişkin konularda kullanıldığı; muhatabın zihninde merak ve korku uyandırdığı görülmektedir. Nitekim bu ifadenin yer aldığı pasajlarda, her bir bağlamda insan idrakinin sınırlılığına karşılık ilahî bilginin kuşatıcılığı tematik olarak vurgulanmaktadır. Bu kullanım, belagat bakımından ilk önce muhatabı zihinsel bir hazırlığa sevk etmekte; daha sonra gelen izahların etkisini artırmaktadır.

Çalışmada ayrıca "mâ yudrîke" terkibiyle, insanın zihniyle vahiy veya gaybî hakikatleri kendi başına idrak edemeyeceğine dikkat çekmektedir. Zira bu terkip, muhatap konumundaki kişi veya topluluğun sınırlı bir bilgi kapasitesine sahip olduğunu hatırlatmakta; ilâhî kaynaklı bilginin ise mutlak bir değer taşıdığını vurgulamaktadır. Böylece bu bilinmezlik alanının Yüce Allah'ın bilgisinde olduğu, O'ndan başka hiç kimsenin o alanı bilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu soru terkibinin cevabı da yine ilahî beyanla ancak aydınlatmaktadır.

Çalışma aynı zamanda "mâ yudrîke" kalıbıyla, Hz. Peygamberin bile kendi imkânlarıyla bir insanın kalbini ve onun hidayeti ile ilgili her şeyi idrak edemeyeceğini ortaya koymaktadır. Zira peygamber dahi olsa bir beşerin kalbini kesin olarak bilememekte ve kimler için harcadığı emeğin daha hayırlı olacağına karar verememektedir. Böylece bu kalıp, Kur'ân-ı Kerîm'in sadece bir hitap metni olmadığı, aynı zamanda muhatabını sürekli bir düşünmeye sevk eden ve bilgi hiyerarşisinde vahyi merkezi konuma yerleştiren bir yöntem izlediğini kanıtlamaktadır. Aynı zamanda bu kalıp, insana bilgisinin sınırlarını hatırlatmakta, vahyin belirleyici ve öğretici rolünü ön plana çıkartmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li alfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, ts.

Alican Dağdeviren. *Kur'ân-ı Kerîm'de Sorular ve Cevaplar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Sakarya Üniversitesi Soysal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *Tefsîrü'l-bahri'l-muhît*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.

İbn Abbâs, Abdullah. *Tenvîru'l-mıkbâs min tefsîri İbni'l-'Abbâs*. thk. Mecdüddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâd. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, t.s.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999.

İsfahânî, Hüseyn b. Muhammed b. Mufaddal. *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ts.

Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdunî - İbrâhim el-Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Mukâtil b. Süleymân. *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şehhate. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 1423.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-tenzîl ve hakâikut'-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.

Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 3. Basım, 1420.

Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 2002.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *el-İtkân fi 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Dîb el-Bugā. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 1996.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2000.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Burhân fi 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fik, 1988.

thk. Muhammed Abdüsselam Şahin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 6. Basım, 2015.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KUR'ÂN'DA ÖNLEYİCİ YASAKLAMA: "LÂ TAKRABÛ" ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet Zeki DOĞAN
Van YYÜ İlahiyat Fakültesi
E-mail: mehmetzekidogan@yyu.edu.tr
Orcıd ID: 0000-0003-3328-7565

ÖZET

Bu bildiri, Kur'ân-ı Kerîm'de yasaklama metodolojisinde merkezi bir konuma sahip olan "lâ takrabû" ifadesinin semantik alanını, anlatım işlevini, bağlamını, önleyici hukuk ve ihtiyat ilkesi çerçevesinde ele almaktadır. Kelime anlamı itibarıyla "yaklaşmayın" anlamına gelen "lâ takrabû" formülasyonu, ilâhî kelâmda önleyici yasak ifade edilirken kullanılan en güçlü ve dikkat çekici üsluplardan biridir. Zira bu sözdizimsel yapı, yalnızca haram kılınan eylemin kendisini değil, o eyleme zemin hazırlayan tüm öncül süreçleri de kapsayan önleyici bir yasaklama biçimini temsil etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu sentaktik yapı farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ilgili tabir, bireysel ahlâkı hem de toplumsal düzeni koruma amacı taşıyan zinaya götüren tüm davranış ve ortamların yasaklanması; yetim malının korunması, adet hâlindeki eşle cinsel ilişki ve namaza sarhoşken yaklaşma gibi birçok yasaklarla birlikte zikredilmektedir. Bundan dolayı bildiride, öncelikle söz konusu terkibin dilsel yapısı ele alınmakta; ardından ilgili kalıbın yer aldığı âyetlerin bağlamı, hedef kitle ve yasaklanan filler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Daha sonra söz konusu terkîbî yapının geçtiği âyetlerin hukukî ve ahlâkî sonuçları ele alınmaktadır. Bildirinin sonucunda "lâ takrabû" ifadesinin çoğunlukla ibadet, ahlâk ve toplumsal düzeni korumaya yönelik konulardan zina, yetim, namaz ve ailevî ilişkiler bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım, hem ilgili formülasyonun bireysel ahlâkı ve toplumsal düzeni koruma amacı taşıdığını göstermekte hem de söz konusu yapının Kur'ân-ı Kerîm'de gelişigüzel bir kullanım olmadığı, aksine bilginin kuramsal sınırları belirleyen bir araç olarak işlev gördüğünü tespit etmektedir. Ayrıca önleyici ahlâk anlayışını yansıtan ilgili yapı, suçun oluşum aşamasındaki hazırlık hareketlerini de haram kılarak koruyucu bir sosyal mesafe inşa etmektedir. Bu yöntem, suçla mücadelede fiil sonrası cezalandırmadan ziyade, eylem öncesi sakındırmayı önceleyen bir hukuk politikasının tezahürüdür. Dolayısıyla yaklaşma yasağıyla, bireysel ahlakın korunmasında otokontrol mekanizması güçlendirilmekte ve toplumsal düzeni sarsacak haramlara karşı ön bariyer oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Haram, Lâ Takrabû, Önleyici Yasaklama.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok temel ilkeye ait emirler bulunmaktadır. Bu emirlerin bir kısmı helal, diğer bir kısmı da haram kılınmıştır. İnsan için faydalı olan her şey helal kılınmış, insana zarar veren her şey de yasaklanmıştır. İnsanı muhatap alan Kur'ân-ı Kerîm, her şeyden önce onu kötü ve zararlı olan her şeyden korumayı hedeflemektedir. Kur'ân'ın bu temel hedefleri, insanı ahlâkî, hukukî ve toplumsal alanlarda huzurlu bir hayat sürmesini amaçlamakta; birey ve toplumun saadetini koruyan kalıcı hükümler getirmektedir. Kur'ân'ın önerdiği hükümlerden

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

biri, yalnızca haram kılınan eylemin kendisini değil, o eyleme zemin hazırlayan tüm öncül süreçleri de kapsayan önleyici bir yasaklama yöntemidir. Bu bağlamda "yaklaşmayın" anlamına gelen "lâ takrabû" formülasyonu, Kur'ân-ı Kerîm'in ahlâkî ve hukukî düzenlemelerinde dikkat çeken özgün bir yasaklama metodunu temsil etmektedir.

Çalışmada, "lâ takrabû" ifadesinin yer aldığı âyetlerin bağlamsal tefsiri yapılarak, Kur'ân-ı Kerîm'in önleyici yasaklama metodunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca ilâhî kelamın, haramı sadece bir fiil olarak değil, bir oluş süreci olarak ele aldığını ortaya koymayı amaçlamakta ve "lâ takrabû" sınırının, bireyi irade zaafına düşürecek çevresel faktörlerden nasıl koruduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmanın önemi, Kur'ân-ı Kerîm'in "lâ takrabû" terkibîyle yasaklama yönteminin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktır. Zira bu terkip, haramların sadece sonucunu değil, aynı zamanda ona götüren bütün yolları da kapsayan önleyici yasaklama metoduna ayna tutmaktadır. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'in yasaklama yönteminde kullandığı güvenlik alanı inşa etme stratejisini gün yüzüne çıkarmakta ve İslâmî ahlak eğitimindeki önleyici koruma perspektifine katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın temel problemi, Kur'ân-ı Kerîm'de haram kılınan bazı fiiller için doğrudan "yapmayın" yerine niçin "yaklaşmayın" formunun tercih edilmesidir. Başka bir ifadeyle neden doğrudan yasak yerine mesafe koymayı gerektiren "yaklaşmayın" ifadesi tercih edilmiştir. Bu tercih, yasaklama metodolojisinde eylemin kendisi ile ona götüren süreçler arasında ontolojik bir fark olduğunu çağrıştırmaktadır.

Çalışmada tahlîlî tefsir yöntemi esas alınacaktır. Bunun için ilk önce "lâ takrabû" ifadesinin kavramsal çerçevesi ele alınacak ardında bu ifadenin yer aldığı âyetlerin bağlamsal tefsiri analiz edilecektir.

1. "Lâ Takrabû" İfadesinin Kavramsal Çerçevesi

Yüce Allah, yasaklarını insanlığa Kur'ân-ı Kerîm'in diliyle sunmaktadır. Bu nedenle ilâhî kelâmı doğru anlamak gerekmektedir. Onu doğru anlayabilmek için de onda yer alan kavramların hangi manada kullanıldığını iyi bilmek gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok temel kavram bulunmaktadır. Bu temel kavramlardan biri "lâ takrabû" ifadesidir.

Yakınlık anlamına gelen ve *k-r-b* kökünden türeyen "lâ takrabû" ifadesi, muzâri fiilinin muhatap çoğulu olan تَقْرَبُونَ fiilinden ve nehiy/yasaklama لَا 'sından oluşmaktadır. Bu fiilin aslı تَقْرَبُونَ şeklindeyken, başına gelen "lâ-yı nehiy" sebebiyle sonundaki " ن" harfi düşmüştür. Böylece söz konusu ifade, "yaklaşmayın" anlamını taşıyan güçlü bir yasak kipi olmaktadır.

2. "Lâ Takrabû" İfadesinin Kullanım Alanları

"Lâ takrabû" formülasyonu, Kur'ân-ı Kerîm'de önleyici yasaklama alanlarında daha çok dikkat çekmektedir. Nitekim ahlâkî yasaklardan zinaya yaklaşma[1], hayız hâlinde cinsel yakınlaşma[2] ve hayasızlıklara yaklaşma[3]; ibadet alanında önleyici yasaklamalardan da sarhoş iken namaza yaklaşma ve mescitlerde cinsel yakınlaşma[4]; sosyal ve hukukî alanda önleyici

[1] el-İsrâ, 17/32.
[2] Bakara, 2/222.
[3] el-En'âm 6/151.
[4] Bakara, 2/187.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yasaklamalardan ise yetim malına yaklaşma[5] gibi yasaklar, bu metodun farklı alanlardaki tezahürlerini göstermektedir.

2.1.Ahlâkî Yasaklarda "Lâ Takrabû" Metodu

"Lâ takrabû" ifadesi, Kur'ân-ı Kerîm'de ahlâkî yasaklardan zinaya yaklaşma[6], hayız hâlinde cinsel yakınlaşma[7] ve hayasızlıklara yaklaşma[8] gibi önleyici yasaklarda daha çok dikkat çekmektedir.

2.1.1. Zinaya Yaklaşma Yasağı

Nikâhsız cinsel ilişki anlamına gelen zina kavramı,[9] türevleriyle beraber Kur'ân'da dokuz defa geçmektedir.[10] Bu kavram, Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'a ortak koşmak, hırsızlık yapmak[11] ve adam öldürmek gibi büyük günahlar arasında zikredilmekte;[12] zina edenlere verilmesi gereken ceza[13] ve zina edenlerin ancak birbirleriyle ya da müşriklerle evlenebileceği ifade edilmektedir.[14] Ayrıca Kur'ân'da söz konusu kavramın, hayâsızlık anlamına gelen fahşâ sözcüğüyle birlikte birçok âyette zina manasına geldiği görülmektedir.[15]

Kur'ân-ı Kerîm, birey ve toplumun sağlam temeller üzerinde oturtabilmek için kalıcı hükümler getirmektedir. Bu hükümlerden biri aileleri, nesilleri ve toplumları ifsat eden; edep ve hayâ duygularını yok eden zinanın yapılması şöyle dursun, ona yaklaşılmasını ve ona götüren bütün sebepleri de şu şekilde yasaklamaktadır:

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا *"Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur."*[16]

Yüce Allah yukarıdaki âyette, hem namus ve iffet duygusunu rencide eden zinayı hem de ona yaklaşmayı yasaklamaktadır. Bir şeye yaklaşmayı yasaklamak, o şeyi yapmayı yasaklamaktan daha etkili olduğu için bu âyetlerde de لا تزنوا *"Zina yapmayın!"* ifâdesi yerine وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا *"Zinaya yaklaşmayın!"* tabiri kullanılmaktadır. Çünkü "zinaya yaklaşmayın" ifâdesiyle zinaya götürme tehlikesi bulunan bakmak, konuşmak, dokunmak, öpmek, göz kırpmak ve yabancı bir erkekle bir kadının bir odada baş başa kalmaları gibi tutum ve davranışlardan da uzak durmayı ifâde etmektedir.[17]

Kalpleri karartan, beyinleri tahrip eden, toplumun ahlâkî çöküşünü hızlandıran, milyonlarca insanın sağlığını tehdit eden, sadakatsizlik, vefasızlık ve kürtajların artmasına neden olan; yuvaların dağılmasına, binlerce çocuğun yok olmasına, sokaklara atılmasına, anne

---

[5] el-En'âm 6/151.
[6] el-İsrâ, 17/32.
[7] Bakara, 2/222.
[8] el-En'âm 6/151.
[9] Hüseyn b. Muhammed b. Mufaddal el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân* (Dımaşk: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ts.), 674.
[10] el-İsrâ 17/32; en-Nûr 24/2-3; el-Furkân 25/68; el-Mümtehine 60/12.
[11] el-Mümtehine 60/12.
[12] el-Furkân 25/68.
[13] en-Nûr 24/2.
[14] en-Nûr 24/3.
[15] el-Bakara 2/169, 268; Âl-i İmrân 3/135; en-Nisâ 4/15, 19, 25; el-En'âm 6/151; el-A'râf 7/28, 33, 80; Yûsuf 12/24; en-Nahl 16/90; en-Nûr 24/19; en-Neml 27/54; el-Ankebût 29/28; el-Ahzâb 33/30; eş-Şurâ 42/37; en-Necm 53/32; et-Talâk 65/1.
[16] el-İsrâ 17/32.
[17] Ebû Zehre Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ, *Zehretü't-tefâsîr* (b.y.: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1394), 8/4375.

ve babanın şefkatinden mahrum bırakılmasına sebep olan zinanın ve fuhuşun İslâm'da yasaklanışının bir çok hikmeti bulunmaktadır.[18] Bu hikmetlerin bir kısmı, modern tıbbın da onayladığı bakteri, virüs, parazit ve mantar gibi insan sağlığını tehdit eden gonore (bel soğukluğu), sifiliz, chlamydia enfeksiyonu, trikonomiyaz ve HIV/AIDS, gibi birçok bulaşıcı hastalığın zina ile bulaştığı tespit edilmektedir.[19]

2.1.2. Hayız Hâlinde Cinsel Yakınlaşma Yasağı

"Akmak" anlamına gelen "hayız" sözcüğü, terim olarak ergenlik çağına giren sağlıklı bir kadının rahminden düzenli aralıklarla gelen kanı ifâde etmektedir.[20] Belirli bir vakitte kadının döl yolundan çıkan kan anlamındaki "hayız" sözcüğü, bağlama göre mimli masdârı mekân veya zaman ismi olarak kullanılabilmektedir.[21]

"Hayız" sözcüğü, âdet halinde bulunan kadınlarla cinsel ilişkinin yasaklanması[22] ve âdetten kesilmiş veya henüz âdet görmemiş kadınların iddet sürelerinin belirlenmesi[23] şeklinde Kur'ân'da iki sûrede dört defa geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de hayız halinde bulunan kadınlarla cinsel ilişki yasağı "lâ takrabû" ifadesiyle şöyle vurgulanmaktadır:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Sana kadınların aybaşı hallerini soruyorlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever."[24]

Yukarıdaki âyette, hayız halinde bulunan kadınlarla cinsî temasın, kadına eziyet olduğu, âdetten temizleninceye kadar onlarla cinsel ilişkiden sakınılması ve daha sonra Yüce Allah'ın emrettiği şekilde onlara yaklaşılması emredilirken Yahûdîler âdet halindeki kadınlarla aynı evde yatmadıkları gibi onlarla birlikte yemek de yemezlerdi.[25] Mecusîler de Yahûdîler gibi âdet halinde bulunan kadınlardan uzak dururken, Hristiyanlar ise hayzı önemsemiyorlardı ve âdetli kadınlarla cinsel ilişkiden kaçınmıyorlardı.[26]

Kur'ân'ın âdet dönemdeki kadınla cinsel ilişki yasağını modern tıp da teyit etmektedir. Nitekim tıbba göre bu dönemde cinsel ilişki, zararlı bakterilerin çoğalması, mikropların artması,

---

[18] Mehmet Zeki Doğan, *Kur'ân'ın Bilimsel İ'câzı* (İstanbul: Hiper Yayın, 2021), 214-215.
[19] Duygu Fındık - Uğur Arslan, "Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar", *Kadın Hastalıkları ve Doğum Bilgisi*, thk. Mehmet Nedim Çiçek vd. (İstanbul: Güneş Kitap Evi, 2006), 873.
[20] Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2013), 99; Ebû Hansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *ez-Zâhir fî garîbi elfâzi'ş-Şâfiî*, thk. Muhammed Cebr el-Elfî (Küveyt: Vizâratu'l-Evkâfi ve'l-Şuûni'l-İslâmiyye Yayınları, 1399), 67.
[21] İsfahânî, *Müfredât*, 451.
[22] el-Bakara, 2/22.
[23] et-Talâk, 65/4.
[24] el-Bakara, 2/222.
[25] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, ts.), "Kitâbu'l-Hayz", 302.
[26] Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdunî - İbrâhim el-Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 3/81.

arsenik, iyot, fosfor ve magnezyum gibi zararlı maddelerin varlığı gibi bir çok hastalığa sebep olmaktadır.[27]

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerîm'de kadını âdet halinde sosyal hayattan dışlayan Yahûdî, Hristiyan ve Mecusilerdeki batıl adet ve inançların aksine, cinsel münasebet ve bazı ibadetlerden muaf tutulmaları dışında günlük hayatlarına, özel, aile ve sosyal ilişkilerine herhangi bir sınırlama getirilmemektedir. Ayrıca ilgili âyette, batıl inançların aksine, kadınları sosyal hayatın dışına itecek ve onları hakir görecek hiçbir hüküm bulunmamakta, sadece âdet dönemindeki kadının fizyolojik ve psikolojik olarak etkilendiğine dikkat çekmektedir.

2.2.Sarhoş İken Namaza Yaklaşmama

Kur'ân-ı Kerîm, yasakların tebliği ve insanların ıslahı meselelerinde hem ikna edici hem de tedricî bir yöntem takip etmektedir. Bu yöntemle yasaklanan münkerlerden biri, Araplar arasında yaygın olarak kullanılan içki yasağı gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, onların alışkanlıklarından hemen kurtulamayacaklarını dikkate alarak önce imanlarının sağlam temeller üzerinde oturmasını sağlamlaştırdıktan sonra içki yasaklanmıştır.

"Örtmek, gizlemek ve saklamak" gibi anlamlara gelen "hamr" sözcüğü, özelde içkinin, genelde de sarhoşluk veren her şeyin adı olarak kullanılmaktadır.[28] Bu sözcük türevleriyle birlikte Kur'ân'da altı defa geçmektedir.[29] Kur'ân'da içkinin güzel bir rızık olmadığı,[30] zararlarının faydalarından fazla olduğu,[31] şeytan işi bir pislik olduğu[32] ve cennetliklerin nimeti olduğu[33] beyân edilmektedir.[34]

Kur'ân-ı Kerîm, içkinin güzel bir rızık olmadığını,[35] zararlarının faydalarından daha fazla olduğunu,[36] müminleri sarhoşken ne söylediklerini anlayıncaya kadar cemaatle namaza yaklaşmamalarını[37] ve onun şeytan işi bir pislik olduğunu bildirerek[38] tedricî bir yöntemle kesin bir şekilde yasaklanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de "hamr" sözcüğü, "lâ takrabû" ifadesiyle sarhoşken namaza yaklaşmayı şu şekilde yasaklanmaktadır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ *"Ey imân edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bitinceye kadar."*[39]

Yukarıdaki âyette, sarhoşken namaza yaklaşma ve bu durumda namazın kılınması yasaklanmaktadır. İçkinin bu şekilde yasaklanması ile ilgili yapılan rivâyete göre, Abdurrahman bin 'Avf, ashâbtan bir grubu davet etmek için yemek hazırlamıştır. Ashap yemekten sonra içki içmiş ve sonunda sarhoş olmuşlardır. Akşam namazı vakti gelince Hz. Ali

---

[27] Muhammed Kemâl Mûyil, *Âyâtun tıbiyyetün fi'l-Kur'ân* (b.y.: y.y., 1995), 64-66.
[28] Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.), 4/254; İsfahânî, *Müfredât*, 516.
[29] el-Bakara 2/219; el-Mâide 5/90-91; Yusûf 12/36, 41; Muhammed 47/15.
[30] en-Nahl, 16/67.
[31] el-Bakara 2/219.
[32] el-Mâide 5/90-91.
[33] Muhammed 47/15.
[34] Doğan, *Kur'ân'ın Bilimsel İ'câzı*, 258.
[35] en-Nahl 16/67.
[36] el-Bakara 2/219.
[37] en-Nisâ 4/43.
[38] el-Mâide 5/90-91.
[39] en-Nisâ 4/43.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

imamlık yapmıştır. Namazda Kâfirûn sûresini anlamını değiştirecek şekilde yanlış okuyunca yukarıdaki âyet nazil olmuştur.[40]

Böylece Kur'ân-ı Kerîm, insanlar arasına kin ile düşmanlık sokan; onları Yüce Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyan içki, namazda yasaklanmaktadır. İçkinin haram kılınmasında birçok hikmet bulunmaktadır. Bütün kötülüklerin temel kaynağı olan içkinin insanı diğer canlılardan ayıran akla, bedene, mala ve insanların birbirlerine karşı olan ilişkilerine birçok zararı bulunmaktadır. Ayrıca modern tıbba göre içki, merkezi sinir sistemini baskılamakta, beyne zarar vermekte, depresyona, karaciğer sirozuna, karaciğer yağlanmasına, akciğer veremine, pankreas iltihabına, yüksek tansiyona, ülser, mide, ağız, yemek borusu kanserine ve diğer iç organ kanserlerine yakalanma riskini artırmaktadır.[41]

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "lâ takrabû" ifadesi, elbette ele aldığımız alanlardan ibaret değildir. Zira bu ifadeyle aynı zamanda yetim malına yaklaşmama,[42] mescitlerde cinsel yakınlaşma[43] ve hayâsızlıklara yaklaşmama emri[44] gibi hususlarda kur'ân-ı kerîm'de yasaklanmaktadır. "Lâ takrabû" ifadesinin yer aldığı âyetlerin tamamının kapsamlı bir biçimde tahlil edilmesi, çalışmamızın metodolojik sınırlarını aşacağından, ilgili alanların isimlerini zikretmekle yetinilmiştir.[45]

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm, emir ve yasakların hem tebliğinde hem de insanların ıslahında ikna edici tedricî bir yöntem takip etmektedir. Bu yöntemle özellikle Araplar arasında yaygın olarak kullanılan kötü alışkanlıkların yasaklanması gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, muhataplarının kötü alışkanlıklarından hemen kurtulamayacaklarını dikkate alarak, önce imanlarının sağlam temeller üzerinde oturtulmasını sağlamlaştırmaktadır. Ardından ahlâkî, sosyal ve hukukî alandaki bütün münkerleri yasaklamaktadır.

Çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok âyetinde yer alan "lâ takrabû" ifadesiyle birçok münker, önleyici yöntemle yasaklanmaktadır. Nitekim ahlâkî yasaklardan zinaya yaklaşma, hayız hâlinde cinsel yakınlaşma ve hayasızlıklara yaklaşma; ibadet alanında önleyici yasaklamalardan da sarhoş iken namaza yaklaşma ve mescitlerde cinsel yakınlaşma; sosyal ve hukukî alanda önleyici yasaklamalardan ise yetim malına yaklaşma gibi birçok münker, söz konusu önleyici yöntemle yasaklamaktadır.

Çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'da yer alan "lâ takrabû" ifadesinin basit bir yasaklama kalıbı olmadığı, eyleme götüren bütün sebepleri de kapsayan önleyici bir normatif stratejiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Zira ilgili âyetlerde zina, hayâsızlık, sarhoşluk, yetim malına müdahale ve hayız hâlinde cinsel ilişki gibi farklı alanlara ilişkin düzenlemelerde "lâ takrabû" ifadesinin tercih edilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in yasaklama metodunda bilinçli bir eğitsel bütünlüğe işaret etmektedir.

---

[40] Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 8/376.
[41] Eugene W. Straus - Alex Straus, *Tıbbî Mucizeler Tıp Tarihinde Yaşamı Değiştiren 100 Gelişme*, çev. N. Durmuş (İstanbul: Domingo Yayınları, 2009), 342; Alparslan Özyazıcı, *Alkollü İçkiler Sigara ve Diğerleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 65-83.
[42] En'âm 6/152; İsrâ 17/34.
[43] Bakara 2/187.
[44] En'âm 6/151.
[45] Doğan, *Kur'ân'ın Bilimsel İ'câzı*, 1.

Çalışma, ayrıca "lâ takrabû" ifadesiyle harama götüren sebep ve vesilelerden de uzak durmaya dikkat çekmektedir. Bu durum, hem İslâm hukukunda geliştirilen sedd-i zerâi' prensibiyle paralellik arz etmekte hem de "lâ takrabû" ifadesinin, sadece bireysel ahlâkı değil, toplumsal düzeni korumayı hedefleyen kuşatıcı bir önlem mekanizması olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma, "lâ takrabû" ifadesiyle süreç odaklı bir yasaklama yöntemi benimsediği, iradenin korunması gerektiği, yasakların sadece cezalandırıcı değil, aynı zamanda önleyici olduğunu kanıtlamaktadır. Böylece bu önleyici yasaklama yöntemi, insan davranışlarını hem sonuç hem de süreç üzerinden de düzenleyen bütüncül bir ahlâk ve hukuk anlayışını yansıtmaktadır.

Kaynaklar

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed Seyyid Şerîf. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2013.

Doğan, Mehmet Zeki. *Kur'ân'ın Bilimsel İ'câzı*. İstanbul: Hiper Yayın, 2021.

Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *Zehretü't-tefâsîr*. b.y.: Dâru'l-Fikri'l-'Arâbî, 1394.

Ezherî, Ebû Hansur Muhammed b. Ahmed. *ez-Zâhir fi garîbi elfâzi'ş-Şâfiî*. thk. Muhammed Cebr el-Elfî. Küveyt: Vizâratu'l-Evkâfi ve'l-Şuûni'l-İslâmiyye Yayınları, 1399.

Fındık, Duygu - Arslan, Uğur. "Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar". *Kadın Hastalıkları ve Doğum Bilgisi*. thk. Mehmet Nedim Çiçek vd. İstanbul: Güneş Kitap Evi, 2. Basım, 2006.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.

İsfahânî, Hüseyn b. Muhammed b. Mufaddal. *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ts.

Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdunî - İbrâhim el-Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Mûyil, Muhammed Kemâl. *Âyâtun tıbiyyetün fi'l-Kur'ân*. b.y.: y.y., 1995.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, ts.

Özyazıcı, Alparslan. *Alkollü İçkiler Sigara ve Diğerleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Straus, Eugene W. - Straus, Alex. *Tıbbî Mucizeler Tıp Tarihinde Yaşamı Değiştiren 100 Gelişme*. çev. N. Durmuş. İstanbul: Domingo Yayınları, 2009.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2000.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

MOĞOL İSTİLASI SONRASINDA BAĞDAT'TA ULEMÂNIN DURUMU: HADİS ÂLİMLERİ ÖZELİNDE BİR İNCELEME[1]

Arş. Gör., Muhammed ASLAN

Bingöl Üniversitesi, d.muhammedaslan@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0366-3315

ÖZET

Hicrî 656 (1258) yılında Hülâgû komutasında gerçekleşen Bağdat istilası, literatürde çoğunlukla mutlak bir kırılma noktası olarak kabul edilir ve ilim tarihi açısından hem kesintiye hem de gerilemeye sebep olduğu dile getirilir. Klasik anlatı, Abbâsî Devleti'ni yıkan bu istilayla birlikte âlimlerin öldürüldüğü, eğitim kurumlarının işlevsiz hale getiriliği ve kütüphanelerin yok edildiği şeklinde kapsamlı bir yıkım tablosu çizer. Ancak tabakat kitapları, mu'cemler ve meşyahalar gibi ilgili dönemi kaleme alan biyografi eserleri incelendiğinde, ilmî faaliyetlerin -özellikle de hadis ilmi ekseninde- sanılanın aksine tamamen durmadığı ve azalma söz konusu olsa da belirli bir süreklilik arz ettiği görülmektedir.

Bu tebliğ, Moğol istilası öncesinde Bağdat'ta hadis ilmiyle iştigal eden ve istilada öldürülmeyip istila sonrasında hadis eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren muhaddisleri merkeze almaktadır. Çalışmanın temel amacı, istilanın büyüklüğüne ve fiziksel tahribatına rağmen genelde ilmî faaliyetlerin tümden kesintiye uğramadığı özelde ise hadis rivayet halkalarının kopmadığını somut isimler üzerinden ortaya koymaktır. Bu bağlamda, istila dönemine tanıklık eden Ebû İshâk el-Ezcî (ö. 675/1276), İbnü's-Sââtî (ö. 694/1295) ve İbnü't-Tabbâl (ö. 708/1309) gibi âlimlerin hayatları ve istila sonrası ilmî faaliyetleri incelenmiştir. Öte yandan Bağdat'ın, istiladan sonra da rihlelerin yapıldığı bir şehir olduğunu gösteren Cibril el-Kürdî (ö. 723/1323) ve İbnü'l-Fasîh (ö. 755/1354) gibi âlimlerin ders aldıkları hocaları ele alınmıştır.

Araştırmada ulaşılan bulgular, Bağdat'taki medreselerin ciddi sayılacak zararlar görmediği, dârülhadislerin istiladan hemen sonra eğitim faaliyetlerine devam ettiğini, hadis halkalarının yeniden kurulduğunu, icazetlerin verilmeye devam edildiğini göstermektedir. Sonuç olarak; Moğol istilasının toplumsal bir felaket olduğu gerçeğini yadsımakla birlikte, ilim çevrelerinin özellikle muhaddislerin bu tramvayı hızla atlattığını ve Moğol bakiyesi olan İlhanlılar döneminde ilmî faaliyetlerine devam ettiğini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Hadis ilmi, Hadis tarihi, Moğol istilası, İlhanlılar, Dârülhadis.

[1] Bu çalışma, Prof. Dr. Mehmet ÖZŞENEL danışmanlığında devam eden "*İlhanlılar Döneminde Hadis İlmi*" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Marmara Üniversitesi, SBE).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE STATUS OF THE ʿULAMĀʾ IN BAGHDAD AFTER THE MONGOL INVASION: A CASE STUDY ON HADITH SCHOLARS[2]

Res. Asst., Muhammed ASLAN

Bingol University, d.muhammedaslan@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0366-3315

ABSTRACT

In 656/1258, the Mongol sack of Baghdad under the command of Hulegu is commonly regarded in the scholarly literature as an absolute turning point and is frequently described as having caused both rupture and decline in the history of Islamic learning. Classical narratives portray a sweeping scene of devastation in which the ʿAbbāsid state was overthrown, scholars were killed, educational institutions were rendered inoperative, and libraries were destroyed. However, an examination of biographical sources that document the period -such as ṭabaqāt works, muʿjams, and mashyakhas- reveals that scholarly activity, particularly in relation to the discipline of Hadith, did not come to a complete halt; rather, despite a noticeable contraction, it continued with a certain degree of continuity.

This paper focuses on the traditionists (muḥaddithūn) who were actively engaged in Hadith scholarship in Baghdad prior to the Mongol invasion and who, having survived the conquest, continued their teaching and transmission activities thereafter. The principal aim of the study is to demonstrate, through concrete individual cases, that despite the magnitude of the invasion and the scale of physical destruction, scholarly life in general did not collapse entirely, and more specifically, that circles of Hadith transmission were not severed. Within this framework, the lives and post-invasion scholarly activities of figures such as Abū Isḥāq al-Azjī (d. 675/1276), Ibn al-Sāʿātī (d. 694/1295), and Ibn al-Ṭabbāl (d. 708/1309), all of whom witnessed the invasion, are examined. In addition, attention is given to the teachers of scholars such as Jibrīl al-Kurdī (d. 723/1323) and Ibn al-Fasīḥ (d. 755/1354), whose educational trajectories indicate that Baghdad remained a destination for scholarly journeys (riḥla) even after the conquest.

The findings of the study suggest that the madrasas of Baghdad did not suffer irreparable damage, that dār al-ḥadīth institutions resumed educational activities shortly after the invasion, that Hadith circles were re-established, and that the granting of ijāzāt continued. In conclusion, while acknowledging the Mongol invasion as a profound social catastrophe, it may be maintained that scholarly circles -particularly those of the muḥaddithūn- recovered from this trauma with relative rapidity and sustained their intellectual activities during the Ilkhanid period.

Keywords: Hadith studies, History of Hadith, Mongol invasion, Ilkhanids, Dār al-Ḥadīth.

[2]This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "*The Science of Hadith under the Ilkhanids*", supervised by Prof. Dr. Mehmet Özşenel (Marmara University, GSSS).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

MESÎHÎ'NİN *EDİRNE ŞEHRENGÎZİ*'NDE ŞEHİR TASVİRİNİN ESTETİK VE AHLAKİ İNŞASI (55-71. BEYİTLER ÜZERİNE BİR ŞERH DENEMESİ)

Yasemin Şanlı

yaseminssanli@gmail.com - 0000-0002-8107-8816

ÖZET

Şehrengizler bir şehrin gezip görülecek yerlerini ve bu şehrin belli bir meslek ve meşrep sahibi olan güzellerini tasvir ve medh eden manzum eserler olarak tanımlanabilir. İçerisinde yazıldığı dönemin coğrafi ve mimarî özellikleri, sosyo-kültürel yapısı, toplum ve insan psikolojisi, iktisadî hayatı gibi çeşitli konulara dair pek çok bilgi ihtiva eden bu eserler çok yönlü olarak incelenmeye oldukça müsaittir. Klasik Türk edebiyatında ilk olarak görülmeye başlandığı XV. yüzyılın akabinde hızla yaygınlık kazanan şehrengiz metinlerinin sayısında XVII. yüzyıl itibarıyla bir düşüş yaşanmaya başlamış ve türün son örnekleri ise XVIII. yüzyılda verilmiştir.

Türk edebiyatında şehrengiz türünün ilk örneklerinden birini XV. yüzyılda *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne* başlıklı eseriyle Mesîhî'nin verdiği bugün geçerliliğini koruyan bir bilgidir. Mesîhî'nin Edirne şehrinin güzelliklerini anlattığı ve şehirdeki 47 güzelin tavsifini yaptığı eseri 188 beyitten müteşekkildir. Eser münâcât, kendi içerisinde gece ve gündüz tasviri, şehir tasviri ve güzellerin tasviri olarak üçe ayrılan tavsif bölümü, tetimme ve ihtimâm bölümlerinden meydana gelmektedir. Bu çalışmada, Mesîhî'nin *Edirne Şehrengîzi*'nde şehrin güzelliklerinin anlatıldığı 55-71. beyitler arasındaki şehir tasviri, klasik metin şerh metoduna uygun olarak ayrıntılı biçimde incelenmiştir. İncelemede yalnızca kelime ve anlam düzeyiyle yetinilmeyerek, şehir, beden, bakış, estetik algı ve ahlaki çerçeve arasındaki çok katmanlı ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece Edirne'nin, sadece mimari ve tabiat unsurlarıyla değil, insan bedeni, görme biçimi ve estetik algı üzerinden idealize edilen bir şehir olarak nasıl inşa edildiği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Şehrengiz, Şehir Metinleri, Mesîhî, Edirne Şehrengîzi

THE AESTHETIC AND ETHICAL CONSTRUCTION OF URBAN REPRESENTATION IN MESIHI'S SHAHRENGIZ OF EDIRNE: A COMMENTARY ON COUPLETS 55-71

ABSTRACT

Shahrengiz can be defined as a poetic genre in Classical Turkish literature that describes the notable places of a city as well as its celebrated beauties, often associated with specific professions and social identities. These works provide rich information on the geographical and architectural features, socio-cultural structure, collective psychology, and economic life of their time, making them particularly suitable for multidimensional analysis. First emerging in the

fifteenth century, shahrengiz texts rapidly gained popularity, while their production began to decline in the seventeenth century, with the final examples of the genre appearing in the eighteenth century.

One of the earliest and most significant examples of this genre in Turkish literature is *Shahrengiz Der-Medh-i Cuvanan-i Edirne*, composed by Mesihi in the fifteenth century. Consisting of 188 couplets, the work depicts the beauties of the city of Edirne and provides detailed portrayals of forty-seven young men. Structurally, the text comprises a supplication (munacat), a descriptive section divided into depictions of night and day, the city, and the beauties, followed by the concluding parts (tetimme and ihtimam).

This study offers a detailed analysis of the city descriptions found in couplets 55-71, employing the classical method of textual commentary (sherh). Rather than limiting the examination to lexical and semantic levels, the article aims to reveal the multilayered relationship between city, body, gaze, aesthetic perception, and moral framework. In doing so, it demonstrates how Edirne is constructed not merely through architectural and natural elements but also through representations of the human body, visual perception, and aesthetic ideology, thereby idealizing the city as both a physical and symbolic space.

Keywords: Edirne, Shahrengiz, City Texts, Mesihi, Edirne Shahrengizi

GİRİŞ

Bir şehrin gezip görülecek yerlerini, mimarî eserlerini, havasını ve suyunu anlatan, bu şehrin belli bir meslek ve meşrep sahibi olan güzellerini tasvir ve medh eden eserler, Türk edebiyatında "şehrengiz", Fars edebiyatında ise "şehrâşûb" olarak adlandırılmıştır. "Şehrengiz, kelime olarak Farsça birleşik sıfat olup 'Şehr' ve '-engîz' kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. 'şehr; Şehir', '-engîz', Farsça 'tahrik etmek, uyandırmak, heyecanlandırmak, ayaklandırmak' anlamına gelen 'engîhten' fiilinin birleşik sıfatlar kuran ortacıdır" (Canım, 2011: 292). Bu türün hangi edebiyata ait olduğu ile ilgili tartışmalar ise pek çok araştırmacının ortaya sunduğu farklı görüşler ile bugün hala devam etmektedir.

Klasik Türk edebiyatında kendine özgü bir muhtevaya sahip olan şehrengiz türü için eserlerin farklı özellikleri üzerinde durularak yapılmış pek çok tanım mevcuttur. Fatih Tığlı, *Türk Edebiyatında Şehrengizler* adlı çalışmasında şimdiye kadar yapılmış bütün şehrengiz tanımlarını inceleyerek bu tanımlarda türün öne çıkan özelliklerini belirtmiştir. Tığlı'ya göre bu türün başlıca özellikleri, içerisinde bir şehrin tabiî ve tarihî güzellikleri, o şehrin gezip görülecek yerleri, ziyaretgâhları, mimarî eserleri, suyu ve havası, o şehir halkının esnaf ve sanatkârları, şöhretli ve renkli simaları, ilgi ve aşk duyulan güzel delikanlıları hakkında bilgileri ihtiva etmesidir (2020: 79).

Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehrengizlerde İstanbul* adlı eserinde "bir şehrin güzellerini tasvir maksadıyla kaleme alınmış eserlerdir" (1958: 13-14) şeklinde tanımını yaptığı şehrengiz türünü yazılış amaçlarına göre üç başlık altında toplamıştır.

Levend'e göre bu üç başlıktan ilki yalnız bir güzele ait "hasb-i hal" yahut "sergüzeşt-name" tarzında kaleme alınan, fakat içinde şehrin ve tanınmış güzellerin tasvirleri de bulunan eserlerdir. İkincisi, güzelleri grup grup tasvir eden eserler iken üçüncüsü ise bir şehrin güzellerinden bahsetmeyerek yalnız gezilip görülecek yerlerini anlatan şehrengizlerdir.

Şehrengizlerin yazımında gazel, kaside, kıt'a, rubaî, terkib-i bend gibi farklı nazım şekilleri kullanılmakla beraber genelde mesnevi nazım şekli tercih edilmiş ve şehrengizler yine klasik mesnevi tertibine uygun olacak şekilde kaleme alınmıştır. Genellikle münacaât bölümü ile başlayan bu eserlerde na't, methiye ve sebeb-i telif bölümleri yer alır. Ardından eserler, hatime bölümünde duanın edilmesi ile son bulur.

Türk edebiyatında şehrengiz türünün ilk örneklerini Mesîhî ve Zâtî'nin verdiği düşünülmektedir. Mesîhî'nin *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne* isimli 188 beyitten oluşan eseri münacat, kendi içerisinde gece ve gündüz tasviri, şehir tasviri ve güzellerin tasviri olarak üçe ayrılan tavsif bölümü, tetimme ve ihtimâm bölümlerinden oluşmaktadır. Eserin yazılış tarihi ise net olarak bilinmemektedir. Zâtî'nin II. Bayezid'in Edirne'ye gelişi sebebiyle kaleme aldığı *Edirne Şehr-engîzi* ise 167 beyitten oluşur.

Günümüzde bu iki eserden hangisinin daha önce yazıldığı ile ilgili ulaşılabilmiş net bir bilgi yoktur fakat araştırmacılardan bazıları ilk şehrengizi Mesîhî'nin yazmış olduğu Zâtî'nin ise ondan etkilenerek böyle bir eser kaleme aldığı konusunda hemfikirdir. Fatih Tığlı da şehrengiz isminin ilk defa Mesîhî'nin eserinde kullanıldığına, Zâtî'nin eserinde bu ibarenin yer almadığına dikkat çekmektedir (Tığlı, 2020: 133). Vahîd Mahtûmî ise XVIII. yüzyılda Yenişehir için kaleme aldığı *Lâlezâr Şehrengizi* ile türün son örneğini vermiştir.

Şehrengizlere en çok konu olan şehirler İstanbul, Bursa, Manisa iken Edirne, Belgrad, Yenice, Üsküp, Siroz (Serez) gibi Balkan şehirleri için de pek çok şehrengiz kaleme alınmıştır. Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde uzun süre kalmış ve Türk kültürüyle derin bir şekilde etkileşimde bulunmuş bir coğrafyadır. Bu nedenle, Balkanlar'da Türk edebiyatı da önemli bir yere sahiptir. Osmanlı döneminde bu bölge hem İslam medeniyetinin hem de Türk edebi geleneğinin etkilerini taşıyan çok sayıda eserin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Balkan şehirleri üzerine yazılmış şehrengizler de bu kültürel etkileşimin en belirgin örneklerinden biridir. Balkanlar'da kaleme alınan şehrengizler**,** sadece şehrin fiziksel güzelliklerini ve sosyal yaşamını tasvir etmekle kalmayıp aynı zamanda bölgenin Osmanlı kimliğiyle özdeşleşmiş mimari, sanat ve estetik anlayışını da yansıtmıştır. Bu tür eserler, Osmanlı döneminde Balkan şehirlerinde var olan çok kültürlü yapıyı ve bu yapının edebi temsillerini görmek açısından büyük öneme sahiptir. Balkanlar'da kaleme alınan şehrengizler**,** bölgenin hem tarihi hem de kültürel zenginliğini edebi bir perspektiften okuyucuya sunar, böylece Osmanlı döneminde Balkanlar'ın önemli kültürel merkezlerinden biri olarak kabul edilmesinde de önemli bir rol oynar.

1. MESÎHÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Dîvân şiirinin gelişme dönemi olarak kabul edilen XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir şair olan Mesîhî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda net bir bilgi yer almamaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Osmanlı devrinde bir Balkan şehri olan Priştine doğumlu Mesîhî'nin hayatı hakkında Sehî, Latîfî, Kınalızâde, Riyâzî ve Beyânî tezkirelerinde çeşitli bilgiler yer alsa biz bugün şairin hayatı hakkındaki en ayrıntılı bilgilere Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* tezkiresinden ulaşmaktayız. Yine bu tezkirelerde şairin ismi hakkında çeşitli görüş ayrılıkları mevcuttur. "Sehî Bey'in tezkiresinde şairin adının Mesîh olduğu söylenirken diğer tezkireciler adının İsa olduğunda fikir birliği içerisindedir" (Mengi, 2020: 3).

Çocukluk ve gençlik yıllarının önemli bir bölümünü Balkanlar'da geçiren Mesîhî, daha sonra iyi bir medrese tahsil görmek için geldiği İstanbul'da hat sanatına ilgi duymaya başlayarak bu alanda ustalaşmıştır. Hat sanatındaki yeteneği sayesinde ile dönemin sadrazamı Hadım Alî Paşa'nın dikkatine mazhar olmayı başaran şair, Alî Paşa'nın onu divan kâtipliğine atamasıyla onun himayesi altına girmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in ilgisini çekmeye çalışması, dönemdeki taht kavgaları sebebiyle olumsuz sonuçlanmıştır. Hayatının son dönemi fakirlik içinde geçmiş ve 30 Temmuz 1512'de vefat etmiştir (Gibb, 1999: 446).

Mesîhî'nin rindane-âşıkane tarzda kaleme aldığı bir *Dîvân*'ı, *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne* başlıklı bir şehrengizi ve bir de *Gül-i Sad-Berg* isimli mensur bir eseri olmak üzere günümüzde ulaşılan 3 eseri bulunmaktadır. *Edirne Şehrengîzi,* Türk edebiyatında yazıldığı düşünülen ilk şehrengiz olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

2. *ŞEHRENGÎZ DER-MEDH-İ CÜVÂNÂN-I EDİRNE*

Mesîhî'nin bilinen en ünlü eseri *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne*, 34 beyitlik bir münâcât bölümü başlar. Ardından sırasıyla 20 beyitlik gece ve gündüz tasviri, 17 beyitlik şehir tasviri ve 99 beyitlik güzellerin tasvirinin yapıldığı tasvif bölümü yer alır. 7 beyitlik bir tetimme ile devam eden eser 5'er beyitlik iki gazelden oluşan ihtimâm bölümü ile son bulur. Eser, aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Mine Mengi, eser hakkında şu bilgileri verir:

> Kendi icat ettiği bir tür olması bakımından bu eser, şairin uluslararası üne kavuşmuş küçük bir mesnevisidir. Şehr-engîz türünde yazılmış bu eserde oldukça sade, sanatsal ifadelerden uzak bir dil hâkimdir ve türünün ilk örneğidir. Mesîhî'nin mizahi üslubu dikkat çeker. Münacat, tasvir ve hatime adlı üç bölümden oluşan eserde sayıları kırk altı olan gençler genellikle ikişer beyitle tanıtılmıştır (2020: 12).

Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne, Mine Mengi tarafından ilk olarak 1995 yılında *Mesîhî Dîvânı* içerisinde yayımlanmıştır. Elias John Gibb de *A History of Ottoman Poetry* adlı kitabının "Mesîhî" bölümünde şairden ve şairin eserlerinden bahsetmektedir. Eser üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Bünyamin Tetik ve Gökçe Zeynep Güzey'in 2014 yılında hazırladığı "Mesîhî Divanı'nda ve Şehrengizi'nde mahalli unsurlar" başlıklı konferans bildirisidir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu bölümde *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne*'de mekân tasvirlerinin yapıldığı 55. beyitten 71.beyite kadar olan bölüm klasik metin şerhi metodu kullanılarak şerh edilmiştir.

1. Devâm-ı devlet ile bir iki yıl
İdindi Edrine şehrini menzil

Kelimeler: devâm-ı devlet: devletin/saltanatın/iktidarın devamı. / **menzil:** konak yeri, konak. / **Edrine:** Edirne.

Nesir: Devâm-ı devlet ile Edrine şehrini bir iki yıl menzil idindi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Devletin devamı (dönemin padişahı) sayesinde, Edirne şehrini birkaç yıl boyunca kendisine konaklama yeri edindi.

Metnin ana konusunu oluşturan Edirne şehri ilk olarak bu beyitte geçmektedir. "Agâh Sırrı Levend, mesnevinin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında (nr. 1532) bulunan 'Azîmetkerden-i Sultan Selîm Han der Şehr-i Edirne' başlığından hareketle yazılış tarihini 1512 olarak kaydeder" (Mengi, 2004: 313). Metnin başlığından da anlaşılacağı üzere bu beyitte geçen "devâm-ı devlet" tamlaması ile dönemin padişahı I. Selim kastedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Burada, "menzil" kelimesi "konaklama yeri" anlamında kullanılmıştır. Şair, Yavuz Sultan Selim ile Edirne'ye geldiğini, burada bir iki yıl konakladığını anlatır ve Yavuz Sultan Selim'i yani devlet otoritesini bu şehre varmasını ve burada konaklamasını sağlayan bir unsur olarak gösterir. Divan şiirinde "devlet" sadece maddi iktidar değil, "kader, talih, mutluluk" anlamlarında da kullanılır. Mesîhî, Edirne'ye gelişini bu beyitte hem kaderinin bir parçası hem de devletin gücünün sağladığı emniyet sayesinde gerçekleşmiş bir nimet gibi okuyucuya sunar. Aynı zamanda bu beyit, ilerleyen beyitlerde yapılacak şehir tasvirlerine de bir giriş mahiyetindedir.

2. Çü iḥsânından irmiş idi behre
Sürinürek bile geldüm bu şehre

Kelimeler: Çü: Çünkü. / **iḥsân:** Lutuf, kerem, iyilik. / **behre irmek:** Pay, hisse almak, nasiplenmek.

Nesir: Çü iḥsânından behre irmiş idi. Bu şehre sürinürek bile geldüm.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Çünkü, (onların) bağışlarından nasibimi almıştım, bu sebeple sürünerek de olsa bu şehre geldim.

Mesîhî, bu beyitte de yine dönemin padişahı I. Selim'e övgülerini sunarak onun ihsânı yani lütfu sayesinde Edirne'ye gelebildiğinden ve ne olursa olsun I. Selim için bu şehre "sürünerek" de olsa geleceğinden bahseder. "Sürinürek" kelimesi burada bir acizliği anlatmaz; **mübalağa** sanatı ile bu yolculuğun değeri ifade edilir. Bu ifade, şairinin Edirne'ye gelişini bedensel bir çaba ve kaderin inayeti ikilemi içinde okuyucuya sunar. Kısacası şair, bu beyitte padişahın cömertliği ve himayesi altında Edirne'ye gelişini anlatır ve padişahın desteğinin onun hayatındaki önemini ifade eder. Bu durum, şairin sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

manevi olarak da padişaha bağlı olduğunu ve onun lütfuna minnettar olduğunu gösterir. Şair, bir önceki beyitte bahsettiği üzere bu şehre gelip burayı kendisine bir konak yeri edinmesini bu beyitte padişahın lütfu ile ilişkilendirerek **hüsn-i ta'lil** yapmıştır.

3. 'Aceb şehr ol ki anuñ bâġu râġı
Virür kişiye cennetden ferâġı

Kelimeler: 'Aceb: Garip, acâyip, tuhaf, şaşırtıcı. / **bâġ:** Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan. / **râġ:** Çayırlık, çimenlik, güllük gülistanlık bahçe.

Nesir: 'Aceb ol şehr ki anuñ bâġu râġı kişiye cennetden ferâġı virür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O şehir öyle acâyip bir yerdir ki, onun bağları ve bahçeleri insana cennetten bir ferahlık verir.

Mesîhî, söz konusu beyitte, Edirne'yi övmeye beden ya da insan unsuru üzerinden değil, övgüye doğrudan şehrin doğası ve havası üzerinden başlar. Beytin merkezinde "bâğ u râğ" yani şehrin bağları, bahçeleri, yeşillik alanları vardır. Klasik edebiyatta bağ ve bahçe, yalnızca görsel güzellik değil; insanın iç dünyasını rahatlatan, nefes aldıran, sıkıntıyı gideren mekânlardır. Şair, Edirne'nin bağ ve bahçelerinin insanda meydana getirdiği hissi anlatırken bu mekânların insanı etkilediğinden, şehrin güzelliğinin kişiye sanki cennetten bir ferahlık vermişçesine hissettirdiğinden bahseder. Yani burada bahsi geçen cennet, ferahlığın nihai ölçüsüdür. Edirne'nin havası, yeşilliği ve tabiî düzeni, insanda cennetten gelen bir ferahlık uyandıracak derecede etkilidir. Dolayısıyla beyitte övülen şey doğrudan şehrin havası, iklimi ve tabiatının insanda bıraktığı ruh hâlidir. Bu yönüyle Edirne, sadece güzel görünen bir şehir değil; içinde bulunanı rahatlatan, gönlünü açan bir mekân olarak okuyucuya sunulur.

Güzelliğin derecesini artırmak amacıyla Edirne'nin bağ ve bahçelerinin insana "cennet ferahlığı" verdiği söylenen beyitte **mübalağa** sanatı ön plana çıkar. Cennet, ferahlığın en üst mertebesi olarak seçilerek şehrin doğası ve havası bu ölçüyle yüceltilmiştir. Aynı zamanda bu temiz, berrak kokunun "cennet kokusuna" benzetilmesi **teşbih** sanatına da örnek teşkil eder. Şehr/ cennet ile bâġu râġ/ ferâġ kelime/ kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Bâġ, râġ, cennet ve ferâġ kelimeleri ile **tenasüp** ilgilisi kurulmuştur.

4. İçinde ṣuları mevzûn u reftâr
Bulutlar başı ucında havâ-dâr

Kelimeler: mevzûn u reftâr: düzenli, âhenkli ve akışkan. / **havâ-dâr:** Havası bol, iyi hava alan yer.

Nesir: İçinde ṣuları mevzûn u reftâr. Bulutlar başı ucında havâ-dâr.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu şehrin içinde suları ölçülü ve ahenkli bir şekilde akar; üzerinde ise serinlik taşıyan bulutlar dolaşır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Beyitteki anlatımda Mesîhî, Edirne'nin güzelliğini bu kez su ve hava unsurları üzerinden tasvir eder. "Suları mevzûn u reftâr" ifadesiyle, Meriç, Tunca, Arda gibi nehirleri ile ünlü olan şehirdeki akarsuların taşkın, düzensiz ya da sert değil; ölçülü, sakin ve estetik bir akışa sahip olduğu belirtilir. Bu durum, Edirne'nin tabiatında bir karmaşa değil, bilakis bir nizam bulunduğunu gösterir. İkinci dizede bu denge gökyüzüne taşınır. "Bulutlar başı ucında havâ-dâr" ifadesiyle, şehrin üzerinde dolaşan bulutların serinlik ve ferahlık taşıdığı vurgulanır. Burada bulutlar yalnızca yağmur getiren unsurlar değil; şehrin havasını güzelleştiren, ferahlatan hatta yaşanabilir kılan birer tabiat ögesi olarak düşünülür. Şair, bu şehrin sularını sakin, ahenkli ve göz alıcı bir akışla; bulutlarını ise şehrin üzerinde, çok yakın bir konumda süzülür biçimde betimleyerek açık ve ferah bir atmosfer oluşturmuştur. Böylece Edirne, hem yer (su) hem gök (hava) unsurları bakımından dengeli ve insana rahatlık veren bir şehir olarak tasavvur edilir. Bu beyit, önceki beyitte dile getirilen "ferâġ" hissini somutlaştırır. Ferahlık, bu beyiyle birlikte artık soyut bir his olmaktan çıkmış; ölçülü akan sular ve serin hava ile somut bir nitelik kazanmıştır.

Beyitte tabiat unsurları arasında kurulan düzenli ilişki sayesinde belirgin bir **tenasüp** sanatı görülür; su, akış, ölçü, hava ve bulut kavramları aynı anlam alanında toplanır. "Suları mevzûn u reftâr" ifadesiyle suya estetik bir nitelik yüklenerek **teşhis** sınırına yaklaşan bir anlatım kurulmuş, tabiat unsurları sanki kendi sahip oldukları bilinç düzeyleri sayesinde bu denli düzenli hareket halindeymişçesine sunulmuştur. Şehrin üzerinde bulutların "havâ-dâr" olması, havanın taşınabilir bir nitelik kazanması yoluyla **istiare** etkisi oluşturur. Bulutların şehrin üzerinde, çok yakın bir konumda olması ise "başı ucunda" ifadesiyle özellikle **mübalağa**lı bir şekilde vurgulamaktadır.

5. Temâşâ eyleseñ her bir minâre
Dönüpdür serv-ḳâmet bir nigâra

Kelimeler: Temâşâ eyle-: Zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme. / **serv-ḳâmet:** Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili). / **nigâr:** Resim gibi güzel sevgili.

Nesir: Her bir minâre temâşâ eyleseñ serv-ḳâmet bir nigâra dönüpdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Eğer şehirdeki her bir minareye dikkatle bakacak olursan, hepsinin uzun boylu bir sevgiliye dönüştüğünü görürsün.

Beyitte hâkim olan betimleyici ve kişileştirici anlatım ile şehrin mimari unsurları insanî özellikler kullanılarak anlatılmıştır. Klasik edebiyatta servi ağacı, düzgünlüğü, uzunluğu ve zarafeti sebebiyle sevgilinin boyunu temsil eden en temel unsurlardan biridir. Ancak Mesîhî beyitinde yalnızca bu benzetmeyle de yetinmemiştir; minareler onun gözünde "bir nigâr"a yani güzel bir sevgiliye dönüşür. Şair, eğer dikkatle bakılırsa bu şehirdeki yani Edirne'deki bütün minarelerin tıpkı servi gibi uzun boylu bir sevgili gibi zarif görünümlü olduğundan bahseder. Minarelerin güzelleştirilmesi, aynı zamanda şehrin manevî kimliğine de işaret eder. Böylece Mesîhî, Edirne'de mimari güzellik ile manevî yüceliği aynı hayal düzleminde birleştirir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Minarelerin "serv-kâmet bir nigâra dönmesi", mimari bir unsurun canlı ve güzel bir varlık gibi düşünülmesiyle sağlanmıştır. Uzun ve ince yapılar olan minareler, **teşbih-i beliğ** sanatı ile servi gibi uzun sevgiliye benzetilmiştir. Minarenin bir "nigar"a dönüşmesiyle de cansız bir varlık, **teşhis sanatı** ile insanî özellikler kazanmıştır. Aynı şekilde minarenin doğrudan güzel bir sevgili olarak sunulması, **açık istiare** sanatını meydana getirir. Serv, ḳâmet ve nigâr kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

6. Ṣoyınup Tuncaya girer güzeller
Açılur aḳ gögüsler ince beller

Kelimeler: Tunca: Balkanlar'da, Bulgaristan ve Türkiye'de akan nehirdir. Meriç Nehrinin kollarından biri.

Nesir: Güzeller ṣoyınup Tuncaya girer. Aḳ göğüsler ince beller açılur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güzeller soyunup Tunca Nehri'ne girer, beyaz göğüsleri ve ince belleri ortaya çıkar.

Şair bu beyitte, şehrin doğal güzelliklerinden biri olan ve Meriç Nehri'nin kollarından biri sayılan Tunca Nehri'ne, bununla birlikte şehrin genç güzellerinin bedensel estetiğine vurgu yapmaktadır. Mesîhî, Edirne'nin güzelliğini yalnızca mimari ve tabiî unsurlarla sınırlı tutmamış; şehirde yaşayan güzelleri "beyaz göğüs" ve "ince bel" gibi zarif ve çekici niteliklerle tasvir ederek onları da bu estetik bütünlüğün bir parçası hâline getirmiştir. Divan şiirinde arınma ve temizlik hâlinin sembolü olan su, bu beyitte aynı zamanda güzelliklerin görünürlük kazandığı bir sahne işlevi üstlenmektedir. Böylece şehir, yalnızca mimarisi ve tabiatıyla değil, insanlarıyla da idealize edilerek güzellenmiştir.

Soyınup/ açılur ile güzeller/ ak gögüsler ince beller kelime/ kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. "Ak gögüs" ifadesi hem beyaz teni hem de saflığı çağrıştırdığı için **tevriyeli** şekilde kullanılmıştır. Güzeller, ak gögüsler ve ince beller arasında **tenasüp** sanatı vardır.

7. Siyeh futa ḳuşanur aḳ dilber
Olur ṣan gice vü gündüz berâber

Kelimeler: Futa: Vücûdun belden aşağı kısmını örtecek şekilde kuşanılan, genellikle ipekten bir nevi önlük, peştamal. / **ṣan:** Sanki. Anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir. / **gice:** Güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman, gece. / **vü:** Ve bağlacının sesliyle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu.

Nesir: Aḳ dilber siyeh futa ḳuşanur. Ṣan gice vü gündüz berâber olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Beyaz tenli güzel, siyah bir peştamal kuşandığı zaman sanki gece ve gündüzün birlikte olduğu sanılır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu beyitte Mesîhî, renkler üzerinden estetik bir karşıtlık kurarak güçlü bir görsel kontrast oluşturur. Beyaz tenli bir güzelin siyah futa kuşanması, beyaz ile siyahın yan yana getirilmesiyle dikkat çekici bir zıtlık meydana getirir. Şair, bu karşıtlığı yalnızca bedensel bir güzellik tasviri için değil, daha derin bir anlam katmanı oluşturmak amacıyla kullanır. İkinci dizede yer alan "sanırsın ki gece ve gündüz beraberdir" ifadesi, ilk dizede kurulan renk zıtlığını zaman kavramı üzerinden pekiştirir. Beyaz ten gündüzü, siyah futa ise geceyi çağrıştırır ve genç güzel bir beden, gece ve gündüzle özdeşleştirilir. Böylece güzellik, sıradan bir beden cazibesi olmaktan çıkarılarak kozmik bir düzenin yeryüzündeki yansıması hâline getirilir. Ayrıca futanın kuşanılması, önceki beyitlerde açılan bedenin tamamen sergilenmediğini, güzelliğin hâlâ bir ölçü ve edep sınırı içinde, kapalı şekilde tutulduğunu gösterir.

Beyitte, üzerine kurulduğu siyah ve beyaz renklerin zıtlığı üzerinden **tezat** sanatı yapılmıştır. Ak dilberin gündüze, siyah futanın geceye benzetilmesinde ise **teşbih** sanatı mevcuttur. **Mübalağa** sanatı ile gece ve gündüzün bir arada bulunması gibi gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durum üzerinden sevgilinin güzelliği ve zarafeti abartılı bir şekilde yüceltilmiştir. Siyeh/ gice, ak/ gündüz kelime arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

8. Futada Ḥaḳ komış bir sırr-ı ġaybı
Ki örter dâmeniyle görse 'aybı

Kelimeler: Futa: Vücûdun belden aşağı kısmını örtecek şekilde kuşanılan, genellikle ipekten bir nevi önlük, peştamal. / **sırr-ı ġayb:** Gözle görülemeyen, akılla idrak edilemeyen ilâhî sır. / **dâmen:** Etek, uç, kenar.

Nesir: Ḥaḳ futada bir sırr-ı ġaybı komış ki 'aybı görse dâmeniyle örter.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Peştemalin içinde Allah'ın koyduğu bir sır vardır, öyle ki, bir kusur görülse bile onu eteğiyle örter.

Mesîhî, önceki beyitlerde bedensel güzellik üzerinden kurulan anlatımı bu sefer ilahî bir düzleme taşır. Aynı zamanda Osmanlı döneminin ahlaki ve sosyal normları da yansıtılır. Kadınların örtünme geleneği, yalnızca bedeni gizleyen bir unsur değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve manevi değerlerle ilişkili bir uygulama olarak sunulmaktadır. Futanın yalnızca bedeni örten maddi bir giysi olmadığı, Allah tarafından ona yerleştirilmiş bir "sırr-ı gayb" taşıdığı ifade edilerek örtünme, manevi bir anlamla da yüceltilmiş olur. Bu sır, akılla tam olarak kavranamayan ilahî bir hikmete işaret ederken futanın "aybı örtmesi", güzelliğin sınırsız bir teşhir değil, edep ve ölçü içinde var olması gerektiğini vurgular. Böylece önceki beyitlerde açılan beden, bu beyitte ahlaki bir dengeye kavuşturulur. Mesîhî, güzelliğin sergilenebileceğini ancak kontrolsüz bırakılmaması gerektiğini ima ederek okuyucuya bu şehri, ahlaklı ve ölçülü güzelliğin bir mekânı olarak sunar. Bu bağlamda futa, hem Osmanlı toplumunun sosyal ve ahlaki normlarını yansıtan bir örtü hem de güzelliğin yalnızca bedensel değil, aynı zamanda ruhsal ve manevi bir derinlik taşıdığını gösteren sembolik bir unsur hâline gelir.

Beyitte futaya ilahî bir anlam yüklenerek cansız bir nesneye ahlaki bir işlev kazandırılmış, bu yolla **teşhis** sanatı yapılmıştır. "Sırr-ı gayb" ifadesiyle futa, maddi bir giysi olmaktan çıkarılarak

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

metafizik bir anlam alanına taşınmış; böylece anlam, **mecaz-ı mürsel** yoluyla genişletilmiştir. Futanın "ayıbı örtmesi" yalnızca fiziksel bir örtme eylemini değil, aynı zamanda ahlaki bir korumayı da ifade ettiğinden anlatım **kinayeli** bir nitelik kazanır. Hakk'ın futaya bir sır koyduğu düşüncesi, ilahî iradenin insan davranışlarını düzenlediği fikrini ima ederek beyitte **kapalı istiare** oluşturur. "Sırr-ı gayb" ifadesi, hem somut anlamda futanın gizleyici işlevini hem de soyut anlamda manevi bir örtüyü çağrıştırması bakımından **tevriyeli** bir kullanıma sahiptir. Ayıp, sır, Hak ve örtme kavramlarının aynı ahlaki ve metafizik anlam alanında toplanması ile aralarında **tenasüp** sanatı vardır.

9. Şu içre bunlara kılsañ nigâhı
Görürsin burc-ı âbî içre mâhı

Kelimeler: nigâh kılmak: Bakmak. / **burc-ı âbî:** su burcu / **mâh:** Gökteki ay, kamer.

Nesir: Şu içre bunlara nigâhı kılsan burc-ı âbî içre mâhı görürsin.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Suyun içindekilere dikkatle bakacak olursan, onları su burcu içindeki parlayan bir ay gibi görürsün.

Şair bu beyitte kurduğu hayal dünyasıyla Tunca Nehri'ne giren güzelleri doğrudan bedensel unsurlarla değil, kozmik ve hayalî bir tasvir düzleminde anlatır. "Şu içre bunlara kılsañ nigâhı" ifadesiyle bakışın yönünün ölçülü, estetik ve hayranlık içeren bir şekilde olması gerektiğini belirler, yani güzellere doğrudan değil, suyun içinden, yansıma aracılığıyla bakılması gerektiğini söyler. İkinci dizede ise su, "burc-ı âbî" olarak tasavvur edilir suyun içindeki yansımalar da bu burcun içindeki "mâh", yani ay olarak düşünülür. "İlm-i nücûmda önemli bir yer tutan burç, hâlâ halkın çoğunluğunun inandığı bir gayb ilmidir" (Pala, 2017: 76).

"Burc-ı âbî" tamlaması, sözlük anlamıyla "su burcu" demek olup, burç kelimesinin klasik edebiyatta taşıdığı kozmik ve astrolojik çağrışımları da beraberinde getirir. Burç, yalnızca gökyüzündeki takımyıldızlarını değil, aynı zamanda ilahî düzeni, kozmik nizamı ve koruyucu bir semavî alanı temsil eden güçlü bir imgedir; âbî sıfatı ise bu semavî alanı suyla ve mavi renkle ilişkilendirir. Böylece Tunca Nehri sıradan bir tabiat unsuru olmaktan çıkar, gökyüzünün yeryüzündeki bir yansıması hâline gelir. Güzellerin sudaki akisleri ise ay gibi parlak, ulaşılmaz ve ilahî bir nura sahip varlıklar olarak sunulur. Klasik şiirde ayın güzellik, parlaklık ve ilahî nurla ilişkilendirilmesi geleneğiyle örtüşen bu tasavvur sayesinde beden, dünyevî bir unsur olmaktan çıkarılarak semavî bir nitelik kazanır. Şair bu yolla bedensel güzelliği doğrudan teşhir etmek yerine, kozmik ve metafizik bir çerçeveye taşıyarak bakışı dünyevî olandan semavî olana yönlendirir. Nitekim tıpkı Allah'ın varlığının ve güzelliğinin gökyüzüne bakıldığında idrak edilmesi gibi, bu şehirdeki sulara dikkatle bakıldığında da aynı ilahî güzelliğin yeryüzünde tecelli ettiği ima edilir; böylece Edirne, estetik olduğu kadar manevi bakımdan da ideal bir şehir olarak yüceltilir.

Beyitte güzellerin sudaki görünümünün "burc-ı âbî içre mâh" ifadesiyle sunulması, benzetme edatı kullanılmadan güzellerin doğrudan aya eşitlenmesi sebebiyle **teşbih-i beliğ** niteliği taşır. Ayın normalde gökyüzüne ait bir unsur olmasına rağmen bir "burç" içinde ve suyla ilişkili

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

şekilde tasavvur edilmesi, göksel bir imgenin yeryüzüne ve suya aktarılması yoluyla **istiareye** dayalı hayalî bir mekân oluşturur. Bu bağlamda su, gökyüzünün yerini alırken; su içindeki yansımalar ay konumuna yükseltilir. Böylece güzeller, dünyevî bir gerçeklikten koparılarak semavî bir düzleme taşınmış olur ki bu yönüyle beyitte **kapalı istiare** de söz konusudur. Ay, burç, su ve bakış kavramlarının aynı kozmik ve hayalî anlam alanı içinde bir araya getirilmesi, beyitte **tenasüp** ilişkisi kurar.

10. Bulardan vaṣl uman abdâla beñzer
Ki bunlar ṣuya düşmiş bala beñzer

Kelimeler: Bulardan: bunlardan / **abdâl**: Tasavvuf inancına göre, Allah tarafından âlemi mânen idâre etmekle görevlendirilmiş ve kendilerine âleme hükmetme izni verilmiş olan velîlerin mânevî derecelerinden birinin adı ve bu mânevî derecede bulunan velî.

Nesir: Bulardan vaṣl uman abdâla beñzer ki bunlar ṣuya düşmiş bala beñzer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu güzellerden kavuşma uman kimse, suya düşmüş balı elde etmeye çalışan abdala benzer.

Bu beyitte Mesîhî, önceki beyitlerde idealize edilen güzellik karşısında mesafeyi bilinçli olarak artırır. Güzellere bakmak mümkündür; ancak onlardan "vaṣl" ummak boş bir beklentidir. Şair, bu umudu tasavvufî çağrışımı güçlü olan "abdâl" tipi üzerinden anlatır. Abdâl, dünyadan el çekmiş, fakat çoğu zaman halk nazarında gerçeklikten kopmuş bir figürdür. Burada abdâl, hakikatten ziyade hayalin peşinde koşan kişiyi temsil eder.

"Suya düşmüş bal" benzetmesi, bu umudun doğasını açıklar: Bal tatlıdır, caziptir; fakat suya düştüğünde artık ele geçirilmesi mümkün değildir. Böylece güzeller, önceki beyitlerde ay, yansıma ve semavî imajlarla nasıl ulaşılamaz bir konuma taşındıysa, bu beyitte de bilinçli biçimde kavuşulamaz olarak konumlandırılır. Şair, seyir ile sahip olma arasına kesin bir sınır çizer.

Bu beyit, şehrengizin ahlaki dengesini kuran temel halkalardan biridir. Güzellik vardır, görülür, hayranlık uyandırır; fakat ona yönelen arzu kavuşma noktasına geldiğinde hem boş hem de gülünç hâle gelir. Böylece Mesîhî, okuru uyarır: Edirne'nin güzelleri temaşa edilir, fakat talep edilmez.

Beyitte, güzellerden "vaṣl uman" kişinin abdala benzetilmesiyle **teşbih** yapılmıştır; bu benzetme, umudun gerçeklikten kopukluğunu vurgular. "Suya düşmüş bal" ifadesi, ulaşılamayan cazibeyi somut bir imgeyle anlattığı için güçlü bir **istiare** oluşturur; bal burada güzelliğin kendisini temsil eder. Aynı ifade, zahirde tatlı ve arzu edilir görünen şeyin hakikatte ele geçirilemez olduğunu ima ettiğinden **kinayeli** bir anlatım da taşır. Vaṣl, abdâl, su ve bal kavramlarının aynı anlam alanında birleşmesiyle beyitte **tenasüp** sanatı kurulmuştur. Böylece şair, bedensel güzelliği doğrudan arzu nesnesi olmaktan çıkararak hayal, uyarı ve ölçü çerçevesine yerleştirir.

11. Gören bu şehri bu resme ḳıyâmet

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Şanur bunuñla ṭoḳuz oldı cennet

Kelimeler: ḳıyâmet: Aşırı derecede hayret uyandıracak bir güzellik karşısında şaşmak. / **ṭoḳuz:** dokuz.

Nesir: Bu şehri gören bu resme ḳıyâmet. Bunuñla ṭoḳuz cennet oldı şanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu şehri gören kimse bu resme o kadar şaşırır ki, sanki buranın dokuzuncu bir cennet olduğunu sanır.

Mesîhî'ye göre Edirne'nin görünüşü, düzeni ve güzelliği o denli etkileyicidir ki, onu gören kişi bu manzarayı sıradan bir şehir görüntüsü olarak değil, adeta kıyâmet gibi sarsıcı bir tecelli olarak algılar. Buradaki "kıyâmet" kelimesi dünyanın sonunu ifade eden dini bir terim olarak değil, "aşırı derecede hayret uyandıracak bir güzellik karşısında şaşmak" anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. İkinci mısrada yer alan "cennetin dokuz olması" ifadesi, İslam inancındaki sekiz cennet anlayışına yapılan bir göndermedir. Mesîhî, Edirne'yi bu sekiz cennete eklenen dokuzuncu cennet gibi okuyucuya sunarak şehri dünyevî mekânlar arasında değil, uhrevî bir mertebede konumlandırır. Böylece Edirne, yalnızca güzel bir şehir olarak anılmakla kalmaz, aynı zamanda cennet tasavvurunu yeryüzünde tamamlayan bir mekân hâline gelir. Kısacası şair, Edirne'nin kendisini gören kişide oluşturduğu büyük etki sayesinde bu güzelliğin kişide estetik hayranlığın da ötesine geçerek artık neredeyse imanî bir kabule dönüşeceğini söyler.

Beyitte "kıyâmet" kelimesinin yıkım değil, hayret veren şaşırtıcı olay anlamında kullanılmasıyla güçlü bir **mecaz** yapılmıştır. Edirne'nin sekiz cennetin arasına eklenerek "dokuzuncu cennet" olarak sayılması ise açık bir **mübalağa** örneğidir. Sekiz cennet inancına yapılan gönderme yoluyla beyitte **telmih** sanatı kurulmuştur. Şehrin bir cennet gibi değil, doğrudan cennete eklenen bir varlık olarak sunulmasıyla **teşbih-i beliğ** yapılmıştır.

12. Zihî cennet ki girer her günehkâr
Görür 'âṣî vü 'âbid anda dîdâr

Kelimeler: Zihî: Ne güzel ne hoş ne iyi. / **günehkâr:** Günahkâr. Günah işleyen, günah işlemiş (kimse). / **'âṣî:** Allah'ın emirlerine uymayan, günahkâr (kimse). / **vü:** Ve bağlacının sesliyle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu. / **'âbid:** Allah'ın emirlerine titizlikle uyan, ibâdete düşkün, takvâ sâhibi kimse. / **dîdâr:** Cenâbıhakk'ın müminlere vâdettiği görünüşü, tecellisi.

Nesir: Zihî cennet ki her günehkâr girer, 'âṣî vü 'âbid anda dîdâr görür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ne yüce, ne hayranlık verici bir cennettir ki oraya her günahkâr girer, hem günahkâr hem de 'âbid kimseler orada Cenâbıhakk'ın tecellîsini görür.

Bu beyitte Mesîhî, Edirne'yi yalnızca güzelliğiyle değil, ahlakî ayrımları askıya alan kapsayıcı yapısıyla ideal bir şehir olarak tasvir eder. "Zihî cennet" ifadesi, hayret ve hayranlık bildiren bir ünlemle başlar; bu başlangıç, şehrin olağan ölçütlerle değerlendirilemeyecek derecede

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

etkileyici olduğunu daha ilk dizede hissettirir. Şair, Edirne'yi cennete benzetmekle yetinmez; onu, klasik dinî anlayışta bile tartışmalı olan bir özelliğe sahip kılar: her günahkârın girebildiği bir cennet.

"Girer her günehkâr" ifadesi, bilinçli olarak provokatif bir anlam taşır. Bu, ahlâkî bir gevşekliği değil; aksine, şehrin cazibesinin ve güzelliğinin insan iradesi üzerindeki güçlü etkisini vurgular. Edirne öyle bir mekândır ki, insanı arındıran ya da yargılayan bir yer olmaktan ziyade, herkesi kendine çeken bir güzellik alanı hâline gelir. Bu noktada şehir, ahlâkî bir sınav mekânı değil; bakışın, görmenin ve hayranlığın merkezi olarak konumlanır.

İkinci mısrada geçen "'âṣî vü 'âbid" ikiliği, bilinçli bir karşıtlıkla kurulmuştur. Günahkâr ile ibadet ehlinin aynı düzlemde anılması, Edirne'nin güzelliği karşısında bu ayrımın anlamını yitirdiğini ima eder. Her iki kesim de "anda dîdâr görür"; yani aynı güzelliğe muhatap olur. Buradaki "dîdâr", tasavvufî çağrışımları olan bir kelime olmakla birlikte, şehrengiz bağlamında güzellerin yüzü, bedeni ve görünüşü anlamını da taşır. Böylece beyit, ilâhî cemâl ile beşerî güzellik arasında bilinçli bir geçiş alanı kurar.

Mesîhî'nin asıl ustalığı burada ortaya çıkar: Edirne, ne tamamen dünyevî bir eğlence mekânıdır ne de mutlak anlamda uhrevî bir cennet. Şehir, bu ikisinin arasında, ahlâk, estetik ve bakışın yeniden tanımlandığı ara bir mekân olarak kurgulanır. Günahkâr da âbid de aynı "dîdâr"la karşılaşır; çünkü şehir, insanları yargılayan değil, onları hayrete düşüren bir güzellik rejimi üzerine kuruludur.

Beyitte Edirne'nin "cennet" olarak adlandırılmasıyla açık bir **istiare-i belîğ** kurulmuş, şehir doğrudan kutsal bir mekânla özdeşleştirilmiştir. "Girer her günehkâr" ifadesi, dinî kabullere aykırı bir durumu özellikle vurguladığı için belirgin bir **mübalağa** içerir ve şehrin cazibesini aşırılaştırarak öne çıkarır. "'Âṣî vü 'âbid" kelimeleri arasında kurulan karşıtlık, **tezat sanatı** yoluyla ahlâkî zıtlıkları aynı mekânda birleştirir. "Dîdâr" kelimesi hem ilâhî cemâli hem de beşerî güzelliği çağrıştırdığı için **iham** ve kısmen **tevriye** niteliği taşır; okuyucu, anlamı tasavvufî ya da şehrengiz bağlamında okumakta serbest bırakılır. Cennet, günah, ibadet ve dîdâr kavramlarının aynı semantik alanda toplanması ise beyitte güçlü bir **tenasüp** oluşturur.

13. İçinde var anuñ bir ḳaç melekler
Ki miṯlin görmemiş devr-i felekler

Kelimeler: anuñ: onun / **miṯlin:** Eş, benzer, mânend. / **devr-i felek:** Feleğin (dünya, kader, gökyüzü) dönüşü anlamına gelen, zamanın geçişini, hayatın değişkenliğini, bahta ve kadere bağlı olayların döngüsünü ifade eden tasavvufi ve edebi bir tabir.

Nesir: Anuñ içinde bir ḳaç melekler var ki devr-i felekler miṯlin görmemiş.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu şehrin içinde, melekleri andıran birtakım güzeller vardır ki, zamanın devri boyunca hiçbir çağda bunların benzeri görülmemiştir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bu beyitte Mesîhî, Edirne'nin insan unsurunu en üst estetik ve metafizik seviyeye çıkarır. Artık tasvir edilen varlıklar sıradan insanlar değil, "melek" metaforu aracılığıyla kutsallık, saflık, kusursuzluk ve ilâhî güzellik düzlemine taşınmış güzellerdir.

Burada melek kelimesi iki temel düzlemde işlev görür. İlk olarak, fizikî güzelliği temsil eder; yani son derece güzel, kusursuz yüzlü, latif ve zarif bedenli insanları ifade eder. İkinci olarak ise manevî üstünlüğü karşılar; bu güzeller, günahsız, temiz, arınmış ve kutsala yakın varlıklar olarak sunulur. Böylece Mesîhî, Edirne güzellerini yalnızca dünyevî estetik çerçevesinde değil, kozmik ve ilâhî güzellik alanında konumlandırır.

"İçinde var anuñ bir ḳaç melekler" ifadesi, şehir ile insan bedeni arasındaki bağı kuvvetlendirir. Şehir, güzelleri barındıran kutsal bir mekân, adeta bir mahfaza ve koruyucu alan hâline gelir. Bu bağlamda Edirne, yalnızca mimarisi ve tabiî güzellikleriyle değil, içinde taşıdığı insan unsuru sayesinde değer kazanan bir şehir olarak idealize edilir. Özellikle "içinde" kelimesi, sadece fiziksel mekânı değil, şehrin ruhunu ve özünü de ima eder. Böylece Mesîhî'ye göre Edirne'nin asıl kıymeti, yapılarında veya tabiatında değil, insan güzelliğinde somutlaşır.

İkinci mısrada yer alan "miṯlin görmemiş devr-i felekler" ifadesi, güçlü bir **mübalağa** içerir. Şair, yalnızca kendi çağını değil, bütün zamanları kapsayan bir genelleme yaparak Edirne güzellerinin eşsizliğini vurgular. "Devr-i felek" tamlaması, klasik şiirde kader, zaman, talih ve kozmik düzen anlamlarını bünyesinde barındırır. Bu kullanım, güzelliğin sadece dünyevî değil, evrensel ölçekte bile benzersiz olduğunu ima eder.

Bu noktada Edirne, sıradan bir şehir olmaktan çıkar ve mikrokozmos, yani küçük bir evren hâline gelir. Şehir, bütün güzellik biçimlerini kendi bünyesinde toplamış ideal bir varlık alanı olarak tasarlanır. Metnin bütününe bakıldığında, şairin şehir tasvirini bilinçli bir kurguyla inşa ettiği görülür: Önce tabiat, ardından mimarî ve nihayetinde insan güzelliği işlenir; bu yükselen yapı, son beyitte melek metaforu ile metafizik zirveye ulaşır. Böylece Edirne, estetikten kutsala doğru ilerleyen bir anlam hattı üzerinde ideal şehir kimliğine kavuşur.

Bu beyitte **istiare, teşbih, mübalağa ve tenasüp** sanatları birlikte kullanılmıştır. Güzellerin doğrudan "melek" olarak adlandırılması, açık istiare yoluyla insanın kutsal bir varlık düzeyine yükseltilmesini sağlar. "Miṯlin görmemiş devr-i felekler" ifadesi, güzelliğin zamansal sınırları aşacak biçimde sunulmasıyla güçlü bir mübalağa oluşturur. Ayrıca melek, felek, devr ve zaman kavramları arasında kurulan anlamsal bağ, beyitte belirgin bir **tenasüp** meydana getirir. Bu sanatlar sayesinde beyit, yalnızca fiziksel güzelliği değil, kozmik ve ilâhî bir estetik anlayışı da yansıtan çok katmanlı bir yapı kazanır.

3. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Şehrengiz türü, Klasik Türk edebiyatında belirli bir şehrin gezilip görülecek mekânlarını, sosyal hayatını ve özellikle o şehirde yaşayan güzelleri estetik bir bakışla tasvir eden manzum eserlerdir. Bu metinlerde şehir, yalnızca mimari yapıları ve doğal unsurlarıyla değil; insan unsuru, bakışlar ve zarafet üzerinden kurulan çok katmanlı bir güzellik anlayışıyla ele alınır.

Şehrengizler, bu yönüyle şehir ile insan bedeni arasında estetik ve anlamlı bir ilişki kurarak şehrin adeta edebî bir portresini çizer.

Mesîhî'nin *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne* adlı eseri, bu türün XV. yüzyıldaki en erken ve en yetkin örneklerinden biri olarak dikkat çeker. Eserin 55-71. beyitleri arasında yer alan şehir tasvirleri, Edirne'yi yalnızca fiziksel güzellikleriyle değil, havası, suyu, mimarisi ve insanlarıyla ideal bir şehir olarak sunar. Şair, bahçeleri ve havası cennete benzetilen Edirne'yi, uyum içindeki suları, bulutları ve mimari unsurlarıyla kozmik bir düzenin yeryüzündeki yansıması hâline getirir.

Mesîhî, şehir tasvirinde mimari unsurları da estetik bir bakışla ele alır; minareleri servi boylu sevgililere benzeterek cansız yapıları canlı bir güzellik düzlemine taşır. Böylece şehir, yalnızca yaşanan bir mekân değil, temaşa edilen bir güzellik alanı hâline gelir. Bu yaklaşım, şehrin maddi olduğu kadar manevi bir değer taşıdığını da ima eder.

Eserdeki güzellerin tasviri ise şehrengiz geleneğinin merkezî unsurlarından biri olarak öne çıkar. Tunca Nehri'nde yıkanan güzellerin betimlenmesi, Edirne'nin insan unsuru üzerinden idealize edilmesini sağlar. Ancak bu tasvirler, doğrudan ve sınırsız bir bedensel sergileme içermez; su, yansıma, örtü ve bakış kavramları aracılığıyla estetik ve ahlaki bir çerçeveye oturtulur. Böylece güzellik, kontrolsüz bir cazibe değil, ölçülü bir temaşa nesnesi hâline gelir.

Bu bağlamda şehir, yalnızca havası, suyu ve mimarisiyle değil; insanlarıyla, özellikle de güzelleriyle değer kazanan bir mekân olarak sunulur. Bir şehrin kıymeti, orada yaşayan bedenlerin, bakışların ve zarafetin toplamı üzerinden tanımlanır. Mesîhî, bu beyitler aracılığıyla Edirne'yi yalnızca güzelleriyle değil, güzelliğin nasıl göründüğü ve nasıl görülmesi gerektiğiyle de ideal bir şehir olarak tasarlar. Böylece şair, şehrengiz geleneğinde beden tasvirini ahlaki, estetik ve kozmik bir çerçeveye yerleştirerek türün imkânlarını bilinçli ve ustalıklı bir biçimde kullanır.

Sonuç olarak *Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne*, şehrengiz türünün temel özelliklerini başarıyla yansıtan; şehir, insan ve güzellik kavramlarını iç içe geçirerek Edirne'yi hem fiziksel hem de manevi bir ideal olarak sunan önemli bir eserdir. Mesîhî'nin dili ve üslubu, yalnızca şehrin güzelliklerini değil, XV. yüzyıl Osmanlı estetik anlayışını ve bakış ahlakını da açık biçimde ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Canım, R., *Divan Edebiyatında Türler.* Grafiker Yayınları, 2011.

Gibb, E. J. W., Mesihi. *In A history of Ottoman poetry* (Vol. II, pp. 226-256). Luzac and Company Ltd, 1965.

Kaplan, Y., Şehrengîz Der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne / Şehrengîz-i Edirne (Mesîhî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü,* 2024. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/sehrengiz -der-medh-i-cuvanan-i-edirne-sehrengiz-i-edirne-mesihi (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2025).

Karacasu, B., Türk Edebiyatında Şehrengizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5*(10), 2007.

Levend, A. S., *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehrengizlerde İstanbul.* İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1958.

Mengi, M., "Mesîhî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. İstanbul: TDV Yay. 312-313, 2004.

----------. *Mesîhî Dîvânı.* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-272452/mesihi-divani.html (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2025).

Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları, 2017.

Tığlı, F., *Türk Edebiyatında Şehrengizler.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, 2020.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

İTİBARIN PANOPTİK DÖNÜŞÜMÜ: ALGORİTMİK GÖZETİM VE VERİ SÖMÜRGECİLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ

Doç. Dr. Yener Lütfü MERT

ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

Özet

Dijital teknoloji uygulamalarının kamusal ve kurumsal yaşam üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte itibar kavramı, klasik toplumsal değerlendirme biçimlerinden koparak algoritmik gözetim rejimlerinin merkezî bir unsuru hâline gelmiştir. İtibar kavramı bu şekilde gelenekselden dijital itibar kavramına evrilmiştir. Bu makale, dijital itibarı yalnızca çevrim içi etkileşimlerin bir çıktısı olarak değil; bireylerin, kurumların ve toplulukların davranışlarını düzenleyen panoptik bir iktidar mekanizması olarak ele almaktadır. Çalışma, algoritmik gözetim ve veri sömürgeciliği kavramlarını bir arada düşünerek dijital itibarın nasıl ölçüldüğünü, sınıflandırıldığını ve ekonomik değere dönüştürüldüğünü analiz etmektedir. Araştırmanın temel iddiası, dijital itibarın algoritmik gözetim mantığıyla işleyerek öznellik biçimlerini dönüştürdüğü ve veri temelli yeni bir sömürgecilik rejimini yeniden ürettiğidir.

Anahtar Kelimeler: Dijital itibar, panoptikon, algoritmik gözetim, veri sömürgeciliği.

Abstract

With the increasing impact of digital technology applications on public and institutional life, the concept of reputation has broken away from traditional forms of social evaluation and become a central element of algorithmic surveillance regimes. In this way, the concept of reputation has evolved from a traditional to a digital reputation framework. This article treats digital reputation not merely as an output of online interactions, but as a panoptic power mechanism that regulates the behavior of individuals, institutions, and communities. By considering the concepts of algorithmic surveillance and data colonialism together, the study analyzes how digital reputation is measured, classified, and converted into economic value. The primary argument of the research is that digital reputation operates through the logic of

algorithmic surveillance, transforming forms of subjectivity and reproducing a new data-based colonial regime.

Keywords: Digital reputation, panopticon, algorithmic surveillance, data colonialism.

Giriş

Markaların sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli göstergelerden biri itibarının yüksek olmasıdır. Soyut bir kavram olan itibar, markanın hedef kitle nezdinde nasıl algılandığını ortaya koyar ve güven telkin eder, prestij sağlar. Geçmişte klasik medya araçlarından yararlanılarak gerçekleştirilen itibar yönetimi, günümüzde büyük oranda dijital araçlarla sağlanmaktadır. Dijital devrim sonrası itibar yönetimi, yalnızca işletmeler ve hedef kitle arasındaki algı ilişkilerinin bir ürünü olmaktan çıkarak algoritmik sistemler tarafından izlenen ve değerlendirilen bir veri nesnesi hâline dönüşmektedir.

İnternetin insan yaşamına hızlı girişiyle birlikte sosyal medyanın etkin hâle gelmesi ve sonrasında yapay zekâ uygulamalarının kullanılması, itibar yönetimindeki bu değişimin belirginleşmesini sağlamıştır. Böylece algoritmik sistemler üzerinden işleyen sosyal medya platformları, arama motorları ve online hizmetler aracılığıyla üretilen dijital izler; bireylerin kamusal görünürlüğünü ve toplumsal konumunu belirleyen temel ölçütler hâline gelmiştir. Bu durum, kıyasıya bir rekabet ortamının yaşandığı çağımızda bireylerin dijital izlerinin kurumlar tarafından takip edilerek ona uygun konumlanmasına ve itibar yönetimini buna uygun sürdürmesine olanak sağlamaktadır. Keza algoritmik sistemlerle hedef kitlenin algısı ve beklentileri ölçümlenebilmekte ve ona uygun hareket edilebilmektedir.

Algoritmik sistemlerin bu denli kullanılması geleneksel itibar yönetiminden farklı olarak süreklilik arz eden bir gözetim ilişkisini de beraberinde getirmektedir. Bireyler dijital ortamda nerede, ne zaman ve nasıl izlendiğinin farkında olmadan, algoritmik sistemler onları panoptik bir denetim mekanizması olarak takip etmekte, onlarla ilgili verileri depolayabilmektedir. Bireyin nasıl bir düşünceye sahip olduğu, beklentilerinin neler olduğu, hangi durumlarda ne tür kararlar verebileceği takip edilerek ona uygun kişiselleştirme özelliğiyle algoritmalar, klasik gözetim toplumu kavramını dijital ortama taşımaktadır. Dijital ortama girilen veriler, algoritmik gözetimle panoptik bir mantıkla işlenerek öznellik biçimlerini dönüştürmekte ve veri tabanlı yeni bir sömürgecilik rejimini üretmektedir. Çalışmada bu noktadan hareketle dijital itibarın

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

söz konusu panoptik dönüşümü; algoritmik gözetim ve veri sömürgeciliği bağlamında eleştirel bir bakışla analiz edilecektir. Araştırma literatür taraması ile gerçekleştirilmiştir.

Gelenekselden Dijitale İtibar Yönetimi

Geleneksel itibar yönetimi, klasik yönetim anlayışından hareketle basılı ve görsel medya, yüz yüze iletişim, müşteri hizmetleri ve doğrudan ilişkiler aracılığıyla şekillendirilen ve yönetilen bir anlayışı ifade eder. Bu noktadan bakıldığında dijital iletişim araçlarının geçmişinin çok eski tarihlere dayanmadığı dikkate alınırsa, yüzyıllardır geleneksel itibar yönetiminin uygulandığı söylenebilir.

Geleneksel itibar yönetiminde örneğin; bir işletmenin halkla ilişkiler departmanı basın bültenleri yayınlar, medya ile ilişkileri yönetir, müşteri şikâyetlerini telefon veya mektupla çözmeye çalışır ve düzenlenen konferans, fuar gibi etkinliklerle marka imajını güçlendirmeye odaklanırdı. Yani geleneksel yöntem, büyük oranda tek yönlü ve daha kontrollü bir iletişim ortamına dayanmaktadır. Hedef kitleden gelecek geri bildirim döngüsü görece yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir. Elbette bu durumda yüksek itibarın oluşturulması çok uzun yıllara dayanacaktır. Olumsuzluk durumunda da kriz yönetimi sürecinin hedef kitleye yansıması daha ağır işlemektedir. O nedenle kurumsal itibar, geçmiş dönemlerde ağırlıklı olarak kademeli bir şekilde inşa edilmekteydi (Fink, 1986).

Örneğin 1980'lerde yaşanan Johnson & Johnson – Tylenol krizi, geleneksel itibar yönetimi ilkelerine uygun şekilde ele alınmıştır: Şirket, zehirlenme vakaları ortaya çıkar çıkmaz tüm ürünlerini piyasadan çekerek hızlı, şeffaf ve sorumlu bir adım atmış; basın aracılığıyla kamuoyundan özür dilemiş ve böylece kamuoyunun güvenini yeniden kazanmıştır (Coombs, 2007; Benoit, 1997:180). Bu örnek, dijital öncesi dönemde dahi proaktif ve açık iletişimin itibar korumada kritik olduğunu göstermektedir.

Dijital itibar yönetimi ise internet ve sosyal medyanın egemen olduğu çağda, bir marka veya kişi hakkında çevrim içi ortamda oluşan algıyı izleme ve yönlendirme çabalarını kapsar. İnternetin ve özellikle sosyal medya platformlarının yükselişi, itibar yönetiminde âdeta bir devrim yaratmıştır. Artık herhangi bir kurum ya da şahıs hakkında haberler, müşteri yorumları, sosyal medya paylaşımları ve blog yazıları gibi içerikler anında dolaşıma girmekte ve büyük kitlelere ulaşmaktadır. Bu durum, itibarın çok daha dinamik ve kırılgan hâle gelmesine yol açmıştır. Örneğin; günümüzde bir şirket hakkında X'te veya Instagram'da paylaşılan olumsuz

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

bir deneyim, saatler içerisinde viral olup milyonlarca kişi tarafından görülebilir. Nitekim sosyal medya, itibarı saatler içinde oluşturan ya da yıkan bir güç hâline gelmiştir. Dolayısıyla artık bir markanın sadece kaliteli bir üretim yapması veya müşteriye iyi davranması yeterli olmayabilir; dijital platformlarda hakkında söylenenleri etkin biçimde takip etmesi ve olumsuz bir durumda hızlı reaksiyon göstermesi de gerekmektedir.

Dijital itibar yönetimini geleneksel yaklaşımdan ayıran başlıca özellikleri kısaca şu şekilde ifade edebiliriz: Günümüzde bilgi akışı çok hızlı bir şekilde yayılım gösterebilmekte ve bazen bir yerel gazetenin web sayfasında çıkan bir haber bile anında çok geniş bir çevreye yayılabilmektedir. Örneğin; bir restoran zinciri hakkında yerel bir gazetedeki haber eskiden sınırlı bir çevrede kalabilecekken, şimdi aynı haber Facebook/X/Instagram gibi mecralarda paylaşılarak dünya çapında yankı bulabilir. O nedenle bu noktada bir dijital itibardan söz edebiliriz ve dijital itibarın 7/24 kesintisiz bir izleme ve müdahale mekanizması gerektirdiğini söyleyebiliriz.

Dijital ortamda artık hedef kitle yalnızca mesaj alıcı konumunda değil, aynı zamanda tepki veren, içerik üreten bir aktör hâline gelmiştir. İki yönlü iletişim vardır ve şeffaflık ön plandadır. Bu nedenle dijital itibar yönetimi, kullanıcılarla etkileşim içinde olmayı zorunlu kılmaktadır. Markalar, Facebook'tan gelen bir şikâyete yanıt vermek, X'te yorum yapan bir müşteriye açıklama yapmak durumundadır. O nedenle iletişimin bu kadar iki yönlü ve halka açık olması, şeffaflık ilkesini daha da önemli hâle getirmektedir. Hataların üstünü örtmek yerine açıkça kabul edip düzeltme yoluna gitmek dijital çağda daha doğrudur; çünkü aksini hedef kitle anında fark edebilir ve tepki gösterebilir (Özgen, 2014:123-124).

Dijital ortamda öne çıkan diğer bir özellik de içerik çeşitliliği ve kontrol zorluğunun olmasıdır. Çünkü dijital ortamda itibar; işletmelerin kendilerinin hazırladıkları haber, makale, blog yazıları gibi çalışmaların dışında kullanıcıların yorumları, YouTube videoları, TikTok içerikleri ve hatta internet memleri ile bile oluşabilmekte ve hızla değişebilmektedir. Kontrol edilemeyen bu durum, itibar yöneticileri için bir anlamda meydan okumadır. Mesela; bir otel hakkında TripAdvisor veya Google Reviews üzerindeki yorumlar, otelin resmi reklamlarından daha inandırıcı bulunabilir. Yapılan bir araştırmaya göre tüketicilerin %85'i internetteki yorumlara, yakın bir arkadaşının tavsiyesi kadar güven duymaktadır. Bu oldukça önemli istatistik, dijital ortamdaki müşteri yorumlarının ve kullanıcının oluşturduğu içeriğin itibar üzerindeki büyük etkisini ortaya koymaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Dijital ortamda arama motorları oldukça önemli bir yere sahiptir. Bugün hemen hepimiz bir konuyla ilgili araştırma yapmak istediğimizde arama motorlarına başvururuz. Bu durumda arama sonuçlarında işletmelerin istedikleri ölçüde ne kadar ilk sıralarda yer aldıkları önem kazanmaktadır. Çünkü arama sonucunda çıkan ilk sayfa sonuçları, o işletmenin veya kişinin itibarı hakkında güçlü bir ilk izlenim oluşturur.

Öte yandan geleneksel itibar yönetiminde coğrafi sınırlar veya mesai saatleri bir engel iken, dijital ortam küreseldir ve süreklidir. Bu da itibar yönetimi ekiplerinin her an tetikte olmasını ve uluslararası boyutu da hesaba katmasını zorunlu kılar.

Özetle; dijital itibar yönetimi geleneksel yöntemlerin yerine geçmiş değil, bilakis onları tamamlayan ve dönüştüren bir boyut kazanmıştır. Başarılı markalar hem geleneksel hem dijital mecralarda itibarlarını tutarlı bir şekilde yönetmek durumundadır. Örneğin; kurumsal bir kriz anında hem televizyon ve gazeteler gibi klasik kanallarda doğru mesajları vermek hem de eş zamanlı olarak X, Instagram, TikTok ve YouTube gibi platformlarda aktif iletişim kurmak gerekir. Yine benzer şekilde; şirketin üst yönetimi itibarı korumak için strateji geliştirirken, dijital pazarlama ekipleri de dijital itibar izleme araçları ile sürekli tarama yapmalıdır. Günümüzde pek çok kurum, itibar yönetimini bütüncül ele alarak çevrim dışı (offline) ve çevrim içi (online) itibar yönetimini entegre bir strateji ile yürütmektedir.

Panoptikon, Dijital Gözetim ve Algoritmalar

Panoptikon, J. Bentham'ın daire biçiminde tasarlanmış bir mimari teknik olarak ortaya koyduğu bir modelden hareketle, M. Foucault tarafından gözetim toplumu olarak kavramsallaştırılan bir metafordur. Kavram, "bütünü gözetlemek" anlamına gelmektedir (Özdel, 2012). Foucault panoptikon kavramını, iktidarların bireyleri ve toplumu sürekli gözetim altında tutarak disiplin süreçlerini güçlendiren bir mekanizma olarak ifade eder. Ona göre bu gözetim ile asıl amaç, şiddet ve zor kullanma olmaksızın yalnızca gözetim yoluyla bir kontrol durumu yaratarak bunun sonucunda düzeni sağlamaktır. Buna göre bireylerin sürekli gözetimden kaçınabilmesi mümkün değildir; yani panoptikonda mahrem bir alan yoktur, insanların davranışları her daim gözlenebilirdir ve bu durumdan kaçmak da imkansızdır. Bu düşünceden hareketle Foucault, modern toplumların bir gözetim kültürü içinde olduklarını, bir şekilde sürekli izlendiklerini ve bu izlenmenin artık bireyler tarafından içselleştirildiğini vurgulamaktadır (Foucault, 1992; Bauman, 2012).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Foucault'nun kavramsallaştırmasına göre panoptikon, gerçekte günümüz toplumlarında uygulanmak üzere tasarlanmış düşünsel bir sistemdir. Yani panoptikon; yalnızca bireyleri gözetlemekle kalmayan, aynı zamanda toplumu yönlendiren, disipline eden, kategorize eden bir sistem olarak görülmelidir. Güvenlik kameraları, kredi kartı kayıtları, internette gezinme gibi araçlarla bu gözetim güçlenirken; internetin gelişmesiyle sosyal medya ve yapay zekâ uygulamaları gibi faktörler bu gözetimi çok daha fazla görünür hâle getirmiştir. Dijital teknolojilerin gelişmesi dijital gözetim olgusunu önemli bir aktör hâline getirirken, bireylerin gözetimin boyutunu fark edemeyecek bir durumda, pasif bir konumda kaldıkları dikkat çekmektedir.

Dijital gözetim; dijital teknoloji araçlarının hızlı bir şekilde gelişmesiyle insan hayatının her alanına nüfuz eden klasik gözetim anlayışını dönüştürerek, yeni gözetim biçimlerinin oluşmasına neden olan bir gözetim şekli olarak görülmektedir. Bauman ve Lyon'a göre akıllı telefonların ve tablet bilgisayarların yaygınlaşması, gözetim anlayışının fiziksel bir mekân olmaktan çıkarak bağımsız yeni bir ortam oluşturmasına neden olmuştur (Bauman & Lyon, 2013, s. 14-15). "Tele-gözetim" olarak da adlandırılan bu yeni dönem (Virilio, 2003: 59), bireylerin dijital ortamlarda bıraktıkları tüm izleri kapsamaktadır. Zira bireyler dijital ortamlarda bilerek ya da bilmeyerek, kişisel bilgilerini bir şekilde dijital platformlarda paylaşmaktadırlar. İşte genel yaygın veri ağına entegre olan bu durum, bir yandan güvenlik amacı güderken diğer yandan veri güvenliği, bireylerin özgürlük ve mahremiyeti üzerinde sorunlar yaratabilmektedir. Bu kapsamda sahte içerik oluşturulması ve dijital manipülasyonların yapılmasının da oldukça yaygınlaşmaya başladığını ifade etmek gerekir.

Dijital ortamın ve günümüzde yaygın olarak kullanılmaya başlanan yapay zekâ uygulamalarının altyapısını oluşturan algoritmalardır. Gün geçtikçe geliştirilmekte olan algoritmalar; işletmeler açısından derin veri analizleri, tüketicileri izleme ve analiz etme, bunlar üzerinden stratejik çıkarımlarda bulunma noktasında önemli bir araç hâline gelmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse dijital gözetim konusunda algoritmik gözetim; insan tutum ve davranışlarının otomatik bir sistem aracılığıyla izlenmesi, analiz edilmesi ve öngörü modellerine dönüştürülmesi sürecidir (Amoore & Piotukh, 2015). Yani bu süreçte dijital itibar; kullanıcıların bilinçli veya bilinçsiz tıklama alışkanlıklarına, etkileşim sürelerine, çevrim içi ilişkilerine ve duygusal geri bildirimlerine dayalı olarak üretilmektedir. Diğer bir deyişle, dijital itibar bu kapsamda bireyin platformlardaki değerini belirleyen sayısal bir göstergeye

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

dönüşmektedir. İşletmeler bu göstergelerden elde ettikleri veriler üzerinden hızlıca karar alabilmektedir.

Bu süreçte dijital itibarın önemli enstrümanlarından biri Google, Yahoo, Bing gibi algoritmik tabanlı arama motorlarıdır. Kullanıcılar bir arama sırasında önlerine çıkan ilk sayfadaki verilere odaklandıkları için algı oluşturma noktasında işletmeler, aramalarda ön sayfalarda yer alarak algı yönetimi sağlamaktadırlar. Mesela; algoritmik itibar yönetimi sürecinde kullanılan Google PageRank, markanın oluşturmak istediği olumlu algıyı geliştirmek veya kendisi hakkında çıkan olumsuz sayfaların görünürlüğünü azaltmak için kullanılmaktadır. Yani istenilen bir mesaj, bir arama motorunun altyapısını oluşturan algoritmalar aracılığıyla verilmektedir. Bunu, temsili olmayan iletişim protokollerinin arama sonuçlarıyla iletişim kurup olumlu sonuç elde etmek amacıyla içerik üretmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumda dijital itibarın üretilmesi, görünürlük ile itaat arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlar. Daha fazla görünürlük çoğu zaman algoritmik normlara uyumla ödüllendirilirken, uyumsuz davranışlar görünmezlik veya sessizlik yoluyla cezalandırılmaktadır. Böylece dijital itibar, davranış yönlendiren bir kontrol mekanizmasına dönüşmektedir (Sezer ve Özgen, 2025:58-60). Buradan hareketle; algoritmaların şeffaf olmaması nedeniyle dijital itibarın algoritmalar aracılığıyla oluşturulmasının sorunlu olabileceğinin altını çizmek gerekmektedir.

Veri Sömürgeciliği ve Dijital İtibarın Ekonomik Değeri

Günümüzde algoritmik sistemler üzerinden ölçülebilen veya geliştirilen dijital itibar, yalnızca bir sembolik sermaye olmaktan çıkıp ekonomik değere dönüştürülebilen bir varlık hâline gelmiştir. Sosyal medyadaki takipçi sayıları, etkileşim oranları, arama motoru sonuçları ve platform içi puanlama mekanizmeleri gibi araçlar, bireylerin ve işletmelerin dijital alandaki konumunu belirlemektedir. Bu nedenle kullanıcılar, görünürlük ve tanınırlık kazanma arzusuyla sürekli daha fazla içerik üretmekte; bu içerikler de platformların veri havuzunu genişletmektedir. Yani böylece itibar ekonomisi ile elde edilen kazanç ile veri ekonomisi iç içe geçmektedir. Çünkü belirtildiği üzere dijital platformlar, bireylerin ve işletmelerin ürettiği verileri sistematik bir şekilde toplayarak ekonomik ve politik değere dönüştürmektedir. Veri sömürgeciliği olarak adlandırılan bu yaklaşım, dijitalleşme sürecini yalnızca teknik bir ilerleme olarak değil; aynı zamanda küresel ölçekte yeni bir tahakküm ve eşitsizlik biçimini yansıtan bir araç olduğunu ifade etmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Zuboff'un (2019) ifade ettiği üzere; algoritmik gözetim sistemleri üzerinden üretilen itibar göstergeleri; pazarlama, halkla ilişkiler, reklamcılık, finansal derecelendirme ve siyasal iletişim gibi birçok alanda dolaşıma sokulmakta ve ekonomik değere dönüştürülmektedir. Diğer bir ifadeyle; bu süreçte bireylerin dijital kimlikleri, rızaya dayalı gibi görünen ancak asimetrik güç ilişkileriyle biçimlenen bir veri çıkarma sistemine dâhil edilmektedir. Dolayısıyla dijital veri sömürgeciliğinin merkezi unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir. Böylece Nick Couldry ve Ulises A. Mejias'ın (2019) da belirttiği üzere veri sömürgeciliği, insan yaşamını sistematik olarak veri akışına dönüştüren yeni bir sömürge düzenini ifade eder. Shoshana Zuboff'un gözetim kapitalizmi yaklaşımı ise bu çıkarımın ekonomik mantığını açıklar: Kullanıcı davranışlarından elde edilen "davranışsal artık", tahmin piyasalarında satılmak üzere işlenir (Zuboff, 2019). Dijital itibar, bu davranışsal verilerin görünür çıktılarından biridir.

Veri sömürgeciliği bağlamında mahremiyet ve şeffaf olmama durumu, sistematik olarak aşınmayı beraberinde getirmektedir. Zira kullanıcı, görünürlük kazanmak için gönüllü olarak veri üretir; ancak bu veri üzerinde herhangi bir kontrolü yoktur (Zuboff, 2019). Diğer yandan sürekli ölçülen itibar, bireyleri performans odaklı bir özneye dönüştürür. Dijital alandaki görünürlük kaygısı, öz değerin algoritmik geri bildirimlere bağlanmasına neden olur. Bu durum, psikososyal baskı ve performans toplumunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Diğer önemli noktalardan biri de veri altyapısının belirli şirketlerin kontrolünde/tekelinde olması nedeniyle yeni bir dijital emperyalizm/hükmetme biçiminin üretilmiş olmasıdır (Couldry & Mejias, 2019). Bu durumda söz konusu işletmelerin kendi beklenti ve bakış açıları yönünde yönlendirmelerde bulunmaları ve dijital eşitsizlik yaratılmasının önünün açılması mümkün olmaktadır. Bu şekildeki manipülasyona açık olma durumu, kamusal tartışma alanını zayıflatarak demokratik düşüncenin de aşınmasına yol açacaktır.

Panoptik Dijital İtibar ve Mikro Hedefleme

Panoptik gözetim altında üretilen dijital itibar, bireylerin öznelik biçimlerini köklü biçimde dönüştürmektedir (Özçetin, 2018). Sürekli izlenme ihtimali, beğeni sayılarını artırma hedefi; kullanıcıların kendilerini algoritmik beklentilere göre sunmalarına yol açmakta; bu durum otosansür, sahte kimlikler ve standartlaşmış ifade biçimlerini beraberinde getirmektedir (Gill, 2017). Kullanıcılar kendileriyle ilgili bilgileri paylaşarak algoritmaların büyük veri oluşturmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu noktada bireylerle ilgili paylaşılan bilgilerden hareketle algoritmalar, belirli çıkarsamalar yaparak bireylerin özel hayatlarıyla ilgili veri analizi

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yapabilmektedir. Bunun en iyi örneğini yapay zekâ uygulamalarından görmek mümkündür. Milyarlarca kullanıcıdan toplanan veriler, algoritmik sistemler tarafından bireysel olarak veri kişiselleştirmesiyle hareket edebilmektedir. Örneğin; bir kişiye yönelik pazarlama stratejisi veya reklam süreci oluşturulabilir.

Bu bağlamda dijital özne; yalnızca kendini ifade eden değil, aynı zamanda ölçülebilir, karşılaştırılabilir ve optimize edilebilir olmaya zorlanan bir varlık hâline gelmektedir. Dijital itibar, öznenin platform içindeki değerini belirleyen temel ölçüt olarak işlev görürken; bireyler kendi davranışlarını algoritmik geri bildirimlere göre düzenlemektedir.

Bu süreç, Foucault'nun disiplin toplumlarından Deleuze'ün (1992) kontrol toplumlarına geçiş tartışmalarıyla da ilişkilendirilebilir. Dijital itibar; disiplinci kapatmalar yerine sürekli ve akışkan bir denetim mantığına dayanmakta, bireyin/öznenin her an yeniden değerlendirildiği bir kontrol rejimi üretmektedir.

Bu bağlamda dijital özne; yalnızca kendini ifade eden değil, aynı zamanda izlenebilir ve ölçülebilir olmaya zorlanan bir varlık hâline gelmektedir. Dijital itibar, öznenin platform içindeki değerini belirleyen temel ölçüt olarak işlev görmektedir.

Sonuç

İtibar, işletmelerin ve markaların en önemli sermayelerinden biridir. Dijitalleşmeyle birlikte geleneksel itibar kavramı önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçle birlikte geleneksel itibar anlayışının; yalnızca kurumsal bir imaj yönetimi aracı olmaktan çıkıp bireyleri ve toplumları disipline eden algoritmik bir panoptikona dönüştüğünü söylemek mümkündür. Geleneksel dönemde zamana yayılan ve kurumların kontrolünde olan itibar inşası; günümüzde yerini saniyeler içinde değişebilen, veri temelli ve platform odaklı algoritmik bir denetim mekanizmasına bırakmıştır.

Bu çalışma dijitalleşme süreciyle birlikte gerçekleşen dönüşümü eleştirel bir analizle ele almaktadır. Analiz edilen bulgular ışığında, dijital itibarın üç temel düzlemde yeni bir iktidar alanı yarattığı dikkat çekmektedir. İlk olarak; algoritmik gözetim yoluyla bireylerin her dijital izi birer "itibar verisine" dönüştürülmekte, bu da mahremiyetin ortadan kalktığı bir şeffaflık zorunluluğu doğurmaktadır. İkinci olarak; veri sömürgeciliği bağlamında, bireylerin itibar kazanma arzusuyla ürettikleri içerikler, teknoloji devleri için "davranışsal artık" olarak ekonomik değere tahvil edilmektedir. Son olarak; bu süreç öznelik biçimlerini dönüştürerek

kendi değerini beğeni, takipçi ve puanlama sistemleri üzerinden tanımlayan "performans odaklı" yeni bir insan tipi inşa etmektedir.

Sonuçta; dijital itibar yönetiminin artık sadece bir iletişim stratejisi değil, algoritmaların normlarına uyum sağlamayı dayatan bir hükmetme teknolojisi olduğu söylenebilir. Bu kapsamda algoritmik şeffaflığın sağlanması, demokratik müzakere ortamının oluşturulması için etik değerler üzerinden çalışmaların yapılması ve kişisel mahremiyetin korunması gibi önemli noktaların önemsenerek yeniden ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Gelecekteki çalışmaların; bu algoritmik tahakküme karşı geliştirilebilecek "dijital direnç" biçimleri ve veri egemenliği modelleri üzerine odaklanması, demokratik bir kamusal alanın yeniden tesisi açısından kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Amoore L., Piotukh V. (2015). **Algorithmic Life: Calculative Devices in the Age of Big Data.** Routledge.

Bauman Z. (2012). **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları.** (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman Z., Lyon D. (2013). **Akışkan Gözetim.** (Çev. E. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Benoit W. L. (1997). "Image Repair Discourse and Crisis Communication." **Public Relations Review**, 23(2), 177–186.

Coombs W. T. (2007). "Protecting Organization Reputations During a Crisis: The Development and Application of Situational Crisis Communication Theory." **Corporate Reputation Review**, 10(3), 163–176.

Couldry N., Mejias U. A. (2019). **The Costs of Connection: How Data is Colonizing Human Life and Appropriating it for Capitalism.** Stanford University Press.

Deleuze G. (1992). "Postscript on the Societies of Control." **October**, 59, 3–7.

Fink S. (1986). **Crisis Management: Planning for the Inevitable.** New York, NY: AMACOM.

Foucault M. (1992). **Hapishanenin Doğuşu.** (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Gill R. (2017). **Gender and the Media.** Polity Press.

Özçetin B. (2018). **Kitle İletişim Kuramları.** İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdel G. (2012). "Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve 'Panoptikon' ile 'İktidarın Gözü' Göstergeleri." **TOJDAAC**, 2(1), 22–29.

Özgen E. (2014). "Sosyal Medyaya Kuramsal Yaklaşım ve Halkla İlişkiler Disiplini Açısından Sosyal Medyada İtibar Yönetimi." İçinde: **İtibar Yönetimi**. (Ed. H. Sumer ve H. Pernsteiner). İstanbul: Beta Yayınları.

Sezer Ö., Özgen E. (2025). "Dijital Gözetim Bağlamında Algoritmik Halkla İlişkiler." **Selçuk İletişim**, 18(1), 52-83.

Virilio P. (2003). **Enformasyon Bombası.** (Çev. İ. K. Şahin). İstanbul: Metis Yayınları.

Zuboff S. (2019). **The Age of Surveillance Capitalism.** PublicAffairs.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DİJİTAL ORTAMDA AFET İLETİŞİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE ELEŞTİREL VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Yener Lütfü MERT
ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

Özet

Dijital platformların kamusal iletişim altyapısı hâline gelmesi, afet iletişimini algoritmik sistemler tarafından düzenlenen bir görünürlük rejimi içine taşımıştır. Bu dönüşüm, afet iletişiminin sürdürülebilirliğini yalnızca mesaj üretimi ve kriz yönetimi kapasitesiyle değil; algoritmik görünürlük adaleti, veri yönetişimi etiği, platform sorumluluğu ve dijital kamusal alanın sürekliliğiyle ilişkilendirmeyi gerektirmektedir. Bu çalışma, risk toplumu kuramı, kriz iletişimi literatürü, platform toplumu yaklaşımı ve enformasyon düzensizliği çalışmaları arasında kuramsal bir sentez yaparak algoritmik adalet temelli sürdürülebilir afet iletişimi modelini önermektedir. Türkiye'de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri bağlamında yaşanan dijital iletişim deneyimi, modelin tartışılmasına zemin oluşturmuştur. Zira bu dönemde dijital ortamda çok fazla sayıda iletişim sorunu yaşanmıştır. O nedenle gelecekte bu sürecin sağlıklı yürütülebilmesi için sürdürülebilir bir çalışma modelinin gerekliliği ortadadır. Çalışma, afet iletişiminin sürdürülebilirliğinin, algoritmik sistemlerin kamusal hesap verebilirliği ve platform yönetişiminin demokratikleşmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet iletişimi, sürdürülebilirlik, algoritmik yönetişim, dijital platformlar, kriz iletişimi, enformasyon düzensizliği.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU BAĞLAMINDA SHREK FİLMİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hüseyin Önder Demirtaş

Yalova Üniversitesi, honderdemirtas@outlook.com.tr ORCID ID: 0009-0004-4179-2419

ÖZET

Günümüzde sinema, en önemli hikâye anlatma araçlarından biridir. Popüler gişe filmlerinde olay örgüsü çoğunlukla, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu modeline bağlıdır. Model, Joseph Campbell tarafından ortaya çıkartılmıştır. Kahramanın Sonsuz Yolculuğu modeli: mitolojinin ve halk öykülerinin ortak bir şablona bağlı olduğunu söyler. Baş karakter, yaptığı yolculuk boyunca çeşitli zorluklardan geçer, dostlar ve düşmanlar ile karşılaşır. Kahramanın yolculuğu sona erdiğinde bir zafer elde etmiş ve yol onu değiştirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, popüler bir film olan, 2001 yapımı Shrek filmini analiz ederek, popüler film senaryolarında, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu etkisini incelemektir. İncelenen filmde elde edilen bulgular, ana karakter Shrek'in, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu modeli ile, büyük ölçüde paralel bir yolculuk yaşadığını gösterir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, monomit, Shrek, anlatı analizi, Joseph Campbell

AN ANALYSIS OF THE FILM SHREK IN THE CONTEXT OF THE HERO'S JOURNEY

ABSTRACT

Today, cinema is one of the most important storytelling tools. In popular box-office films, the plot structure is mostly based on the Hero's Journey model. The model was introduced by Joseph Campbell. The Hero's Journey model argues that mythology and folk tales are connected to a common structural pattern. The main character goes through various challenges during the journey and encounters both allies and enemies. When the journey ends, the hero achieves a victory and is transformed by the experience. In this context, the aim of this study is to analyze the 2001 film Shrek and examine the influence of the Hero's Journey in popular film screenplays. The findings obtained from the analyzed film show that the main character, Shrek, experiences a journey that largely parallels the Hero's Journey model.

Keywords: Hero's Journey, monomyth, Shrek, narrative analysis, Joseph Campbell

1. Giriş

Medeniyet tarihi boyunca insanlar çeşitli anlatı araçları oluşturmuşlardır. Bu sayede, anlam üretimi ve sonraki nesillere kültür aktarımı daha kolay bir hale gelmiştir. Mit ve

destanlarla başlayan bu anlatı geleneği, yazının icadı ile yazılı anlatıya dönüşmüş; tiyatro, roman gibi yeni anlatı türleri ortaya çıkmıştır. Gelişen teknoloji ile birlikte sinema ortaya çıkmıştır. Sinema sektörü büyüdükçe, küresel bir anlatı biçimi ve önemli bir kültür öğesine dönüşmüştür. Sinema da tıpkı kültür gibi sürekli bir değişim içindedir. Sinemanın değişmesi ile birlikte, animasyon ve video oyunları gibi yeni anlatı formları ortaya çıkmıştır.

Erken dönem toplumlarında, mitolojik anlatılar ve halk hikayeleri içinde bulundukları toplumun örf ve adetlerine göre kültürel farklılıklar göstermiştir. Ancak Joseph Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (monomit) modelinde mitoloji anlatılarının evrensel olarak ortak bir şemaya sahip olduğunu savunur. Bu model 3 ana kısma ayrılır: ayrılma, erginlenme ve dönüş. "Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler; burada masalsı güçlerle karşılaşır ve kesin bir zafer kazanır; kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner" (Campbell, 2017, s. 35). ''Yola çıkış safhası; maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğaüstü yardım, ilk eşiğin aşılması, balinanın karnı, erginlenme safhası; sınavlar yolu, tanrıçayla karşılaşma, baştan çıkarıcı olarak kadın, babanın gönlünü alma, tanrılaştırma, nihai ödül, dönüş safhası ise dönüşün reddedilişi, büyülü kaçış, dışarıdan gelen kurtuluş ve dönüş eşiğinin aşılması, iki dünyanın ustası ve yaşama özgürlüğü alt aşamalarını içermektedir'' (Campbell, 2010, s. 34-267 aktaran Barman, 2025, s. 248). Tarih boyunca anlatı araçları form değiştirmesine rağmen, monomit modelinin etkisi, sinema gibi modern bir sanatta dahi görülmeye devam etmektedir. Özellikle gişe başarısı hedefleyen popüler filmler ve Hollywood sineması buna önemli örneklerdendir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, küresel olarak tüm zamanların en popüler animasyon filmlerinden biri olan Shrek (2001) örneklem olarak alınarak, popüler film senaryolarında, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu etkisini incelemektir.

2. Shrek Filminde, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'nun İncelenmesi

2.1. Ayrılma

2.1.1. Maceraya Çağrı

Açıklama: Maceraya çağrı, Kahramanın Yolculuğu'nun ilk aşamasıdır. Kahraman, gündelik yaşamını bozacak bir problem ile karşılaşır. Problemin kaynağı, macera dünyasından gelir. Gündelik dünya ile macera dünyası arasındaki belirgin sınırlar kalkar.

Filmdeki karşılığı: Film bir masal kitabı anlatımı ile başlar. Kitap, Prenses Fiona'nın hikayesini anlatır. Kötü cadı, Fiona'yı, alev saçan bir bir ejderhanın koruduğu bir şatoya hapsetmiştir. Anlatıcı, gelecekte Fiona'yı kurtaracak bir şövalyeden bahseder. Şövalye, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu normlarına uyumludur. Klasik bir mitoloji kahramanı erkek karakter gibi cesur, yakışıklı ve kusursuz olduğu ima edilir. Shrek'in kitabı okuduğu görünür. Hikaye ile dalga geçer. Bu onun klasik kahraman

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

arketipine olan öfkesini gösterir. Kendisi bu, kahraman normlarına uygun değildir. Bir bataklıkta yalnız yaşar. Diş fırçalarken kullandığı ayna kırılır. Bu onun toplumsal güzellik normlarına uymadığını gösterir. Bir afişte, insanlar tarafından arandığı görünür. Onu öldürmek amacıyla toplanan insanlar, Shrek'in evine gelir. Shrek onları korkutup gönderir. Shrek bir dev olduğu için toplum tarafından tehlikeli olarak etiketlenir. Bu sebeple, sosyal izolasyon yaşar. Yerde, ''Masal kahramanları aranıyor, bulana ödül'' yazılı bir afiş görür ama ilgilenmez. Bir sonraki sahnede bir cadı, Pinokyo ve konuşan bir Eşek gibi masal kahramanları, Lord Farquaad'ın emriyle yakalanmışlardır. Kaçmayı başaran Eşek, Lord Farquaad'ın adamlarından Shrek sayesinde kurtulur. Eşek ona teşekkür etmek ve onunla arkadaş olmak ister. Ama Shrek onunla arkadaş olmak istemez. Dev olduğu için kimsenin onunla arkadaş olmak istemediğini düşünür. Eşek Shrek'in dev olmasını önemsemez. Eşek, Shrek'in gündelik dünyasına giren ilk yabancıdır. Lordun askerleri tarafından yakalanmaktan korkan Eşek, Shrek'i misafir olma konusunda ikna eder. ''Harekete geçen güçlerin bir ilk dışavurumu olarak, sanki bir mucizeymiş gibi beliren kurbağaya ''haberci'' denebilir; ortaya çıkışın yol açtığı kriz ''maceraya çağrı''dır'' (Campbell, 2017, s. 55).

2.1.2. Çağrının Reddi

Açıklama: Çağrının reddi kısmında kahraman, karşılaştığı problem ile yüzleşmekten çekinir ve sorumluluk almak istemez ama karşılaştığı problem onu gündelik dünyasına dönmesini engeller.

Filmdeki karşılığı: Shrek akşam yemeğini yerken evini çeşitli masal kahramanları basar. Onlara evini terketmesini söyler. Masal kahramanları Shrek'e, Lord Farquaad tarafından buraya getirildiklerini söylerler. Shrek'in gündelik dünyası artık tam anlamıyla değişmiştir. Eski dünyasına dönmek için bir çözüm arayan Shrek, Lord Farquaad'ın yerini gösterecek bir rehber arar. Eşek dışında kimse bu işe talip olmaz. Shrek isteksizce, Eşek'in yol arkadaşlığını kabul eder.

2.1.3. Doğaüstü Yardım

Açıklama: Doğaüstü yardım kısmında, bir rehber ortaya çıkar. Gündelik dünyasından çıkıp yeni bir dünyaya giren kahramana destek sağlar. Bu yeni dünyayı kahramana tanıtır ve rehberlik eder.

Filmdeki karşılığı: Filmdeki rehber Eşek olmuştur. Shrek gündelik dünyasından çıkmakta zorlanır. Eşek bu yolculukta Shrek'e yol arkadaşı olur.

2.1.4. İlk Eşiğin Aşılması

Açıklama: İlk eşik ile kahraman, gündelik dünyasından çıkar. Sınırı aşıp maceraya atılır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Filmdeki karşılığı: Lord Farquaad, gerçek bir kral olmak için bir prensesle evlenmesi gerektiğini öğrenir. Evlenmek için, çeşitli adaylar arasından Prenses Fiona'yı seçer. Farquaad, kraliçeyi kurtaracak şövalyeyi seçmek için bir turnuva düzenler. Turnuvaya gelen Shrek, tüm şövalyeleri yener. Bundan etkilenen Lord Farquaad, prensesi kurtarma görevini Shrek'e verir. Bunun karşılığında Shrek evini geri alabilecektir.

2.1.5. Balinanın Karnı

Açıklama: Balinanın karnında kahraman, büyük bir tehlike ile karşılaşır. Tehlike genelde korkutucu bir mekandır.

Filmdeki karşılığı: Yolculuk boyunca Shrek ve Eşek birbirlerini daha iyi tanırlar. Şatoya ulaştıklarında, ejderha tarafından öldürülmüş şövalyeler ile karşılaşırlar. Zorlu maceralar sonucu Prenses Fiona'yı kurtarırlar. Uzun süredir kurtarılmayı bekleyen Fiona, romantik seromonilerle gerçekleşmeyen kurtarılma ve Shrek'in zırhını çıkardığında bir dev olduğunu öğrenmesiyle hayal kırıklığına uğrar. Birlikte Duloc-'a doğru yola çıkarlar.

2.2. Erginlenme

2.2.1. Sınavlar Yolu

Açıklama: Sınavlar yolunda kahraman, çeşitli zorluklar ile karşılaşır. Dostlar ve düşmanlar edinir. Gücünün sınırlarını test eder.

Filmdeki karşılığı: Shrek Eşek'e, herkesten kaçtığını, bir dev olması yüzünden önyargılara maruz kaldığını, bu yüzden asosyal olduğunu itiraf eder. Yolda, Robin Hood ve çetesi onlara saldırır. Fiona sayesinde kurtulurlar.

2.2.2. Tanrıçayla Karşılaşma

Açıklama: Tanrıçayla karşılaşmada kahraman, sevgi ve değer gördüğü bir figür ile karşılaşır.

Filmdeki karşılığı: Shrek, saldırıda bir ok ile yaralanır. Fiona, oku çıkarmada yardım eder. Shrek ve Fiona birbirlerinden etkilenmeye başlarlar.

2.2.3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın

Açıklama: Kahraman bir cazibe karşısında çerçevesini korumaya çalışır. Bu para, güç veya sevgi olabilir.

Filmdeki karşılığı: Shrek, Fiona'ya olan duygularını açıklamaz ister ama başaramaz. Eşek, Fiona'nın geceleri bir deve dönüştüğünü öğrenir. Shrek, Fiona ve Eşek'in konuşmasını gizlice dinler. Fiona, Eşek'e, geceleri bir dev olduğu için kendi çirkinliğinden yakınır ama Shrek yanlış anlar ve kendisi hakkında konuştuklarını zanneder. Kalbi kırılan Shrek, asosyal ve dünyaya kızgın eski haline döner.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2.2.4. Babanın Gönlünü Alma

Açıklama: Mitoloijk arketip anlatılarda, görevini başarıyla tamamlayan kahraman, baba figürü tarafından erginlenmiş ilan edilir. (Campbell, 2017, s. 129).

Filmdeki karşılığı: Filmde baba figürü, Lord Farquaad'dır. Prenses Fiona'yı kurtardığı için evi kendisine geri verilir.

2.2.5. Tanrılaştırma

Açıklama: Korkuları ile yüzleşen kahraman artık daha güçlü bir hale gelmiştir.

Filmdeki karşılığı: Shrek ve Fiona, dev kimliklerini kabullenmeye başlarlar. Bu klasik monomit hikayelerinde güzellik algısına aykırıdır. Shrek, Eşek ile Fiona'dan sevgi ve saygı görerek kendi öz saygısını kazanır.

2.2.6. Nihai Ödül

Açıklama: Kahraman geçtiği zorlu yolların ardından bir ödülü kazanır.

Filmdeki karşılığı: Shrek, Prenses Fiona'yı kurtama görevini başarmıştır. Farquaad'ın emriyle bataklığını geri alır.

2.3. Dönüş

2.3.1. Dönüşün Reddedilişi

Açıklama: ''Kahraman kimi zaman,elde ettiği ödülle özel dünyada kalmak isteyebilir. Belki de değişen kahraman kendi eski dünyasını kabullenmeyecektir, dönerse kendini eğreti hissedecektir'' (Tecimer, 2005, s. 143).

Filmdeki karşılığı: Shrek reddedildiğini düşünür. Bu yüzden acı çeker. Eşek, Shrek'in bataklığına gelir ve onunla konuşmak ister. Shrek olanlar yüzünden yeniden kabuğuna çekilmiştir. Konuşmak istemez. Eşek'in ısrarları sonucu, Fiona'yı yanlış anladığını öğrenir.

2.3.2. Büyülü Kaçış

Açıklama: Kahraman, bir kovalamaca veya tehlikeli bir kaçış ile macera dünyasından ayrılır.

Filmdeki karşılığı: Gerçeği öğrenen Shrek, Fiona'nın düğününe gitmeye karar verir.

2.3.3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş

Açıklama: ''Kahramanın doğaüstü macerasından dışarıdan yardımla geri getirilmesi gerekebilir. Yani, dünyanın gelip onu alması gerebilir.'' (Campbell, 2017, s. 190).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Filmdeki karşılığı: Şatoyu koruyan ejderha, Shrek ve Eşek'i düğüne yetiştirir.

2.3.4. Dönüş Eşiğinin Aşılması

Açıklama: Kahraman artık elde ettiği kazanımlar ile dönüşmüş, yeni bir kimlik kazanmıştır. Eski dünyasının normları ile uyumsuzdur.

Filmdeki karşılığı: Düğünü durduran Shrek, Fiona'ya aşkını itiraf eder. Güneş batar ve herkes, Fiona'nın geceleri bir deve dönüştüğünü öğrenir. Farquaad artık Fiona'yı istemez. Tek amacının bir prenses ile evlenip kral olmak olduğunu söyler. Düğünü izleyen halk, Shrek ve Fiona'nın bir deve dönüşmüş halini yuhalar. Bu onların dev kimlikleri nedeniyle toplum tarafından norm dışı olarak görüldüklerini gösterir. Eşek, Shrek ve Fiona'yı kurtarır.

2.3.5. İki Dünyanın Ustası

Açıklama: Kahraman hem gündelik dünyasında, hem de macera dünyasında ustalaşmıştır. İki dünyadaki tecrübesini sentezler.

Filmdeki karşılığı: Fiona, kalıcı olarak dev formunda kalır ve artık dev formunu çirkin olarak görmez, kendisi ile barışır. Shrek ve Fiona, Farquuad ve adamlarını yenerler. Bunu izleyen halk onları alkışlanıp, toplum tarafından onay görürler.

2.3.6. Yaşama Özgürlüğü

Açıklama: Kahraman artık eski korkularından, pişmanlıklarından ve öyargılarından kurtulur. Mutlu bir hayat onu beklemektedir.

Filmdeki karşılığı: Shrek ve Fiona evlenir. ''Sonsuza kadar çirkin kalırlar.''

Sonuç

Çalışmada, Shrek (2001) örneklem olarak alınarak, popüler film senaryolarında, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu etkisi incelenmiştir. Yapılan analizde film senaryosunun, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu modelinin aşamalarından olan, ayrılış erginlenme ve dönüşüm kısımlarını önemli ölçüde takip ettiği gözlemlenmiştir. Shrek yaptığı yolculuk boyunca çeşitli zorluklardan geçer, dostlar ve düşmanlar ile karşılaşır. Kahramanın yolculuğu sona erdiğinde bir zafer elde etmiş ve yol onu değiştirmiştir.

Filmde Shrek idealize edilmiş, mükemmel bir kahraman değildir. Güzellik normlarına uymayan bir anti kahramandır. Bu yönden diğer klasik kahraman anlatılarından farklıdır. Shrek ve Fiona yaptıkları yolculuktan kazandıkları deneyim ile kendilerine öz saygı kazanırlar ve normlara uymayan fiziksel görünüşleri ile barışırlar. Klasik anlatıda ödül genellikle somut bir para, şöhret veya güçtür ama filmde kazanılan ödül karakterlerin edindiği iç barıştır.

Film hem Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'nu takip etmiştir, hem de ona çeşitleri eleştirilerde bulunup yeniden düzenlemiştir. Film, popüler film senaryolarının klasik anlatıyı takip etsede, onu yeniden anlamlandırabileceklerini gösterir.

Kaynakça

1. Barman, T. (2025). "Kavanozdaki Adam" Televizyon Mini Dizisinin Monomit Kuramı Üzerinden Analizi. Söylem Filoloji Dergisi, 10(1), 244-262. https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1623773
2. Campbell, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. İstanbul: İthaki Yayınları.
3. TECİMER, Ömer, Sinema Modern Mitoloji, Plan B Yayınları, İstanbul 2005.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KÜLTÜREL MİRASIN AKTARIMINDA MÜZE EĞİTİMİNİN İŞLEVİ

Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Arkeolog, PELİN ERKALE TANCAN
Gaziantep Üniversitesi
pelinerkale.11@gmail.com - 0009-0005-3684-7793

ÖZET

Kültürel miras, toplumların tarihsel birikimini, değerlerini ve kimliğini yansıtan somut ve soyut unsurlardan oluşmaktadır. Bu mirasın aktarımında eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle okul dışı mekânlarda öğrenme ortamları öğrencinin aktif bir şekilde yaparak ve yaşayarak öğrenmesine imkân sağlayan özgün eğitim ortamlarıdır. Müze eğitimi, deneyim temelli öğrenmeye olanak sağlayan bir öğretim süreci sunmaktadır. Müze ortamlarında edinilen eğitim, toplumsal belleğin yeniden üretilmesinde ve kuşaklar arası kültürel mirasın aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Araştırma kapsamında elde edinilen bilgiler doğrultusunda, kültürel mirasın aktarımı bireylerin kültürel kimlik kazanması hususunda pedagojik bir işleve sahip olduğu görünmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, kültürel miras aktarımının öğrenme ortamlarına entegre edilmesi hususunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, toplumsal bellek, müze eğitimi.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1.GİRİŞ

Kültür, şehrin tümünü kapsayan bir ağ gibidir. Şehrin farklı alanları ve bu alanları şekillendiren pek çok insan vardır. Örneğin, bir sokak köşesinden yola çıkarak kültürün ögelerini izleyebiliriz; bu parçalar birbiriyle bağlantı halindedir. Tüm bu bağlantıları görmek her zaman kolay değildir. Clifford Geertz, bu durumu biraz daha soyut bir şekilde ifade ederek, bir toplumun kültürünü "kendi içinde topluluk olan metinler bütünü" olarak tanımlar ve antropologların bu metinleri, ait oldukları toplulukların perspektifinden anlamaya çalışması gerektiğini vurgular (Geertz, 1973). Bu bağlamda kültür kavramını yalnızca sadece şehir ve mekân üzerinden değil, aynı zamanda toplumların bakış açısıyla da bazı karmaşıklıkları beraberinde getirmektedir.

Yüzyıllar boyunca insanlık tarafından üretilen tüm somut ve soyut değerler, özelde kültür, genelde ise kültürel miras olarak adlandırılmaktadır. Valéry, kontrol altına alınamayan bir böceğin kâğıtları yok etmesi gibi bir senaryoyla, medeniyetin güçlü temeller üzerine kurulmuş olsa bile bilgilerini kaybedebileceğini anlatır. Benzer şekilde yangınlar, depremler, savaşlar veya unutkanlık gibi etkenler, medeniyet eserlerinin kaybolmasına neden olmuştur. Bugün var olan medeniyetler, insanlığın kurduğu ilk medeniyetler değildir (Kaplan, 2019). Bu durum, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kültür, diğer toplumsal öğeler gibi sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci içindedir. İnsanların yarattığı uygarlıklar, kültürel varlıklar aracılığıyla geçmişin hafızasını bir bilgi deposu olarak saklar. Bu kültürel varlıkları da kapsayan miras, gelecek kuşaklara aktarılmadığı takdirde, kültür olma niteliğini yitirebilir. Bu nedenle, kültürel mirasın korunması ve aktarımı, günümüzden geleceğe köprü kuran kritik bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır. (Artun, 2005; Özdoğan, 2007; Kolaç, 2009). Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılabilmesinin en ulaşılabilir yolu eğitimdir. Formal ve informal öğrenmeler yolu ile toplumların hafızasını oluşturan kültürel miras gelecek kuşaklara aktarılabilir.

Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımı hususunda müzelerin eğitimde üstlendiği rol oldukça kritiktir. Müze eğitimi, müzelerin sunduğu imkânlar sayesinde, okullarda verilen etik ve estetik bilgileri daha anlaşılır ve erişilebilir bir biçimde aktarır. Ayrıca müze eğitimi yalnızca ziyaretlerle sınırlı değildir; müze dışı çeşitli etkinlikler aracılığıyla bireylerin bilgiyi daha kolay ve keyifli bir şekilde kavramasını sağlar (Greenhill & Hooper, 1999). Bundan ötürü müze eğitimi, bireylerin kültürel mirası yalnızca gözlemleyip öğrenmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onları bu değerleri yaşatma ve toplumsal yaşamda aktarma konusunda da bilinçlendirir. Eğitimle desteklenen müze temelli deneyim süreci, kültürün ziyaretçiler tarafından içselleştirilmesini sağlar. Böylece kültür bireyin hafızasında yeniden inşa edilir. Böylece yalnızca geçmişin birikimi olmaktan çıkar; toplumun günlük yaşamında sürekli olarak yeniden üretilen ve paylaşılan bir değer hâline gelir.

2.YÖNTEM

Bu araştırma, kültürel mirasın aktarımında müze eğitiminin işlevini aktarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel tarama modeli benimsenmiş ve ikincil veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır.

Bu çalışmada seçilen dokümanlar, müze eğitiminin kültürel mirasın aktarımındaki rolünü incelemeye uygun niteliktedir. Araştırma kapsamında ulusal ve uluslararası akademik yayınlar incelenmiştir. Bu çerçevede, kültürel mirasın farklı öğrenme ortamlarındaki aktarımı ve müze temelli deneyimlerin toplumsal bellek üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

Kültür kavramı, sosyal yaşamın bir parçası olup yaşamın her alanında kendini gösteren ve sürekli değişim içindedir (Çankaya, 2006). Türk Dil Kurumu kültürü; tarihsel ve toplumsal süreçler içinde oluşturulan tüm maddi ve manevi değerler ile bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarımında kullanılan araçların bütününü olarak tanımlamaktadır. Schwartz (2006) ise kültürü, bir toplumdaki bireyler arasında sürekli paylaşılan inanç, anlam, uygulama, sembol, yasa ve değerlerin kapsamlı bir bütünü olarak ifade eder.

Kültürel miras, toplumların tarih boyunca biriktirdiği, geliştirdiği ve sonraki kuşaklara aktardığı bilgi ve deneyimler bütünü olarak tanımlanabilir ve toplumların varlığının bir göstergesi sayılabilir (Çankaya, 2006). Bu miras, yalnızca somut eserlerden ibaret olmayıp, toplumsal gelenekler, inançlar, ritüeller, dil ve sanat gibi soyut değerleri de de bünyesinde barındırmaktadır. Toplumların kimliğini şekillendiren bu unsurlar, bireylerin kendilerini ve çevrelerini anlamlandırmasında önemli bir rol oynar. Ayrıca kültürel miras, geçmişten geleceğe köprü kurarak toplumsal sürekliliği ve kolektif hafızayı destekler.

Kültür, bir toplumun ya da toplumların birikimli uygarlığını yansıtır ve hem coğrafyadan etkilenir hem de coğrafyayı etkiler. Doğal çevrede insanın inşa ettiği yapıların malzemesinden geçim biçimlerine, giyim tarzından günlük yaşama kadar pek çok unsur coğrafyanın etkisi altındadır. Çevresel farklılıklar kültüre yansır; kültür ise hem doğal çevreyi hem de toplumu şekillendirir. Bu bağlamda kültür, bir tür çevreye uyum mekanizması olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, kültür yalnızca bir halkın yaşam biçimlerinin mozaiği değil, aynı zamanda hâkim değer ve inançlarını da kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Emekli, 2006). Bu mozaiğin gelecek kuşaklara aktarımının en etkili yolu ise eğitim süreçlerinden geçer; formal ve informal öğrenme yoluyla toplumsal hafıza ve kültürel miras nesiller arası aktarımda oldukça önemlidir. Kültürel mirasın aktarımı konusunda okullar kritik bir rol üstlenir. Toplumun küçük bir minyatürü olan okullar, somut ve soyut kültürel değerlerin nesiller arasında aktarılmasını sağlayan kurumlar olarak işlev görür. Bunun yanı sıra okullar, belirli kültür unsurlarını üreten ve kendi iç dinamikleri ile değerler inşa eden küçük topluluklardır (Çağlayan, 2002). Ancak okullarda verilen formal eğitim kültürel aktarım konusunda yetersiz kalabilir. Bu anlamda müze eğitimi önemli bir noktada konumlanmaktadır.

Müzelerin eğitimdeki rolü oldukça önemlidir. Bu potansiyelden verimli bir şekilde yararlanmak, belirli bir program çerçevesinde mümkündür. Müze eğitim uzmanlarının rehberliğinde gerçekleştirilen geziler ve müze temelli öğretim programları, öğrenciler için çok daha etkili ve kalıcı bir öğrenme deneyimi sağlamaktadır (Utku, 2008). Böylece müzeler, yalnızca geçmişin değerlerini aktarmakla kalmayıp, öğrencilerin toplumsal hafızayı içselleştirmesinde ve kültürel bilincin geliştirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir.

Günümüzün küreselleşen dünyasında, her toplumun kendine özgü kültürel özellikleri yerini evrensel bir dünya kültürüne bırakma riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, milli kültürün korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından potansiyel bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir (Keyman ve Sarıbay, 2000; Kongar, 1997).

4.SONUÇ

Kültürel miras, toplumların geçmişteki birikimlerini, kimliği ile birleştiren somut ve soyut unsurlardan oluşmakta ve toplumsal sürekliliğin korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Toplumların bu mirasını gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, yalnızca formal eğitim süreçleriyle sınırlı kalmayıp, okul dışı öğrenme ortamları ile desteklenmelidir. Müze eğitimi, bireylerin kültürel değerleri doğrudan gözlemleyerek, aktif olarak yaparak yaşayarak öğrenmesine imkân tanıyan özgün bir eğitim sürecidir.

Formal eğitim, kültürel aktarımda temel bir görev üstlense de, müzelerin rolü bu süreci pekiştiren tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir. Müze temelli eğitim, bireylerin toplumsal

hafızayı içselleştirmesini, kültürel kimliklerini geliştirmesini ve edinilen bilgileri anlamlandırmasını sağlamaktadır.

Günümüz koşullarında, dünyanın küresel bir köy hâline gelmesiyle birlikte kültür kavramı giderek daha da önem kazanmaktadır. Kültür, toplumların kimliğini koruması ve varlığını sürdürebilmesi açısından hayati bir rol oynamaktadır. Bu kültürün önemli bir bileşeni olan kültürel mirasın aktarımı sürecinde ise müze eğitimi ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, en kritik aktörler olan müze eğitimcileri, toplumsal hafızayı korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak konusunda merkezi bir rol üstlenmektedir.

5.KAYNAKLAR

Artun, E., *Popüler Türk Kültürünün Dünya Kültürlerine Etki ve Katkısı. Uluslararası VI. Türk Kültürü Kongresi*, Ankara, 2005.

Çağlayan, A., *İlköğretimlerde Eğitimde Yönetim-Yönetimde Kalite*, İstanbul, 2002.

Çankaya, E., *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzecilik Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.

Emekli, G., *Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 15 Sayı:1-2, 51-59, İzmir, 2006.

Geertz, C., *Derin Oyun: Bali Horoz Dövüşü Üzerine Notlar, Kültürlerin Yorumlanması Adlı* Eserde. New York: Basic Books, 1973.

Greenhill-Hooper, E., *Müze ve Galeri Eğitimi. (Çev: M.Ö. Evren ve E.G. Kapçı).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999.

Keyman, E. F. & Sarıbay, A. Y. Global/ *Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam*, İstanbul, 2000.

Kaplan, M., *Kültür ve Dil.* (36. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Kongar, E., *Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür*, 1997.

Schwartz, S. H., *A Theory Of Cultural Value Orientations: Explication And Applications. Comparative Sociology*, 2006.

Utku, Ç. *İlköğretim 5. Sınıf Düzeyi Sanat Eğitiminde, Müze Eğitiminin Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE REKREASYON ETKİNLİKLERİNE KATILIMIN MUTLULUK VE YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ

Nida BULUT
Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
nidabulut4@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-0971-7732

Prof. Dr. Abdurrahman KIRTEPE

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
akirtepe@firat.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-3268-2192

ÖZET

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılım düzeylerinin mutluluk ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nicel yönteme dayalı betimsel tarama modeli ile yürütülmüş ve veriler 851 üniversite öğrencisinden rekreatif etkinliklere katılım sıklığı ölçeği, yaşam kalitesi ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen bulgular, rekreatif etkinliklere katılım sıklığının hem mutluluk hem de yaşam kalitesi ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları, rekreatif etkinliklere düzenli katılımın üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesini ve mutluluk düzeyini artırdığını; bu etkinin demografik değişkenler açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kadın öğrencilerin katılımını artıracak programlar, genç yaş grubu için farkındalık ve teşvik çalışmaları, düşük gelir grubuna yönelik düşük maliyetli etkinlikler ve katılım eşiği düşük rekreatif faaliyetlerin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu çalışma, üniversite ortamında rekreatif etkinliklerin planlanması ve öğrencilerin fiziksel, sosyal ve psikolojik iyi oluşlarının desteklenmesi açısından önemli bulgular sunmakta; gelecekte farklı üniversitelerde veya bölümler arasında karşılaştırmalı çalışmalarla rekreasyon-mutluluk-yaşam kalitesi ilişkisini daha geniş bir perspektifle incelemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Mutluluk, Yaşam Kalitesi, Üniversite Öğrencileri, Rekreatif Etkinlikler

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE EFFECT OF PARTICIPATION IN RECREATIONAL ACTIVITIES ON HAPPINESS AND QUALITY OF LIFE AMONG UNIVERSITY STUDENTS.

ABSTRACT

This study was conducted to examine the effects of university students' participation levels in recreational activities on their happiness and quality of life. The research was carried out using a descriptive survey model based on quantitative methods, and data were collected from 851 university students using a scale measuring the frequency of participation in recreational activities, a quality of life scale, and the Oxford Happiness Scale. The findings showed that the frequency of participation in recreational activities is positively correlated with both happiness and quality of life. The research results reveal that regular participation in recreational activities increases the quality of life and happiness levels of university students; this effect differs in terms of demographic variables. In this context, it is recommended to organize programs that will increase the participation of female students, awareness and incentive studies for the younger age group, low-cost activities for the low-income group, and recreational activities with low participation thresholds. This study provides important findings regarding the planning of recreational activities in the university environment and the support of students' physical, social, and psychological well-being; it highlights the need to examine the relationship between recreation, happiness, and quality of life from a broader perspective through comparative studies in different universities or departments in the future.

Keywords: Recreation, Happiness, Quality of Life, University Students, Recreational Activities

1. GİRİŞ

Rekreasyon, Latince kökenli “recreatio” kavramından türetilmiş olup, yenilenme ve yeniden yapılanma anlamlarını taşımaktadır. Türkçede genellikle “boş zamanı değerlendirme” olarak karşılanan rekreasyon, bireylerin veya toplulukların boş zamanlarında gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirdikleri dinlendirici ve eğlendirici etkinlikleri ifade eder (Karaküçük, 2005). Yoğun iş yükü, rutin yaşam biçimi veya olumsuz çevresel koşullar nedeniyle yıpranan bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını koruması, yeniden kazanması ve sürdürmesi, rekreasyon

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

etkinlikleri aracılığıyla mümkün olmaktadır. Bu etkinlikler, bireylerin kendi kimliklerini tanıma, sosyal ilişkilerini güçlendirme ve grup deneyimlerini paylaşma fırsatlarını da beraberinde getirir (Karaküçük, 2005; Okuyucu ve Ramazanoğlu, 2006).

Karaküçük (2024), Rekreasyonu genel anlamda bireylerin boş zamanlarını eğlenerek ve tatmin duygusuyla değerlendirdikleri gönüllü katılım esasına dayanan etkinlikler olarak tanımlamıştır.

Hazar (2009)' e göre rekreasyon; "sınırlı olana insan yaşamının içerisinde yaşamın getirdiği zorunluluklardan arta kalan zamanda istekleri doğrultusunda katılım gösterdikleri aktivitelerdir".

Koçyiğit ve Yıldız (2014), rekreasyon kavramının kapsamını daha ayrıntılı biçimde ortaya koymak amacıyla çeşitli tanımlayıcı ifadelere yer vermektedir:

Boş zaman kavramı genel olarak bireylerin çalışma dışındaki süreçlerde ilgilendikleri etkinlikleri veya sorumluluklardan uzak kaldıkları anları ifade eder. Daha geniş bir bağlamda ise boş zaman, iş dışında geçirilen bütün zaman dilimlerini kapsadığı söylenebilmektedir (Öztürk, 2018). Bu bağlamda boş zaman, bireyin iş yükü ve zorunluklardan arınarak özgürleştiği bir süreci tanımlar (Dağlı ve Hacıbektaşoğlu, 2015). Güçlü (2023)'ye göre boş zaman kısaca; bireyin çalışmadığı, temel yaşamsal zorunluluklarının ve sorumluluklarının dışında kalan, kişinin kendi bireysel tercihleri doğrultusunda kullanabileceği zaman dilimidir. Literatürde boş zaman kavramı için farklı şekillerde birçok tanım bulunmaktadır ve bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

Tezcan (1993) boş zamanı, "kişinin kendisi ve başkaları için zorunluluk ve bağlantılardan kurtulduğu kendi seçtiği etkinlikle uğraştığı, bağımsız ve özgür olarak davrandığı zaman" olarak tanımlanmaktadır.

Karaküçük (1999)'e göre boş zaman, "kişinin çalışmadığı, yaşam zorunluluklarının ve biçimsel görevlerinin dışında kalan ve kişinin kendi isteği yönünde harcayabileceği zamandır".

Serbest zaman kavramı, köken olarak latince "licere" fiilinden türeyen Fransızca "loisir" (leisure) sözcüğünden gelmektedir. Licere kelimesi temelde iki ana anlam taşımaktadır; Bunlardan biri bireysel özgürlükle, diğeri ise bir eylemin yapılmasına izin verilmesiyle ilgilidir. Bu ikinci anlam kişinin bir etkinliği kendi özgür iradesiyle seçmesini ifade eder (Yalçın, 2024).

Tarih boyunca insanlar ve toplumlar mutluluğu arzulamış, bunun ne olduğu ve nasıl elde edileceği sorularını tartışmışlardır. Arapça "saide" kökünden türeyen "saadet" kavramı, mutlu, bahtiyar ve uğurlu olma anlamlarını taşımaktadır. Modern literatürde ise mutluluk, genellikle

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

"öznel iyi oluş" olarak tanımlanmakta ve bireyin olumlu duygularının olumsuz duygulardan üstün olması ile yaşamdan aldığı genel doyum olarak değerlendirilmektedir. Mutluluk, bireyin stresle baş etme, sosyal çevresiyle etkileşim ve genel yaşam kalitesini artırma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Yıldız, 2009; Özdemir ve Koruklu, 2011).

Yaşam kalitesi ise bireylerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve çevresel alanlardaki tatmin düzeylerini ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. İlk olarak 1930'lu yıllarda toplumsal eğilimleri ölçmek amacıyla kullanılan yaşam kalitesi, günümüzde bireylerin öznel deneyimlerini değerlendirmede önemli bir araç hâline gelmiştir (Kangal, 2009; Andereck ve ark., 2007). Yaşam kalitesi, bireyin sağlık durumu, bağımsızlık düzeyi, sosyal ilişkileri ve çevresel koşullarla olan etkileşimiyle şekillenen kapsamlı bir olgudur (Rapley, 2003; Spiers ve Walker, 2008).

Açık hava rekreasyon etkinlikleri, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen, fiziksel, zihinsel ve sosyal faydalar sağlayan aktiviteleri kapsamaktadır. Açık alanlardaki bu tür faaliyetler, bireylerin farklı beklentilerini karşılayarak yaşam doyumunu arttırmakta önemli bir rol oynar (Dirlik ve Köroğlu, 2021). Ardahan ve Lapa (2011)'nın belirttiği açık alan rekreasyon ekinlikleri şu örnekleri içermektedir:

- Su, kara ve hava ortamlarında gerçekleştirilen faaliyetler,
- Piknik, dağcılık, doğa yürüyüşleri,
- Kuş gözlemi, botanik incelemeler ve yayla festivalleri,
- Doğa ortamında yapılan eğitim faaliyetleri ile su üstü ve su altı sporları,
- Yamaç dalışı, yamaç paraşütü, uçurtma festivalleri gibi doğaya dayalı eğlence ve macera etkinlikleri

Bu faaliyetlerin tümü, doğada yapılan sportif etkinlikler kapsamında doğa sporları olarak tanımlanabilir.

Rekreasyonel faaliyetlerin önemli bir bölümünü, fiziksel egzersiz temelli ya da çeşitli spor dallarının rekreatif amaçlarla uygulanması oluşturmaktadır. Bu tür etkinlikler "sportif rekreasyon" başlığı altında toplanmakta olup, temelinde fiziksel hareket yer almaktadır (Ramazanoğlu ve ark., 2004). Sportif etkinliklere katılım, bireylerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamansa ruhsal sağlamlıkları ve yaşam doyumları üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır (Güler ve ark., 2022).

Spor, rekreasyon içinde en fazla ilgi gören etkinlik türlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bunun nedeni, sporun her yaştan ve farklı fiziksel yeterlilikteki bireylerin katılımına olanak tanımasıdır. Spor; açık ya da kapalı alanlarda, ekipmanlı veya ekipmansız, hafif ve yoğun, bireysel ya da grup halinde, zamana bağlı ya da bağımsız şekillerde gerçekleştirilebilmesi sayesinde geniş bir çeşitlilik sunmaktadır. Günümüzde doğaya yönelme, macera arayışı, estetik kaygılar ve sağlıklı yaşam isteği gibi motivasyonlar nedeniyle spor, güçlü bir rekreasyon aracı olarak benimsenmektedir. Bu doğrultuda dağcılık, yüzme, bisiklet, tenis, trekking, jogging, rafting ve badminton gibi branşlara olan ilginin arttığı gözlemlenmektedir (Tekin ve Zorba, 2001). Bu sporların doğa odaklı, bireysel ve bedensel yoğunluk gerektiren yapıları, geleneksel takım sporlarına kıyasla daha fazla tercih edilmelerine neden olmaktadır. Bu durum organizatörlerin spor faaliyetlerini sürekli olarak tercih etmelerine de zemin hazırlamaktadır (Güven, 2022).

Bu çalışmanın temel amacı Fırat Üniversitesi'nde Öğrenim Gören Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisi'nin belirlenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişim durumunu ve bu değişimin yönünü belirlemeyi amaçlayan, değişkenlere müdahale edilmeksizin mevcut ilişkilerin incelendiği bir araştırma modelidir (Karasar, 2012).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini Fırat Üniversitesinde 2024-2025 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 43614 üniversite öğrencisi oluştururken, örneklemini ise; basit tesadüfi örneklem yönteminin kullanıldığı araştırmanın amaçlarına en uygun örneklem hacminin belirlenebilmesi için; n, örneklem hacmi; N, evren hacmi; t, güvenilirlik düzeyine ait tablo değeri, p ve q sırasıyla ilgilenilen olayın görülme ve görülmeme olasılıkları ve d, duyarlılık düzeyi olmak üzere Cochran Formülü kullanılmıştır (Hayran, 2012). Örneklem Hacmi n =N.(t2.p.q) / (d2.(N-1) + (t2.p.q) Analizi sonucunda 381 öğrenci yeterli olmasına rağmen denek gurubunu güçlendirmek için en az 851 öğrenciye uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında, evrenin büyüklüğüne bağlı olarak farklı formüllerden yararlanılmış; N<10000 olan durumlar için sınırlı evrene, N>10000 olan durumlar için ise sınırsız evrene yönelik hesaplama yöntemleri kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Veri toplama aracı 4 bölümden (kişisel bilgi formu ve Rekreasyon Etkinliklerine Katılım Sıklığı Anketi, Yaşam Kalitesi Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği) meydana gelmiştir. Araştırmada kullanılan ölçek ve formlar öğrencilere gönüllülük esasına göre anket olarak uygulanmıştır.

2.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan dört soruluk kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. (Cinsiyet, Yaş, Gelir Düzeyi, Rekreatif Faaliyetlere Katılıyor Musunuz?) değişkenleri üzerine uygulanmıştır. Bu araştırmada kullanılan olan ölçekler ve kişisel bilgi formu araştırmanın örneklem grubunda yer alan öğrencilere, gönüllülük esasına dayalı ve isteğe bağlı olarak uygulanmıştır.

2.5. Rekreasyon Etkinliklerine Katılım Sıklığı Anketi

Güven ve Yavuz (2018)'un çalışmalarında kullandıkları bu anket; rekreatif etkinliklere katılan bireylerin aktivitelere hangi sıklıkla katıldıklarını tespit etmek amacıyla yapılmış 7 madde 5' li likert ve tek boyuttan oluşmaktadır.

2.6. Yaşam Kalitesi Ölçeği

Araştırmada kullanılan bir diğer ölçek Kim ve ark. (2015) tarafından geliştirilen yaşam kalitesi ölçeğidir. Ölçek beşli kategoride (Hiç memnun değilim-Çok memnunum) oluşan 6 sorulu Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğim uyarlaması yazar tarafından yapılmış olup, söz konusu ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu yapılan çalışma ile ortaya konmuştur. Orijinal ölçekte İngilizce olarak hazırlanmış ifadeler çeviri-geri çeviri yöntemi kullanılarak yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ölçeğinin güvenirliği α=0,830 olarak bulunmuştur. Verilere faktör analizi uygulanmış ölçek de geçerli çıkmıştır.

2.7. Oxford Mutluluk Ölçeği (OMÖ)

Bireylerin mutluluk düzeylerini değerlendirmek için 2002 yılında Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen 'Oxford Mutluluk Ölçeği' kullanılmış olup, geçerlik ve güvenirliği 2001 yılında Doğan ve Çötok (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçek beşli likert tipinde olup 7 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Kullanılan ölçeğin maddeleri sırasıyla "kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, biraz katılıyorum, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum" şeklinde 1'den 5'e kadar puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısını 0.90 olarak, 7 haftalık arayla uygulama sonucu elde edilen test tekrar test güvenirlik katsayısını ise 0.78 olarak rapor etmişlerdir.
Verileri toplamak için gerekli olan ölçeklerin uygulanabilmesinde öğrencilerle birebir iletişim ile beraber anket yöntemi ile ulaşılarak gönüllülük esası dikkate alınmıştır.

2.8. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizi SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 26.0 paket programı kullanılmış ve anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir. Katılımcıların her ölçekten aldıkları puanlar analiz edilmeden önce verilerin güvenilir olup olmadığı incelenmiştir. Uygulama sonucunda Parametrik ve non-parametrik testlerden uygun olan testler yapılmıştır. Araştırmanın veri analizi sürecinde öncelikle kullanılan ölçeklerin güvenirliği

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Cronbach Alpha katsayısı ile değerlendirilmiş, ardından verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Tanımlayıcı istatistiklere ilişkin bulgular frekans ve yüzde dağılımları şeklinde tablo hâlinde sunulmuştur. Grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklemler için t testi ve tek yönlü ANOVA analizi, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için ise Pearson korelasyon testi kullanılmıştır.

2.9. Bildiri Hakkında Açıklama

Bu bildiri Beden eğitimi ve spor bölümünde hazırlanmış olan, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanan ve danışmanlığını Prof.Dr. Abdurrahman KIRTEPE tarafından yapılan 'Üniversite öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılımının mutluluk ve yaşam kalitesine etkisi' adlı tezden üretilmiştir.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Ölçeklere ait Basıklık, Çarpıklık ve Güvenirlilik Analizi Değerleri (Cronbach Alpha)

Ölçekler	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach's Alpha
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi	-0.439	-0.637	0.890*
Yaşam Kalitesi Ölçeği	-0.445	-0.774	0.910*
Oxford Mutluluk Ölçeği	-0.299	-0.594	0.791*

Çizelge 1'de araştırmada kullanılan ölçeklere ait çarpıklık (skewness), basıklık (kurtosis) ve Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayıları sunulmuştur. Ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±1 sınırları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, verilerin normal dağılıma yakın olduğunu ve parametrik analizler için uygunluk gösterdiğini ortaya koymaktadır. Cronbach's Alpha değerleri, araştırmada kullanılan ölçeklerin yüksek düzeyde güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi'nin güvenirlik katsayısı 0.890, Yaşam Kalitesi Ölçeği'nin 0.910 ve Oxford Mutluluk Ölçeği'nin ise 0.791 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeklerin güvenilir ölçüm araçları olduğunu ortaya koymaktadır. Cronbach's Alpha katsayısının 0.60–0.70 arasında olması kabul edilebilir düzeyde, 0.70–0.80 arasında olması iyi, 0.80 ve üzeri olması ise yüksek derecede güvenilirlik göstermektedir (Tabachnick, ve Fidell, 2013; Büyüköztürk, 2018).

Çizelge 2. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerini tanımlayıcı bilgiler

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	463	54.4
	Erkek	388	45.6
Yaş	17-20	217	25.5
	21-30	587	69.0

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

	31-40	44	5.2
	41-50	3	0.4
Gelir Düzeyiniz	3.000 ve altı	374	43.9
	3.001-10.000	303	35.6
	10.001-17.000	84	9.9
	17.001 ve üzeri	90	10.6
Rekreatif Faaliyetlere Katılıyor Musunuz?	Evet	371	43.6
	Hayır	479	56.3

N: Katılımcı Sayısı, %: Yüzde

Çizelge 2'de araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri yer almaktadır. Katılımcıların %54.4'ü kadın, %45.6'sı erkektir. Yaş dağılımına bakıldığında çoğunluğu (%69.0) 21–30 yaş aralığında toplanmıştır. Öğrencilerin gelir düzeyleri incelendiğinde, %43.9'unun 3.000 TL ve altı gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. Rekreatif faaliyetlere katılım oranı ise %43.6 olup, öğrencilerin %56.3'ü bu tür faaliyetlere katılmadığını belirtmiştir.

Çizelge 3. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

Ölçekler	**Cinsiyet**	**N**	**X̄**	**SS**	**t**	**p**
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi	Kadın	463	3.259	0.999	-4.558	0.000*
	Erkek	388	3.570	0.976		
Yaşam Kalitesi Ölçeği	Kadın	463	3.261	1.027	-5.081	0.000*
	Erkek	388	3.616	1.000		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Kadın	463	2.973	0.845	-3.358	0.001*
	Erkek	388	3.170	0.867		

N: Katılımcı Sayısı, X̄: Ortalama, SS: Standart Sapma, t: T-Değeri, *p*: Anlamlılık Düzeyi, ($p<0.05$)

Çizelge 3'te araştırmaya katılan öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılıkları incelenmiştir. Bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre üç ölçekte de cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0.05$).

Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi'nde erkek öğrencilerin ortalaması (X̄=3.57; SS=0.976), kadın öğrencilerden (X̄=3.25; SS=0.999) daha yüksek bulunmuş ve bu farklılık anlamlı çıkmıştır (t=-4.558; $p=0.000$). Bu bulgu, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla rekreatif etkinliklere daha sık katıldığını göstermektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Yaşam Kalitesi Ölçeği'nde de benzer bir durum söz konusudur. Erkek öğrencilerin yaşam kalitesi ortalaması ($\bar{X}$=3.61; SS=1.000), kadın öğrencilerin ortalamasından ($\bar{X}$=3.26; SS=1.027) anlamlı düzeyde daha yüksektir (t=-5.081; *p=0.000*). Bu sonuç, erkek öğrencilerin yaşam kalitesini daha yüksek algıladığını ortaya koymaktadır.
Oxford Mutluluk Ölçeği sonuçları incelendiğinde ise erkek öğrencilerin ortalama puanının ($\bar{X}$=3.17; SS=0.867), kadın öğrencilerin ortalamasına ($\bar{X}$=2.97; SS=0.845) göre daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (t=-3.358; *p=0.001*). Bu bulgu, erkek öğrencilerin mutluluk düzeylerinin kadın öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Yaş Değişkenine Göre Anova Analiz Sonuçları

Ölçekler	**Yaş**	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**F**	**p**	**Tukey**
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi	17-20^{A}	217	3.329	0.976			
	21-30^{B}	587	3.424	1.016	0.753	0.521	
	31-40^{C}	44	3.474	0.869			
	41-50^{D}	3	2.954	1.387			
Yaşam Kalitesi Ölçeği	17-20^{A}	217	3.293	1.008			
	21-30^{B}	587	3.449	1.028	2.341	0.072	
	31-40^{C}	44	3.697	1.056			
	41-50^{D}	3	3.555	1.782			
Oxford Mutluluk Ölçeği	17-20^{A}	217	2.932	0.818			
	21-30^{B}	587	3.075	0.848	6.250	0.000*	A<C
	31-40^{C}	44	3.526	0.999			B<C
	41-50^{D}	3	3.428	1.737			

N: Katılımcı Sayısı, $\bar{X}$: Ortalama, SS: Standart Sapma, f: F-Değeri, *p*: Anlamlılık Düzeyi, Tukey HSD: Grup İçi Farklılık (*p*<0.05)

Çizelge 4'te Rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulguları sunulmaktadır.
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi sonuçlarına göre, yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F=0.753; *p=0.521*). Bu bulgu, öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılım sıklıklarının yaş değişkeninden bağımsız olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Yaşam Kalitesi Ölçeği sonuçları incelendiğinde, yaş grupları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (F=2.341; *p=0.072*). Bu durum, üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi algılarının yaş değişkeninden belirgin biçimde etkilenmediğini ortaya koymaktadır.
Buna karşın, Oxford Mutluluk Ölçeği sonuçları anlamlı bir farklılığa işaret etmektedir (F=6.250; *p=0.000*). Tukey testi bulgularına göre, 31–40 yaş grubundaki öğrencilerin mutluluk ortalamaları ($\bar{X}$=3.52), hem 17–20 yaş grubundaki öğrencilerden ($\bar{X}$=2.93) hem de 21–30 yaş grubundaki öğrencilerden ($\bar{X}$=3.07) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, orta yaş grubuna yaklaşan öğrencilerin mutluluk düzeylerinin genç yaş gruplarına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.
Genel olarak değerlendirildiğinde, rekreatif etkinliklere katılım sıklığı ve yaşam kalitesi değişkenleri yaşa göre anlamlı farklılık göstermezken, mutluluk düzeylerinin özellikle 31–40 yaş grubunda belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Bu durum, bireylerin yaş ilerledikçe

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

rekreasyon faaliyetlerini daha bilinçli değerlendirmeleri ve yaşam deneyimlerinin mutluluk algısını güçlendirmesi ile açıklanabilir.

Çizelge 5. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Anova Analiz Sonuçları

Ölçekler	Gelir Düzeyi	N	X̄	SS	F	p	Tukey
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi	3.000 ve altı^{A}	374	3.348	1.089			
	3.001-10.000^{B}	303	3.451	0.984	0.655	0.580	
	10.001-17.000^{C}	84	3.442	0.759			
	17.001>^{D}	90	3.412	0.855			
Yaşam Kalitesi Ölçeği	3.000 ve altı^{A}	374	3.314	1.101			
	3.001-10.000^{B}	303	3.493	0.972	2.674	0.046*	
	10.001-17.000^{C}	84	3.482	1.010			
	17.001>^{D}	90	3.579	0.885			
Oxford Mutluluk Ölçeği	3.000 ve altı^{A}	374	2.948	0.927			
	3.001-10.000^{B}	303	3.105	0.831	5.755	0.000*	A<D
	10.001-17.000^{C}	84	3.127	0.676			
	17.001>^{D}	90	3.338	0.745			

N: Katılımcı Sayısı, X̄: Ortalama, SS: Standart Sapma, f: F-Değeri, *p*: Anlamlılık Düzeyi, Tukey HSD: Grup İçi Farklılık ($p<0.05$)

Çizelge 5'te araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerinin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir.

Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi sonuçları, gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık göstermemiştir (F=0.655; *p=0.580*). Bu durum, öğrencilerin gelir düzeylerinin rekreatif etkinliklere katılım sıklığını belirgin şekilde etkilemediğini göstermektedir.

Yaşam Kalitesi Ölçeği sonuçları incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık saptanmıştır (F=2.674; *p=0.046*). Yüksek gelir grubuna (17.001 TL ve üzeri) ait öğrencilerin yaşam kalitesi ortalaması (X̄=3.579) diğer gelir gruplarına kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, gelir düzeyinin yaşam kalitesi algısı üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini ortaya koymaktadır.

Oxford Mutluluk Ölçeği sonuçları da gelir grupları arasında anlamlı farklılık göstermiştir (F=5.755; *p=0.000*). Tukey testi sonuçlarına göre, 3.000 TL ve altı gelir grubunun mutluluk düzeyi (X̄=2.948), 17.001 TL ve üzeri gelir grubunun ortalamasıyla (X̄=3.338) karşılaştırıldığında anlamlı biçimde daha düşüktür. Bu durum, gelir düzeyinin öğrencilerin mutluluk algısı üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Çizelge 6. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Üniversite İçerisinde Rekreatif Faaliyetlere Katılıyor Musunuz? Değişkenine Göre Analizi

Ölçekler	**Rekreatif Faaliyet**	**N**	**X̄**	**SS**	**t**	**p**
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi	Evet	371	3.439	1.133	0.983	0.326
	Hayır	479	3.371	0.884		
Yaşam Kalitesi Ölçeği	Evet	371	3.500	1.162	1.930	0.054
	Hayır	479	3.363	0.910		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Evet	371	3.113	0.923	1.493	0.136
	Hayır	479	3.024	0.808		

N: Katılımcı Sayısı, X̄: Ortalama, SS: Standart Sapma, t: T-Değeri, p: Anlamlılık Düzeyi, (p<0.05)

Çizelge 6, üniversite öğrencilerinin rekreatif faaliyetlere katılım durumuna göre rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerindeki farklılıkları incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarını göstermektedir.
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi sonuçlarına göre, rekreatif faaliyetlere katılan öğrencilerin ortalaması (X̄=3.439; SS=1.133), katılmayan öğrencilerin ortalaması (X̄=3.371; SS=0.884) ile karşılaştırıldığında anlamlı bir fark göstermemiştir (t=0.983; *p=0.326*).
Yaşam Kalitesi Ölçeği sonuçları incelendiğinde, rekreatif faaliyetlere katılan öğrencilerin ortalaması (X̄=3.500; SS=1.162), katılmayan öğrencilerin ortalaması (X̄=3.363; SS=0.910) ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı fark göstermemektedir (t=1.930; *p=0.054*).
Oxford Mutluluk Ölçeği sonuçlarında da, rekreatif faaliyetlere katılım gösteren öğrencilerin ortalaması (X̄=3.113; SS=0.923), katılmayan öğrencilerin ortalaması (X̄=3.024; SS=0.808) ile karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (t=1.493; *p=0.136*).
Bu bulgular, öğrencilerin üniversite içi rekreatif faaliyetlere katılım durumlarının rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bireylerin psikolojik ve sosyal iyilik hâli üzerinde etkili olabilecek diğer faktörlerin (kişisel motivasyon, sosyal destek, akademik stres düzeyi gibi) daha belirleyici olabileceği söylenebilir.

Çizelge 7. Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi, Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeğine Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler	**1**	**2**	**3**
Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi (1)	1		
Yaşam Kalitesi Ölçeği (2)	0.717**	1	
Oxford Mutluluk Ölçeği (3)	0.530**	0.646**	1

(p<0.01)

Çizelge 7, Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı Anketi, Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği arasındaki ilişkinin Pearson korelasyon analizi ile incelenmesi sonucunda elde edilen bulguları göstermektedir.
Analiz sonuçlarına göre, Rekreatif Etkinliklere Katılım Sıklığı ile Yaşam Kalitesi arasında güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmuştur (r=0.717; p<0.01). Bu bulgu, öğrencilerin rekreatif etkinliklere daha sık katıldıklarında yaşam kalitelerinin de yükseldiğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Rekreatif Etkinliklere Katılım ile Oxford Mutluluk Ölçeği arasındaki ilişki ise orta düzeyde pozitif olarak saptanmıştır ($r=0.530$; $p<0.01$). Bu durum, katılım sıklığının artmasıyla öğrencilerin mutluluk düzeylerinin de anlamlı biçimde arttığını göstermektedir.
Yaşam Kalitesi ile Mutluluk Ölçeği arasındaki korelasyon sonucu da yüksek düzeyde pozitif bir ilişki sunmaktadır ($r=0.646$; $p<0.01$). Bu bulgu, yaşam kalitesi algısı yüksek olan öğrencilerin aynı zamanda mutluluk düzeylerinin de yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.
Korelasyon analizleri rekreatif etkinliklere katılım ile öğrencilerin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, üniversite öğrencilerinin rekreatif faaliyetlere katılımının psikolojik ve sosyal iyilik hâli üzerindeki olumlu etkilerini desteklemektedir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılım düzeylerinin mutluluk ve yaşam kalitesi üzerindeki etkileri incelenmiş; elde edilen bulgular yaş, cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenleri açısından değerlendirilmiştir. Bulgular, genel olarak rekreatif etkinliklere katılım sıklığının yaşam kalitesi ve mutlulukla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, rekreasyonun bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik iyilik hâlini güçlendiren önemli bir yaşam bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen sonuçlar, rekreasyon etkinliklerine katılımın bireylerin stres düzeylerini azalttığı, sosyal etkileşimlerini artırdığı ve öznel iyi oluşlarını güçlendirdiği yönündeki önceki araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Nitekim Iwasaki (2007) rekreasyon etkinliklerinin psikolojik dayanıklılığı artırarak bireylerin yaşamdan aldıkları doyumu olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Diener ve arkadaşları (2018) mutluluğun yalnızca bireysel özelliklerle değil, bireyin günlük yaşamda katıldığı sosyal ve fiziksel etkinliklerle de yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Akyıldız ve Karaküçük (2018), rekreasyonel faaliyetlere düzenli katılan üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi algılarının daha yüksek olduğunu belirtirken; Ekinci ve Özdilek (2019) rekreatif etkinliklere katılımın mutluluk ve yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle mevcut araştırma bulguları, hem ulusal hem de uluslararası literatürü destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularına göre, rekreatif etkinliklere katılım sıklığı ve yaşam kalitesi yaşa göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Ancak mutluluk düzeyleri açısından anlamlı farklılık saptanmış; 31–40 yaş aralığındaki öğrencilerin mutluluk puanları 17–20 ve 21–30 yaş gruplarına göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, yaş ilerledikçe bireylerin rekreatif etkinlikleri daha bilinçli ve planlı şekilde değerlendirdiklerini ve yaşam deneyiminin mutluluk algısını artırdığını düşündürmektedir.

Güven ve Yavuz'un (2018) çalışan bireylerde yaptığı çalışmada da benzer biçimde yaşın mutluluk ve yaşam kalitesi üzerinde doğrudan belirleyici olmadığı, ancak ileri yaş gruplarında yaşam doyumunun daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Demirbaş'ın (2020)

rehabilitasyon çalışanları üzerine yaptığı araştırmasında da yaşla birlikte rekreasyona katılımın daha "amaçlı" hâle geldiği, genç bireylerin ise etkinliklere katılsa bile bu süreçten yeterli psikolojik fayda sağlayamadıkları belirtilmiştir. Bu sonuçlar mevcut çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Dolayısıyla H1 hipotezinin yalnızca mutluluk değişkeni açısından kısmen desteklendiği, yaşın rekreasyona katılım sıklığı ve yaşam kalitesi üzerinde belirgin bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Araştırmanın bulguları, cinsiyet değişkenine göre rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Elde edilen verilere göre erkek öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılım sıklıkları ile yaşam kalitesi ve mutluluk ortalamaları, kadın öğrencilere kıyasla anlamlı derecede yüksektir. Bu bulgu, literatürde erkek öğrencilerin fiziksel ve rekreasyonel etkinliklere katılım konusunda daha yüksek motivasyona sahip olduklarını gösteren önceki çalışmalarla uyumlu görünmektedir (Akyüz & Yıldırım, 2017; Çakır & Demir, 2020).

Buna karşın bazı çalışmalar, cinsiyet farklılıklarının belirgin olmadığını veya kadınların belirli sosyal veya grup temelli rekreasyon etkinliklerine daha yoğun katılım gösterdiğini rapor etmektedir (Karaküçük & Akyıldız, 2018; Özdemir, 2019). Bu durum, cinsiyet ve rekreasyon ilişkisini belirleyen faktörlerin kültürel normlar, sosyal çevre ve kişisel ilgi alanları gibi çeşitli değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla erkek öğrencilerin bireysel veya fiziksel aktivite ağırlıklı rekreasyonlara daha yüksek katılım göstermesi, kadın öğrencilerin ise sosyal veya grup temelli etkinliklere yönelme eğiliminde olması, bulguların açıklanmasında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Bu çerçevede, üniversitelerin rekreasyon programlarını planlarken cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurması ve hem erkek hem kadın öğrencilerin ilgi alanlarına uygun çeşitli etkinlikler sunması, öğrencilerin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerini destekleyecek etkin bir yaklaşım olacaktır.

Bu bulgu, Demirbaş (2020) tarafından yapılan çalışmayla paralellik göstermektedir. Söz konusu araştırmada erkek katılımcıların rekreasyonel faaliyetlere daha fazla katıldıkları ve buna bağlı olarak yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer biçimde, Güven ve Yavuz'un (2018) bulgularında da erkeklerin özellikle fiziksel rekreasyon etkinliklerine katılımının daha yüksek düzeyde olduğu ve bunun mutlulukla pozitif ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Akyüz ve ark. (2017), üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkide cinsiyet değişkenini incelemiş ve istatistiksel açıdan bizim çalışmamız farklı olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Kadın öğrencilerin daha düşük skorlar alması, üniversite ortamında fiziksel rekreasyon alanlarına erişim, sosyal normlar ve zaman kısıtları gibi etkenlerle açıklanabilir. Demirbaş (2020) rehabilitasyon merkezi çalışanlarının rekreasyonel aktivitelere katılımlarının kadın katılımcılar için sosyal rekreasyona ilgi duyduğu ancak fiziksel etkinliklerde katılım oranlarının düşük olduğu rapor edilmiştir. Bu durum mevcut çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Bu bağlamda, H2 hipotezi tam olarak desteklenmiştir. Cinsiyetin hem mutluluk hem de yaşam kalitesi üzerinde anlamlı farklılık yarattığı; erkek öğrencilerin rekreatif etkinliklere daha aktif katılım gösterdikleri görülmektedir.

Gelir düzeyi bulgularına göre, rekreatif etkinliklere katılım sıklığı açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerinde gelir düzeyine göre anlamlı fark saptanmıştır. Yüksek gelir grubundaki öğrencilerin yaşam kalitesi ve mutluluk ortalamaları düşük gelir grubundakilere göre anlamlı düzeyde yüksektir. Bu bulgu, Güven ve Yavuz (2018) ile Demirbaş (2020) tarafından yürütülen çalışmalarda da desteklenmektedir. Her iki araştırmada da gelir düzeyinin artmasının bireylerin rekreasyonel etkinliklere erişimini kolaylaştırdığı, dolayısıyla yaşam doyumunu ve mutluluğu yükselttiği belirtilmiştir. Benzer şekilde Demirbaş (2020) araştırmada da gelir düzeyinin yaşam kalitesiyle pozitif yönde ilişkili olduğu ve yüksek gelir grubunun rekreasyonel çeşitlilik açısından avantajlı konumda bulunduğu rapor edilmiştir. Ancak, Demirbaş (2020) çalışmasında gelir düzeyinin mutluluk üzerinde doğrudan belirleyici olmadığı, bireysel farkındalık ve yaşam tarzının daha etkili olduğu vurgulanmıştır. Ortaç, (2019) üniversite personelinin rekreasyon etkinliklerine katılımlarını incelediği tezinde yaş ve gelir durumu katılımı etkilemediğini cinsiyetin ise etkilediğinden bahsetmiştir. Bu durum mevcut çalışmada "paralel benzerlikler vardır" şeklindeki H3 hipoteziyle kısmen örtüşmektedir. Yani gelir düzeyi artışı yaşam kalitesi ve mutluluğu desteklese de, rekreasyonel katılım sıklığında anlamlı bir fark yaratmamıştır. H3 hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, genel olarak rekreatif etkinliklere katılım sıklığı, yaşam kalitesi ve mutluluk arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir (r=0.717 ve r=0.530). Güven ve Yavuz'un (2018) çalışmasında, çalışan personelin rekreasyonel aktivitelere katılımı ile mutluluk düzeyleri arasında pozitif ve doğru yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Sevin ve Şen'in (2019) öğretmenlerin rekreasyon aktivitelerine katılım düzeyleri ile yaşam mutluluğu ve iş performansları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada da, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi, rekreatif etkinlikler ile yaşam mutluluğu arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuç, Demirbaş (2020) rehabilitasyon merkezi çalışanlarının rekreasyonel aktivitelere katılımlarının ve Altay (2019)'un rekreatif amaçlı dans faaliyetlerine katılan bireyler üzerine yaptıkları çalışmalar ile elde edilen korelasyon bulgularıyla da paralellik göstermektedir. Her iki çalışmada da rekreasyonel etkinliklerin sosyal ilişkileri güçlendirerek mutluluk düzeyini yükselttiği belirtilmiştir.

Araştırmada, rekreatif faaliyetlere katılım durumu açısından anlamlı fark bulunmaması, bireylerin psikolojik iyi oluşlarında kişisel motivasyon, sosyal destek ve akademik stres düzeyinin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Bu sonuç, Demirbaş (2020) çalışmalarındaki "rekreasyonun öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin çevresel faktörlerle şekillendiği" yönündeki bulgularla da uyumludur.

Genel olarak mevcut araştırma, rekreasyonel etkinliklere katılımın mutluluk ve yaşam kalitesi üzerinde pozitif etkisi olduğunu; ancak bu etkinin demografik değişkenler açısından farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Korelasyon analizine göre rekreatif etkinliklere katılım sıklığı ile yaşam kalitesi arasında güçlü (r=0.717; $p<0.01$) ve mutluluk arasında orta düzeyde (r=0.530; $p<0.01$) pozitif

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca yaşam kalitesi ile mutluluk düzeyleri arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki (r=0.646; $p<0.01$) bulunmuştur. Bu sonuçlar, öğrencilerin rekreatif etkinliklere daha sık katıldıkça hem yaşam kalitelerinin hem de mutluluk düzeylerinin arttığını açık biçimde göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma üniversitesi öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımının mutluluk ve yaşam kalitesi üzerinde anlamlı ve pozitif etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu etkinin demografik değişkenlere göre farklılaştığı; özellikle cinsiyet ve gelir düzeyi açısından belirgin farklar bulunduğu, yaş faktörünün ise sınırlı etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, rekreasyon etkinliklerine düzenli katılımın üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunu, mutluluk düzeyini ve genel yaşam kalitesini artırdığı; bu nedenle üniversite ortamında öğrencilerin fiziksel, sosyal ve kültürel rekreasyonel olanaklara yönlendirilmesinin bireysel ve toplumsal refah açısından önemli olduğu belirlenmiştir.

Öneriler

- Araştırmada erkek öğrencilerin rekreasyon etkinliklerine katılım sıklığının, yaşam kalitesinin ve mutluluk düzeylerinin kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle üniversite bünyesinde kadın öğrencilerin ilgisini çekecek, güvenli ve erişilebilir kadın odaklı rekreatif programlar (örneğin dans, yoga, grup sporları, kültürel etkinlikler) artırılmalıdır. Böylece kadın öğrencilerin katılım oranları yükseltilerek yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri desteklenebilir.
- Araştırmada yaş arttıkça mutluluk düzeyinin yükseldiği, ancak yaşam kalitesi ve rekreatif katılımın yaşa göre anlamlı fark göstermediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, genç yaş grubundaki (17–25 yaş) öğrencilerin rekreasyonel faaliyetlere katılım bilincini artırmak amacıyla farkındalık seminerleri, tanıtım günleri ve etkinlik teşvikleri düzenlenmelidir.
- Gelir düzeyi yüksek öğrencilerin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, düşük gelir grubundaki öğrenciler için ücretsiz veya düşük maliyetli rekreatif etkinlikler planlanmalı, bu gruba yönelik kampüs içi tesis erişimi kolaylaştırılmalıdır. Böylece sosyoekonomik farklılıkların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi azaltılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

[2] Akyıldız, M., ve Karaküçük, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılım düzeyleri ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(2), 78–90.

[3] Akyüz, H., ve Yıldırım, K. (2017). Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre spor ve rekreasyon etkinliklerine katılım düzeyleri. *Spor ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 34–45.

[4] Altay, O. (2019). Rekreatif Amaçlı Dans Faaliyetlerine Katılan Bireylerin Mutluluk Düzeylerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kayseri.

[5] Andereck, K. L., Valentine, K. M., Vogt, C. A., ve Knopf, R. C. (2007). A cross-cultural analysis of tourism and quality of life perceptions. *Journal of Sustainable Tourism*, *15*(5), 483-502. https://doi.org/10.2167/jost612.0

[6] Ardahan, F., ve Lapa, T. Y. (2011). Açık alan rekreasyonu: bisiklet kullanıcıları ve yürüyüşçülerin doğa sporu yapma nedenleri ve elde ettikleri faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 1327-1341.

[7] Büyüköztürk, Ş. (2012). Veri Analizi El Kitabı (17. Basım), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

[8] Çakır, A., ve Demir, M. (2020). Cinsiyetin rekreasyonel etkinliklere katılım ve yaşam doyumu üzerine etkisi. *Journal of Physical Education and Recreation*, 6(2), 55–68.

[9] Dağlı, Ö., ve Hacıbektaşoğlu, E. (2015). Televizyon reklamlarının çocuk-aile ilişkisi ve boş zaman kavramı ekseninde değerlendirilmesi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 183-212.https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.1.1.15

[10] Demirbaş L. (2020). Öğretmenlerin Rekreasyon Etkinliklerine Katılım Sıklıklarının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Olan Etkisi. Yüksek lisans tezi, Muğla Sıktı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Ana Bilim Dalı, Muğla.

[11] Diener, E., Oishi, S., ve Tay, L. (2018). Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour*, 2(4), 253–260. https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6

[12] Dirlik, R., ve Köroğlu, Ö. (2021). Açık alan rekreasyon faaliyetlerinin yaşam doyumuna etkisi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, *8*(1), 48-72.https://doi.org/10.31771/jrtr.2021.91

[13] Doğan, T., ve Çötok, N. A. (2011). Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması [Adaptation of the short form of the Oxford happiness questionnaire into Turkish: A validity and reliability study]. Türk psikolojik danışma ve rehberlik dergisi, 4(36), 165-172.

[14] Ekinci, N. E., ve Özdilek, Ç. (2019). Rekreasyonel etkinliklere katılımın üniversite öğrencilerinin mutluluk ve yaşam doyumu düzeylerine etkisi. *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 5(1), 45–56.

[15] Güçlü, M. (2013). Gençlik döneminde boş zaman faaliyetlerinin yeri ve önemi. *Gençlik araştırmaları dergisi*, *1*(1), 158-169.

[16] Güler, H., Altınışık, Ü., ve Bulut, Ç. (2022). " Meta Evrende Spor ve Rekreasyon (Metaverse Spor ve Rekreasyon İlişkisi). *Spor Bilimlerinde Betimsel Metinler*, 125.

[17] Güven, F. (2022). *Rekreasyon Ve Spor*. Efe Akademi Yayınları.

[18] Güven, Y., ve Yavuz, E. (2018). Çalışanların Rekreasyonel Aktivitelere Katılım Düzeylerinin, Mutluluk ve Yaşam Kalitesi Üzerine Olan Etkisi. Journal of Recreation and Tourism Research, 5(2), 66-78.

[19] Hazar, A. (2009). Rekreasyon ve Animasyon. (3. Baskı). Ankara: Detay Yayınları.

[20] Hills, P., ve Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. Personality and individual differences, 33(7), 1073-1082. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00213-6

[21] Iwasaki, Y. (2007). Leisure and quality of life in an international and multicultural context: What are major pathways linking leisure to quality of life? *Social Indicators Research*, 82(2), 233–264. https://doi.org/10.1007/s11205-006-9032-z

[22] Kangal, A. (2009). Üniversite yaşam kalitesi ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi ve Türk üniversite öğrencilerine uyarlanması (Master's thesis, Akdeniz University).

[23] Karaküçük, S. (1999). Rekreasyon: boş zamanları değerlendirme. Bağırgan Yayınevi, Ankara.

[24] Karaküçük, S. (2005). “Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme)”. 6.Baskı. Ankara: Gazi

[25] Karaküçük, S. (2014). *Rekreasyon: boş zamanları değerlendirme*. Suat Karaküçük.

[26] Kim, H., Woo, E., ve Uysal, M. (2015). Tourism Experience and Quality of Life Among Elderly Tourists. Tourism Management, 46, 465-476. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.08.002

[27] Koçyiğit, M., ve Yıldız, M. (2014). Yerel yönetimlerde rekreasyon uygulamaları: Konya örneği. *International Journal of Sport Culture and Science*, *2*(Special Issue 2), 211-223.https://doi.org/10.14486/IJSCS193

[28] Okuyucu, C., ve Ramazanoğlu, F. (2006). Dünyadaki değişimin boş zaman faaliyetlerine etkileri. 9. *Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı*, 74-75.

[29] Ortaç, B. (2019). Üniversite Personelinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılmasının Mutluluk ve Yaşam Kalitesine Etkisinin İncelenmesi Batman Üniversitesi Örneği. (Tez No:548536) [Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Yayın ve

Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp

[30] Özdemir, F. (2019). Rekreasyon etkinliklerine katılımda cinsiyet farklılıkları: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Spor ve Egzersiz Bilimleri Dergisi*, 5(1), 33–44.

[31] Öztürk, Y. (2018). Boş zaman, rekreasyon ve turizm kavramları arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı bir analizi. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, *1*(2), 31-42.https://doi.org/10.29226/TR1001.2018.86

[32] Ramazanoğlu, F., Altungül, O., ve Özer, A. (2004). Sportif açidan rekreasyon etkinliklerinin değerlendirmesi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 199-202.

[33] Rapley, M. (2003). Quality of Life Research. Sage Publications, Ltd. https://doi.org/10.4135/9781849209748

[34] Sevin, H. D., ve Şen, K. (2019). Öğretmenlerin Rekreasyon Aktivitelerine Katılım Düzeyleri İle Yaşam Mutluluğu ve İş Performansları Arasındaki İlişki. Dini Araştırmalar, Cilt: 22, Sayı:55, s: 213-232.,

[35] Spiers, A., ve Walker, G. J. (2008). The effects of ethnicity and leisure satisfaction on happiness, peacefulness, and quality of life. Leisure Sciences, 31(1), 84-99. https://doi.org/10.1080/01490400802558277

[36] Tekin, A., ve Zorba, E. (2001). Spor ve Rekreasyon Organizasyonlarinda Etkili Liderlik. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *1*(2).

[37] Tezcan M (1993). Boş zamanlar sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

[38] Yalçın, C. (2024). Serbest Zaman Engellerinin Mutluluk Üzerindeki Etkisinde Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları ve Rekreasyonda Algılanan Sağlığın Rolü. (Tez No: 851977) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp

[39] Yıldız, S. M. (2009). Spor ve Fiziksel Etkinlik Hizmetleri: Geniş Bir Siniflama. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(22), 1-10.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EVRENİN İŞLEYİŞİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR SORUŞTURMA

Dr., Süleyman ALTIN
Bağımsız Araştırmacı,
mslymnltn@gmail.com
0000-0001-7907-4763

ÖZET

Evrenin işleyişindeki temel parametreleri anlama çabası, düşünce tarihi boyunca insanoğlunun en yoğun uğraşlarından biri olagelmiştir. Bu süreçte birçok yasa ortaya konmuş ve bilimsel çalışmalar bu yasalar üzerinden yürütülmüştür. Bu yasalar içinde belki de en tartışmalı fakat aynı zamanda en vazgeçilmez olanı ise nedenselliktir. Çünkü herhangi bir bilim alanında sistemli şekilde ilerleyebilmek, neden-sonuç arasındaki düzenliliğe bağlıdır. Benzer şekilde bütün sosyal ve beşeri bilimlerin temelinde de nedensellik vazgeçilmez bir unsurdur. Mevcut bütün bilimsel ve tarihi bilgimiz, her nedenin bir sonucu olduğu veya her sonucun bir nedeni gerektirdiği kabulüne dayanmaktadır. En önemlisi ise geleceğe dair eylemimizin sonucunun ne olabileceğine dair nedenselliğe sıkı sıkıya bağlı bir yaşam sürüyor olmamızdır. Felsefi açıdan bu noktada gündeme gelen temel sorulardan biri, evrenin işleyişinde olasılık veya rastlantı mı yoksa determinizm mi hâkim olduğudur. Eğer her şey rastlantı sonucu meydana gelmiş ve ilerlemekte ise, nedenselliğe olan güvenin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Eğer her şey belli bir düzen içerisinde varlığını sürdürüyorsa, bu düzenin kaynağının, mahiyetinin ve amacının ne olduğu sorgulanmalıdır. Bu soru sadece felsefecilerin değil, önde gelen bilim insanının da gündeminde olmuştur. Örneğin bilim tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Isaac Newton, evrende determinizmin hâkim olduğunu savunmuştur. Newton fiziğini temelden sarsan diğer önemli isim ise Albert Einstein'dır. İlginç bir şekilde Einstein da evrenin işleyişinde rastlantı seçeneğini reddederek meşhur "Tanrı zar atmaz" sözünü dile getirmiştir. Fakat 2022 Nobel Fizik Ödülü'ne layık görülen çalışma, evrende determinizmden ziyade rastlantının hâkim olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, Newton ve Einstein gibi bilimin iki mihenk taşının görüşleriyle çelişiyor gibi görünen bilimsel verinin felsefi analizi yapılmaktadır. Çalışmada konu edilen nedensellik, determinizm ve bilim tarihi gibi konulara ayrıntılı şekilde yer verilmemektedir. Genel itibarıyla evrenin işleyişine dair temel ayrımlara ışık tutularak ileri çalışmalara geniş çaplı bir bakış açısı sunmak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma farklı evren tasavvurlarına felsefi bir değerlendirme için girizgâh niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Teoloji, Determinizm, Rastlantı, Nedensellik.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

A PHILOSOPHICAL INVESTIGATION INTO THE RUNNING OF THE UNIVERSE

PhD, Süleyman ALTIN

mslymnltn@gmail.com

0000-0001-7907-4763

ABSTRACT

The endeavor to understand the universe has been one of humanity's most intense pursuits throughout the history of thought. Over this long period, many laws have been established, and scientific studies have been conducted based on these laws. Perhaps the most controversial, yet also the most indispensable, of these laws is causation. This is because systematic progress in any scientific field depends on the regularity between cause and effect. Similarly, causation is an indispensable element at the foundation of all social and human sciences. All our current scientific and historical knowledge is based on the acceptance that every cause has an effect, or that every effect necessitates a cause. Most importantly, we live our lives strictly bound to causation regarding what the outcome of our actions in the future might be. From a philosophical perspective, one of the fundamental questions that arises at this point is whether probability or determinism prevails in the workings of the universe. If everything has occurred and progresses in probability, then the reliance on causation needs to be re-evaluated. If everything exists within a certain order, then the source, nature, and purpose of this order must be questioned. This question has been on the agenda not only of philosophers but also of leading scientists. For example, Isaac Newton, one of the most important figures in the history of science, argued that determinism prevails in the universe. Another important figure who fundamentally shook Newtonian physics is Albert Einstein. Interestingly, Einstein also rejected the option of probability in the universe, uttering his famous words, “God does not play dice”. However, the work that was awarded the 2022 Nobel Prize in Physics points to chance, rather than determinism, as the dominant force in the universe. Therefore, this study provides a philosophical analysis of scientific data that seems to contradict the views of two cornerstones of science, Newton and Einstein. The study does not delve into the details of topics such as causation, determinism, and the history of science. In general, it aims to shed light on fundamental distinctions regarding the workings of the universe and to offer a broad perspective for further studies. Therefore, this study serves as an introduction to a philosophical evaluation of different conceptions of the universe.

Keywords: Philosophy, Theology, Determinism, Brobability, Causation.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. GİRİŞ - EVRENİ ANLAMA ÇABAMIZ

Felsefi açıdan insanın evreni anlama çabası birçok alternatif açıklamaya vesile olsa da genel olarak iki temel parametre üzerinde şekillendiği açıktır. Bunlar en yalın ifadeyle determinizm ve olasılıktır. Determinizm, "evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içerisinde gerçekleştiğini, fiziksel evrendeki ve dolayısıyla insanın tarihindeki tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlerine bağlı olduğu ve nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayıştır."[1] Kısacası nedensellik, her olayın kendisinden önce gelen nedenler tarafından zorunlu olarak belirlendiği görüşüdür. Buna göre, eğer tüm başlangıç koşulları ve doğa yasaları bilinseydi, gelecek bütünüyle hesaplanabilirdi anlayışı olarak da ifade edilebilir. Bu görüşte evren bir saat mekanizması gibi işlemektedir ve hiçbir şey nedensiz değildir. Dolayısıyla determinizmin temel yapı taşı nedensellik olarak ifade edilebilir.

İkinci açıklama ise determinizmin karşıtı olarak ifade edebileceğimiz olasılıktır. En yalın ifadesiyle bu kavram, ihtimaliyet, rastlantısal olma durumu olarak tanımlanabilir.[2] Bu noktada rastlantı kavramı ise kısaca; ortaya çıkışına hiç gerekçe duyulmayan, bir planın veya tasarımın sonucu olmayan, hiçbir yasayla açıklanamayan ve nedenler dizisinin önceden tahmin edilemediği olay olarak tanımlanabilir.[3] Bu çalışma sınırlarında birlikte değerlendirdiğimiz indeterminizm[4] ise, olayların zorunlu bir nedensellik zinciriyle belirlenmediği; bazı olayların önceden kesin olarak belirlenemediği ve olasılıksal biçimde gerçekleştiği görüşüdür. Bu anlayışa göre evrende belirsizlik, öngörülemezlik ve ihtimaller alanı söz konusudur.

Evrene dair bu iki temel parametre üzerinden sorumuzu şu şekilde netleştirebiliriz: Evren kesin ve zorunlu bir nedensellik zinciriyle mi ilerler, yoksa temelinde belirsizlik mi vardır? Bu soruya, düşünce tarihine kuş bakışı bir özetle yanıt arayabiliriz.

Klasik anlatıya göre, insanlık tarih boyunca evreni anlamaya çalışmış ve bu çaba mitolojik anlatılardan felsefeye; felsefeden bilime doğru evrilmiştir. Başlangıçta doğa olaylarının Tanrısal güçlerle açıklandığı, zamanla aklî ve rasyonel açıklamaların ön plana çıktığına yönelik genel bir kabul mevcuttur. Yöntemler değişse de temel soru değişmemiştir: Evren düzenli mi, kaotik mi? Anlaşılabilir mi, yoksa mutlak bir sır mı? Bu soruya geniş bir perspektiften yanıt arayarak felsefi ve bilimsel boyutunu ayrı ayrı ele alabiliriz.

1. FELSEFİ BOYUT

Evreni anlama çabamızın ilk sistemli kaynaklarını İlk Çağ filozoflarının *arkhe* arayışında görmekteyiz. Onlar, *arkhe*yi yani evrenin temel ilkesini arayarak; Thales suyu, Anaksimenes havayı, Herakleitos ateşi temel ilke olarak görmüştür.[5] Bu arayış, evrende bir düzen ve birlik

[1] Ahmet Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2023), 530.
[2] Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, 1424.
[3] Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, 1589.
[4] Olasılık, rastlantı ve indeterminizm tam anlamıyla birbirini karşılayan kavramlar olmasa da bu çalışmanın sınırları açısından determinizm karşıtlığını ifade etmek için kullanılmaktadır.
[5] Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1: Sokrates-Öncesi Yunan Felsefesi* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2023).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

bulunduğu düşüncesine dayanır. Eğer bir arkhe varsa, bu evrenin rastlantısal değil, belirli bir ilkeye dayalı olduğu anlamına gelir.

Bu dönemde varlık üzerine sorularıyla evren anlayışımızın bir kanadının temellerini atan filozof Parmenides'tir. Parmenides, evrenin ilkesi üzerini aramaya varlığın nedenini sorgulayarak başlar. Eğer bu neden evrenin bir parçası ise, kendi kendisinin de nedeni olmasını gerektireceği, bu yüzden imkânsız olduğu sonucuna varır. Diğer seçenek ise bu nedenin evrenin dışında olmasıdır. Bu durumda ise bu nedeni varlığın veya evrenin ilkesi/arkhesi yapanın ne olduğu ve aralarında nasıl bir ilişki olduğu sorusu konuyu daha tartışmalı hale getirir. Bu sorgulamalardan hareketle Parmenides, meşhur "varlık vardır, yokluk yoktur" sonucuna ulaşır. Ona göre, varlık ezelî ve değişmezdir. Değişim bir yanılsamadır. Gerçeklik, yani Varlık, mutlak anlamda Bir'dir, yaratılmamıştır, yok edilemez, ezeli ve ebedidir, onda hareket ve değişme yoktur.[6] Konumuz bağlamındaki önemli nokta ise, değişimi gerektirdiği için neden-sonuç ilişkisini kabul etmemesidir. Bu anlayış ise determinizme yakın bir ontolojik zorunluluk fikri doğurur.

Aslında evreni anlama çabamızda temel ayrımlar birçok farklı filozofta benzer yapıda tezahür etmektedir. Örneğin Platon'un mağara alegorisi, duyular dünyasının gölgelerden ibaret olduğunu, asıl gerçekliğin idealar dünyasında bulunduğunu anlatır. Görünen dünyadaki değişim ve düzen/düzensizlik, hakikatin ancak yansımasıdır.[7] Bu da evrenin ardında rasyonel ve düzenli bir yapı olduğu fikrini güçlendirir. Benzer şekilde Aristoteles, evreni Ay altı ve Ay üstü âlem olarak ikiye ayırır. Bu evren tasavvurunda Ay altı âlem, değişimin ve oluşun olduğu dünya; Ay üstü âlem ise, mükemmel, değişmez ve dairesel hareketin hüküm sürdüğü göksel alandır. Bu ayrım, evrende hem değişimin hem de düzenin birlikte bulunduğunu gösterir.[8] Yine başta Farabi ve İbn Sina olmak üzere Meşşâî filozofları Aristotelesçi kozmolojiyi geliştirerek felekler sistemi kurmuşlardır. Bu tasavvura göre de evren hiyerarşik ve zorunlu bir düzen içinde tasarlanmıştır.[9]

Bir diğer örnek ise bir sistem filozofu olan Immanuel Kant ve onun numen – fenomen ayrımı gösterilebilir. Kant'a göre biz yalnızca fenomenleri, yani şeylerin bize göründüğü biçimini bilebiliriz. Numen (kendinde şey) ise aklın sınırlarının ötesindedir.[10] Bu ayrım, evrenin mutlak yapısının insan bilgisine kapalı olabileceği iddiasıdır. Dolayısıyla rastlantı mı determinizm mi sorusu, bilginin sınırlarıyla da ilgili hale gelir.

---

[6] Parmenides, *Fragmanlar*, çev. Kaan H. Ökten (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019).

[7] Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005).

[8] Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, çev. Saffet Babür (Ankara: Dost Kitabevi, 1997); Aristoteles, *Fizik*, çev. Saffet Babür (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001).

[9] İlhan Kutluer, "Felek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995).

[10] Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. Norman Kemp Smith (London: Macmillan, 1929).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2. BİLİMSEL BOYUT

Evrenin işleyişine dair sorgulamanın bilimsel boyutundaki önemli mihenk taşlarından birisi Batlamyus ve onun yer merkezli evren tasavvurudur. Batlamyusçu modelde evren, Dünya merkezlidir ve gök cisimleri kusursuz daireler çizer. Bu model düzenli ve deterministik bir kozmos tasavvuru sunar. Yaklaşık 1500 yıl sonra gelen Galileo Galilei ve Johannes Kepler ise, gözlem ve deneyi öne çıkararak göksel hareketlerin matematiksel yasalarla açıklanabileceğini göstermiştir. Bilhassa Kepler'in gezegenlerin eliptik yörüngelerde hareket ettiğini ortaya koyması, evrenin matematiksel bir düzen içinde işlediği fikrini güçlendirmiştir. Yine yakın dönemde Isaac Newton ve onun mekanik evren tasavvuruyla karşılaşmaktayız. Newton'un hareket ve kütleçekim yasaları, evreni dev bir mekanizma gibi tasvir etmiştir.[11] Buna göre, eğer başlangıç koşulları bilinseydi, geleceğin hesaplanabileceği düşüncesi klasik determinizmin zirvesi niteliğindedir.

Newton fiziğini temelden sarsan Albert Einstein ise sadece geçen yüzyılın değil, bütün bilim tarihinin en önemli isimlerinden birisidir.[12] Onun özel ve genel görelilik teorileri her ne kadar Newton fiziği ile taban tabana zıt gibi görünse de Einstein evrenin işleyişinde olasılığın hâkim olabileceği fikrine sıcak bakmamaktadır. Fakat bu noktada köklü bir farklılığın altını çizmekte fayda vardır. Einstein'ın "Tanrı zar atmaz" ifadesiyle ünlenen rastlantı karşıtlığı aslında makro evrene dair değil; daha ziyade mikro ölçekte kuantum mekaniğinin olasılıksal yorumuna karşı bir itirazdır. O, evrenin temelinde rastlantı değil, derin bir düzen bulunduğuna inanıyordu. Ancak kuantum fiziği, mikro düzeyde kesinlik yerine olasılıkların hüküm sürdüğüne işaret etmektedir.

Fark edildiği üzere bu kuş bakışı bilim ve felsefe tarihi özet, Einstein'a kadar makro ölçekte evrene dair determinizm ve olasılık tartışması iken; Einstein ile birlikte mikro ölçekte/atom altı evrene dair bir tartışmaya dönüşmektedir. Fakat genel itibarıyla söz konusu evrenin işleyişi ise, bilimsel veya felsefi pozisyonları birbiriyle ne denli zıt veya farklı olsa da yani aynı çizgide görüşler ortaya koyan düşünür ve bilim insanı olmasalar da evrenin işleyişi konusunda genel kanaat determinizmden kurtulamamış gibi görünmektedir.

3. MODERN FİZİK BOYUTU

Einstein'dan sonraki kırılmanın yansımaları günümüzde çok daha aktif bir şekilde evren tasavvurumuzu yeniden şekillendirir niteliktedir. Modern fizik ışığında konuyu ele alacak olursak, en önemli gelişmelerden birisi kuantum dolanıklık ve Bell eşitsizlikleri üzerine yapılan Alain Aspect, John Clauser ve Anton Zeilinger'in deneysel çalışmalarıdır.[13] Bu çalışma 2022 Nobel Fizik Ödülü'ne layık görülmüş ve kuantum düzeyinde doğanın yerel ve klasik anlamda deterministik gizli değişkenlerle açıklanamayacağını güçlü biçimde ortaya koymuştur. Diğer

[11] Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, çev. Barış Gönülşen (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 13-18.
[12] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, 36.
[13] Jean Dalibard - Sylvain Gigan, "A Nobel Prize for Alain Aspect, John Clauser and Anton Zeilinger" 116 (2022).

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

bir ifadeyle, mikro ölçekte olaylar kesin ve önceden belirlenmiş bir mekanik zorunlulukla değil, olasılıksal bir yapıyla karşımıza çıkmaktadır.

Bu sonuçlar, bir bakıma Einstein'ın "Tanrı zar atmaz" ifadesine karşı tarihsel bir cevap gibi okunmaktadır. Kuantum deneyleri, sanki "Tanrı zar atar" izlenimini güçlendirmektedir. Çünkü parçacıkların davranışı, ölçüm anına kadar belirli bir değere sahip gibi görünmemekte; sonuçlar olasılık dağılımlarıyla ifade edilmektedir. Fakat burada yine altını çizmek istediğim nokta, kuantum evreni hakkındaki bilgimizin, makro evren hakkındaki bilgimiz kadar sezgisel ve açık olmadığıdır. Mikro gerçeklik, tıpkı Aristoteles'in ay üstü âlemi ya da Kant'ın numen alanı gibi, dolaylı ve kuramsal olarak kavranmaktadır. Deneysel veriler güçlüdür; fakat bu verilerin ontolojik yorumu hâlâ tartışmalıdır.

3. SONUÇ

Tüm bu tablodan hareketle gündeme gelebilecek en önemli soru, kuantum mekaniğinin olasılıksal yapısının, evrende mutlak rastlantının hüküm sürdüğünü kesin olarak gösterip göstermediğidir. Benzer şekilde, atomaltı ölçekte determinizmin izlerinin mevcut olup olmadığı da diğer bir önemli sorudur. Aslında her iki seçenek de güçlü bir şekilde savunulabilir gibi durmamakta ve tartışmaya açık kalmaktadır. Fakat mevcut teoriler doğayı olasılık diliyle ifade ettiğini için kuantum mekaniğinin en azından mevcut veriler ışığında mekanik bir işleyişe sahip olmadığı seçeneği daha ağır basmaktadır. Elbette alternatif yorumlar (örneğin farklı kuantum yorumları) deterministik bir altyapının bütünüyle imkânsız olduğunu da kanıtlamış değildir. Fakat rasyonel tutum gereği bilgimizin sınırı ontolojik hükmümüzün sınırı olsa da evrende olasılığın daha baskın olduğu alanları reddetmek doğru gözükmemektedir.

Kuantum ölçekte olasılığın hakimiyetini reddetmek oldukça zor olmasına rağmen düşünsel ve pratik açıdan evreni olasılık üzerinden açıklamamız da aynı derecede mümkün gözükmemektedir. Çünkü eğer gerçekten evrende rastlantı temel ilke ise, bu yalnızca fiziksel bir mesele olmaktan çıkarak varoluşsal bir soruya dönüşecektir. Nihayetinde mutlak belirsizlik, nedensellik zincirinin kırılması anlamına gelir. Bu durumda insanın bilgiye, öngörüye ve güvene dayalı yaşam tasarımı kökten sarsılabilir. Gelecek yalnızca bilinmeyen değil, ilkesel olarak belirlenemez hâle gelir. Böyle bir evren tasavvurunun ise insanı derin bir ontolojik belirsizlik ve epistemik şüphe ile karşı karşıya bırakacağı açıktır.

Konunun ontolojik boyutundan ve mevcut bilgi birikimimizden dolayı olasılığın hâkim olduğu bir evren tasavvur etmek gerçekten zor görünmektedir. Bu yüzden konuya ilgi duyan herkesin mikro düzeyde gözlenen olasılıksallığın daha derin ve henüz kavrayamadığımız bir düzenin yüzeydeki görünümü olabileceği hissini aşması kolay değildir. Çünkü nedensellik merkezli bir yaşam sürdüğümüz için sezgisel olarak, tıpkı geçmişte gök hareketlerinin karmaşık görünmesine rağmen altında matematiksel bir düzen bulunması gibi, kuantum alanının da henüz çözülmemiş bir rasyonalite barındırması ihtimalinin olduğu savunulmaya devam edecektir. Nihayetinde evrende rastlantı mı yoksa determinizm mi hakim olduğuna dair gerilim yalnızca fiziksel değil, metafizik bir sorudur. Ve bu soru, insanın hem bilme sınırlarını hem de varoluşsal güven arayışını doğrudan ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu türden bilimsel verilerin

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

felsefi çıkarımları söz konusu olduğunda konuyu daha geniş çerçeveden ele almak büyük önem arz etmektedir.

.

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Fizik*. çev. Saffet Babür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Aristoteles. *Gökyüzü Üzerine*. çev. Saffet Babür. Ankara: Dost Kitabevi, 1997.

Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 1: Sokrates-Öncesi Yunan Felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2023.

Cevizci, Ahmet. *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 3. Basım, 2023.

Dalibard, Jean - Gigan, Sylvain. "A Nobel Prize for Alain Aspect, John Clauser and Anton Zeilinger" 116 (2022). https://doi.org/10.1051/photon/202211623

Hawking, Stephen. *Zamanın Kısa Tarihi*. çev. Barış Gönülşen. İstanbul: Alfa Yayınları, 30. Basım, 2017.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. çev. Norman Kemp Smith. London: Macmillan, 1929.

Kutluer, İlhan. "Felek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 303-306. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995.

Parmenides. *Fragmanlar*. çev. Kaan H. Ökten. İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.

Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 2005.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

YÜKLEMİ TÜMLEYEREK ÖNERMELERİ OLUMSUZLAMANIN GEREKTİRME VE ÖTELEME AÇISINDAN ÇIKARIMLARI

Doç. Dr. Muhammet Nasih ECE
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mantık Anabilim Dalı
hermesece2009@hotmail.com

Özet

Saltık olarak bir kavramın olumluluk ve olumsuzluk bildirimi söz konusu değildir. Dil mantığına göre bir kavram, salt haliyle eksiz veya yanına bir sözcük getirilmeden kullanıldığında dolaylı olarak olumluluğu ifade eder. "Kitap", "insan", "gitmek" gibi. Bu kavramlar; Türkçede ya "-siz, -suz" gibi eklerle ya da "olmayan" sözcüğüyle olumsuz hale getirilebilir. "Kitapsız" ve "insan olmayan" gibi. Kavram düzeyinde dilin formelliği açısından bu ifadeler, olumsuzluk bildirseler de önermeler düzeyine taşındığında nitelik değişimine uğramaktadırlar. Artık burada kavramın değil, önermenin mantığı geçerlidir. Önerme mantığında önermeyi meydana getiren konu ve yüklemin tek başına olumlu olup olmaması değil, konu ile yüklem arasında oluşan ilişki biçimi niteliği belirlemektedir. Buna göre, önermede konu ve yüklemden birisi veya her ikisi olumsuz olsa da önermeyi olumsuz kılmaya yetmemektedir. Önermenin olumsuz olabilmesi için konu ile yüklemin ayrıştırılması gerekir. Olumlu önermede ilişki kurulurken, olumsuz önermelerde ilişki kaldırılır. Dolayısıyla konu veya yüklemin olumsuz olması önermeyi formel olarak olumsuz kılmaz. Bu durumda önermeler mantığında salt olumlu ve olumsuz kategoriler geçerli olsa da olumlu veya olumsuza dâhil edilebilecek epistemik olarak belirsiz ve yoksunlu iki önerme türünden daha bahsedilebilir. Belirsiz önerme, yüklemin kavramsal olarak olumsuzlandığı, ancak bağlantı kurulduğu takdirde formel olarak olumlu olan önermedir. "*İnsan bilgili olmayandır*" gibi. Yoksunlu önerme ise mantıksal form açısından olumlu olan yüklemlerden kurulan, ancak epistemik olarak olumsuz olan önermedir. "*İnsan bilgisizdir*" gibi. Bu durumda salt olumlu ve olumsuz önermelere dâhil edilebilecek, ancak epistemik olarak basit olumlu, basit olumsuz, belirsiz olumlu, belirsiz olumsuz, yoksunlu olumlu ve yoksunlu olumsuz olmak üzere altı çeşit niteliksel önerme tipi ortaya çıkmaktadır. Bu önermelerin birbirini gerektirmeleri ve değillemeleri söz konusudur. Bu çalışma, kavramların niteliksel durumunda kurulan söz konusu önerme türlerinin çözümlemesini yaparak, bunların gerekleşme ve karşıtlık bağlamında oluşan epistemik çıkarımlarını Aristoteles temelleri itibariyle İbn Rüşd bağlamında incelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Önerme, Olumsuz, Belirsiz, Yoksunlu.

IMPLICATIONS OF NEGATION AND DISCHARGE BY COMPLETING THE PREDICATE

Abstract

There is no absolute statement of positivity or negativity of a concept. According to the logic of language, when a concept is used in its pure form without any suffix or without any word, it indirectly expresses positivity. Like "book", "person", "go". These concepts can be made negative in Turkish with suffixes such as "-siz, -suz" or with the word "non-living". Like "non-bookish" and "non-human". Although these expressions express negativity at the conceptual level in terms of the formality of the language, they undergo a change of quality when they are brought to the level of propositions. Here, the logic of the proposition, not the concept, is valid. In propositional logic, it is not the subject and predicate that constitute the proposition that are positive or not, but the type of relationship between the subject and the predicate that determines the quality. Accordingly, even if one or both of the subject and predicate in a proposition are negative, it is not enough to make the proposition negative. In order for a proposition to be negative, the subject and predicate must be separated. While the relationship is established in a positive proposition, the relationship is removed in a negative proposition. Therefore, the negative subject or predicate does not make the proposition formally negative. In this case, although only positive and negative categories are valid in propositional logic, two more types of epistemically ambiguous and deficient propositions can be mentioned that can be included in the positive or negative. An indefinite proposition is one in which the predicate is conceptually negated, but is formally positive if the connection is established, such as "Man is not knowledgeable." An incomplete proposition is one in which the predicate is constructed from predicates that are positive in logical form, but is epistemically negative, such as "Man is not knowledgeable." In this case, six types of qualitative propositions emerge that can be included in purely positive and negative propositions, but are epistemically simple positive, simple negative, indefinite positive, indefinite negative, deficient positive and deficient negative. These propositions affirm and negate each other. This study attempts to analyze the types of propositions in question, which are established in the qualitative situation of the concepts, and to examine their epistemic inferences, which occur in the context of realization and opposition, in terms of Aristotelian foundations, in the context of Ibn Rushd.

Keywords: Logic, Proposition, Negative, Uncertain, Deficient.

Giriş

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Olumluluk ve olumsuzluk fenomeni, önermeler mantığını ilgilendiren bir problemdir. Bunun nedeni, önermeyi meydana getiren öğeler arasında mantıksal ilişkiyi var eden bir anlamsal gönderimin söz konusu olmasıdır. Buna göre, önermenin öğelerinden yüklem, konuya yüklenirse önerme olumlu, yüklenme yapılmazsa veya yapılmış olan bir yüklenme kaldırılırsa önerme olumsuz olur. Bu haliyle bakıldığında olumluma ve olumsuzlama, en az iki öğeyi ve onların ilişkilerinin kurulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla olumluma ve olumsuzlama, mantıksal olarak bir ilişkisel durumu veya bir ilişkiselliğin kurulmasını gerektirmektedir. İlişkisellik, önermeler mantığının konusu olduğu için bu açıdan kavramlara olumluluk ve olumsuzluk değerlerinin yüklenmesi doğru değildir.

Bir kavramı saltık olarak aldığımızda onun olumluluğundan veya olumsuzluğundan bahsedilemez. Örneğin "kitap", "kalem" ve "insan" kavramları böyledir. Çünkü mantığı var eden "ilişkisellik" gerçekliği, kavramlarda meydana gelmemektedir. Yukarıda izah ettiğimiz kriterlere göre kavramda bir yüklemin bir konuya yüklenmesi veya iki kavram arasında bir ilişkinin kurulması söz konusu değildir. Ancak bazı metinlerde yukarıda değindiğimiz kavramların "-siz, -suz" gibi eklerle ve "olmayan" sözcüğüyle olumsuzlanabileceğinden bahsedilmektedir (Özlem, 2022: 84).[1] Böylesi kavramların olumluluklarından değil, ancak ek almakla olumsuzluklarından bahsedilebilir. Bir ek veya kelime almamış "kitap", "insan" gibi tüm kavramlar niteliksizdir. Ancak ek verilerek "kitapsız" şeklinde ifade edilen bir kavram, dilsel bir kullanıma sahip kılınarak olumsuzlaştırılabilir. Ancak bu, anlamsal olarak bir önerme durumuna taşındığı içindir. "Kitapsız" kavramı, anlamsal olarak bir konunun kitapsız olduğunu söylemektedir. Bu, *"insan kitapsızdır", "sınıf kitapsızdır"* şeklinde anlaşılabilir. Dilsel olarak bir kavrama olumsuzluk yüklenilmesinin nedeni budur.

Dolayısıyla kavram, saltık olarak olumlu veya olumsuz olamaz. Ancak eklerle birlikte dilsel olarak olumsuzlaştırılabilir, bu da anlamsal veya epistemik olarak kavramın önerme düzeyine çıkarılmasından dolayıdır. "İnsan olmayan", "kitap olmayan" gibi "olmayan" sözcüğünü almış ifadeler de aynı şekilde düşünülebilir. Bu ifadeler, mantıksal ilişkisellik bakımından iki unsura işaret etmektedir. İlişki kurulduğunda olumlu, ilişki kaldırıldığında ise olumsuz olur. Dolayısıyla kavram düzeyinde ileri sürülen olumlamanın ve olumsuzlamanın mantıksal değil, dilsel açıdan olduğunu belirtmemiz gerekir.

1. Basit Önermelerde Olumlama ve Olumsuzlama

Önermelerde olumlama ve olumsuzlama için Aristoteles tarafından dile getirilen tanım, daha sonraki mantıkçılar tarafından özü itibariyle korunarak sürdürülmüştür. Buna göre olumlu önerme, bir şeyin bir şey hakkında onaylanmasıdır. Olumsuz önerme ise bir olumlu önermeye karşıt veya sorulmuş bir soruya karşılık olarak bir şeyin bir şey hakkında onaylanmamasıdır (Aristoteles, 2002: 17a 25-26, 13; Aristoteles, 2011: 72a, 11; İbn Rüşd, 1992a: 89).

Basit bir önerme, konu ve yüklem denilen en az iki temel unsurdan meydana gelmektedir. Bu iki unsurun varlığı, önerme için yeterli olmadığı için "bağ" denilen ilintisel olarak üçüncü bir unsurun devreye girmesi gerekmektedir. Bağ, bir niteliği ya konuya yükler ya da bu niteliğin konuyla ilgisinin olmadığını ifade ederek varsayılan yüklemeyi kaldırır. Eğer bağ, yüklemi konuya yüklüyorsa buna olumlu önerme, eğer yüklemeyi engelliyor veya kaldırıyorsa buna da olumsuz önerme denir. Bu işlem, bağ aracılığıyla yapılmaktadır. Çünkü mantığı var eden ilişkiselliğin nedenselliği bağdan kaynaklanmaktadır. *"Kitap beyazdır"* ve *"kitap beyaz değildir"* önermeleri gibi. İlk önermede "beyaz" yüklemi, "kitap" konusu hakkında "dır" bağıyla olumlanırken, ikinci önermede "beyaz" kavramı, "değil-dir" bağıyla olumsuzlanmıştır.

2. Belirsiz Önermeler

[1] Spinoza ve Leibniz gibi filozofların "sonsuz" kavramını olumlu bulmalarının mantıksal değil, ontolojik açıdan olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bir niteliğin bir konu hakkında onaylanması veya onaylanmaması, önermenin mantıksal yönünü ifade etmek için yeterlidir, ancak bu, formel açıdan bir geçerliliğe sahiptir. İfade edilen söz konusu formu mantıksal olarak değil de epistemolojik olarak değiştiren durumlar söz konusudur. Bu durum, önermede yer alan konu veya yüklemden birini ya da her ikisini anlamsal olarak olumsuzlama şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkçede "olmayan" sözcüğüyle yapılabilmektedir. *"İnsan beyaz olmayandır"* gibi. Önermenin unsurlarından birinin sözcük olarak olumsuzlanması durumunda basite indirgenebilse de önerme için ortaya basit olmanın dışında *belirsiz/infinite* diyebileceğimiz bir kategori ortaya çıkmaktadır. Klasik Latince yazılmış eserlerde bu türe *nomen infinitium*, Arapça yazılmış metinlerde de buna *ma'dûle* denilmiştir (Boethius, 1998: 51; Wolfson, 1947: 173). Önermenin unsurları, bu durumda belirli veya belirsiz olarak da nitelendirilebilir. "İnsan" belirli iken "insan olmayan" belirli değildir. Belirsiz denilmesinin nedeni, işaret edilen varlığın "insan olmayan" dışında ne olduğunun belirtilmemesidir. Bununla sayısız şey kastedilmiş olma ihtimali vardır.

Basit önermelerin öğeleri saltık olarak alınırken, belirsiz önermenin öğeleri tümlenerek veya bir sözcükle olumsuzlanarak alınabilir. Bu durumda önermenin epistemik veya anlamsal gönderimi değişmektedir. Bu nedenle de yeni bir önerme tipi ortaya çıkmaktadır. Buna göre bir önermenin öğelerinden birini veya her ikisini tümleyerek olumsuzladığımızda veya önermeyi yoksunlaştırdığımızda basitlerle birlikte dört farklı önerme tipi ortaya çıkmaktadır.

1) Hem konu hem de yüklemin belirli olduğu önermeler: *"İnsan beyazdır"* gibi.
2) Konunun belirli, yüklemin belirsiz olduğu önermeler: *"İnsan beyaz olmayandır"* gibi.
3) Konunun belirsiz, yüklemin belirli olduğu önermeler: *"İnsan olmayan beyazdır"* gibi.
4) Hem konunun hem de yüklemin belirsiz olduğu önermeler: *"İnsan olmayan beyaz olmayandır"* gibi (İbn Rüşd, 1992a: 102).

Bu önerme türlerinde öğelerden biri veya her ikisi, sözcük olarak tümlenerek olumsuzlansa da bu, önermeyi mantıksal olarak olumsuz kılmaya yetmemektedir. Çünkü önermede olumsuzlama, konu veya yüklemden birini veya her ikisini olumsuzlamakla değil, onların ilişkilerini olumsuzlamakla gerçekleşebilir. Bu durumda yukarıda saydığımız önermelerin sırasıyla olumsuzlamaları şu şekilde ifade edilebilir.

1) "*İnsan beyaz değildir*"
2) "*İnsan beyaz olmayan değildir*"
3) "*İnsan olmayan beyaz değildir*"
4) "*İnsan olmayan beyaz olmayan değildir*" gibi.

Görüldüğü üzere bu önermelerde konu ile yüklemin ilişkisi kesilerek önermeler olumsuzlaştırılmıştır.

Bu türden önermelerin durumuna ilişkin bir hususa dikkat etmek gerekir. Bu türden önermelerin konularının belirsiz veya salt olarak olumsuzlaştırılması önermenin mantıksal yorumlaması bakımından bir değişim meydana getirmemektedir. "İnsan" veya "insan olmayan" konuları arasında önermeler ve çıkarımlar mantığı açısından bir fark söz konusu değildir. Burada önemli olan önermenin epistemolojik yorumlaması ve tasımlardaki çıkarımların mantıksal boyutudur. Bu da yüklemi olumsuzlamakla ortaya çıkabilir. Bunun nedeni, mantıksal değerin yüklenilen öğede değil, yükleyen veya yüklem olan öğede meydana gelmesidir. Örneğin *"insan olmayan beyazdır"* önermesinde beyazlık "insan olmayan"a yüklemiştir. *"İnsan olmayan beyaz olmayandır"* önermesinde ise "beyaz olmama" insan olana yüklemiştir, ancak bu epistemik açıdan beyaz olmaklığı kaldırmaya neden olmaktadır. Konu, yüklem aracılığıyla tanındığı ve bilindiği için bu açıdan yüklem daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle de belirsiz önermelerde konu değil, yüklemin durumu mantıksal değerlendirmeyi ve çıkarımın sonucunu belirlemektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3. Basit Olumlu-Olumsuz ve Belirsiz Olumlu-Olumsuz Önermelerin Farkı

Yukarıda değindiğimiz gibi her iki türden önermeler birbirinden farklıdır. Bunlardan özellikle *"insan beyaz değildir"* ve *"insan beyaz olmayandır"* şeklindeki basit olumsuz ile belirsiz olumlu karıştırılabilmektedir. İbn Rüşd, her iki tür önermenin aynı yargıyı verdiğinin düşünülmesinden dolayı iki şekilde yanılmanın doğmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Birinci yanılma öncüller, ikinci yanılma ise sonuç önermesiyle ilgilidir (İbn Rüşd, 1992b: 271). Bir tasımın geçerli sonuç verebilmesi için tasımın kurallarından biri olan her iki öncülün olumsuz olmaması gerekir. Başka bir ifadeyle tasımın sonuç vermesi için öncüllerden en az bir tanesinin olumlu olması gerekir. Öncüllerden biri basit olumsuz, diğeri ise belirsiz olumlu olması durumunda tasımı oluşturan kişi, her iki öncülün olumsuz olduğunu düşünerek bu tasımdan geçerli bir sonucun çıkmayacağı yanılgısına düşebilir. Örneğin;

- *Hiçbir insan olmayan düşünen değildir*
  Her ağaç insan olmayandır
  O halde Hiçbir ağaç düşünen değildir.

Bu tasım birinci şekilden "Celarent" modunda geçerli bir tasımdır.

İkinci yanılma sonuç önermesiyle ilgilidir. Gerçekte belirsiz olumlu olarak sonuç vermiş bir tasımın basit olumsuz olarak sonuç verdiği hatasına düşülebilir. Örneğin;

- *Bütün insanlar ölümsüz olmayandır*
  Aristoteles insandır
  O halde Aristoteles ölümsüz olmayandır.

Bu çıkarım da "Barbara" modunda sonuç önermesi belirsiz, ama geçerli olan bir tasımdır.

İbn Rüşd'ün çözümlemesine göre eğer *"Sokrates beyaz olmayandır"* gibi belirsiz olan bir önerme, *"Sokrates beyaz değildir"* gibi olumsuz bir önermesinin yerine kullanırsa veya onunla aynı hükümde görülürse bu durumda her şeyin ya "beyaz" ya da "beyaz olmayan" olarak görülmesi gerekir. Oysa yok olan şeylerin tamamı ve varlığa gelmeyen şeylerin önemli bir kısmı böyle değildir. Benzer şekilde *"Sokrates yürümemeye güç yetirendir"* önermesi, *"Sokrates yürümeye güç yetiren değildir"* önermesinin yerinde düşünülürse tıpkı *"Sokrates yürümeye güç yetirendir"* ve *"Sokrates yürümemeye güç yetirendir"* iki önermenin doğrulukta bir araya geldikleri gibi olumluluk ve olumsuzluk bir tek şeyde bir araya gelmiş olur. Ancak "güç yetirmek" ve "güç yetirmemek" ifadelerinde olduğu gibi bu anlamıyla olumluluk ve olumsuzluk bir tek şeyde bir araya gelemezler (İbn Rüşd, 1992b: 272).

İbn Rüşd, belirsiz olumlu ile basit olumsuz karşılaştırmasında belirsiz önermelerin iki temel noktada olumsuzlardan farklı olduğunu ileri sürmektedir. Birincisi, belirsiz önermeler karşıtıyla birlikte tek bir şeyde bulunabilir. İkincisi ise belirsiz bir önermenin konusu ve karşıtı her iki önermeden de soyutlanabilir. Basit olumlu ve olumsuz önermelerin ise bir şeyde bir arada bulunmaları mümkün değildir. Basit olumlu veya olumsuzdan biri varlıktan mutlak olarak soyutlanması da mümkün değildir. Örneğin, "*Sokrates bilgindir*" ile "*Sokrates bilgin olmayandır*" önermeleri, Sokrates'in ölmüş olması durumunda birlikte yanlış değeri alabilirler. Ancak "*Sokrates bilgindir*" ve "*Sokrates bilgin değildir*" önermeleri, zorunlu olarak doğruluk ve yanlışlığa bölündüklerinden dolayı, Sokrates ölü de olsa diri de olsa onun "bilgin" veya "bilgin değildir" niteliklerden/yüklemlerden birinden soyutlanması imkânsızdır. Yani eğer Sokrates "bilgin" ise o zaman "bilgin değildir" yanlıştır. Eğer Sokrates "bilgin değil" ise o zaman da "bilgin olmak" yanlış olur. *"Sokrates yürümeye güç yetirendir"* önermesiyle birlikte *"Sokrates yürümemeye güç yetirendir"* belirsiz önermeleri birlikte doğruluk değerini alabilir. Ancak *"Sokrates yürümeye güç yetirendir"* ile *"Sokrates yürümeye güç yetiren değildir"* önermelerinden biri doğru ise diğeri yanlış olmak zorundadır (İbn Rüşd, 1992b: 272). Bu durumda basit olumlu ile basit olumsuz önermeleri kaşı-olum durumlarında mutlak bir karşıtlığa, yani çelişkiye sahipken; belirsiz

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

önermeler, birlikte doğru veya birlikte yanlış değeri alabildikleri için önermelerin karşı-olum ilişkisinde üst-karşıtlığa veya alt-karşıtlığa sahiptirler.

Basit olumsuz önermeleri anlam itibariyle belirsizlerden daha genel düşünen İbn Rüşd'e göre, basit olumsuz hem var olan hem de var olmayan şeylere uygulanabilirken; belirsiz önermeler sadece var olan şeylere uygulanabilir. Örneğin, *"Anka görendir"* basit olumlu önermeye karşıt, *"Anka gören değildir"* denilmesi doğru iken; *"Anka gören olmayandır"* önermesi doğu değildir. Dolayısıyla belirsizlerde konunun var olması gerekir (İbn Rüşd, 1992a: 83). Buna karşın *"insan adil olamayandır"* önemesi doğrudur. Çünkü bir önceki örneğin aksine ikinci örneğin konusu gerçektir. Basit olumsuzun dış gerçekliğine bakılmaksızın zihinselliği esas alınırken, belirsizliğin sadece zihinselliği değil, aynı zamanda nesnel bir gerçekliğinin olması da gerekir.

Yukarıda esas karışıklığın basit olumsuz ile belirli olumlu önermeler arasında gerçekleştiğine değindir. Bu bilgilerden hareketle basit olumsuz ile belirsiz olumlunun farklarını toparlayıcı bir şekilde ortaya koyup, bunların aynı kabul edilmeleri durumunda ortaya çıkabilecek hatalara değinecek olursak;

1) Basit olumlu ile belirsiz olumlu önermeler tek bir konuya yüklenebilirler: *"Sokrates bilgindir"* ve *"Sokrates bilgin olmayandır"* gibi. Basit önermeler ise tek bir konuda birlikte bulunamazlar.
2) Belirsiz önermeler, karşıt önermeleriyle bir konudan soyutlanabilir: *"Sokrates bilgindir"* ve *"Sokrates bilgin olmayandır"* önermeleri, Sokrates'in ölümünde aynı yanlışlık değeri alabilirler. Ancak bu basitler için geçerli değildir. *"Sokrates bilgindir"* ve *"Sokrates bilgin değildir"* önermeleri, zorunlu olarak her koşulda doğruluk ve yanlışlığa bölünmek zorundadır.
3) Belirsiz önermelerin karşı-olum ilişkileri üst-karşıtlık ve alt-karşıtlığa dâhil olabilir. Basit önermelerin ilişkisi ise çelişikliğe dâhil olmaktadır.
4) Genellik-özellik açısından bir fark söz konusudur. Belirsiz olumlu önerme, basit olumsuzdan doğruluk açısından daha özeldir. Basit olumsuz önermesi, "zalim insan", "zalim ve adil olmayan medeni insan" ve "çocuk" için bir doğruluğa sahipken, belirsiz olumlu önerme ise sadece "zalim insan" için doğrudur. Yanlışlık bakımından genellik-özelik tersinden işlemektedir.
5) Önermeler arasında nesnellik ve zihinsellik itibariyle fark vardır. Belirsiz önermeler nesneldir, basitler ise zihinseldir. *"Anka görendir"* basit olumluya karşıt, *"Anka gören değildir"* denilmesi doğru iken; *"Anka gören olmayandır"* önermesi doğu değildir. Çünkü belirsizlerde konunun var olması gerekir.

İki önerme tipinin aynı kabul edilmesi durumunda çıkarımlar mantığı açısından iki temel noktada hata meydana gelmektedir.

1) Tasımların öncüllerine ilişkin bir hata çıkabilir. Her iki öncülün olumsuz olmaması gereken kuralına aykırı düşünüldüğü hatasına düşülebilir.
2) Tasımın sonuç önermesi belirsiz olduğu halde olumsuz olduğu düşünülerek hataya düşülebilir.

4. Yoksunlu Önermeler

Önermenin olumluluk ve olumsuzluğu bağlamında değinilmesi gereken bir önerme türü daha vardır. Türkçede "yoksunlu" demeyi uygun gördüğümüz bu önerme türü, Klasik Arapça metinlerde *ademî* olarak ifade edilmiştir. Bugünün İngilizcesinde *privative* olarak ifade edilmektedir. Yoksunlu önermeler, belirsiz önermelerde olduğu gibi bir belirsizliğe değil, yüklemin anlamsal olumsuzluğunu/menfiliğini ifade etmektedir. İbn Rüşd, yoksunlu önermeleri, birbirine karşıt olan iki önermenin nitelik bakımından daha aşağı veya değersiz olanı olarak tanımlamaktadır. İyi-kötü, güzel-çirkin, zalim-adil, kar-zarar gibi kavram çiftlerinin daha aşağı olanları yoksunludur. "*İnsan zalimdir",*

"insan cahildir" gibi (İbn Rüşd, 1992a: 103**).** Görüldüğü şekilde zalim kavramı, âlim kavramının ve cahil kavramı da âlim kavramının niteliksel olarak daha değersiz veya aşağı olanıdır.

Yoksunlu önermeler konusunda Aristoteles'in yaklaşımını sürdüren İbn Rüşd'e göre yoksunluk bildiren yüklemler tek bir konuda bulunur. Örneğin "körlük" ve "görmek**"** tek bir konu olarak gözde bulunabilir. Bu nitelikler faklı konulara yüklenemez. Bu açıdan düşünüldüğünde bir konunun yoksunlu bir yüklemle yüklenebilmesi için yoksunlu olan yüklemin karşıtı olan nitelikle yüklenebilme kabiliyetine sahip olması gerekir. Bu konuda "dişsiz (edred)" ve "kör (a'mâ)" gibi Aristoteles'le aynı örnekleri kullanan İbn Rüşd'e göre, ancak bir zamanlar dişleri olan ve gören birisi için "dişsiz" veya "kör" terimleri yüklenebilir. "Kör" terimi görme doğasına sahip olan bir konuya yüklem yapılabilir. Dolayısıyla niteliklerin kabiliyetine ya da var olma potansiyeline sahip olmayan konular, bu tarz yüklemlerle nitelenemez. Bu nedenle yeni doğmuş bir bebek için dişsiz veya canlı olmayan bir varlık için kör denilmesi doğru değildir (Aristoteles, 2014: 12a 26-40, 71-73; İbn Rüşd, 1992: 62). Değindiğimiz bu durum, yoksunlu önermelerin doğasını belirlemektedir. Bu açıdan yoksunlu bir önermeden bahsedebilmemiz için onun anlamsal karşıtı olarak olumlusundan bahsedebilmemiz gerekir.

İbn Rüşd, yoksunluk ifade eden yedi tür nitelikten bahsetmektedir.

1) Bir varlıkta bulunması gereken bir niteliğin gelecekte var olma imkânı olmaksızın o niteliğin bulunmamasıdır. "Kellik" ve "körlük" gibi.

2) Gelecekte olması imkân dâhilinde olan bir niteliğin bulunmamasıdır. "Zenginlik", "fakirlik" gibi.

3) Olması gereken bir şeyin normal bir durumda bulunmamasıdır. "Gözdeki şaşılık" ve bedenin organlarındaki "sakatlık" gibi.

4) *"Tanrı, ölümlü ve bozulur olmayandır"* önermesinde olduğu gibi varlıkta mutlak olarak bulunması söz konusu olan bir şeyin bulunmamasıdır.

5) Bir varlığın cinsinde bir nitelik bulunduğu halde kendisinde bulunmamasıdır. *"Eşek, düşünen olmayandır"* gibi.

6) Bir niteliğin türünde bulunduğu halde kendisinde bulunmamasıdır. "*Kadın, erkek olmayandır"* önermesi gibi.

7) *"Çocuk, akıllı olmayandır"* önermesinde olduğu gibi herhangi bir zamanda bulunan bir niteliğin şu anda bulunmamasıdır (İbn Rüşd, 2004: 22).

İbn Rüşd'ün yedi maddede yoksunlu diye ifadelendirdiği durumların hepsi aynı anlamda değerlendirilemez. Çünkü yukarıda izah ettiğimiz şekilde onun anlayışına göre bunların ilk üçü yoksunlu türüne girerken, geri kalan dört madde ise belirsizlik ifade eden önermelerdir. *Metafizik Şerhi'*nde bu ayırıma gitmeyen İbn Rüşd, *Kitâbu'l-İbâre*'de ise bu iki önerme türünü açıkça birbirinden ayırmaktadır. İlk üç madde anlam itibariyle olumsuz olsa da bir belirliliğe işaret eder ve yapısal olarak olumludurlar. Son dört madde ise İbn Rüşd'ün basit olumsuz ile belirsiz arasında yaptığı ayırım göz önünde bulundurulduğunda bunların aynı olmadığı görülmektedir. "Ölümlü olmayan", "bozulur olmayan" "düşünen olmayan", "erkek olmayan", "akıllı olmayan" ile "ölümlüdür" ve "akılsızdır" gibi yapılar aynı değildir. İbn Rüşd, *Metafizik Şerhi*'nde geçen tasnifteki bu yaklaşımı, eser bağlamında belirsiz durumları da bir çeşit yoksunlu olarak düşünmektedir. Bu yaklaşım, konunun salt ontolojik açıdan ele almasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca ileri sürülen birinci maddenin örnekleri bugün için geçerli değildir, gelecekte bu yoksunluk nitelikleri kaldırılabilir. O nedenle açıklamada değişikliğe

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

gidilmelidir. Bunu, "bugün olmayıp da gelecekte olma olasılığı olan yokluk" şeklinde ifade etmek gerekir. Dolayısıyla 1. ve 2. maddeleri birleştirmek gerekir.

5. Basit, Belirsiz ve Yoksunlu Önermelerin Olumluluk ve Olumsuzluk Açısından Birbirlerini Gerektirme ve Ötelemeleri Bakımından Çıkarımları

Önermeler mantığı açısından olumluluk ve olumsuzluk, sadece önermenin konu ve yükleminden birini veya her ikisini olumsuzlamakla gerçekleşmez, konu ile yüklem ilişkisinin onaylanması veya onaylanmaması şeklinde gerçekleşmektedir. Buna göre yüklem konuya yüklenirse önerme olumlu, yüklem konudan kaldırılırsa önerme olumsuz olur. Bu durumda yukarıda değindiğimiz üç önerme tipinin olumlularının ve olumsuzlarının olduğunu düşündüğümüzde nitelik açısından altı önerme tipi ortaya çıkmaktadır. Bunların birbiriyle gerekleşme ve öteleme bağlamında ilişkileri söz konusudur. Bu durum, bu önermelerin gerekleşme ve öteleme bağlamında çıkarımlarını ifade etmektedir. Altı tür önermeyi öncelikle bir tabloyla gösterip, ardından bunların çıkarım yorumlarını yapamaya çalışacağız.

(1) Basit olumlu "İnsan adildir"	**(2) Basit Olumsuz** "İnsan adil değildir"
(3) Belirsiz Olumsuz "İnsan adil olmayan değildir"	**(4) Belirsiz Olumlu** "İnsan adil olmayandır"
(5) Yoksunlu Olumsuz "İnsan zalim değildir"	**(6) Yoksunlu Olumlu** "İnsan zalimdir"

Tablonun yatay konumunda yer alan önermeler birbirini öteleyen, yani karşıt; dikey konumunda yer alan önermeler ise birbirini gerektiren veya gerekleşen önermelerdir. İbn Rüşd'ün bu tabloya yönelik yorumlarına bakacak olursak;

1) Solda bulunan bütün önemeler sağdakini değillemektedir. Sağdakiler de soldakilerini değillemektedir. Herhangi birisine doğruluk değeri verdiğimizde karşısındakine yanlışlık değerini vermek zorundayız. İlişkileri çelişkisel olduğu için her iki tarafın ne varlıkta ne de yoklukta bir araya gelmeleri mümkün değildir.

2) Doğruluktaki basit olumlu ile belirsiz olumsuz önermelerin gerekleşmesi (1 ve 3): Doğrulukta basit olumlu, belirsiz olumsuzu gerektirmektedir. Ancak bunun tersi doğru değildir. *"İnsan adildir"* önermesi doğru olursa, *"insan adil olmayan değildir"* önermesi de doğru olmak zorundadır. Ancak *"insan adil olmayan değildir"* önermesi, *"insan adildir"* önermesini gerektirmez. Çünkü *"insan adil olmayan değildir"* önermesi, "adil insan", "adil ve zalim olmayan çocuk" ve "medeni olmayan insan" için geçerlidir. *"İnsan adildir"* önermesi ise sadece "adil insan" için geçerlidir. Bu durum, göndergeleri bakımından olumsuz belirsiz önermeyi basit olumludan daha genel kılmaktadır. Görüldüğü şekilde belirsiz olumsuz, üç durumda, basit olumlu ise sadece bir durumda doğrudur (İbn Rüşd, 1992a: 103-104). "Canlı" ve "insan" ilişkisi gibi özelin geneli gerektirdiği gibi genel özeli gerektirmez. İnsan varsa canlı vardır, ancak canlı varsa insan olmak zorunda değildir.

3) Doğrulukta basit olumsuz ile belirsiz olumlu önermelerin gerekleşmesi (2 ve 4): Belirsiz olumlu önerme, basit olumsuz önermeyi gerektirirken bunun tersi doğru değildir. Bu nedenle basit olumsuz, doğrulukta belirsiz olumludan daha geneldir. *"İnsan adil değildir"*

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

basit olumsuz önermesi, "zalim insan", "zalim ve adil olmayan medeni insan" ve "çocuk" için bir doğruluğa/geçerliliğe sahipken, *"insan adil olmayandır"* belirsiz olumlu önermesi ise sadece "zalim insan" için geçerlidir. "Adil olmayan" ifadesi yokluğa işaret etmektedir. Daha önce değinildiği gibi yokluk nitelemesi konunun potansiyel olarak yokluğun karşıt niteliğini taşıması durumunda düşünülebilir. Görüldüğü gibi belirsiz olumlu, bir durum için doğruyken, basit olumsuz üç durum için doğrudur (İbn Rüşd, 1992a: 104).

4) Yanlışlıkta basit olumlu ile belirsiz olumsuzun ilişkilerinde gerekleşme (1 ve 3): Gerektirmede yanlışlık durumları doğruluk durumlarının tam tersi işler. Belirsiz olumsuz, basit olumluyu gerektirir ve basit olumludan daha özeldir. Çünkü *"İnsan adildir"* önermesi, hem "zalim" hem "adil olmayan" hem de "zalim olmayan çocuk" için yanlış iken, *"insan adil olmayan değildir"* önermesi ise sadece "zalim" söz konusu olunca yanlış olur.

5) Yanlışlıkta basit olumsuz ile belirsiz olumlunun ilişkilerinde gerekleşme (2 ve 4): Yanlışlıkta gerekleşme doğruluğun tersi işlemektedir. Yani basit olumsuz önerme, belirsiz olumluyu gerektirmektedir, bunun tersi ise doğru değildir. Bu nedenle basit olumsuz daha özeldir. *"İnsan adil olmayandır"* belirsiz olumlu önermesi, "zalim insan", "zalim ve adil olmayan medeni insan" ve "çocuk" için geçerli/yanlış iken, *"insan adil değildir"* basit olumsuz önermesi ise sadece "zalim insan" için geçerlidir/yanlıştır (İbn Rüşd, 1992a: 104).

6) Yoksunlu önermeler ile basit önermelerin gerekleşmede ilişkileri gerek doğrulukta gerek yanlışlıkta basitlerin belirsizlerle oluşan ilişkileriyle aynı çıkarıma sahiptir (İbn Rüşd, 1992a: 104).

7) Çaprazlara gelince, basit olumlu ile belirsiz olumlu önermeleri (1 ve 4), bir kısmının adil olduğu diğerlerinin ise sadece var olup adil olmadıkları durumda birleşebilirler. Basit olumlu ile yoksunlu olumlu önermeler (1 ve 6), bir kısmı adil bir kısmı zalim olduğunda birleşir. Basit olumsuz ile belirsiz olumsuz (2 ve 3), insanlar belirsiz olduklarında veya bir kısmının adil bir kısmının adil olmadığında doğrulukta birleşirler. Basit olumsuz ile yoksunlu olumsuz (2 ve 5), insanlar içinde kesinlikle adil ve zalim olmadıklarında veya bir kısmının adil bir kısmının zalim olduğu durumlarda birleşir (İbn Rüşd, 1992b: 273).[2] Bunların dışındaki önermeler karşıtlık ilişkisi içindedirler.

Sonuç

Kavram salt olarak olumluluk ve olumsuzluk değerini almaz. Bir kavram, kavram düzeyinde dilsel olarak bazı ekler ve "olmayan" ifadesiyle olumsuzlanabilir. Burada kavrama ilişkin oluşan olumsuzlama, kavramların önermesel bir anlam düzeyine çıkarıldığı için olumsuzluk niteliği verilebilmektedir. Dolasıyla epistemik bir durum değişimine gidilmeksizin bir kavramın olumlamasından veya olumsuzlamasından bahsedilmez.

Mantıksal olumlama ve olumsuzlama en az iki öğenin ilişkilendirilmesiyle yapılabilir. Buna göre önermeyi var eden konu ve yüklem denilen iki temel öğeden birinin diğerine bağ aracılığıyla yüklenmesini veya yüklenmesinin olmadığını bildirmekle öneme ortaya çıkmaktadır.

Herhangi bir olumsuzluk eki veya "olmayan" olumsuzluk ifadesini almamış önermeler basit olarak olumlu ve olumsuza bölünür. Ancak konu veya yüklem öğelerine "olmayan" ifadesi eklenerek tümlendiğinde formel olarak olmasa da epistemik olarak önemenin durumunu değiştirmektedir. Bu türden olan önermelere belirsiz önermeler denilmiştir. Belirsiz öneme, bir konunun ne olduğunu değil, konu ve yüklemden birinin veya her ikisinin sadece ne olmadığını ifade eden önermelerdir. Bu durumu göz önünde bulundurduğumuzda önermenin öğelerinden salt ve belirsiz aldığımızda dört çeşit önerme

[2] İbn Rüşd çaprazlara dair ilişkileri eksik bırakır. Bunun dört ilişki biçimini İbn Sînâ'da görmek mümkündür. Bkz. İbn Sînâ, *Kitâbu'ş-Şifâ: Yorum Üzerine (İbâre),* çev. Ömer Türker, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 80.

ortaya çıkmaktadır. Ancak bunlardan mantıksal öneme sahip olanlar yüklemin olumsuzlandığı önermelerdir.

Söz konusu dörtlü önerme türlerinde en çok karıştırılan basit olumsuz ile belirli olumlu önermelerdir. İbn Rüşd, bu iki türün aynı sayılması durumunda iki tür hatanın çıkabileceğine işaret etmektedir. İlki, öncüllerin her ikisinin de olumsuz sanılmasıyla ilgiliyken, ikincisi, sonuç önermesinin belirsiz olumlu olduğu halde basit olumsuz sanılmasıyla ilgilidir. Ve yine İbn Rüşd iki tür arasında dört temel farka değinmektedir. Birincisi, belirsiz önemlerin karşıtıyla aynı şeyde bulunmasının mümkün olmasıdır. İkincisi, belirsizlerin karşıtıyla birlikte aynı konudan soyutlanmasının mümkün olmasıdır. Ancak bu durumlar, basitler için geçerli değildir. Üçüncüsü, basitlerin belirsizlerden daha genel olmasıdır. Basitler hem var olan hem de yok olanlara uygulanabilirken belirsizler sadece var olanlara uygulanabilmektedir. Bundan dolayı belirsizlerin karşı-olum ilişkileri üst-karşıt ve alt-karşıt olarak şekillenirken, basitlerin ilişkisi çelişkisel olarak gerçekleşmektedir. Dördüncüsü ise basit ve belirsiz önermelerin zihinsellik ve nesnellik açısından ayrımları vardır. Basit önermeler zihinsel iken, belirsiz önermeler nesneldir.

Söz konusu iki tür önermenin dışında yüklemi sadece anlamsal olarak olumsuzlayan önermeler de vardır. Bunlara da yoksunlu önerme denilmiştir. İbn Rüşd yoksunlu önermeyi iki karşıt nitelik arasında daha aşağıda olan önermeler olarak tanımlamaktadır. Ona göre yoksunlu önermelerin temel doğasını ortaya çıkaran şey onların tek bir varlıkta ortaya çıkmalarıdır. Buna göre "körlük", "görme" nitelikleri bunlara kabiliyeti olan, yani gözleri olan bir varlıkta ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda İbn Rüşd bu özelliklere sahip olan yedi farklı yoksunluk saymaktadır.

Bu anlatılanlardan basit, belirsiz ve yoksunlu olmak üzer üç tür önerme türü ortaya çıkmaktadır. Her birisinin olumsuzunu da aldığımızda bunun sayısı altıya çıkmaktadır. Bu altı tür önermenin gerekleşme ve öteleme bağlamında ilişkisel çıkarımları söz konusudur, bu da onların epistemolojik değerlerini belirlemektedir.

Kaynakça

Aristoteles. (2011). *İkinci Çözümlemeler*, (Ali Houshiary, Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (2014). *Kategoriler*. (Saffet Babür, Çev). Ankara: İmge Kitabevi.

Aristoteles. (2002). *Yorum Üzerine* (Saffet Babür, Çev.). Ankara: İmge.

Boethius. (1998). *Commentary on De Interpretation.* ed. C. Meiser, Vol. I. New York. Cornell University Pres.

İbn Rüşd. (2004). *Metafizik Şerhi (Telhisu mâ ba'de't-Tabiâ)* (Muhittin Macit, Çev.). İstanbul: Litera.

İbn Rüşd. (1992a). *Telhisü Mantiku Aristo, Kitâbu'l-İbâre.* Tahk. Cerar Cehami, Daru'l- Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî.

İbn Rüşd. (1992b). *Telhisu Mantiku Aristo, Kitâbu'l-Kıyâs*. Tahk. Cerard Cehami, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî.

İbn Rüşd. (1992c) *Nassu telhisu mantıku Aristo kitâbi'l-Kâtigûriyâs ev kitabi'l-makûlât*. Thk. Gerard Gihamy. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî.

İbn Sînâ. (20069. *Kitâbu'ş-Şifâ: Yorum Üzerine (İbâre).* (Ömer Türker, Çev). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Özlem, D., (2022). *Mantık,* Ankara: Notos Kitap.

Wolfson, H. A., (1947). "Infinite and Privative Judgements in Aristotle, Averroes and Kant*". Philosophy and Phenomenolojical Rasearch*, v. 8, Issue 2.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KAVRAMI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ÇÖZÜMLEME

Doç. Dr. Muhammet Nasih ECE
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mantık Anabilim Dalı
hermesece2009@hotmail.com

Özet

Kavram, kavramaktan gelen Türkçe bir terim olarak zihnin bir nesneyi maddesinden soyutlayarak kendisinde yaratmasıdır. Kavrama, duyumsama ve imgeleme işlemlerinden sonra nesneyi anlamaya dönük üçüncü dereceden gerçekleşen bir işlemdir. İdrak sürecine göre, insan öncelikle nesneleri duyular aracılığıyla algılar, duyumsama ile birlikte nesneler zihne taşınır. Zihne taşınan varlıklar, zihinde maddesi ve tekilliği korunarak sadece duyusallığı bırakılmışsa bu varlık düzeyine imge denir. Algılanan nesne, zihinde tekilliğinden ve maddesinden de soyutlandığı takdirde kavram denilen zihinsel varlık seviyesine ulaşılır. Burası kavram düzeyi veya dünyasıdır. Bu son aşamada yaratılan kavram; tümel, soyut, içeriksiz ve formeldir. Bu temel nitelikleriyle kavram, tüm felsefi disiplinlerde ve bilim dallarında sistemlerin kendilerinden başlatıldığı temeller olarak görülmüş ve bu nedenle önemsenerek, çözümlemelere tabi tutulmuştur. Her bir disiplini ve bilim dalını ilgilendirmesi bakımında felsefe ve mantığın ayrıca kavram üzerinde durması gerekli olmuştur. Mantık biliminde kavram, özel bir problem olarak ele alınmış, hatta klasik mantıkta mantık biliminin temelleri olarak kabul edilen mantıksal bir fonksiyon olarak görülmüştür. Kavram denilen gerçekliğin bu derece düşüncenin her alanında söz konusu olmasından dolayı bazı açılardan kavramın incelenmesi ve çözümlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çaba, kavram fenomenini kavramaya, yani anlamaya dönük olacaktır. Bu soruşturma; kavramın neliği, nasıl oluştuğu, kavramın epistemik gerçekliği, kavramın temellendiği idrak aşamaları, kavram ve mantık, kavram ve felsefe, kavram ve bilim, kavram ve imge, kavram ve hakikat gibi oldukça kuşatıcı olan konularda genel bir perspektif sunmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimler: Mantık, Kavram, Felsefe, Bilim, Zihin.

AN ANALYSIS AIMED AT UNDERSTANDING THE CONCEPT

Abstract

The word "concept," a Turkish term derived from the word "to grasp," refers to the mind's act of abstracting an object from its material form and creating it within itself. Comprehension is a third-order process that occurs after perception, sensation, and imagination, and is aimed at understanding the object. According to the cognitive process, humans primarily perceive objects through the senses, and along with sensation, objects are transferred to the mind. When entities are transferred to the mind, and their materiality and singularity are preserved while only their sensuality remains, this level of existence is called an image. When the perceived object is abstracted in the mind from its singularity and materiality, it reaches the level of a mental entity called a concept. This is the level or world of concepts. The concept created at this final stage is universal, abstract, devoid of content, and formal. With these fundamental characteristics, the concept has been regarded as the foundation upon which systems are initiated in all philosophical disciplines and branches of science, and has therefore been considered important and subjected to analysis. Because it concerns each discipline and branch of science, philosophy and logic have particularly needed to focus on the concept. In logic, the concept has been treated as a specific problem, and in classical logic, it has even been considered a logical function, accepted as one of the foundations of logic. Because the concept, as we call it, is so prevalent in every realm of thought, there is a need to examine and analyze it from certain perspectives. This endeavor will be directed towards grasping, or understanding, the phenomenon of the concept. This inquiry attempts to offer a brief perspective on the rather comprehensive topics of what a concept is, how it is formed, its epistemological reality, the stages of understanding upon which it is based, concept and logic, concept and philosophy, concept and science, concept and image, and concept and truth.

Keywords: Logic, Concept, Philosophy, Science, Mind.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Giriş

Epistemolojik olarak kavram, dış dünyaya yönelerek insanın buradaki nesneleri soyutlayarak zihne taşımasıdır. Ontolojik olarak ise çeşitli özelliklere sahip varlık kategorisi olarak anlaşılabilir. Bunun dilsel seviyeye taşınmasına terim veya lafız denilmektedir. Tüm bilim dalları, tüm felsefi disiplinler ve dahi tüm konuşmalar ve yazışmalar için kavramların önemi tartışmasızdır. Çünkü burada üretilen düşüncelerin, mantıksal ifadesiyle önerme ve akıl yürütmeler formundaki ifadelerin temel çekirdek yapıları söz konusudur. Önermeler ve akıl yürütmelerin, yani düşüncenin daha iyi anlaşılması için bunların çözümlenmeleri gerekir ve bu da bizi kavramlara zorunlu olarak götürmektedir. Bu nedenle kavram soruşturması hiçbir disiplinin ilgisinden uzak kalamaz. İnsanın bilgi öznesi olarak en büyük ve en çarpıcı entelektüel boyutu itibariyle tüm epistemik faaliyetlerin başlangıcı olmak açısından kavramları soruşturmak zorunludur.

Mantık bilimi için ise kavramı kavramaya dönük çabanın iki açıdan önemli vardır. Birincisi, mantıksal sürecin (klasik mantık) kavramlarla başlıyor olması veya yargıların çözümlenmesinde temel olması açısından; ikincisi, mantık bilimin ikinci dereceden düşünülürler olarak üretilen kavramsallıkta varlık bulmasıdır.[1] Bununla bağlantılı olarak vurgulanması gereken nokta, mantıksallık denilen fenomenin bizzat bir kavramsallaştırma evreninde başlaması ve orada varlık bulmasıdır.

Kavramsallığın iyi anlaşılmadığı veya kavram bilincinin oluşmadığı bir sahada bilim ve felsefe yapmak mümkün değildir, mümkün olsa da sağlıklı sonuçlar verme ihtimali çok düşüktür. Çünkü kavramın imgeden farkı, terimselleşmesi, dilsel sözcüklerle ilişkisi ve özellikle kavramın nasıl özellikler barındırdığı noktasında ciddi kafa karışıklıkları meydana gelebilmektedir.[2] Kavramların oluşum süreci, kavramlar arası ilişki, kavramların türsel sınıflamaları ve kavramın dil ile olan benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması iyi bir kavram çözümlemesine ihtiyaç duymaktadır. Şimdi bunu belli başlıklarla izah etmeye çalışalım.

1. Kavram Nedir?

Kavram, kendinden oluşan bir varlık sahası veya süreç değil, dış dünyanın nesnelerinden bir süreçle edinilen veya varılan bir safhadır. Kavram veya kavramsallaştırma,

---

[1] Fârâbî, *Kitâbu'l-Hurûf,* çev. Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008), 5. 24; *Şerâitu'l-Yakîn*, nşr ve çev. Mübahat Türker-Küyel (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1990), 56.
[2] Muhammet Nasih Ece, *Felsefe ve Bilimden Önce Standart Mantık* (Konya: Çizgi Yayınevi, 2024), 43-59.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

dış dünyanın/nesnelerin duyu, madde ve tekilliklerinden soyutlanılarak zihinde bunların karşılıklarının meydana getirildiği varlık veya varlık düzeyidir.[3] Nesnenin zihinde yaratılmasıdır. Tamamen zihinsel bir gerçekliğe sahip olduğu için zihinsel bir kavrayış dünyasından bahsedebiliriz. İnsanın tüm epistemik çabalarının kendisinden başladığı ve kendisiyle devam edeceği ilk zihinsel çaba ve adımdır.

2. Kavram Nasıl oluşur?

Epistemik anlamda kavramı konuşabilmemiz için kavrama kadar gelen süreci tespit etmemiz gerekir. Ardından kavram düzeyinde nelerin olduğu, bu düzeyde olmanın ne anlama geldiğinin imkânına sahip olabiliriz. Aristotelesçi anlamda nefsin varlık algısının düzeyleri duyu, imge ve kavramdır. Karşılaşılan nesneler önce duyumsanır, ardından duyusallıklarından soyutlanılarak zihne taşınır. Tüm bilgilerimiz duyuyla başlar. İbn Rüşd'te bu çok açık bir şekilde savunulur. "Bütün parçadan büyüktür" gibi doğuştan kabul edilen bazı önermelerin ne zaman ve nasıl öğrenildiğinin bilinmemesi bunların duyumlardan soyut bir şekilde a apriori olduğunu göstermez. Çünkü tüm duyular kapalı olsa da dokunma duyusu hep açıktır ve dokunma duyusunun zihne yolladığı duyumlar aracılığıyla ortak duyu, ceninin ilk oluşum safhasından itibaren bunun gibi öncülleri kavramaktadır.[4] Bu, tüm kavramlarımızın duyusal kaynaklı olduğunu göstermektedir. Zihne taşındıktan sonra varlığın iki işlemsel durumu söz konusudur. Zihnin birinci aşamasında nesneler henüz kavramsallaştırılmadan imgelenir veya hayal edilir. Ardından zihinsel süreç devam ederse imgeler soyutlanarak kavramsallaştırılır. Böylelikle klasik anlamda üç idrak düzeyi ortaya çıkmış olur. Bunlar;

a) Duyu düzeyi: Duyusallık, duyu düzeyinde bir şeyin; bilfiil duyusal, tekil ve maddi (renk, şekil) olarak algılanmasıdır. Herhangi bir şeyi görmek ve duymak esnasında oluşan durum olarak düşünülebilir.

b) İmge düzeyi: İmgelem, bir şeyin duyumsanarak zihne taşınmasıdır. Zihne taşın bu varlık burada duyumsanmaz, ama tekil ve maddi olarak algılanabilir. Burada bir önceki aşamada var olan duyusallık düşmüştür.

c) Kavram düzeyi: Zihne taşınan bir varlığın duyusallıkta bulunan üç özelliğin ve imgede bulun iki özelliğin atılmış olarak düşünülmesidir. Kavram bu haliyle duyusal, tekil ve maddi değildir. Tümel ve soyuttur.

3. Duyu, İmge ve Kavram Farkı

[3] Özlem Doğan, *Mantık* (İstanbul: Notos Kitap, 2020), 67-72.
[4] İbn Rüşd, *İkinci Analitiklerin Orta Şerhi,* nşr. çev. Hacı Kaya (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), 28.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bunlar değindiğimiz gibi epistemik bir işlem olarak göründükleri gibi ontolojik düzeyler olarak da görünmektedir. Her iki açıdan üç dünyanın farklarını kısaca izah edecek olursak;

a) Duyu, anlık olarak çalışan bir durum iken; imge ve kavram, ikinci dereceden duyulara bağlı tamamen düşünsel düzeylerdir.

b) Duyular, nesne alanın; imge ve kavram, zihinsel anının idrakidir.

c) Duyu ve imgenin konuları tekil varlıklar iken, kavramın konusu tümeldir. Her imge bir tekilin imgesidir, ancak her kavram bir tümelin kavramı olabilir.

d) Duyumsama, tam doluluğa sahip bilfiil bir idraktir. İmge; renk, şekil ve tekil olarak bir doluluğa sahiptir. Kavram ise içi boştur. Formellik oluşturmasının nedeni de içeriksiz olmasından kaynaklanmaktadır. Mantık ve matematik gibi formel disiplinlerin ölçüt kabul edilmesinin nedeni de onların içeriksiz, yani boş olmalarından kaynaklanmaktadır.

e) Duyuda gerçek yaşam, imgede sanatsal yaşam kavramda ise felsefe ve bilimsel yaşam inşa edilir. Bilim ve felsefe tümellerle yapılır, bu nedenle düşünsel olmasına rağmen imgede bilim yapılmaz. Kavram ise bilim ve felsefenin imkânıdır.

4. Kavramın Dereceleri (Birinci ve İkinci Dereceden Kavramlar)

Algılanan nesneler; duyusallıklarından, tekilliklerinden ve maddelerinden soyutlandıktan sonra kavramlar elde edilir. “İnsan”, “ağaç”, “kalem” gibi. Bahsettiğimiz kavramsal düzey, yani üçüncü düzey, varlığı algılamanın son aşamasıdır, ancak kendi içinde bu süreç devam etmektedir. Kavramsal düzeyden tekile dönebilme veya dönememe kavramın kendi içinde düzeyini veya sürecin devam edip etmemesini belirlemektedir. Söz konusu örneklerin tekillerine dönülme durumu söz konusudur. Örneğin “insan”dan “bir insana”, “ağaç”tan “bir ağaca” ve “kalem”den “bir kaleme” inilebilir. Bu durumda somutuna indirgenebilir bir kavramsal düzeyden bahsedilebilir. Bunların daha da soyutlanması mümkündür. Bu da somutuna dönülmeyecek veya işaret edilemeyecek bir düzeydir. **“**İnsanlık”, “ağaçlık”, “güzellik” gibi. Bu tür kavramlar tamamen soyuttur. Güzellik güzelden üretilmiş olabilir, ancak bir güzelliğe işaret edilemez ve gösterilmez. O, tamamen soyuttur. Buradaki sınıflama somut ve soyut; soyut ve pür soyut; concrete ve abstract şeklinde ayrımlara tabi tutulmuştur. Pür soyutluk, ikinci dereceden bir nitelikler sahsına ait bir durumdur. Bir tekile işaret edecek şekilde bir isim olmaktan çıkmış, tamamen tekilsiz nitelik durumuna varmıştır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

"Beyaz" ve "beyazlık" gibi. "Beyaz insan" denilebilir, ancak "beyazlık insan" denilmez. Beyazlık kendinden pür bir nitelik olduğu için bir tekile nitelik yapılamamaktadır. Buradaki soyutlama bir isimle bağlantılandırılamayacak kadar bir soyutlama ve somuttan uzaklaşma söz konusudur.

Konuşma, tartışma ve öğretim açısından bu ikisinin en önemli farkı, birinci türden kavramların daima bir tekile veya pratiğe inme imkânın sahip olması veya dolaylı olarak nesneye ilişkin konuşulmasıdır. Ancak ikincisinin böyle bir durumu yoktur. O, tamamen teorik ve kavramın son halini kullanmaktadır. Güzelden bahsetmek ile güzellikten bahsetmek farklı şeylerdir. "İyi-iyilik", "tanrı-tanrısallık", "tin/ruh-tinsellik/ruhsallık", "felsefe-felsefelilik", "bilim-bilimsellik". Dilsel olarak birincisi isim ve niteliktir; ikincisi sıfattır. Sıfatlar isimlerden daha soyuttur. Pür soyut kavram, bağlantısız varlıktır. Tamamen sıfatlaşmak nesneden uzaklaşmak demektir. İsim olmak, nesneyle bireyle bağlantının devam etmesi demektir.

5. Kavram ve Mantık

Mantıksallık denilen fenomen, evrenimizi kavramsallaştıktan sonra varlık bulur. İster somut ister soyut kavram olsun mantıksallığı var eden kavramlar bunlara ilişmek suretiyle meydana gelir. Bu nedenle mantıksallıktan önce şimdiye kadar bahsettiğimiz kavramlar, mantık bilimi açısından mantıksal kavramların varlık nedeni veya kaynağı durumundadır. İyi bir şekilde düşünüldüğünde mantıksallık denilen olgunun daima bir ötekini veya öncesini gerektirmekte olduğu anlaşılabilir ve mantığın eklenti olarak ortaya çıktığın anlayabilir. Dolayısıyla mantıksallık ve mantıksal kavramların tamamı bir ilişkiselliğin sonucu olarak varlık bulmaktadır. Mantıksallık tamamen ilişkiselliktir demesek de ilişkiselliğin mantık için özsel ve zorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Mantık; ilişkisel olarak varlık kazanan bir eklentiselliktir.

Buradan hareketle kavramlar, mantık bilimi açısından mantıksal kavramlar ve olgusal kavramlar şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Olgusal kavramlar, yukarıda değindiklerimiz veya nesnelere ilişkin oluşturulan kavramlardır. Mantıksal kavramlar ise olgusal, yani normal kavramlara ilişerek varlık kazanan kavramlardır. Mantığın kavramlarını örnek vereceksek; konu, yüklem, bağ, önerme, cins, tür, özgülük, özsellik, ilintisellik, tanım, sınıf, bölme, çıkarım, tümdengelim, tümevarım, analoji gibi. Bunun yanında önerme değişkenleri içinde düşünülebilecek "bütün", "hiçbiri", "bazı" gibi nicelik edatları; "ve", "veya", "ise" gibi önerme eklemleri ve "çünkü", "fakat", "ancak" gibi tümce bağlaçları örnek verilebilir. Dikkat edilirse bunların tamamı bir ilişkiselliği gerektiren ve aynı zamanda normal kavramlara veya tözlere

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ilişen/eklenen kavramlardır. Mantıksal terimlerin tamamı kendinden bir anlamı olmayan ve olgusal kavramlara ilişmek suretiyle var olmaktadır. Örneğin konu, bir yüklemin konusudur, yüklem bir konuya yüklenir. Cins, tür, ilinti gibi kavramlar normal "insan" gibi bir kavrama ilişir. Nicelik terimleri bir ismi belirlemektedir, önerme eklemleri isim ve önermeleri ilişkilendirmektedir. Bu nedenle mantık eklenti ve ilişkiselliktir.

Söz konusu ayrımdan dolayı Farabi, İbn Sina, İbn Bacce, İbn Rüşd gibi filozoflar bu açıdan kavramları birinci akledilirler/düşünülürler ve ikinci akledilirler/düşünülürler şeklinden bir ayrıma tabi tutmuşlardır. İkinci dereceden akledilirlerin mantık bilimini var etmesi bakımından bir öneme sahiptir. Bu nedenle birinci dereceden kavramlar ve bu eksende varlık bulan kategoriler, mantığın doğrudan değil, dolaylı konusu olabileceği ileri sürülmüştür. İkinci dereceden kavramların mantığın varlık bulduğu ve kapsama alanın ne olduğu noktasında önemli bir belirleyiciliği söz konusudur. Kavramlar oluşturulduktan sonra bilim yapmanın, yani tanım, çözümleme, karşılaştırma, çıkarım, geçerlilik, doğruluk vb. işlemleri yapmanın imkânını mantıksal kavramlar sunmaktadır. Bu nedenle bu düzey inşa edilmeden yapılan felsefenin mitolojik arınması veya bilimin ne kadar bilim olduğu tartışmalı olmaktan kurtulamayacaktır. Bu nedenle tarih boyunca mantıksız bir bilim ve felsefenin olduğu görülse de buna güvenilmeyeceği ileri sürülmüştür. Veya mantıksız bir düşünce biçimi felsefe denilmeyi hak etmekte midir? Sorusu haklı olarak sorulacaktır.

6. Kavram Gerçeklik Değeri

Hakikat çözümlemesinden önce kavramı; 1) Bir terime dönüşen kavram ve 2) Zihinsel bir varlık sahası olarak kavram (kavram dünyası) şeklinde ayırmak lazım.

Kavramın oluşum sürecinden ve kavramın özelliklerini ortaya koyduktan sonra kavramın zihinsel bir gerçeklik dünyasına sahip olduğu görülmüştür. Özellikle ikinci dereceden olgusal kavramlar ve mantıksal kavramlar için bu kaçınılmazdır. Zihinsel oluşun da duyusal gerçeklikten uzaklaşma anlamına geldiği anlaşılmıştır. Bu nedenle şunu diyebiliriz: Esas gerçeklik duyusal gerçekliktir. İmgesel düzeyde ise azaltılmış bir gerçeklikten bahsedilebilir. Kavram ise söz konusu iki düzeyden de epey uzaklaşmış bir evrene sahiptir. Ancak bu tekillerin kendisiyle okunması gerektiği gerçeğini değiştirmez. Şeyler, kavramsal düzeyde yaratılan kavramsal öğretiyle anlaşılabilir, açıklanabilir ve öğretilebilir.

7. Felsefe ve Bilimin Kavramsallık Durumları

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Bilim duyusal dünyada başla ve kavramsallaştırılır. Bilim, eylem olarak duyuda başlatılır ve öğreti olarak kavramsallaştırılır. Öğreti olarak kavramsallaştırılsa da ontolojik olarak duyusal dünyanın alanında varlık bulur ve oraya dönük çözümlerde bulunur.

Felsefe ise olgusal deneyimlerin bilgisinden yani bilimden hareketle oluşsa da ontik ve problematik olarak tamamen kavramsaldır. Örneğin, bir insanın maddi olarak varlığına ilişkin bilgiler bilimsel iken, maddeyle bağlantılı varlık gösteren, ancak onu aşan insanın tümelde ne olduğu, düşünce sahibi oluşu, bir amacının olup olmaması, özgürlük gibi sorunlar tamam kavramsal olduğu için felsefenin konusudur. Yani felsefe tamamen kavramsal bir dünyaya ait olmakla bilimden ayrılmaktadır. Burada sergilediğimiz yaklaşım, felsefe ve bilimden sonra ve ona bağlı olarak varlık bulacağı ve H. Reinchabach'ın "bilimsel felsefe" ifadesini önemsememiz gerektiğini göstermektedir.[5]

Felsefe ve bilimin tekil olan nesneye dönük bir tarafı bulunsa da kavramlarla yapılmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle şeylere ilişkin öğretimin yolu kavramsal düşünmede ve kavramlarla yapılmaktadır. Duyu ve imge gerçek ve tekil yaşamın alanı, ancak düşünmenin alanı da kavramsal alandır. Birinci düzeyde kavramlarla düşünülür, iki dereceden olan mantıksal kavramlarla düşünce disipline edilir. Burada vurgulamaya çalıştığımız Platoncu değil, Aristotelesçi bir anlamda oluşan kavramsallıktan bahsediyoruz. Tekilde ve nesnede varlık bulan veya onlardan bağımsız olmayan bir kavramsallık söz konusudur. Felsefe ve bilim öğretimi için kavramsal düzey zorunludur. İmgesel düzey de sanat için kaçınılmazdır. Çünkü sanat da bu düzeyde varlık kazanmaktadır. İmge ve kavrama bağlı olarak oluşan sanat ve bilimlerin hakikat değeri farklılaşmaktadır.

Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir ki bu da insanların idrak düzeydir. Kavramsal eğitim almamış zihinlerin seviyesi duyusal ve imgeseldir. Bunun için bu insanlara bir şey anlatmak için imgesel yöntemler kullanılmıştır veya kullanılması gerekmektedir. Kavramsal düzeyin zihnin belli bir eğitimiyle ulaşılan bir düzey olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle felsefe ve bilim belli bir zihinsel eğitim almış kesimlerin ilgi sahasıdır. Özellikle felsefe tamamıyla böyledir. Retorik ve poetik imgesel düzeyde olan insanların disiplini olmuş ve buradaki insanları ikna etmenin araçları olarak kullanılmıştır.

[5] Hans Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, çev. Cemal Yıldırım (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 147; *Bilimsel Felsefe*, Asaf Veziroğlu (Ankara: Dorlion Yaynları, 2024), 52; Hasan Aydın," Hans Reichenbach'ta Klasik Mantığın Yetersizliği ve Sembolik Mantığın İşlevselliği Sorunu", *VII. Mantık Çalıştayı Kitabı,* edt. Vedat Kamer-Şafak Ural, (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2017), 92.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Sonuç

Kavram öğretisi, her türden disiplinin ilgisini çekmek zorunda olduğu bir alandır. Çünkü tüm düşünsel ifadelerin nihayetinde çözümlendiği nokta kavramlardır. Başlangıç noktası anlaşılır kılınmadan sonraki kısımların anlaşılması zordur. Bu nedenle yapı oluşturan parçaların dikkate alınması gerekir. Klasik mantık bu açıdan kavramları mantık biliminin de başlangıcı olarak kabul etmiştir. Çünkü esas konusu olan akıl yürütmeler önermelerden, önermeler de kavramlardan oluşmaktadır. Doğrudan olmasa da dolaylı olarak ilgilenmek zorundadır.

Kavram, epistemolojik olarak bir okumaya karşılık geldiği gibi ontolojik olarak da bir varlık türü veya düzeyine karşılık gelmektedir. Epistemolojik olarak kavram duyu ve imgeden sonra felsefe ve bilim yapmanın imkânını oluşturmaktadır. Ontolojik olarak ise tekil, somut olandan ayrı tümel bir soyutluk dünyasını oluşturmaktadır. Bu açılardan kavramın hem hakikat boyutu hem de bilim ve felsefe açısından nasıl bir konum ve değere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere kavramın tüm ifade ve düşüncelerin çekirdeği ve başlangıç noktası olması hem epistemik bir okumanın kendisi aracılığıyla yapılması hem de ontolojik bir varlık sınıfına karşılık gelmesi bakımından her türlü disiplinin ilgisini çekmek zorunda olan bir mesele olduğu için kavramların çözümlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Aristoteles. *Kategoriler*. Çev. Saffet Babür. Ankara: İmge Kitabevi, 2014.

Aristoteles. *Yorum Üzerine*. Çev. Saffet Babür. Ankara: İmge, 2002.

Aristoteles. *Metafizik*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.

Atademir. H. R. *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

Aydın, Hasan. "Hans Reichenbach'ta Klasik Mantığın Yetersizliği ve Sembolik Mantığın İşlevselliği Sorunu". *VII. Mantık Çalıştayı Kitabı,* ed. Vedat Kamer-Şafak Ural, içinde 75-95. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2017.

Birgül, Mehmet Fatih. *İbn Rüşd'de Burhân.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.

Bochensky, I. M. *A History of Formal Logic*. trans. and ed. by Ivo Thomas. Indiana: University of Notre Dame Press, 1961.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2013.

Ece, Muhammet Nasih. "Fârâbî'de Mantık Bilimine İlişkin Bazı Temel Meseleler". *Bilimname* XXXVII (2019/1), 629-660.

Ece, Muhammet Nasih. *Felsefe ve Bilimden Önce Standart Mantık*. Konya: Çizgi Yayınevi, 2024.

Emiroğlu, İbrahim ve Altunya, Hülya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.

Fârâbî. *Kitâbu'l-Hurûf*. Çev. Ömer Türker İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.

Fârâbî. *Şerâitu'l-Yakîn*. Nşr ve Çev. Mübahat Türker-Küyel. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1990.

İbn Rüşd. *İkinci Analitiklerin Orta Şerhi.* Nşr. Çev. Hacı Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.

Özlem Doğan. *Mantık*. İstanbul: Notos Kitap, 2020.

Patzig, Günther. "Mantık Nedir?". Günümüzde Felsefe Disiplinleri. Trc. Doğan Özlem. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990.

Reichenbach, Hans. *Bilimsel Felsefe*. Çev. Asaf Veziroğlu. Ankara: Dorlion Yayınları, 2024.

Reichenbach, Hans. *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*. Çev. Cemal Yıldırım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ PERSPEKTİFİNDEN "SARIKIZ EFSANESİ"

Yeliz ELPE
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, https://orcid.org/0009-0006-7364-9574
22280992@stu.omu.edu.tr

ÖZET

Efsaneler, sözlü edebiyatın kuşaktan kuşağa aktarılan en eski anlatı türlerinden biri olarak, ait oldukları toplumların değerlerini, normlarını ve ideolojik yapısını yansıtır. Bu anlatılar, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin kurulmasında ve meşrulaştırılmasında önemli bir işleve sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik güncel tartışmalar, klasik efsanelerin yeniden yorumlanmasını kaçınılmaz kılmakta ve bu metinleri feminist eleştiri açısından okunmayı gerekli hale getirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Çanakkale-Balıkesir yöresine ait olduğu düşünülen "Sarıkız" efsanesini feminist eleştiri perspektifiyle incelemektir. Çalışma, efsanede kadın bedeninin nasıl temsil edildiğini, namus kavramının kadın kimliğiyle nasıl özdeşleştirildiğini ve ataerkil söylemin kadın üzerinde nasıl bir denetim mekanizması kurduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, "Sarıkız" efsanesinin üç farklı varyantı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İnceleme sonucunda, efsanede kadının bedeni ve cinselliği üzerinden kurulan söylemin, namus ideolojisiyle birleşerek kadını suçlanan ve cezalandırılan bir özneye dönüştürdüğü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kültürel anlatılar aracılığıyla süreklilik kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: efsaneler, toplumsal cinsiyet rolleri, Sarıkız

1.GİRİŞ

1.1 Efsaneler

Dünyanın birçok yerinde topluluklar yaşadıkları deneyimleri, tecrübeleri, edinilmiş bilgileri sözlü olarak gelecek nesillere aktarmaktadır. Halklar kendi deneyim ve tecrübelerini gelecek nesillere aktararak bunları yaşatmaya devam etmektedir. Bu sözlü kültür ortamında halk tarafından birden fazla yöntem kullanılmaktadır. Bunların içerisinde efsaneler ahlaki ve kültürel değerleri aktarma konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Başka bir deyişle eskilerin ve yenilerin birleşimi anlamına gelen efsaneler, anlatılan kişilerin de zihnine yer ederek gelecek nesillere aktarılmasıyla kültürel değerlerin devamını sağlamaktadır.

Flores, Andrea, Solano ve Natalia (2012) efsaneleri toplumların, isteklerini yansıtacak şekilde hayallerini, değerlerini, inanışlarını, kültürlerini zaman içerisinde şekillendirerek anlattıkları sözlü bir anlatı biçimi olarak yorumlanmaktadır. Efsanenin kahramanları da genellikle belli başlı kategorilerden oluşmaktadır. Bunlar vatansever yiğit kahramanlar, mitolojik yaratıklar, insanlar veya hayvanlar, ruhlardır. Efsaneler o toplumda yaşayan insanların zihnine kazınmış olaylardır ve bunların temel amacı hafızalarda yaşanan olayları aktarmak ve ahlaki, kültürel dersler vermektir.

Sakaoğlu (2018) efsaneleri inandırıcılık temeline dayanan zamana bağlı belirli olay ve kişilerin anlatıldığı sözlü hikayeler olarak tanımlamaktadır. Langerová (2018) ise efsaneleri tarihte yer etmiş kahramanların anlatıldığı özünü sözlü gelenekten alan hikayeler olarak tanımlamaktadır.

Demir (2013), efsaneyi “İnsan ile insanı, insan ile coğrafyayı, insan ile diğer varlıkları, insan ile maneviyatı birbirine gönül bağı ile bağlayan unsurlardır.” şeklinde tanımlamaktadır. Görkem (2006) ise yaptığı çalışmasında efsaneleri belirli bir üslubu ve şekli olmayan temel amacı inandırıcılık olan kişi ve olaylarla ilgili olan ve doğaüstü özelliklere sahip olabilen bazılarının kaynaklarının çok eskiye dayandığı bilinen sözlü halk edebiyatı türü olarak açıklamaktadır.

1.2 Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet aynı şey değildir. Toplumsal cinsiyet, kadın veya erkek olmakla ilişkili psikolojik, sosyal, kültürel ve davranışsal özelliklere atıfta bulunur. Bu bağlamda biyolojik cinsiyet ise, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönlerine atıfta bulunur. Toplumsal cinsiyet, kültürel bir olgu olmakla birlikte dişi ya da eril olmak ile ilgili toplumun bireylerden beklentilerini kapsar (Dökmen, 2009). Bireylerin doğuştan sahip oldukları cinsiyetler bellidir. Ancak bu cinsiyetlere atfedilen roller ve değerler birbirinden farklıdır. Bu roller toplumdan topluma da farklılık gösterebilmektedir.

Sosyologlar cinsiyeti "kadınsı olmak ve erkeksi olmak arasındaki toplumsal olarak üretilen farklılıklar" olarak tanımlar (Holmes, 2007: 2). Bu tanıma Milestone ve Meyer, cinsiyetin aynı zamanda "erkeklik ve kadınlık kategorilerine atanan toplumsal olarak dayatılan nitelikleri ve davranışları" da içerdiğini ekliyorlar. Öte yandan Goffman, cinsiyeti bir performans olarak tanımlar ve bunun bireylerde bulunan doğuştan gelen bir kimlik değil, daha ziyade belirli tekrarlanan uygulamaların ve özelliklerin ürünü olduğunu ve bu uygulamaların ve özelliklerin iki kategoriye ayrılmasına yol açtığını ileri sürer: eril ve dişil (Milestone vd., 2012: 12-13). Ona göre, erillik ve dişillik, "erkek ve kadınların sürekli olarak erkekler ve kadınlar için tipik ve

uygun kabul edilen uygulamalara katılarak gerçekleştirdikleri cinsiyet rolleri"dir (Milestone vd., 2012: 12-13). Benzer şekilde, West ve Don Zimmerman, cinsiyetin ve özellikle cinsiyete göre davranmanın, günlük faaliyetlere yerleşmiş ve topluma kök salmış bir rutin olduğunu, dolayısıyla bu sosyal kalıpları takip etmenin düşünmeyi gerektirmediğini; otomatik bir faaliyet olduğunu ileri sürmektedir (Milestone vd., 2012: 13).

Kadınlara ve erkeklere toplum içinde her zaman roller atanmıştır. Toplumun, erkekler ve kadınlar tarafından üstlenilen farklı roller aracılığıyla kurulduğu ve sürdürüldüğü, bu rollerin de toplumsal kalıpların temellerini belirlediği ileri sürülebilir. Ancak, roller söz konusu olduğunda aynı ayrıcalıklara sahip değillerdir. Birçok toplumda erkekler egemendir, kadınlar ise erkeklere tabidir. Bu toplumsal model, erkek egemenliği sistemini ifade eden ataerkillikten doğar (Milestone, vd., 2012: 10) ve toplumda var olan tüm biçimleri onu güçlendirmeye hizmet eder. Connell, daha önce de belirtildiği gibi, "[vurgulanan kadınlık, kadınların boyun eğmeye ve erkeklerin ilgi ve isteklerine uyum sağlamasına odaklanır]" (Milestone vd., 2012: 19) olduğunu ortaya koymaktadır. Kadın, erkeklere tabidir ve erkeklerin hizmetindedir. Kadınlar ayrıca, çocuklara ve erkeklere bakmaya istekli ve ilgili olarak da sunulmaktadır (Jackson vd., 2002).

Öte yandan erkeklere de toplumda bir rol atanmıştır. Ataerkilliğin hüküm sürdüğü çağdaş toplumlarda, erkeklerin baskın ve güçlü olduğuna inanılır ve rolleri kesinlikle erkeklikle sınırlıdır. Connell'ın (2009) belirttiği gibi, erkeklik, erkeği fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak güçlü ve kudretli olmanın yanı sıra rasyonel, becerikli ve zeki olarak temsil eder.

Cinsiyetin rolü her zaman ataerkillik tarafından şekillendirilmiştir; bu nedenle ataerkillik, erkeklerin yaşamın tüm yönleri üzerinde egemenlik kurduğu toplumsal bir güç örgütlenmesi olarak tanımlanabilir; sosyal avantaj, siyaset, mülkiyet ve ahlak gibi (Kimmer & Aronson, 2018). Bazı akademisyenlere göre, toplumsal örgütlenme biçimi olarak ataerkillik, erkekleri ve onların ideolojilerini destekler; sadece cinsiyet eşitsizliğini maskeler ve sürdürür (Connell, 2009). Ataerkilliklerin aile yapıları, kültürel değerler ve ekonomiye katılım gibi alanlarda geniş kapsamlı etkileri vardır (Crenshaw, 1991).

Ataerkil sistemler, dünyanın dört bir yanındaki tüm toplumlara yerleşmiş ve kökleşmiştir; bu nedenle, bu durum kadınlar ve erkekler arasında dengesizliğe yol açmakta ve aynı zamanda kadınların olanaklarını ve fırsatlarını kısıtlamaktadır (Chafetz, 2006). Ataerkil sistemler, kadınlık ve erkeklik olarak algılanan şeylere ilişkin görüş ve kavramları etkilemiştir; bu nedenle, bu sistemler bireylerde cinsiyete özgü davranışları etkilemiştir (West & Zimmerman, 1987). Edebiyat, sanat eserleri ve dini metinler gibi toplumsal unsurlar, bu tür cinsiyet kimliklerini yansıtmıştır (Rubin & Reiter, 1975).

Cinsiyet rolleri açısından biyolojinin kader olduğu sonucuna varmadan önce, cinsiyet rollerinin yalnızca kültürden kültüre farklılık göstermekle kalmayıp, aynı kültür içinde zaman içinde de değiştiğini gözlemlemek gerekir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada yüzyıllar önce dilden dile aktarılan Sarıkız Efsanesi'ne toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinden eleştiri getirmek amaçlanmıştır.

2. Sarıkız Efsanesinin Toplumsal Cinsiyet Rolleri Perspektifinden İncelenmesi

Balıkesir-Çanakkale yöresinde yer Sarıkız efsanesinin önemi Türk kültürü için oldukça büyüktür. Kaz dağının simgesi haline gelen efsanenin dini ve etnik kültür farklılıklarından kaynaklı farklı versiyonları bulunmaktadır. Efsaneler incelendiğinde, efsanelerde vurgulanan ilk özelliğin sarıkızın dillere destan güzelliği olmaktadır. "Sarıkız derlermiş onun adına, uzun sarı saçlarından ötürü, tüm köy delikanlıları aşıkmış bu Sarıkız'a..."(versiyon 1). "Gel zaman git zaman Sarıkız'ın güzelliğini çekemeyenler onun hakkında kötü yola düştü diyerek dedikodu yaymaya başlamışlar."(Versiyon 2). "Sarıkız'ın babası yaşlanınca Hacca gitmek ister ve güzeller güzeli kızını Güre köyünde bir imam ailesine emanet eder "(Versiyon 3). Toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinden kadın, genellikle dış güzellik ve dış görünüşle değerlendirilmektedir. Güzellik, estetik, ahlaklı davranış ve erotizm eril tahakküm altında belirlenmiş normlardandır (Güzel, 2013). Kadın kahraman, çoğu kez çok güzel, alımlı, gösterişli ve göz alıcıdır. Güzellik, kadınların görünür kılan ve nitelik kazandıran bir özelliktir (Kurtdaş, 2021).

Efsanedeki erkek kahramana baktığımızda ise dış görünüşten bahsedilmediğini daha çok manevi yönünün vurgulandığı görülmektedir. Sarıkızın babasının hac ibadetine gittiği ve bunu çok istediği vurgulanmaktadır. Yani, efsane bizlere sarıkızı güzeller güzeli olarak tanıtırken babayı ise maneviyatına düşkün bir kişi olarak göstermektedir. Biyolojik yapıdan çok toplumsallaşma süreçlerinden kaynaklanan bu roller, Newmann'ın (2002) belirttiği gibi toplumun inancını, değerlerini, tutumlarını ve beklentilerini yansıtmaktadır.

Efsanede dikkat çeken durumlardan bir tanesi, sarıkızın köydeki erkeklerden tarafından çok beğenilmesi ve birlikte olmak için çaba göstermeleridir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri romantik ilişkinin en başlarında erkeğin başlatıcı rollüne; kadının ise bu role karşılık verdiği tepki verme rolüne göre tasarlanmıştır (Çavdar, 2013). "Sarıkız derlermiş onun adına, uzun sarı saçlarından ötürü, tüm köy delikanlıları aşıkmış bu Sarıkız'a..." (Versiyon 1). *"*Uzun süren Hac zamanında köy delikanlıları kıza evlenme teklifinde bulunurlar."(Versiyon 3). Burada da görülmekte olduğu üzere, Sarıkız köyün erkekleri tarafından beğenilen bir kadındır. Erkekler ise beğenen ve arzuladıkları kadına ulaşmaya çalışan kişilerdir.

Gerek Türk toplumu gerekse diğer toplumlara baktığımızda namus kavramının kadınlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Sirman (2006)'ya göre namus, *"kadını disipline etme amacıyla inşa edilmiş, toplumsal cinsiyet temelli bir şiddet türüdür"* TDK'ya göre namus kavramı, "ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlı olmak" anlamına gelmektedir. Kültürden kültüre toplumdan topluma değişiklik gösteren kavram toplumumuzda kadınla doğrudan ilişkili olarak kabul gören bir kavramdır. Kadınların erkeklerle olan her türlü ilişkisi o kadının namusu hakkında bilgi vermektedir. Nasıl davrandığı, nasıl konuştuğu önemli arz edilmektedir. Hem erkeğe hem de topluma verdiği mesajlar bu şekillerde yorumlanmaktadır. Bu efsanede de üzerinde durulan hususlardan bir tanesi Sarıkız'ın namusudur. Erkekler tarafından iftiraya uğrayarak kolayca lekelendiğini ve toplumdan nasıl dışlandığı görülmektedir. Kadın, töre tarafından belirlenmiş cinsel sakınma kurallarına aykırı davranışlarda bulunursa namusu lekelenmiş sayılır (Hamzaoğlu ve Konuralp,2019). Namusun cinsel ahlaka ilişkin bir değer olması, cinsiyetler arası hiyerarşik düzlemde kadının aleyhine sonuçlanmıştır (Peristiany'den aktaran; Tahincioğlu, 2011: 34). "Sözde Sarıkız kötü yola düşmüş, başka başka insanlarla yatıp kalkıyor diyorlarmış" (Versiyon 1). "Onun hakkında kötü yola düştü diyerek dedikodu

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

yaymaya başlamışlar. Onu lanetli ilan etmişler." (Versiyon 2). Sarıkız'ın iftiraya uğraması sözde namusunun kirlenmesi yalnızca kendisini ilgilendiren bir durum olmamaktadır. Ailesinin diğer bireylerini başta babasının toplum içindeki konumunu da değiştirmektedir. "Sarıkız bu söylentilerin yalan olduğunu biliyor olmasına rağmen babasının bu söylentilerden etkilenmesini gururuna yediremiyormuş." (Versiyon 1). "Baba Hacdan dönünce dışlanır" (Versiyon 3).

Dikkat çeken noktalardan bir tanesi ise Sarıkız'ın babasının bu iftiralara karşı kızını cezalandırmak için ilk olarak şiddeti düşünmesidir. Kadın bu durumda mağdur olsa bile yine bedeli ödeyecek olan kendisidir (Yalçınkaya, 2019). Kadının herhangi bir davranışı kendisinin veya ailesinin namusuna zarar getirirse birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadın çeşitli şekillerde cezalandırılmaktadır (Işık ve Uğurlu, 2009). Bu cezalar kadının öldürülmesi ya da intihara zorlanmasına kadar uzanmaktadır (UNDP, 2005). "Bir zaman sonra Sarıkız'ın babası söylentilere dayanamayıp kızını öldürmek için dağa çıkmış." (Versiyon 1)." Babası da Sarıkız'ı alarak Kaz dağının zirvesine bırakmış." (Versiyon 2). "Baba Hacdan dönünce dışlanır ve kötü yola düştüğünü sandığı kızını öldürmeye karar verir" (versiyon 3). Bireyi içinde yaşadığı toplum; ahlak, namus veya töreye yükledikleri anlamlara göre davranmaya zorlamaktadır (Merkezi, 2008).

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde Sarıkız'ın ermişlik makamına erişmiş olması önemlidir. Sarıkız efsanesinde iftiraya uğrayan mağdur bir kadının ermiş kişi olabileceği görülebilmektedir. Ermiş ya da yaratıcı tarafından mukafatlandırılan kadınların bazı özellikleri vardır. Kendi iç dünyalarında saf ve temiz olmaları, güzel niyetli ve güzel ahlâklı olmaları, kötülük düşünmemeleri, zorda kalanlara yardım etmeleri, azıcık ekmeklerini, arpalarını dahi cömertçe paylaşabilmeleri, namuslarını ölümleri pahasına korumaya çalışmaları, kötü huylu kocalarına, kaynana ve kayınbabalarına, üvey annelerine sabr-ı cemîl göstermeleri vb şeklinde sıralanmaktadır (Kara, 2019). "Sarıkız ibriği dağın zirvesinden uzandığı gibi denizden doldurmuş ve babasına uzatmış. Babası nereden buldun demeden ağzına aldığı tuzlu su yüzünden oracıkta bayılmış." (Versiyon 1). "Bir ara baba kızından su istemiş. Sarıkız hemen şimdi diyerek avuçları ile babasına şu içirmiş, Babası suyu nereden aldın deyince de "elimi uzattım, denizden aldım" demiş. Anne ve baba böylece kızlarının gerçekten ermiş olduklarını anlamışlar ve geri dönmüşler." (Versiyon 2). "Baba abdest almak için kızından acele su ister. Ancak verilen suyun tuzlu olduğunu gören baba şüphelenir ve niçin tuzlu su verdiğini sorar. Kız da "Acele ettiğim için, denizden alıverdim." cevabını verir. "Bu durum karşısında kızının ermiş olduğunu anlayan baba pişman olur." (Versiyon 3).

3. SONUÇ

Çanakkale ilçesinin Ayvacık köyünde yaşayan güzeller güzeli Sarıkız ve babasının göçüyle başlayan efsanenin, birçok farklı anlatımı mevcut bulunmaktadır. Sarıkız efsanesi Türk kültürünün önemli bir parçası olduğu gibi heykelleri, anıtları ve şenlikleri olan bir sembol teşkil etmektedir. Kaz dağının simgesi haline gelmiş bulunmaktadır. Nesilden nesle, dededen, anneanneden toruna aktarılan efsane günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Efsaneye baktığımızda Türk toplumunun kültüründen esintilere rastladığımız gibi toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri görülmektedir. Sarıkız'ın güzelliğine yapılan vurgu, dış görünümünün güzellemesi bunlardan biridir. Toplumda kadının ilk olarak dış görünüşüyle var

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

olduğu ve toplumdaki yerinin kişisel özeliklerden daha çok güzel yahut çirkin olarak belirlendiği görülmektedir. Babanın yani erkek karakterin ise manevi yönüne dikkat çekilmekte olup dış görünüşüyle ilgili detay verilmemektedir. Erkeklerin Sarıkız'ın güzelliği karşısında kayıtsız kalmayıp onu elde etmek için her türlü yola başvurduğunu görülmektedir. Hatta erkekler olumlu yanıt alamadıklarında Sarıkız'a iftira atarak ve namusunu zedeleyerek intikam almaktadırlar. Bazı versiyonlarda da Sarıkız'ın güzelliğini çekemeyenler ona iftira atıp namusunu zedelemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden bakıldığında namus kadının cinselliği ile ilişkilendirilmiş bir kavramdır. Bu iftiralar tüm aileyi etkilemekte Sarıkız'ın babasının itibarının yerle bir olduğu görülmektedir. Kadının namusu ailenin de namusu olarak kabul edilmektedir. Baba ise bu zor durumdan ancak kızını öldürerek kurtulacağını düşünmektedir. Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da lekenen namusun cezası şiddettir. Kadının mağduriyeti ve haksız cezalandırılmasının sonucunda ise Sarıkız ermişlik makamına ulaşmaktadır.

Bu bağlamda inceleme sonucunda, efsanede kadının bedeni ve cinselliği üzerinden kurulan söylemin, namus ideolojisiyle birleşerek kadını suçlanan ve cezalandırılan bir özneye dönüştürdüğü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kültürel anlatılar aracılığıyla süreklilik kazandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Raewyn, W. C. *Gender: In World Perspective*. Polity Press, 2020.

Chafetz, J. S. (Ed.). (2006). *Handbook of the Sociology of Gender*. Springer Science & Business Media.

Connell, R. W. (2009). Gender: In World Perspective (2nd ed.). Polity, Cambridge.

Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Stanford Law Review, 43(6), 1241.

Criollo Flores, M. A. & Sarango Solano, E. N. *Teaching English Through Traditional Ecuadorian Legends To Develop The Reanding And Listening Skilis*, 2012.

Çavdar, D. *Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançları,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.

Demir, N. *Türk Efsaneleri Cilt 1- 2*, Edge Akademi Yayıncılık, 2013.

Dökmen, Z. Y. *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.

Hamzaoğlu, M. ve Konuralp, E. Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneği, *Kadın Araştırmaları Dergisi,* 1(18), 51-65, 2019.

Holmes, M. *What Is Gender? Sociological Approaches*, SAGE Publications Ltd, 2007.

Görkem, İ. *Elazığ Efsaneleri.* Manas Yayıncılık, 2006.

Güzel, E. *Kültürel Bağlamda Kadın ve Güzellik: Türkiye'de Bir İktidar Alanı Olarak Elitler Üzerinden Güzellik Anlayışına ve Bir Tüketim Nesnesine Dönüşen Kadın Sorununa Bakış,* Doktora tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Işık, R. ve Uğurlu, N. S. Namusa ve Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçeklerinin Öğrenci Örneklemiyle Geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, *12*(24), 16-24, 2009.

Kara, A. *Anadolu Efsanelerinde Keramet Sahibi Kadınlar,* Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Kimmel, M. S., & Aronson, A. (2018). The Gendered Society Reader. Oxford University Press, USA.

Kurtdaş, E. M. Kadınların omuzlarındaki ağır yük: "güzellik", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 220-259, 2021.

Jackson, S. & Scott, S. *Gender: A sociological reader*, Psychology Press, 2002

Langerová, Z. Legends in Spanish as A Foreign Language Classes: A Proposal Based on A Task Approach, *Revista Comunicación*, 26(38), 57-67, 2017.

Merkezi, A. B. K. H. İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 17-19, 2008.

Milestone, K. & Meyer, A. *Gender And Popular Culture*. John Wiley & Sons, 2012.

Rubin, G., & Reiter, R. R. (1975). The traffic in women: Notes on the "political Economy" of Sex

Sakaoğlu, S. *Efsane araştırmaları*. Kömen Yayınevi, 2018.

Sirman N. *Önsöz "Namusun Arka Planı". "Haremler ve Kuzenler"*, (çev.) Şirin Tekeli ve Nükhet Sirman. İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

UNDP. *Türkiye'deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri*. Population Association, UNFPA, 2005.

West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. Gender & Society, 1(2), 125–151.

Yalçınkaya, F. Anadolu Efsanelerinde Kadın ve Çocukların Kuşa Dönüşmesi Motifi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *12*(28), 945-955, 2019.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ERİL SİYASET VE CİNSİYET KURAMI ÇERÇEVESİNDE KADIN SİYASETÇİLERİN BİLİŞSEL ALGILARINA İLİŞKİN ZONGULDAK/MERKEZ'DE NİTEL BİR ANALİZ

Yüksek Lisans Öğrencisi DEVRİM DOĞA KARATAŞ[1]
Dr. Öğretim Üyesi BANU AÇIKGÖZ[2]

[1] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, psk.doakaratas@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0000-5179-5091

[2] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, banuacikgoz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3499-2074

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Zonguldak Merkez ilçe siyasetinde yer alan kadın siyasetçilerin profesyonel konumlarını ve rollerini, kentin ağır sanayi ve madencilik geçmişinden gelen maskülen sosyo-ekonomik yapısının şekillendirdiği eril bir toplumsal bağlamda analiz etmektir. Türkiye'de yerel karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin düşüklüğü sürmekteyken, bu çalışma, siyaset alanının kurumsal engellerin ötesinde, bilişsel ve kültürel düzeyde nasıl eril bir çerçevede üretildiğini araştırmayı hedeflemektedir. Temel analiz odağı, bu kısıtlayıcı cinsiyet şeması karşısında kadın siyasetçilerin, siyasi rollerini nasıl tanımladığı, bu eril yapıya karşı uyum sağlama, adaptasyon veya baş kaldırı gibi hangi bilişsel ve davranışsal süreçleri takip ettiğidir. Bu araştırma, siyasal dışlanmanın bilişsel temellerini, Sandra Bem'in Toplumsal Cinsiyet Üretim Şeması Kuramı üzerinden deşifre etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın teorik temelini oluşturan Sandra Bem'in Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı, cinsiyet ideolojisinin yaşamdaki rollerin yorumlanmasındaki etkisinin bilinçsizce nasıl işlediğini açıklayan bir bilişsel süreç teorisidir. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı'na göre bireyler, bilgiyi cinsiyet bağlantılı çağrışımlara göre organize eden bilişsel şemalar geliştirirler. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (Bem Gender Role Inventory, BSRI) ile bu bilişsel yapı, geleneksel rollere sıkı uyum gösteren cinsiyet tiplemesi (kadınsı veya erkeksi) bireylerin yanı sıra hem erkeksi hem de kadınsı olumlu özellikleri birleştirerek durumlara esnek tepki veren androjen bir kişilik tipini ve her iki özellikte de düşük puan alan belirsiz cinsiyet rolüne sahip bir grubu tanımlar. Bu gruplar, kadın siyasetçilerin kendi benlik algıları ile siyaset kurumunun onlardan beklediği rol arasındaki potansiyel çatışmayı analiz etmek için bir zemin sunar.

Bu zemin üzerinde, Bem, cinsiyet bilgisini şekillendiren ve hiyerarşiyi sürdüren üç temel kültürel mercekten bahseder: Androsentrizm (erkek merkezcilik), cinsiyet kutuplaşması ve biyolojik özcülük. Bu kültürel mercekler, siyasi alanda aktif bir cinsiyet üretim şeması yaratarak, kadınların yetkinliklerini örtük olarak değersizleştirir ve rollerini katı bir şekilde ayırır. Androsentrizm, liderlik ve yetkinlik tanımlarını erkek deneyimini standart kabul ederek kadınların meşruiyetini zayıflatırken; cinsiyet kutuplaşması ise kadınların siyasetteki sert

alanların dışına itilmesine neden olur. Biyolojik özcülük, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların doğuştan, değişmez biyolojik temellere dayandığını varsayar ve böylece toplumsal cinsiyet rollerini ve eşitsizliklerini meşrulaştırır. Bu mercekler, Zonguldak gibi geleneksel normların kısıtlayıcı olduğu bir alanda, toplumsal cinsiyetin siyasi dışlanmayı aktif olarak üreten bir şema haline geldiğini göstermektedir.

Tezin ampirik aşaması, Zonguldak Merkez ilçedeki sağ ve sol görüşlü tüm siyasi partilerdeki kadın yöneticiler ve üyelerle yapılacak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayanacaktır. Görüşmelerden elde edilen nitel verilerin Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı üzerinden tematik analizi, kadın siyasetçilerin androjenlik veya belirsizlik gibi bilişsel kimliklerinin, eril siyasi yapıya karşı uyum veya direnç stratejilerini nasıl şekillendirdiğini belirleyecektir. Bu çalışma, elde edilen bulgularla Sosyal Psikoloji ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler alanlarını bütünleştirecektir. Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler perspektifinden, bilişsel şemaların yarattığı cinsiyet tiplemesinin kadınlara yönelik ayrımcılığın bilişsel kökenlerini nasıl oluşturduğu incelenecektir. Beklenen katkı, siyasal alandaki emeğin ve kariyer gelişiminin bilişsel engellerini açıklayarak, yerel yönetimlere ve siyasi partilere, kadınların temsiliyetini ve etkinliğini artırmaya yönelik, bilişsel engelleri hedefleyen cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmeleri için bilimsel bir dayanak sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Yerel Siyaset, Çalışma İlişkileri, Kadın Temsiliyeti, Eril Toplum Yapısı.

A QUALITATIVE ANALYSIS OF THE COGNITIVE PERCEPTIONS OF FEMALE POLITICIANS IS CONDUCTED WITHIN THE FRAMEWORK OF MASCULINE POLITICS AND GENDER THEORY IN ZONGULDAK/MERKEZ

ABSTRACT

The primary objective of this study is to analyze the professional positions and roles of female politicians in the Central District of Zonguldak politics within a masculine social context shaped by the city's heavy industry and mining heritage. Despite the ongoing underrepresentation of women in local decision-making mechanisms in Turkey, this study aims to investigate how the political arena is produced within a masculine framework at the cognitive and cultural levels, beyond institutional barriers. The primary focus of this analysis is on how female politicians define their political roles in the face of restrictive gender schemas and the cognitive and behavioral processes they employ, such as accommodation, adaptation, or resistance, in response to these masculine structures. The objective of this research is to elucidate the cognitive underpinnings of political exclusion by employing Sandra Bem's Gender Production Schema Theory as a theoretical framework.

The theoretical foundation of the study is rooted in Sandra Bem's Gender Schema Theory, a cognitive process theory that elucidates how gender ideology exerts an unconscious influence on the interpretation of roles in life. According to Gender Schema Theory, individuals develop cognitive schemas that organize information according to gender-related associations. The Bem

Gender Role Inventory (BSRI) delineates this cognitive structure, identifying individuals who strictly conform to traditional roles (feminine or masculine), an androgynous personality type that combines both masculine and feminine positive traits and responds flexibly to situations, and a group with an ambiguous gender role that scores low on both traits. These groups provide a basis for analyzing the potential conflict between female politicians' self-perceptions and the role expected of them by the political institution.

In this study, Bem explores three fundamental cultural lenses that shape gender knowledge and perpetuate hierarchy. Androcentrism (male-centeredness), gender polarization, and biological essentialism. These cultural lenses establish an active gender production scheme in the political arena, implicitly devaluing women's competence and rigidly separating their roles. Androcentrism undermines the legitimacy of women by establishing leadership and competence as male-defined standards. Gender polarization, in turn, hinders women's engagement in challenging aspects of politics. Biological essentialism posits that gender differences are rooted in innate, immutable biological underpinnings, thus legitimizing gender roles and inequalities. These lenses demonstrate that in a region such as Zonguldak, where traditional norms are restrictive, gender has become a mechanism that actively produces political exclusion.

The empirical phase of the thesis will entail the conduction of semi-structured in-depth interviews with female managers and members of all right-wing and left-wing political parties, which will be organized in the Central District of Zonguldak. Thematic analysis of the qualitative data obtained from the interviews through the Gender Schema Theory will determine how female politicians' cognitive identities, such as androgyny or uncertainty, shape their strategies of adaptation or resistance to the masculine political structure. This study will integrate the fields of Social Psychology and Labor Economics and Industrial Relations with the findings obtained. From the perspective of Labor Economics and Industrial Relations, the study will examine how gender stereotyping created by cognitive schemas shapes the cognitive origins of discrimination against women. The expected contribution of this study is to elucidate the cognitive barriers to labor and career development in the political sphere. By providing a scientific basis for local governments and political parties, this study aims to facilitate the development of gender-sensitive policies targeting these cognitive barriers. The ultimate objective of this endeavor is to enhance women's representation and effectiveness in the political arena.

Key Words: Gender, Local Politics, Labor Relations, Women's Representation, Patriarchal Social Structure.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TÜTÜN KULLANIMI SADECE BİR BAĞIMLILIK MI YOKSA SÖZSÜZ BİR MESAJ MI?: ANLATI İNCELEMESİ

Funda Yeşilatalı

Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji ve İlaç Bilimleri Enstitüsü
fundayesilatali@outlook.com - ORCID ID: 0009-0000-1051-8434

Prof. Dr. Görkem Yararbaş

Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji ve İlaç Bilimleri Enstitüsü
gorkem.yararbas@ege.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-2993-5577

Öğr. Gör. Dr. İnci Derya Yücel

Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji ve İlaç Bilimleri Enstitüsü
inci.derya.yucel@ege.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7895-0116

ÖZET

Tütün kullanımı, küresel bir halk sağlığı sorunu olmasının ötesinde, psikolojik ve sosyo-kültürel katmanları olan karmaşık bir olgudur. Bu çalışmanın amacı, tütün kullanımının yalnızca biyolojik bir bağımlılık olmadığını; aynı zamanda bireylerin kimlik inşası, aidiyet ve başa çıkma stratejisi olarak başvurdukları "sözsüz bir mesaj" işlevi gördüğünü literatür ışığında araştırmaktır.

Çalışma, konuyla ilgili tıbbi ve sosyal bilim odaklı araştırmaların teorik bir perspektifle yorumlandığı anlatı incelemesi (narrative review) deseninde hazırlanmıştır.

Bulgular, sigara içme ritüellerinin, dumanı üfleme tarzının ve ikram davranışının bireyin ruh halini yansıtan iletişimsel bir nesneye dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda sembolik etkileşimcilik kuramı, tütün kullanımını anlamlandırmada güçlü bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre sigara, farmakolojik bir madde olmanın ötesinde, bireylerin sosyal ortamda ortak anlamlar ürettikleri ve kimliklerini ifade ettikleri bir "sembol"dür. Birey, sigara aracılığıyla çevresine sosyal uyum, yetişkin görünme, bağımsızlık gibi mesajlar vererek sosyal etkileşimi oluşturur.

Tütün kullanımı, biyolojik bağımlılıkla sınırlı kalmayan, sosyal bir aksesuar rolü de üstlenen çok boyutlu bir davranıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinde, bireyin maddeye yüklediği bu sembolik anlamları ve sözsüz iletişim ihtiyaçlarını gözetmesi, bütüncül bir destek mekanizması oluşturulması açısından elzemdir. Çalışma, bağımlılık alanına sosyal hizmet disiplininin bakış açısıyla yeni bir pencere açarak literatürdeki boşluğa dikkat çekmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Anahtar Kelimeler: Tütün Kullanımı, Sözsüz İletişim, Anlatı İncelemesi, Sembolik Etkileşimcilik, Sosyal Hizmet.

1. GİRİŞ

Tütün kullanımı, küresel çapta önlenebilir ölüm nedenlerinin başında gelmekte ve halk sağlığı açısından kritik bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Her yıl yedi milyondan fazla insan tütün kullanımına bağlı nedenlerle uzun süren acılı hastalıklara maruz kalabilmekte ve hayatını kaybetmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2025).

Türkiye için ortaya çıkan sonuçlar incelendiğinde tütün kullanımının, hem genç hem de yetişkin nüfus arasında yaygınlığı devam etmektedir. Bu durum tütün kullanımının yalnızca tıbbi değil, psikolojik ve sosyolojik açılardan da ele alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Mevcut literatür, tütün kullanımında genellikle nikotinin fiziksel bağımlılık yapıcı etkilerine odaklansa da bireylerin bu maddeyi kullanma motivasyonları sadece fiziksel ihtiyaç ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır.

Modern toplumlarda sigara içme davranışı, bireyin duygu durumunu yansıtan, kimliğini ifade eden ve sosyal çevresiyle ilişkisini düzenleyen toplumsal bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreç boyunca "sosyal bir aksesuar" olarak algılanan sigara, değişen sağlık politikaları ve toplumsal normlarla birlikte kamusal onayın zayıfladığı bir nesneye dönüşmüş olsa da bireyler sigarayı halen yetişkin gözükme ve bir gruba ait olma vb. amaçlarla kullanmaya devam etmektedir (Hoek et al., 2022).

Özellikle gençlerde tütün kullanımı, yetişkin görünmeyi sağlayan, özgürlük ve bağımsızlık duygularını beslemektedir. Bu olumsuz davranış, çoğunlukla arkadaş çevresinden özenti ile başlamakta ve tütüne karşı bağımlılık olarak devam etmektedir (Altman vd., 1999; Kutlu, 2002).

Bu çalışmanın odaklandığı problem, tütün kullanımının genellikle biyolojik çerçeveyle sınırlı kalması ve bireylerin bu davranış aracılığıyla kurdukları "sözsüz iletişimin" öneminin göz ardı edilmesi üzerinedir. Araştırma, tütün kullanımını sözsüz iletişim ve sembolik etkileşimcilik kuramı ile birlikte ele alarak; bireylerin bu nesne üzerinden kimliklerini nasıl inşa ettiklerini, aidiyet hissini nasıl geliştirdiklerini ve stresle başa çıkma süreçlerinde tütüne yükledikleri anlamları ortaya koymayı hedeflemektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1.Araştırma Deseni

Bu çalışma, tütün kullanımının biyolojik ve farmakolojik boyutlarının ötesine geçerek, konuyu sosyolojik ve iletişimsel bir perspektifle ele alan bir anlatı incelemesi (narrative review) olarak tasarlanmıştır. Anlatı incelemesi, belirli bir konu hakkındaki mevcut literatürü, teorik bir çerçeve içerisinde sentezleyen, yorumlayan ve eleştirel bir bakış açısı sunan bir yöntemdir. Çalışmada, tütün kullanımı ile "sözsüz iletişim" ve "sembolik etkileşim" kavramları arasındaki ilişkiyi irdeleyen ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır.

2.2 Veri Kaynakları ve Kapsam

Çalışmanın kapsamı, tütün kullanımını sadece biyolojik bir halk sağlığı sorunu olarak değil, sözsüz bir iletişim biçimi olarak ele alan çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Tütün kullanımını anlamlandırmak için sadece maddenin farmakolojik etkilerine bakmak yeterli değildir. Tütün içme davranışının gerçekleştiği sırada bireyin sergilediği beden dili, tütün maddesine atfettiği anlamlar ve bu davranışın belirli bir bağlam içinde hangi sosyal ortamda ortaya çıktığı; hem davranışın sürdürülmesinde hem de tütün bağımlılığının gelişim sürecinde ayrılmaz bileşenlerdir.Bu incelemede, bağımlılık literatürünün yanı sıra psikoloji, sosyoloji ve iletişim bilimleri alanındaki temel eserlerden yararlanılmıştır.

2.2.Teorik Çerçeve ve Analiz

Elde edilen veriler, üç temel kuramsal yaklaşım çerçevesinde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır:

1. **Sembolik Etkileşimcilik Kuramı (Blumer, 1969):** Bireylerin tütün kullanımı ve içme eylemine yükledikleri öznel anlamların sosyal etkileşimle nasıl şekillendiğini anlamak için kullanılmıştır.
2. **Sözsüz İletişim ve Kinesics (Birdwhistell, 1970):** Tütün kullanımı esnasındaki mimikler, beden dili ve ritüellerin iletişimsel işlevini çözümlemek amacıyla temel alınmıştır.

Bu yöntemle, tütün kullanımı üzerine dağınık halde bulunan bilgilerin, bütüncül bir teorik çatı altında birleştirilmesi amaçlanmaktadır.

3. BULGULAR

Literatür taraması ve teorik analiz sonucunda, tütün kullanımının bireylerin yaşamında üstlendiği rollere dair dört ana tema belirlenmiştir. Bu temalar, tütünün biyolojik bir bağımlılık olmanın ötesinde nasıl bir iletişim nesnesi olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

3.1. Sözsüz İletişim Aracı Olarak Tütün Kullanımı

İletişim süreci yalnızca sözcüklerle sınırlı kalmamaktadır. "Kinesics" kavramıyla beden hareketlerinin iletişimdeki rolünü vurgulanmakta ve her hareketin bir bağlam içerisinde anlam kazandığını ifade edilmektedir.

Mandal'ın (2014) belirttiği üzere, insan davranışlarının önemli bir kısmı sözsüz kanallarla gerçekleşmektedir. Sigara içme davranışı da mimikler, duruş ve el-kol hareketleri ile birleşerek zengin bir sözsüz iletişim biçimi oluşturur. Sosyal ortamlarda iletişimi başlatan veya sürdüren bir "buz kırıcı" işlevi görmektedir. Bir ortamda sigara paketini masaya koymak veya sigarayı sinirli bir şekilde söndürmek sözcüklerle anlatılmayan; gruba aidiyet, dostluk gerginlik, öfke vb. kavramların dışavurumudur. Aynı zamanda, sigara ikram etme, ateş isteme veya birlikte sigara molasına çıkma gibi ritüeller, kişilerarası mesafeyi ayarlayan sözsüz iletişim stratejileridir.

3.2. Sembolik Etkileşimcilik ve Tütün Kullanımı

Blumer'in (1969) Sembolik Etkileşimcilik kuramına göre, insanlar nesnelere, sosyal etkileşim yoluyla kendileri için ürettikleri anlamlara göre tepki verirler. Sigara, bu bağlamda sadece yanan bir tütün çubuğu değil, gruba adiyetin bir sembolü, kendini ifade etme biçimi veya stresle başa çıkma stratejisi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Birey, sigarayı tutuşu, yakışı ve dumanı üfleyiş biçimi ile çevresine, içinde bulunduğu duygu durumu hakkında da sembolik mesajlar iletebilmektedir.

3.3.Toplumsal Normlar ve Damgalanma

Son dönem literatüründe, değişen sağlık politikaları ve tütün kullanımı ile ilgili kısıtlama uygulamalarının (dumansız hava sahası vb.), tütün kullanımı davranışını "normal" bir davranıştan "onaylanmayan" bir davranışa dönüştürdüğüne işaret etmektedir (Hoek et al., 2022). Bu durum, kullanıcılar üzerinde bir baskı oluşturmakta, ancak paradoksal olarak bazı gruplarda tütünün "özgürlükçü" ve "muhalif" anlamlarını pekiştirebilmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu anlatı incelemesi, tütün kullanımının biyolojik bağımlılık kavramına indirgenemeyecek kadar çok katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir. Tütün, kullanıcıları için, sosyal aidiyet kazandıkları, duygularını sözsüz bir şekilde ifade ettikleri ve stres seviyelerini düzenledikleri sembolik bir nesnedir.

Elde edilen bulgular, gençlere yönelik yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Emiroğlu ve arkadaşlarının (2014) tıp fakültesi öğrencileriyle yaptığı araştırma, sağlık eğitimi alan bireylerde dahi sigaranın sosyal ortamın bir parçası olarak varlığını sürdürdüğünü ve sigara yasaklarına karşı tutumların çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Aynı zamanda, Çelik ve arkadaşlarının (2021) meslek yüksekokulu öğrencileri üzerindeki çalışması da gençlerin sosyal ortamlarda kolay etkileşim kurma aracı olarak tütün kullanımına başvurduklarını desteklemektedir. Bizim çalışmamızdaki "Sözsüz İletişim Aracı Olarak Tütün Kullanımı" teması, bu literatür bilgisiyle örtüşmekte; sigaranın "iletişim başlatıcı" olarak kullanılabileceğini teyit etmektedir. Birey, sözlü iletişime girmekte zorlandığı anlarda, sigara paketi ile birlikte kurduğu sözsüz iletişimle (ikram etme, ateş isteme) sosyal bariyerleri aşmaktadır.

Benzer şekilde, Yılmaz ve arkadaşlarının (2020) üniversite çağındaki gençler üzerinde yaptığı çalışmada, madde kullanımının arkadaş grubu ve sosyal çevre dinamikleriyle yakından ilişkili olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmaların tümü, genç yetişkinlik öncesinde ergenlik dönemindeki bireyler için önleyici çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, tütün kullanımı biyolojik bir bağımlılık olmasının ötesinde, sosyal bir aksesuar rolü üstlenen bir davranıştır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları ve bağımlılık alanında çalışan diğer profesyoneller, müdahale planlarını oluştururken sadece tıbbi tedaviye odaklanan yaklaşımlar yerine, bireyin tütünle kurduğu sembolik ilişkiyi göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bireyin tütün kullanımı ile karşıladığı "sözsüz iletişim, gruba aidiyet, stresle başa çıkma vb. ihtiyacını ikame edecek; grup çalışmaları, sosyal beceri eğitimleri, ifade edici sanat terapileri gibi sağlıklı başa çıkma mekanizmalarının geliştirilmesi, sigara bırakma stratejilerinin başarısını artıracaktır.

Gelecek çalışmalarda, farklı sosyo-kültürel gruplarda tütünün sembolik anlamlarının ve beden dili ile ilişkisinin (Kinesics) daha detaylı incelenmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Altman, D. G., Wheelis, A. Y., McFarlane, M., Lee, H. R., & Fortmann, S. P. (1999). The relationship between tobacco access and use among adolescents: A four community study. *Social Science & Medicine, 48*(6), 759–775.

Birdwhistell, R. L. (1970). *Kinesics and context: Essays on body motion communication*. University of Pennsylvania Press.

Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Prentice-Hall.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage.

Çelik, Ö., Kadakal, F., Sarar, E., Özdemir, E., & Saraç, S. (2021). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin sigara alışkanlıkları, ilgili etmenler ve bilgi düzeyleri. *Sakarya Tıp Dergisi, 11*(3), 542–553.

Dünya Sağlık Örgütü. (2025). DSÖ raporu: Küresel tütün salgını, 2025: Tütünün tehlikeleri hakkında uyarı. https://www.who.int/publications/i/item/9789240112063

Emiroğlu, P. Ş., Taneri, P. E., Yapa, A. B., Göksal, E., Çakır, R., & İrgil, E. (2014). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve etkileyen etmenler ile sigara yasağına karşı düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 40*(2), 57–61.

Hoek, J., Edwards, R., & Waa, A. (2022). From social accessory to societal disapproval: Smoking, social norms and tobacco endgames. *Tobacco Control, 31*(2), 358–364.

Kutlu, R. (2002). *Sigara içenler arkadaşınızı tanıyor musunuz?* Konya Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.

Mandal, F. B. (2014). Nonverbal communication in humans. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 24*(4), 417–421.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7–24). Nelson-Hall.

Yılmaz, G., İbiş, S., & Aktuğ, Z. B. (2020). Üniversite öğrencilerinin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanma durumları. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(2), 73–80.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

STRENGTHENING SECURITY SECTOR GOVERNANCE: THE ROLE AND DUTIES OF THE POLICE

Nenad Jovanovski[1]

[1]Police Station Commander, B.A. at Military Academy "General Mihailo Apostolski" – Skopje

[*]*jovanovski.neso@gmail.com*

Abstract

Effective Security Sector Governance (SSG) is essential for ensuring that states provide security in a manner that is accountable, efficient, and aligned with democratic norms and human rights standards. Within this context, the police, as the most visible and frequently encountered component of the security apparatus, are pivotal in fostering public trust and upholding the rule of law. This paper examines the roles and responsibilities of the police in promoting good SSG, emphasizing principles such as accountability, transparency, professional conduct, community engagement, protection of human rights, and inter-agency collaboration. It further addresses the global challenges faced by police institutions and explores strategies to enhance governance, oversight, and public confidence. The study underscores the importance of comprehensive reform, democratic supervision, ethical leadership, and the implementation of evidence-based policing practices.

Keywords: police, security, police officers, law

Introduction

Security Sector Governance (SSG) constitutes a cornerstone of democratic governance, ensuring that state institutions deliver security services in an accountable, transparent, and rights-respecting manner. Within the security sector, the police are the most visible and frequently encountered actors, making them central to the promotion of public trust and the maintenance of the rule of law. Effective policing under good SSG requires not only the enforcement of laws but also adherence to democratic principles, respect for human rights, and active engagement with the communities they serve.

In recent decades, the role of the police has evolved beyond traditional law enforcement to encompass broader responsibilities, including community partnership, ethical leadership, and inter-agency cooperation. These expanded responsibilities are critical for addressing complex security challenges and reinforcing citizen confidence in state institutions. However, police institutions worldwide face numerous challenges, such as corruption, lack of accountability, resource constraints, and limited professional training, which can undermine governance and public trust.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

This paper examines the roles and responsibilities of the police within the framework of good SSG. It highlights key principles such as accountability, transparency, professionalism, and human rights protection, while analyzing strategies to strengthen governance, oversight, and public confidence. By exploring these dimensions, the study aims to provide insights into how police institutions can contribute to effective, ethical, and democratic security sector governance.

Theoretical Framework of Security Sector Governance

Security Sector Governance is rooted in principles of democratic control, transparency, accountability, and service delivery (DCAF, 2021). Good SSG ensures that security institutions act in the public interest, use resources responsibly, and operate within legal and ethical boundaries. Typical indicators of good SSG include:

1. **Accountability mechanisms** (internal and external oversight)
2. **Adherence to rule of law**
3. **Professionalization and depoliticization**
4. **Human rights protection**
5. **Public participation and trust**
6. **Efficiency and effectiveness**

Within this framework, police organizations are expected to demonstrate professionalism, impartiality, and lawful conduct.

Core Roles and Responsibilities of the Police in SSG

1. Maintaining Public Order and Safety

A fundamental responsibility of the police is to maintain public order and ensure safety. This includes preventing disorder, responding to emergencies, and managing public gatherings such as protests or large events. Police legitimacy is strongly influenced by their ability to maintain order without violating civil liberties (Reiner, 2010).

Effective public order policing requires proportionality, minimal use of force, and communication strategies that reduce tensions. In democratic societies, policing public assemblies must comply with international human rights standards, especially those governing freedom of expression and peaceful assembly (United Nations, 2014).

2. Crime Prevention and Reduction

Crime prevention represents a proactive and essential component of Security Sector Governance (SSG), requiring police agencies to anticipate and address potential threats before they escalate into criminal activity. Preventive policing strategies commonly include neighborhood patrols designed to increase police visibility and deter crime, public education

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

campaigns that raise awareness about safety practices, and youth engagement initiatives aimed at reducing juvenile delinquency. In addition, approaches such as problem-oriented policing focus on identifying underlying causes of persistent crime patterns, while targeted interventions concentrate resources on high-crime areas to maximize impact. Within this framework, evidence-based policing plays a crucial role, emphasizing the use of data analysis, empirical research, and systematic evaluation to guide decision-making and improve police effectiveness. Sherman (2013) argues that using scientifically tested strategies allows police organizations to allocate resources more efficiently and identify interventions that genuinely reduce crime. By combining preventive measures with data-driven approaches, police agencies contribute to safer communities, strengthen public trust, and lessen long-term pressures on the criminal justice system (Sherman, 2013; Bayley, 2016).

3. Enforcement of Laws and Upholding the Rule of Law

The police are responsible for enforcing national laws and ensuring compliance with legal norms. Their authority is derived from the state but must be exercised within legal constraints. Good SSG requires that law enforcement agencies act impartially and refrain from political influence or corruption (Bayley & Shearing, 2001).

Police actions must respect due process, including arrest procedures, evidence collection, and investigative standards. When police agencies violate rule-of-law principles, public confidence deteriorates rapidly.

4. Protecting Human Rights

Human rights protection is a core obligation under international law. Police officers may use force only when strictly necessary and proportionate (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], 2011). Key human rights responsibilities include:

- Preventing torture and ill-treatment
- Respecting the rights of detainees
- Ensuring non-discrimination
- Protecting the rights of vulnerable groups
- Guaranteeing freedom of assembly and expression

Good SSG ensures that policing institutions integrate human rights training into recruitment, operational procedures, and professional development.

5. Building Public Trust and Community Engagement

Community trust is fundamental to police legitimacy and plays a critical role in shaping effective and democratic policing practices. Community-oriented policing (COP) emphasizes building partnerships between law enforcement and local communities, encouraging collaborative efforts to identify and solve public safety problems (Skogan, 2008). Strong community–police relations lead to several important outcomes, including improved crime reporting, enhanced intelligence gathering, reduced fear of crime, and more effective conflict

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

resolution. When the public perceives the police as fair, respectful, and responsive, citizens are more likely to cooperate, share information, and support crime-prevention initiatives. Moreover, public trust increases voluntary compliance with the law, reducing the need for coercive measures and fostering a sense of shared responsibility for maintaining safety and order (Tyler, 2006). In this way, community trust not only strengthens police effectiveness but also contributes to the broader goals of security sector governance and democratic accountability.

6. Accountability and Transparency

Accountability is a cornerstone of good Security Sector Governance (SSG), ensuring that police institutions operate lawfully, ethically, and in the public interest. Police accountability encompasses several interconnected mechanisms, beginning with internal processes such as professional standards units and disciplinary procedures designed to investigate misconduct and uphold organizational integrity. External oversight bodies—such as ombudspersons, civilian review boards, and parliamentary committees—provide an additional layer of democratic scrutiny, helping to prevent abuses of power and maintain public confidence. Judicial accountability further reinforces these safeguards by allowing courts to review police actions and ensure compliance with the rule of law. Public accountability, supported through media scrutiny and transparent public reporting, encourages openness and responsiveness to community concerns. Transparency more broadly requires that police operations, budgets, and decision-making processes remain accessible to public examination, except in circumstances where confidentiality is necessary for operational safety or legal reasons (OECD, 2019). Through these combined mechanisms, accountability strengthens legitimacy and promotes effective, rights-based policing.

7. Effective Use and Management of Resources

Police institutions must manage budgets, personnel, and equipment efficiently to ensure that resources are used effectively and in alignment with public safety priorities. Good Security Sector Governance (SSG) emphasizes merit-based recruitment processes that attract qualified and ethical personnel, alongside continuous training and capacity development to enhance professional competence. The integration of modern technology is also essential, enabling more accurate data collection, improved communication, and smarter deployment of resources. Additionally, responsible management of vehicles, weapons, and public funds is critical, as these assets must be allocated and utilized in ways that support operational effectiveness and uphold public trust. When corruption and resource mismanagement occur, they severely undermine governance by eroding legitimacy, reducing efficiency, and weakening public confidence in the policing institution. Ensuring transparent and accountable resource management is therefore vital for maintaining the integrity and effectiveness of the police within the broader framework of SSG.

8. Inter-Agency Cooperation

Security threats are increasingly complex, interconnected, and cross-border in nature, requiring police institutions to collaborate closely with a wide range of national and international partners.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Effective inter-agency cooperation involves coordinated efforts with intelligence services to gather and analyze critical information, as well as limited and democratically regulated collaboration with military forces during crises or specialized operations. Police also work alongside customs and border agencies to address issues such as trafficking, smuggling, and illegal migration, while partnerships with social services help support vulnerable populations and prevent crime through early intervention. On the international level, cooperation with organizations such as Interpol and Europol enhances the ability to combat transnational threats including terrorism, organized crime, and cybercrime. Such collaborative frameworks reduce institutional fragmentation and ensure more comprehensive, timely, and efficient responses to evolving security challenges, thereby strengthening national resilience and contributing to global security efforts.

Challenges to Good Police Governance

Despite their critical responsibilities, many police institutions worldwide face persistent obstacles that hinder effective performance and undermine good Security Sector Governance. One major challenge is corruption, which erodes public trust, weakens the rule of law, and enables criminal networks to flourish; issues such as bribery, extortion, and political interference remain widespread in many countries (Transparency International, 2020). Political interference likewise poses a threat to democratic policing, as the use of police for partisan purposes compromises neutrality, accountability, and legitimacy (Bayley, 2016). Inadequate training and low professional standards further contribute to inefficiency and misconduct, with many forces lacking modern instruction in human rights, conflict de-escalation, community engagement, and forensic investigation. These weaknesses often exacerbate public distrust, especially in contexts with historical grievances, ethnic tensions, or incidents involving excessive use of force. Additionally, the militarization of police—characterized by the adoption of military equipment and tactics—raises concerns about disproportionate force and the erosion of civil liberties (Kraska, 2007). Resource limitations, including insufficient salaries, inadequate equipment, and poor working conditions, also increase vulnerability to corruption and reduce operational capacity. Finally, technological and cyber challenges demand updated skills, specialized units, and enhanced inter-agency cooperation, as digital crime and privacy issues evolve rapidly. Addressing these interconnected challenges is essential for strengthening police effectiveness and legitimacy within the framework of modern SSG.

Strengthening Police Roles in Good Security Sector Governance

Strengthening police roles within good Security Sector Governance requires a multifaceted reform approach grounded in democratic principles, professionalism, human rights, and community engagement. Democratic oversight is essential, as mechanisms such as parliamentary committees reviewing police policies, independent civilian complaints bodies, judicial review of police conduct, and freedom of information processes help ensure transparency, accountability, and legitimacy. Professionalization and depoliticization further reinforce these goals by promoting merit-based recruitment, ethical leadership, continuous professional development, and adherence to codes of conduct aligned with international standards, thereby safeguarding the impartiality of police services. A human rights-based approach to policing is equally important, requiring mandatory training, strong monitoring

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

mechanisms, and the integration of human rights indicators into performance evaluations; these measures significantly reduce abuses and strengthen public confidence. Additionally, community policing and public participation serve as vital components of effective police governance, with strategies such as regular town-hall meetings, community liaison officers, collaborative problem-solving initiatives, and engagement with local councils and NGOs helping to build trust, improve communication, and foster shared responsibility for public safety.

5. Transparency and Open Data

Improving transparency is vital for strengthening police legitimacy, as publishing crime statistics, budget allocations, disciplinary outcomes, and operational guidelines enables the public and oversight bodies to assess performance and hold institutions accountable. Beyond transparency, robust anti-corruption strategies are essential to maintaining public trust; these may include establishing strong internal affairs units, ensuring whistleblower protection, conducting regular audits, engaging civil society in external monitoring, and providing adequate salaries and working conditions to reduce vulnerability to corrupt practices. International cooperation and capacity building also play an important role in advancing effective and modern policing. Participation in training exchanges, adherence to international standards such as the UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials, and involvement in global networks dedicated to combating cybercrime and terrorism help police institutions develop specialized skills, strengthen operational capacity, and align with global best practices. Together, these measures contribute to more accountable, professional, and resilient policing systems within the broader framework of Security Sector Governance.

Conclusion

Police organizations play a crucial role in ensuring good Security Sector Governance. Their responsibilities extend beyond law enforcement to encompass human rights protection, community engagement, resource management, and adherence to democratic principles. Achieving good SSG requires a combination of professionalization, accountability, depoliticization, transparency, and community trust. While challenges such as corruption, political interference, limited resources, and public distrust persist globally, comprehensive reform and international standards offer pathways toward more effective and legitimate policing.

As societies evolve and security challenges become increasingly complex, policing institutions must adapt through evidence-based practices, ethical leadership, and strong oversight. Ultimately, the quality of SSG—and the broader stability of democratic governance—depends significantly on how well police fulfill their roles and responsibilities in the service of the public.

References

Bayley, D. H. (2016). *Police for the future*. Oxford University Press.

Bayley, D. H., & Shearing, C. (2001). *The new structure of policing: Description, conceptualization, and research agenda*. National Institute of Justice.

DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance. (2021). *Security sector governance and reform*. https://dcaf.ch

Kraska, P. B. (2007). Militarization and policing—Its relevance to 21st century police. *Policing*, 1(4), 501–513.

OECD. (2019). *Security sector governance: Policy framework*. Organisation for Economic Co-operation and Development.

Reiner, R. (2010). *The politics of the police* (4th ed.). Oxford University Press.

Sherman, L. W. (2013). The rise of evidence-based policing: Targeting, testing, and tracking. *Crime and Justice*, 42(1), 377–451.

Skogan, W. G. (2008). Why reforms fail. *Policing and Society*, 18(1), 23–34.

Transparency International. (2020). *Global corruption barometer*. https://transparency.org

United Nations. (2014). *Guidance on less-lethal weapons in law enforcement*. Office of the High Commissioner for Human Rights.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2011). *Handbook on police accountability, oversight and integrity*

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

STRENGTHENING PROTECTED AREA MANAGEMENT: A GOVERNANCE ASSESSMENT AND PROPOSED ACTION PLAN FOR KALBARIO–PATAPAT NATURAL PARK (KPNP)

Gleshly Dee U. Castillo

Polytechnic University of the Philippines – Open University System

ABSTRACT

Management in Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP) was assessed using four UNDP Good Governance elements: participation, effectiveness and efficiency, responsiveness and equity. Employing a descriptive–evaluative research design, the study compared stakeholder perspective to determine governance status and propose an action plan as basis to strengthen management capacities.

Results indicate that good governance is generally evident in KPNP. Participation was reflected in stakeholder involvement in planning and decision-making, equity was observed in efforts to enhance community well-being and responsiveness was evident in the positive impacts of programs, timely management actions, and favorable relationships with stakeholders. On the other hand, effectiveness and efficiency were demonstrated through resource protection strategies, harmonization of programs with local government units, and continuous capability-building initiatives.

However, significant differences emerged in stakeholders' assessments, suggesting a gap in perspective between local communities and those directly involved in decision-making and implementation. These were attributed to variations on information access, involvement in governance process and expectations from project outcomes. Alternatively, stakeholders shared similar views on key challenges such as institutional and resource constraints and policy implementation issues.

Recommended measures include maximizing stakeholder representation in the management board, reinforcing organizational structure, improving complementation with LGUs and agencies and enhancing communication strategies.

Keywords: Good governance, Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP), management assessment, participation, effectiveness and efficiency, responsiveness, equity

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1. INTRODUCTION

Sustainable development is highly reliant on the effective management of natural resources, and such governance systems must help to reconcile conservation objectives with the demands of the local people. The case of the Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP) is very interesting in that regard, and it exemplifies the application of the Good Governance Framework by the United Nations Development Programme (UNDP). This framework focuses on openness, responsibility, involvement, and responsiveness in management of the natural resources, which is intended to deliver equal and sustainable results to all the stakeholders (UNDP,1997).

Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP) located in Ilocos Norte, Philippines is a vital biodiversity conservation area due to its unique ecosystems and high biodiversity (DENR, 2020). The park does not only play an environmental role but also sustains the lives of the local communities, making the application of sustainable management practices that incorporate ecological, social, and economic goals highly imperative. The presence of communities that depends on its resources for a living underscores the necessity to have governance systems that ensure a balance in conservation and development goals (Smith, 2015; Smith and Rodriguez, 2019).

Although there were attempts to adopt the UNDP Good Governance Framework in KPNP management, there is still a gap in research regarding its overall impact and efficacy. The available literature has been mainly examining individual facets of the framework, e.g. community involvement or environmental surveillance, but has not given an in-depth study of its overall impacts on governance activities and conservation results within KPNP. This paper aimed to bridge this gap by offering a comprehensive evaluation of the UNDP Good Governance Framework in KPNP management, highlighting how it affects conservation activities, community livelihoods, and governance policies (Johnson & Anderson,2018).

This paper entailed interviews with officials of the park, community representatives and other stakeholders to examine how effective the management of KPNP is with regard to community involvement, responsiveness of programs and efficiency of service delivery. It also evaluated the function of the framework in enhancing the ecological integrity of the park, sustainable livelihoods and enhanced partnership between state agencies, civil society and the private sector.

The main purpose of this research is to evaluate the pillars of good governance – Participation, Effectiveness and Efficiency, Responsiveness and Equity – in the context of KPNP management. This assessment was used to generate baseline information on existing governance condition, which would form the basis of future monitoring and enhancement. The assessment examined the inclusivity of decision-making, the equitability of accessing and allocating resources, the responsiveness of management to stakeholders' concern and and the overall attainment park's objectives through wise utilization of resources. This would not only complement the initial management effectiveness assessment but also provide a further insight

into the relationship between good governance practices and effective park management and finally informing strategic improvement and policy development (Williams, 2021).

In essence, this study is also congruent with several UNDP Goals (SDGs)—SDG 16 (Peace, Justice, and Strong Institutions), SDG 15 (Life on Land), SDG 11 (Sustainable Cities and Communities) and SDG 13 (Climate Action). SDG 16 (Peace, Justice, and Strong Institutions) emphasizes that effective, accountable, and inclusive institutions are essential to sustainable development, and evaluation of governance practices in KPNP serves to strengthen the institutional mechanisms supporting transparent and participative management of protected areas. It also contributes to SDG 15 (Life on Land) by highlighting the value of good governance in the conservation of terrestrial ecosystems and the sustainability of biodiversity and to SDG 11 (Sustainable Cities and Communities) due to its emphasis on community involvement and harmonized local activities in the management of KPNP. In addition, the research is consistent with SDG 13 (Climate Action) by emphasizing the importance of properly managed natural parks in ecosystem resilience and climate change adaptation (United Nations [UN], 2015).

Background of the Study

The United Nations Development Programme (UNDP) emphasizes good governance as foundational to sustainable development, particularly in the management of natural resources (UNDP, 1997). The Good Governance Framework advocates for principles such as effectiveness and efficiency, participation, responsiveness and equity. These principles are crucial for effective environmental governance and are particularly pertinent to the management of protected areas like KPNP, where the integration of community needs and conservation goals is vital.

The International Union for the Conservation of Nature (IUCN) (2008) defines protected areas (PA) as “a clearly defined geographical space, recognized, dedicated and managed, through legal or other effective means, to achieve the long-term conservation of nature with associated ecosystem services and cultural values”. Establishment of protected areas is widely recognized as the cornerstone for in situ biodiversity conservation and current data suggest that there are more than 100,000 protected areas in the world which account for only over 12% of the Earth’s surface (Chape, et.al, 2005). Hence, there is a need to protect and manage these areas effectively.

In the Philippines, protected area (PA) is defined in the National Integrated Protected Areas System (NIPAS) Act (RA 7586) as amended by RA 11038 as “identified portions of land and/or water set aside by reason of their unique physical and biological significance, managed to enhance biological diversity and protected against destructive human exploitation.” These special areas are classified as “National Parks”, which is one (1) of the four (4) land classifications postulated under the 1987 Philippine Constitution. Based on the data from the Biodiversity Management Bureau (BMB), the Philippines has 244 protected areas under the

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

NIPAS; 107 of which are legislated, 13 are proclaimed and 124 are remaining initial components. From this, Region 1 shares 9 legislated protected areas and 7 initial components or 16 total PAs to date (DENR Region 1, n.d.).

The governance of KPNP is strongly influenced by the National Integrated Protected Areas System (NIPAS) Act, initially enacted in 1992 and expanded through Republic Act No. 11038 in 2018. This legislation expanded the coverage of the NIPAS and enhanced the management of protected areas in the Philippines by ensuring that they are managed in a sustainable manner while promoting wider stakeholder involvement (Mayo-Anda, 2021). Under this framework, the management of KPNP is required to conform to national standards that promote ecological balance and protect the interests of the local population.

Protected Area Development and Management (PADM) in the Philippines is guided by the NIPAS Act which means that proposed activities within protected areas have a strong legal basis. Further, considering that protected areas have a definite geographical extent, management needs are site-specific. Since the enactment of the NIPAS Act in 1992, all PAs in the Ilocos Region had implemented programs or activities in compliance with the requirements of the Act. Per Section 10 of the NIPAS law, the system of protected areas in the country is placed under the control and administration of the Department of Environment and Natural Resources (DENR). However, since individual PAs have their own unique sets of management situations and requirements, the law also provided for the creation of a Protected Area Management Board (PAMB) that serves as the governing and decision-making body for each protected area. The Act likewise provided details on the composition of the PAMB as well as the roles and functions of the Board.

The Management Board is composed of ex-officio and non-ex-officio members. Ex-officio members include the Punong Barangays, municipal/city mayors, governors and district representatives where the protected area is located and Regional Executive Directors of National Economic and Development Authority (NEDA), Department of Agriculture (DA), Philippine National Police (PNP), Department of National Defense (DND) and Department of Science and Technology (DOST) or their duly authorized representatives. Non-ex-officio members, otherwise known as Other PAMB members, are comprised of representatives from Non-Government Organizations (NGOs) and People's Organizations (POs), indigenous peoples' groups, academic institutions and the private sector. As the governing body of protected areas, the PAMB decides on all matters pertaining to the protected area under their jurisdictions and the members are also the primary stakeholders consulted and involved in the formulation of management plans as well as in the assessment and evaluation of management effectiveness of each protected area. Considering that the NIPAS is under the DENR, implementers of protected area programs are composed mainly of DENR personnel.

Theoretical Framework

Shields et al. (2016) asserted that effective and successful management of Protected Area is dependent on good governance particularly when financial and physical resources are limited. In this case, wise allocation based on careful evaluation of past performance and projection of

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

imminent management requirements is necessary to ensure that program objectives are met. The Parties to the Convention on Biological Diversity (CBD) specifically pointed to poor governance as one of the key challenges to meeting the objectives of protected areas. Leverington et al (2010), highlighted the significance of management evaluation as an important part of governance. However, some aspects of governance in Protected Area management remain ambiguous and that it is imperative to have more systematic evaluation schemes and detailed assessments (Coad et al., 2013). This idea was corroborated by Abrams et al. (2003) and Borrini-Feyerebend et al. (2013) stating that while there are already a number of indicators that can be used in measuring governance, the determination of broad indicators that can be applied across various types of protected areas continue to be elusive.

Governance of protected areas has evolved through time and to date, effective management is no longer the lone responsibility of the government and various sectors have been tapped to make it a shared responsibility (Graham et al., 2003). As such the theoretical framework to be used in this research will be the Good Governance model by the United Nations Development Programme (UNDP) developed in 1997 which covers the state, civil society organizations and the private sector. This model considers 9 elements that are interrelated in a particular way which are defined by UNDP as follows:

Participation – All men and women should have a voice in decision-making, either directly or through legitimate intermediate institutions that represent their interests. Such broad participation is built on freedom of association and speech, as well as capacities to participate constructively.

Rule of law – Legal frameworks should be fair and enforced impartially, particularly the laws on human rights.

Transparency – Transparency is built on the free flow of information. Processes, institutions, and information are directly accessible to those concerned with them, and enough information is provided to understand and monitor them.

Responsiveness – Institutions and processes try to serve all stakeholders.

Consensus orientation – Good governance mediates differing interests to reach a broad consensus on what is in the best interests of the group and, where possible, on policies and procedures.

Equity – All men and women have opportunities to improve or maintain their well-being.

Effectiveness and efficiency – Processes and institutions produce results that meet the needs of the organization while making the best use of resources.

Accountability – Decision-makers in government, the private sector, and civil society organizations are accountable to the public, as well as to institutional stakeholders. This accountability differs depending on the organization and whether the decision is internal or external to an organization.

Strategic vision – Leaders and the public have a broad and long-term perspective on good governance and human development, along with a sense of what is needed for such

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

development. There is also an understanding of the historical, cultural, and social complexities in which that perspective is grounded

Figure 1. The Good Governance Framework

Source: UNDP. (1997). Governance for Sustainable Human Development

This paper shall focus in the assessment/evaluation of the 4 elements in the UNDP's Good Governance framework, namely: Participation, Effectiveness and Efficiency, Equity and Responsiveness.

Since management of protected areas has become a shared responsibility, it is only proper that participation of concerned sectors is evaluated in light of good governance. According to Franks, et al. (2018), equity is increasingly becoming a vital aspect in resource conservation schemes, especially in protected area, as this has always had an impact on social rights and community well-being. Understanding equity in PA management can provide insights on how to further improve conservation measures while balancing the need to provide for the basic needs of communities with high dependence on the resources. In like manner, good governance can also be measured in gauging the responsiveness of appropriate programs and operational activities implemented as these reflect management effectiveness and infer whether objectives

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

set by each protected area are met (Jacobs, et al., 2015). Finally, effectiveness and efficiency become essential part of governance as this test the capacity of management bodies and program implementers to maximize and wisely use available resources to produce desired results.

Conceptual Framework

The conceptual framework employed in this study is loosely anchored on the Input–Process–Output (IPO) model, providing a systematic structure for examining how governance-related inputs are translated into management outcomes.

The inputs to the framework consist of multiple sources of information relevant to protected area governance. These include the views and opinions of key stakeholders such as protected area managers, program implementers, and protected area occupants, who are also considered primary beneficiaries of protected area management, data derived from document analysis and supplemental information gathered from key informant interviews. These inputs feed into the process, which centers on a Good Governance Assessment of KPNP management practices. The assessment examines governance performance across key principles, namely: Participation, Effectiveness and Efficiency, Responsiveness and Equity. Focusing on organizational structures, planning and programming, and service delivery mechanisms, this process enables an evaluation of how governance principles are operationalized within the KPNP's management system.

The assessment would lead to the identification of implementation issues, governance gaps, management constraints and recommendations which would ultimately result in the formulation of an evidence-based action plan as basis to strengthen management and governance. Further, since this study represents the first application of a good governance assessment in KPNP, the generation of baseline governance data will also be a final output which will serve as a reference point for future assessments and comparative analyses.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Figure 2
Conceptual Framework

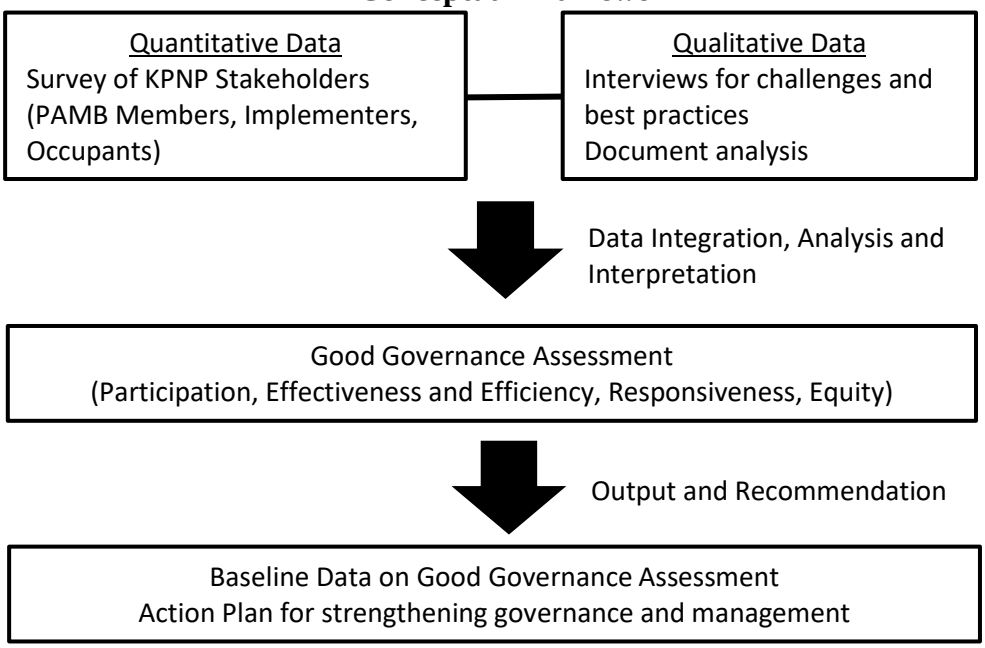

G. Castillo (2024). Conceptual Framework on UNDP Good Governance Framework Assessment of KPNP.

Statement of the Problem

Generally, this paper sought to evaluate the good governance practices of the protected area stakeholders in the management of KPNP based on UNDP good governance framework.

Specifically, this paper focused on the following:

1. What is the profile of the respondents in terms of:
    a. Sex
    b. Age
    c. Involvement in KPNP
    d. Length of involvement in KPNP
    e. Nature of occupancy
2. What is the level of good governance in KPNP as assessed by the respondents in terms of:
    a. Participation
    b. Effectiveness and Efficiency
    c. Responsiveness
    d. Equity
3. What challenges are encountered by the stakeholders in the management of KPNP in terms of:
    a. Participation
    b. Effectiveness and Efficiency

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

c. Responsiveness
d. Equity

4. Is there a significant difference in the assessment of good governance in KPNP among the three (3) groups of respondents – PAMB members, PA implementers and PA occupants?
5. What factors contribute to the challenges encountered by stakeholders in the management of KPNP in terms of:
    a. Stakeholder participation and engagement dynamics
    b. Clarity of roles and management arrangements
    c. Institutional capacity and resource limitations
    d. Policy implementation and compliance
    e. Communication, coordination, and feedback mechanisms
6. Based on the study, what management action plan can be proposed to strengthen good governance in KPNP?

Significance of the Study

This study aimed to gather baseline information on the status of good governance and management of KPNP in terms of stakeholder participation, benefit sharing, responsiveness of programs and efficient resource allocation. It also sought to contribute to evaluation efforts by integrating protected area community members views and opinions in assessing management effectiveness. Results of this research, which would lead in the identification of gaps in program implementation, will be used as bases in providing management bodies and implementers with a proposed action plan for strengthening management effectiveness. The result of the survey would also aid both the management board and program implementers in strengthening and improving areas needing enhancement toward better governance in protected areas.

Scope and Limitations of the Study

This research will evaluate the good governance practices among stakeholders in the management of Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP), guided by the United Nations Development Programme's (UNDP) framework for good governance. The site was selected since this is the only legislated protected area in Ilocos Norte as of June 2025. The data was collected from a total of 101 stakeholders, which included members of the Protected Area Management Board (PAMB), program implementers, and occupants within the protected area. These stakeholders represent a critical cross-section of those involved in or affected by the park's governance and are instrumental in providing insights into the governance dynamics and the efficacy of implemented policies and strategies.

The selection of only four components—participation, effectiveness and efficiency, responsiveness and equity—of the UNDP's Good Governance was because they are particularly critical in the context of environmental governance, where clarity in roles,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

decision-making processes, stakeholder involvement, and the capacity to respond to ecological and community needs are paramount for sustainable management. Participation ensures that the diverse voices of those affected by the park's management have a hand in shaping policies, thereby enhancing the relevance and acceptance of management strategies. Effectiveness and Efficiency ensure that actions and decisions are appropriate and implemented in accordance with their intended purpose. Responsiveness enables the management to respond to new challenge and concerns promptly to ensure that management practices remain effective in the long run. Equity ensures that stakeholders are fairly provided with programs, opportunities, and benefits as a result of the management of KPNP. By addressing these four elements, the research sought to offer specific recommendations that can be used to achieve concrete gains in the governance of KPNP, which can be replicated in other protected area.

Data collection involved a research-made questionnaire intended to collect both qualitative and quantitative information regarding the perceptions and experience of the stakeholders with regard to good governance practices in the park. This questionnaire covered different aspects of governance, including the sufficiency of stakeholder involvement in decision-making, the efficiency of communication channels, the equity in the allocation of resources, and the overall management practices in KPNP.

2. METHODOLOGY

2.1 Method of Research

This study employed a descriptive–evaluative research design using a convergent mixed methods strategy. The descriptive–evaluative design was adopted to systematically describe existing conditions and practices and to assess the effectiveness of governance and management mechanisms of Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP) based on established indicators.

The convergent mixed methods strategy involved the simultaneous collection and analysis of quantitative and qualitative data to provide a comprehensive understanding of the research problem. Quantitative data, which play an important role in assessing management practices that impact biodiversity conservation and socioeconomic conditions of associated communities (Creswell and Plano Clark, 2018) were gathered by means of survey questionnaires. Conversely, qualitative data collection was done through key informant interviews and review of relevant documents, such as the Protected Area Management Plan and the Work and Financial Plan. Quantitative and qualitative results were analyzed independently, compared and integrated to support results and improve overall interpretation of findings. Statistical methods including comparison of data between groups of stakeholders was used to define trends and patterns in the data.

These mixed methods enabled a more comprehensive understanding of governance and management of KPNP, unveiling how conservation of resources is directly influenced by strategies, policy issuances and various perspectives in the decision-making process.

2.2 Population, Sample Size and Sampling technique

The study focused on Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP), the only legislated protected area in Ilocos Norte under RA 11038 as of CY 2025. The park has a core zone of 3,903.19 hectares and a buffer zone of 1,937 hectares or a total aggregate area of 5,846.19 hectares. It is comprised of a ridge to reef landscape endowed with natural springs and waterfalls surrounded by vast areas of closed canopy mountain forest at higher elevations. It is regarded as one of the remaining intact forest ecosystems in the Ilocos Region and is also recognized as a Key Biodiversity Area (KBA) and an Important Bird Area (IBA).

In terms of administrative coverage, KPNP is situated in the Municipalities of Pagudpud and Adams, Ilocos Norte and around 149 hectares of the park covers some portions of Santa Praxedes, Cagayan. As of June 2024, total PAMB members in KPNP is 17 while personnel that directly implement protected area activities is 14. Additionally, there are 70 PA occupants composed of 32 recognized tenured migrants, 23 farm lot owners and 15 stall owners and vendors which bring the total population to 101. They were all included as participants/ interviewees for the study.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Table 1. Population Size

No. of PAMB Members	No. of KPNP Program Implementers	No. of KPNP Occupants			TOTAL
		No. of Tenured Migrants (TM)	No. of Resource Users (Not TM)	No. of Stall Owners and vendors	
17	14	32	23	15	**101**

Composition of the respondents is presented in Table 2.

Table 2. Composition of Respondents

PAMB members	Representatives from: • National Economic and Development Authority Region 1 (NEDA-1) • Department of Science and Technology Region 1 (DOST-1) • Department of Agriculture Region 1 (DA-1) • Office of the Civil Defense Region 1 (OCD-1) • Philippine National Police Regional Office (PNP-PRO1) • Provincial Government of Ilocos Norte • Municipal LGUs of Pagudpud and Adams, Ilocos Norte • Municipal LGU of Santa Praxedes, Cagayan • Barangay LGUs of Pancian, Pasaleng and Balaoi, Pagudpud • Barangay LGUs of San Juan, Cadongdongan and Centro 02 • Office of the 1st District Representative of Ilocos Norte • Northwestern University (NU)
KPNP Program Implementers	• Protected Area Superintendent (PASu) • Park Maintenance Foreman • Forest Rangers • Park Rangers • CENRO-Northern Ilocos Norte personnel • PENRO-Ilocos Norte KPNP Focal Person/ Chief of the Conservation and Development Section • DENR-1 Protected Area and Biodiversity Conservation Section personnel

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

KPNP Occupants	• **Tenured Migrants** are farm lot and home lot owners who have been utilizing portions of KPNP prior to its proclamation as a protected area and had been issued with Certificate of Recognition (CoR) • **Resource Users** are not recognized Tenured Migrants but are utilizing portions of KPNP for subsistence such as farming and housing • **Stall owner and Vendors** consists of ambulant vendors and souvenir shop owners in KPNP

2.3 Research Instrument

This study made use of Survey Questionnaires to gauge the assessment of PAMB members, PA implementers and PA occupants and resource users on the concepts of good governance in relation to PA management.

The questionnaire was divided into four (4) parts as follows:

- Part 1 was the Respondent's Profile which includes name (optional), sex, age and the form and length of occupancy in KPNP;
- Part 2 contained questions about good governance in KPNP focusing on Participation, Efficiency and Effectiveness, Responsiveness and Equity. The respondents will be asked to rate the good governance of KPNP based on the following four (4) point Likert Scale:

Scale	Range	Interpretation
1	1.00 – 1.75	Strongly Disagree
2	1.76– 2.50	Disagree
3	2.51 – 3.25	Agree
4	3.25 – 4.00	Strongly Agree

- Part 3 contained questions regarding the degree of challenges encountered in the management of Protected Areas or the hindering factors in the attainment of Good Governance in KPNP. Similarly, a four (4) point Likert Scale was used as follows:

Scale	Range	Interpretation
1	1.00 – 1.75	Not a Problem
2	1.76 – 2.50	Not Serious
3	2.51 – 3.25	Slightly Serious
4	3.25 – 4.00	Serious

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

- Part 4 was devoted to eliciting information from respondents as to suggested measures on how to address encountered challenges in attaining good governance.

The research questionnaire was subjected to content validation to ensure its clarity, relevance, and appropriateness to the objectives of the study. Three experts served as validators. Two of the validators are from DENR-1 Regional Office who are involved in protected area management with more than fifteen (15) years of experience, one of whom is a registered Filipino Forester. The third validator is an academician specializing in Public Administration.

Further, pre-testing of the instrument was undertaken with 30 individuals that included 6 PAMB members, 6 DENR-Ilocos Norte employees, 6 stall owners, 6 tenured migrants of KPNP and 6 resource users of KPNP not considered as tenured migrants. A reliability test was subsequently conducted which yielded a Cronbach's Alpha of .919. This signified excellent reliability, which provided affirmation on the internal consistency of the questionnaire prior to administration to the target population.

2.4 Data Gathering Procedure

Primary data was collected from the target population through a questionnaire which was made by the researcher. This was complemented with qualitative techniques through Key Informant Interview and Document Analysis. Available documents particularly the Protected Area Management Plan (PAMP), annual reports and previous management effectiveness assessment reports were also acquired from the protected area management office and DENR-1 Office which was also supplemented with information obtained from online sources.

Prior to data collection, the researcher coordinated and obtained the permission of the Protected Area Management Board (PAMB) of KPNP for the conduct of the study. A clearance was issued through PAMB Resolution No. 2023-012, "A Resolution Allowing SEMS Gleshly Dee U. Castillo of DENR-CENRO Northern Ilocos Norte and a graduate student of Polytechnic University of the Philippines-Open University System (PUP-OUS) to Conduct her Study titled, "UNDP Good Governance Framework: The Case of Kalbario-Patapat Natural Pak (KPNP) Management". 2.4.1

2.5 Ethics of Research

Prior to data collection, the researcher first seek approval from the research adviser as to the acceptability of the survey questions. Ethics Review Clearance Certification was also secured from the PUP Open University System – Center for Research and Extension (OUS-CRE). This was issued on October 17, 2024 and received by the researcher via email on October 28, 2024.

2.6 Statistical treatment of data

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

The data were consolidated via Microsoft Excel and later on imported and processed using IBM SPSS software. The data were analyzed using descriptive statistics such as frequency distribution, percentages, weighted means, and means and ranking. The following statistical formulas were used in particular:

- **Frequency and Table of Percentages** – this was used to analyze and present the profile of respondents involved in the study. The formula is:

$$\boldsymbol{P = \frac{F}{N} x\ 100}$$

Where: P is the percentage
F is the frequency
N is the total number of cases
100 is constant which means by the hundreds

- **Weighted means** – this was used to determine the distribution of responses in assessing the management of KPNP per the identified categories of good governance. Formula is

Weighted Mean = ∑ni=1 (xi*wi)/∑ni=1wi

Where: ∑ denotes the sum
w is the weights and
x is the value

In cases where the sum of weights is 1,

Weighted Mean = $\sum^{n}_{i}$ (xi* wi) $t = \frac{(\overline{x_1} - \overline{x_2}) - D_0}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_1^2}{n_1}}}$

- **Kruskal Wallis H-Test** – used to test the significant difference in the assessment of good governance in KPNP among the identified stakeholders. Formula is

$$H = \left[\frac{12}{n(n+1)} \sum_{j=1}^{c} \frac{T_j^2}{n_j}\right] - 3(n+1)$$

Where: H is The Kruskal-Wallis test statistic
12 / (N * (N + 1)) is a constant factor
N is the total number of observations across all groups
R_i is the sum of ranks for the i-th group
n_i is the number of observations in the i-th group
Σ (R_i^2 / n_i) is thee sum of the squared sum of ranks for each group, divided by the corresponding group size, across all groups
3 * (N + 1) is a constant

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Results were analyzed at 5% level of significance unless otherwise stated or indicated in the discussion.

3. RESULTS AND DISCUSSION

This chapter presents the results of the assessment on the management of KPNP using the UNDP's framework of good governance based on the perception of the respondents. The first part presents the profile of the respondents while the second part focuses on the evaluation of governance in KPNP in terms of Participation, Effectiveness and Efficiency, Responsiveness and Equity. The third part consists of the discussion of challenges and management constraints encountered by KPNP stakeholders while the fourth part provides a comparative analysis on the perception of the 3 groups of respondents on the level of good governance in KPNP. The last part presents the perception of the respondents of the possible measures to address the encountered challenges in managing KPNP.

1. Socio-Demographic Profile of Respondents

The respondents in the study reflected the different stakeholder groups involved in the management and utilization of resources within KPNP. The composition shows the multi-sectoral nature of governance in protected areas under the National Integrated Protected Areas System (NIPAS), in which national and non-government government agencies, local government

Table 3. Sex Distribution of Respondents

PROFILE	Frequency (n)	Prop (%)
Male	63	62.38
Female	38	37.62
Total	***101***	***100.00***

Male respondents constitute nearly two-thirds of the sample, attributed to the male-dominated PAMB representations, which in turn is dictated by the leadership positions in LGUs and national agencies that are mostly held by males at the time of the study. Also, the sex distribution is influenced by the predominantly male composition of enforcement roles such as park rangers and forest rangers assigned in KPNP and the traditional gender roles in rural communities where men often heads the household, have the primary decision-making role and are often in-charge of farm labors (UPCWGS & PCW, 2021).

Table 4. Age Range of Respondents

Age	Frequency (n)	Prop (%)
Below 25	4	3.96
26 – 40	26	25.74
41 – 55	39	38.61
56 – 70	28	27.72

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Age	Frequency (n)	Prop (%)
Above 70	4	3.96
Total	***101***	***100.00***

In terms of age, respondents' ages range widely. Majority (66%) fall within the middle to older age brackets (41–70), suggesting that many respondents have long-term familiarity with and/or involvement in KPNP. This demographic is consistent with the typical setting in rural and resource-dependent areas such as KPNP where leadership roles, land use rights, and tenure recognition often rest with older adults.

The dominance of this age bracket is also reflective of the composition of the respondents, who are mainly tenured migrants. As required by the NIPAS Act, protected area occupants and resource users become recognized as tenured migrants if they have been occupying portions of the protected area at least 5 years prior to its proclamation as such. KPNP was proclaimed in 2007 and the then occupants already have established settlements and have long been actively using portions of the protected area for agroforestry and subsistence.

Table 5. Involvement of Respondents in KPNP

Involvement in KPNP	Frequency (n)	Prop (%)
PAMB Member	17	16.83
PA Implementer	14	13.86
KPNP Occupant/Resource User	70	69.31
Total	***101***	***100.00***

The respondents were categorized into three groups – PAMB members, protected area (PA) implementers, and KPNP occupants/resource users.

PAMB Members (16.83%) represent national government agencies (e.g., NEDA, DOST, DA, OCD, PNP-PRO1), provincial and municipal LGUs, barangay LGUs, the Office of the 1st District Representative, and academe (Northwestern University). Their involvement includes policymaking and oversight functions, especially in approving plans, budgets, and regulatory decisions affecting KPNP.

PA Implementers (13.86%) includes the PASu, forest and park rangers, maintenance personnel, and staff from CENRO–Northern Ilocos Norte (Bangui), PENRO–Ilocos Norte, and DENR Regional Office 1. They are primarily responsible for day-to-day operation of KPNP such as visitor management, maintenance of facilities, enforcement, monitoring and program implementation in the protected area.

Meanwhile, majority of respondents belong to KPNP Occupants/Resource Users (69.31%). This group includes Tenured Migrants with Certificates of Recognition (farm/home lot owners), resource users engaged in subsistence farming or housing and stall owners and vendors engaged in tourism-related activities. They represent the communities residing in or deriving livelihood from KPNP, making their perspectives critical to assessing governance.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

The dominance of PA occupants suggests strong representation of grassroots stakeholders which puts prime in understanding participation, equity, and responsiveness in governance.

When it comes to organizational affiliation, only the PAMB members come from various sectors – National government agencies (NEDA, DOST, DA, OCD, PNP-PRO1); provincial, municipal and barangay government units, academe and Office of the District Representative. On the other hand, PA implementers are affiliated with the field offices of DENR while KPNP occupants/resource users are not affiliated with any organization.

Table 6. Length of Involvement in KPNP

No. of Years in KPNP	Frequency (n)	Prop (%)
Less than 1 year	5	4.95
1 – 3 years	12	11.88
4 – 6 years	9	8.91
More than 6 years	75	74.26
Total	***101***	***100.00***

A significant majority (74.26%) of the respondents had been involved in KPNP for more than 6 years, signifying high understanding with park management processes, governance practices, conservation issues, and community-level interactions. This suggest strong reliability of perceptions and familiarity with trends, governance practices and history of challenges encountered.

On the other hand, the respondents with less than 6 years of involvement in KPNP may have fresher perspective and adaptability on the current management setting in the protected area.

Table 8. Nature of Occupancy in KPNP

Occupancy in KPNP	Frequency (n)	Prop (%)
Farm lot and Home lot	16	15.84
Farm lot	25	24.75
Home lot	14	13.86
N/A	31	30.69
Stall Owner	15	14.85
Total	***101***	***100.00***

In terms of occupancy, type varied across the groups of respondents from farm and home lots to tourism stalls. Notably, 30.69% of the respondents are not residing within nor utilizing resources in KPNP but are involved as employees or members of the PAMB. Differences in occupancy is an indication of the diverse ways in which stakeholders interact with or depend on KPNP, which consequently affects perceptions of resource access (equity), participation in decision-making, and expectations for park management.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

2. Evaluation of the status or level of good governance in KPNP in terms of Participation, Effectiveness and Efficiency, Responsiveness and Equity

Table 9 presents the perceived level of good governance in KPNP in terms of Participation. As shown in the table, the respondents expressed a large degree of agreement in all the statements under their perceived level of good governance in KPNP in terms of Participation with an overall mean of 3.30. This implies that respondents strongly agreed that management of KPNP is participatory in nature, which is consistent with one of the indicators of good governance.

Table 9. Assessment of the Respondents on the Management of KPNP based on the Principle of Participation

Statements	Mean	Interpretation
2.a All concerned stakeholders were consulted in the formulation of management plan of KPNP	3.31	Strongly Agree
2.b Stakeholders are represented well in decision-making	3.35	Strongly Agree
2.c Governance of the KPNP promotes active stakeholder engagement	3.28	Strongly Agree
2.d KPNP has good partnership with other concerned NGAs, NGOs, LGUs in the implementation of programs	3.29	Strongly Agree
Overall Mean	**3.30**	**Strongly Agree**

Respondents strongly agreed that they were duly consulted and were provided with opportunities to voice out their concerns in the preparation of various management plans for KPNP. This was corroborated by the reviewed documents, such as the Protected Area Management Plan (PAMP) of KPNP, where notices for the conduct of consultation meetings, dialogues and workshops were sent to concerned local government units, local communities, agencies, academic institutions and organizations. A Technical Working Group (TWG) was likewise created to lead in the formulation of the plan in which members were invited from different offices. This strategy is consistent with the findings of M.S. Reed (2017) that resource management have changed remarkably nowadays by including individuals or groups that are likely to be affected by conservation measures, which addressed the failures of past management plans in giving attention to the interests of concerned stakeholders. The multilevel milestone of activities for planning being employed in KPNP is in accordance with the ladder of citizen participation proposed by Arnstein in 1969 and the intent to build trust with stakeholders (Innes & Booher, 2004).

The inclusion of stakeholder representation in decision-making processes is positively perceived as well by the respondents, indicating that diverse perspectives are acknowledged and considered in governance activities consistent with findings by Fiorino (1990) on participatory governance. Among the points for evaluation, this item garnered the highest mean value which implies that views and opinions of various sectors that may be affected by programs and projects are accounted for. As a protected area, KPNP has its own management board which serves as the governing body. Per the protocol stipulated in Section 11 of the ENIPAS Act, decisions pertaining to the management of KPNP are made during meetings. As gleaned from the Manual of Operations of KPNP, notices of meetings and invitations are

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

prepared and sent not only to the management board members but also to individuals, associations and other groups that need to be consulted when deciding on management matters.

Consistently, respondents strongly agreed that governance structure is characterized by an active promotion of stakeholder engagement, indicating a participatory and collaborative approach to management. This is also evident in the reviewed plans of KPNP where stakeholder analysis is always a core component of their planning process. There are also activities specifically designed to be implemented by the identified stakeholders. Likewise, the respondents also demonstrated strong agreement that KPNP has good partnership with various national government agencies, LGUs and NGOs in the implementation of its programs and activities.

Table 10. Assessment of the Respondents on the Management of KPNP based on the Principle of Effectiveness and Efficiency

Statements	Mean	Interpretation
2.e Natural resources in KPNP are effectively conserved and protected	3.32	Strongly Agree
2.f Planned activities/work targets are accomplished timely	3.11	Agree
2.g Plans and programs for KPNP are harmonized with municipal/provincial plans and programs	3.34	Strongly Agree
2.h Governance of KPNP seeks to enhance capacities of personnel	3.31	Strongly Agree
Overall Mean	**3.27**	**Strongly Agree**

Likewise, respondents strongly agreed that there is effectiveness and efficiency in the management of KPNP along the lines of resources conservation, planning, coordinated effort and personnel management. According to the United Nations Environment Program (UNEP), to be effective means achieving planned targets or desired outcomes at a relatively low cost. It is along this line that Chen et.al (2023) deducted that effectiveness of protected areas can be measured by the contributions of its management to the achievement or realization of its goals and expected outcomes of conservation initiatives. Oftentimes, the effectiveness of the protected areas is frequently measured by the conservation targets and the maintenance of the ecological integrity (Hockings et al., 2006). From the results in Table 10, respondents expressed strong agreement regarding the effective conservation and protection of natural resources within the park, suggesting a high level of confidence in the park's established conservation initiatives.

Based on the Protected Area Management Plan (PAMP) of Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP), the protection of resources is carried out through an integrated system of legal, managerial, ecological, and community-based measures, which collectively ensure the sustainable use and long-term conservation of the park’s natural resources. Legally, KPNP was established and regulated by national environmental laws and policies that serves as bases for its management parameters including allowable and prohibited actions which are supported by regulatory tools such as permitting systems and the imposition of fines on illegal operations, i. e., poaching, illegal logging and mining. Moreover, site-specific policies are also developed

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

and implemented through Protected Area Management Board (PAMB) Resolutions, which offer local and responsive forms of governance to the unique circumstances of KPNP.

Its protection is also facilitated by other forms of spatial management especially the introduction of a zoning system. In the zoning scheme, areas are designated as strict protection zone (SPZ), multiple-use zone (MUZ), and buffer zone (BZ). In this management scheme, greatest protection is provided in ecologically sensitive areas with limited and controlled activities in some suitable areas. This type of approach reduces human exploitation of essential habitats within KPNP and facilitates equal use of resources in line with conservation goals.

Management zone of KPNP was designated in accordance with its classification as a Natural Park and consistent with the goals and tenets of biodiversity conservation and sustainable development. It was guided by Biodiversity Management Bureau (BMB) Technical Bulletin No. 2018-01 which provided the criteria in identifying which portions of protected areas should be classified as SPZ and which areas are suitable to be declared as MUZ. From the PAMP of KPNP, the SPZ covers 3,726.82 hectares, or 95.48% of the core zone of KPNP while only 176.37 hectares, or 4.52% is the MUZ. The MUZ is where the home lots, farm lots and resource use areas of KPNP occupants are located.

Active on-the-ground protection measures are also in place, notably through routine foot patrols conducted by park rangers and forest rangers with occasional collaborations with uniformed personnel in Pagudpud such as the Philippine Marines, Philippine Army and PNP. These patrols are to discourage illegal activities and monitor closely the state of the park. A complementary measure to these enforcement efforts is a systematic monitoring scheme by means of the Biodiversity Monitoring System (BMS) which involves regular monitoring of wildlife population trends, the condition of forests, and human activities that can provide empirical data that can support adaptive management and decision-making.

Community engagement also helps in strengthening protection measures for KPNP. During monitoring periods, which are regular, focus group discussions (FGDs) are held where local communities are notified, consulted and included in the conservation activities. Such participative strategy promotes local stewardship, greater adherence to park rules, and greater social legitimacy of conservation efforts (Borrini-Feyerabend et al., 2013; Sarhan, 2025; Leguia-Cruz, et al., 2024; Reed, et al., 2023).

The existence of these protection measures highly evident in the reviewed Work and Financial Plan of KPNP from 2022 to 2024 that regularly sets aside funds to be used in such protection activities. The WFP incorporated the Biodiversity Monitoring System (BMS) every year, regular foot patrols and Landscape and Wildlife Indicator (LaWIN) monitoring. The BMS requires the quarterly conduct of 4 field methods, namely: Field Diary, Transect Walk, Photo-Documentation and Focus Group Discussion (FGD) where results are consolidated and analyzed semi-annually. The reports are the officially presented to the PAMB for their information and appropriate action.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

BMS reports reviewed showed no indications of severely degraded areas nor major resource extraction activities in KPNP at the time of monitoring. This observation revealed that ecosystems and the biological resources of the park are in good condition and preserved. These documented protection measures and monitoring results therefore give positive reinforcement on the perception of respondents that KPNP is efficiently safeguarded.

Additionally, risky areas in KPNP, such as the landslide-prone roadside in Sitio Bangkero, Pancian, are being managed and rehabilitated through slope protection measures implemented by the Department of Public Works and Highways (DPWH). This is to ensure safety of motorists to and from Cagayan through the MacArthur Highway and to prevent further degradation of the associated ecosystem in the vicinity that might be affected by rain-induced hazards. Such preventive measure is cognizant of the anticipatory nature of governance through proactive means (Bulkeley & Newell, 2010).

Respondents also agreed that planned programs/activities within KPNP are accomplished timely with a mean rating of 3.11. This was supported by the reviewed documents, particularly the Office Performance and Commitment Review (OPCR) form in which, most of the performance indicators of KPNP since from CY 2022 to CY 2024, were accomplished within the prescribed period. Out of the 38 performance indicators in the annual WFP under KPNP, only 2 were not accomplished within the prescribed period. Among the aspects evaluated for effectiveness and efficiency, this aspect gained comparatively less agreement than the other domains, suggesting potential areas for enhancement in the implementation or punctuality of certain initiatives.

Respondents also strongly agreed regarding the alignment of KPNP's governance with the plans and programs of municipal and provincial authorities that have jurisdiction over the park, which implies an organized and collaborative management strategy (Geldman et al., 2013). With a mean of 3.34, this component had the highest rating among all the indicators evaluated under the principle of Effectiveness and Efficiency. This is parallel with the findings above that plans and programs implemented in KPNP are well coordinated with other stakeholders. The Municipal Environment and Natural Resources Officer (MENRO) of LGU-Pagudpud disclosed during the interview that during the formulation of plans and activities within KPNP, LGU representatives were requested to provide their inputs which facilitated the integration of LGU programs into the management plan of KPNP.

As to human resource development, respondents also strongly agreed that governance of KPNP seeks to enhance capacities of personnel. This shows that the management strategies were designed to improve the capabilities of KPNP personnel, indicating a dedication to continued enhancement and professional growth.

Based on the Protected Area Superintendent’s (PASu) account, capacity building for Protected Area Management Office (PAMO) personnel have become a regular component of the annual WFP of DENR-1. Prior to the COVID-19 pandemic, trainings and seminars, which focused on biodiversity resource assessment and regional conferences for selected PAMB members, were mostly organized by the Regional Office through the Conservation and Development Division

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

(CDD). Nonetheless, similar activities for KPNP became subsequently included in the annual activities of CENRO-Northern Ilocos Norte starting CY 2022. Moreover, KPNP personnel other than the PASu, are given equal opportunities to participate in trainings and seminars regardless of their employment status. The PAMP of KPNP also has indicated strategies on building the capacities both KPNP staff and PAMB members.

Table 11. Assessment of the Respondents on the Management of KPNP based on the Principle of Responsiveness

Statements	Mean	Interpretation
2.i Activities being implemented have positive impacts on local community	3.25	Agree
2.j Governance adequately responds to concerns and inquiries of stakeholders	3.17	Agree
2.k Governance responds timely to concerns and inquiries of stakeholders	3.12	Agree
2.l KPNP managers and implementers have good relationship with the local community	3.24	Agree
Overall Mean	**3.19**	**Agree**

Table 11 shows that respondents agree that governance in KPNP is responsive to the needs and expectations of the local community with a mean average of 3.19. Respondents believed that activities conducted demonstrate a favorable influence on the local community, indicating a connection between governance initiatives and the requirements of the community. When asked to expound on these benefits, Jackson Malabo, one of the KPNP occupants, pointed out that KPNP provides the water they need for agricultural and domestic purposes. Moreover, stall owner Roda Calipjo said that being allowed to operate a souvenir shop within the park had provided them with a continuous source of income. These are consistent with the findings of Agrawal (2001) that responsive governance allows for management practices that promotes a balance between environmental and human needs. Likewise, 5 of the PAMO staff shared that there is a major economic benefit to local community members from the management of KPNP particularly in the form of employment.

As to the concerns of stakeholders, respondents agreed that governance in KPNP adequately and timely responds to queries and issues raised by the stakeholders with a mean value of 3.17 and 3.12, respectively. Although the respondents agree that the governance addresses the community's concerns and inquiries in a satisfactory and timely fashion, the ratings for these aspects were marginally lower, indicating that, despite ongoing efforts, there may still be some deficiencies in communication or the speed of response. According to the PASu, concerns raised by stakeholders, especially those that are officially communicated, are bound to be acted upon in accordance with the 3-7-21 rule of the Citizen Charter depending on the degree of complexity of the matter raised. For simple requests or queries, the PAMO of KPNP need to act on the document within 3 days upon receipt of the request, 7 working days for technical matters and 21 working days for highly complex matters. Nonetheless, there are management concerns that need to be tackled by the PAMB of KPNP which could take longer than 21 days since the time it takes to convene the PAMB may take at least 14 days. Additionally,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

considering that the management board's decision comes in the form of a PAMB Resolution, response time to a specific matter or concern can take longer.

With regard to working relations, respondents agree that KPNP managers and implementers have good relationships with the local community, resulting in a mean value of 3.24. This is documented in the latest management assessment report of KPNP using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT), where it is indicated that *"there is open communication and trust between local stakeholders and protected area managers and the existence of programs to enhance community welfare, while conserving protected area resources".*

Table 12. Assessment of the Respondents on the Management of KPNP based on the Principle of Equity

Statements	Mean	Interpretation
2.m Governance of KPNP provide opportunities for improved wellbeing of the local community	3.41	Strongly Agree
2.n Governance strives for the equal sharing of benefits derived from KPNP	3.13	Agree
2.o Governance ensures that livelihoods are not adversely affected by KPNP	3.36	Strongly Agree
2.p Governance respects substantive prior rights of occupants over land, water and natural resources in KPNP	3.31	Strongly Agree
Overall Mean	**3.30**	**Strongly Agree**

Table 12 shows that respondents strongly agreed that governance of KPNP fared well along the principles of Equity with an overall mean value of 3.30. With a mean value of 3.41, respondents showed a high level of agreement regarding the positive impact of governance efforts on the well-being of the local community, suggesting that they acknowledge the initiatives implemented by KPNP that are inclusive and focused on community engagement. Consistent with the positive impact of KPNP governance noted under Responsiveness, opportunities provided by KPNP mainly come in the form of socio-economic benefits. Additionally, Mr. Michael A. Calaramo, one of the PAMB members and a recognized taxonomic researcher in Ilocos Norte, stressed that community wellbeing is not only ensured through the provision of livelihood but also by having a healthy environment that provides for clean air and clean water. According to him, the relatively intact forest ecosystem of KPNP provides these irreplaceable services to the immediate community and conserving the park's natural resources would ensure the continuity of these intangible benefits.

Respondents likewise agreed that governance in KPNP ensures that livelihoods are not adversely affected even if the primary goal of the park's management is biodiversity protection and natural resource conservation. This implies that governance effectively reconciles conservation objectives with the economic requirements of local inhabitants (Agrawal, 2001). Similarly, respondents strongly agreed that governance in KPNP respects substantive prior rights of occupants over land, water and natural resources in KPNP, highlighting equity and acknowledgment of historical claims. As provided under Section 22 of the Implementing Rules and Regulations of the ENIPAS Act, all property and private rights within KPNP and its buffer

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

zone that were already existing prior to the proclamation and legislation of KPNP as a protected area are protected and respected. This aspect of KPNP governance can be seen among the recognized tenured migrants, whose occupation and utilization of the lands and resources in KPNP at least 5 years before the Proclamation of KPNP in April 2007 have been given due recognition.

Meanwhile, respondents also agreed that governance in KPNP strives for the equal sharing of benefits derived from protected area as indicated by a mean value of 3.13. Nonetheless, although there is an agreement regarding the initiatives aimed at ensuring equitable distribution of benefits from the community, this particular indicator had a somewhat lower level of agreement from the respondents, suggesting that the perception of fairness in the distribution of benefits, while generally favorable, may not be as equally practiced as in other domains.

3. Evaluation of the challenges encountered by the protected area stakeholders in the management of KPNP

Table 13. Assessment of the Respondents on the Challenges Encountered in KPNP based on the Principle of Participation

Statements	Mean	Interpretation
3.a Composition of the management board is not flexible to accommodate more members	2.80	Slightly Serious
3.b Low awareness about KPNP limits participation and support to protected area governance	3.17	Slightly Serious
Overall Mean	**2.99**	**Slightly Serious**

Table 13 shows that there are slightly serious challenges encountered in KPNP along the lines of Participation. One of these is related to the composition of PAMB members which respondents perceived to be not flexible to accommodate more members. Respondents deemed that the current structure of the management board exhibits limited flexibility for incorporating additional members, implying that avenues to participate in governance may be perceived as somewhat exclusive, potentially restricting wider community engagement.

As the decision-making body, the PAMB plays a crucial role in the overall governance of KPNP. Since protected areas are governed by the NIPAS Act, the eligible members of the PAMB are explicitly identified in Section 11 of RA 11038 and its IRR to composed of the: Provincial Governor; Senator who is duly a registered resident of the province where the protected area is located; District Representative; Mayor; Punong Barangay; Regional Directors of NEDA, DA, DOST, PNP and DND; 3 representatives from either an NGO or PO; at least 1 but not more than 3 representatives from IPs/ICCs present in the area; 1 representative from academic institution; and 1 representative from the private sector. While there is a provision in Rule 11.2 that "the PAMB may invite representatives from other relevant agencies to serve as resource persons," such cannot be done for other sectors being represented in the PAMB such as local communities. However, representation of local communities is through POs, NGOs and IP/ICC groups. Nonetheless, the definite composition of the PAMB was

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

deemed by the respondents as a limiting factor when it comes to participation in decision-making.

In terms of mean rank, a more serious challenge encountered in KPNP along the lines of Participation is on the level of stakeholder's awareness which gained a mean value of 3.17. Respondents agreed that low awareness about KPNP constrains both participation and support, indicating inadequate information distribution and community involvement. This result indicates that although participation exists, it is limited by structural constraints and insufficient public awareness, factors that could influence the inclusivity and efficacy of governance in protected areas.

Jackson Malabo, one of the recognized Tenured Migrants of KPNP shared that previously, they did not fully comprehend the value of KPNP and the long-term benefits that may result from protecting the resources by regulating certain activities within the area. According to him, this made them uninterested or less invested in activities being implemented within KPNP. Also, since KPNP is governed by a special law which provides for several prohibitions on certain resource uses, lack of understanding by the local community may lead to unawareness of the potential consequences of their socio-economic activities.

Table 14. Assessment of the Respondents on the Challenges Encountered in KPNP based on the Principle of Effectiveness and Efficiency

Statements	Mean	Interpretation
3.c KPNP is understaffed for effective management	3.04	Slightly Serious
3.d Limited financial resources hinder the realization of planned programs and activities in KPNP	3.35	Serious
Overall Mean	**3.19**	**Slightly Serious**

Table 14 shows that respondents agree that limited financial and human resources are challenges faced by KPNP in terms of effectiveness and efficiency. Respondents agree that KPNP is understaffed for effective management with a mean value of 3.04.

It is provided under Section 11-B of RA 11038 that a Protected Area Management Office (PAMO) to be headed by a PASu with a permanent plantilla position shall be created for legislated protected areas. Per the results of successive national workshops spearheaded by the Biodiversity Management Bureau (BMB) since 2019, the proposed PAMO structure is as follows:

Figure 3. Proposed KPNP PAMO Organizational Structure

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

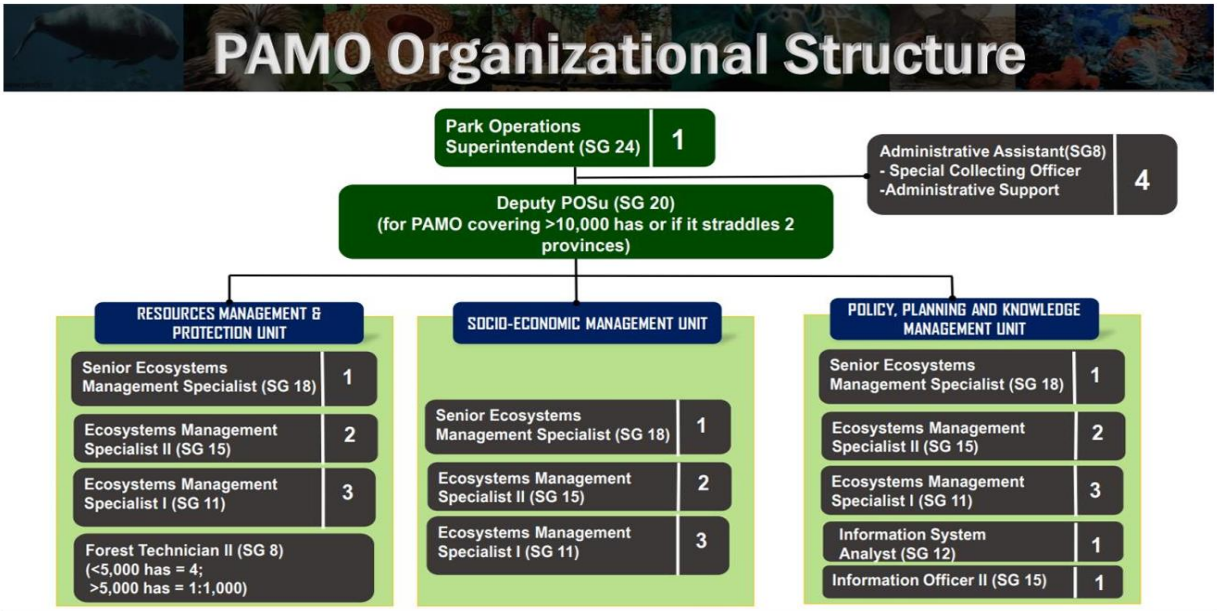

Based on the figure, the recommended manpower requirement of KPNP (less than 10,000 ha) is 25. However, no PAMO has materialized in Region 1 as of this writing and personnel involved in the implementation of protected area programs in KPNP are under the Conservation and Develop Section (CDS) of CENRO-Northern Ilocos Norte. Nonetheless, PAMO Operationalization by engaging Contracts of Service that correspond to some of the identified plantilla positions in the PAMO has become part of the annual work and financial plan of DENR under the Protected Area Development and Management Program since 2021. This boosted human resource capacity as the newly hired personnel focus solely on the implementation of KPNP programs.

As of the moment, manpower of KPNP is as follows:

Table 15. Current Manpower of KPNP

Current Manpower		Remarks / Overview of Functions
PASu Designate	1	*Permanent personnel of CENRO-Northern Ilocos Norte under the Conservation and Development Section; Plantilla position is Ecosystem Management Specialist II (SG 15)* *Oversees day to day operations of the Park as much as possible. Secretariat to PAMB. Lead implementer of PA programs. Planning Officer.*
Park Maintenance Foreman	1	*Permanent personnel of CENRO-Northern Ilocos Norte. Stationed at KPNP. In-charge of maintenance of ecotourism facilities and management of visitors.*
Forest Ranger	1	*Permanent personnel of CENRO-Northern Ilocos Norte and involved in patrolling and monitoring as well as in maintenance works within KPNP. Has messengerial functions.*

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Current Manpower		Remarks / Overview of Functions
Forest Technician I	1	*Permanent personnel of CENRO-Northern Ilocos Norte temporarily assigned at KPNP. In-charge of Biodiversity Assessment and Monitoring System (BAMS). Assists in patrolling and monitoring.*
Ecosystem Management Specialist I	2	*Contract of Service under KPNP PAMO Operationalization. Assists the PASu and involves in all work programs and activities in the park.*
PA Rangers	5	*Contract of Service. Conduct foot patrolling in KPNP, involved in visitor management and also assist in the maintenance of the visitor center*
Total	**11**	

*Source: Organizational Chart of Kalbario-Patapat Natural Park (KPNP)

Based on the Organizational Chart of KPNP as displayed at the PAMB / Information Building, there are 11 KPNP personnel assigned on-site who oversee the day-to-day operations of the park and implement activities that are under the PA Management and Development Program. Majority of the staff are under a Contract of Service and engaging their services depends on the availability of financial resources which come from the DENR GAA. While waiting for the approval and realization of the proposed PAMO, the above personnel comprise the interim PAMO of KPNP. Nevertheless, the number of available personnel involved in the management of KPNP falls way below the proposed number of staff under the PAMO which is 25.

Meanwhile, respondents perceived that limited financial resources is a serious challenge in KPNP with a mean of 3.19 as this constrains effective execution of intended programs and activities, indicating a critical limitation in maintaining efficient governance and operations. This is consistent with the reviewed Protected Area Management Plan (PAMP) of KPNP which indicate under the Financial Status of the protected area as:

- *Limited funds to support the implementation of activities stipulated in the action plan of this PAMP*
- *Limited source of funds from other NGAs, NGOs, Private sectors and other partners*

KPNP is largely dependent on the annual allotment of DENR. Review of the DENR-Northern Ilocos Norte's Work and Financial Plan (WFP) from 2022-2024 indicated that KPNP had an average annual allotment of Php 5,080,000.00. However, financial allotment comes with specific activities to be implemented for each year and among the regularly funded activities are PAMB Operationalization, Implementation of Biodiversity Monitoring System (BMS), Impact Monitoring of Ecotourism Activities, maintenance of facilities and other priority activities such as management plan preparation, biodiversity assessment and monitoring and patrolling. While PASu Cynthia Cacactin acknowledged during the interview that allotted budget for annual work targets had been enough, it is still inadequate to fund other needs of KPNP such as repair and improvement of facilities that had been damaged by successive typhoons. She added that while KPNP earns income from entrance fees, it is only minimal and

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

the total amount that had accrued to the bank account of KPNP is not yet enough to make KPNP self-sustaining and less dependent on DENR GAA.

Table 16. Assessment of the Respondents on the Challenges Encountered in KPNP based on the Principle of Responsiveness

Statements	Mean	Interpretation
3.e Weak coordination of KPNP with stakeholders	2.51	Slightly Serious
3.f Policies and guidelines are outdated	2.41	Not Serious
Overall Mean	**2.46**	Not Serious

Table 16 shows that there are no serious challenges encountered in KPNP along the lines of responsiveness. Based on the level of agreement of the respondents, there exists a deficiency in the coordination between KPNP and its stakeholders, indicating a necessity for enhanced collaboration and communication strategies. Responsive governance is exemplified by being adaptable to changing social and environmental conditions and is demonstrated through constant monitoring and evaluation of performance and sharing of lessons and acquired knowledge (Armitage & Plummer, 2011). Weak coordination among stakeholders in governing KPNP can lead to inefficient decision-making, decreased trust between the governing body and concerned communities and ineffective policy implementation.

Meanwhile, respondents disagreed with the assertion that the policies and guidelines regulating the community are outdated, suggesting that the existing regulatory framework continues to be viewed as pertinent and suitable. With the amendment of NIPAS Act (RA 7586) in 2018 by RA 11038, there is a relatively new overarching framework where national policies and site-specific rules are anchored upon. According to Engr. Cora Marie Pugal of DENR-1, while there are some protected area policies that have been issued prior to the effectivity of the ENIPAS Act, these are still relevant and reliable references that can be used when making decisions and when proposing developments within KPNP. These results indicate that although coordination continues to be a point of concern, challenges stemming from outdated policies do not significantly impact the responsiveness of KPNP's governance.

Table 17. Assessment of the Respondents on the Challenges Encountered in KPNP based on the Principle of Equity

Statements	Mean	Interpretation
3.g Rigid laws limit resource use within KPNP	3.15	Slightly Serious
3.h Limited menu of allowed development activities in KPNP	3.20	Slightly Serious
3.i Lack of supporting papers for KPNP occupants to qualify as tenured migrants	3.13	Slightly Serious
Overall Mean	**3.16**	**Slightly Serious**

Table 17 indicates that challenges encountered in KPNP with regard to equity has an overall mean of 3.16 which is interpreted as slightly serious.

As a protected area legislated under RA 11038, allowed activities within KPNP is highly regulated and resource use by the immediate community is limited. Based on Table 13,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

respondents agreed that strict regulations governing resource utilization within the community present a significant challenge, suggesting that existing policies may be overly restrictive for the requirements of local communities. The agreement among respondents indicates that the narrow scope of allowable development activities constrains prospects for community advancement and enhancement of livelihoods. Since socio-economic activities are regulated, limitations on the type of development activities that may be proposed within KPNP is considered by the respondents as a slightly serious problem. On the part of the occupants, these prohibitions have a direct impact on their livelihood and subsistence while for KPNP managers, limited development activities may mean missed revenue opportunities for the protected area.

Furthermore, the absence of essential documentation for certain occupants to meet the criteria for tenured migrants is identified as a challenge to obtaining their rights and accessing benefits. Tenured Migrants, as defined by the NIPAS Act, are occupants who have been recognized and proven by the DENR to be continuously occupying and utilizing portions of the protected area for at least five (5) years prior to the most recent proclamation establishing the site as a protected area. To merit recognition as a tenured migrant, substantive tangible proof that they have long been occupants of the area must be provided, otherwise, their occupancy is considered illegitimate or illegal. As shown in Table 13, respondents agree that lack of supporting papers for KPNP occupants to qualify as tenured migrants is a slightly serious challenge in KPNP with a mean value of 3.13. These results suggest that despite governance objectives targeting equity, existing structural and legal constraints persistently obstruct the equitable allocation of opportunities and benefits within KPNP community.

4. Test for Significant Difference

To determine whether there is a significant difference on the assessment of good governance and challenges encountered in KPNP in relation to participation, effectiveness and efficiency, responsiveness and equity, the Kruskal-Wallis test was performed to compare the mean ranks of responses of KPNP-PAMB Members, KPNP Implementers and KPNP Occupants.

Table 18. Differences in the Perceived Level of Good Governance in KPNP among the Respondents

Level of Good Governance	*Involvement*	*Mean Rank*	*df*	*H*	*p*	*Interpretation*
Participation	KPNP Occupant/Resource User	41.16	2	27.58	<0.001	Significant
	PA Implementer	75.68				
	PAMB Member	71.18				
Efficiency and Effectiveness	KPNP Occupant/Resource User	41.87	2	24.21	<0.001	Significant
	PA Implementer	77.79				
	PAMB Member	66.53				
Responsiveness	KPNP Occupant/Resource User	44.10	2	14.04	<0.001	Significant
	PA Implementer	68.11				
	PAMB Member	65.32				
Equity	KPNP Occupant/Resource User	43.14	2	17.86	<0.001	Significant
	PA Implementer	71.68				
	PAMB Member	66.35				

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Table 18 presents the differences in the perceived level of good governance of the respondents based on their KPNP involvement. There were statistically significant differences in the perceived level of good governance of the respondents in terms of participation [$H(2)=27.58, p<0.001$], effectiveness and efficiency [$H(2)=24.21, p<0.001$], responsiveness [$H(2)=14.04, p<0.001$], and equity [$H(2)=17.86, p<0.001$] when they are grouped according to their involvement in KPNP. This suggests that occupants who are directly dependent on KPNP either for residence, livelihood or subsistence perceive governance less favorably than those involved in implementation or decision-making roles. PA implementers consistently exhibited the highest mean ranks, suggesting a more favorable perspective on governance practices, with PAMB members closely following in their assessments. The significant differences underscore a divergence in perception that could arise from variations in information access, participation in governance processes, or the advantages encountered by each group. This suggests that the perceived level of good governance among the respondents vary significantly.

Collaborative engagement is considered by Dovers et.al (2015) as core competencies of protected area managers and possessing such facilitate successful adaptive management by harnessing local community skills and support to protected area management initiatives. However, the significant difference in the responses of the stakeholders suggests otherwise for KPNP. As to participation, protected area management is bound by several laws and policies. In terms of decision-making, Section 11 of the ENIPAS Act clearly provides for the composition of the PAMB, which is largely ex-officio members comprised of elected and appointed government officials. Other sectors include 1 representative from a private entity and 1 from academic institution. For local communities, representation to the management board is by NGOs, POs and IP communities present in the area. As of May 2025, the KPNP-PAMB has complete representation of ex-officio members and academic institution but lacks representatives from POs, NGOs and IP communities. According to the PASu, there were 2 representatives from the Adams and Pagudpud IP groups and 1 from an NGO in Pagudpud until CY 2020 but when their respective appointments as members of the Board expired, they did not seek for renewal.

Regarding participation in the formulation of management plans of KPNP, the discrepancy in the mean rank among the 3 stakeholders may have stemmed from the limited consultations undertaken involving the local communities. Review of the reports covering the updating of the KPNP-PAMP which took place in CY 2022 revealed that while a Technical Working Group was created, it only involved municipal and barangay representatives. KPNP occupants had given lower scores compared to implementers and PAMB members, suggesting that they had little or no involvement in the planning process.

There was also a disconnect in the perceived effectiveness and efficiency of KPNP governance. On the perspective of implementers, effectiveness and efficiency in management come in timeliness of program implementation, excellent conditions of forest cover and the low incidence of violations. All these were supported by reviewed means of verification and Office

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Performance Commitment and Review (OPCR) form. However, the initiatives did not seem to have a ripple effect on the perspectives of PA occupants and PAMB members, indicating that the benefits may not be trickling down or resonating with these key stakeholders.

In terms of Responsiveness, perceived level of governance did not vary much between PAMB members and implementers as shown by a 2.79 difference in the mean ranks. Notably, KPNP occupants/resource users exhibited a significantly lower mean rank, which implies that the intended positive impacts of management interventions may not be translating to tangible benefits or noticeable improvements for the community.

For governance to be truly equitable, strong legal frameworks and policies are essential to uphold local rights, ensure informed consent, and provide effective recourse for defending against threats and addressing past injustices (Bennett, Teh et al., 2017). As seen in the mean ranks under the principle of Equity, this resonated well with KPNP implementers and PAMB members, being the primary implementers and enforcers of protected area related laws, rules and policies. Conversely, KPNP occupants/resource users had other perspectives as they had significantly lower mean rank compared to the other 2 groups of respondents. Their assessments may be influenced by their cultural and social context, which may differ from the perspectives of program managers. While program implementer and PAMB members focus on overall program goals and metrics, community members priority is more on their specific needs and experiences. Thus, frameworks and policies on protected area governance may not always be perceived as favorable when it comes to their access on benefits of free use of resources within KPNP.

5. Factors that contribute to the challenges encountered by stakeholders in the management of KPNP

Based on the gathered data from the survey, KII and document analysis, management of KPNP is influenced by a complex interaction of institutional, social, policy, and environmental factors that shape the capacity of stakeholders to effectively plan, implement, and sustain protected area management interventions.

Institutional Capacity and Resource Limitations. One of the primary factors contributing to management challenges in KPNP is the limited institutional capacity of governing and managing bodies including constraints in financial resources, technical expertise, and human capital. From the perspective of PAMB members, institutional capacity and resource constraints manifest in governance indicators related to efficiency and effectiveness, such as the adequacy of budget allocations, availability of technical support, and functionality of management structures. PAMB members are directly involved in overseeing KPNP, site-specific policy formulation, planning and approval of proposed; thus, limitations in financial

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

and human resources may be seen as barriers to timely decision-making. In the case of program implementers (staff members of DENR), operational level problems include capacity restrictions. Indicators such as staff-to-area ratio, equipment availability, and access to training have a direct impact on their capacity to implement regulations, carry out monitoring services, and provide programs effectively. Responsiveness is also affected by these limitations, where the implementers might not be able to respond to the issues or emerging concerns of the community in a timely manner. Among resource users and occupants, institutional capacity is often perceived through the quality and consistency of services provided, such as enforcement presence, livelihood support, or extension activities. Weak institutional capacity may be interpreted as ineffective governance, influencing perceptions of legitimacy and compliance.

Stakeholder Participation and Engagement Dynamics. Challenges related to stakeholder participation are strongly linked to UNDP Good Governance's principles of participation and equity, with indicators such as inclusiveness of decision-making, representation, and access to information. Perspective-wise, PAMB members may view participation to the Board as a formal representation of their sector as dictated by the NIPAS Act. Nonetheless, participation to governance may remain procedural with limited mechanisms to ensure that community perspectives meaningfully influence outcomes. Meanwhile, on the part of program implementers such as park rangers, their regular duties seldom require community participation since their innate functions focus on monitoring community activities and resource use rather than collaboration. However, there are activities being implemented that involves community stakeholders such as meetings, dialogues and workshops where KPNP occupants and resource users could participate. Nonetheless, result of the KII indicated that while community members are invited for consultation workshops and dialogues, only half of the expected number of participants often attend especially when schedule of their livelihood activities conflict with the schedule of consultation workshops and meetings.

Clarity of Roles and Management Arrangements. Role clarity and management arrangements are closely associated with the governance principles of efficiency and effectiveness, as measured through indicators such as clearly defined mandates, coordination mechanisms, and accountability structures. From the standpoint of PAMB members, unclear delineation of authority between national agencies, LGUs, and the PAMB itself may complicate oversight and decision-making functions. Overlapping roles can weaken accountability and delay policy implementation (OECD, 2018; World Bank, 2020). This is sometimes evident in the implementation of urgent projects which overlap within KPNP but are funded outside the park's and/or DENR's regular WFP. Such projects have rigid timelines that often conflict with the standard operating procedure of the PAMB and blur the scope of authority between the management board of KPNP with the project implementing institution or agency. This also affects the efficiency of program implementors as they may experience role ambiguity through conflicting directives or unclear reporting lines, resulting to inconsistent enforcement and program delivery across KPNP. As to resource users and occupants, unclear management arrangements often leads to confusion about protected area rules and regulation, enforcement processes and responsible authorities resulting in reduced compliance and increased conflicts.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Policy Implementation and Compliance. Challenges in policy implementation and compliance are intertwined with rule-based governance, effectiveness and responsiveness which reflect policy awareness, enforcement capacity and adaptability of regulations to local conditions. The PAMB has the legal mandate to formulate KPNP-specific policies on the form of PAMB Resolutions and are also in-charged with reviewing and approving proposed plans and programs for KPNP. Nonetheless, the challenge stem from limited feedback on the status and effectivity of such plans which affect the adaptability of their governance. On the other hand, program implementers encounter practical challenges in enforcing laws and policies within KPNP, particularly when these regulations conflict with livelihood needs and when human and logistical resources are limited. These challenges affect both responsiveness and perceived fairness in the performance of their duties. Among resource users and occupants, compliance is influenced by awareness and understanding of policies, perceived fairness of rules, and the presence of practical livelihood alternatives. Weak policy communication, limited information dissemination or rigid enforcement of protected area laws can weaken trust and cooperation with management and governance bodies.

Communication, Coordination and Feedback Mechanism. Among the challenges encountered by the respondents, this factor takes center stage as it relates to the governance principles of responsiveness, transparency, and participation, evaluated through indicators such as information-sharing systems, coordination schemes, and feedback mechanisms. PAMB members rely on prompt and evidence-based information from implementers and stakeholders to make informed decisions. Gaps in reporting and feedback can limit strategic oversight and responsiveness which can weaken adaptability in governance. For program implementers, their effective implementation is highly influenced by efficient coordination with partner stakeholders such as national agencies, LGUs, civic groups, academe and local communities. Weak and fragmented communication can lead to duplication of efforts or missed opportunities for collaboration. On the other hand, challenges encountered by PA occupants and resource users come in the form of limited information access and missed opportunities and channels to raise their concerns. Without their voices and opinions on KPNP-related matters, management strategies will remain lacking on grassroot stakeholders.

6. The Proposed Action Plan

Although KPNP is guided by the overarching framework of the ENIPAS law, this research revealed that there are still institutional and operational loopholes that influence its governance and management specifically limitations on inclusive management, responsive actions, effectiveness and efficiency of program implementation, financial sustainability and staffing stability. In order to fill these identified gaps, a proposed of an action plan is hereby offered as one of the final outputs of this research in strengthening governance of KPNP. The recommended strategies generally focus on enhancing participatory mechanisms, ensuring better coordination with local stakeholders, complementation of resources to sustain resources mobilization, improving operational capacity and institutionalizing staffing structures.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

This action plan is a multi-year roadmap that bridges policy golas and operational reality, creating a viable path towards long-term effectiveness, management sustainability and resiliency of KPNP management. The proposed strategies both serve as administrative recommendation and transformative proposals to reconcile governance capacity KPNP with conservation mandates stipulated in RA 11038.

Nonetheless, implementation of the proposed action plan may be constrained by institutional risks such as budget limitations and shifting national program priorities. In particular, the creation of plantilla positions for the PAMO of KPNP may take longer than the proposed timeline in view of bureaucratic and administrative procedures. This can also be affected by the extent of coordination among DENR, DBM, and CSC. As for reformative actions, these may be limited by community resistance if not properly communicated.

In response to these risks, the proposed action plan adopts a phased implementation, formal institutional endorsements and technical justification specifically for the staffing requirements of KPNP. Structured and targeted communication schemes, diversified funding collaboration and complementation efforts with various capable entities are also options to further reduce operational vulnerability.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Table 19. Proposed Action Plan

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
PARTICIPATION								
Rigid composition of the management board	Maximize PAMB membership based on ENIPAS	Identify eligible members from the following sectors: - 3 POs / NGOs - 1-3 IP/ICC - 1 Private sector	5-7 eligible sectoral representatives identified and screened in accordance with RA 11038 by end of Year 1	List of screened candidates	Year 1	-	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte
		Send letter of invitation to eligible members	100% of identified eligible representatives formally invited within 30 days after screening	Letter of invitation	Year 1	-	KPNP PASu	CENRO-Northern Ilocos Norte
		Conduct meeting/ orientation with interested members	At least 80% of invited representatives attend orientation meeting	Minutes of Meeting / Activity Report	Year 1	10,000	KPNP-PAMO;	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
		Require submission of documentary requirements	100% of interested nominees submit complete documentary requirements within prescribed period	Complete requirements based on Section 11 of RA 11038 and DAO 2019-05	Year 1	-	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
		Endorsement of documents to DENR-1	Endorsement memorandum submitted to DENR Regional Office I within Year 1	Endorsement memorandum for the Regional Director with attached documents	Year 1	-	KPNP PASu	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
Low awareness about KPNP	Implement a targeted communication and CEPA plan	Conduct CEPA (Pancian, Pasaleng, Balaoi, Adams)	1 CEPA conducted in each barangay annually	Activity Report; Attendance Sheet	Year 1 onwards	80,000 / year	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; MLGU-Pagudpud; MLGU-Adams; MLGU-Santa Praxedes
		Produce and distribute 200 CEPA materials on KPNP information and PA-related laws and rules	200 IEC materials produced and distributed to identified recipients annually	Copy of IEC materials produced; List of	Year 1 onwards	5,000 / year	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
		Maintain KPNP Facebook page/account with at least 1 post per month	Minimum of 12 informational posts per year; 10% annual increase in page engagement (reach or interactions)	Social media analytics report	Year 1 onwards	-	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte
EFFECTIVENESS AND EFFICIENCY								
KPNP is understaffed for effective management	Personnel augmentation based on KPNP-PAMO staffing requirements	Propose and request at least 9 COS personnel yearly	At least 9 COS personnel hired annually	Approved COS contracts; Accomplishment Reports; Approved WFP	Year 1 onwards	1,818,000 / year	KPNP-PAMO; CENRO-Northern Ilocos Norte	DENR-Regional Office

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
		Conduct semi-annual performance evaluations of hired personnel	100% of hired COS personnel evaluated twice a year; At least 80% received satisfactory or higher rating	Performance evaluation reports	Year 1 onwards	10,000 / year	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte; KPNP-PAMB
	Creation of plantilla positions for the KPNP-PAMO	Inclusion of the proposed KPNP-PAMO structure in DENR Budget Proposal for Next GAA Cycle	Proposed KPNP-PAMO plantilla structure officially included in DENR National Expenditure Program submission within Year 1	Proposal included in National Expenditure Program	Year 1	-	DENR Central Office	DENR Regional Office 1
		Technical Budget Defense with DBM	1 formal technical budget defense conducted; Proposal accepted for evaluation by DBM.	DBM Evaluation Minutes	Year 1	10,000	DENR Central Office	DENR Regional Office 1
		Approval & Classification of Plantilla Positions	At least 70% of proposed plantilla positions approved and classified by Year 3	Approved Staffing Pattern	Year 2 - Year 3	-	Department of Budget and Management	DENR Central Office
		Issuance of NOSCA	NOSCA issued within 6 months after DBM approval	NOSCA Released	Year 3	-	Department of Budget and Management	DENR Central Office
		Review of Qualification Standards by the Civil Service Commission (CSC)	100% of proposed positions received CSC clearance prior to recruitment	CSC Clearance / Concurrence	Year 3	-	Civil Service Commission (CSC)	DENR Central Office - Human Resources Office

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
		Recruitment & Selection Process	At least 80% of approved plantilla positions filled within 12 months after NOSCA issuance	Appointment Papers Issued	Year 4 - Year 5	50,000 / year	DENR Regional Office	PENRO-Ilocos Norte; CENRO-Northern Ilocos Norte; Civil Service Commission (CSC)
		Operationalization of KPNP PAMO Structure	At least 80% of KPNP-PAMO plantilla positions deployed	Assumption to Duty (ATD) documents Updated Plantilla of Personnel (POP) reflecting filled positions HR Masterlist of KPNP-PAMO personnel Deployment Orders / Office Assignment Orders	Year 6 onwards	8,500,944 / year	DENR Regional Office	PENRO-Ilocos Norte; CENRO-Northern Ilocos Norte; Civil Service Commission (CSC)
	Strengthen complementation with partner offices	Request minimum 2 Government Internship Program (GIP) interns annually	Minimum of 2 GIP interns deployed annually to support PAMO operations	GIP endorsement letter; Timesheets; Accomplishment Reports	Year 1 onwards	432,000 / year	KPNP-PASu	Office of the 1st District Representative; PLGU-Ilocos Norte

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
Limited financial resources	Mobilize funding and partnerships	Preparation of project proposals and activity design for funding by LGUs, NGAs and other partners	2 funding proposals submitted to LGUs/NGAs/partners; At least 1 proposal approved or funded within 2 years.	Copies of proposals; Financial reports	As the need arises	2,000 / year	KPNP-PAMO	Office of the 1st District Representative; PLGU-Ilocos Norte; DPWH; DOT-1
RESPONSIVENESS								
Weak coordination between KPNP and stakeholders	Institutionalize feedbacking mechanisms	Conduct two stakeholder dialogues per year (mid-year and year-end)	2 stakeholder dialogue meetings conducted annually with at least 70% key stakeholder attendance	Activity report; Attendance sheets	Year 1 onwards	100,000 / year	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
		Issue feedback briefs within 10 days after each meeting	100% of stakeholder meetings followed by written feedback brief issued within 10 working days	Feedback brief provided to stakeholders	Year 1 onwards	-	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
	Strengthen community role in monitoring	Form Community Monitoring Group (CMG) with at least 10 members	CMG formally organized with at least 10 active members and recognized through PAMB Resolution within Year 1	Team roster; PAMB Resolution recognizing the CMG	Year 1	2,000	KPNP-PAMO	Tenured Migrants; BLGUs of Pancian, Pasaleng, Balaoi, Adams, San Juan, Cadongdongan and Centro 2; IP/ICC members

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
		Conduct orientation / briefing with monitoring team	100% of CMG members trained within 3 months of formation	Activity report; Attendance sheets	Year 1	10,000	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte
		Conduct minimum of 4 community-assisted monitoring activities/year	4 documented joint monitoring activities conducted annually; 10% increase in reported monitoring coverage by Year 2	Monitoring reports	Year 1 onwards	20,000 / year	KPNP-PAMO	Tenured Migrants; BLGUs of Pancian, Pasaleng, Balaoi, Adams, San Juan, Cadongdongan and Centro 2; IP/ICC members
EQUITY								
Limited understanding of laws and access to allowable resource use	Implement targeted education on ENIPAS rules and tenurial instruments	Conduct 5 barangay-level orientations on ENIPAS and allowable resource use	5 barangay orientations conducted per year with minimum 30 participants per session	Activity report; Attendance sheet	Year 1, Year 2	50,000 / year	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte; PENRO-Ilocos Norte
		Produce and distribute 100 brochure copies per barangay on legal access options (PACBRMA, SAPA, etc.)	100 brochures distributed per barangay; At least 70% of participants demonstrate improved awareness in post-orientation feedback	Copy of brochure produced and distributed; List of brochure recipient	Year 1, Year 2	20,000	KPNP-PAMO	CENRO-Northern Ilocos Norte

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Indicator	Recommended Strategy	Specific Activities	Key Performance Indicator	Means of Verification	Timeline	Proposed Budget	Lead Implementing Office	Supporting Office
Limited menu of allowed development activities in KPNP	Identify low-impact, allowable activities for information of stakeholders	Conduct zoning validation and workshop with PAMB and LGUs	1 zoning validation workshop conducted with PAMB and LGUs; Validation report adopted by PAMB.	Activity report; Validation report	Year 1	20,000	KPNP-PAMO	MLGU-Pagudpud; MLGU-Adams; MLGU-Santa Praxedes; KPNP-PAMB
		Prepare 1 concept paper for low-impact ecotourism or conservation development	1 concept paper on low-impact ecotourism or conservation enterprise completed within Year 2	Concept paper prepared	Year 2	5,000	KPNP-PAMO	Department of Tourism Region 1; Regional Ecotourism Committee (REC)
		Present the concept paper to the KPNP-PAMB for approval	Concept paper presented and deliberated by PAMB; PAMB resolution issued (approval or refinement directive)	Minutes of Meeting; PAMB-Resolution of approval	Year 2	5,000	KPNP-PAMO	KPNP-PAMB

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

Considering that this research on good governance only focused on 4 components/principles, assessment of KPNP management using the other principles or components of the UNDP framework in KPNP such as transparency, accountability, rule of law, and consensus orientation is also suggested.

Future studies can also focus on the evaluation of the impact of governance assessment results on management practices, decision-making and funding distribution to establish the connection between research findings and policy and management enhancements.

The framework used in this research may also be replicated in other protected areas for benchmarking purposes. Application of the same indicators will likewise enable comparative analysis and determine if governance performance is consistent across different protected areas. Phased replication (e.g., every 3 years) can also be implemented to help monitor progress or improvements and as input to adaptive management.

To enhance replicability, it is strongly suggested to standardize survey tools and adopt a system of scoring and measurement criteria to ensure greater consistency of data across locations and have one common system of governance assessment of protected areas. Effective replication and application in new locations can generate important evidence that may guide in setting up of national policies and guidelines to further enhance the management of the protected areas.

REFERENCES

[1] Abrams, P., Borrini-Feyerabend, G. and Gardner, J., *Evaluating governance - a handbook to accompany a participatory process for a protected area*, Parks Canada and TILCEPA, Ottawa, 2003.

[2] Agrawal, A., *Common Resources and Institutional Sustainability*, In Ostrom, E. et al. (Eds.), The Drama of the Commons, National Academy Press, 41-85, 2001.

[3] Agrawal, A. and Gibson, C.C., Enchantment and disenchantment: The role of community in natural resource conservation, World Development, 27(4), 629-649, 1999.

[4] Armitage, D., & Plummer, R., Adapting and transforming: Governance for navigating change, In D. Armitage & R. Plummer (Eds.), Adaptive capacity and environmental governance (pp. 287–302), Springer Series on Environmental Management, Berlin, Heidelberg: Springer, 2011.

[5] Arnstein, S.R., A Ladder Of Citizen Participation, Journal of the American Planning Association, 35(4), 216-224, 1969.

[6] Bennett, N.J. and Dearden, P., Why local people do not support conservation: Community perceptions of marine protected area livelihood impacts, governance and management in Thailand, Marine Policy, 44, 107-116, 2014.

[7] Bennett, N.J. et al., An appeal for a code of conduct for marine conservation, Marine Policy, 81, 411-418, 2017.

[8] Biodiversity Management Bureau, Protected Area Development and Management, 2016.

[9] Borrini-Feyerabend, G. and Hill, R., Governance for the conservation of nature, In Worboys, G.L. et al. (Eds.), Protected Area Governance and Management, ANU Press, 169-206, 2015.

[10] Borrini-Feyerabend, G. et al., *Governance of protected areas: from understanding to action*, IUCN, Gland, Switzerland, 2013.

[11] Borrini-Feyerabend, G. et al., *Sharing Power: A Global Guide to Collaborative Management of Natural Resources*, Earthscan, 2013.

[12] Bulkeley, H. and Newell, P., *Governing Climate Change*, Routledge, 2010.

[13] CBD Technical Series No. 36, *Protected Areas in Today's World: Their Values and Benefits for the Welfare of the Planet*, 2008.

[14] Chape S, Harrison J, Spalding M, Lysenko I., The extent and effectiveness of protected areas as an indicator for meeting global biodiversity targets, Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci, February 28, 2005.

[15] Chen, Haojie et al. (2023). Review of the approaches for assessing protected areas' effectiveness. Environmental Impact Assessment Review. Volume 98. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0195925522001950 (Accessed: 01.05.2025)

[16] Coad L, Leverington F, Knights K et al. (2015). Measuring impact of protected area management interventions: current and future use of the global database of protected area management effectiveness. Philos Trans R Soc B Biol Sci 370:20140281Congress of the Philippines. (Accessed: 01.05.2025)

[17] Creswell, J.W. and Plano Clark, V.L., *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Sage Publications, 2018.

[18] Department of Environment and Natural Resources, *Annual Report on Kalbario-Patapat Natural Park*, DENR, 2020.

[19] Department of Environment and Natural Resources, *Management Effectiveness Assessment Report of Kalbario-Patapat Natural Park*, DENR, 2023.

[20] Department of Environment and Natural Resources, *Protected Area Management Plan of Kalbario-Patapat Natural Park (2023-2032)*, DENR, 2022.

Dovers, S., Feary, S., Martin, A., McMillan, L., Morgan, D. and Tollefson, M., *'Engagement and participation in protected area management: who, why, how and when?',* in G. L. Worboys, M. Lockwood, A. Kothari, S. Feary and I. Pulsford (eds) Protected Area Governance and Management, pp. 413–440, ANU Press, Canberra, 2015.

[21] Expanded National Integrated Protected Areas System Act of 2018, Republic Act 11038, 2018.

[22] Fiorino, D. J., Citizen Participation and Environmental Risk: A Survey of Institutional Mechanisms, Science, Technology, & Human Values, 1990.

[23] Fox, J., The uncertain relationship between transparency and accountability, Development in Practice, 2007.

[24] Franks, P. et al., *Understanding and assessing equity in protected area conservation: a matter of governance, rights, social impacts and human wellbeing*, IIED Issue Paper, IIED, London, 2018.

[25] Geldmann, J. et al., Effectiveness of terrestrial protected areas in reducing habitat loss and population declines, Biological Conservation, 2013.

[26] Graham, J., Amos, B. and Plumptre, T.W., *Governance principles for protected areas in the 21st century*, Institute on Governance, Ottawa, 2003.

[27] Hockings, M., Stolton, S. and Dudley, N., Management effectiveness: assessing management of protected areas?, Journal of Environmental Policy and Planning, 2004.

[28] Hockings, M. et al., *Evaluating effectiveness: a framework for assessing management effectiveness of protected areas*, IUCN, Gland, Switzerland, 2006.

[29] Innes, J. E., & Booher, D. E.., Reframing public participation: strategies for the 21st century, Planning Theory & Practice, 5(4), 419–436, 2004.

[30] IUCN, What is a protected area?, 2008.

Jacobs, P., Worboys, G. L., Mossfield, S., & Varcoe, T., *MANAGING OPERATIONS AND ASSETS*. In G. L. Worboys, M. Lockwood, A. Kothari, S. Feary, & I. Pulsford (Eds.), Protected Area Governance and Management (pp. 751–788). ANU Press. 2015.

[31] Johnson, S. and Anderson, M., *Governance and Environmental Management: Successes and Failures in Public Policy*, Policy Press, 2018.

[32] Leguía-Cruz, M. et al., (2024) Enhancing participatory governance in biosphere reserves through co-creation of transdisciplinary and intergenerational knowledge. Frontiers in Environmental Science, 12. https://www.frontiersin.org/journals/environmental-science/articles/10.3389/fenvs.2024.1266440/full (Accessed: 14.02.2026) [33]

[33] Mayo-Anda, Grizelda, *Primer on Protected Areas and the Expanded National Integrated Protected Areas System (ENIPAS) Act of 2018 and its Implementing Rules and Regulations*, Oceana Philippines International, 2021.

[34] Organisation for Economic Co-operation and Development, *Assigning responsibilities across levels of government: Trends, challenges and guiding principles for policy-makers*, OECD Publishing. 2018.

[35] Philippines Gender Country Profile, *Gender country profile for the Philippines*, University of the Philippines Center for Women's and Gender Studies and Philippine Commission on Women, 2021.

[36] Reed, M.S., Stakeholder participation for environmental management: A literature review, Biological Conservation, 141(10), 2417-2431, 2017.

[47] Reed, M. et al. (2023). Participation in protected area governance: A systematic case survey of the evidence on ecological and social outcomes. Journal of Environmental Management, 336, 117593. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S030147972300381X (Accessed: 14.02.2025)

[38] Sarhan, M. (2025) Exploring collaborative governance and community participation in tourism and conservation: Insights from Waiheke Island, New Zealand. Frontiers in Sustainable Tourism. https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1567048 (Accessed: 14.02.2026)

[39] Shields, Brooke & Moore, Susan & Eagles, Paul, Indicators for assessing good governance of protected areas: Insights from park managers in Western Australia, PARKS. 22. 29-40. 10.2305/IUCN.CH.2016.PARKS-22-1BPS.en, 2016.

[40] Smith, J., *Ecological Governance: Towards Inclusive Decision Making*, Green Press, 2015.

[41] Smith, J. and Rodriguez, A., *Participation and Conservation: A Review of Approaches in Protected Area Management*, Journal of Environmental Policy, 34(3), 578-595, 2019.

[42] United Nations Development Programme, *Governance for Sustainable Human Development: A UNDP Policy Document*, United Nations Development Programme, 1997.

[43] United Nations, *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, United Nations, 2015.

[44] Williams, R., *Governance Models in Protected Areas: A Global Perspective*, University Press, 2021.

[45] World Bank, *Kenya systematic country diagnostic: Risk and resilience in a new era*, World Bank Group, 2020.

[46] https://press.un.org/en/1998/19980921.sg2048.html (Accessed: 28.04.2025)

[47] https://sites.google.com/denr.gov.ph/region1/home (Accessed: 27.11.2024)

[48] https://www.ohchr.org/en/good-governance (Accessed: 28.04.2025)

[49] https://iucn.org/our-work/topic/effective-protected-areas (Accessed: 27.11.2024)

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN-MERKEZLİ, AKILLI VE DİRENÇLİ KENTLER: KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Dr, DUYGU AK ÇETİN

Uşak Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

duygu.ak@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6736-5643

ÖZET

Yapay zekâ temelli dijitalleşme, günümüzde kamu yönetimi ve kentleşme alanında önemli bir dönüşüm dinamiği olarak öne çıkmaktadır. Akıllı kent uygulamaları aracılığıyla yerel yönetimlerin hizmet sunumunda etkinlik ve verimlilik artışı hedeflenirken, bu süreç aynı zamanda demokratik yönetişim, sosyal eşitlik ve etik ilkeler açısından yeni risk ve tehdit alanlarını da beraberinde getirmektedir. Bu dönüşümün yaşandığı bağlamda yaşlı dostu kent, çocuk dostu kent, yürünebilir kent ve sağlıklı kent gibi insan-merkezli alternatif kentleşme modelleri, kentsel yaşam kalitesini ve toplumsal kapsayıcılığı önceleyen normatif çerçeveler olarak önem kazanmaktadır. Bununla birlikte dirençli kent yaklaşımı, artan belirsizlikler, afet riskleri ve çevresel tehditler karşısında kentlerin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal ve yönetişimsel kapasitesine odaklanmaktadır.

Bu çalışma, yapay zekâ çağında kentlerin nasıl yönetildiği kadar, kimler için ve hangi normatif ilkeler doğrultusunda yönetildiği sorusunu kamu yönetimi perspektifinden ele almaktadır. Çalışmanın amacı, akıllı kent ve dirençli kent yaklaşımlarını, insan-merkezli kentleşme modelleriyle birlikte değerlendirerek, yapay zekâ temelli dijitalleşmenin kamu yönetiminde yarattığı fırsatları, tehditleri ve riskleri bütüncül bir çerçeve içinde tartışmaktır. Nitel araştırma yaklaşımına dayanan çalışmada, literatür taraması ve kavramsal analiz yöntemi kullanılmış; akıllı kentler, dirençlilik, risk yönetişimi ve yapay zekânın kamu yönetimindeki rolü eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Çalışmanın temel argümanı, yapay zekânın kent yönetiminde başlı başına bir amaç değil; ancak insan-merkezli, kapsayıcı ve hesap verebilir yönetişim ilkeleriyle bütünleştirildiğinde kamu yararını güçlendiren bir araç olabileceği yönündedir. Bu doğrultuda çalışma, yapay zekâ çağında insan-merkezli, akıllı ve dirençli kentlere yönelik bütünleştirici bir değerlendirme sunarak, kamu yönetimi ve kentleşme literatürüne normatif ve eleştirel bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu yönetimi, yapay zekâ, akıllı kentler, dirençli kentler, insan-merkezli kentleşme

ABSTRACT

AI-based digitalization stands out as a significant transformative dynamic in the fields of public administration and urbanization today. While smart city applications aim to increase efficiency and effectiveness in service delivery by local governments, this process also brings new risks and threats in terms of democratic governance, social equality, and ethical principles. In this

context, human-centered alternative urbanization models such as age-friendly cities, child-friendly cities, walkable cities, and healthy cities are gaining importance as normative frameworks that prioritize urban quality of life and social inclusion. However, the resilient city approach focuses not only on the technical capacity of cities but also on their social and governance capacity in the face of increasing uncertainties, disaster risks, and environmental threats. This study addresses the question of how cities are managed in the age of artificial intelligence, as well as for whom and according to which normative principles, from a public administration perspective. The aim of this study is to discuss the opportunities, threats, and risks created by AI-based digitalization in public administration within a holistic framework, by evaluating smart city and resilient city approaches together with human-centered urbanization models. Based on a qualitative research approach, the study utilizes literature review and conceptual analysis methods; smart cities, resilience, risk governance, and the role of artificial intelligence in public administration are examined from a critical perspective. The main argument of the study is that artificial intelligence is not an end in itself in urban management; however, when integrated with human-centered, inclusive, and accountable governance principles, it can be a tool that strengthens the public good. Accordingly, the study aims to provide a normative and critical contribution to the public administration and urbanization literature by offering an integrative evaluation of human-centered, smart, and resilient cities in the age of artificial intelligence.

Keywords: Public administration, artificial intelligence, smart cities, resilient cities, human-centered urbanization

GİRİŞ

Kentler, yapay zekâ temelli dijitalleşmenin kamu yönetimi alanında en görünür etkilerinin ortaya çıktığı mekânsal ve yönetsel ölçekler hâline gelmiştir. Yerel yönetimler, artan veri üretim kapasitesi, algoritmik karar destek sistemleri ve dijital hizmet sunum araçları aracılığıyla kentleri daha etkin, hızlı ve öngörülebilir biçimde yönetmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda akıllı kent yaklaşımı, kamu yönetiminde dijitalleşmenin mekânsal karşılığı olarak öne çıkmakta ve yapay zekâ, bu yaklaşımın giderek merkezî bir bileşeni hâline gelmektedir.

Ancak yapay zekâ destekli akıllı kent uygulamalarının yaygınlaşması, kentlerin yalnızca teknik olarak daha verimli yönetilmesi meselesiyle sınırlı değildir. Bu süreç, aynı zamanda demokratik katılımın niteliği, sosyal eşitlik, veri temelli karar alma süreçlerinin şeffaflığı ve kamu gücünün kullanımına ilişkin etik soruları da gündeme getirmektedir. Bu nedenle yapay zekâ çağında kentlerin "nasıl" yönetildiği kadar, "kimin için" ve "hangi değerler doğrultusunda" yönetildiği sorusu, kamu yönetimi literatürünün temel tartışma alanlarından biri hâline gelmiştir.

Öte yandan yaşlı dostu kent, çocuk dostu kent, yürünebilir kent ve sağlıklı kent gibi insan-merkezli alternatif kentleşme modelleri, kentsel yaşam kalitesini artırmayı, kırılgan grupları korumayı ve toplumsal kapsayıcılığı güçlendirmeyi amaçlayan normatif yaklaşımlar sunmaktadır. Dirençli kent yaklaşımı ise artan afet riskleri, çevresel belirsizlikler ve çoklu krizler karşısında kentlerin yalnızca altyapısal değil, sosyal ve yönetişimsel dayanıklılığını da ön plana çıkarmaktadır. Buna karşın mevcut literatürde, akıllı kentler ve yapay zekâ temelli

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

dijitalleşme çoğu zaman bu insan-merkezli ve dirençlilik odaklı yaklaşımlardan kopuk biçimde ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktası, söz konusu kopukluğu aşma gerekliliğidir. Çalışma, yapay zekâ çağında insan-merkezli, akıllı ve dirençli kentlerin kamu yönetimi perspektifinden birlikte nasıl değerlendirilebileceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bir yandan akıllı kentler ve dijitalleşmenin sunduğu yönetsel fırsatları ele alırken, diğer yandan bu süreçlerin demokratik, sosyal ve etik sınırlarını sorgulamakta; insan-merkezli kentleşme modellerini ve risk yönetişimi yaklaşımını bütünleştirici bir değerlendirme çerçevesi olarak önermektedir.

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde, literatür taraması ve kavramsal analiz yöntemlerine dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle insan-merkezli alternatif kentleşme modelleri ile akıllı ve dirençli kent yaklaşımlarına ilişkin uluslararası ve ulusal literatür sistematik olarak incelenmiştir. Ardından kamu yönetiminde dijitalleşme ve yapay zekâ kullanımına ilişkin çalışmalar analiz edilerek, söz konusu yaklaşımlar fırsatlar, tehditler ve riskler ekseninde karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yapay zekânın kent yönetimindeki rolünü açıklamaya yönelik bütünleştirici bir analitik çerçeve önerilmiştir.

1. İNSAN-MERKEZLİ ALTERNATİF KENTLEŞME MODELLERİ

Günümüzde hızla artan kentli nüfus ve buna eşlik eden çok boyutlu sorunlar, kent sakinlerini ve karar alıcıları yeni arayışlara yöneltmiş; bu süreçte kent bilimciler, kent plancıları ile yerel ve merkezi yönetimler tarafından alternatif kentleşme modelleri geliştirilerek uygulamaya konulmaya başlanmıştır. Böylelikle 21. yüzyılda kentleşme literatürü, salt fiziksel büyüme, altyapı yatırımları ve ekonomik rekabet ekseninden uzaklaşarak, insanın kentsel mekândaki deneyimini, yaşam kalitesini ve sosyal kapsayıcılığı önceleyen normatif bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kentte yaşayan tüm bireyleri kapsayan ve özellikle dezavantajlı grupların gereksinimlerini gözeten daha yaşanabilir kentler oluşturma hedefi doğrultusunda; çocuk dostu kentler, yaşlı dostu kentler, yürünebilir kentler ve sağlıklı kentler gibi yaklaşımlar klasik kentleşme ve planlama paradigmalarına alternatif olarak gelişen insan-merkezli modeller arasında öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar aracılığıyla kentlerin, farklı yaş grupları ve toplumsal kesimler için daha kapsayıcı ve "herkes için dost" mekânlar hâline getirilmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Yaşlı Dostu Kentler

1990'lı ve 2000'li yıllarda ortaya çıkan yeni kuşak kentleşme modelleri, diğer bir ifadeyle herkesi kapsayan kentleşme anlayışı içinde "yaşlı dostu kentler" önemli bir boyut olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, kentlerin fiziksel ve sosyal çevrelerinin planlanmasında yaşlı bireylerin karşılaştıkları engellerin azaltılmasını hedeflemekte; aktif ve sağlıklı yaşlanmayı temel bir ilke olarak benimsemektedir. Yaşlı bireylerin yaşadıkları çevrenin yaşam kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi göz önünde bulundurulduğunda, yerinde yaşlanmayı ve toplumsal katılımı destekleyen fiziksel ve sosyal çevrelerin oluşturulması, aynı zamanda toplumdaki diğer dezavantajlı gruplar için de erişilebilir ve sağlıklı yaşam alanlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Aydın, 2021: 24-26). Bu bağlamda "aktif" ifadesi, fiziksel boyutun ötesinde sosyal, kültürel, ekonomik ve zihinsel alanlardaki etkinliği de içeren çok boyutlu bir anlam taşımaktadır (Çifçili, 2012: 8). Birleşmiş Milletler Yaşlılık İlkeleri arasında da yer alan aktif

yaşlanma kavramı (Tamkoç ve Bilgin, 2020, s. 217), bireylerin yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik alanlarındaki fırsatların en üst düzeye çıkarılmasını hedefleyen bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Özgür ve Kılınç, 2022: 313). Aktif yaşlanmanın desteklenebilmesi için hem sosyal hem de fiziksel çevrenin özelliklerini iyileştirmeye yönelik çeşitli müdahale ve eylemlerin gerekli olduğu kabulünden hareketle, Dünya Sağlık Örgütü bu yaklaşımı daha ileri bir aşamaya taşıyarak 2006 yılında Küresel Yaşlı Dostu Kentler Projesi'ni başlatmıştır (Özgür ve Kılınç, 2022: 313). Aktif yaşlanmanın yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu ve her yaştan bireyin işlevsel kapasitelerinin farklılık gösterebildiğini açık biçimde kabul etmek amacıyla, Dünya Sağlık Örgütü "yaş dostu şehir" terimini bilinçli olarak tercih etmiştir (Plouffe ve Kalache, 2010: 735). Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı dostu şehirler çerçevesinde kent yaşamıyla doğrudan ilişkili sekiz temel alan belirlemiştir. Bu alanlar; dış mekânlar ve binalar, ulaşım, konut, sosyal katılım, saygı ve sosyal içerme, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgi ile toplum ve sağlık hizmetlerinden oluşmaktadır (Kesgin, 2023: 2). Dünya Sağlık Örgütü'nün "Yaş Dostu Kentler" kavramsallaştırmasına rağmen, bu kavram farklı ülkelerde farklı adlandırmalarla kullanılabilmektedir. Örneğin Kanada'da "Yaş Dostu Topluluk", Amerika Birleşik Devletleri'nde "Yaşanılabilir Topluluklar", İngiltere'de ise "Hayat Boyu Çevre" ifadeleri tercih edilmektedir. Bazı çalışmalarda ise kavramın kapsamını genişletmek amacıyla "Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar" şeklindeki kullanıma yer verilmektedir (Avşar Arık, 2021: 52).

Bireylerin yaşlılık dönemi boyunca yaşamlarını kolaylaştırmaya yönelik girişimleri teşvik etmek, bu alandaki bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirmek ve ağa üye olacak kentler arasındaki iş birliğini artırmak amacıyla 2010 yılında Yaşlı Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı (Global Network of Age-friendly Cities and Communities – GNAFCC) kurulmuştur (Yıldızak, 2020: 2). Ağın vizyonu, üye olan tüm kentlerin yaş dostu nitelik kazanması olarak belirlenirken; misyonu ise kentleri ve ülkeleri daha yaşlı dostu hâle getirerek ilham veren, destekleyici ve sürekli iletişim hâlinde olan bir yapı oluşturmak şeklinde tanımlanmıştır (Dönmez Kara, Yavaş ve Erdem, 2022: 38–39). Bu küresel ağa katılan kent ve topluluklar, aktif ve sağlıklı yaşlanmayı önceleyen politikalar çerçevesinde birbirleriyle bağlantı kurmakta ve karşılıklı öğrenme süreçleri desteklenmektedir. Zaman içerisinde ağın kapsamı genişlemiş; yalnızca kentler değil, daha küçük ölçekli yerel birimler de ağa dâhil edilerek ağın adı "yaşlı dostu kentler"den "yaşlı dostu kentler ve topluluklar"a dönüştürülmüştür. Yaşlı dostu politikaları yerel düzeyde desteklemeyi amaçlayan bu ağa katılımda yerel birimin büyüklüğünden ziyade, belirlenen ölçütleri ve yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesi esas alınmaktadır (Aydın, 2021: 24, 43). Yaşanılan çevreyi yaşlı bireylerin gereksinimlerine daha uygun hâle getirecek yenilikçi çözümler geliştirilmesini destekleyen bu küresel ağ, aynı zamanda üyeleri küresel ölçekte bir araya getirerek bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Özgür ve Kılınç, 2022: 313–314).

Kentsel yaşlanma tartışmaları kapsamında öne çıkan temel sorulardan biri, "Bir kenti yaşlı dostu yapan unsurlar nelerdir?" sorusudur. Buna bağlı olarak, kentlerde bazı yaşlı bireylerin daha elverişli koşullarda yaşamlarını sürdürebilirken, bazılarının gündelik yaşamın zorluklarıyla başa çıkmakta neden daha fazla güçlük yaşadıklarını açıklayan etkenlerin neler olduğu da önemli bir sorgulama alanı oluşturmaktadır (Van Hoof vd., 2018: 2). Kısaca yaşlı

dostu kentler, yaşlı bireylerin gündelik yaşamda karşılaştıkları engellerin azaltılmasına ve ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaları teşvik eden bir yaklaşımı ifade etmektedir (Yıldızak, 2020: 62). Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı dostu kent kavramsallaştırmasını aktif yaşlanma yaklaşımı temelinde ele almakta ve bu kentleri, bireylerin yaş aldıkça sağlık, katılım ve güvenlik olanaklarının en üst düzeye çıkarılması yoluyla yaşam kalitelerinin artırıldığı yerleşimler olarak tanımlamaktadır (Aydın, 2021: 24). Başka bir tanımda ise yaşlı dostu kentler, yaşlı bireyler için güvenli, erişilebilir ve düşük maliyetli ulaşım olanakları sağlayan yaşam alanları olarak ele alınmaktadır (Gorman vd., 2019: 2).

Barcelona, Avrupa kentleri arasında öne çıkmasını sağlayan en önemli özelliklerden birini, akıllı kent olma hedefi doğrultusunda geliştirdiği bütüncül kentsel politikalar ve hayata geçirdiği yapısal reformlar aracılığıyla elde etmiştir. Kent yönetimi, teknolojiyi salt teknik bir araç olarak değil, vatandaşların yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir kamu politikası enstrümanı olarak ele almakta; bu doğrultuda hem bugünün gereksinimlerine hem de geleceğin yaşam alanlarına yanıt verebilecek akıllı sistemler tasarlamayı amaçlamaktadır.

Bu yaklaşım çerçevesinde Barcelona'da uygulamaya konulan yaşlı dostu kent projeleri, sosyal kapsayıcılık ve yaşam kalitesinin artırılması hedefleriyle şekillendirilmiştir. Bu projelerden biri olan Ev Yenileme Programı, Barcelona genelinde yürütülen bir konut iyileştirme programı olup, yaşlılar ve engelli bireylerin konutlarında gerekli onarım ve düzenlemelerin yapılmasını kapsamaktadır. Program kapsamında konutların fiziksel koşullarının iyileştirilmesi, erişilebilirliğin artırılması ve enerji verimliliğini destekleyici teknolojilerin kullanımının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece hem bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri desteklenmekte hem de kentsel ölçekte sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlanmaktadır. Vincles BCN Programı kapsamında, tek başına yaşayan yaşlı bireylere tablet ve benzeri mobil cihazlar ile internet erişimi sağlanmakta; bu araçlar aracılığıyla yaşlıların birbirleriyle ve sosyal destek ağlarıyla çevrim içi olarak bağlantı kurabilecekleri bir dijital ağ oluşturulması hedeflenmektedir. Böylece sosyal izolasyonun azaltılması, yalnızlıktan kaynaklanan psikososyal sorunların önlenmesi ve yaşlı bireylerin toplumsal yaşama katılımının artırılması amaçlanmaktadır. SmartAppCity ise, kent hizmetlerini ve kente ilişkin bilgileri tek bir dijital platformda bir araya getiren bir uygulama olup akıllı telefona sahip tüm kentlilerin belediye hizmetlerine, ulaşım bilgilerine ve kentsel duyurulara kolay erişimini sağlamaktadır. Decidim, vatandaş katılımını güçlendirmek amacıyla geliştirilen dijital bir platformdur ve kentlilerin bireysel ya da kolektif biçimde örgütlenmelerine ve kentsel karar alma süreçlerine doğrudan dâhil olmalarına olanak tanımaktadır. Bu platform aracılığıyla Barcelona Belediyesi, belediye eylem planlarının hazırlanması ve uygulanmasında daha katılımcı, şeffaf ve kapsayıcı bir yönetişim anlayışını benimsemeye başlamıştır (KOSKİ, 2023).

Bu tür uygulamalar, akıllı kentlerin yalnızca teknolojik verimlilik üzerinden değil, sosyal kapsayıcılık ve kırılgan grupların güçlendirilmesi üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymakta; dijital araçların yaşam kalitesini artıran kamusal hizmetlere dönüştürülebileceğini göstermektedir.

1.2. Çocuk Dostu Kentler

20. yüzyıl boyunca yapılı çevrelerin, kentsel yayılma ve otomobil bağımlılığı gibi olumsuz eğilimlerin etkisiyle farklı biçimlerde gelişmesi, bu dönemde kentsel formda önemli dönüşümlere yol açmış; söz konusu dönüşümler çocuklar arasında fiziksel aktivite düzeylerinin azalmasına neden olmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak pek çok çocuk, televizyon, video oyunları ve bilgisayarlar aracılığıyla alternatif bir "ekran yaşamına" yönelmiştir (Rakhimova, Mcaslan ve Pijawka, 2022: 3–4). 2050 yılında çocukların yaklaşık yüzde 70'inin kentlerde yaşayacağı öngörülmesine karşın (Cordero-Vinueza vd., 2023: 1), çocuk nüfusunun kentlerde artmasına paralel olarak yerel yönetimlerin çocuk dostu kentlere geçiş için gerekli kaynaklara yeterince sahip olmadığı görülmektedir (Riggio, 2002: 46). Kentsel alanlarda çocukların gereksinimlerinin çoğu zaman göz ardı edilmesinin temelinde ise iki ana neden bulunmaktadır: Birincisi, yetişkinlerin oyun ve benzeri deneyimlerin çocukların gelişimi açısından taşıdığı önemi yeterince kavrayamaması; ikincisi ise oy kullanma haklarının bulunmaması ve siyasal güçlerinin sınırlı olması nedeniyle çocuklara, özellikle kamusal alanda, gereksinimlerini ve beklentilerini ifade edebilecekleri yeterli imkânın tanınmamasıdır (Churchman, 2003: 102). Söz konusu sorunların tespit edilmesiyle birlikte, çocukların sahip oldukları hakların kentsel yaşamda ve planlama süreçlerinde korunmasını sağlamak amacıyla 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda (Habitat II), çocuk refahının sağlıklı bir toplumun temel göstergelerinden biri olduğu ve çocuk dostu kentlerin aynı zamanda tüm yaş grupları için daha iyi yaşam koşulları sunduğu vurgulanmıştır (Riggio, 2002: 47). Bu çerçevede UNICEF tarafından düzenlenen bir atölye çalışması sonucunda 1997 yılında "Çocuk Hakları ve Habitat Raporu" yayımlanmıştır. Söz konusu raporu takiben UNICEF ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (Habitat II) iş birliğiyle "Çocuk Dostu Kentler Girişimi" resmen başlatılmıştır (Güngör, 2002: 29–30).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de de belirtildiği üzere, 18 yaşın altındaki tüm bireyleri kapsayan çocukluk dönemi, temel gereksinimlerin karşılanmasının yanı sıra oyun ihtiyacının da kritik önem taşıdığı bir gelişim evresidir. Çocukların kendilerini ifade edebilmeleri, öğrenme süreçlerini geliştirebilmeleri ve üretkenliklerini artırabilmeleri açısından oyuna erişim bu dönemde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu gereksinimin karşılanabilmesi, çocuklara uygun mekân ve donanımların sağlanmasını gerekli kılmakta; söz konusu mekân ve donanımların ise çocukluk döneminin farklı yaş gruplarına hitap edebilecek ve çeşitlenen ihtiyaçlara yanıt verebilecek nitelikte olması önem arz etmektedir (Karakuzu ve Aksu, 2022: 149). Evrensel bir nitelik taşıyan çocuk hakları ve refahını merkeze alarak, kentlerin çocukların bakış açısıyla planlanması, kentlerin karşı karşıya bulunduğu çok boyutlu sorunların aşılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Brown vd., 2019: 5).

1980'li yıllardan itibaren yoğunlaşan ve çocukların bakış açısıyla çocuk dostu bir çevrenin nasıl tanımlanabileceğini anlamaya yönelik yapılan araştırmaların büyük bir kısmı, bulgularının kapsamı bakımından sınırlı ve genellenebilirlik düzeyi düşük olsa da, çocuk dostu kent kavramının geliştirilmesinde önemli bir başlangıç noktası niteliği taşımaktadır (Rakhimova vd., 2022: 4). Çocuklar, kentsel çevrede temelde diğer bireylerle benzer beklentilere sahiptir; güvenli ve temiz sokaklar, yeşil alanlara erişim, temiz hava, yapılabilecek etkinliklerin varlığı, çevrede serbestçe dolaşabilme imkânı, arkadaşlarıyla bir araya gelebilme özgürlüğü ve "ev" olarak hissedebilecekleri bir mekân bu beklentilerin başında gelmektedir (Brown vd., 2019: 4–

5). Görüşlerini ifade etme hakkına sahip ve düşüncelerine değer verilen bireyler olarak çocukların yaşam çevrelerini mahalle ve kent ölçeğinde dönüştürmeye yönelik stratejilerin geliştirilmesi; bu doğrultuda kurumsal, yasal ve bütçesel düzenlemelerin yapılması, günümüzde pek çok kent için önemli bir gereklilik hâline gelmiştir (Riggio, 2002: 45).

Bu doğrultuda, 1996 yılında Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat) iş birliğinde başlatılan "Çocuk Dostu Kentler Girişimi", çocukları ayrı bir kentsel grup olarak ele alan ve onların temel haklarını gözeten yaşam alanlarının oluşturulmasını hedefleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Özcan Buckley, 2022: 312). "Çocuk dostu kentler" kavramı ise, kent yönetimlerinin çocukların yararını önceleyen karar alma süreçlerini sürekli kılmasını ve kentlerin çocukların sağlıklı gelişimini destekleyen; koruyucu, eğitici, teşvik edici, ayrımcılıktan uzak, sosyal yaşama katılım haklarını güvence altına alan, kapsayıcı ve kültürel açıdan zengin çevreler hâline gelmesini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir (Riggio, 2002: 45).

UNICEF'in resmi tanımına göre çocuk dostu kent, "çocukların haklarını hayata geçirmeye kendini adamış bir şehir ya da daha genel anlamıyla bir yerel yönetim sistemidir". Bu tanımda yer alan "yerel yönetim sistemi" ifadesi; kent, kasaba ve topluluk gibi farklı ölçeklerdeki tüm yerel yönetsel yapıları kapsayan bir anlam taşımaktadır. Uygulamada çocuk dostu kent yaklaşımı, çocuk haklarının yerel düzeyde politikalara, yasal düzenlemelere, programlara ve bütçelere yansıtılması anlamına gelmekte; bu yönüyle Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yerel ölçekte somutlaşmış bir görünümü olarak değerlendirilmektedir (Aydoğan, 2020: 97). Bu çerçevede çocuk dostu kent, çocukların sağlıklı gelişimini destekleyen, bağımsız hareket edebilmelerine olanak tanıyan, onları daha geniş toplumsal yapılarla etkileşime geçiren ve çocukların kentsel yaşamda karşılaştıkları çok boyutlu sorunların varlığını kabul ederek buna yanıt üretmeyi amaçlayan bir kent anlayışını ifade etmektedir (Rakhimova vd., 2022: 4).

Çocuk dostu kentlerin ortak özellikleri, "çocuk dostu bir kent nasıl görünür?" sorusu çerçevesinde ele alındığında; çocuk haklarına saygı gösteren, güvenli, oyun alanlarıyla donatılmış, doğayla güçlü bir ilişki kurulmasını destekleyen, çocuk ile bakım veren arasındaki etkileşimi ve çocukların bağımsız hareketliliğini teşvik eden ve çocukları kentsel politika üretimi ile tasarım süreçlerine dâhil eden kentler olarak tanımlanabilir (Brown vd., 2019: 4). Çocuk dostu bir kentte çocuklar çevrelerini güvenli ve özgür bir biçimde keşfedebilmekte; içinde yaşadıkları topluma sosyal ve kültürel açıdan katılım hakkına sahip olmakta ve kentlerinin sosyal, kültürel, politik ve çevresel sürdürülebilirliğine yönelik süreçlere aktif biçimde dâhil edilmektedir (Adams vd., 2018: 548).

Çocuk odaklı bir perspektiften değerlendirildiğinde, akıllı kentler; veri temelli karar alma süreçleri, farklı toplumsal grupların görünürlüğünün artırılması, hizmetlerin iyileştirilmesi ve kapsayıcılığın güçlendirilmesi bakımından çocuklara yönelik çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Geliştirilecek öğrenme uygulamaları, çocuklar açısından mevcut eğitim sistemini destekleyici bir işlev görebileceği gibi, alternatif öğrenme ortamlarının oluşturulmasına da olanak tanıyarak öğrenme süreçlerinin çeşitlenmesini mümkün kılabilecektir. Bunun yanı sıra geliştirilen oyun temelli uygulamalar aracılığıyla çocukların kentin fiziksel mekânına ilişkin deneyimleri zenginleştirilebilecek, bu uygulamalar katılımı teşvik eden araçlar olarak işlev görebilecek ve

kullanım sürecinde üretilen veriler yoluyla politika yapım süreçlerine girdi sağlanabilecektir. Ayrıca akıllı uygulamalar, engelli çocukların kentsel yaşam içerisindeki görünürlüğünün artırılmasına da katkı sunabilecektir (Memiş, 2021: 380).

Bununla birlikte, teknolojik gelişmeler sundukları faydaların yanı sıra çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu teknolojilerin doğrudan muhatabının çocuklar olması, söz konusu risklerin daha fazla önem arz etmesine neden olmaktadır. Nitekim UNICEF'in *Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital Bir Dünyada Çocuklar* başlıklı raporunda çocukların çevrim içi ortamlardaki artan varlığına karşın, bu ortamlarda karşılaşabilecekleri potansiyel risklere yönelik koruyucu ve önleyici çabaların yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kişisel verilerin kötüye kullanılması, zararlı içeriklere maruz kalma ve siber zorbalık gibi tehlikelere dikkat çekilmekte; özellikle mobil teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte ebeveyn ve kurumsal denetimin azalmasının söz konusu riskleri daha da artırabileceği belirtilmektedir. Öte yandan raporda, dijital erişimdeki eşitsizliklerin çocuklar arasında yeni ayrışmalar yarattığına ve bu eşitsizliklerin uzun vadede ekonomik fırsatlara erişim üzerinde belirleyici etkiler doğurabileceğine işaret edilmektedir (Memiş, 2021: 391). Bu çerçevede dijital uçurum, çocukların dijital teknolojilere erişim düzeyleri, kullanım becerileri ve güvenli kullanım olanakları arasındaki farklılıklar üzerinden kentsel eşitsizlikleri derinleştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Kent içinde sosyo-ekonomik farklılıklar, mekânsal ayrışma ve altyapı yetersizlikleri, çocukların dijital hizmetlere ve çevrim içi öğrenme olanaklarına eşit biçimde erişimini sınırlayabilmektedir. Bu durum, özellikle düşük gelirli mahallelerde yaşayan çocuklar açısından eğitim, bilgiye erişim ve gelecekteki ekonomik fırsatlar bakımından kalıcı dezavantajlar yaratma potansiyeli taşımaktadır.

"Çocuk dostu kent" ve "akıllı kent" yaklaşımlarından hareketle "çocuk dostu akıllı kent" kavramını ele alan Memiş'in (2021: 385) aktarımına göre, çevrimiçi çocuk güvenliği perspektifinden değerlendirildiğinde, dijital ortamların çocuk dostu bir yapıya kavuşabilmesi için çeşitli araç ve politika alanlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, çocuğun dijital kimliğinin korunması öne çıkmaktadır. Dijital ortamların yüksek düzeyde veri toplama ve depolama kapasitesi dikkate alındığında, çocuklara ait kişisel verilerin korunması ve dijital ayak izlerinin güvence altına alınması çevrimiçi güvenliğin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. İkinci olarak, çocukların dijital ortamlardan güvenli ve bilinçli biçimde yararlanabilmeleri için dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Üçüncü unsur, görüntü ve kimlik paylaşımı, cinsiyet eşitliği, unutulma hakkı ve özel hayatın korunması gibi başlıkları kapsayan bütüncül bir dijital çocuk politikasının oluşturulmasıdır. Son olarak, çevrimiçi çocuk güvenliğinin yalnızca çocuklara yönelik önlemlerle sınırlı kalmaması, aileleri de kapsayan bilinçli ve koruyucu bir dijital kültürün geliştirilmesiyle desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, akıllı kentler çocuk haklarıyla bütünleştirildiğinde, yalnızca daha verimli ve teknolojik kentler değil; aynı zamanda çocukların güvenli, kapsayıcı ve katılımcı bir kentsel yaşam sürdürebildiği adil kentler inşa edilebilecektir. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği'nin dijital çocuk hakları politikalarıyla da örtüşerek, akıllı kentlerin sosyal boyutunu güçlendiren normatif bir çerçeve sunmaktadır.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

1.3. Yürünebilir Kentler

Kentsel yerleşimlerin, otomobil odaklı planlama anlayışından uzaklaştırılarak daha çevreci, sürdürülebilir ve insanı merkeze alan yaklaşımlar doğrultusunda yeniden ele alınması gerekliliği giderek daha görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda, bireylerin tüm kentsel olanaklardan eşit biçimde yararlanabilmesini ve daha sağlıklı ile güvenli bir çevrede yaşamalarını sağlamayı amaçlayan; fiziksel yakınlık, erişilebilirlik ve kompakt arazi kullanımı gibi özelliklere dayalı, küçük ölçekli mahalleleri esas alan çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar arasında en fazla öne çıkan ve geniş ölçekte tartışılan model ise "yürünebilir kentler" yaklaşımı olmuştur.

Yürünebilir kentler, "temel hizmetlerin erişilebilir mesafede planlanmasının önemi"nden hareketle (Pehlivan, 2021: 357), bireylerin günlük gereksinimlerini motorlu araca ihtiyaç duymadan yürüme mesafesi içinde karşılayabilmelerini ifade etmekte; bu yönüyle fiziksel aktiviteyi teşvik ederek toplum sağlığını desteklemekte, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunmakta ve özellikle çocuklar, yaşlılar ile engelli bireyler açısından kentsel yaşama eşit ve bağımsız katılımı güçlendirmektedir.

Yürünebilirlik, bir mekânın yürüme eylemine ne ölçüde elverişli olduğunu ve bu eylemi ne derece mümkün kıldığını ifade eden bir kavram olup, başka bir deyişle bir çevrenin yürüyüş dostu olma düzeyini göstermektedir (Özalp, 2016: 5). Çağdaş kent ve ulaşım planlamasının temel kavramlarından biri olan yürünebilir kent yaklaşımı ise, yürünebilirlik ilkesinin kentsel mekâna entegre edildiği; bireylerin motorlu taşıt kullanımına bağımlı olmaksızın, yürüme eylemini bir ulaşım alternatifi olarak kullanarak günlük gereksinimlerini karşılayabildikleri kentleri tanımlamaktadır. Bu yaklaşımın hayata geçirilebilmesi için konut, iş ve diğer günlük faaliyet alanları arasındaki mesafeleri kısaltmaya yönelik arazi kullanım kararlarının alınması, toplu taşıma sistemlerinin etkinliğinin artırılması ve yerleşim dokusunun çok merkezli bir yapıda tasarlanması gerekmektedir (Külekçi ve Tezer, 2021: 303).

Yürünebilirliğe ilişkin farklı tanımlarda, yürümeyi teşvik eden ve kolaylaştıran fiziksel çevresel koşulların ve olanakların varlığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bireylerin fiziksel aktiviteyi gündelik yaşamlarının bir parçası hâline getirebilmelerinde belirleyici unsurlardan biri kuşkusuz yapılı çevredir. Bu doğrultuda Dünya Sağlık Örgütü, yürümeyi teşvik ederek insan sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan; kentsel tasarım, ulaşım ve rekreasyonel olanakları da kapsayan yapılı çevre düzenlemelerine yönelik bir çağrıda bulunmuştur (Zuniga-Teran vd., 2017: 63–64). Zuniga-Teran vd.'nin (2017: 64) çalışmasına göre yürünebilirliğin yapılı çevreyle ilişkisini belirleyen başlıca unsurlar üç temel kriter altında ele alınmaktadır. Buna göre karma arazi kullanımı kriteri, bireylerin konutlarından yaklaşık 800 metre ya da 10 dakikalık yürüme mesafesi içerisinde mağaza, restoran ve ofis gibi küçük ölçekli işletmelere erişebilmesini ifade etmekte ve gündelik ihtiyaçların karşılanması açısından önem taşımaktadır. Trafik güvenliği kriteri, araç hızlarının düşürülmesi yoluyla yayalar ve bisikletliler için güvenli kentsel alanların oluşturulmasını kapsamaktadır. Deneyim kriteri ise sokak estetiği (grafiti, kent mobilyaları, manzara ve bina cepheleri), bilgilendirme ve yönlendirme işaretleri, eğim ve yüzey koşulları ile asayiş ve güvenliği (vandalizm, hırsızlık ve çarpışma oranları) etkileyen unsurları içermektedir.

Birçok araştırmada, yürünebilirlik açısından mahallelerin tasarımında karma arazi kullanımının taşıdığı öneme özellikle vurgu yapılmaktadır (Akçam ve Karaçor, 2018: 1369). Yürünebilirlik bağlamında önemli bir ölçüt olan karma arazi kullanımı; konut ve konut dışı işlevlerin mekânsal olarak ayrıştırılmaksızın, belirli bir alan içerisinde konut, ticaret ve sanayi gibi farklı kullanım türlerinin bir arada yer alması şeklinde tanımlanmaktadır (Aurand, 2010: 1023). Özellikle yaya odaklı mahallelerin planlanmasında, bireylerin kentsel mekânda yürürken ticaret, alışveriş, konut, rekreasyon ve sosyo-kültürel alanlar gibi farklı kullanımlarla iç içe olmaları ve bu alanlara kolaylıkla erişebilmeleri, kentsel çevreye yönelik memnuniyet düzeyini artıran önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Ettema ve Smajić, 2015: 108).

Yürünebilirliğin bir diğer temel ölçütü, alternatif ulaşım türlerinin geliştirilmesi ve bu ulaşım türleri arasındaki bütünleşme düzeyidir. Cadde ve sokakların yürünebilir hâle getirilebilmesi için yaya erişim ağlarının farklı ulaşım türleriyle doğrudan bağlantılı olması gerekmektedir (Külekçi ve Tezer, 2021: 303). Southworth'a (2005: 249) göre; toplu taşıma, özel araç ve motorsuz ulaşım türlerinin birbiriyle entegre edildiği; yaya ulaşım sisteminin toplu taşıma durakları, otoparklar, gar ve otobüs terminalleri gibi aktarma merkezleriyle bütünleştiği ve ulaşım stratejisinin merkezine yayayı yerleştiren planlama anlayışı, yürünebilir yerleşimlerin temelini oluşturmaktadır.

Konut çeşitliliğinin ve konut olanaklarının artırılması da yürünebilir kentlerin tasarımında önemli bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik gruplara yönelik erişilebilir, ödenebilir ve çeşitli konut seçeneklerinin sunulması; hanelerin kentsel hizmetlere, diğer kullanım alanlarına ve ulaşım olanaklarına erişimini kolaylaştırarak daha eşitlikçi bir mekânsal dağılımın sağlanmasına katkı sunmaktadır (Özfındık, 2021: 127).

Yürünebilir kentler bazen "15 dakikalık kent" olarak da adlandırılabilmektedir. 15 dakikalık kent, "temel ihtiyaçların karşılandığı, bireylerin birbiriyle etkileşime girdiği ve iletişim kurabildiği mekânsal ve işlevsel organizasyonlar bütünü"nü ifade etmektedir (Güneş, 2021: 128). Bu yaklaşım çerçevesinde kurgulanan bir kentte, tüm yurttaşların gündelik yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan hizmetlerin tamamına ya da büyük bir bölümüne, konutlarından kısa bir yürüme veya bisiklet mesafesi içinde erişebilmeleri amaçlanmaktadır.

Akıllı kentler ve dijital hizmetler bağlamında değerlendirildiğinde, 15 dakikalık kent yaklaşımı yalnızca fiziksel mekânın yeniden örgütlenmesine değil, aynı zamanda dijital altyapı ve akıllı hizmetlerin etkin kullanımına da dayanmaktadır. Dijital platformlar, akıllı ulaşım sistemleri, çevrim içi belediye hizmetleri ve veri temelli planlama araçları sayesinde, kentlilerin kamusal hizmetlere erişimi kolaylaştırılmakta; zaman, mekân ve ulaşım maliyetleri azaltılmaktadır. Bu durum, 15 dakikalık kentin öngördüğü yakınlık ve erişilebilirlik ilkesinin dijital boyutunu güçlendirmekte ve akıllı kent uygulamaları aracılığıyla kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

15 dakikalık erişim mesafesi, mevcut ulaşım ağı dikkate alınarak hesaplanmakta; bu süreçte Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak oluşturulan izokron haritalarından yararlanılmaktadır. Son yıllarda izokron analizlerinin yapay zekâ destekli teknolojilerle geliştirilmesi, "krono-kentler" olarak adlandırılan yaklaşımlar kapsamında interaktif erişilebilirlik haritalarının oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler, kent sakinlerinin

farklı ulaşım türleri ve senaryolarına göre kentsel hizmetlere erişim düzeylerinin daha ayrıntılı ve dinamik biçimde analiz edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, Aino World platformu, açık kaynaklı OpenStreetMap altyapısını kullanarak farklı kullanıcı profillerine yönelik erişilebilirlik analizleri sunmaktadır. Platform, kentsel hizmetlere erişimi; genel bir kullanıcı, çocuklu bir aile, teknoloji odaklı bir yönetici profili ve daha dingin, kendi kendine yetebilen toplulukları tercih eden bireyleri temsil eden kurgusal karakterler üzerinden değerlendirmektedir. Bu yaklaşım sayesinde kullanıcıların tercihleri, hareketlilik kapasiteleri ve yaşam tarzlarına göre kentsel olanaklara erişim düzeyleri kategorik olarak analiz edilmekte; 15 dakikalık kent modelinin farklı toplumsal gruplar açısından ne ölçüde işlevsel olduğu daha görünür hâle getirilmektedir. Böylece dijital araçlar, akıllı kentler bağlamında erişilebilirlik, kapsayıcılık ve kullanıcı odaklı planlama süreçlerine önemli bir analitik katkı sunmaktadır (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, 2025: 33).

1.4. Sağlıklı Kentler

Dünya nüfusunun giderek artan bir bölümünün kentlerde yaşıyor olması, kentsel sağlık konusunu küresel ölçekte önemli bir politika alanı hâline getirmiştir (United Nations, 2019). Kentsel yaşamın beraberinde getirdiği yoksulluk, eşitsizlik, çevresel kirlilik, işsizlik ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar, sağlığın yalnızca bireysel değil, kentsel ve yapısal bir mesele olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır (WHO, 2014). Bu çerçevede Dünya Sağlık Örgütü'nün öncülüğünde geliştirilen Sağlıklı Kentler Projesi, sağlığın kentsel politika ve yönetişim süreçleriyle bütüncül biçimde ele alınmasını amaçlayan uluslararası bir girişim olarak ortaya çıkmıştır (WHO, 1988).

Sağlıklı kent kavramı, uluslararası ölçekte kurumsal bir çerçeveye World Health Organization tarafından 1980'li yılların sonlarında başlatılan Healthy Cities girişimi ile kavuşmuştur. Bu yaklaşım, sağlığın yalnızca sağlık sektörünün sorumluluğunda olmadığını; ulaşım, konut, çevre, planlama ve yerel yönetişim politikalarıyla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle sağlıklı kentler, "tüm politikalarda sağlık" (*health in all policies*) anlayışının kentsel ölçekteki uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Kentsel çevrenin, bireylerin sağlık ve refah düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu kabulü, sağlıklı kentler yaklaşımının temel varsayımlarından birini oluşturmaktadır (WHO, 2014).

Bu çerçevede sağlıklı kent yaklaşımı, yürünebilir kentler, çocuk dostu kentler ve yaşlı dostu kentler gibi insan odaklı alternatif kentleşme modelleriyle güçlü bir kesişim alanına sahiptir. Yürünebilir kentler aracılığıyla fiziksel aktivitenin günlük yaşama entegre edilmesi, çocuk dostu kentler yoluyla çocukların güvenli, sağlıklı ve destekleyici çevrelerde gelişiminin sağlanması ve yaşlı dostu kentler kapsamında aktif ve sağlıklı yaşlanmanın teşvik edilmesi, sağlıklı kent anlayışının farklı yaş grupları için somutlaşmasını mümkün kılmaktadır. Bu modeller, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve sağlıkta eşitlik ilkeleri doğrultusunda kentsel mekânın yeniden yapılandırılmasını hedefleyerek, sağlıklı kenti tüm kuşaklar için erişilebilir ve yaşanabilir bir bütüncül kentleşme yaklaşımına dönüştürmektedir.

Son olarak sağlıklı kentler literatürü, sağlığın yalnızca sonuçlara değil, kentsel karar alma süreçlerine de içkin bir politika alanı olduğunu vurgulayarak, yerel yönetimlerin yönetişim kapasitesini ve çok aktörlü iş birliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu özellikleriyle sağlıklı kent

yaklaşımı, insan-merkezli alternatif kentleşme modelleri arasında bütünleştirici bir rol üstlenmekte ve kentsel yaşam kalitesini artırmaya yönelik politikaların temel dayanaklarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıda ele alınan çocuk dostu kentler, yaşlı dostu kentler, yürünebilir kentler ve sağlıklı kentler yaklaşımları, farklı nüfus gruplarına ve kentsel sorun alanlarına odaklanmakla birlikte, ortak bir normatif çerçeveyi paylaşmaktadır. Bu yaklaşımların tümü, kentsel mekânın insan sağlığı, refahı, güvenliği ve gündelik yaşam deneyimi üzerindeki belirleyici rolünü kabul etmekte; kentlerin planlanması ve yönetilmesinde sosyal kapsayıcılık, erişilebilirlik ve yaşam kalitesini temel ilkeler olarak benimsemektedir. Bu yönüyle söz konusu modeller, 21. yüzyılda kentleşmenin yalnızca fiziksel büyüme ve ekonomik rekabet üzerinden değil, insan-merkezli ve çok boyutlu bir perspektifle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, insan-merkezli alternatif kentleşme modellerinin normatif hedeflerinin hayata geçirilmesi, yalnızca ilkesel kabullerle değil; bu hedefleri destekleyecek yönetişim araçları, kurumsal kapasite ve politika uygulamalarıyla doğrudan ilişkilidir. Günümüzde yerel yönetimlerin artan hizmet yükü, karmaşıklaşan kentsel sorunlar ve kaynak kısıtları karşısında, dijitalleşme ve bilgi teknolojileri kentsel yönetim süreçlerinde giderek daha merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda akıllı kent yaklaşımları, veri temelli karar alma, hizmet sunumunda etkinlik ve kaynak kullanımında verimlilik vaatleriyle insan-merkezli kentleşme hedeflerini destekleyebilecek önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Ancak akıllı kent ve dijitalleşme uygulamalarının, insan-merkezli alternatif kentleşme modelleriyle nasıl ilişkilendirildiği kritik bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Teknoloji odaklı ve araçsal bir yaklaşımla ele alındığında, dijitalleşme; yaşlılar, çocuklar ve diğer kırılgan gruplar açısından yeni dışlanma biçimleri, eşitsizlikler ve yönetişim sorunları üretebilme potansiyeline de sahiptir. Bu nedenle insan-merkezli kentleşme modelleri ile akıllı kent yaklaşımları arasındaki ilişkinin, fırsatlar kadar risk ve tehditleri de içerecek biçimde ele alınması gerekmektedir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda bir sonraki bölümde, akıllı kentler ve dijitalleşme kavramları kamu yönetimi perspektifinden ele alınacak; dijital teknolojilerin ve veri temelli uygulamaların kentsel yönetim süreçlerini nasıl dönüştürdüğü, insan-merkezli kentleşme hedefleriyle hangi noktalarda örtüştüğü ve hangi alanlarda yeni yönetişim sorunları yarattığı tartışılacaktır.

2. AKILLI KENTLER VE DİJİTALLEŞME

Yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen kentlerde akıllı çözümlerin kapsamı her geçen gün genişlemektedir. Günümüzde sensör teknolojileri aracılığıyla buzlanma durumlarının izlenmesi, trafik yoğunluğu verilerinin toplanması, dedektörlü kavşak uygulamaları ve yeşil dalga sistemlerinin işletilmesi mümkün hâle gelmiştir. Bunun yanı sıra otopark doluluk oranlarının anlık takibi, tek merkezden yönetilebilen akıllı binalar, hava ve su kirliliğinin izlenmesi, enerji tüketiminin takip edilmesi ve gün ışığına duyarlı sokak aydınlatma sistemleri gibi uygulamalar kent yönetimlerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Köseoğlu ve Demirci, 2018: 43-45). Akıllı kente ilişkin tek ve genel geçer bir tanım yapmak güç olmakla birlikte; bu kavramın altyapının iyileştirilmesini, kentsel hizmet sunumunun geliştirilmesini,

entegre kent yönetim sistemlerinin kurulmasını ve trafik ile suç gibi karmaşık kentsel sorunlara yönelik daha etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesini ifade ettiği söylenebilir (Nam ve Pardo, 2014: 1).

İngilizce "smart cities" kavramının Türkçeye çevrilmesiyle dilimize kazandırılan akıllı kent kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kentsel hizmetlerin planlanması, sunumu ve yönetiminde yoğun biçimde kullanılmasına dayanan bir kentleşme modelini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, özellikle büyük veri, sensör teknolojileri, dijital platformlar ve veri temelli karar destek sistemleri aracılığıyla kentlerin daha etkin, verimli ve sürdürülebilir biçimde yönetilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Akıllı kent literatürü, başlangıçta altyapı ve teknoloji odaklı bir çerçeveye sahipken, zamanla yönetişim, katılım ve yaşam kalitesi gibi boyutları da kapsayacak şekilde genişlemiştir (Albino vd., 2015: 4-5; Harrison vd., 2010). Albino vd.'ne (2015: 4-5) göre akıllı kentin özellikleri; siyasi verimlilik ve sosyal ve kültürel gelişim sağlayan ağ altyapısının varlığı, kentsel büyümenin teşviki için iş odaklı kentsel gelişim ve yaratıcı faaliyetlerin varlığı, kent sakinlerine ve sosyal sermayeye katkıda bulunan, kentin sosyal yönüne vurgu yapan, gelecek için stratejik bir bileşenin varlığıdır.

Kamu yönetimi perspektifinden bakıldığında akıllı kentler, yerel yönetimlerin hizmet sunumunda dijitalleşme yoluyla operasyonel kapasitelerini artırmayı hedefleyen bir yönetsel dönüşüm sürecini temsil etmektedir. E-belediyecilik uygulamaları, dijital başvuru ve izleme sistemleri, akıllı ulaşım çözümleri ve çevresel izleme mekanizmaları, bu dönüşümün temel araçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda dijitalleşme, kamu hizmetlerinin daha hızlı, ölçülebilir ve maliyet etkin biçimde sunulmasını mümkün kılan bir araç olarak değerlendirilmektedir (Anthopoulos, 2017: 130; Meijer, Gil-Garcia ve Bolívar, 2016: 648).

Dijital çağda, akıllı kentlerin temel dayanağını yenilikçi teknolojiler oluşturmaktadır. Sosyal medya uygulamaları, giyilebilir teknolojiler, yapay zekâ, bulut bilişim, artırılmış gerçeklik, Web 2.0 uygulamaları, sanal teknolojiler ve mobil kablosuz iletişim sistemleri gibi birçok teknolojik gelişme, kurulması hedeflenen akıllı kent sistemlerinin altyapısını meydana getirmektedir (Köseoğlu ve Demirci, 2018: 46).

Akıllı kent girişimlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli teknolojilerden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda teknolojik girişimler, yeni sistemlerin benimsenmesine olanak tanıyan esnek ve yenilikçi bir yapıya sahiptir. Günümüzde kurumsal yönetim sistemleri sayesinde bir kentin kapsamı, gerçek zamanlı işleyişi, bütçesi ve genel durumu tek bir sistem üzerinden izlenebilmektedir. Bununla birlikte, bu teknolojilerin sunduğu avantajlara rağmen, kamu yönetiminde teknoloji kullanımına ilişkin geleneksel zorluklar varlığını sürdürmektedir. Özellikle bazı kentlerde bütçe kısıtları ve ekonomik krizlerden kaynaklanan finansal yetersizlikler, zaman zaman nitelikli teknoloji personeline erişimi ya da akıllı kent girişimleri açısından kritik öneme sahip teknik sistemlerin güncellenmesi ve iyileştirilmesi fırsatlarının kaçırılmasına neden olmaktadır. Oysa kentsel hizmetlerin geliştirilmesi ve teknolojik araçların daha etkin biçimde kullanılabilmesi için mevcut teknolojik mekanizmaların güncel tutulması, yenilenmesi ve sürekli olarak geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte özellikle bilgi eksikliği ve uyumsuzluğun giderilmesi, gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT)

potansiyelinden etkin biçimde yararlanılması, güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesi ve sistemler ile altyapılar arasında bütünleşmenin sağlanması gerekmektedir (Şener, 2019: 32).

Bununla birlikte akıllı kent yaklaşımı, literatürde önemli eleştirilere de konu olmaktadır. Özellikle teknoloji merkezli ve şirket odaklı uygulamaların, kentsel yönetişim süreçlerini demokratikleştirmekten ziyade teknokratik ve merkezî bir yapıya dönüştürme riski taşıdığı vurgulanmaktadır. Karar alma süreçlerinin algoritmik sistemlere ve veri temelli teknik çözümlere devredilmesi, yerel siyasal aktörlerin, belediye meclislerinin ve yurttaş katılımının rolünü zayıflatabilmektedir. Bu durum, akıllı kentlerin yalnızca nasıl yönetildiği değil, aynı zamanda kimin çıkarları doğrultusunda ve kimler için yönetildiği sorusunu da gündeme getirmektedir (Hollands, 2008: 310-311; Kitchin, 2014).

Akıllı kentlere yönelik bir diğer eleştiri, dijitalleşmenin kentsel eşitsizlikleri azaltmak yerine derinleştirme potansiyeline sahip olmasıdır. Dijital altyapıya erişim, dijital okuryazarlık düzeyi ve veri temelli hizmetlerden yararlanabilme kapasitesi, kent içinde farklı sosyo-ekonomik gruplar arasında eşitsiz biçimde dağılmaktadır. Bu bağlamda akıllı kent uygulamaları, kapsayıcı sosyal politikalar ve yönetişim mekanizmalarıyla desteklenmediği takdirde dijital dışlanma ve yeni kırılganlık alanları üretebilmektedir (Graham, 2011; Van Dijk, 2006: 232). Büyük kentler, yalnızca yüksek düzeyde eşitsizlikler barındırmakla kalmamakta; aynı zamanda sosyo-ekonomik farklılıklar doğrultusunda mekânsal olarak katmanlaşmış bir yapıya dönüşmektedir. Bu durum, mekânsal ayrışma olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birbirinden keskin biçimde ayrışan mahalleler, özellikle akıllı sistemler ve teknolojik olanakların yaygınlaşmasıyla birlikte bölgeler arası dışlanma ve eşitsizliklerin daha da görünür hâle gelmesine yol açabilmektedir. Zira farklı mahalleler, kamu hizmetlerine erişim, hizmet sunumunun niteliği ve dijital olanaklara ulaşma düzeyi bakımından önemli farklılıklar göstermektedir (Canlı, 2019: 25).

Akıllı kentlerin inşa sürecinde, kentsel hareketlilikten çevresel koşullara, kamusal alan kullanımından sosyal hizmetlere kadar geniş bir alanda toplanan veriler, kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri açısından yeni sorular doğurmaktadır. Bu durum, akıllı kentlerin yalnızca teknik kapasiteye değil, aynı zamanda güçlü, kapsayıcı ve etik temelli bir yönetişim çerçevesine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır (Kitchin, 2014; Meijer, Gil-Garcia ve Bolívar, 2016: 649). Nitekim, Brauna vd. (2018: 500–506), akıllı kent uygulamalarında kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğinin giderek daha fazla önem kazandığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda ilk olarak, aktörler arası veri paylaşımında kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğine ilişkin farklı tarafların üzerinde uzlaşabileceği ortak gizlilik standartlarının varlığı kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İkinci olarak, veri entegrasyonu ve kullanıma hazır veriler (mash-up data) kapsamında gizlilik ve güvenlik sorunları gündeme gelmektedir. Akıllı kent uygulamaları nesneler arası bağlantılılığı artırdığından, kişisel akıllı nesnelere (örneğin akıllı telefonlar) kıyasla bu sistemlerin güvenliğinin sağlanması daha karmaşık bir hâl almaktadır. Üçüncü önemli husus, verilerin depolandığı bulut altyapılarının güvenliğidir. Büyük verinin bulut tabanlı altyapılar aracılığıyla üçüncü taraflarla paylaşılması, veriyi üretenler açısından olası gizlilik ihlallerini gündeme getirmekte; bu durum etik ve hukuki sorumlulukların kim tarafından üstlenileceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu noktada, veri güvenliğinin sağlanmasında kamu ve özel sektör arasında sorumluluk paylaşımının gerekliliği vurgulanmaktadır. Dördüncü olarak, elde edilen verilerin ikincil

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

kullanımı bağlamında güvenliğin sağlanması önem taşımaktadır. Verilerin yenilik üretme amacıyla işletmeler tarafından kullanımı, etik ilkeleri ve veri üreticisinin açık rızasını ön plana çıkarmaktadır. Son olarak, veri madenciliği, makine öğrenmesi ve yapay zekâ uygulamaları çerçevesinde ortaya çıkan riskler dikkat çekmektedir. Veri temelli otomasyonun yaygınlaşması, yapay zekâya bağlı yeni tehditleri de beraberinde getirebilmektedir. Özetle, akıllı kentlerde makine–insan ve insan–insan etkileşiminin yoğunlaşması ve bu ağ yapısı içerisinde verinin üretimi ile aktarımının merkezi bir rol üstlenmesi, veri gizliliği ve güvenliğini temel bir sorun alanı hâline getirmektedir. Ayrıca akıllı kent ağlarının birbirine yüksek düzeyde entegre olması, sistemin herhangi bir noktasında ortaya çıkabilecek bir olumsuzluğun tüm kentsel yapıyı etkileyebilme riskini artırmaktadır. Ağ tabanlı veri trafiğinin giderek yoğunlaşması, siber saldırı risklerini de beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra veriye dayalı otomasyon uygulamalarındaki artış, yapay zekâ teknolojilerinin doğurduğu potansiyel riskleri gündeme taşımaktadır. Özellikle kendi kendine işleyen sistemlerin yaygınlaşmasının, ilerleyen süreçlerde kent yöneticilerinin karar alma mekanizmalarındaki rolünü zayıflatabileceği; daha uç senaryolarda ise kentsel yönetim süreçlerinin büyük ölçüde yapay zekâ temelli uygulamalara devredilmesine yol açabileceği ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak akıllı kentler ve dijitalleşme, kamu yönetimi ve kentleşme alanında hizmet sunumunun etkinliğini artırma, kaynak kullanımını iyileştirme ve karar alma süreçlerini destekleme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte bu yaklaşımlar, insan-merkezli kentleşme hedefleriyle bütünleştirilmediği takdirde demokratik katılımın zayıflaması, sosyal eşitsizliklerin derinleşmesi ve etik risklerin artması gibi sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle akıllı kent yaklaşımının, yaşlı dostu, çocuk dostu, yürünebilir ve sağlıklı kent modellerinin normatif ilkeleriyle birlikte ele alınması; dijitalleşmenin bir amaç değil, kentsel yaşam kalitesini ve kamu değerini artırmaya yönelik bir araç olarak konumlandırılması gerekmektedir.

3. DİRENÇLİ KENTLER VE RİSK YÖNETİŞİMİ

Dirençlilik kavramı, 1990'lı yıllarda doğal afet risklerinin azaltılmasına yönelik uluslararası politika tartışmalarının terminolojisine; toplumlar ve kentler bağlamında "risk" ve "kırılganlık" gibi kavramlarla birlikte dâhil olmuştur. Kavramın özgün kökeni fizik ve matematik disiplinlerine dayanmakta olup, bu alanlarda dirençlilik daha çok değişime karşı koyabilme ve sistemin mevcut durumunu koruyabilme yeteneği olarak kullanılmaktadır. Kentleşme literatüründe ise dirençli kentler kavramı, gelecekte ortaya çıkabilecek ve toplumsal, ekonomik ya da teknik sistemler ile altyapıyı etkileyebilecek nitelikteki şoklar ve sorunlar karşısında uyum sağlama ve bu durumların üstesinden gelme kapasitesine sahip; buna rağmen yapı, işlev, sistem ve kimliğini sürdürebilen kentleri ifade etmektedir (Sezik ve Akıncı, 2024: 204).

2010'lu yıllardan itibaren dünya genelinde bir "krizler çağı"na girildiği yönünde yaygın bir kabul bulunmaktadır. Günümüz koşullarında; artan nüfus, plansız ve yoğun kentleşme, ekonomik istikrarsızlıklar, kaynak kıtlığı, küresel iklim değişikliği, doğal afetler ve savaşlar gibi çok boyutlu gelişmeler, önceki yüzyıllarla kıyaslandığında kentlerin geleceğini daha belirsiz ve öngörülemez hâle getirmiştir. Bu durum, kent planlamanın temelinde yer alan projeksiyon ve kestirimlere dayalı düzenli gelişme anlayışını ve toplumsal refahı güvence altına

alma hedefini zorlaştırmakta; dolayısıyla yeni planlama ve yönetim yaklaşımlarına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Dirençli kent yaklaşımı bu noktada devreye girmekte olup, kentlerin karşı karşıya kaldıkları büyük ölçekli olaylar, şoklar ve afetler gibi sosyal, ekonomik ya da fiziksel değişimler karşısında uyum sağlayabilme, toparlanabilme ve zarar almaksızın hedeflerini yeniden gerçekleştirebilme kapasitesini ifade etmektedir (Akbulut Başar, 2025: 100-101).

Kentler; sosyal, ekonomik, fiziksel ve çevresel boyutlarıyla karmaşık yapılar oldukları için afetler, terör saldırıları, finansal ve enerji krizleri, gıda güvenliği sorunları ile siyasal istikrarsızlıklar gibi çok sayıda risk ve tehdit ile karşı karşıya bulunmaktadır. İklim değişikliğinin yol açtığı buzulların erimesi ve deniz seviyesindeki yükselme gibi etkiler de kentler açısından önemli riskler arasında yer almakta; buna karşın özellikle kıyı kentlerinde kentleşme sürecinin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Bu durum, iklim değişikliğine uyum politikalarının önemini artırmakta ve söz konusu uyum sürecinde dirençlilik kavramını kentsel planlama ve yönetim açısından temel bir çerçeve hâline getirmektedir (Sezik ve Akıncı, 2024: 204).

Bu bağlamda afet yönetimi açısından merkeze alınması gereken temel unsurlardan birinin, risk yönetişimi süreçlerinin geliştirilmesi olduğu görülmektedir. Kent planlama, içeriği gereği sosyal, fiziksel ve ekonomik boyutları bir arada ele alarak uygulamaya dönük çözümler üreten bütüncül bir disiplin niteliği taşımakta ve bu yönüyle bağdaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Söz konusu bağdaştırıcı özellik sayesinde, dirençliliğin sosyal boyutlarından biri olan yönetişim olgusu da kent planlamanın doğal ilgi ve çalışma alanlarından biri hâline gelmektedir. Afet risk yönetişimi, Birleşmiş Milletler'in (BM) yaklaşık son otuz yıldır üzerinde önemle durduğu ve günümüzde afet risk yönetimi alanında merkezi bir konuma yerleştirdiği temel başlıklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen konferanslarda, yeterli finansal, beşerî ve fiziksel kaynaklara sahip olmalarına rağmen bazı ülkelerin afetler karşısında savunmasız kalmalarının ardında, etkili bir afet risk yönetişimi anlayışının eksikliğinin bulunduğu sıklıkla tartışılmıştır. Bu yaklaşım, özellikle 2015 yılında kabul edilen Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi ile kurumsallaşmış; afet risklerinin azaltılmasında önceliğin yalnızca müdahale kapasitesine değil, riskin yönetişimine, önleyici planlamaya ve kurumsal eşgüdüme verilmesi gerektiği açık biçimde ortaya konulmuştur. Sendai Çerçevesi, merkezi yönetimlerin yanı sıra yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel toplulukların sürece aktif katılımını esas alan çok aktörlü bir yönetişim anlayışını teşvik etmektedir. Bu bağlamda afet risk yönetişimi, yerel düzeyde kapasite geliştirilmesini, bilgi paylaşımını ve karar alma süreçlerinde şeffaflık ile hesap verebilirliği güçlendiren temel bir araç olarak değerlendirilmektedir (Akbulut Başar, 2025: 101-103).

Bu bağlamda dirençli kent yaklaşımı, özellikle iklim değişikliği, doğal afetler ve artan çevresel riskler karşısında kentlerin yalnızca fiziksel altyapılarını değil; aynı zamanda yönetişim kapasitesini, kurumsal esnekliğini ve toplumsal dayanıklılığını da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Afetlerin önlenmesi, etkilerinin azaltılması ve kriz sonrası toparlanma süreçlerinin etkin biçimde yönetilebilmesi, çok aktörlü ve bütüncül bir kentsel yönetişim anlayışını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle dirençlilik, günümüzde yalnızca teknik bir planlama

meselesi olmaktan çıkarak; sosyal kapsayıcılığı, ekonomik sürdürülebilirliği ve katılımcı karar alma süreçlerini içeren kapsamlı bir kent politikası çerçevesi hâline gelmiştir.

Belediyeler, mevcut yerel yönetimler mevzuatı çerçevesinde kendilerine tanınan görev ve yetkiler doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadele edebilmekte; bu alanda çeşitli olanaklar geliştirebilmekte, iklim değişikliğine ilişkin hedefler belirleyebilmekte ve belediye ölçeğinde bağlayıcı iklim kararları alabilmektedir. Ayrıca katılımcı araçlar oluşturarak bu kararların uygulanmasına yönelik çeşitli faaliyetler yürütebilmektedir. Yerel yönetimler, yerel kamu yönetimine ilişkin yetki sınırları kapsamında benzer hedefler, mevzuat çerçeveleri, araçlar ve uygulama koşullarına sahiptir. Bu süreçlerin en somut ve bütüncül çıktısını ise yerel iklim planları oluşturmaktadır. Türkiye'de belediye yönetimleri, iklim değişikliği alanındaki kapasitelerini geliştirmek amacıyla uluslararası yerel yönetim ağlarına üye olmaya başlamıştır. Bu kapsamda öncü bir örnek teşkil eden Konya Büyükşehir Belediyesi, 2007 yılında Dünya Belediye Başkanları İklim Değişikliği Konseyi'ne (WMCCC) üye olmuş ve Türkiye'de yerel iklim eylem planlaması çalışmalarının başlatılmasında öncü bir rol üstlenmiştir (Kaba, 2020: 67-72).

İklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılabilmesi için belediyelerin kendi kurumsal yapıları içerisindeki birimler arasında etkin bir koordinasyonun sağlanmasının yanı sıra, büyükşehir ve ilçe belediyeleri ile ilgili bakanlıklar arasında güçlü bir iş birliğinin kurulması kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu gereklilik, iklim uyumunu gözeten planlama ve tasarım kararlarının bir bölümünün farklı yönetsel düzeylerdeki kurumların yetki alanına girmesinden, bir bölümünün ise kurumlar arası ortak yönetim ve eşgüdüm gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu durum, bilgi ve kaynakların farklı mekânsal ve yönetsel ölçekler arasında paylaşıldığı ve birlikte üretildiği, çok düzeyli ve diyaloğa dayalı bir yönetişim yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Bu tür bir iş birliği modeli, iklim risklerinin ve uyum önceliklerinin uygun mekânsal ölçekte stratejik biçimde belirlenmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Mekânsal planlama bağlamında ise bu yaklaşım, yalnızca kamu kurumlarını değil; aynı zamanda farklı toplumsal ve kurumsal aktörleri de kapsayan, çok düzeyli ve ağ temelli bir yönetişim modeli olarak tanımlanmaktadır. Başarılı bir kentsel yönetişim anlayışı, yerel aktörlerin sürece aktif katılımına ve bu katılımı destekleyen merkezi ile yerel idarelerin varlığına dayanmaktadır. Hiyerarşik yönetim anlayışından yatay yönetişim modeline geçiş, hesap verebilir ve şeffaf yönetim yapılarının oluşturulmasını hedeflerken; aynı zamanda vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları için karar alma süreçlerine etkin biçimde dâhil olabilecekleri bir hareket alanı yaratmayı amaçlamaktadır (Peker, 2025: 203-204).

Kısaca denilebilir ki afet risk yönetişimi çerçevesinde yerel yönetimler, risklerin tanımlanması, azaltılması ve yönetilmesinde kilit aktörler arasında yer almaktadır. Yerel ölçekte mekânsal veriye, toplumsal yapıya ve yerel ihtiyaçlara en yakın birimler olmaları, yerel yönetimlere planlama ve uygulama süreçlerinde önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluğun etkin biçimde yerine getirilebilmesi ise katılımcı planlama yaklaşımlarının benimsenmesini gerekli kılmaktadır. Katılımcı planlama, yalnızca teknik uzmanların değil; mahalle sakinleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşların da karar alma süreçlerine dâhil edilmesini sağlayarak, afet risklerine karşı daha kapsayıcı, meşru ve uygulanabilir politikaların geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu yönüyle yerel yönetimler, katılımcı mekanizmalar

aracılığıyla hem toplumsal farkındalığı artırmakta hem de dirençli kentlerin inşasında yönetişim kapasitesini güçlendirmektedir.

Dirençli kentler bağlamında risk yönetişimi, kırılgan grupların korunması ve kentsel eşitsizliklerin azaltılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Yaşlılar, çocuklar, engelliler ve düşük gelir grupları, afetler ve çevresel risklerden orantısız biçimde etkilenmekte; bu durum dirençliliğin yalnızca teknik kapasiteye indirgenemeyecek, aynı zamanda sosyal ve yönetişimsel bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır (Meerow, Newell ve Stults, 2016: 39). Bu yönüyle dirençli kent yaklaşımı, yaşlı dostu, çocuk dostu, yürünebilir ve sağlıklı kent modelleriyle güçlü bir normatif kesişim alanı sunmaktadır.

Bununla birlikte literatürde dirençli kent yaklaşımlarına yönelik önemli eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle dirençliliğin mühendislik, altyapı ve teknoloji odaklı çözümlere indirgenmesi, sosyal kırılganlıkların, eşitsizliklerin ve gündelik yaşam pratiklerinin göz ardı edilmesi riskini beraberinde getirmektedir. Bu tür teknik indirgemeci yaklaşımlar, kentlerin neden ve kimler için kırılgan hâle geldiği sorusunu arka plana iterek, dirençliliği depolitize eden bir çerçeveye dönüşebilmektedir (Davoudi vd., 2012: 319).

Son yıllarda dijitalleşme ve veri temelli teknolojiler, dirençli kent politikalarının önemli araçları hâline gelmiştir. Erken uyarı sistemleri, çevresel izleme mekanizmaları ve risk haritalama çalışmaları, kentlerin krizlere hazırlık kapasitesini artırmaktadır. Ancak bu araçların yoğun veri kullanımına dayanması, risk yönetişimini yeni belirsizliklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Veri setlerindeki eksiklikler, algoritmik varsayımlar, sistem arızaları ve teknolojiye aşırı bağımlılık, dirençliliği güçlendirmek yerine yeni kırılganlık alanları da yaratabilmektedir. Bu durum, dijital dirençlilik söyleminin, güçlü yönetişim mekanizmalarıyla desteklenmediği takdirde sınırlı ve sorunlu kalabileceğini göstermektedir (Kitchin, 2014: 6).

Sonuç olarak dirençli kentler ve risk yönetişimi, akıllı kent yaklaşımlarını dengeleyen ve insan-merkezli kentleşme hedefleriyle buluşturan kritik bir çerçeve sunmaktadır. Dirençlilik, bu bağlamda, yalnızca altyapının dayanıklılığı değil; kamu yönetiminin belirsizlikler karşısında öğrenme, uyum sağlama ve kapsayıcı karar alma kapasitesi olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, dijitalleşme ve yapay zekânın kamu yönetiminde kullanımını, riskleri azaltan bir araç hâline getirebilmenin ancak sosyal adalet, katılım ve yönetişim ilkeleriyle mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır.

4. KAMU YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME VE YAPAY ZEKÂ

Bireylerin gündelik yaşamını ve toplumsal hayatın tüm boyutlarını derinden etkileyen ve hızla dönüştüren dijital dönüşüm sürecine kamu yönetiminin kayıtsız kalması mümkün değildir. Kamu yönetiminin hizmet sunumunu ve kurumsal işleyişini daha hızlı, verimli, etkin ve erişilebilir hâle getiren dijital dönüşüm, her geçen gün kamu yönetimi üzerindeki etkisini artırmakta ve teknolojinin yönetsel süreçlere entegrasyonu giderek yaygınlaşmaktadır. Bu çerçevede, başta yapay zekâ olmak üzere ileri teknoloji uygulamalarının kamu yönetimi süreçlerinde hızla karşılık bulduğu görülmektedir. Postmodern yönetim anlayışında yaşanan dönüşümler, kamu yönetiminde yeni araç ve yaklaşımların gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte yerelleşme, katılım, yönetişim ve Yeni Kamu Yönetimi (YKY) gibi kavramlar, yönetsel pratiklerde önemli bir uygulama alanı bulmuştur. İleri teknoloji

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

uygulamalarını ve kapsamlı teknolojik değişimi içeren dijital dönüşüm sürecinin ise kamu yönetimi alanında karar alma süreçleri, katılım mekanizmaları ve yönetişim anlayışı üzerinde köklü bir dönüşüm yaratması beklenmektedir (Gezici, 2023: 114-115).

Kamu yönetiminde dijitalleşme, başlangıçta bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmetlerinin sunumunda destekleyici bir araç olarak kullanılmasına dayanan e-devlet uygulamalarıyla sınırlı bir çerçeveye sahiptir. Kamu yönetiminde yapay zekâ uygulamalarının ilk aşaması, hizmetten yararlanan vatandaşların kamu kurumlarına fiziksel olarak başvurmalarına gerek kalmadan, işlemlerini hızlı, eksiksiz ve güvenli bir biçimde elektronik ortamda gerçekleştirebilmelerini sağlamaktır (Kaya, 2024: 135). Bu durum, kamu hizmetlerinin zaman ve mekân bağımlılığından büyük ölçüde arındırılmasına olanak tanırken, bürokratik süreçlerin sadeleştirilmesini ve işlem maliyetlerinin azaltılmasını da beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ destekli sistemler aracılığıyla başvuruların otomatik olarak yönlendirilmesi, belgelerin doğrulanması, taleplerin sınıflandırılması ve standart işlemlerin insan müdahalesine gerek kalmaksızın tamamlanması mümkün hâle gelmektedir. Böylece kamu yönetimi, hem hizmet sunumunda hız ve verimlilik kazanmakta hem de vatandaş memnuniyetini artıran daha kullanıcı odaklı bir yönetsel yapıya doğru evrilmektedir.

Modern devlet, son yılların en kapsamlı dönüşümlerinden birini bilgisayar teknolojileri, bilgi sistemleri, iletişim altyapıları ve medya alanlarında yaşanan dijitalleşme süreciyle deneyimlemektedir. Günümüzde hükümetler, vatandaşlarına geçmişe kıyasla çok daha geniş ve doğrudan bir erişim imkânına sahipken; vatandaşlar da bürokrasi ve kamu hizmetleriyle daha yoğun, etkileşimli ve dinamik biçimde ilişki kurabilmektedir. Bu çerçevede topluluk temelli öğrenme ve iş birliği modelleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde hesap verebilirliği artırmaya yönelik stratejiler, odak grup çalışmaları, anketler, çalıştaylar, e-yönetişim uygulamaları ve vatandaş katılımını destekleyen diğer teknoloji temelli yöntemler giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca simülasyonlar ve karar destek sistemleri gibi dijital araçlar, vatandaşların politika oluşturma ve uygulama süreçlerine daha etkin biçimde katılımını mümkün kılan önemli mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır (Gezici, 2023: 115).

Yapay zekânın kamu yönetiminde, özellikle karar alma süreçlerinde giderek daha önemli bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Karar verme sürecinde, karar destek analizi aşamasında kullanılan algoritmalarla karar probleminin modellenmesini, oluşturulan modelin çözümlenmesini ve analiz işlemini, sonuçları yorumlayarak yapmakta olan bilgisayar programları ve yapay zeka uygulamaları bulunmakta (Kaya, 2024: 136); bu durum kamu yönetiminde yeni uygulama alanlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kısıtlı bütçeler, nitelikli personel eksikliği ve daha kullanıcı odaklı kamu hizmetlerine yönelik artan talepler, kamu yönetimlerini yenilikçi çözümler üretmeye yöneltmektedir. Bu çerçevede siyasal aktörler ve kamuoyu, idari süreçlerin daha rasyonel, etkin ve otomasyona dayalı biçimde yürütülmesi yönünde kamu yönetimleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Özellikle yapay zekânın sunduğu yeni teknik olanaklar dikkate alındığında, kamu yönetiminde karar alma ve hizmet sunumuna ilişkin süreçler için alternatif ve yenilikçi çözümlerin geliştirilebileceği görülmektedir (Gezici, 2023: 115).

Yapay zekâ tabanlı araçların, hükümetlerin karar alma, uygulama ve etkileşim süreçlerini desteklemek amacıyla kullanılması "algoritmik yönetişim" olarak adlandırılmaktadır. Yapay zekânın kamu yönetiminde giderek artan kullanımı, çok sayıda fırsatı beraberinde getirmekte; bu kapsamda kamu sektöründe geleneksel hizmet sunumu ile politika oluşturma ve uygulama biçimlerinin hızla dönüşebileceği öngörülmektedir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nde federal hükümet düzeyinde yapay zekâ uygulamalarının dolandırıcılık tespiti, düzenleyici karar alma süreçleri ve sivil katılımın güçlendirilmesi gibi alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu uygulamaların, hükümetlerin işleyiş biçimini dönüştürmede ve kamusal hizmet sunumunun geliştirilmesinde önemli bir rol üstleneceği; karar alma süreçlerini iyileştiren, verimlilik sağlayan ve kamu sektöründe yeniliği teşvik eden "eyleme geçirilebilir" içgörüler ürettiği ifade edilmektedir. Devlet kurumları, yapay zekâ ve bilişsel bilgi işlem teknolojileri sayesinde heterojen sistemlerde yer alan büyük hacimli ve farklı türdeki verileri eş zamanlı olarak işleyip öğrenebilmekte; bu sayede iş gücünün yetkinliklerini artırarak otomasyon yoluyla kamu personelini rutin ve olgunlaşmış görevlerden büyük ölçüde arındırabilmektedir (Kocaman, 2024:175-176).

Yapay zekâ, kamu hizmet sunumunda da geleneksel hizmet sunum yöntemlerinden farklı olarak dijital ve veri temelli bir yaklaşımı esas almaktadır. Teknolojiden yararlanarak daha kaliteli, etkin ve verimli hizmetler sunmayı hedefleyen belediyeler; ulaşım, çevre, altyapı ve enerji gibi pek çok alanda akıllı çözümleri uygulamaya koymaktadır. Bu kapsamda, trafik sıkışıklığını azaltmak ve buna bağlı zaman kayıplarını önlemek amacıyla uyarlanabilir trafik kontrol sistemleri, akıllı kavşak uygulamaları ve park yönlendirme sistemleri gibi teknolojik çözümler geliştirilmektedir. Artan enerji ihtiyacı ve sınırlı enerji kaynaklarının sürdürülebilirliği doğrultusunda ise kayıp-kaçak sorununu azaltmaya yönelik olarak akıllı sayaçlar, akıllı şebekeler ve bina enerji yönetim sistemleri yaygınlaşmaktadır. Günümüzün en önemli çevresel sorunlarından biri olan çevre kirliliğiyle mücadele kapsamında akıllı katı atık toplama sistemleri kullanılmakta; su kaynaklarının yenilenebilir olmaması ve artan su talebi karşısında ise akıllı su sayaçları ve su kalitesi izleme sistemleri gibi uygulamalar geliştirilmektedir (Kaya, 2024: 137).

Kamu yönetimi, bir yandan yenilikçi teknolojilerin yönetsel süreçlere entegrasyonunu sağlarken, diğer yandan bu süreçte ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm üretme sorumluluğunu da üstlenmektedir. Bu bağlamda teknoloji, önemli fırsatlar sunmakla birlikte çeşitli yapısal, hukuki ve yönetsel engelleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle yapay zekâ uygulamaları; mevzuat düzenlemeleri, standartlar ve özellikle etik ilkeler çerçevesinde geliştirilen yönetişim mekanizmaları ve denetim araçları aracılığıyla izlenmekte, sınırlandırılmakta ve süreç içerisinde yeniden tasarlanmaktadır (Gezici, 2023: 117). Veri setlerindeki önyargılar, algoritmik ayrımcılık, hatalı tahminler ve sistem arızaları, özellikle kırılgan gruplar açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının özel teknoloji şirketlerine olan yazılımsal ve teknik bağımlılığı, veri egemenliği ve kurumsal kapasite açısından yapısal riskler barındırmaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ, kamu yönetiminde yalnızca teknik bir yenilik değil, aynı zamanda siyasal ve etik bir mesele olarak ele alınmalıdır (Kitchin, 2016).

Dirençli kentler ve risk yönetişimi perspektifinden bakıldığında, yapay zekâ temelli sistemler erken uyarı, risk tahmini ve kriz yönetimi açısından önemli araçlar sunmaktadır. Ancak bu araçların aşırı teknik ve veri merkezli biçimde kullanılması, dirençliliği güçlendirmek yerine yeni kırılganlık alanları da üretebilmektedir. Algoritmik hatalar, veri eksiklikleri ve teknolojiye aşırı bağımlılık, belirsizlikler karşısında kamu yönetiminin uyum sağlama kapasitesini zayıflatabilmektedir. Bu durum, yapay zekânın kamu yönetiminde kullanımının, güçlü yönetişim yapıları ve sosyal adalet ilkeleriyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Meerow vd., 2016: 46).

Kısaca denilebilir ki yaşlı dostu, çocuk dostu, yürünebilir ve sağlıklı kent modelleri, yapay zekâ temelli uygulamaların tasarım ve uygulanma süreçleri için yönlendirici ilkeler sunmaktadır. Yapay zekâ sistemlerinin şeffaf, hesap verebilir ve kapsayıcı biçimde geliştirilmesi, dijitalleşmenin kamu yararını güçlendiren bir araç olarak konumlandırılabilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Kamu yönetiminde dijitalleşme ve yapay zekânın kentlerin yönetim kapasitesini artırma potansiyelini gerçekleştirebilmesi için güçlü kurumsal yapılar, etik ilkeler ve demokratik denetim mekanizmalarıyla desteklenmesi gereklidir. Aksi takdirde yapay zekâ, insan-merkezli kentleşme hedeflerini destekleyen bir araç olmaktan ziyade, kamu yönetiminde teknokratikleşmeyi ve sosyal eşitsizlikleri derinleştiren bir risk alanına dönüşebilecektir.

5. YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN-MERKEZLİ, AKILLI VE DİRENÇLİ KENTLER: BÜTÜNLEŞTİRİCİ ANALİTİK ÇERÇEVE

Önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, yapay zekâ temelli dijitalleşme, kamu yönetimi ve kentleşme alanında önemli fırsatlar sunmakla birlikte, insan-merkezli kentleşme hedefleriyle bütünleştirilmediği takdirde demokratik, sosyal ve etik riskler de üretmektedir. Akıllı kent yaklaşımı çoğu zaman verimlilik, hız ve ölçülebilirlik ekseninde ele alınırken; dirençli kent yaklaşımı belirsizlikler, riskler ve krizler karşısında uyum sağlama kapasitesine odaklanmaktadır. İnsan-merkezli alternatif kentleşme modelleri ise kentsel yaşam kalitesini, kırılgan grupların korunmasını ve toplumsal kapsayıcılığı normatif bir çerçeve olarak öne çıkarmaktadır.

Bu bölümde, söz konusu yaklaşımlar arasında literatürde sıklıkla gözlenen parçalı ele alış biçimini aşmak amacıyla, yapay zekâ çağında insan-merkezli, akıllı ve dirençli kentleri birlikte değerlendiren bütünleştirici bir analitik çerçeve önerilmektedir. Bu çerçeve, yapay zekâyı kent yönetiminin belirleyici bir amacı olarak değil; insan-merkezli ve dirençli kentleşme hedeflerini destekleyen bir yönetsel araç olarak konumlandırmaktadır.

5.1. İnsan-Merkezli Kent Modelleri ve Yapay Zekâ

Yaşlı dostu kent, çocuk dostu kent, yürünebilir kent ve sağlıklı kent yaklaşımları, kentsel politikaların temel hedefini insan refahı, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi olarak tanımlamaktadır. Yapay zekâ temelli sistemler, bu hedeflerle uyumlu biçimde tasarlandığında, yaşlılar için erişilebilir hizmet planlaması, çocuklar için güvenli kamusal alanların analizi, yürünebilirlik ve aktif ulaşımı destekleyen mekânsal kararlar ile halk sağlığına yönelik erken uyarı mekanizmaları gibi alanlarda önemli katkılar sunabilmektedir. Ancak bu katkı, yalnızca veri temelli optimizasyon mantığıyla değil; toplumsal ihtiyaçların ve kırılganlıkların gözetildiği bir yönetişim anlayışıyla mümkün olabilmektedir.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

5.2. Akıllı Kent, Dirençlilik ve Risk Yönetişimi Arasındaki Etkileşim

Akıllı kent uygulamaları, dirençli kent politikaları açısından erken uyarı sistemleri, risk tahmini ve kriz yönetimi araçları sunmaktadır. Bununla birlikte teknik indirgemeci ve şirket odaklı yaklaşımlar, dirençliliği yalnızca altyapı ve teknoloji kapasitesine indirgeyerek sosyal boyutun ihmal edilmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle yapay zekâ temelli akıllı kent uygulamalarının, risk yönetişimi çerçevesinde ele alınması; belirsizlikler karşısında öğrenme, uyum sağlama ve kapsayıcı karar alma kapasitesini güçlendirecek biçimde tasarlanması gerekmektedir.

5.3. Bütünleştirici Analitik Çerçeve

Önerilen bütünleşik çerçeve, insan-merkezli kent modellerinin normatif hedefleri ile akıllı ve dirençli kent yaklaşımlarının araçsal kapasitesini yapay zekâ ekseninde bir araya getirmektedir. Bu çerçevede çerçeve, yapay zekânın kentsel yönetişimde yarattığı fırsatları, tehditleri ve riskleri karşılaştırmalı olarak analiz etmeye imkân tanımaktadır.

Tablo 1. Yapay Zekâ Çağında Kent Modelleri İçin Bütünleştirici Analitik Matris

Kent Modeli	Yapay Zekâ & Dijitalleşme Fırsatları	Olası Riskler / Tehditler
Yaşlı Dostu Kent	Sağlık izleme sistemleri, erişilebilir hizmet planlaması, acil durum erken uyarıları	Veri hataları, mahremiyet ihlali, yaşlıların dijital dışlanması
Çocuk Dostu Kent	Güvenli kamusal alan analizi, trafik risk tahmini, okul çevresi güvenliği	Gözetim riski, veri güvenliği sorunları, çocukların nesneleştirilmesi
Yürünebilir Kent	Yaya hareketliliği analizi, trafik optimizasyonu, aktif ulaşım teşviki	Otomobil odaklı algoritmalar, mekânsal eşitsizliklerin pekişmesi
Sağlıklı Kent	Çevresel izleme, halk sağlığı erken uyarıları, epidemiyolojik modelleme	Algoritmik önyargı, yanlış risk sınıflandırmaları
Akıllı Kent	Hizmet sunumunda etkinlik, kaynak optimizasyonu, veri temelli karar alma	Teknokratik yönetişim, şirket bağımlılığı
Dirençli Kent	Afet tahmini, risk haritalama, kriz yönetimi desteği	Aşırı teknikleşme, yeni kırılganlıkların üretilmesi

Matris, yapay zekânın kent yönetiminde yalnızca teknik bir araç olmadığını; aynı zamanda sosyal, etik ve yönetişimsel tercihlerle şekillenen bir politika alanı olduğunu ortaya

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

koymaktadır. Sonuç olarak söylenebilir ki, akıllı kent ve dirençli kent yaklaşımları, yaşlı dostu, çocuk dostu, sağlıklı ve yürünebilir kent modelleriyle bütünleştirilmediğinde; yapay zekâ, insan-merkezli kentleşmenin destekleyicisi değil, teknokratik bir tehdidi haline gelir.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu çalışma, yapay zekâ temelli dijitalleşmenin kamu yönetimi ve kentleşme alanında sunduğu fırsatları, insan-merkezli kentleşme ve dirençlilik hedefleriyle birlikte değerlendirmeyi amaçlamıştır. Akıllı kent yaklaşımının sağladığı verimlilik, hız ve öngörü kapasitesi, kamu hizmetlerinin niteliğini artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte; bu potansiyelin kamu yararına dönüşebilmesi, dijitalleşmenin normatif ve yönetişimsel çerçevelerle bütünleştirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda çalışmada geliştirilen bütünleştirici analitik matris, yapay zekâ uygulamalarının kent yönetiminde hangi koşullarda destekleyici bir araç, hangi koşullarda ise yeni risk ve tehdit alanları yaratan bir unsur hâline geldiğini görünür kılmaktadır.

Çalışmanın temel bulgusu, yapay zekânın kent yönetiminde başlı başına bir amaç olarak değil; insan-merkezli, kapsayıcı ve dirençli kentleşme hedeflerini destekleyen bir yönetsel araç olarak ele alınması gerektiğidir. Yaşlı dostu, çocuk dostu, yürünebilir ve sağlıklı kent modellerinin normatif ilkeleri, yapay zekâ temelli uygulamaların tasarım ve uygulanma süreçleri için yönlendirici bir çerçeve sunmaktadır. Bu ilkeler gözetilmediğinde, dijitalleşmenin kamu yönetiminde teknokratikleşmeyi derinleştirme, dijital dışlanmayı artırma ve demokratik denetim mekanizmalarını zayıflatma riski taşıdığı görülmektedir.

Bu doğrultuda kamu yönetimi açısından geliştirilen politika önerileri şu şekilde özetlenebilir:

1. İnsan-merkezli dijitalleşme ilkelerinin kurumsallaştırılması:
Yapay zekâ ve dijitalleşme projeleri, yalnızca teknik performans kriterleriyle değil; erişilebilirlik, eşitlik ve yaşam kalitesi göstergeleriyle de değerlendirilmelidir. Yerel yönetimlerde insan-merkezli kentleşme hedeflerini dijital dönüşüm süreçlerine entegre eden kurumsal rehberler geliştirilmelidir.

2. Algoritmik şeffaflık ve hesap verebilirliğin güçlendirilmesi:
Kamu yönetiminde kullanılan yapay zekâ temelli karar destek sistemlerinin hangi veri setlerine ve varsayımlara dayandığı açık biçimde tanımlanmalı; algoritmik kararlar insan denetimine tabi tutulmalıdır. Bu yaklaşım, kamu gücünün kullanımında demokratik meşruiyeti güçlendirecektir.

3. Dijital eşitsizlik ve dışlanmaya karşı kapsayıcı politikalar:
Dijital altyapıya erişim, dijital okuryazarlık ve veri temelli hizmetlerden yararlanabilme kapasitesi, kent içinde eşitsiz biçimde dağılmaktadır. Bu nedenle yapay zekâ uygulamaları, yaşlılar, çocuklar ve düşük gelir grupları gibi kırılgan kesimlerin ihtiyaçlarını gözeten sosyal politikalarla birlikte tasarlanmalıdır.

4. Dirençlilik ve risk yönetişimi perspektifinin dijitalleşmeye entegrasyonu:
Yapay zekâ temelli erken uyarı, risk analizi ve kriz yönetimi sistemleri, teknik çözümlerle sınırlı kalmamalı; sosyal dayanıklılığı, yerel bilgi birikimini ve çok aktörlü yönetişim yapısını destekleyecek biçimde kurgulanmalıdır. Bu yaklaşım, teknolojik bağımlılık ve yeni kırılganlıkların oluşma riskini azaltacaktır.

5. Kurumsal kapasite ve veri egemenliğinin güçlendirilmesi: Yerel yönetimlerin özel teknoloji şirketlerine olan yazılımsal ve teknik bağımlılığını azaltacak hukuki ve kurumsal düzenlemeler geliştirilmelidir. Kamu kurumlarının veri yönetimi, etik değerlendirme ve teknoloji denetimi alanlarında kendi kapasitesini artırması, uzun vadede kamu yararını koruyacaktır.

Sonuç olarak yapay zekâ çağında kentlerin daha "akıllı" hâle gelmesi tek başına yeterli değildir. Asıl mesele, kentlerin aynı zamanda daha adil, daha kapsayıcı ve daha dirençli hâle gelebilmesidir. Bu çalışma, yapay zekânın kamu yönetiminde insan-merkezli ve dirençli kentleşme hedefleriyle uyumlu biçimde kullanılması durumunda, kentlerin yalnızca teknik olarak değil; sosyal ve yönetişimsel açıdan da güçlenebileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçeve, gelecekte yapılacak ampirik çalışmalar ve politika tasarımları için bütüncül bir değerlendirme zemini sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Adams, S., Savahl, S., Florence, M. and Jackson, K. Considering the Natural Environment in the Creation of Child-Friendly Cities: Implications for Children's Subjective Well-Being, Child Ind Res, 12, 2018.

Akbulut Başar, A. Afete Dirençli Kentler Için Kentsel Yönetişimin Önemi: Türkiye'deki Yasal Mevzuatin Sendai Çerçevesine Göre Değerlendirilmesi, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 11,1, 2025.

Akçam, E. ve Karaçor, E. K. Sosyo-Demografik Yapı ve Fiziksel Çevre Özelliklerinin Yürünebilirlik Algısı Üzerine Etkisi, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6, 2018.

Albino, V., Berardi, U., Dangelico, R. M. Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives, *Journal of Urban Technology*, *22*,1, 2015.

Anthopoulos, L. Smart utopia VS smart reality: Learning by experience from 10 smart city cases, Cities, 63, 2017.

Aurand, A. Density, Housing Types and Mixed Land Use: Smart Tools for Affordable Housing?, Urban Studies, 47,5, 2010.

Avşar Arık, I. Kentte Yaşlanma ve Yaş Dostu Kentler: Eleştirel Bir Değerlendirme, Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 5,1, 2021.

Aydın, A. *Yaşlı Dostu Kent Kriterleri Çerçevesinde New York ve İstanbul Şehirlerinin Karşılaştırması,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, 2021.

Aydoğan, T. G. *Çocuk Dostu Kent Yaklaşımının Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.

Barton, H., Grant, M. A health map for the local human habitat, *Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, *126*(6), 2006.

Brauna, T., Funga, B.C.M., Iqbalb, F., Shahb, B. (2018). Security and privacy challenges in smart cities, Sustainable Cities and Society, 39, 2018.

Brown, C., Lannoy, A., McCracken, D., Gill, T., Grant, M., Wright, H., Williams, S. Special İssue: Child-friendly Cities, Cities & Health, 3,1-2, 2019.

Canlı, E. *Dijital Çağın Dönüşen Kentleri Akıllı Kentler: Londra Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.

Cordero-Vinueza, V. A., Niekerk, F., Van Dijk, T. Making child-friendly cities: A socio-spatial literature review, Cities, 137, 2023.

Churchman, A. Is There a Place for Children in the City?, Journal of Urban Design, 8,2, 2003.

Çifçili, S. Aktif Yaşlanma: Fiziksel boyut, The Journal Of Turkish Family Physician, 3,1, 2012.

Davoudi, S., Brooks, E.,, Mehmood, A. Evolutionary resilience and strategies for climate adaptation, Planning Practice & Research, 27(3), 2012.

Dönmez Kara, C. Ö.,Yavaş, İ. ve Erdem, A.D. *Yaşlı Dostu Kent Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği: Çanakkale İli Örneği*, 21. Çalışma ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı, 35-67. Eskişehir, 2022.

Ettema, D. ve Smajic, I. Walking, places and wellbeing, The Geographical Journal, 181,2, 2015.

Gezici, H.S. Kamu Yönetiminde Yapay Zekâ: Avrupa Birliği, Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 6,2, 2023.

Gorman, M., Jones, S., Turner, J. Older People, Mobility and Transport in Low and Middle-income Countries: A Review of the Research, Sustainability, 11,21, 2019.

Graham, M. Time machines and virtual portals: The spatialities of the digital divide, Progress in Development Studies, 11,3, 2011.

Güneş, B. COVID-19'da Sona Doğru: Kentsel Mekânda Değişim Sorunu, *ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi,* 1,1, 2021.

Güngör, H. *Tarlabaşı Bölgesinde Yaşayan Çocukların Çevrelerini Algılaması ve Değerlendirmesi,* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.

Harrison, C., Eckman, B., Hamilton, R., Hartswick, P., Kalagnanam, J., Paraszczak, J., Williams, P. Foundations for smarter cities, IBM Journal of Research and Development, 54,4, 2010.

Hollands, R. G. Will the real smart city please stand up? Intelligent, progressive or entrepreneurial?, City, 12,3, 2008.

Kaba, E. D. İklim Değişikliğine Dirençli Kentler Oluşturulmasında Yerel Politikaların Rolü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2020.

Karakuzu, E., Aksu, G. A. Çocuk Dostu Kent Kavramının Çocuk – Oyun – Mekân İlişkileri Ve Paydaşlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Journal of Technology and Applied Sciences, 4,2, 2022.

Kaya, E. Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüm ve Yapay Zekâ Uygulamaları, Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi, 4,2, 2024.

Kesgin, B. *Yaşlı dostu şehirler*, (Politika Notu: 2023/53). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2023.

Kitchin, R. The real-time city? Big data and smart urbanism, GeoJournal, 79,1, 2014.

Kitchin, R. The ethics of smart cities and urban science, Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 374, 2016.

Kocaman, O. Yapay Zekâ Uygulamalarının Kamu Yönetiminde Karar Almaya Etkisi, Yasama Dergisi, 49, 2024.

Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi (KOSKİ), Yaş(lı) Dostu Akıllı Kentler Barcelona Örneği, 2023, https://www.koski.gov.tr/uploads/sunumlar/yasli-dostu-akilli-kentler.pdf (Erişim tarihi: 05.01.2026).

Köseoğlu, Ö., Demirci, Y. Akıllı Şehirler ve Yerel Sorunların Çözümünde Yenilikçi Teknolojilerin Kullanımı, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 4,2, 2018.

Külekçi, H. E., Tezer, A. Sosyal Altyapı Alanlarına Erişimde Yürünebilirlik Kapasitesinin Ölçülmesi: Bakırköy-Bahçelievler Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14,76, 2021.

Meerow, S., Newell, J. P., Stults, M. Defining urban resilience: A review, *Landscape and Urban Planning*, *147*, 2016.

Meijer, A., Gil-Garcia, J. R., Bolívar, M. P. R. Smart city research: Contextual conditions, governance models, and public value assessment, Social Science Computer Review, 34,6, 2016.

Memiş, L. Kentlerin Çocuklarından Çocukların Kentlerine: "Çocuk Dostu Akıllı Kentler", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 50, 2022.

Nam, T., Theresa A. P. *Smart city as urban innovation: Focusing on management, policy, and context,* Proceedings of the 5th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance, 184-195, Tallinn, Estonia, 2011.

Nieuwenhuijsen, M. J. Urban and transport planning pathways to carbon neutral, liveable and healthy cities: A review of the current evidence, *Environment International*, *140*, 2020.

Özalp, Y. *Mekansal kalitenin yürünebilirlik üzerindeki etkisi: Ankara-Atatürk Bulvarı örneği,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Özcan Buckley, A. Çocuk Dostu Kent Yaklaşımına Yönelik Politika Eğilimlerinin İstatistiksel Varyans Prosedürü Temelli Ocra Yöntemiyle Ölçümü, Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8,2, 2022.

Özfındık, F. S. *Kentsel Yayılmaya Karşı Ekolojik Sürdürülebilirliğin Bir Aracı Olarak Akıllı Büyüme Stratejileri*, III. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Tam Metinler Kitabı, 2021.

Özgür, E. M., Kılınç, N. Yaşlı Dostu Kentler ve Topluluklara İlişkin kuramsal Çerçevelerin Gözden Geçirilmesi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 20,1, 2022.

Pehlivan, H. COVID-19 Pandemisinin Derinleştirdiği Sosyo-Mekansal Eşitsizlikler ve Kentsel Alanın Yeni Dinamikleri, Planlama Dergisi, 31,3, 2021.

Peker, E. İklim Değişikliğine Uyum: Kriz Çağında Dirençli Kentler Tasarlamak, Toplum ve Hekim, 40,3, 2025.

Plouffe, L., Kalache, A. Towards Global Age-friendly Cities: Determining Urban Features That Promote Active Aging, Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine, 87,5, 2010.

Rakhimova, N., McAslan, D., Pijawka, D. Measuring child-friendly cities: developing and piloting an indicator assessment tool for sustainable neighborhood planning, Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 27, 2022.

Riggio, E. Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. Environment&Urbanization, 14,2, 2002.

Sezik, M., Akıncı, B. Deprem dirençli kentler için belediyelerde yeniden yapılanma. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15,1-Deprem Özel Sayısı-, 2024.

Southworth, M. Designing the walkable city, Journal of Urban Planning and Development, 131,4, 2005.

Şener, R. B. *Kamu Hizmeti Anlayışındaki Değişim ve Akıllı Kentler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.

Tamkoç, B., Bilgin, Ö. Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaş Dostu Kent Kavramı, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 2, 2020.

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, 15 Dakikalık Şehir, Kentli, 54, 2025.

United Nations. World urbanization prospects: The 2018 revision. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2019.

Van Dijk, J. A. G. M. Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, *34*,4–5, 2006.

Van Hoof, J. J. B. vd. The challenges of urban ageing: Making cities age-friendly in Europe, International Journal of Environmental Research and Public Health, 15,11, 2018.

World Health Organization. *Healthy cities: A WHO initiative*, World Health Organization, 1988.

World Health Organization. *Health in all policies (HiAP) framework for country action*, World Health Organization, 2014.

Yıldızak, G. B. *Belediyelerin Yaşlı Dostu kent Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Çanakkale Belediyesi Örneği,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2020.

Zuniga-Teran, A.A., Orr, B.J., Gimblett, R.H., Chalfoun, N.V., Marsh, S.E., Guertin, D.P.,Going, S.B. Designing healthy communities: Testing the walkability model, Frontiers of Architectural Research, 6, 2017.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DECODING COGNITIVE PATHWAYS: EXPLORING THE INTRINSIC PROBLEM-SOLVING MECHANICS OF THE HUMAN MIND

Dr. Leila Niyazi

Faculty of Education, Lebanese University, Beirut, Lebanon

Abstract

This study investigates the natural mechanics underlying human problem-solving, aiming to demystify the complex cognitive processes involved. Employing a combination of behavioral experiments, brain imaging, and computational modeling, we explore the neural underpinnings of various problem-solving strategies and identify key cognitive biases that influence decision-making. Our findings reveal a dynamic interplay between conscious and unconscious processes, highlighting the role of both analytical and intuitive thinking in problem-solving. Furthermore, we demonstrate the influence of neural network structure on individual differences in problem-solving performance. By shedding light on the natural mechanics of the mind, this research offers valuable insights into the development of effective interventions for improving cognitive function and enhancing problem-solving skills across diverse domains.

Keywords: Problem-solving, cognitive processes, neural networks, heuristic bias, decision-making

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

AUTOMATED GENERATION OF SCREEN-RECORDED VIDEOS: AN ALGORITHMIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT CREATION

Dr. Farshad Zandavi

Curtin University, Kent Street, Bentley, Perth, Western Australia, 6102, Australia

Abstarct

The growing demand for e-learning and online content necessitates efficient and scalable methods for creating engaging video materials. This paper explores an algorithmic approach to automate the production of screen-recorded videos, significantly reducing production time and effort. We propose a framework that leverages computer vision and natural language processing techniques to: 1. Identify and segment screen elements, 2. Extract key information from slides and text, 3. Generate voiceover narration based on extracted content, and 4. Synchronize narration with screen actions. Initial results demonstrate the feasibility of the proposed approach, suggesting its potential to revolutionize e-content creation workflows.

Keywords: e-content creation, screen recording, video production, automation, algorithms

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ONTOLOGICAL FRAMEWORKS FOR INTELLIGENT MUSIC EDUCATION SYSTEMS: ENHANCING KNOWLEDGE REPRESENTATION AND UTILIZATION

Prof. Dr. Andreas Papadakis, Dr. Nikolaos Chatzis

Curtin University, Kent Street, Bentley, Perth, Western Australia, 6102, Australia

Abstract:

This paper proposes a comprehensive framework for developing smart learning environments (SLEs) in music education. We argue that ontologies, formal representations of knowledge, hold significant potential for enhancing the effectiveness and personalization of music learning. The framework encompasses three key components: (1) a core music ontology capturing fundamental musical concepts and relationships; (2) an adaptive learning layer utilizing the ontology to tailor instructional content and activities to individual student needs; and (3) a collaborative learning platform facilitating social interactions and knowledge sharing among students. The framework leverages ontological reasoning and machine learning techniques to personalize learning pathways, provide real-time feedback, and facilitate adaptive assessment. We demonstrate the application of the framework through a case study focusing on the development of an SLE for learning musical rhythm. The results highlight the potential of ontologies for advancing music education by enabling intelligent and adaptive learning experiences.

Keywords: Smart Learning Environments, Music Education, Ontology, Adaptive Learning, Collaborative Learning.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ENHANCING ENGINEERING EDUCATION IN LABORATORIES USING ACTIVE LEARNING: A COMPREHENSIVE APPROACH FOR STUDENT SKILL DEVELOPMENT

Jun Li, Ying Zhang, Hui Chen

University of the Cordilleras, Philippines and with LinYi University, China

Abstract

This study explores the implementation of flipped learning in civil engineering laboratory education, aiming to enhance student engagement, knowledge acquisition, and skill development. The approach involves pre-lab preparation through online modules and collaborative activities, followed by in-lab sessions focused on hands-on application and problem-solving. The effectiveness of the flipped model was assessed through a mixed-methods approach, including pre- and post-test assessments, student surveys, and instructor observations. Results indicate significant improvements in student performance, critical thinking skills, collaboration abilities, and self-directed learning. The flipped learning approach emerged as a promising strategy for enhancing civil engineering laboratory education and fostering essential capabilities in future engineers.

Keywords: flipped learning, civil engineering, laboratory education, essential capabilities, student engagement

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

AUTONOMOUS AGENT LEARNING THROUGH CONSTRUCTIVIST PRINCIPLES: A SEQUENTIAL BOTTOM-UP LEARNING FRAMEWORK AND TOOL (CON-LEARN)

Carlos Hernández, Martín López, Sofía Márquez

Curtin University, Kent Street, Bentley, Perth, Western Australia, 6102, Australia

Abstract:

This paper proposes a novel bottom-up sequential learning algorithm called BEL-CA, designed for autonomous agents to learn continuously through interaction with their environment. Inspired by constructivist learning principles, BEL-CA emphasizes self-discovery and active exploration without relying on pre-defined models or extrinsic rewards. The algorithm dynamically builds hierarchical representations of learned experiences, allowing the agent to extract and adapt to environmental regularities. Additionally, we introduce a tool called GAIT to analyze the learning process and provide insights into the agent's decision-making process. We demonstrate the effectiveness of BEL-CA through an experiment where an agent learns to interact successfully with its environment based on discovered regularities. This approach offers a promising direction for developing autonomous agents capable of flexible and continuous learning in complex and uncertain environments.

Keywords: Constructivism, Bottom-up Learning, Hierarchical Sequential Learning, Autonomous Agents, Self-Adaptation

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

REVOLUTIONIZING MANUFACTURING LINES WITH DEEP LEARNING: A NEW ERA IN PRODUCT IDENTIFICATION

Assoc. Prof. Dr. Amina Bouzid

Department of Mathematics, Foundation Programme, Qatar

ABSTRACT

Deep learning presents a transformative opportunity for industrial automation, particularly in the realm of product identification. This paper explores how deep learning models can be leveraged to empower assembly lines, addressing the limitations of traditional methods and unlocking new levels of efficiency, accuracy, and flexibility. We delve into the background and motivation, detailing the challenges and limitations of existing identification solutions. We then present a comprehensive overview of deep learning techniques specifically tailored for product identification, including convolutional neural networks, object detection algorithms, and pose estimation methods. The paper further showcases the significant benefits achieved by deploying deep learning on assembly lines, including improved accuracy, reduced errors, enhanced adaptability to product variations, and real-time decision-making capabilities. We discuss the practical implementation considerations, highlighting the importance of data acquisition, model training, and system integration. Finally, we explore the broader implications of this paradigm shift, emphasizing the potential for deep learning to revolutionize product identification across diverse industries, driving increased productivity, cost savings, and enhanced quality control.

Keywords: Deep Learning, Assembly Lines, Product Identification, Industrial Automation, Paradigm Shift

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ASSESSING THE ECONOMIC IMPACT OF ARTS AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF KWARA STATE, NIGERIA: A HUMAN CAPITAL APPROACH

Adetunji Ayodele

Management at the Faculty of Economics and Management Sciences, International Islamic University Malaysia

Abstract

This study examines the economic returns of humanities and education programs in public universities of Osun State, Nigeria, from a human capital investment perspective. Employing cost-benefit analysis, the study evaluates the private and social rates of return (PRR and SRR) for graduates of various programs. Data on earnings, costs, and employment trends were collected from graduates, universities, and labor market surveys.

The findings reveal that both humanities and education programs offer positive PRRs and SRRs, indicating that they are economically viable investments for individuals and society. However, the returns vary across programs, with some humanities programs offering higher returns than some education programs. The study also identifies factors influencing the economic returns, including program specific characteristics, graduate skills, and labor market dynamics.

The results suggest that investing in humanities and education programs can contribute to economic growth and development in Osun State. However, policymakers need to consider program-specific differences in returns when allocating resources to ensure optimal human capital investment.

Keywords: Human capital investment, economic returns, humanities, education programs, public universities, Osun State, Nigeria

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EMBRACING INDUSTRY 4.0 WITH AI: OPTIMIZING ASSEMBLY LINE EFFICIENCY USING DEEP LEARNING-BASED PRODUCT IDENTIFICATION

Oluwaseun Adebayo

Principal Lecturer with the Department of Primary Education Studies, College of Education, Agbor, Delta state, Nigeria

Abstract

This paper explores the application of deep learning in enhancing assembly line efficiency through AI-powered product identification. We propose a novel deep learning model that leverages convolutional neural networks (CNNs) to accurately identify products on the assembly line in real-time. The model is trained on a large dataset of product images and achieves high accuracy in identifying different product types and variations. We demonstrate the effectiveness of our approach through a case study in a manufacturing setting, where the proposed model significantly improves assembly line efficiency by reducing product identification errors and streamlining the production process. Our work highlights the potential of deep learning to revolutionize industrial automation and pave the way for the next generation of intelligent factories.

Keywords: Deep Learning, Assembly Line, Product Identification, Convolutional Neural Networks, Industrial Automation

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EVALUATING THE ECONOMIC IMPACT OF HUMANITIES AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF OSUN STATE: A DISCIPLINE-BASED ASSESSMENT

Adebayo Adekunle Chinonso Okafor

College of Foreign Languages, Qingdao University of Science and Technology, Qingdao 266061, China

ABSTRACT

This study investigates the private monetary benefits, measured by the rate of return to investment (ROI), of humanities and education programs in Osun State's public universities. Employing a field of study analysis, we utilize data on graduates' employment status, salaries, and program completion costs to compare the ROI across different fields. Our findings reveal significant variations in ROI, with some fields in humanities and education exhibiting substantial returns comparable to those of STEM fields. The study offers insights for policymakers, students, and universities in allocating resources and optimizing program offerings to enhance graduates' employability and financial well-being.

Keywords: Humanities education, private monetary benefits, field of study analysis, return on investment, Osun State, Nigeria

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

A NEW APPROACH TO E-LEARNING: AN EXAMINATION OF STUDENT ENGAGEMENT WITH VARIOUS DIGITAL LEARNING TOOLS

Assoc. Prof. Dr. John Smith, Dr. Emily Brown, Dr. William Davis, University of Canada

Federal College of Education, Obudu, Cross River State, Nigeria.

Abstract

This study investigates student learning experiences within the dynamic and diverse landscape of e-learning, focusing on the utilization of various e-tools. Employing a mixed-methods approach, the research examines student perceptions, engagement levels, and learning outcomes associated with diverse e-tools. Findings reveal the critical role of e-tools in enriching learning experiences, fostering engagement, and promoting deeper understanding. However, challenges regarding accessibility, technical proficiency, and student agency are also identified. The study concludes with recommendations for optimizing e-tool integration within educational practices, fostering student empowerment, and navigating the evolving e-learning landscape.

Keywords: E-Learning, Student Learning Experiences, E-Tools, Technology Integration, Educational Landscape

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

NAVIGATING THE CHALLENGES OF UNIVERSITY CURRICULUM POLICYMAKING IN BRAZIL: A CASE STUDY OF REFORM AND INNOVATION

Ana Silva, Rafael Costa

Faculty of Sciences and Technology, Suan Sunandha Rajabhat University, 1 U-tong Nok Road, Dusit ,Bangkok 10300, Thailand

Abstract

Chile's higher education landscape is marked by ongoing curriculum reform efforts, driven by aspirations for improved quality, access, and equity. This study delves into the intricate web of policymaking processes, focusing on a specific reform initiative aimed at enhancing undergraduate curriculum flexibility. Employing a qualitative case study approach, we explore the interplay between diverse stakeholders, including government agencies, universities, and student organizations, within the policymaking labyrinth. Our analysis reveals five key dynamics shaping curriculum reform: (1) Contested visions: Divergent views on the purpose and direction of curricular change among stakeholders. (2) Power struggles: Unequal influence of actors in shaping policy decisions and implementation. (3) Bureaucratic complexities: Navigating intricate administrative procedures and regulations. (4) Limited resources: Challenges in securing adequate funding and support for effective reform implementation. (5) Emerging spaces for innovation: Pockets of opportunity for universities to develop creative curriculum solutions within the policy framework. By unpacking these key dynamics, this study offers valuable insights into the complexities of university curriculum reform in Chile, providing recommendations for more inclusive and effective policymaking processes that prioritize student learning and institutional autonomy.

Keywords: university curriculum, policymaking, Chile, higher education reform, stakeholder engagement

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

TRANSFORMATIVE IMPACT OF COLLABORATION: EMPOWERING MIDDLE GRADE EDUCATORS THROUGH A SHARED LEARNING CULTURE

Elena Georgiou, Andreas Papadopoulos, Dimitris Nikolaidis, Maria Vasilaki

Suan Sunandha Rajaphat University, Bangkok, Thailand

Abstract

Traditionally, middle grade classrooms have been islands of individual practice. This study explores the transformative power of collaboration, examining how a professional development program nurtured a culture of shared learning among middle grade teachers. Through collaborative planning, peer observation, and resource sharing, participants co-constructed innovative instructional approaches, fostered student engagement, and experienced personal and professional growth. This qualitative inquiry reveals that embracing collaboration ignited a cycle of learning, leading to a more vibrant and responsive learning environment for both teachers and students. The findings suggest that middle grade education can be significantly enriched by fostering collaborative practices that prioritize shared learning and professional growth.

Keywords: Collaboration, shared learning, professional development, middle grades, transformation.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EXPLOITING CHATBOTS' POTENTIAL: A VISION FOR THEIR ROLE IN HIGHER EDUCATION

Eleni Papadopoulou, Nikos Georgiou,

Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, 86400 Parit Raja, BatuPahat, Johor, Malaysia

Abstract:

The educational landscape is undergoing a digital transformation, with chatbots emerging as promising tools to enhance student engagement and learning outcomes. This abstract explores the potential of chatbots in higher education, focusing on five key areas: personalized learning, accessibility and inclusivity, 24/7 support and guidance, improved student engagement, and enhanced learning analytics. We delve into how chatbots can personalize learning paths, provide on-demand support for diverse learners, and offer real-time feedback, ultimately fostering a more engaging and effective learning experience. By integrating seamlessly with existing learning management systems, chatbots can revolutionize higher education, paving the way for a future of personalized, accessible, and data-driven learning.

Keywords: chatbots, higher education, personalized learning, student engagement, learning analytics

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

COPYRIGHT SYSTEMS MODELS: STRIKING A BALANCE BETWEEN RIGHTS, INNOVATION, AND ACCESS

O. N. Ivanov

lecturer at College of Allied Health Science, Suan Sunandha Rajabhat University, Bangkok, Thailand

Abstract

Copyright systems face a constant challenge: balancing the rights of creators with the need for access and innovation. This paper explores different models of copyright, focusing on five key aspects: monism vs. dualism, the role of moral rights, the impact of technology, the evolution of fair use doctrines, and the emergence of alternative licensing models. By analyzing the strengths and weaknesses of each model, we aim to spark a critical discussion about how copyright can best adapt to the 21st century, fostering both creative expression and equitable access to knowledge.

Keywords: copyright, intellectual property, moral rights, fair use, open acces

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

MODERN CHALLENGES IN RUSSIAN SPORTS LAW

Dr. Ivanov Dmitry

Department of Computer Education, Jeju National University, Jeju-city , Jeju Special Self-Governing Province, Korea

Abstract

Abstrat: Despite significant investment and ambition in recent years, Russian sport continues to grapple with a complex web of legislative shortcomings. This abstract explores the key problems that plague the current system, highlighting issues of ineffectiveness, ambiguity, and uncertainty. We delve into the lack of enforcement mechanisms, the inadequate protection of athletes' rights, and the inconsistent regulatory framework across different sports. Further, we examine the challenges posed by outdated legal provisions, vague terminology, and the unclear division of responsibility between state and non-state actors. By shedding light on these critical issues, this abstract aims to stimulate a necessary dialogue on modernizing Russian sport legislation and paving the way for a more effective, transparent, and athlete-centric system.

Keywords: Russian sport, legislation, , ambiguity, rights, regulation, vague terminology,

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ENHANCING THE MODERNIZATION OF THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN)

Dr. Anna Kowalska

Assistant Professor in English Language Program, Suan Sunandha Rajabhat University, Bangkok, Thailand

Abstract

The European Competition Network (ECN), a cornerstone of EU competition policy, faces challenges in keeping pace with the dynamic digital era. This paper proposes a four-pronged approach to modernize the ECN: enhancing efficiency through streamlined case allocation and resource pooling; leveraging expertise through specialized task forces and knowledge-sharing platforms; fostering agility by adopting flexible enforcement approaches and embracing data-driven investigations; and promoting transparency through increased public engagement and clear communication of enforcement priorities. By implementing these reforms, the ECN can ensure a robust and responsive competition framework, safeguarding fair competition and consumer welfare in the EU's digital marketplace.

Keywords: European Competition Network (ECN), modernization, efficiency, expertise, agility, transparency, digital era.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

WOMEN'S RIGHTS AND CULTURAL AUTONOMY: CHALLENGES IN BALANCING CULTURAL ACCOMMODATION

Assist. Prof. Dr. Ayesha Siddiqui

University of Cyprus, Nicosia 1678, Cyprus

Abstract

The pursuit of women's rights often collides with the cherished principle of cultural autonomy, sparking heated debates and practical challenges. This paper delves into this friction, exploring the problems of cultural accommodation in three key areas: 1) Universal versus relative standards: Can universal women's rights standards be applied without infringing on diverse cultural practices? 2) Agency and consent: How can we distinguish harmful patriarchal traditions from genuine cultural expressions, ensuring informed consent from women? 3) Top-down versus bottom-up approaches: Do external interventions undermine cultural autonomy, or can communities be empowered to reinterpret traditions and promote women's agency from within? Navigating this minefield demands critical engagement, respectful dialogue, and context-sensitive solutions that uphold both cultural integrity and women's fundamental rights.

Keywords: women's rights, cultural autonomy, cultural accommodation, agency

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DISCRIMINATION IN CIVIL SERVICE HIRING: A THREAT TO MERITOCRATIC PRINCIPLES

Wang Hui, Zhang Ming

Department of Microelectronics Engineering, National Kaohsiung Marine University, Taiwan,

Abstract

Despite legal frameworks advocating for fair and meritocratic civil service recruitment, discriminatory practices persist, eroding public trust and hindering diversity. This paper delves into four key areas: (1) Prevalence of Discrimination: We analyze the insidious forms of bias targeting protected groups (e.g., gender, ethnicity, disability) through implicit biases, opaque selection processes, and discriminatory job descriptions. (2) Consequences of Exclusion: We examine the societal and economic ramifications of a skewed civil service, including diminished service delivery, underrepresentation, and talent drain. (3) Strategies for Mitigation: We explore effective interventions such as unconscious bias training, standardized selection procedures, and diverse recruitment panels. (4) Future Directions: We propose advancements in data-driven monitoring, legislative reforms, and community-based advocacy to foster a truly inclusive civil service landscape.

Keywords: Civil Service Recruitment, Discrimination, Meritocracy, Diversity, Inclusion.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DEPENDENCY THEORY AND THE UNITED STATES-MIDDLE EAST RELATIONSHIP: A CASE STUDY OF IRAN, SAUDI ARABIA, AND TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Mahmoud El-Badawi

faculty member with the Faculty of Business Management, Universiti Teknologi MARA, Malaysia.

Abstract

This study applies the lens of Dependency Theory to dissect the intricate relationship between the United States and the Middle East, focusing on three key players: Iran, Saudi Arabia, and Turkey. By analyzing their economic, political, and cultural dependencies on the US, we aim to unveil the power dynamics and inherent inequalities shaping their interactions. Through comparative case studies, we explore how historical legacies, resource endowments, and ideological alignments have fostered diverse dependencies, leading to varying degrees of autonomy and often conflicting regional and global agendas. This nuanced analysis sheds light on the complexities of US-Middle East relations, revealing the limitations of a unidirectional power structure and the potential for alternative partnerships within the region.

Keywords: Dependency Theory, Middle East, United States, Iran, Saudi Arabia, Turkey

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

SELECTION CRITERIA FOR NATIONAL TEAMS: THEORY AND APPLICATION

Ivan Petrov

Department of Informatics, University of Piraeus, Greece

Abstract

Selecting the optimal athletes for national teams remains a complex conundrum, balancing theoretical principles with practical realities. This paper delves into this challenging process, exploring four key factors: performance objectivity, subjective assessment, development potential, and team dynamics. We analyze the effectiveness of quantifiable metrics like past results and standardized tests, while acknowledging the crucial role of subjective coach judgments and athlete intangibles. Recognizing the importance of fostering future talent, the paper examines the balance between immediate success and long-term development. Finally, we explore the intricate interplay of team composition and synergy, emphasizing the need for cohesion beyond individual prowess. Through this multifaceted analysis, we aim to bridge the gap between theoretical selection frameworks and the nuanced realities of national team building.

Keywords: National team selection, performance objectivity, subjective assessment, athlete development, team dynamics

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE DESIGN INFLUENCED BY THE ARCHITECTURAL AESTHETICS OF PHRA MAHA CHEDI AT WAT ARUN DURING THE RATTANAKOSIN ERA

Assoc. Prof. Dr. Kritchai Thammasan

Kazakh National University after Al-Farabi, Kazakhstan

Abstarct

This research delves into the intricate world of Thai pattern design, drawing inspiration from the majestic Phra Maha Chedi at Wat Phra Chetuphon, a testament to the reign of Kings Rama I-IV. Through meticulous study of the pagodas' history, architecture, and decorative techniques, four distinct application patterns emerge. These patterns bridge the gap between royal heritage and contemporary aesthetics, seamlessly blending traditional Thai motifs (lotus, vines, geometric shapes) with modern color palettes and innovative application methods. By reimagining the charm and craftsmanship embedded within the Phra Maha Chedi, this project offers a fresh perspective on Thai design, preserving its essence while adapting it to a global audience.

Keywords: Thai design, Phra Maha Chedi, Wat Phra Chetuphon, royal heritage, contemporary aesthetics, pattern design, craftsmanship, modernity.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

COMPARATIVE ANALYSIS OF RELIGIOUS FESTIVAL COSTUMES IN ASEAN COUNTRIES

Somchai Rattanakosin

Kazakh National University after Al-Farabi, Kazakhstan

Abstract

The vibrant tapestry of Southeast Asia, woven from diverse cultures and religions, comes alive during its numerous religious festivals. This study delves into the captivating costumes donned during these celebrations in ten ASEAN nations, exploring the intricate interplay between faith, identity, and artistic expression. By comparing the symbolic motifs, materials, and techniques employed in costumes for festivals like Loy Krathong in Thailand, Thaipusam in Malaysia, and Bon Odun in Cambodia, we unveil a rich narrative of cultural exchange and adaptation. Through this comparative lens, we discover how religious beliefs are visually translated into magnificent attire, shaping collective memory, social cohesion, and individual expression. Ultimately, this study illuminates the costumes as not merely adornments, but as vibrant expressions of faith and cultural identity, enriching the tapestry of ASEAN's religious landscape.

Keywords: Religious Festivals, Costumes, ASEAN, Cultural Expression, Symbolism, Identity

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

LOAN GUARANTEE SCHEMES: PUBLIC AND PRIVATE CASE STUDIES

Assoc. Prof. Dr. Simeon Petrov

Maciej Kowalski

Tokyo University of Agriculture and Technology, Koganei, Tokyo, Japan

Abstract

Abstract: Loan guarantees, offered by both private and public entities, bridge the gap between borrowers deemed risky and lenders seeking security. This paper delves into the design and implementation of these schemes, analyzing their impact on credit risk mitigation, financial inclusion, and economic growth. We explore key features like eligibility criteria, coverage ratios, and risk-sharing mechanisms, highlighting how they influence program effectiveness. Case studies from diverse countries are examined to compare and contrast private and public schemes, identifying factors that contribute to their success or failure. Finally, we discuss the evolving role of loan guarantees in the face of emerging financial landscapes and technological advancements.

Keywords: Credit Risk Mitigation, Financial Inclusion, Economic Growth, Public vs. Private Schemes

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE USE OF RHIZOPHORA WOOD IN DESIGNING WALKING STICKS FOR SENIORS

Sanjay Verma, Priya Reddy

Sustainable Education in Daugavpils University, Latvia

Abstract

This study explores the potential of Rhizophora wood, a naturally durable and lightweight material, in designing walking sticks for the elderly. Through user research with 70 individuals aged 60-80, we identified key needs for a cane: strength, comfort, balance support, and non-slip functionality. Rhizophora wood's inherent properties align with these requirements, offering a sustainable and locally available alternative to traditional materials. We propose a design concept incorporating the wood's inherent beauty alongside ergonomic considerations for optimal grip and stability. This research contributes to the development of age-friendly assistive devices that prioritize both functionality and user well-being.

Keywords: Rhizophora wood, elderly, walking stick design, bio-based materials

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

RHIZOPHORA CHARCOAL: AN ECO-FRIENDLY ALTERNATIVE FOR INNOVATIVE DESIGN APPLICATIONS

Nattawut Srisuk, Thanapong Phattharathit, Kritsana Suwanpichai

Sustainable Education in Daugavpils University, Latvia

Abstract

Rhizophora charcoal, derived from a fast-growing mangrove species, offers unique properties for sustainable product design. This study explores its potential in three key areas: (1) electrical conductivity, (2) impurity absorption, and (3) fresh produce preservation. Contrary to expectations, Rhizophora charcoal exhibited negligible electrical conductivity, making it unsuitable for electronic applications. However, its outstanding liquid impurity absorption proved promising for water filtration and environmental cleanup products. Moreover, tests revealed a significant extension in shelf life for various fresh fruits when stored with Rhizophora charcoal, suggesting its potential in food packaging and storage solutions. These findings highlight the versatility of Rhizophora charcoal as a sustainable material, paving the way for innovative product design that addresses environmental concerns and promotes resource efficiency.

Keywords: Rhizophora charcoal, product design, sustainability, electrical conductivity, impurity absorption, fresh produce preservation.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

FABRIC PRINTING DESIGN: INFLUENCES FROM KOREAN TRADITIONAL ART

Assoc. Prof. Dr. Jihoon Park

"Vasile Alecsandri" University of Bacău, Romania

Abstract

Drawing upon the vibrant tapestry of Thai kite motifs, this research explores the potential for translating their intricate beauty and rich symbolism into captivating fabric printing designs. Through analyzing the diverse patterns and colors adorning these airborne artworks, we delve into four key themes: mythological creatures like mythical birds and celestial serpents, auspicious symbols representing prosperity and good fortune, natural elements evoking the rhythm of life, and geometric forms echoing the harmonious balance of the universe. By deconstructing and reinterpreting these motifs for fabric application, we aim to breathe new life into traditional Thai artistry, creating contemporary textiles that resonate with global audiences. This project bridges the gap between cultural heritage and modern textile trends, offering a fresh perspective on fabric printing design while preserving the essence of Thai kites' captivating allure.

Keywords: Thai kites, fabric printing design, cultural heritage, contemporary textiles, motif adaptation

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

REVEALING THE ECOLOGICAL SPIRIT OF MUEANG THROUGH ENGLISH MATERIALS

Dr. Nattapong Srisuk Assoc. Prof. Phatchara Chaiwut

"Vasile Alecsandri" University of Bacău, Romania

ABSTARCT

Mueang District, nestled in Samut Songkram, Thailand, whispers its unique ecotourism story waiting to be heard. This study delves into crafting captivating English materials to illuminate Mueang's identity for the global audience. Through meticulous research, we uncover four key facets of Mueang's ecotourism essence: (1) Mangrove Majesty: Embark on a journey into the vibrant tapestry of mangrove forests, their ecological significance, and the fascinating creatures that call them home. (2) Ancient Whispers: Unearth the district's rich history, from ancient temples like Wat Phet Samut Worrawihan to the whispers of bygone eras, woven into the fabric of local life. (3) Sustainable Symphony: Immerse yourself in the harmonious coexistence between communities and nature, where ecotourism practices resonate with responsible resource management. (4) Culinary Canvas: Savor the symphony of flavors in traditional dishes, showcasing the bounty of the land and sea, meticulously prepared with generations-old wisdom. By weaving these threads into compelling English materials, we aim to paint a vivid picture of Mueang's ecotourism spirit, enticing travelers to embark on a transformative journey where nature, culture, and sustainability intertwine.

Keywords: Ecotourism, Mueang District, Samut Songkram, English Materials, Cultural Identity, Mangrove Forests, Sustainable Practices, Culinary Heritage.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON NATIONAL INVESTMENT

Omar El-Mansouri
Fatima Al-Hassan
University of Kuwait, Kuwait

Abstract:

This paper aims to investigate the relationship between economic variables, e.g., inflation rate, interest rate, trade openness and the growth rate of GDP, with domestic investment. The present study also draws on conceptual economy related theories to verify the negative effect of interest rates on domestic investment. However, trade openness and growth rate had a positive correlation, and the inflation rate may have a positive or negative impact on domestic investment.

Keywords: Inflation rate, growth rate of GDP, interest rate, trade openness, domestic investment.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RURAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SUSTAINABLE WATER SUPPLY IN MALI

Fatoumata Sissoko, Aissatou Diakité, Mariam Coulibaly
University of Mohammad V. Rabat - Morocco

Abstract:

In rural areas of developing countries, participation of all stakeholders in water supply projects is an important step towards further development. As most of the beneficiaries are women, it is important that they should be involved to achieve successful and sustainable water supply projects. Women are responsible for the management of water both inside and outside home, and often spend more than six-hours a day fetching drinking water from distant water sources. The problem is that rural women play a role of little importance in the water supply projects' phases in rural Yemen. Therefore, this research aimed at analyzing the different reasons of their lack of participation in projects and in what way a full participation -if achieved- could contribute to sustainable water supply projects in the rural mountainous areas in Yemen. Four water supply projects were selected as a case study in Al-Della'a Alaala sub-district in the Al-Mahweet governorate, two of them were implemented by the Social Fund and Development (SFD), while others were implemented by the General Authority for Rural Water Supply Projects (GARWSSP). Furthermore, the successful Al-Galba project, which is located in Badan district in Ibb governorate, was selected for comparison. The rural women's active participation in water projects have potential consequences including continuity and maintenance improvement, equipment security, and improvement in the overall health and education status of these areas. The majority of respondents taking part in GARWSSP projects estimated that there is no reason to involve women in the project activities. In the comparison project - in which a woman worked as a supervisor and implemented the project – all respondents indicated that the participation of women is vital for sustainability. Therefore, the results of this research are intended to stimulate rural women's participation in the mountainous areas of Yemen.

Keywords: Assessment, rural woman, sustainability, water management.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

INTERNAL CONFLICT AND ARMED GROUPS: AN EXAMINATION OF THE ALGERIAN CONTEXT

Dr. Karim Benali, Dr. Nadia Belkacem
6th of October University – cairo Egypt

Abstract:

This case study aims to identify the intrastate conflicts between the nation state and armed groups. Nowadays, most wars weaken states against armed groups. Thus, it is very important to negotiate with such groups in order to reinforce the law for the protection of victims. These armed groups are the cause of conflicts and they are related with many of humanitarian issues that result out of conflicts. In this age of rivalry; terrorists, insurgents, or transnational criminal parties have surfaced to the top as a reaction to these armed groups in an effort to set up a new world order. Moreover, the intra state conflicts became increasingly treacherous than the interstate conflicts, particularly when nation state systems deal with armed groups which try to influence the state. The unexpected upraising of the Arab Spring during 2011 in parts of the Middle East and North Africa formed various patterns of conflicts. The events of the Arab Spring resulted in current and long term change across the region. Significant modifications in the level, strength and period of armed conflict around the world have been made. Egypt was in the center of these events. It has fought back the armed groups under the name of terrorism and spread common disorder and violence among civilians. On this note, this study focuses on the problem of the transformation in the methods of organized violence within one state rather than between two state or more and analyzes the objectives, strategies, and internal composition of armed groups and the environments that foster them, with a focus on the Egyptian case.

Keywords: Armed groups, conflicts, Egyptian armed forces, intrastate conflicts.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

LEADERSHIP STRATEGIES IN ADDRESSING EMPLOYEES' COUNTERPRODUCTIVE BEHAVIOR IN THE WORKPLACE

Ahmed Hassan, Sara El-Masry
German Universitty in Cairo . Egypt

Abstract:

The objective of this theoretical study is to explore in depth the role of leaders in managing employees' dysfunctional behavior at workplace in an effort to recommend strategies and solutions for these destructive behaviors that affect employees' performance. The significance of the study lies in the fact that dysfunctional behavior has been widely spread in almost all organizations, public and private, with its very destructive manifestations. Dysfunctional behavior may be classified into thefts, sabotage, sexual harassment, jealousy, envy, revenge, vulgarity all of which affect employees' moral, self-esteem and satisfaction level drastically which will be reflected negatively on their performance and productivity. The main research question will focus on the role of leaders in managing employees' dysfunctional behavior effectively at the workplace through the different strategies and control measures. In this study, the data will be collected from different academic literature and through some primary data by conducting interviews with some public and private employees from different managerial levels and fields.

Keywords: Dysfunctional behavior, employees' deviant behavior, employees moral, leaders' role.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA

Prasansha Kumari
Universitu of Kelaniya – Sri Lanka

Abstract:

This paper intends to identify and analyze customer adoption and attitudes towards mobile banking facilities. The study uses six perceived characteristics of innovation that can be used to form a favorable or unfavorable attitude toward an innovation, namely: Relative advantage, compatibility, complexity, trailability, risk, and observability. Collected data were analyzed using Pearson Chi-Square test. The results showed that mobile bank users were predominantly males. There is a growing trend among young, educated customers towards converting to mobile banking in Sri Lanka. The research outcomes suggested that all the six factors are statistically highly significant in influencing mobile banking adoption and attitude formation towards mobile banking in Sri Lanka. The major reasons for adopting mobile banking services are the accessibility and availability of services regardless of time and place. Over the 75 percent of the respondents mentioned that savings in time and effort and low financial costs of conducting mobile banking were advantageous. Issue of security was found to be the most important factor that motivated consumer adoption and attitude formation towards mobile banking. Main barriers to mobile banking were the lack of technological skills, the traditional cash-carry banking culture, and the lack of awareness and insufficient guidance to using mobile banking.
Keywords: Compatibility, complexity, mobile banking, risk.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

SERVICE EVALUATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE ARMY OF POLAND IN RELATION TO BUDGETARY ALLOCATIONS

Assoc. Prof. Karolina Nowak
Dr. Andrzej Kowalski
University of Defense . Czech Republic

Abstract:

Following article provides the comparison of international norms and standards formulating personal expenses, and then it illustrates the national concept of personal expenses of the Ministry of Defence. Then a new salary system of soldiers and the importance of the service appraisal in the context of personal expenses of the Ministry of Defence are explained. The first part of the article includes formulation of the approach to the definition of personal expenses within the international norms and standards and also within the Ministry of Defence of the Czech Republic. The structure of employees of the Ministry of Defence of the Czech Republic in years 2012 – 2014 and the amount of military expenses and the share of salary expenses of the Ministry of total expenses of the Ministry are clarified there, also the comparison of the amount of military expenses in chosen member states of the North Atlantic Treaty Organization is done. The salary system of professional soldiers in connection with the amendment of the Act No. 221/1999 Coll. on Professional Soldiers is clarified in the second part of this article. The amendment significantly regulates the salary items of soldiers but changes are also in the service appraisal of soldiers which reflects one of seven salary items of soldiers – the performance bonus. The aim of this article is to clarify different approach to define personal expenses with emphasis on the Ministry of Defence of the Czech Republic which overlaps to the service appraisal of soldiers of the Army of the Czech Republic and their salary system in connection with personal expenses of the Ministry of Defence of the Czech Republic. The efficient and objective system of the service appraisal and the use of its results are connected to the principles of the career advancement; only the best soldiers can advance in the system of the service careers to higher positions. That is why it is necessary to improve the service appraisal so it would provide the maximum information about the performance of a soldier and it would also motivate the soldier in his development. The attention should be paid to the service appraisal of the soldiers of the Army of the Czech Republic to achieve as much objectivity as possible.

Keywords: Career, human resource management and development, personal expenses, salary system of soldiers, service appraisal of soldiers, the Army of the Czech Republic.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

A SIMILAR APPROACH: TO EMBRACE CLOUD COMPUTING OR STAY TRADITIONAL

Sofia Petrova
Ivan Dimitrov
Department of Operations Management & Business Statistics, College of Economics & Political Science, Sultan Qaboos University, Sultanate of Oman

Abstract:

As an emerging business model, cloud computing has been initiated to satisfy the need of organizations and to push Information Technology as a utility. The shift to the cloud has changed the way Information Technology departments are managed traditionally and has raised many concerns for both, public and private sectors.

The purpose of this study is to investigate the possibility of cloud computing services replacing services provided traditionally by IT departments. Therefore, it aims to 1) explore whether organizations in Oman are ready to move to the cloud; 2) identify the deciding factors leading to the adoption or rejection of cloud computing services in Oman; and 3) provide two case studies, one for a successful Cloud provider and another for a successful adopter.

This paper is based on multiple research methods including conducting a set of interviews with cloud service providers and current cloud users in Oman; and collecting data using questionnaires from experts in the field and potential users of cloud services.

Despite the limitation of bandwidth capacity and Internet coverage offered in Oman that create a challenge in adopting the cloud, it was found that many information technology professionals are encouraged to move to the cloud while few are resistant to change.

The recent launch of a new Omani cloud service provider and the entrance of other international cloud service providers in the Omani market make this research extremely valuable as it aims to provide real-life experience as well as two case studies on the successful provision of cloud services and the successful adoption of these services.

Keywords: Cloud computing, cloud deployment models, cloud service models and deciding factors.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT OF ZHOU ENLAI ON CHINA'S DIPLOMATIC STRATEGIES

Ibrahim C. Yildirim, Ayesha S. Kazmi, Qiang Z. Li

Department of Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University Kazakhstan

Abstract:

The main aim of this article is to give the information about life and social and diplomatic work of Zhou Enlai, to prove his identity in his impact to the history of the world; to show his place in the organization of internal and foreign policy and in the peaceful international relationships of China with other countries.

Keywords: China, foreign policy of China, identity, politician, diplomacy, Zhou Enlai.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

FINGERPRINTS ON BALLISTIC MATERIALS AFTER GUNSHOT IMPACT

Somchai Phongtharuk (Thailand)
Apinya Rattanawong
Doctor of Philosophy in Forensic Science, Suan Sunandha University, Thailand

Abstract:

This research involved fingerprints on ballistics after shooting. Two objectives of research were as follow; (1) to study the duration of the existence of latent fingerprints on .38, .45, 9 mm and .223 cartridge case after shooting, and (2) to compare the effectiveness of the detection of latent fingerprints by Black Powder, Super Glue, Perma Blue and Gun Bluing. The latent fingerprint appearance were studied on .38, .45, 9 mm. and .223 cartridge cases before and after shooting with Black Powder, Super Glue, Perma Blue and Gun Bluing. The detection times were 3 minute, 6, 12, 18, 24, 30, 36, 42, 48, 54, 60, 66, 72, 78 and 84 hours respectively. As a result of the study, it can be conclude that

Before shooting, the detection of latent fingerprints on 38, .45, and 9 mm. and .223 cartridge cases with Black Powder, Super Glue, Perma Blue and Gun Bluing can detect the fingerprints at all detection times.
After shooting, the detection of latent fingerprints on .38, .45, 9 mm. and .223 cartridge cases with Black Powder, Super Glue did not appear. The detection of latent fingerprints on .38, .45, 9 mm. cartridge cases with Perma Blue and Gun Bluing were found 100% of the time and the detection of latent fingerprints on .223 cartridge cases with Perma Blue and Gun Bluing were found 40% and 46.67% of the time, respectively.
Keywords: Ballistic, Fingerprint, Shooting.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE EVOLUTION OF DIGITAL LEARNING PLATFORMS IN EDUCATIONAL INTEGRATION

Tanapat Kittipong ,Somchai Preechawong , Apichart Phimphiwat
Suan Sunandha Rajabhat Univarsity 1 UThong Nok Road, Dusit Bangkok 10300, Thailand

Abstract:

The objectives of this research were to develop and find the efficiency of integrated online lessons by investigating the usage of online lessons, the relationship between learners' background knowledge, and the achievement after learning with online lessons. The sample group in this study consisted of 97 students randomly selected from 121 students registering in 1/2012 at Trimitwittayaram Learning Center. The sample technique employed stratified sample technique of 4 groups according to their proficiency, i.e. high, moderate, low, and non-knowledge. The research instrument included online lessons in integration model on the topic of Java Programming, test after each lesson, the achievement test at the end of the course, and the questionnaires to find learners' satisfaction. The results showed that the efficiency of online lessons was 90.20/89.18 with the achievement of after learning with the lessons higher than that before the lessons at the statistically significant level of 0.05. Moreover, the background knowledge of the learners on the programming showed the positive relationship with the achievement learning at the statistically significant level at 0.05. Learners with high background knowledge employed less exercises and samples than those with lower background knowledge. While learners with different background in the group of moderate and low did not show the significant difference in employing samples and exercises.

Keywords: Integration model, Online lessons.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DISCLOSURE IN THE SOCIAL SPHERE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN CITIZENS AND GOVERNMENTS: A STUDY OF THE MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK

Dr. Nattapong Somwong
Assoc. Prof. Kritsada Kittiwong
Faculty of Humanities and Social Sciences Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract:

The purposes of this study are 1) to study the over 20-year attempt of Mahakan fort community to negotiate with Bangkok Metropolitan Administration (BMA) to remain in their residential area belonging to the state, and 2) to apply the new social and cultural dimension between the state and the community as an alternative for local participation in keeping their residential area. This is a qualitative research, and the findings reveal that the community claimed their ancestors' right as owners of this piece of land for over 200 years. The community, therefore, requested to take part in the preservation of land, culture and local intellect and the area management in terms of being a learning resource on the cultural road in Rattanakosin Island. However, BMA imposed the law concerning the community area relocation in Rattanakosin Island. The result of law enforcement led to the failure of the area relocation, and the hard hit on physical structure of the area including the overall deterioration of the cultural road renovated in the year 1982, the 200 years' celebration of Bangkok. The enforcement of law by the state required the move of the community, and the landscape improvement based on the capital city plan. However, this enforcement resulted in the unending conflicts between the community and the state, and the solution of this problem was unclear. At the same time the community has spent a long time opposing the state's action, and preparing themselves by administrating the community behind Mahakan fortress with community administrative committee under the suggestion of external organization by registering all community members, providing funds for community administration. At the meantime the state lacked the continuation of the enforcement due to political problem and BMA's administration problem. It is, therefore, suggested that an alternative solution to this problem lie at the negotiation between the state and the community with the purpose of the collaboration between the two to develop the area under the protective law of each side.

Keywords: Pom-Mahakan Community, The Reduction of Conflicts, The Social Area Disclosure.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN JUNIOR SCHOOL ART LESSONS TO ENHANCE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS

Dr. Khaled Ben Ali (Department of Education, University of Algiers, Algeria)
Prof. Amina El-Mansouri (Faculty of Arts and Humanities, University of Marrakech, Morocco)

Abstract:
This study explores the integration of digital tools in junior school art lessons, focusing on enhancing students' artistic ability through the use of Tamazight fonts. With the increasing role of technology in education, digital tools offer a dynamic and interactive approach to learning that can significantly impact students' creative development. The research investigates the benefits and challenges of incorporating digital platforms, such as design software and online resources, into art curricula. Emphasis is placed on the use of Tamazight scripts, a key component of Berber cultural heritage, as a medium for artistic expression. The findings highlight how students can develop a deeper understanding of visual design and cultural identity while fostering creativity and technical skills. The study also considers the pedagogical implications for educators in facilitating digital art education. Through a combination of qualitative observations and student feedback, the research provides insights into the potential of digital tools to transform traditional art education and promote a more inclusive and culturally relevant approach.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE CREATIVE DESIGN OF CHILDREN'S PICTURE BOOKS INSPIRED BY AMPHAWA FIREFLIES LEGENDS

Dr. Somchai Rattanapong
Prof. Ananya Chansiri
Dr. Preecha Jirakosol
Suansunandha Rajabhat University, Thailand

Abstract:

The research objective aims to search information about storytelling and fable associated with fireflies in Amphawa community, in order to design and create a story book which is appropriate for the interests of children in early childhood. This book should help building the development of learning about the natural environment, imagination, and creativity among children, which then, brings about the promotion of the development, conservation and dissemination of cultural values and uniqueness of the Amphawa community. The population used in this study were 30 students in early childhood aged between 6-8 years-old, grade 1-3 from the Demonstration School of Suan Sunandha Rajabhat University. The method used for this study was purposive sampling and the research conducted by the query and analysis of data from both the document and the narrative field tales and fable associated with the fireflies of Amphawa community. Then, using the results to synthesize and create a conceptual design in a form of 8 visual images which were later applied to 1 illustrated children’s book and presented to the experts to evaluate and test this media.

Keywords: Children’s illustrated book, Fireflies, Amphawa

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

WEB CONTENT EXAMINATION OF THE MAJOR TOURIST DESTINATIONS IN ITALY: EVALUATION BY FRENCH TRAVELERS

Dr. Marc Dupont,
Elena Bellini
National Research University Higher School of Economics, Moscow, Russia

Abstract:

In the second decade of the XXI century the role of tourism destination attractiveness is becoming increasingly important for destination management. Competition in tourism market moves from ordinary service quality to provision of unforgettable emotional experience for tourists. The main purpose of the present study is to identify the perception of the tourism destinations based on the number of factors related to its tourist attractiveness. The content analysis method was used to analyze the on-line tourist feedback data immensely available in Social Media and in travel related sites. The collected data made it possible to procure the information which is necessary to understand the perceived attractiveness of the destinations and key destination appeal factors that are important for Russian leisure travelers. Results of the present study demonstrate key attractiveness factors or destination 'properties' that were unveiled as the most important for Russian leisure tourists. The study targeted five main Spanish tourism destinations that initially were determined by in-depth interview with a number of Russian nationals who had visited Spain at least once. The research results can be useful for Spanish Tourism Organization Representation office in Russia as well as for the other national tourism organizations in order to promote their respective destinations for Russian travelers focusing on main attractiveness factors identified in this study.

Keywords: Tourism destination, destination attractiveness, destination competitiveness, content analysis, unstructured image.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DISABILITY VARIETY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN QATAR

Assoc. Prof. Dr. Laila Al-Thani G

National Research University Higher School of Economics, Moscow, Russia

Abstract:

As a developing country, The Kingdom of Saudi Arabia (KSA) needs to make the best possible use of its workforce for social and economic reasons. The workforce is diverse, calling for appropriate diversity management (DM). The thesis focuses on the banking sector in KSA. To date, there have been no studies on DM in the banking sector in this country. Many organizations have introduced specific policies and programmes to improve the recruitment, inclusion, promotion, and retention of diverse employees, in addition to the legal requirements existing in many countries. However, Western-centric models of DM may not be applicable, at least not in their entirety, in other regions.

The aim of the study is to devise a framework for understanding gender, age and disability DM in the banking sector in KSA in order to enhance DM in this sector. A sample of 24 managers, 2 from each of the 12 banks, was interviewed to obtain their views on DM in the banking sector in KSA. Thematic analysis was used to analyze the data. These themes were used to develop the questionnaire, which was administered to 10 managers in each of the 12 banks. After analysis of these data, and completion of the study, the research will make a theoretical contribution to the knowledge on DM and a practical contribution to the management of diversity in Saudi banks. This paper concerns a work in progress.

Keywords: Age, disability, diversity, gender, Kingdom of Saudi Arabia.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

ITALIC HANDWRITING IN THE DIGITAL AGE

Michel Lefevre
National Research University Higher School of Economics, Moscow, Russia

Abstract:

Recent concerns about the value of teaching cursive handwriting in the classroom are based on the belief that cursive handwriting or penmanship is an outdated and unnecessary skill in today's online world. The discussion of this issue begins with a description of current initiatives to eliminate handwriting instruction in schools. This is followed by a brief history of cursive writing through the ages. Next considered is a description of its benefits as a preliminary process for younger children as compared with immediate instruction in keyboarding, particularly in the areas of vision, cognition, motor skills and automatic fluency. Also considered, is cursive's companion, paper itself, and the impact of a paperless, "screen and keyboard" environment. The discussion concludes with a consideration of the unique contributions of cursive and keyboarding as written forms of communication, along with their respective surfaces, paper and screen. Finally, an assessment of the practical utility of each skill is followed by an informal assessment of what is lost and what remains as we move from a predominantly paper and pen world of handwriting to texting and keyboarding in an environment of screens.

Keywords: Asemic writing, cursive, handwriting, keyboarding, paper.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE IMPACT OF PARENTAL ENGAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH DISABILITIES

Dr. Zhang Wei

Special Education Center at National Taiwan Normal University, Taiwan

Abstract:

The purpose of this study was to investigate the relationship between parent involvement and preschool disabled children's development. Parents of 3 year old disabled children (N=440) and 5 year old disabled children (N=937) participating in the Special Needs Education Longitudinal Study were interviewed or answered the web design questionnaire about their actions in parenting their disabled children. These children's developments were also evaluated by their teachers. Data were analyzed using Structural Equation Modeling. Results were showed by tables and figures. Based on the results, the researcher made some suggestions for future studies.

Keywords: Child development, longitudinal data analysis, parent involvement, preschool disabled children.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE SIGNIFICANCE OF CONCERNS FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION-MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN INDONESIA

Assoc. Prof. Dr. Ayu Pratiwi
School of Social Sciences, Universiti Sains Malaysia Penang, Malaysia

Abstract:

In the 13th Malaysia's General Elections held in 2013, it was observed that large numbers of urban constituencies saw strongly decisive young voters (between 21-39 age group) determine the outcome in their favour. Also, the Elections Commission had approximated that 70% of some 4.2 million unregistered voters at the time were citizens aged between 21 and 40 years old. If they are not already considered an important form of political leverage, 450,000 young Malaysians turn 21 years old each year. Further compounding this fact were the 2.4 million new voters registered in 2012, which at the time constituted almost 30% of the entire voting population. This article discusses the importance of issues for the youth, with reference to the university students in Malaysia in their decision making on polling day.

Keywords: Malaysia, Youth, Issues, Voting Patterns, Elections.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

THE USE OF ENGLISH IN JAPANESE TRAVEL LITERATURE

Dr. Taro Sato

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Abstract:

This study investigates the role and impact of English loan words on Japanese language in travel brochures. The issues arising from a potential switch to English as a tool to absorb the West's advanced knowledge and technology in the modernization of Japan to a means of linking Japan with the rest of the world and enhancing the country's international presence. Sociolinguistic contexts was used to analyze data collected from the Nippon Travel agency "HIS"'s brochures in Thailand, revealing that English plays the most important role as lexical gap fillers and special effect givers. An increasing mixer of English to Japanese affects how English is misused, the way the Japanese see the world and the present generation's communication gap.

Keywords: English, Japanese, loan words, travel brochure.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EXAMINING THE UTILIZATION OF ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES BY POSTGRADUATE EFL STUDENTS IN EGYPT

Dr. Omar Sherif
Mohamed Youssef C
ultural Center, University of Malaya (UM), 50603, Kuala Lumpur, Malaysia,

Abstract:

Present research investigates eclecticism in Iranian theatre on the basis of eclectic theory. Eclectic theatre is a new theory in postmodernism. The theory appeared during 60th – 70th century in some theatres such as “Conference of the Birds”. Special theatrical forms have been developed in many geographical- cultural areas of the world and are indigenous to that area. These forms, as compared with original forms, are considered to be traditional while being comprehensive, the form is considered to be national. Kaboudan and Sfandiar theatre has been influenced by elements of traditional form of Iran.

Keywords: Eclectic theatre, theatrical forms, tradition, play.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

CULTURAL SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS

Assoc. Prof. Dr. Amina El-Khatib
Department of English, Azawiya University, Libya

Abstract:

With the increasing popularity of the Internet, online reading has become an essential source for EFL readers. Using strategies to comprehend information on online reading texts play a crucial role in students' academic success. Metacognitive reading strategies are effective factors that enhance EFL learners reading comprehension. This study aimed at exploring the use of online metacognitive reading strategies by postgraduate Libyan EFL students. Quantitative data was collected using the Survey of Online Reading Strategies (OSORS). The findings revealed that the participants were moderate users of metacognitive online reading strategies. Problem solving strategies were the most frequently reported used strategies, while support reading strategies were the least. The five most and least frequently reported strategies were identified. Based on the findings, some future research recommendations were presented.

Keywords: Metacognitive strategies, Online reading, Online reading strategies, Postgraduate students

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EDUCATION OF PROCUREMENT SPECIALISTS IN AUSTRIA: A COMPETENCY-DRIVEN APPROACH

Dr. Johann Bauer
Graz University of Technology, at the Institute of Business Economics and Industrial Sociology, Austria

Abstract:

This paper deals with the education of purchasing professionals in Austria. In this education, equivalent and measurable criteria are collected in order to create a comparison. The comparison shows the problem. To make the aforementioned comparison possible, methodologies such as KODE-Competence Atlas or presentations in a matrix form are used. The result shows the content taught and whether there are any similarities or interesting differences in the current Austrian purchasers' formations. Purchasing professionals learning competencies are also illustrated in the study result.
Keywords: Competencies, education, purchasing professional, technological-oriented.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DEVELOPING A COMPREHENSIVE AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR EMERGING ECONOMIES

Fatemeh Ranjbar, Parisa Ghodsi, Mehdi Karimi
Univerasity of Tehran , Iran

Abstract:

The purpose of this paper is developing a model for audit quality, with regard to the contextual and environmental attributes of the audit profession in Iran. For this purpose, using an exploratory approach, and because of the special attributes of the auditing profession in Iran in terms of the legal environment, regulatory and supervisory mechanisms, audit firms size, and etc., we used grounded theory approach as a qualitative research method. Therefore, we got the opinions of the experts in the auditing and capital market areas through unstructured interviews. As a result, the revealed the determinants of audit quality, and by using these determinants, developed an Integrated Audit Quality Model, including causal conditions, intervening conditions, context, as well as action strategies related to AQ and their consequences. In this research, audit quality is studied using a systemic approach. According to this approach, the quality of inputs, processes, and outputs of auditing determines the quality of auditing, therefore, the quality of all different parts of this system is considered.
Keywords: Audit quality, integrated audit quality model, audit supply, demand for audit service, grounded theory.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN EGYPTIAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME

Assis. Prof. Dr. Ahmed Hassan, Sara El-Sayed
Indian Institute of Technology Roorkee, India

Abstract:

This study investigates the firm level determinants of profitability of Indian drug and pharmaceutical industry. The study uses inflation adjusted panel data for a period 2000-2013 and applies OLS regression model with Driscoll-Kraay standard errors. It has been found that export intensity, A&M intensity, firm's market power and stronger patent regime dummy have exercised positive influence on profitability. The negative and statistically significant influence of R&D intensity and raw material import intensity points to the need for firms to adopt suitable investment strategies. The study suggests that firms are required to pay far more attention to optimize their operating expenditures, advertisement and marketing expenditures and improve their export orientation, as part of the long term strategy.
Keywords: Indian drug and pharmaceutical industry, trade related intellectual property rights, research and development, food and drug administration.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN MOROCCAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME

Assis. Prof. Dr. Youssef Benchekroun, Leila El-Mansouri
Nizwa College of Applied Sciences, Oman

Abstract:

The goal of this research is to examine the impact of trust, motivation, and national culture on knowledge sharing within the context of electronic mail. This study is quantitative and survey based. In order to conduct the research, 200 students from a leading university in New Zealand were chosen randomly to participate in a questionnaire survey. Motivation and trust were found to be significantly and positively related to knowledge sharing. The research findings illustrated that face saving, face gaining, and individualism positively moderates the relationship between motivation and knowledge sharing. In addition, collectivism culture negatively moderates the relationship between motivation and knowledge sharing. Moreover, the research findings reveal that face saving, individualism, and collectivism culture positively moderate the relationship between trust and knowledge sharing. In addition, face gaining culture negatively moderates the relationship between trust and knowledge sharing. This study sets out several implications for researchers and practitioners. The study produces an integrative model that shows how attributes of national culture impact knowledge sharing through the use of emails. A better understanding of the relationship between knowledge sharing and trust, motivation, and national culture differences will increase individuals' ability to make wise choices when sharing knowledge with those from different cultures.
Keywords: Knowledge sharing, motivation, national culture, trust.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

FACTORS INFLUENCING EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN EMERGING ECONOMIES

Sara Tavakoli, Parisa Ghanbari
Univerasity of Tehran , Iran

Abstract:

The determinants of Earnings Response Coefficient (ERC), including firm size, earnings growth, and earnings persistence are studied in this research. These determinants are supposed to be moderator variables that affect ERC and Return Response Coefficient. The research sample contains 82 Iranian listed companies in Tehran Stock Exchange (TSE) from 2001 to 2012. Gathered data have been processed by EVIEWS Software. Results show a significant positive relation between firm size and ERC, and also between earnings growth and ERC; however, there is no significant relation between earnings persistence and ERC. Also, the results show that ERC will be increased by firm size and earnings growth, but there is no relation between earnings persistence and ERC.
Keywords: Earnings response coefficient, return response coefficient, firm size, earnings growth, earnings persistence.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

CHALLENGES AND OBSTACLES IN ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES

Fatma M Alhajri

Academy of Economic Studies, Faculty of International Business and Economics, Bucharest, Romania

Abstract:

International competitiveness receives much attention nowadays, but up to now its assessment has been heavily based on manufacturing industry statistics. This paper addresses the need for competitiveness indicators that cover the service sector and sets out a multilevel framework for measuring international services trade competitiveness. The approach undertaken here aims at comparatively examining the international competitiveness of the EU-25 (the twenty-five European Union member states before the 1st of January 2007), Romanian and Bulgarian services trade, as well as the last two countries- structure of specialization on the EU-25 services market. The primary changes in the international competitiveness of three major services sectors – transportation, travel and other services - are analyzed. This research attempts to determine the ability of the two recent European Union (EU) member states to contend with the challenges that might arise from the hard competition within the enlarged EU, in the field of services trade.

Keywords: Bulgaria, EU-25, international competitiveness, international services trade, Romania.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

STRATEGIC OPTIMIZATION OF SUPPLY CHAINS WITH INTEGRATED RISK AND SUSTAINABILITY OBJECTIVES

Fatimah Al-Bahar,

Salem H. Al-Kandari,

Omar A. Al-Sabah

Department of Industrial Engineering, Kuwait University, Kuwait City, Kuwait

Abstract:

Nowadays innovation represents a challenge crucial to remaining globally competitive. This study seeks to develop a conceptual model aimed at measuring the dynamic interactions of the triple/quadruple helix, balancing innovation and entrepreneurship initiatives as pillars of regional competitiveness – the Regional Helix Scoreboard (RHS). To this aim, different strands of literature are identified according to their focus on specific regional competitiveness governance mechanisms. We put forward an overview of the state-of-the-art of research and is duly assessed in order to develop and propose a framework of analysis that enables an integrated approach in the context of collaborative dynamics. We conclude by presenting the RHS for the study of regional competitiveness dynamics, which integrates and associates different backgrounds and identifies a number of key performance indicators for research challenges.

Keywords: Entrepreneurship, KPIs, innovation, performance measurement, regional competitiveness, regional helix scoreboard.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EVALUATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING: ETHICS AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERSPECTIVES

Priya Ramaswamy

Dhurakij Pundit University, 110/1-4 Prachachuen Road, Laksi, Bangkok 10210, Thailand

Abstract:

The objective of this study was to investigate the awareness, knowledge and consumer behavior towards organic products in Thailand. For this study, a purposive sampling technique was used to identify a sample group of 2,575 consumers over the age of 20 years who intended or made purchases from 1) green shops; 2) supermarkets with branches; and, 3) green markets. A questionnaire was used for data collection across the country. Descriptive statistics were used for data analysis. The results showed that more than 92% of consumers were aware of organic agriculture, but had less knowledge about it. More than 60% of consumers knew that organic agriculture production and processing did not allow the use of chemicals. And about 40% of consumers were confused between the food safety logo and the certified organic logo, and whether GMO was allowed in organic agriculture practice or not. In addition, most consumers perceived that organic agricultural products, good agricultural practice (GAP) products, agricultural chemicals free products, and hydroponic vegetable products had the same standard. In the view of organic consumers, the organic Thailand label was the most seen and reliable among various organic labels. Less than 3% of consumers thought that the International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) Global Organic Mark (GOM) was the most seen and reliable. For the behaviors of organic consumers, they purchased organic products mainly at the supermarket and green shop (55.4%), one to two times per month, and with a total expenditure of about 200 to 400 baht each time. The main reason for buying organic products was safety and free from agricultural chemicals. The considered factors in organic product selection were price (29.5%), convenience (22.4%), and a reliable certification system (21.3%). The demands for organic products were mainly rice, vegetables and fruits. Processed organic products were relatively small in quantity.

Keywords: Consumer behavior, consumer knowledge, organic products, Thailand.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM EGYPT

Ahmed Hassan,

Mona Khalil

Graz University of Technology, Austria

Abstract:

This paper deals with the education of purchasing professionals in Austria. In this education, equivalent and measurable criteria are collected in order to create a comparison. The comparison shows the problem. To make the aforementioned comparison possible, methodologies such as KODE-Competence Atlas or presentations in a matrix form are used. The result shows the content taught and whether there are any similarities or interesting differences in the current Austrian purchasers' formations. Purchasing professionals learning competencies are also illustrated in the study result.

Keywords: Competencies, education, purchasing professional, technological-oriented.

ISBN NR: 978-625-5694-83-6